This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

UC-NRLF
$B 9 955

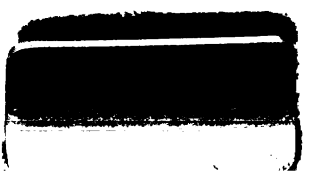

THEOLOGIA

MORALIS

S. ALPHONSI DE LIGORIO.

THEOLOGIA

MORALIS

S. Alphonsi De Ligorio,

FUNDATORIS CONGREGATIONIS SS. REDEMPTORIS AC OLIM EPISCOPI S. AGATHÆ GOTHORUM.

ACCEDUNT :

1. Dissertatio P. Zachariæ in S. Alphonsi theolog. mor.
2. Praxis confessarii ad benè excipiendas confessiones.
3. Examen Ordinandorum.
4. Epitome doctrinæ moralis et canonicæ ex operibus Benedicti XIV.
5. Decreta Romanorum Pontificum et Propositiones damnatæ.
6. Appendix I. De privilegiis, scilicet Episcoporum, Ecclesiasticorum et Religiosorum.
7. Appendix II. De prohibitione Librorum nocivorum.
8. Elenchus quæstionum reformatarum ab Auctore.
9. Index I. Auctorum, qui hoc in Opere citantur.
10. Index II. Capitum et dubiorum.
11. Index III. Rerum notabilium, quæ in toto Opere continentur.

EDITIO NOVISSIMA, OMNIUM ACCURATIOR, COLLATA CUM EDITIONIBUS VENETIS, ROMANIS ET BASSANENSIBUS AC CONTINENS QUIDQUID AUCTOR IN CÆTERIS ADDIDIT, REFORMAVIT VEL EXPLICAVIT.

Plurima in aliis Editionibus omissa restituenda, citationes innumeras corrigendas, permulta impressione corrupta castiganda et annotationes necessarias addendas

CURAVIT

P. MICH. HEILIG,

CONGR. SS. REDEMPT. PRESBYTER ET PROFESSOR THEOL. MOR.

TOMUS QUARTUS,

CONTINENS TRACTATUS DE CONTRACTIBUS, DE 8, 9 ET 10 PRÆCEPTO DECALOGI, DE PRÆCEPTIS ECCLESIÆ ET PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS.

A LIB. 4. NUM. 707. AD LIB. 5. NUM. 82. INCLUS.

MECHLINIÆ.

P. J. HANICQ, SUMMI PONTIFICIS, S. CONGREGATIONIS DE PROPAGANDA FIDE ET ARCHIEP. MECHL. TYPOGRAPHUS.

M. D. CCC LII.

6 9421717

LOAN STACK

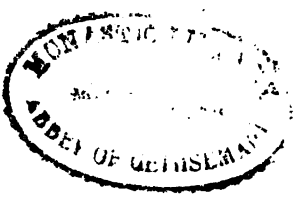

BX1757
L6
1852
v.4
MAIN

THEOLOGIA MORALIS.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS V.

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit contractus?

707 *Quid est contractus, et quotuplex?*
708 *Quotupliciter contractus perficitur?*
709 *Quid si quis contrahat sine animo contrahendi?*
710 *Quid si sine animo se obligandi?*
711 *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
712 *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi? Et cui facienda tunc restitutio juxta primam sententiam?*
713 *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum?*

956

714 *Quando dolus vel error irritet contractum?*
715 *Quid si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui?*
716 *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto?*
717 *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio? Quid si contractus sit irritus per metum reverentialem, aut per preces importunas?*
718 *Quid si per metum levem?*
719 *An metum passus possit rem repetere à tertio possessore?*

707. — « Resp. Est pactum, sive consensus duorum, quo » scienter, liberè, et legitimè uterque, se vicissim, vel nimi- » rùm saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocum- » que signo externo id fiat : ut v. gr. in contractu mutui, » ex unâ parte mutuans se obligat non repetere mutuum ante » certum tempus ; ex alterâ parte mutuatarius se obligat tunc » illud reddere ; et sic de aliis. In promissione autem, vel » donatione absoluta, una pars tantùm obligatur post alte- » rius acceptationem. »

Prænotandum alios esse contractus nominatos, ut sunt emptio, mutuum, etc. Alios innominatos, quorum *ex l. Naturali*, *ff. de præscript. verb.* quatuor dantur species, scilicet : *Do ut des : Facio ut facias : Do ut facias : Facio ut des.* Notandum deinde alios esse contractus nudos, alios vestitos, nimirùm stipulatione, juramento. Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo (1).

(1) In Codice civ. non expressè contractus nominati et innominati distinguuntur, sed subjiciuntur simul generalibus regulis contractuum. Quæ præcipua et hic in suo loco applicanda, jus novum de contractibus in genere habet, hæc sunt :

Art. 1101. Contractus est conventio, quâ unus vel plures sese uni vel pluribus obligant ad aliquid dandum, faciendum, aut non faciendum.

Art. 1102. Pariens in utroque contrahente obligationem, vocatur *synallagmaticus* seu *bilateralis* ;

Art. 1103. Pariens in uno tantùm contrahente obligationem, *unilateralis* dicitur.

Art. 1104. *Commutatorius* ille est, in quo uterque contrahens censetur dare aut accipere aliquid æquivalens.

Contractus *aleatorius* est ille, in quo æquivalens, quod datur vel promittitur, ab eventu dubio pendet.

Art. 1105. *Gratuitus* est, cùm nihil rependitur pro eo, quod præstatur.

708. — Sed quæritur 1. quot modis contractus perficiuntur? Resp. quatuor modis : I. *Consensu*, ut in emptione, locatione, etc. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad probationem, quàm ad constitutionem deserviet, *ex §. Un.*

Art. 1106. *Onerosus* vocatur, cùm pro eo, quod præstatur, aliquid dandum aut faciendum est.

Art. 1108. Quatuor sunt conditiones essentiales ad validè contrahendum : Consensus; habilitas personarum ad contrahendum; materia certa et determinata; causa licita.

Art. 1109. Consensus errore, vi seu metu, aut dolo obtentus, nullus est.

Art. 1110. Error contractum nullum facit, cùm sit circa substantiam rei, non verò circa personam, nisi principaliter cum eâ contrahere intendatur.

Art. 1111. Metus contractum irritum facit, etiam ab aliquo tertio incussus;

Art. 1112. Modò sit ob malum grave et imminens et in virum constantem cadat, habitâ ratione ætatis, sexûs ac statûs personarum.

Art. 1113. Metus etiam marito aut uxori, aut ascendentibus vel descendentibus contrahentium incussus irritum reddit contractum.

Art. 1114. Solus metus reverentialis, scilicet ob reverentiam patri aut matri alterive ascendenti debitam, non reddit contractum rescindibilem.

Art. 1116. Dolus contractum nullum reddit; cùm ex machinationibus nullam factum sit, quòd, secluso dolo, contractus non fuisset initus.

Art. 1117. Error, vis seu metus ac dolus non ipso jure contractum irritum faciunt, sed solummodo locum dant rescissioni à judice faciendæ.

Art. 1118. Læsio non vitiat contractum, nisi in nonnullis casibus aé pro quibusdam personis.

Art. 1123. Validè contrahit, qui non inhabilis in lege declaratur.

Art. 1124. Inhabiles sunt : a) Minores; b) interdicti; c) uxores in certis casibus à lege expressis; d) nonnullæ personæ pro specialibus quibusdam pactis.

Art. 1126. Contractus omnis versatur in aliqua re danda, facienda aut omittenda.

Art. 1127. Nomine rei venit etiam simplex rei usus vel possessio.

Art. 1128. Materia contractuum est omnis et sola res, quæ cadit sub commercium.

Art. 1129. Materia saltem quoad speciem determinata sit oportet, et licèt quota pars ignoretur, requiritur tamen, ut sit determinationis capax.

Art. 1130. Res futuræ etiam in contractum deduci possunt.

Art. 1131. Conventio, cujus ineundæ causa nulla aut falsa aut illicita fuit, invalida est.

Art. 1132. Valet conventio licèt ejus causa non exprimatur.

Art. 1133. Causa illicita est, cùm lege sit prohibita aut contraria bonis moribus aut bono publico.

Art. 1135. Quævis æris solutio supponit debitum, ita ut, quod solutum fuit, quin deberetur, repeti valeat.

Art. 1376. Qui errore aut datâ operâ recepit quod non suum erat, illud reddere tenetur.

Inst. de oblig. ex consens. et l. S. C. de trans. Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse judicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt, *l. Contractus, c. de fide instrum.* II. Contractus perficiuntur *verbis*, prout in stipulatione. III. *Scripturâ*, ut

Art. 1168. Conventio conditionata est, cùm ejus executio ab eventu futuro et incerto pendeat.

Art. 1169. Conditio *casualis* vocatur, si neque à debitore neque à creditore, sed à casu fortuito pendet.

Art. 1170. *Potestativa* audit, si à voluntate alterutrius pendet.

Art. 1171. *Mixta* erit, cùm partim à voluntate contrahentium, partim alicujus tertii pendeat.

Art. 1172. Omnis conditio rei impossibilis, inhonestæ vel legibus prohibitæ nulla est, et nullum reddit contractum inde pendentem.

Art. 1174. Conventio cum conditione potestativâ ex parte debitoris nulla est.

Art. 1175. Conditiones omnes eo sensu adimpleri debent, quo probabile est, contrahentes easdem impleri voluisse.

Art. 1176. Si pactum sit sub conditione, quòd talis eventus tempore statuto obtinuerit, et eo tempore non obtinuit, conditio censetur defecisse. Si autem tempus non fuerit præfixum, conditio defecisse non judicatur, nisi constet, casum evenire non posse.

Art. 1178. Conditio censetur impleta, quoties per eum, qui sub illa se obligaverat, stetit, quominus impleretur.

Art. 1226. Conventio cum clausulâ pœnali ea intelligitur, quâ debitor ad aliquid dandum, faciendum aut non faciendum sese obligat, si promissis non steterit.

Art. 1227. Si pacti principalis obligatio nulla est, nulla pariter est conditio pœnæ; contrà si nulla est conditio pœnæ, non ideo, quod in conventione principale est, nullum erit.

Art. 1136. Obligatio rem dandi secum fert debitum eam tradendi, atque ad traditionem usque servandi sub pœnâ damnum emergens et lucrum cessans creditori restituendi.

Art. 1137. Sive contractus cedat in utilitatem unius solùm contrahentis, sive in utilitatem utriusque, res eâ curâ custodienda est, quâ bonus paterfamilias solet.

Art. 1138. Obligatio rem tradendi solo consensu contrahentium perficitur, ita ut sit statim creditoris ejusque periculo, nisi debitor in morâ fuerit, qui tunc rei periculum subibit.

Art. 1139. Interpellatio aliusve æqualis actus aut exspiratio diei (si talis contractui apposita fuerit ut statim debitor in morâ esse cœperit, cùm exspiraverit) sufficit ut debitor verè in morâ esse censeatur.

Art. 1140. Traditio immobilium tit. *Venditionis* et *Privilegiorum* ac *Hypothecarum* determinatur.

Art. 1141. Si quis sese obligavit successivè rem duobus dare aut tradere, illius erit, qui eam in effectu ast bonâ fide possidet, licèt ipsius titulus sit tempore posterior.

in contractu censûs (1). IV. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus : qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. Ita communiter *Lugo, Less. Mol. etc. cum Salm. de contr. c.* 1. *punct.* 1. *n.* 3.

Hinc in contractibus, qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, alterâ invitâ, resilire. Secùs, si contractus scripturâ, aut traditione indigeant. Cæterùm in foro conscientiæ contrahentium intentioni standum est. Ita communiter DD. *apud Salm. ib. n.* 6. *cum Less. lib.* 2. *cap.* 17. *dub.* 2. *n.* 19. *Covarr. Gom. etc.*

709. — Quæritur 2. an, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum? Resp. negativè ex communi cum *Sanch. de matrim. l.* 1. *disp.* 9. *n.* 3. *et Lug. Sylv. Prado cum Salm. ib. n.* 7. Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam præstiterit; tunc enim tenêris tu implêre tuam, etiamsi fictè promiseris, juxta dicta de stupratore fictè promittente matrimonium, *vide dicta n.* 642.

710. — Quæritur 3. an qui, sciens obligationem contractûs, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia? Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat cum *Less. Soto, Dic. Pont. etc. apud Salm. de matr. c.* 1. *punct.* 3. *n.* 27.

Secunda sententia verò probabilior negat cum *Sanch. de matr. lib.* 1. *d.* 9. *n.* 3. *Bon. eod. tit. qu.* 1. *p.* 1. *n.* 3. *et Salm. ibid. n.* 28. *cum Pal. Con. Avers. Villal. Bec. Cornejo, etc.* Ratio, quia conditio apposita contraria substantiæ contractûs, contractum invalidat; quâ ratione in *cap. fin. de*

Art. 1142. Quòd si obligatio rem faciendi aut omittendi non executioni mandetur, debitor damnum emergens ac lucrum cessans resarciet.

Art. 1144. Creditori etiam potestas fieri potest, ut neglectâ rei executione, ipsemet pactum cum damno debitoris ad effectum deducendum curet.

Art. 1148. Ad damna emergentia et lucra cessantia debitor non tenetur, si vi aut casu fortuito dare aut facere omisit quod debuit, aut fecit quod facere prohibebatur.

Art. 1150. Si dolus non intercessit, debitor ad ea tantùm damna compensanda tenetur, quæ, dum contraheret, prævidit aut prævidere potuit.

(1) *Art.* 1341. Omnis contractus scribi debet, si valor rei excedat 150 francos.

Edit.

condit. appos. dicitur, quòd conditio contraria substantiæ matrimonii ipsum annullet, licèt adsit intentio contrahendi. *Vide dicta de jurament. l. 4. n. 172. v. An autem; et de voto eod. lib. n. 201. v. Quær. II.*

711. — Quær. 4. utrùm contractus sine debitis solemnitatibus celebratus obliget in conscientia? Triplex datur probabilis sententia.

Prima negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in præsumptione non solùm doli, sed etiam periculi; et ideò potest lex humana omninò tollere naturalem obligationem contractûs initi : sic enim Ecclesia nullum reddidit matrimonium sine parocho, et testibus contractum. Ita *Less. lib. 2. c. 19. dub. 3. n. 35. Lugo d. 22. sect. 9. n. 252. Salm. de contr. c. 1. punct. 6. n. 51. cum Vasq. Trull. Bon. et aliis.*

Secunda sententia omninò opposita, quam tenent *Sotus de justit. l. 4. qu. 5. art. 3. Mol. d. 81. Sa v. Contractus n. 1.* item *Abbas, Innoc. S. Antonin. et alii apud Cabass. Theor. Jur. l. 6. c. 3. n. 2.* et meritò probabilem vocant *Lug. Less. et Salm. loc. cit. n. 50.* affirmat hujusmodi contractus obligare, quia in illis humana lex, quamvis negat actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit.

Tertia sèntentia, quam sequuntur *Sanch. Con. l. 4. c. 1. d. 14. cum Henr. Lop. etc. Cabass. l. c. cum Bann. et Beja* (et his se postmodùm adjungit *Sotus l. c. q. 5. art. 3.*) docet in his contractibus præferendum esse possessorem, donec per sententiam judicis condemnetur ad restituendum; et probatur ex *c. Cùm sunt, de reg. jur. in 6.* ubi : *Cùm sunt partium jura obscura, reo potiùs favendum est quàm actori.* Hanc sententiam non solùm puto probabiliorem, sed in praxi omninò tenendam, eò quòd (juxta principium in hoc libro toties statutum), cùm possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expoliari, nisi constet de jure alterius. Hæc autem tertia sententia supponit secundam satis esse probabilem. Sed primæ sententiæ auctores possent objicere exemplum suprà relatum matrimonii clandestini, sine parocho et testibus initi, ex quo nulla remanet naturalis obligatio, cùm ab Ecclesia in Tridentino *sess. 24. cap. 2.* omninò invalidum declaratum fuerit. Sed respondetur, hujusmodi contractum multùm differre ab aliis, respectu enim ad matri-

monii contractum, cùm ipse ad sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas à Deo impertita est Ecclesiæ, solvendi scilicet ab omni obligatione sponsos, qui sine debitis conditionibus ab Ecclesia præscriptis nuptias ineunt; etenim Ecclesia, licèt nihil mutare possit circa sacramentorum materiam, et ideò nullum potest invalidare matrimonium legitimo consensu contractum, attamen benè præscribere valet, et declarare, illegitimum esse consensum illum, quem sponsi apponunt contra legem ab Ecclesia propter commune bonum christianæ reipublicæ sancitam. Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiæ judicis, si damnetur ad restituendum, ut benè addit *Cab. l. c. n.* 3. *in fine.* An verò possit judex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit judici opinio possessori opposita? Probabiliùs nego, juxta dicenda *l.* 3. *n.* 210. *v. Quæritur II.* Hic autem notandum id quod habetur *in l. Et si inutiliter, c. de fideicom.* nempe, quòd si hæres jam tradiderit rem ex fideicommisso relictam in testamento non solemni, nequeat postmodum eam repetere hac præcisa ratione, *cùm non ex sola scriptura* (verba textûs) *sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Hinc ponitur in argumento: *Agnoscens minus solemnem voluntatem, et solvens, non repetit.*

« 1. Si alteri promisisti, aut donasti interiùs tantùm, aut » si externo signo quidem, alter autem non acceptavit, non » fuit contractus, nec obligaris.

« 2. Invalidus est contractus, si contrahentes sint inhabiles ad contrahendum, vel si jus positivum resistat. *Vide* » *Less. l.* 2. *c.* 37. *d.* 8.

712. — « 3. Item si materia contractûs sit illicita, ut si sit » peccatum; vel illegitima, ut si fur vendat rem alienam.

Quæritur I. An inducant obligationem pacta de re turpi, putà de patrando homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione, et similia? Certum est, quòd ante patrationem peccati nullus est contractus, et nullam parit obligationem, quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum; unde certum est, quòd eo casu nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest pretium acceptum. Dubium est, an post opus illicitum præstitum, sit obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere? Quoad meretrices commune est, et certum inter DD. quòd

possint retinere pretium meretricii præstiti. Ita *S. Thom.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 7. *ad* 2. *et q.* 62. *art.* 5. *ad* 2. ubi docet : *Cùm quis dat meretrici propter fornicationem, mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superfluè aliquid per fraudem aut dolum extorsisset, teneretur eidem restituere.* Et ita *Continuator Tournely de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 1. *sect.* 4. *et omnes alii communiter.* Et probatur ex *l.* 4. *ff. de Condict. ob turp. caus.* ubi dicitur : *Sed et quod meretrici datur, repeti non potest... quia licèt turpiter faciat quòd sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cùm sit meretrix.* Pro aliis verò maleficiis, putà pro ferenda sententia injusta, vel patrando homicidio, adulterio, fornicatione, etc. duplex est sententia probabilis :

Prima negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri ; ita *Adrianus in* 4. *de rest.* §. *Restat. Comitol. lib.* 3. *d.* 5. *Med. Cod. de restit. Nav. Man. c.* 17. *n.* 38. (quamvis *Less. et Lugo* asserant, *Nav.* alibi mutasse sententiam) *Continuator Tournely loc. cit. ac alii apud Concinam t.* 7. *p.* 147. *n.* 5. et probabilem vocant *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 60. *Ronc. de* 7. *præc. c.* 6. *q.* 4. *et Dian. part.* 2. *tr.* 2. *Misc. r.* 40. atque huic adhæret *Conc. l. c.* Probatur 1. hæc sententia ratione, quia actio illicita nullo pretio digna est, cùm peccatum non sit vendibile. Probatur 2. ex *l. Mercalem, c. de condict. ob turp. caus.* ubi dicitur : *Ob turpem causam ex stipulatione contra bonos mores interposita denegandas esse actiones.* Item ex *l. Pacta. c. de pactis. Pacta quæ contra leges constitutionesque, vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est.* Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari ; regula enim communis est quòd illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit. Censentur autem leges istæ non solùm prohibere actiones ipsas illicitas, sed etiam solutionem pretii pro illis, eò quòd solutio fomentum præberet similibus sceleribus. Accedit quòd leges quæ non nituntur falsa præsumptione, benè obligant in conscientia. Unde *S. Th.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 7. *ad* 2. ait : *Apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem.* Et *q.* 62. *art.* 5. *ad* 2. *Ille qui accepit contra legem, non debet sibi retinere.* Juxta autem hanc sententiam dubitatur cuinam facienda est restitutio accepti ? *Sotus, et Covar-*

ruvias censent faciendam esse illi qui dedit : sed probabiliùs et communiùs tenet *Less. n.* 61. *cum S. Anton. Nav. et aliis* erogandam esse pauperibus, vel locis piis ; absurdum enim est, et contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potiùs leges punire, quàm juvare intendunt.

Secunda sententia verò probabilior et communis, quam tenent *Sanch. Dec. l.* 3. *c.* 9. *n.* 27. *et* 28. *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 52. *et c.* 18. *n.* 18. *Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 3. *n.* 154. *Croix l.* 3. *part.* 2. *n.* 692. *Viva de rest. q.* 1. *art.* 1. *n.* 3. *Lugo de just. d.* 18. *n.* 59. *cum Vasq. Sot. Mol. Turr. Cov. Cajet. Arag. et aliis communiter*, docet teneri promittentem solvere pretium, et contrà, recipientem non teneri ad restitutionem. Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit, quatenùs est malum, est tamen pretio dignum quatenùs est alteri utile, vel delectabile. Sed hæc ratio tenuis mihi videtur, nam, ut docent communiter DD. cum *D. Thoma*, nullum pretium meretur res, quæ cedit tantùm in utilitatem emptoris, et ejus privatio nullum affert incommodum venditori pretio dignum. Nec valet dicere, quòd præstans opus illicitum justè pretium accipit pro rectitudine quâ privatur ; hujus enim rectitudinis privatio, cùm sit res merè spiritualis, nullo modo videtur esse pretio æstimabilis. Ratio potior mihi est, quia in quocumque contractu oneroso, *do ut des*, *facio ut facias* (ut statuimus ex communi sententia *n.* 642.), lex naturalis dictat, quòd, cùm quis partem suam præstiterit, tenetur alter suam implere, quam licitè præstare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam præstitit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere. Sed dices : hoc currit quando utraque pars est pretio æstimabilis ; at hìc actio illicita præstita nullo pretio digna est. Respondeo : actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, quà illicita est ; sed benè pretium meretur, quà est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam præstanti ; pretium enim et actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa, sive periculum, nullo pretio compensari possit, et ante pactum nihil compensare tenearis, cùm sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio, et ideo qui famam alteri abstulit, non tenetur pecuniâ infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus *n.* 627. Posito tamen

contractu, et præstita ab altero actione peccaminosa, tenêris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua (ut diximus) quisque tenetur suam partem promissam implere, postquam alter suam præstitit. Aliàs (rectè ait *Lugo loc. cit.*) non videtur, quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam, ut diximus *n.* 643. ex communi sententia. Ad leges autem civiles pro prima sententia allatas respondet *Less. dict. c. 14. n. 57.* quòd licèt ipsæ rescindant hujusmodi pacta, et auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum, tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quæstionis relata, quâ declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, *quia licèt turpiter faciat quòd sit meretrix, non tamen turpiter accipit cùm sit meretrix.*

Quæritur II. An si vir donet fœminæ ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa? Si adfuerit pactum de copula explicitum, vel implicitum, tunc certè tenetur restituere; secùs verò, si donum datum est ad animum alliciendum, quia datio illa fuit omninò liberalis; quemadmodum si quis det pecuniam Episcopo tantùm ad alliciendum, ut conferat beneficium, justè potest Episcopus retinere, si non conferat. Ita communiter *Lugo d. 18. sect. 4. n. 49. Mol. t. 3. d. 737. n. 3. Ronc. de 7. præcept. c. 6. q. 2. et Salm. de restit. c. 1. punct. 6. n. 165. cum Prado, Tap. Vill. Dic. Reb. etc.* Benè tamen advertunt *Salm. ibid.* difficulter excusari mulierem accipientem tale munus à peccato scandali, quia munere accepto vir ardentior, et audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit *D. Th. lib. 4. de Erudit. Princip.* ex D. Hieronymo: *Matrona non est casta, quæ cùm rogatur, munera accipit.*

713. — Quæritur III. Si actio sit debita ex alia virtute quàm ex justitia, putà jejunium in quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum? Affirmant *Less. Medin. etc. apud Croix l. 3. p. 2. n. 295.* Sed communiùs et probabiliùs negant *ibid. Sot. Lugo, Bann. Tamb. Dian. et alii.* Ratio quia præsens pretium tunc acquirit jus quo antea carebat.

« 4. Item si contractus sit factus vi, dolo, vel errore ver-
» sante circa rei substantiam, v. gr. si acetum pro vino, vi-
» trum pro gemma vendidisti.

714. —» 5. Non est invalidus contractus (etsi aliquando ob
» injuriam possit rescindi), si error vel dolus interveniat circa
» qualitatem, aut circumstantiam accidentalem, v. gr. emisti
» vinum Mosellanum, putans esse Rhenanum : nisi fortè in-
» tentio contrahentis fuerit conditionata non obligandi se nisi
» existente tali qualitate, aut circumstantiâ; qualis virtuali-
» ter fuisse censeri potest, si error versetur circa circum-
» stantiam valde immutantem objectum, et nimis exceden-
» tem ejus existimationem, ut notat *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 6. »

Contractus est nullus, si dolus, vel error sit circa substantiam contractûs. Est commune; *Less. l.* 2. *c.* 17. *dub.* 5. *n.* 27. *Salm. de contract. c.* 1. *punct.* 3. *n.* 19. *cum Trull. Bon. Villal. etc. ex S. Thom. in addit. ad p.* 3. *q.* 51. *art.* 2. *ad* 7. Et hoc, etiamsi dolus, aut error non dederit causam contractui, id est etiamsi, patefacto errore, pars adhuc contraxisset : quia semper deficit actualis consensus. *Salm. ibid. cum Sanch. Bon. Con. Trull. Avers. etc.* Communis è converso est sententia, quòd si error sit non circa substantiam, sed circa qualitatem rei, et non dederit causam contractui, contractus sit validus, *Less. ib. n.* 28. *cum S. Antonin. Soto, Caj.* Hinc ait *Less.* quòd, licèt una pars decepta fuisset in pretio ultra dimidium, contractus non posset rescindi, alterâ nolente, sed solùm ad æqualitatem reducendus esset; *Salm.* tamen *ibid. n.* 20. *cum Molin.* dicunt posse rescindi.

715. — Sed majus dubium est, si dolus, vel error fuerit tantùm circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui, ita ut, illo manifestato, pars non consensisset, utrùm validus contractus remaneat? Negant *P. Conc. Basil. et alii apud Salm. de matr. c.* 10. *dub.* 2. *n.* 12. *et Præpos. cum Medina apud Salm. de matrim. l.* 7. *d.* 18. *n.* 17. *et Salm. de contr. c.* 1. *punct.* 3. *n.* 21. probabile putant. Ratio, quia, licèt qualitas in esse physico sit quid accidentale, in esse tamen morali habet rationem substantiæ. Oppositum tamen est communiter traditum à DD. et probabilius cum *Lugo d.* 22. *sect.* 6. *n.* 92. *Sanch. de matr. l.* 1. *d.* 64. *n.* 3. *Less. loc. cit. n.* 29. *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 5. *n.* 3. *Pal. tract.* 14. *d.* 2. *p.* 5.

n. 19. *Ronc. de contr. qu. 3. r. 2. Cont. Tourn. de justit. et jure et de contractibus, hìc part. 1. cap. 3. art. 2. concl. 3. Salm. loc. c. cum Mald. Prado, Trull. etc.* Ratio, quia contractus hic non est invalidus neque de jure positivo, neque naturali. Non de jure positivo, cùm ex *Inst. l. 4. t. 13. de except.* sic habeatur : *Si metu coactus, aut dolo inductus, aut errore* (intellige circa qualitatem) *lapsus stipulanti Titio promisisti quod non debueras promittere, palam est te jure civili obligatum esse, et actio, quâ intenditur dare te oportere, efficax est : sed iniquum est te condemnari. ideoque datur tibi exceptio, quòd metus causa, aut doli mali, etc.* Non de jure naturali, nam ad contractum validandum sufficit animus voluntarius quoad substantiam, licèt sit involuntarius quoad accidentia : nisi (ut benè advertunt cum *Busemb.* hìc *n.* 3. *ut suprà Cont. Tourn. loc. cit. et Sporer de 7. præcept. n.* 86. *cum Sanch. ac Laym.*) contrahens expressè consentiat sub conditione, si talis adsit circumstantia, quia tunc qualitas transit in substantiam. Communiter autem DD. ut ait *Concina cum Busemb. Less. Spor. Cont. Tourn. ibid. etc.* docent semper posse irritari talem contractum à decepto, ratione injuriæ, et defectûs consensûs, et tenèri deceptorem ad damna ex deceptione orta, *ex l. 13. de act. emptoris.* Et quando res adhuc integra est, ajunt *Less. loc. cit. Laym. n. 6. Pal. n. 23. Spor. de 7. præc. c. 2. n.* 98. quòd si error fuit invincibilis, non tenetur deceptus in conscientia implere contractum, etiam onerosum, postquam noverit veritatem, quæ si ab initio ei nota fuisset, minimè consensisset : ratio, quia hæc est tacita mens contrahentium, non se obligandi ad contractum, quando se deceptos deprehendunt : idque dicit confirmari à consuetudine recepta. Quando verò res non est integra, nempe si altera pars jam implevit, tunc si illa non erat conscia erroris, licèt tu non habeas actionem ad rescissionem, adhuc tamen contractum potes rescindere in conscientia, si res est magni momenti, et deceptio fuit causa contractûs, ut *Sylv. et Navarr. apud Less. cum Laym. et Bus. dict. n. 3. in fine.* Si autem altera pars conscia erroris erat tunc potest contractum irritare, ut suprà etiam in judicio. Notandum tamen, quòd in conscientia altera pars errorem tibi manifestare non tenebatur. Ita *Less. loc. cit. n.* 33. Intellige, modò non decipiat, sive ipse non sit causa erroris, prout dicit

idem *Less.* loquendo de donatione, *vide infrà n. 737. in fine vers.* Docet tamen.

« 6. Nec est invalidus contractus, sive onerosus, sive gratuitus, ex metu, licèt gravi, injustè incusso, cùm adhuc » simpliciter sit liber, et voluntarius : licèt possit à judice » rescindi pro arbitrio metum passi. Ita communiter *ap. Sanch.* » *d. 8. n. 4. Card. Lug. d. 22. Laym. loc. cit. c. 5.* Excipiuntur tamen aliqui contractus, qui ipso facto sùnt irriti (saltem ex jure positivo), si ex metu gravi fiant; talis est 1. » contractus matrimonii, etiamsi juramentum accesserit, *ex c. Cum locum, et c. Veniens, de sponsal.* » (*Utrùm currat idem in sponsalibus? Affirmant Salm. de matr. c. 1. punct. 5. num. 62. cum Sanch. Avers. Cov. Bec. At probabiliùs Con. Trull. Dict. Hurt. Led. dicunt sponsalia esse tantùm rescindibilia. Vide de matr. l. 6. n. 844.*) « 2. Professio religiosa, *ex* » *c. 1. De his, quæ vi.* 3. In aliis quibuscumque votis.» (*Etiam si vovens voluerit se obligare. Salm. de contr. c. 1. punct. 2. n. 12. ex communi. Vide dict. n. 197.*) « 4. Contractus dotis » promissæ, vel solutæ, qui in hoc sequitur naturam ma» trimonii, cui accessorius est. *Leg. Si mulier. §. Si dos, ff.* » *Quod metûs causâ.* 5. Promissio, vel traditio, in rebus » Ecclesiæ, *c. 15. qu. 6.* 6. Auctoritas tutoris per metum ex» torta. *Leg. 1. §. ult. ff. de Auctor. tutor.* His addunt alii » plures, promissionem, et donationem gratuitam, renun» tiationem beneficii, jurisdictionem per metum extortam. » Verùm hi controvertuntur, *vide C. Lugo de just. d. 22.* » *n. 115. et seq.*

716. — Quær. 1. An contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus? Adest triplex sententia probabilis.

Prima sententia affirmat; ratio 1. quia si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia, cùm ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quæ est actus justitiæ. Ratio 2. quia, si contractus valeret, utique transferretur dominium rei traditæ, et metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad judicis sententiam; sed hoc omnes negant; ergò contractus per se est nullus, saltem de jure positivo, ex *l. Qui in carcerem, 22. ff. Quod metûs causâ*, ubi dicitur contractum ex metu initum, *nullius esse momenti.* Ita *Mol. t. 2. d. 326. Fel. Pot. de contr. n. 2359.*

cum Vill. Dian. Leand. item *Sylv. Rebel. et alii apud Salm. de contract. c. 1. punct. 2. n. 10.* qui probabilem vocant.

Secunda sententia tenet contractus gratuitos esse invalidos, non verò onerosos. Ita *Sot. in 4. d. 29. q. 1. art. 3. Pont. de matr. l. 4. c. 6. n. 4. cum Medin. Arag. Reb. etc.* et quoad donationes hæc videtur esse *D. Th. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 3.* ubi ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem, quia ille qui vim intulit hoc meretur, ut ei promissio non servetur.* Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omninò libera.

Tertia sententia verò probabilior et communissima, quam tenent *Lugo de contr. d. 22. n. 115. Less. lib. 2. c. 17. dub. 6.* qui vocat ferè communem, *Salm. loc. cit. n. 11. Ronc. de contr. c. un. q. 4. r. 1. Fill. tr. 33. c. 2. n. 32. Azor. t. 1. l. 1. c. 11. Renzi de contr. c. 3. q. 3. Viva q. 1. art. 3. n. 11. et alii innumeri*, docet talem contractum esse quidem rescindibilem, non verò invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. Non naturali, quia metus non tollit simpliciter voluntarium, ut *D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 6.* Non jure positivo, dum in *l. Si mulier ff. Quod metûs, etc.* præcipitur judicibus ut tales contractus rescindant; ergò per se lex habet eos ut validos.

Excipe tamen matrimonia per metum gravem inita, quæ certè per se sunt nulla ex jure canonico. *Vide de matr. l. 6. n. 1054.* cui adjunguntur I. Professio religiosa, *c. 1. de his quæ fiunt.* II. Electio prælati, *cap. Ubi periculum. §. Cæterùm de electione in 6.* III. Auctoritas tutorum extorta per metum, *l. 1. §. ult. ff. de Auctor. Tut.* IV. Traditio rerum ecclesiasticarum, *ex c. Pervenit, de jurejur.* V. Jurisdictio ecclesiastica per metum acquisita, et etiam civilis, *l. 2. c. de Judæis.* VI. Absolutio à censuris (non verò inflictio illarum). VII. Renuntiatio beneficiorum. *Vide Less. c. 17. dub. 6. n. 37.*

717. — Quær. 2. An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate judicis? Negat *Croix l. 3. p. 2. n. 638.* et eum sequitur *Mazz. de contr. t. 2. p. 40.* qui dicunt hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem repetere propria auctoritate. Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt *Less. dict. c. 17. n. 38.* et vocant communem *Spor. tr. 6. c. 2. n. 123. Fill. l. c. n. 33. Laym. de contr. c. 6. n. 2. Pal. tr. 2. d. 1. p. 12. n. 6.*

Viva l. c. Salm. ibid. n. 16. *Renzi l. c. Ronc. dict. q.* 4. *r.* 1. *cum Mol. et Reb.* Unde inferunt, quòd metum passus benè potest occultè sibi compensare; intellige, si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contrà, qui metum incussit, tenetur restituere rem extortam, statim ac alter petat. Ita *Pal. l. c. Viva dict. n.* 11. *in fin. Less. n.* 38. *Fill. n.* 33.

Idem autem, quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum *Pontio de matr. l.* 4. *c.* 11. *n.* 3. *et* 4. de initis per metum reverentialem (Etsi *Pontius d. n.* 3. teneat contractus merè gratuitos, juxta suam sententiam ut suprà in quæst. 1. esse non solùm irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos). Alii tamen DD. tum tantùm id admittunt, cùm metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera, aut minæ, aut diuturna indignatio, sive torvus aspectus, dura verba, et similia, quæ verè gravis mali timorem immittant. Ita *Sanchez de matr. l.* 4. *d.* 6. *n.* 14. *Viva de matr. q.* 4. *art.* 3. *n.* 7. *Salm. eod. tit. c.* 9. *punct.* 2. *n.* 33. *et* 34. *cum Pal. Dic. etc. communiter.* Idem in substantia sentit *Pontius*, sed meritò ait *l.* 4. *c.* 5. *ex n.* 3. *cum aliis*, metum reverentialem per se esse gravem, quia aliud est operari ex reverentia superiori debita, aliud ex metu reverentiali, qui necessariò induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non præstita, putà diuturnæ indignationis, etc. ut suprà. An autem preces importunæ constituant metum gravem? affirmat *Pontius ibid. n.* 17. *cum Mald. Lugo, etc.* Sed veriùs negandum, nisi preces addantur metui reverentiæ erga superiorem: ita *Sanch. l.* 4. *d.* 7. *n.* 7. *cum plurib. et Salm. l. c. n.* 37. *cum Pal. Bonac. Covarr. Dic. Hurt. et plur.* Et benè advertit *Sanch. ibid. n.* 8. non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantùm quæ sunt instantissimæ, et sæpiùs inculcatæ. Quarum autem personarum respectu detur metus reverentialis? Ultra proprium patrem, Episcopum, magistratum, dicit *Sanch. l.* 4. *d.* 5. *ex n.* 26. *cum aliis*, dari etiam respectu soceri, avi, curatoris, matris (si tamen sit austera, et minas soleat exequi), et etiam fratris majoris, aut patrui, si cum eis habitetur, et ab eis alimenta præbeantur.

718. — Sed quæritur 3. utrùm contractus ex metu levi initus sit rescindibilis arbitrio metum passi?

Prima sententia affirmat in foro interno; nam in externo non datur actio *ex l.* 6. *ff. Quod metus, etc.* Ratio, quia

quicumque metûs injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet; unde sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contrà promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter *Less. l. 2. c. 17. dub. 6. n. 46. cum Navarr. Sot. Sylv. etc.* item *Sanch. de matr. l. 4. d. 19. n. 6. Pal. dict. p. 12. n. 6. et Salm. de contract. c. 1. punct. 2. n. 14. cum Mol. Trull. Dic. et Reb.* Benè tamen excipiunt matrimonium (juxta nostram sententiam, *vide de matr. l. 6. n. 1056.*), et professionem religiosam. An etiam votum? *Vide dicta de voto n. 197.*

Secunda sententia verò mihi probabilior, quam tenent *Pontius de matr. l. 4. c. 10. n. 5. Tamb. Dec. l. 1. c. 2. §. 6. n. 4. et Viva de matr. q. 4. art. 2. n. 6. cum Per. Med. etc.* dicit neque in foro externo, neque interno rescindi posse contractum initum ex metu levi. Ratio, quia non præsumitur consensisse ex metu, sed verè spontè, qui noverit esse levem, et cùm facilè potuisset, non rejecit. Excipienda tamen censent *Salm. l. c.* omninò esse sponsalia, quæ etiam per metum levem contracta rescindi possunt per judicis sententiam, ex maxima libertate, quam sponsalia requirunt.

719. — Quær. 4. utrùm si interfuerit metus gravis injustus dans causam contractui, et res pervenerit ad tertium possessorem bonæ fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, et ille teneatur restituere? Negat *Laym.* sed rectè communiùs affirmant *Salm. ibid. n. 15. cum Lugo, Sanch., Sylvest.* quia res semper transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus; et patet *ex l. 14. §. 3. Quod metûs, etc.* ubi: *In hac actione non quæritur, utrùm is, qui convenitur, an alius metum fecit? Sufficit enim hoc dicere, metum sibi illatum.*

« 7. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum ad-
» ministrationem non habent: quales ferè sunt prodigi, fu-
» riosi, filiifamilias, uxores, religiosi, pupilli, minores;
» exceptis quidem casibus, *de quibus vide Less. l. 2. c. 17.*
» *d. 4. et infrà n. 918.*

DUBIUM II.

Quid in specie de promissione, et donatione?

720 *An simplex promissio obliget sub gravi? Quid si promissio reddatur nociva, vel si accidat mutatio?*
721 *Qui sint inhabiles ad donandum?*
722 *An debilis gravati?*
723 *Quid de donatione inter conjuges?*
724 *Et inter patrem et filium?*
725 *An obliget donatio ante acceptationem?*
726 *Quid si donatio sit facta ad pias causas?*
727 *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem?*
728 *Quando obliget donatio facta absenti?*
729 *An possit acceptari donatio post mortem donantis?*
730 *Quid si donatio fuerit mandata fieri à nuntio, et ipse omiserit?*
731 *An mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare?*
732 *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ?*
733 *An donatio ultra summam 500 solidorum teneat?*
734 *An sit obligatio implendi modum sive finem donantis?*
735 *An promissio prodiga sit valida?*
736 *Quid si donatio fiat ad alliciendum?*
737 *Quid si ob causam falsam? Et quid si causa sit secundaria?*

720. — « Resp. Quæ huc spectant, facilè colliguntur ex » dictis suprà *de voto l. 4. tr. 2. c. 3.*

Ex quibus, et doctrina præcedentis dubii resolvitur:

« 1. Promissio acceptata à promissario, si materia sit no- » tabilis, an sub mortali obliget secundùm se spectata, non » convenit inter doctores. *Cajet.* negat, quem sequitur » *Merat. de justit. dub. 19. sect. 10.* Alii (fortè probabiliùs) » affirmant cum *Vasq. 1. p. d. 65. c. 7. n. 4. Fill. Mald.* » *etc.* Dixi *secundùm se*, quia certum est, quòd per acci- » dens possit obligare sub mortali, v. gr. ratione gravis

2..

» damni, quod aliàs promissarius pateretur : ut si promisis-
» ses ei dare mutuum, et ille tibi confisus aliunde sibi non
» prospexisset. *Vide Less. l. 2. c. 18. d. 5.* »

» 2. Tota hæc obligatio communiter dependet ab inten-
» tione prómittentis. Circa quod notat *Sa*, vix quemquam
» promittentium intendere se obligare, aut alteri dare jus
» exigendi, nisi addat juramentum, aut faciat instrumen-
» tum : sed plerumque tantùm intendere declarare suum
» propositum. *Vide Escob. t. 3. c. 6. et Mol.* Hinc, ut in foro
» externo censeatur valida promissio, requiritur præter
» acceptationem, ut exprimatur causa, propter quam pro-
» mittitur; alioquin præsumitur errore, vel joco facta. *Trull.*
» *lib. 7. c. 16. art. 6. ex Covarr. et Vill.* » (1).

In hac quæstione tres sententiæ adsunt, omnes satis probabiles.

Prima dicit, quòd quævis promissio acceptata obligat sub gravi, et ex justitia, quia fidelitas promissa jus præbet promissario ad rem promissam. Ita *Sanch. de matr. l. 1. d. 5. num. 20. Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 12. num. 1. cum S. Anton. Covarr. Pal. Trull. etc. ap. Salm. de contr. cap. 4. punct. 4. §. 2. num. 79.*

Secunda sententia dicit, quòd qualis sit obligatio, pendet ex voluntate, quam promittens habuit. *Bus. hic n. 2. et Lugo d. 23. sect. 6. n. 89. Spor. n. 65. et Holzm. n. 702. Mol. Vill. Reb. Reg. etc. ap. Salm. ibid. n. 80. et 81.* In dubio tamen, ait *Lugo*, non censeri factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa; *vide Lugo d. 23. s. 6. n. 39.* imò, *Sa, ap. Bus.* nisi addatur juramentum, aut instrumentum. Cæterùm in dubio, an quis voluerit se obligare ex justitia, vel ex fidelitate, an graviter vel leviter, probabilissimum mihi dicendum videtur cum *Lugo d. 23. n. 90. Mol. tom. 2. d. 262. Sporer de 7. præc. c. 2. num. 69. Holzm. tr. 3. num. 702.* eum non esse obligatum nisi sub levi. Et hìc advertunt *Sanch. de matr. l. 1. d. 6. n. 24. Spor. num. 68. et*

(1) In Cod. civ. nihil specialiter de promissione statuitur : constat tamen ex art. 893, non dari actionem ex simplici promissione. Pariter sequitur ex art. 1132. quòd vim haberet, etsi causa non exprimeretur, si reverà existit.

Edit.

alii *communiter apud Cont. Tourn. de contractibus part.* 2. *cap.* 11. ad constituendam materiam gravem in promissione requiri materiam quadruplo majorem, quàm in furto mortali, quia promissor agit de proprio, fur de alieno.

Tertia sententia, quam tenent *Salm. loc. cit. ex n.* 82. *cum Bann. Caj. Led. Henr. Diana, etc.* dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi, quia tantùm obligat ex fidelitate, et probant ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 3. *ad* 1. qui docet promissionem obligare tantùm secundùm honestatem, non autem secundùm jus civile, id est secundùm justitiam ut explicant *Salm.* Et insuper probant ex *L. Juris gentium.* §. *Sed cum null. ff. de pactis*, ubi dicitur, quòd nuda pactio obligationem non parit. Et huic adhæret *P. Conc. tom.* 7. *p.* 637. *n.* 13. sentiens rarò esse obligationem ex justitia in simplici promissione.

Notandum autem est ut certum, quòd quævis promissio, etiam acceptata, non obligat, si postea promissum reddatur impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile: et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quæ si prævisa fuisset, non fuisset facta promissio: quia semper promissio facta præsumitur sub tali tacita conditione. Ita communiter *Viva de contr. qu.* 8. *art.* 2. *num.* 16. *et Salm. loc. cit. n.* 78. *Cont. Tourn. loc. cit. num.* 5. Idque expressè docet *D. Th.* 2. 2. *q.* 110. *a.* 3. *ad* 5. ubi loquens de obligatione promissoris, ait: *Si verò non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc, quòd animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus: uno modo, si promisit id quod manifestè est illicitum... Alio modo si sunt mutatæ conditiones personarum, et negotiorum: Ut enim Seneca dicit* (*l.* 4. *de benef. c.* 34. *et* 35.): Ad hoc quòd homo teneatur facere quod promisit, requiritur, quòd omnia immutata permaneant.

721. — « 3. Donare non possunt 1. Carentes usu rationis. » 2. Muti et surdi nati, secùs si tantùm sint surdi, vel muti, » vel, licèt utrumque, si norint scribere. 3. Senes deliri, » sive bis pueri, secùs si sint judicio vegeto. 4. Pupilli, vel » impuberes (nisi ad pias causas): donationes tamen eorum » in foro conscientiæ sunt validæ. (*Vide infrà c.* 4. *d.* 1.)

» 5. Damnatus criminis capitalis. *Vide Dian. p. 8. tr.* » 6. *r.* 3.

» 4. Qui præsunt civitatibus, universitatibus, reipubl. etc., » non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in » eleëmosynas. *Sanch. Dian. p. 8. t. 6. r. 16.* Imò si reges et » principes nimis sint profusi in donationibus, in præjudicium » regni, vel statûs (præsertim si debitis gravati iis satisfacere » non possunt, vel subditi nimiùm graventur exactionibus) » possunt eæ revocari à successore. *Bart. Lugo etc. cum Dian.* » *p. 8. tr. 6. r. 18. et 123.* » (1).

722. — Adde. Neque donare potest debitis gravatus. (2) Sed hìc quæritur, utrùm licitè possis tu à debitis gravato accipere donum? Affirmant *Lessius l. 2. c. 20. dub. 19. n. 168. Mol. t. 2. d. 328. Nav. l. 3. c. 4. n. 217.* item *Trull. Diana cum Laym. ap. Salm. de contr. c. 4. punct. 5. §. 1. n. 91.* et probabile putant *Lugo de just. d. 20. n. 116. et Pal. de just. tr. 32. d. 1. p. 14. n. 7.* Hi dicunt te non peccare contra justitiam, et ideò non tenêri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum, esto scias propter hoc donantem fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille benè potest dominium transferre, cùm adhuc sit verus dominus rei quæ donatur; et tu rem acceptando uteris jure tuo, justitia enim non obligat, ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum, cùm illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni,

(1) Ex Cod. civ. sunt incapaces donandi sive inter vivos sive per testamentum:

Art. 25. 1.° Civiliter mortui, qui neque inter vivos neque testamento de bonis suis unquam statuere aut eodem titulo quidpiam percipere valebunt, nisi titulo alimentariæ pensionis;

Art. 901. 2.° Carentes usu rationis perfecto;

Art. 903. 3.° Minores, qui nondum ad annum decimum sextum pervenerunt;

Art. 904. Cùm minores annum 16tum compleverint, de dimidiâ parte bonorum, quæ dare possent, si majores essent, testamento statuere possunt.

Art. 905. 4.° Mulieres conjugatæ, quæ inter vivos donare nequeunt absque expresso mariti consensu aut judicis auctoritate; poterunt tamen propria auctoritate donare mortis causâ.

(2) In jure novo donationes immobilium ab eo, qui foro cedit, 10 diebus ante ipsam bonorum cessionem factæ, nullius roboris esse declarantur; eadem autem bona, quæ titulo oneroso in alios translata sunt, ad instantiam creditorum revocari possunt, si judex fraudem debitoris intercessisse judicaverit.

Edit.

sed tantùm permissiva, quæ non obstringit ad restitutionem. Additque *Lessius*, cui adhæret *Molina*, neque peccare contra charitatem, quia charitas non obligat, ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes.

Secunda sententia tamen verior, et communis, quam tenent *Pal. l. c. Bonac. de restit. d. 1. q. 8. p. 2. n. 27. Lugo l. c. cum Cajet. Sot. Nav. Sylv. Palud. Ang. Cov. et Reb. ac Salm. l. c. n. 92. cum S. Anton. Prado, Salon. et Arag.* docet donatarium mala fide accipientem omninò tenêri ad restitutionem damni, quod obvenit creditoribus. Ratio 1. quia creditores etiam personale jus habent ad bona donata, nam licèt in debitis personalibus directè sit tantùm persona obnoxia, tamen creditores indirectè habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris, ut probabiliùs dicunt *Lugo d. 20. n. 158. Croix l. 3. p. 2. num. 403. Ronc. de 7. præc. c. 8. q. 6. Salm. de restit. c. 1. punct. 12. §. 3. n. 246. alii relati n. 690. contra Pal. et alios ibid.* Et quamvis debitor donans sit dominus rei quæ donatur, attamen (ut ait *Pal. loc. cit. p. 15. n. 7.*) habet illius dominium infirmum, sub onere solvendi quod debet, adeò ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere; quapropter dominium illud sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. Ratio 2. magis urgens, et convincens est, quia sicut donans lædit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat), ita etiam lædit accipiens, qui positivè coöperatur actioni donantis injustè cum damno creditorum; et licèt donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum: contractus enim donationis (ut dicemus infrà *n.* 725.) non consistit in sola voluntate donantis, sed etiam in voluntate acceptantis, quâ contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio, sive donatio. Notandum autem hìc 1. quòd de jure positivo creditores infra annum à die scientiæ habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo, sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex *l. Quia debitore, l. Qui autem. §. Simili, ff. Quæ in fraudem, etc. ac l. penult. Cod. eod. tit.* Notandum 2. nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem à debitore in præjudicium creditorum, ex *l. Qui autem, ff. tit. cit. Vide Lugo d. 20. n. 107.*

723. — Adde: inter conjuges quamvis alii contractus sint

validi *ex l. 5. ff. de don. inter vir. et ux.*, donatio tamen est nullius momenti, *l. 3. §. Secundum. ff. eod. tit.* (1) Potest tamen conjux retinere, vel distrahere rem donatam, si donans sciat, et non contradicat. Ita *Sanch. de matrimonio l. 6. d. 11. num. 2. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. num. 100. cum Pal. et Villal.* Semper tamen talis donatio juramento firmatur, ut *Less. l. 2. cap. 18. n. 88. Sanch. ibid. num. 2. Salmant. ibid. num. 101. cum Sylv. Tapia, etc.* Firmatur etiam morte donantis, modò iste ante donatarium decedat, et modò res in vita tradita sit, *Salm. d. num. 101.* Imò ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel fiat causâ mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem, etc. *Vide Salm. loc. cit. num. 102.*

724. — Præterea invalida est donatio inter patrem, et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2. c. de inof-*

(1) Contrarium in Cod. civ. statuitur:

Art. 1091. Quamlibet voluerint, donationem sibi invicem facere possunt sponsi per matrimonii contractum, servatis servandis.

Art. 1092. Donatio inter vivos complectens bona præsentia in matrimonii contractu à conjugibus facta, non facta esse censetur sub conditione: modò donatarius superstes sit, nisi hoc exprimatur.

Art. 1093. Quòd si donatio præter præsentia etiam bona futura complectatur, iisdem legibus regitur ac donatio conjugibus ab extraneis facta, non tamen transit ad liberos ex illo matrimonio natos, si mors donatarii mortem donatoris antecedat.

Art. 1096. Mutuæ conjugum donationes, etiam inter vivos, semper revocari possunt; uxor revocatura non indiget consensu mariti nec judicis auctoritate; non revocantur per prolem supervenientem.

Art. 1097. Conjuges neque inter vivos neque testamento mutuas sibi donationes facere possunt uno eodemque instrumento.

Art. 1094. Si conjux donator nullos habet liberos aliosve descendentes, eam partem alteri conjugi donare potest, quam extraneo posset et insuper usumfructum portionis, quam lex ascendentibus ejus assignat; si verò descendentes habet, conjugi dare poterit vel usumfructum dimidiæ partis vel 4tæ partis proprietatem et alterius 4tæ partis usumfructum.

Art. 1098. Si proles sint ex anteriori matrimonio et donator ad secundas nuptias transeat, nove suo conjugi dare potest tantùm partem filii aut filiæ minus accipientis ac in nullo casu ultra 4^{tam} bonorum.

Art. 1095. Minor in contractu antenuptiali et de consensu eorum, quorum interest, conjugi dare poterit, quidquid potest major.

Art. 1099. Donationes simulatæ vel personis interpositis factæ, nullæ sunt.

Art. 1100. Censentur interpositæ personæ descendentes sponsi donatarii, ex matrimonio anteriori et propinqui, quorum tempore donationis est hæres præsumptus. *Edit.*

ficiosa donatione. (1) Sed est communis, quòd firmatur juramento, vel morte patris. E contrario similiter est valida in casibus ut suprà mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causâ studiorum, ut *Bus. hic n.* 5. vel si fiat causâ matrimonii; vel si filius sit tantùm naturalis; vel si pater fructus peculii adventitii filio donet. Hæc tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (*vide n.* 740.) scilicet lædens aliorum filiorum legitimas, vel creditores, *Salm. ibid. n.* 104. *cum Nav. Sylv. Tapia et Less. n.* 90. qui notat donationes factas à matre, vel à filiis parentibus, per se firmas esse.

« 5. Donatio patris filio facta studiorum causâ est valida, » nec filius tenetur computare in legitimam, tùm quia fuit » loco alimentorum; tùm quia, si detrahatur, jam non fuit » donatio contra hypothesim. *Wading. et* 6. *alii cum Dian.* » *p.* 8. *t.* 6. *r.* 23. *et* 29. Sed *Trull.* limitat, nisi constet, con» trariam intentionem patri fuisse. Quòd si tamen de ea non » constet, præsumendum esse de pietate patris, ideoque » tales expensas ordinariè post mortem patris non venire in » collationem bonorum, nec debêre conferri in commune, » nisi pater protestatus fuerit, se velle in legitimam com» putari. Ita etiam *Wading. ex l. Si pater* 2. *ff. familiæ* » *ercisc.* » (*Vide n.* 955.) (2)

» 6. Si pater officium filio emit, debet pretium computari » in divisione cum fratribus : non autem, si illud gratis à » principe obtinuit : uti neque quæ filio intuitu meritorum » patris sunt donata, quia sunt quasi castrensia. *Mol. Fag.* » *Dian. p.* 8. *tr.* 6. *r.* 127. *et* 128.

725. — » 7. Donatio ante acceptationem non parit obli» gationem, ne naturalem quidem; potestque revocari, etiam» si voluerit se absolutè obligare. Præsenti autem, et ta» centi facta, censetur ab eo acceptata; quia in favorabili» bus habetur pro consensu. *Molin. et alii* 18. *Dian. p.* 8.

(1) Cùm ex art. 903 et 904 minor incapax sit donandi inter vivos, nec testamento ante annum 16um, perspicuum est, patrem nullam à filio minore donationem accipere posse; ipse autem, servatis servandis, filio minori donare semper potest.

(2) *Art.* 852. Sumptus alimentorum, cultus, educationis, artis addiscendæ, rerum instructionis (gall. *équipement*), nuptiarum ac dona ex consuetudine facta in legitimam referri non debent. *Confer art. infrà ad n.* 954. positos.

Edit.

» *t.* 6. *r.* 89. 98. *et* 108. Pro altero verò nemo potest acce-
» ptare, sine speciali commissione, nisi donatio fiat Ecclesiæ,
» vel causæ piæ; nam hanc sine acceptione valere, et irre-
» vocabilem esse, est probabile. *Laym. Dian. l. c. r.* 106. *et*
» *p.* 3. *t.* 5. *resp.* 107. Multis tamen casibus, dummodò verba
» dirigantur in præsentem, potest pater, vel mater pro filio,
» etiam emancipato, tutor pro pupillo, curator pro minore,
» filiusfamilias pro patre, servus pro domino, monachus pro
» monasterio; imò etiam, secundùm multos, quicumque
» alterius curam gerit, ut prælatus pro religioso, maritus
» pro uxore, dominus pro servo, etc. stipulari. Deinde
» idem jura permittunt judicibus, et notariis publicis. *Sanch.*
» *Mol. Trull. etc. Dian. p.* 8. *t.* 6. *r.* 97.» (1).

Communis est sententia (quidquid dicat *Dian. p.* 5. *res.* 116.) quòd donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit; ita *Lugo de contr. d.* 23. *n.* 38. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap. XI. Quær.* 2. *Habert de contract. tom.* 4. *p.* 3. *c.* 18. *q.* 1. *Conc. tom.* 2. *l.* 9. *dis.* 5. *n.* 13. *Wigandt tr.* 8. *c.* 4. *n.* 53. *v. Dixi* 3. *Antoine in Decal. c.* 2. *p.* 1. *Cunil. Decal. c.* 2. §. 1. *n.* 2. *Franzoja de præc. Decal. c.* 3. *animad.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 18. *dub.* 8. *n.* 34. *Soto de just. l.* 3. *q.* 3. *Sanch. de matr. l.* 1. *d.* 6. *n.* 10. *et Salm. de contr. c.* 4. *punct.* 4. §.

(1) *Art.* 932. Donatio inter vivos donatorem non obligat, quin priùs expressis verbis fuerit acceptata. Acceptari potest actu donationi posteriore, modò donator adhuc vivat et acceptatio ipsi significata fuerit.

Art. 933. Donatarius qui major est, donationem per se immediatè acceptare poterit vel per procuratorem ad hoc specialiter actu coram notario institutum.

Art. 934. Uxor nullam acceptare potest donationem absque mariti consensu aut judicis auctoritate.

Art. 935. Donatio facta interdicto vel minori non emancipato à tutore acceptari debet.

Minor emancipatus, suo curatore assistente, donationem acceptare potest; Necnon pater et mater minoris sive emancipati sive non emancipati aut etiam vivis patre et matre, ascendentes, licèt nec tutores nec curatores sint, pro minore donationem acceptare valent.

Art. 936. Surdus et mutus per se aut delegatum donationem acceptat, modò valeat scribere; si verò scribere nesciat, curator specialiter ad hoc electus pro eo acceptabit.

Art. 937. Donationes communitatibus, xenodochiis atque institutis publicis factæ ab eorum administratoribus debita facultate instructis acceptantur.

Art. 1087. Donationes in contractu matrimoniali factæ numquam invalidæ dici possunt ob defectum acceptationis.

Edit.

1. *n.* 68. *cum Pal. Prad. Tapia, et aliis.* Et hoc verius est, ut probant *Lugo, Sot. Less. Sanchez et alii* (*contra Molin. etc. ap. Less.*) provenire non ex solo jure positivo, sed etiam ex jure naturæ, vel saltem gentium, ut probatur ex *l. Absenti, ff. de Donat.* ubi dicitur: *Si nesciat* (donatarius) *rem quæ apud se est, sibi esse donatam, donatæ rei dominus non fit, etiamsi per servum ejus, cui donabatur, missa fuerit; nisi ea mente servo ejus data fuerit, ut statim ejus fiat.* Ratio est, quia nequit contrahi obligatio à contrahentibus sine alterutrius consensu, ut enim sapienter ratiocinatur doctissimus *Card. de Lugo*, nemo de jure naturali potest acquirere ullum jus in rebus alienis absque ejus consensu; quamobrem absque acceptatione donationis nullum transfertur jus in donatarium super rem donatam; et ideò cùm donans immunis remaneat à quacumque obligatione, ante donationis acceptationem, poterit quidem ipse pro libito eam revocare. Nec obstat *l. Si quis argentum*, §. *Sin autem*, *c. de Donat.*; nam ibi nihil aliud dicitur, nisi quòd donatio valet, etiamsi res tradita non fuerit. Nec obstat *l. Nec ambigi*, *c. de Donat.* ubi habetur donationem absentibus factam satis valere; respondetur enim (ut explicat Glossa) id intelligendum, cùm donatio acceptata fuerit per epistolam, aut nuntium, aut servum, ut habetur in *l. Si aliquid* 13. *c. de Don. l. Etiam per interpositam* 4. *ff. de Donat. et l. cit. Absenti.* Neque demùm obstat jus canonicum in *c. Qualiter, de pactis, et c. Si tibi absenti, de præbend. in* 6.; nam in primo textu tantùm dicitur, quòd donatio per nudum pactum tenet, etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod negari non potest: sed ibi nullum fit verbum de donatione non acceptata. In altero autem textu agitur de beneficiis, ubi dicitur, quòd si Episcopus conferat clerico absenti aliquod beneficium ipso ignorante, nequit collationem revocare; sed alia est collatio beneficiorum, circa quæ Episcopus aliam non habet facultatem, quàm ea conferendi, et ideò facta collatione, nequit ipsam revocare: alia verò est donatio, quæ nullam habet vim ante acceptationem. Advertendum tamen cum *Sanch. de matrim. l. 1. d. 6. n. 11., et Vill. d. 3. n.* 4. quòd si donatio facta sit infantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem donatarii, quia pro infantibus lex ipsa acceptat. Idemque docent *Less. c. 18. n. 36. et Laym. c. 1. n. 2.* de donatione facta civitati ad ædificia reparanda.

726. — Sed quær. 1. utrùm donatio facta ad pias causas ante acceptationem valeat? Affirmat *Less. loc. c.* et probabile putat *Busemb. ut suprà cum Laym. et Diana*, item *Molin. Felin. etc. apud Sanch. de matr. l. 1. d. 6. n. 16.* Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantùm de jure positivo, et civili; non autem de jure naturali, et canonico. Sed probabiliùs negant *Sanch. loc. cit. cum Cov. ac Salm. de contract. c. 4. punct. 4. §. 1. n. 69. cum Pal. Vill. Reb. etc.* Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturæ, ut mox dictum est suprà, requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio. Secùs verò dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo, dare tali Ecclesiæ, etc.* Quia, cùm intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum, prout dicunt *Sanchez, et Salm. cit. n. 69. cum Sylv. Ros. Ang. etc.* Non autem, si promissio immediatè sit facta Ecclesiæ. Notant tamen *Salm. ibid.* quòd donatio Ecclesiæ facta potest à quocumque particulari acceptari nomine illius (1). Notant præterea *Lugo l. c. Sanch. n. 17.* in dubio de intentione donantis, præsumi habuisse animum vovendi, quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum. An autem eo casu possit Episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? Probabile est, *vide de voto, n. 253. v. Dubium.*

727. — Quær. 2. utrùm ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata? Negat *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 4. c. 1. n. 3. cum Covarr.* quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. Sed communiter affirmant *Sanch. de matr. l. 1. d. 7. n. 24. Viva de contr. q. 8. art. 2. n. 3. cum Trull. Bon. Salm. ibid. n. 70. cum Pal. Gutt. et Mol.* quia juramentum sequitur naturam actûs, scilicet donationis, quæ de se revocabilis est, donec acceptetur *ex l. finali, c. de non numerata pecun.*

728. — Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari, donec coram nuntio acceptetur: non enim sufficit, si acceptetur coram aliis, *Less. l. 2. c. 18. dub. 6. n. 43. Viva dict. art. 2. n. 9. cum Sancio, et pluribus contra Sylv. et alios.* Si verò donatio offeratur per litteras, *Viva* dicit suf-

(1) « Ita probabilius » *ex Hom. Ap. tr. 10. n. 131.*
Edit.

ficere, ut litteræ ad donatarium perveniant : at *Less. ibid. n. 43. et Salm. loc. cit. n. 73.* dicunt requiri ampliùs, ut remittantur litteræ, vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida.

729. — Quær. 3. utrùm post mortem donantis possit donatio validè acceptari. Distinguit *Less. l. 2. c. 18. n. 44. vers. Petes, cum Mol.* Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium, aut epistolam, tunc censeſ posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris, vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent *Sanch. de matrim. l. 1. d. 6. n. 3. atque Salm. ibid. n. 73. Lugo d. 23. num. 73. et 81. Viva dict. art. 2.* Sed probabiliùs hoc negant *Lopez, Isern. Tiraq. Decius, et alii apud Sanch. ibid.*, et probabile censent *Salm. ibid. n. 73.*, quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur. Hìc dubium oritur, an donatarius possit rem retinêre, si donationem acceptavit post mortem donantis? Ex his sententiis ambabus probabilibus meo judicio infero, quòd si acceptaverit in bona fide, cùm jam acquisierit legitimam possessionem, justè potest retinere. Secùs, si cum mala, vel dubia fide, juxta dicenda *n. 761.* ubi tenuimus, non posse cum dubio, etiamsi positivo, inchoari præfatam legitimam possessionem.

730. — Si autem, ajunt *Lugo n. 73. Less. n. 46. et Sanch. ibid.* donatio nondum sit facta, sed mandata fieri à nuntio, per illum etiam munere misso, tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit; ex *l. Inter causas. ff. Mandati, etc.* ubi expressè declaratur mandatum expirare post mortem mandantis. Hoc tamen non obstante, dicit *Sa* donationem posse acceptari, quia hìc mandatum, cùm sit quædam gratia facta, non expirat morte mandantis; et hoc *Less. ibid. et Viva num. 11. cum Sporer, et Tamb. ap. Croix l. 3. t. 2. n. 220.* meritò probabile putant. Hinc juxta primam sententiam dicunt *Sanch. n. 8. Spor. de rest. cap. 4. n. 21. Croix l. c. et Less. ibid. cum Mol.* quòd si res culpâ nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem, nempe hæredibus defuncti ratione rei, quæ ad ipsos pertinet; et donatario ratione damni illati. Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantùm restituere donatario, ut dicunt *Sa, v. Donatio, Tamb. l. 8. t. 4. c. 1. §. 3.*

3.

n. 11. et probabile putant *Sporer et Less. l. c.* Advertendum tamen cum *Lugo num.* 78. *Mol. ac Sanch. ibid. ex ead. l. Inter causas*, quòd si donatio facta fuerit à nuntio, inscio mortis mandantis tam nuntio, quàm donatario, tunc donatio valebit, ut clarè colligitur ex *ead. l. Inter causas*, ubi subditur : *Si tamen* (mandatum) *per ignorantiam impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.*

731. — Quæritur 4. an, mortuo donatario ante acceptationem, suus hæres possit donationem acceptare? Affirmat *Sanch. eod. loc. n.* 6. *cum Mol. Suar. Tiraquell. Covarr. etc.*, quia hæres representat personam defuncti. Negant tamen probabiliùs *Less. l.* 2. *c.* 18. *num.* 35. *et Salm. de contract. c.* 4. *punct.* 4. §. 1. *num.* 74. *cum Pal. et Rebel.*, quia hæres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen *Less. dict. loc.* quòd si hæres sit filius donatarii, ex æquitate posset acceptare, cùm talis præsumenda tunc sit mens donatoris.

732. — « 8. Etsi acceptes donationem verbalem (1), quâ tibi » Cajus v. gr. dat equum absentem ; non acquiris jus in re, » et dominium equi ante traditionem. Unde, si interea Cajus » det, aut vendat eum alteri, eique tradat, is dominium ac- » quirit ; tu autem habes actionem in Cajum pro injuria ra- » tione juris, quod habebas ad rem. Ac sic donatio purè » verbalis ante realem, hoc est rei traditionem, vix differt » à promissione, ut *Less. loc. cit. dub.* 2.

733. — « 9. Donatio, utì et remissio debitorum liquidorum, » unâ vice et uno animi motu, uni aut pluribus facta, » ultra summam 500 solidorum (quæ summa hodie ad 700. » vel secundùm quosdam ad 800 aureos Italicos excurrit, » ut ex *Claro*, etc. notat *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 12. *n.* 15.) non

(1) *Art.* 931. Donatio inter vivos coram notario in forma contractuum ordinaria fieri debet ejusque prima perscriptio (gall. *minute*) sub pœnâ nullitatis retinêri.

Art. 938. Debitè acceptata completa est et dominium transfert sine traditione.

Art. 939 Si donatio constat bonis, quæ hypothecâ gravari possint, actum donationis et acceptationis in tabulis hypothecarum transcribi necesse est.

Art. 948. Quoties rerum mobilium donatio instrumento publico fit, ut valeat, requiritur index rerum donatarum æstimatorius à donatore et donatario aut acceptantibus subscriptus donationisque primæ perscriptioni junctus. *Edit.*

» tenet quoad hunc excessum, sed, lege ita statuente ob » communè bonum, potest à donatore pro arbitrio repeti. » Excipe nisi judici donatio ea insinuata sit, aut juramento » firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem » captivorum, aut ad reparationem ædium incendio, vel ruinâ » destructarum, aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in » renuntiationem jurium, saltem speratorum, vel denique fiat » militibus à belli duce, ex bonis propriis mobilibus, vel » hostium spoliis. *Vide Less. l. c. lib.* 2. *c.* 18. *n.* 102. *Laym.* » *l.* 3. *t.* 4. *c.* 12. *n.* 15. *Tanner d.* 6. *de just. q.* 2. *dub.* 2. » *n.* 15. *ex Mol. Claro, Rebello, etc.* quare, si tunc repetatur, » quod absque iis conditionibus, vel ultra dictam summam » datum est, tenetur donatarius reddere ipsi, aut hæredibus » repetentibus; si non repetatur, potest retinere. *Vide* » *auth. cit.*» (*Idem dicitur de donatione omnium bonorum. Salm. ibid. punct.* 5. §. 2. *n.* 97. *et seq.* (1).

734. — «10. Si donationi apponatur modus, tacitè vel ex- » pressè, non quidem obligando, sed tantùm desiderando, » sperando, etc. aliquid alterum facturum; vel animo eum » ad hoc inflectendi, valet donatio, etsi finis non sequatur: » v. gr. dat aliquis puellæ ad ejus consensum eliciendum; » si postea non consentiat, non tenetur datum reddere: nam, » etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, » tamen dedit absolutè sine obligatione alia, ut ponitur. Se- » cùs esset, si verè intendisset eam obligare, et hâc conditione » dedisset. *Less. c.* 18. *d.* 16. *et* 17.

Ita *Less.* etiam *l.* 2. *c.* 18. *n.* 124. *et Salm. de rest. c.* 1. *punct.*

(1) **1282.** Remissio debitorum voluntaria, manu creditoris signata, liberat debitorem.

Art. **913.** Qui unicum filium habet, ipse testamento aut donatione alienare poterit dimidiam partem bonorum; 3am verò, si duos filios habet; 4tam., si tres aut plures sunt filii vel filiæ.

Art. **914.** Liberis annumerantur nepotes, sed pro stipite tantùm, ex quo descendunt.

Art. **915.** Qui ascendentes in utraque lineâ habet, dimidiam tantùm partem bonorum donare potest; tres verò ex quatuor partibus, si ascendentes in alterutrâ duntaxat lineâ habeat.

Art. **916.** Qui nec ascendentes nec descendentes in lineâ rectâ habet, omnia bona sua inter vivos et testamento donare potest.

Edit.

6. *num.* 165. *cum Mol. Dicast. Lugo, Tap. etc. Vide dicta n.* 712. *v. Quær. II.* Benè autem hìc advertunt *Salm. ibid. in fin.* quòd puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur à peccato scandali, ex *S. Th.* Addit *ibid. Less. cum Mol.* quòd, si legatum sit relictum puellæ, ut nubat, potest ab illa retinêri, etiamsi maneat cœlebs; et, si moriatur ante nuptias, legatum transit ad hæredes puellæ. Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum præstare, nisi ab alio impediatur. Si verò finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest à donante irritari. Ita *Less. n.* 126. *cum Medin.* Immò addit, quòd si detur aliquid monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur, sed tantùm cogi monasterium ad implendum, si possit.

735. — Quæritur utrùm promittens prodigè aliquid fœminæ ob copulam, teneatur post copulam dare? Affirmant *Lugo, Fill. Sanch. ap. Salm. ibid. n.* 166. Quia, positâ promissione, datio tunc est debita, non prodiga. Negant autem probabiliùs *Sotus, Bann. Trull. etc. cum Salm. loc. cit. num.* 167. etsi adfuerit juramentum, quia promissio non tollit dationem prodigam esse illicitam; ideò res promissa reducenda est ad æqualitatem, juxta communem æstimationem, et si res est indivisibilis nihil debetur. *Vide dicenda de matr. l.* 6. *num.* 851. *v. Cùm autem.* Non negandum tamen, quòd fœmina honesta pro usu sui corporis potest recipere quantò plus, ut docet *Less. l.* 2. *c.* 14. *n.* 53.

736. — « 11. In similibus donationibus allectivis potest aliquis, v. g. prædicta puella, acceptare, etsi non intendat » præstare quod donator sperat, cùm donatio sit absoluta, » animo alliciendi, non obligandi. Unde si spe frustratus » repetat, dicens se non dedisse, nisi sub tali obligatione, » non tenetur puella credere: quia eo ipso, quòd donator » non expressit conditionem, præsumitur sine ea dedisse, et » repetere vel animo vindictæ, vel ut consensum extorqueat, » *Less. l. c. Dian. p.* 1. *t.* 2. *misc. r.* 40.

737. — « 12. Non tenet donatio ob causam præteritam, vel » præsentem, quæ verè non est, ut v. g. si dem tibi aliquid, » quia apud principem meam causam transegisti: vel quia » pauper es, et reverà non ita est; teneris restituere, cùm » sit error in formali causa, et principali. Unde qui men-

» tiuntur se pauperes, cùm non sint, debent aliis pauperi-
» bus eleëmosynam restituere. Aliud est, si error sit tantùm
» in causa secundaria ; ut v. g. si verè sint pauperes, et si-
» mulent insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam
» provocandam ; quia tunc primaria intentio dantium est
» dare pauperi. *Bon. Less. Vide Dian. p.* 8. *t.* 6. *r.* 89.

Docet tamen *Less. l.* 2. *c.* 18. *n.* 129. quòd si error sit circa causam secundariam, licèt donatio non sit irrita, est tamen irritabilis à donante ; immò, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere, nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. In dubio autem ait *Less.* restituendum esse pro rata dubii. *Vide Less. ex n.* 131. Sed *Croix n.* 61. adhæret *Bus. cum Dic. etc.*

DUBIUM III.

Quibus casibus donatio possit revocari ?

738 *Quid si donatarius sit ingratus ?*
739 *Quid si donanti nascatur proles post donationem ?*
740 *Quid si donatio fuerit inofficiosa ?*

738. — « Resp. 1. Donatio inter vivos, hoc est, quâ quis
» vult, se vivo, rem absolutè alterius esse, potest revocari
» (etsi res jam tradita sit) tribus casibus ; nisi tamen dona-
» tio fuerit remuneratoria, aut facta sit Ecclesiæ, vel mo-
» nasterio (1).

(1) *Art.* 951. Donatio conditionalis revocari potest donatore stipulato, ut bona ad se redirent, si donatarius tantùm aut donatarius simul et ejus descendentes ante ipsum decederent.

Art. 952. Per hanc donationis revocationem bona donata quomodocumque à donatario aut ejus descendentibus alienata fuerint, ad donatorem redeunt ab omni hypotheca et à quolibet onere libera, exceptâ subinde hypothecâ pro dote assecurandâ.

Art. 953. Donatio absoluta inter vivos revocari nequit, nisi ob neglectam executionem conditionum appositarum, ingratitudinem donatarii et prolem donatori supervenientem.

Art. 954. Revocatâ donatione ob neglectam executionem conditionum appositarum, bona universa ad donatorem redeunt ab omni onere libera.

Art. 955. Donatio inter vivos revocari potest ob donatarii ingratitudinem : 1° Si mortem donatori inferre tentaverit ; 2° Si in ipsum vim exercuerit, de-

Sunt autem hi casus :

« 1. Si donatarius enormiter ingratus sit : ut si donanti » atroces injurias inferat, si inopiâ pressum non alat, etc. » Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, » et eos postea negligunt. *Sylvest. Less. Bon. Trull. c.* 17. » *d.* 12. » (*Adde, si donatarius adulteretur cum uxore, vel filia donantis. Vide Salm. de contract. c. 4. punct. 3. n.* 107.) « Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudi- » nem revocari. *Bartol. et alii* 8. *Lugo, Dian. p.* 8. *t.* 6. *r.* 57. » Debet tamen ingratitudo coram judice probari, ante cujus » sententiam donatarius non tenetur restituere. *Molin. Lugo,* » *et alii* 4. *Dian. l. c. r.* 58. post eam verò etiam fructus per- » ceptos post litem contestatam. *Molin. Dic. Dian. r.* 58. Ab » hæredibus autem non potest revocari ob eas causas, ob » quas donator ipse potuisset, si eas ipsas scivit, et tacuit; » secùs si ignoravit. *Gom. Hurt. Wading. Lug. Dian. loc.* » *cit. r.* 54.

» 2. Et quidem revocatio etiam habet locum in legato re-

licta commiserit aut graves injurias intulerit; 3° Si alimenta necessaria ei denegaverit.

Art. 956. Revocatio ob neglectam executionem conditionum aut ingratitudinem donatarii ipso jure fieri nequit.

Art. 957. Actio instituì debet intra annum à die, quo delictum donatori innotescere potuit.

Art. 958. Revocatio ingratitudinis causâ nocere non potest eis, quibus bona donata, quomodocumque fuerunt obligata, antequam revocationis petitio in tabulis hypothecarum inscriberetur.

Art. 959. Donationes in gratiam matrimonii factæ ob ingratitudinem revocari nequeunt.

Art. 960. Superveniente prole legitimâ etiam posthumâ vel legitimatâ per subsequens matrimonium ipso jure revocantur, factæ quocumque titulo, etiam matrimonii gratiâ ab aliis quàm ab ascendente vel conjuge.

Art. 961. Hæcce revocatio obtinebit, licèt proles tempore donationis jam concepta fuerit;

Art. 962. Ac licèt donatarius bona donata possidere cœperit et, superveniente prole, adhuc à donatore possidere permittatur.

Art. 963. Donatione ob prolem supervenientem revocatâ, bona omnia ad donatorem redeunt libera ab omni onere et hypothecâ.

Art. 964. Hujusmodi donationes revocatæ non reviviscunt, sive morte prolis sive confirmatione donatoris, sed opus est nova dispositione.

Edit.

» spectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria » afficiat, v. g. uxorem ejus carnaliter cognoscat. *Mol. Di-* » *cast. Dian. loc. cit. r.* 58.

» 3. Non habet autem locum I. In donationibus factis Eccle- » siæ, tametsi prælatus, vel clericus fuerit ingratus, quia » facta est ob bonum animæ testatoris, et principaliter Deo, » qui ingratus esse non potest. *Less. Lug. Hurt. Haun. Wald.* » *Dian. l. c. r.* 56. II. In donatione remuneratoria (v. g. pro » beneficiis aliàs non debitis, et aliquo modo æquivalentibus) » quia potiùs est remuneratio, quàm donatio. Remunerato- » ria autem censetur 1. si donator in ipsa donatione expressè » meminerit meritorum; vel 2. si de meritis constet; 3. in » dubio. *Dian. l. c. r.* 115. 116. 117. 119. 120. *ex Barb. etc.*

739. — « 4. Si quis prole carens, magnam partem bono- » rum donaverit, et postea nascatur proles; quia ex juris » dispositione inest donationi hæc tacita conditio, nisi » nascantur mihi liberi. Et quidem, si facta sit extraneo, » revocari potest tota: si alicui ascendentium, ut patri, vel » avo, vel Ecclesiæ, aut causis piis, tantum revocari potest, » quantum necessarium est, ut filii habeant legitimam. Quam- » quam rectè notat *Less.*, ad ædificationem expedire, ut, » quod Ecclesiæ, vel monasterio datum est, prælatus totum » restituat. Porrò etsi juraverit se non revocaturum donatio- » nem, adhuc potest, liberis natis, revocare; quia hoc ju- » ramentum non excludit tacitam conditionem dictam. Excipe, » nisi expressè etiam hanc conditionem excluserit: tunc enim » ipse revocare non posset: possent tamen ejus liberi post » mortem patris. *Bon. Less. cap.* 18. *d.* 14. An autem hæc » revocatio locum habeat, si filii nascantur illegitimi, qui » postea legitimentur? *Vide Dian. l. c. r.* 63. *et* 64. Item, an » in donatione remuneratoria, *res.* 65. ubi *cum Mol. et aliis* » *sex* negat, nisi excedat causam. » (*Potest tamen donatarius retinère rem, donec illa à donante repetatur, Less. lib.* 2. *cap.* 18. *n.* 110. *Pal. Vill. cum Salm. loc. cit. n.* 110.)

740. — « 5. Si donatio fuerit inofficiosa (1), contra officium » paternæ pietatis, ut si pater tantùm donet, ut filii priven-

(1) *Art.* 920. Donatio inofficiosa, sive sit inter vivos, sive mortis causâ, reducenda est ad quotam partem bonorum lege statutam.

Edit.

» tur sua portione legitima : tunc enim post mortem patris » possunt filii revocare. *Nav. c. 26. Less. l. c.* licèt donatio » fuerit juramento confirmata. *Megal. et alii 5. Dian. p. 8. » t. 6. r. 66.* Imò etiam vivente patre ; licèt enim ante mor- » tem patris non debeatur legitima ut tradenda, debetur ta- » men ut conservanda. Hinc, si pater bona dissipet, potest à » filio per judicem cogi, ut servet legitimam, ne is post » mortem patris careat alimentis. Ita probabiliter *Dian. loc. » cit. ex aliis 6. contra Less. etc.* An autem et quando donatio » rescindenda in totum, *vide Dian. loc. cit.*

Notandum, quòd donatio, si est inofficiosa tantùm re, infirmatur quoad partem, in qua filii fraudantur : si autem re, et consilio, scil. animo fraudandi filios, tunc tota infirmatur, quando fit extraneis ; quando verò fit aliis descendentibus, vel piis causis, etiam quoad partem tantùm infirmatur. *Less. lib. 2. cap. 18. dub. 14. n. 112. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 4. n. 111. cum Vill. et Gom. Dian. p. 8. tr. 6. resp. 66. P. Concina tom. 7. pag. 441. n. 13. Cabass. lib. 6. c. 29. n. 1. ex Bartolo leg. 1. c. de inoff. don. et ex l. Si totas 5. ac l. Si mater 7. c. eod. tit.* Notandum autem, quòd donatarius in tali casu ante sententiam judicis nil tenetur restituere filiis. Ita *Salm. ib. cum Pal. et Villal.* Deindo notandum cum *Laym. l. 3. tr. 4. c. 12. n. 18. Nav. cap. 26. n. 39. etc.* quòd parentes, licèt nequeant donationibus minuere filiorum legitimas, possunt tamen contractibus oncrosis, et donationibus remuneratoriis. Imò *Cardenas cum Lop. Rodr. Nav. Vega, Cord. apud Croix lib. 3. p. 2. num. 812.* dicunt patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in præjudicium legitimæ filiorum, modò illi non priventur alimentis jure naturæ debitis, quia jus civile nequit præjudicare causæ piæ. Sed huic opinioni contradicunt *ibid. Sanch. Gutt.* idemque sentiunt *Less. Salm. Diana, Concina, et alii*, ut mox suprà diximus. Utraque sententia videtur probabilis.

« 6. Per supervenientiam liberorum, ut probabiliùs affir- » mat *Diana p. 8. tr. 6. r. 78. ex aliis 4. contra quosdam.* » Si tamen pater non revocaverit, non potest à filiis postea » natis revocari, nisi pro ratione falcidiæ, sive ex testamento, » sive ab intestato successerint, *ibid.*

DUBIUM IV.

Quid sit donatio mortis causâ? Et an possit revocari? Et quomodo, et quibus competat?

741 *Quando donatio causâ mortis censeatur revocata?*
742 *An valeat hæc donatio in absentem?*
745 *Qui possint donare causâ mortis?*

741. — « Resp. 1. Donatio mortis causâ (1), quâ quis » sic donat, ut velit rem esse alterius primùm post suam » mortem, ut si dicas, do tibi hoc post mortem meam, vel » cùm moriar, vel quia timeo me nunc moriturum, revo- » cari potest etiam in tribus casibus his : » (*In dubio donatio est censenda inter vivos, et irrevocabilis. Lugo, Prado, Sylv. Vill. ap. Salm. de contract. c. 4. punct. 5. §. 5. n. 113.*)

« 1. Si donatorem pœniteat, sive expressè, sive implicitè, » ut si rem illam donet alteri, *Less. loc. cit.*

« 2. Si dedit intuitu alicujus instantis periculi, ex quo » metuit mortem, hoc ipso quo periculum evasit, censetur » tacitè revocata donatio; ut si quis det in gravi morbo, » vel instante prælio. *Bon. disp. 3. quæst. 13. p. ult. n. 20.*

« 3. Si donatarius moriatur ante donatorem, ipso jure » revocata est : ut etiam accidit in testamentis, et legatis. » Secùs est in promissione, et donatione inter vivos, quæ » transit ad hæredes. Quòd si donator promiserit se non » revocaturum, transit in donationem inter vivos. *Vide Less.* » *c. 18. d. 14. n. 119. Mol. d. 286. et d. 288. Azor l. 11. c.* » *11. q. 4. Bon. l. c.*

742. — « Resp. 2. Hæc donatio fieri debet in præsentem. » *Diana loc. cit. r. 66. et alii* 5. Nec valet in absentem sine

(1) Simplex donatio mortis causâ non expressè commemoratur in Cod. civ. ut specialis modus de bonis ratione mortis statuendi, si tamen admittatur, dicendum est, eam in foro civili non valere, nisi formulæ constitutæ pro testamentis serventur.

Edit.

» nuntio ad hoc destinato, vel epistola : licèt valeat ut fidei-
» commissum, si fuerint adhibiti testes. *Dian. etc. loc. cit.*
» Valet autem probabiliter, etsi donatarius præsens tacuerit.

743. — « Respondeo 3. Donare mortis causâ possunt om-
» nes, et soli, qui possunt testari, excepto filiofamilias,
» qui, licèt testamentum condere nullo modo possit, cùm
» hoc sit juris publici, donare tamen mortis causâ, cùm id
» sit juris privati, potest, si adsit patris consensus expres-
» sus : imò sine hoc donare eum posse, non tantùm de
» castrensibus, sed etiam de adventitiis probabile censet
» *Dian. l. c. reg.* 68. *et* 69. » (*Si nimirùm filius ex concessione patris habeat de istis usumfructum, et administrationem, ut Salm. de contract. c. 4. punct.* 5. §. 5. *n.* 116. *cum Pal. intelligunt.*) « Hinc donare sic possunt minores 25 an-
» nis, etiam sine consensu sui curatoris. *Dian. l. c. res.* 71. *ex*
» *Mol. et aliis.* Non autem usurarius, nisi priùs usuris satis-
» fecerit vel cautionem præstiterit ; potest tamen ad causas
» pias. *Dian. ibid. r.* 73. *ex Fagund. et aliis* 6. Nec surdus, et
» mutus à natura, secùs si à casu superveniente (vel si sur-
» dus sit, aut mutus tantùm), licèt donare inter vivos pos-
» sit, secundùm quosdam. *Azor, Dian. p.* 5. *t.* 6. *r.* 12.

DUBIUM V.

Quid sit commodatum, precarium, et depositum?

744 *Quid est commodatum?*
745 *Quid precarium? Et quando cesset precarium?*
746 *Quid depositum?*
747 *Vide casus de commodatario.*
748 *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius utens re deposita; et quid teneatur restituere?*
749 *An isti teneantur ex culpa tantùm juridica?*
750 *Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur?*
751 *An in dubio præsumatur culpa?*
752 *Quis teneatur salvare rem alienam potiùs quàm suam?* Vide alia *ibid.*
753 *In quibus casibus depositarius possit rem denegare?*

744. — « Resp. Commodatum est contractus, quo res ali-
qua mobilis, vel immobilis, quoad solum usum gratuitò

» conceditur, idque ad aliquod certum tempus explicitè, » vel implicitè determinatum : explicitè, ut si dicas, » commodo tibi hunc librum, vel domum ad unum men- » sem; implicitè, ut si dicas, commodo tibi librum, ut » eum describas, quia tunc implicitè tantum temporis de- » terminatur, quantum necessarium est ad commodè descri- » bendum.

745. — « Precarium est, quo conceditur petenti res uten- » da, non ad certum tempus, in quo differt à commodato, » sed donec concedens repetat, sive expressè, sive tacitè, » ut si det alteri, aut vendat. *Laym. l. 3. t. 4. c. 14.*

Precarium cessat per mortem accipientis, non autem per mortem dantis, si ab hæredibus non revocetur. *L. Cum precarium, ff. de præc. Vide Viva de contract. q. 9. art. 2. num. 9.*

746. — « Depositum est, quo aliquid traditur custodien- » dum, ut integrum reddatur. Et communiter est res mo- » bilis, vel se movens, ut vestis, equus, etc.

Unde circa hæc resolvuntur :

747. — « 1. Commodator non potest repetere absque in- » justitia ante definitum tempus. *Laym. l. 3. t. 4. c. 14.*

« 2. Quòd si tamen commodanti damnum impendeat, po- » test repetere, licèt simile damnum impendêret commo- » datario ex rei ante tempus repetitione, ut habet *Less. c.* » *27. d. 5.* quia, ut ait *Navarr.*, in commodatione intelligi- » tur tacita hæc conditio, nisi interea contigerit rem esse » necessariam commodanti, *Laym. loc. cit.*

Nota cum *Viva ibid. n. 7.* quòd in re commodata expensæ ordinariæ debent fieri à commodatario, ut alere equum, etc. expensæ autem extraordinariæ à commodante, *ex l. In rebus, ff. de Commod.* (1).

(1) *Art.* 1880. Commodatarius tenetur rem tanquam bonus paterfamilias servare et ad hunc tantùm adhibere usum, quem natura et pactum volunt.

Art. 1881. Si rem ad alium usum aut diutius adhibuerit;

Art. 1882. Si eam in calamitate fortuitâ cum rei propriæ detrimento servare potuisset et non servaverit;

748. — « 3. Si depositarius bona fide existimet depositori » non displiciturum, si re deposita utatur, licebit uti, aliàs » non. *Less. l. c. d.* 2. (1).

« 4. Si depositum sit res usu consumptibilis, ut triticum, » vinum, pecunia, quæ exponendo absumitur, eaque tra- » dita sit certo numero, pondere, et mensurâ, non videtur » depositarius peccare saltem graviter iis utens; si certus » sit, se tantumdem ejusdem bonitatis habiturum, quando » repetetur, *Less. loc. cit.* Secùs, si pecunia tradita fuerit » sacculo, vel arcæ inclusa, vel munita sigillo. *Sylv. Azor,* » *Less. Bonac. Vide Trull. c.* 25. *d.* 1. (2).

Ita etiam *Viva loc. cit. n.* 4. *cum Mol. vers. Notat.* Deinde notandum, quòd depositarius, utens malâ fide re deposita, tenetur restituere valorem usûs; at si eâ utatur bonâ fide, tenetur in quo factus est ditior, quando intelliget id domino displicuisse. Ita *Viva n.* 3. *cum Hurt.* Quando autem dominus concesserit usum rei consumptibilis, et saltem tacitè; tunc depositum transit in mutuum, ex communi cum *Less. Mol. etc. ib. contra Hurt.* Saltem quando depositarius re actualiter utitur ex consensu domini.

749. — « Verùm si is, cui res commodata, locata, depo-

Art. 1883. Si res antequam ipsi traderetur, æstimata fuerit, non contrariâ stipulatione factâ, etiam ad jacturam rei ex casu fortuito reparandam tenetur.

Art. 1884. Si res vi commodati et absque culpâ commodatarii deteriòr fit, domino decrescit.

Art. 1886. Repetere non potest impensas, quas, ut re commodatâ uteretur, fecit.

Art. 1888. Commodator rem ante tempus definitum, aut, tempore non definito, priusquam ex eâ usus intentus factus fuerit, repetere nequit.

Art. 1889. Si commodans ex casu improviso re suâ vehementer indigeret, eam ex sententiâ judicis commodatarius reddere tenetur.

Art. 1890. Commodator omnes expensas extraordinarias, necessarias et urgentes, quas in re servandâ commodatarius fecit, restituere debet.

(1) 1930. Depositarius nullo modo re depositâ uti poterit absque expresso aut præsumpto consensu depositoris.

(2) *Art.* 1918. Depositum tantùm locum habet in mobilibus.

Art. 1951. Si res in arcâ occlusa vel involucro obsignata sit, depositarius in eam inquirere nequit.

Art. 1952. Depositum in eadem specie reddere tenetur.

Edit.

» sita, aut pignorata est, negligenter custodiat, ita ut per-
» eat, negligentia autem non sit theologica culpa mortalis,
» probabile est, quod dixi ex *Soto*, *Sa*, non tenêri ad resti-
» tutionem in conscientia. » (*Ut etiam tenent Salmant. de restit. c.* 1, *punct.* 2. §. 4. *n.* 32. *cum Lugo*, *Led. Roncaglia*, *Cabass. lib.* 6. *cap.* 9. *n.* 2. *etc. Vide dicta n.* 554.) « Alii
» tamen aliter sentiunt, nimirùm tenêri restituere, qui
» juridicam culpam in custodiendo contraxerit, si ea fuerit
» lata; et subinde si levis tantùm, imò et aliquando si sit
» levissima, nimirùm quando depositio facta est in com-
» modum utriusque, et si pretium pro custodia accipiat.
» *Vide Less. cap.* 7. *d.* 8. *Laym. tr.* 4. *cap.* 25. ubi docet
» depositarium tantùm tenêri de dolo, vel culpâ crassâ,
» quæ dolo æquiparetur (1).

» Dicitur autem juridica culpa lata, seu crassa, cùm quis
» facit, aut omittit, quod ut plurimùm non facerent, vel
» omitterent in ea re homines suæ professionis, ut v. gr.
» si quis rem apud se depositam relinquit in loco publico,
» etsi inadvertenter. Levis autem dicitur, cùm quis facit
» vel omittit, quod facerent vel omitterent homines suæ
» professionis diligentes, ut si quis depositum relinquit in
» suo cubiculo, sed negligit ostium claudere. Levissima dici-
» tur, cùm facit, vel omittit, quod non facerent homines
» diligentissimi; ut si quis ostium quidem obserarit, sed
» neglexerit tentare manu, an esset benè clausum.

750. — « 5. Sartores, molitores, et cæteri artifices, qui-
» bus res traditur polienda, vel immutanda; item nautæ,
» caupones, apud quos res deponuntur, tenentur ex levi
» culpâ, quia depositio fit etiam in commodum ipsorum;

(1) *Art.* 1927. Depositarius depositum eâ fide servare tenetur, quâ res proprias servare solet.

Art. 1928. Severiùs tractatur: 1° si sponte se obtulerit; 2° si mercede conductus; 3° si depositum sit in utilitatem ipsius; 4° si conventum sit, ut teneatur de quâvis culpâ.

Art. 1929. Non subibit periculum vis valentioris, nisi in mora sit restitutionis.

Art. 1933. Si res deterior facta sit, non culpâ quidem depositarii, depositori decrevit.

Art. 1935. Si hæres depositarii bonâ fide depositum vendiderit, aut pretium ejus aut actionem in emptorem cedet. *Edit.*

» imò *Sylv. v. Nauta*, vult eos tenêri ex levissima : *ex l. 1.* » *ff. Depositi*, idque cautum esse ad vitandas eorum fraudes. » Quod etiam *Less. et Trull. c. 25. art. 1.* putant esse pro- » babile in utroque foro, si quis eis rem expressè tradiderit » custodiendam : si autem ipsis tantùm videntibus depo- » suerit, ut v. gr. in diversorio, navi, etc. ne ex lata quidem » tenêri. *Vide Bon. Trull. Diana p. 1. t. 8. r. 74.* (1).

751. — « 6. Si depositarius (idem est de commodatario) » dubitet, an depositum suâ culpâ perierit, non tenetur in » conscientia ad restitutionem, *Sanch. de matr. lib. 2. d. 41.* » *n.* 18., quia in dubio non præsumitur delictum, ex *l.* » *Merito, ff. pro socio. Vide Dian. p. 2. t. 9. r. 49.* In foro » tamen externo, si res depositarii manserint incolumes, » præsumitur de dolo, nisi depositarius probet, depositum » casu periisse, et non potuisse simul cum rebus suis (im- » minente v. gr. incendio) servari : tunc enim non tenere- » tur, quia præsumptio doli cessaret. *Vide Pal. t. 1. de* » *cens. d. 3. p. 4. Trull. c. 25. d. 1.*

752. — Hìc pro regula generali distinguitur cum *Viva ib. n. 2.* Quando res perit in incendio, naufragio, etc. si contractus sit in favorem dantis, et res est minoris, vel æqualis valoris, quàm res tua ; tunc poteris rem tuam præferre, et salvare : at si res alterius sit longè pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua deperdita. Si verò contractus fuit in commodum tuî, tunc tenêris rem domini

(1) *Art.* 1952. Caupones spondebunt pro bonis, quæ viatores apud ipsos deposuêre.

Art. 1953. Compensabunt itaque res viatorum furto ablatas aut deteriores factas per famulos aliosve per diversorium transitantes.

Art. 1954. Furtum verò armis aliâve vi fortiori peractum ipsis imputari nequit.

Art. 1782. Qui vecturam terrâ marive exercent, pro rebus depositis iisdem tenentur obligationibus ac caupones.

Art. 1783. Spondebunt pro rebus transvehendis, quamprimum ipsis in portu aut mercium statione (gall. *entrepôt*) commissæ fuerint.

Art. 1784. Jactura et depravatio mercium commissarum ipsis imputabuntur, nisi casum fortuitum aut vim valentiorem in causâ fuisse probent.

Art. 1789. Si artifices in rem alienam conficiendam nihil nisi operam contulerunt, rei jacturâ factâ, ad compensationem non tenentur, nisi culpa intercessit.

Edit.

præferre, nec potes petere compensationem. *Less. n. 27. et Viva q. 9. art. 2. n. 2. cum communi.*

« 7. Si domino repetenti depositum remiserit per homi-» nem, qui fidelis habebatur, isque sibi retinuerit, vel » perdidit, domino periisse dicit *Molin.* citatus ab *Escob.* » *Vide Trull. l. c.* (1).

« 8. Deponens rem usu non consumptibilem, potest à » depositario pro ejus usu aliquid accipere; quia is est pretio » æstimabilis (licèt eo casu non depositi, sed locati, et » conducti contractus sit dicendus). Secùs, si sit usu con-» sumptibilis : tunc enim depositum, eo ipso, quòd depo-» sitarius incipit eo uti, induit naturam mutui, ex quo (se-» clusa ratione lucri cessantis, etc.) nihil licet accipere, ut » *vide dub. seq. et Bon. d. 3. qu. 13. pag. 3. Trull. l. c.* (2).

753. — Notandum hìc, quòd depositarius in quatuor casibus potest depositum domino denegare : 1. Si per sententiam sint addicta omnia bona depositoris. 2. Si comprehendat certò rem esse furatam (3). 3. Si habeat ipse certam causam compensationis (4). 4. Si prudenter certò timeat illum abusurum re deposita contra justitiam, putà gladio ad occidendum; quia tunc peccaret, gladium reddendo, contra charitatem, ut *Viva de rest. qu. 4. art. 5. num. 1.*

(1) *Art.* 1937. Depositum restituet illi soli, à quo aut cujus nomine commissum aut qui ad illud recipiendum missus fuit.

Art. 1942. Restituet depositum in loco convento ac sumptibus depositoris.

Art. 1943. Nullo loco in contractu assignato, restituendum in ipso loco depositionis.

Art. 1944. Depositum reddendum depositori etiam priùs repetenti, quàm in contractu dies restitutionis statutus habeatur, nisi lex obstet, ne res restituatur aut loco moveatur.

(2) *Art.* 1947. Depositor impensas omnes et damna, quibus custodia depositi locum dedit, compensabit.

(3) *Art.* 1938. Exigere nequit, ut depositor esse rem suam demonstret. Si tamen illam furtivam esse cognoscat, dominum de illà intra certum temporis spatium repetendà admoneat; si non repetiit, depositum illi reddere valet, à quo acceptum fuerat.

(4) *Art.* 1948. Depositarius rem retinere poterit, quamdiu non ex integro ipsi solutum fuerit, quod ratione depositi debetur.

Art. 1293. Compensatio debitorum legaliter fieri nequit retentione rei depositæ aut commodatæ.

Edit.

Immò *Less. lib. 2. cap. 16. d. 4. Salm. et Viva num. 2. ac Tamb. contra Mol.* putant veriùs, quòd peccaret etiam contra justitiam : quia valde proximè coöperaretur ad homicidium. *Vide dicta n.* 697. Dixi tamen *certò timeat*, nam in dubio, vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus, ita ait *Viva ibid.* Sed illi *pari probabilitati* non acquiesco, nam proximus etiam possidet jus ne lædatur in vita, unde videtur potiùs præcavendum malum ejus quod est majus.

Dubium est, an idem currat, si dominus abusurus sit re non contra justitiam, sed contra alias virtutes? Negant *Sanch. et Bonac. q. ult. p.* 1. Sed adhuc peccare reddentem contra charitatem veriùs dicit *Less. l. c. cum S. Thom.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 5. *ad* 1. cujus verba retulimus *n.* 697. nisi non reddendo grave timeat incommodum.

DUBIUM VI.

Quid sit mutuum?

754 *Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc.?*
755 *Quando restitui debet mutuum, si non est præfixus terminus?*
756 *An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, universitati, vel minori?*
757. *Quid si detur filiofam.?*

754. — « Resp. Est contractus, quo rei alicujus numero, » pondere, vel mensurâ constantis dominium à mutuante in » mutuatarium transfertur, cum obligatione restituendi eam- » dem, vel similem specie, et bonitate. Propriè autem mu- » tuum ferè est in rebus usu consumptibilibus, inter quas » etiam est pecunia : quæ, licèt non absumatur, nec pereat » in se, perit tamen exponenti. Distinguitur à permutatione, » quòd in ea reddatur res alterius speciei; item à pignore, » hypotheca, deposito, commodato, et locato, quòd domi- » nium in iis non transferatur, sed usus tantùm. *Bon. disp.* 3. » *q.* 3. *p.* 1.

Unde resolves :

« 1. Mutuans obligatur monère de vitio rei, alioqui ad » damnum tenetur in conscientia.

« 2. Item non repetere rem ante tempus, nisi ipse sit in » pari necessitate.

755. — Si non est præfixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere, quando à mutuante interpellaris · intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum, nam aliàs mutuum potiùs tibi obesset, quàm prodesset. An tenèris reddere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam, aut distantiam : mutuans verò non petens, cùm facilè possit, censetur indulgère dilationi. Ita *Laym. l. 3. sect. 5. tr. 8. c. 15. n. 2. Pal. Rebell. cum Salm. de contr. c. 3. punct. 1. n. 4.*

« 3. Item præstare casum fortuitum mutuatarius tenetur, » cùm penes hunc rei dominium sit, et rem eâdem quan- » titate et qualitate reddere suo tempore.

« 4. In vero mutuo lucrum aliquod accipere non licet, » quia est usura, de quo *dub. seq.*

756. — Sed hìc notandum 1. quòd mutuum præstitum Ecclesiæ, causæ piæ, aut universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, *l. Civitas. ff. Si certum petatur.* Et idem dicitur de mutuo dato minori, qui aliàs non tenetur, etiam major factus, restituere, *lib. 3. cod. Quando ex facto tutoris.* Si tamen prælatus cum consensu capituli (et idem dicitur de gubernatore cum consensu officialium) recipiat mutuum nomine Ecclesiæ, ipsa semper tenetur solvere ; dum prælati cum capitulo rectè alienare possunt res mobiles Ecclesiæ. *Less. lib. 2. cap. 20. n. 13. Salm. ibid. n. 6. cum Laym. Mol. et Pal.*

757. — Notandum pariter 2. quòd mutuum datum filiisfam. ut sic putatis, et carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, *ex senatusconsulto Macedoniano, l. 14. ff. tit. 6. leg. 1.* Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntient. *Less. cap. 20. n. 8. Salm. ibid. n. 7. cum Pal. Dic. et Bon.* Excipitur 1. Si mutuum sit in aliis rebus, quàm in pecunia, de qua lex loquitur. Excipitur 2. Si filius juravit solvere : quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum : immò potest relaxationem juramenti sibi procurare, *Salm. ibid. cum cit. DD. n. 8.* Excipitur 3. Si mutuum datum sit, sciente et non contradicente patre, aut si conversum sit in utilitatem patris aut filiorum in rebus, quas pater eis

præbêre tenebatur : item si res mutuata adhuc extet ; vel si pater solitus fuerit solvere debita filiorum ; ita *Salm. loc. cit. n.* 9.

Dubium est, an filiifamilias in primo casu posito liberi sint à restitutione mutui, non solùm in foro externo, sed etiam interno? Negant *Bon. Dic. Cov. et Rebell. apud Salm. n.* 10. quia jus civile non tollit obligationem naturalem. At satis probabiliùs affirmant *Less. dict. c.* 20. *num.* 8. *et Sanch. Laym. Pal. etc. cum Salm. cit. n.* 10., quia lex benè potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, et sic fecisse judicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam fœneratorum avertendam : non videtur autem posse negari, quòd potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, benè potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum, ut patet in lege præscriptionis. *Vide dicta num.* 517.

DUBIUM VII.

Quid sit usura?

758 *Quando committatur usura?*
759 *An usura sit mala de jure naturæ?*
760 *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus?*
761 *De usura mentali. Qu. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis? Qu. II. Utrùm mutuans possit retinêre id de quo dubitatur, an gratis sit datum?*
762 *An liceat dare mutuum ob spem lucri?*
763 *An mutuans possit retinêre quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum?*
764 *An obligatio antidoralis possit in pactum deduci?*
765 *An possit exigi aliquid ob* periculum sortis? *Quid de* montibus pietatis?
766 *An liceat pactum* pœnæ conventionalis?
767 *An dicta pœna debeatur ante sententiam?*
768 *An et quando possit aliquid exigi ob* damnum emergens, *vel ob* lucrum cessans?
769 *Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum? An in contractu oporteat monêre mutuatarium de damno emergenti, vel alio justo titulo? An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse offerat ad mutuandum?*

770 *An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno, vel lucro incerto?*
771 *An possis exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam?*
772 *Quid si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes?*
773 *Quid si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium?*
774 *Quæ pacta liceant in mutuatione?*
775 *An sit illicitum pactum* legis commissoriæ?
776 *An fructus pignoris debeant restitui? Quid si pignus datum sit pro dote?*
777 *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia? An ut desistatur ab injuria?*
778 *An valeat pactum, ut injuria condonetur?*
779 *An pactum, ut conferatur officium?*
780 *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine?*
781 *An pactum remutuandi?*
782 *An pactum, ut res in eadem specie reddatur?*
783 *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii?*
784 *Quid de fructibus rei usu consumptibilis?*
785 *Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario?*
786 *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras?*
787 *An principes, etc. coöperantes, ut solvantur usuræ, teneantur ad restitutionem?*
788 *An liceat creditori mutuantis exigere usuras?*
789 *An peccent famuli coöperantes dominis usurariis?*
790 *Quomodo hæredes usurarii teneantur ad restitutionem? An liceat petere mutuum ab usurario:* Remissivè ad lib. 3. n. 47. *v. Secunda*, et n. 77. *v. 4. Licitum.*
791 *Vide alios casus apud* Busemb.
792 *Quæ obligatio, et pœna usurariorum?*

758. — « Resp. Est lucrum immediatè proveniens ex » mutuo: ita ut mutuans supra sortem, id est, summam » capitalem, lucretur aliquid, quod sit pecuniâ æstimabile, » ita ut lucrum tale præcisè intendatur ratione mutui. Quod » planè iniquum est, et grave peccatum contra jus humanum, et divinum; cùm mutuans acquirat lucrum ex re » jam non ampliùs sua: quia res mutuata jam transiit in » dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula » generalis est: Omne pactum, vel gravamen, sive onus » additum mutuo præter id quod ei proprium et intrinsecum

» est, reddit contractum usurarium, *Bonac. d. 3. q. 3. p. 3.* » *Card. Lugo, etc.*

759. — Certum est, quòd usura etiam de jure naturali est illicita, nec per usum rei mutuatæ potest aliquid ultra sortem exigi, ut communiter dicunt theologi, et juristæ *cum S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 1. ex c. Super eod. de usuris* (1).

(1) Cod. civ. art. 1907 liberam in mutuo permiserat usuræ stipulationem quam in Galliâ lex specialis die 3. sept. 1807 aliquatenus restrinxit, prohibens ne lucrum ex mutuo ultra quinque pro centum in re civili et sex in commercio perciperetur. Jam de hoc titulo legis civilis gravissimæ inter theologos ortæ sunt controversiæ, in quas recentissimè plures, hoc loco referendæ, Sedis apostolicæ decisiones prodierunt. Doctrinam quidem Ecclesiæ et speciatim *Benedicti* XIV circa materiam usuræ immutatam relinquunt, ast utique supponentes aliquem titulum mutuo extrinsecum non inquietandos esse declarant, qui præter sortem vi solius legis civilis lucrum quinque pro centum percipiunt, quousque sancta Sedes definitivam sententiam emiserit, cui parati sint se subjicere. Tres adducere libet decisiones, quarum prima ad instantiam Illustrissimi domini *Gousset*, Archiepiscopi Rhemensis, duæ verò subsequentes ad instantiam domini *Denavit*, Profess. in Semin. Lugdun. obtentæ fuêre.

I. *Ad sacram Pœnitentiariam exponit orator.*

1.° An confessarius ille possit absolvi, qui, licèt *Benedicti* XIV. et aliorum summorum Pontificum de usura definitiones noverit, docet, ex mutuo divitibus aut negotiatoribus præstito percipi posse, præter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullum omnino alium, præterquam legem civilem, titulum habent mutuo extrinsecum?

2.° An peccet confessarius qui dimittit in bona fide pœnitentem qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo?

Sacra Pœnitentiaria, diligenter maturèque perpensis propositis dubiis, respondit:

« Ad primum: Confessarium, de quo in dubio, non esse inquietandum, » quousque sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui paratus sit se » subjicere, ideoque nihil obstare ejus absolutioni in sacramento pœnitentiæ. » Ad secundum: Provisum in præcedente, dummodo pœnitentes parati sint » stare mandatis sanctæ Sedis.

» Datum Romæ in S. Pœnitentiaria, die 16 septembris, 1830.

E. CARD. DE GREGORIO M. P.

Fr. Fricca, S. P. Secretarius. »

II. *Ad sacram Pœnitentiariam exponit orator.*

« Quando sacræ Pœnitentiariæ dubia circa materiam usuræ proponuntur, » semper remittit ad doctrinam *Benedicti* XIV, quæ reverà sat clara et per- » spicua est pro iis qui bona fide illam perscrutari volunt.

Ratio est, quia, ut docet *S. Th. l. c.*, licèt in re, quæ usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus à re di-

» Attamen sunt quidam presbyteri qui contendunt licitum esse percipere » auctarium quinque pro centum, solùm vi legis principis, absque titulo » ullo vel damni emergentis, vel lucri cessantis, quia, inquiunt, lex prin- » cipis est titulus legitimus, cùm transferat dominium auctarii, sicut trans- » fert dominium in præscriptione, et sic prorsus annihilant legem divinam » et legem ecclesiasticam quæ prohibent usuras.

» Cùm res ita se habeant, orator existimans nullo pacto licitum esse rece- » dere à doctrina *Benedicti* XIV, denegat absolutionem sacramentalem pre- » sbyteris qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem perci- » piendi aliquid ultra sortem, absque titulo vel lucri cessantis, vel damni » emergentis. Quare orator humiliter supplicat ut sequentia dubia solvantur:

» 1.° Utrùm possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris præ- » fatis?

» 2.° Utrùm debeat?

Lugduni, 25 maji, 1830. »

« Sacra Pœnitentiaria, diligenter ac maturè perpensis dubiis propositis, » respondendum censuit, presbyteros de quibus agitur non esse inquietandos, » quousque sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se » subjicere, ideoque nihil obstare eorum absolutioni in sacramento pœni- » tentiæ.

» Datum Romæ in sacra Pœnitentiaria die 16 septembris, 1830.

E. CARD. DE GREGORIO, M. P.

F. Fricca, S. P. Secretarius. »

III. *Ad sacram Pœnit. iterùm exponit orator.*

« Ex responso Sacræ Pœnitentiariæ ad oratorem infrascriptum directo, die » 16 septembris 1830 absolvendi sunt presbyteri qui contendunt legem prin- » cipis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem » in mutuo, absque alio titulo à theologis communiter admisso, donec sancta » Sedes definitivam decisionem emiserit cui parati sint se subjicere, et huic » responso humiliter et libenter acquiesco.

» Attamen, salvo sacræ Pœnitentiariæ responso præfato, consultis auctoribus » probatis, et attenta doctrina omnium ferè seminariorum Galliæ ac præsertim » eorum quæ à presbyteris Congregationis sancti Sulpitii diriguntur; sententia » quæ rejicit titulum legis civilis tanquam insufficientem, videtur longè pro- » babilior, securior et sola in praxi tenenda, donec sancta Sedes definiverit.

» Quapropter fidelibus qui à me consilium petunt utrùm possint auctarium » percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum à theologis communiter » admissum præter titulum legis civilis, respondeo eos non posse præfatum » auctarium exigere et denego absolutionem sacramentalem si exigant. Pariter » denego absolutionem iis qui, perceptis hujuscemodi usuris, id est, vi so- » lius tituli legis, nolunt restituere.

» Quæritur 1.° Utrùm durius et severius me habeam erga hujusmodi fide- » les? etc.

stingui : in re tamen usu consumptibili, ut vino tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus à dominio, cùm usus rei sit ipsa rei consumptio, et ideò in mutuo ex sua natura transfertur rei dominium in mutuatarium : si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumptibilis, injustè quidem exigetur, ait *S. Thom. et omnes*, quia exigeretur pro re, quæ non

» 2.° Quæ agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, donec sancta Sedes » definitivam sententiam emiserit?

Lugduni, 21 septembris, 1831. »

Sacra Pœnitentiaria perpensis dubiis quæ ab oratore proponuntur, respondet:

« Ad primum : affirmativè, quandoquidem ex dato à S. Pœnitentiaria respon- » so liquet, fideles hujusmodi qui bona fide ita se gerunt non esse inquie- » tandos.

» Ad secundum : Provisum in primo, unde orator priori sacræ Pœnitentiariæ » responso, sub die 16 sept. 1830, sese conformare studeat.

» Datum Romæ, in S. Pœnitentiaria, die 11 novembris, 1831.

A. F. DE RETS, S. P. Regens.

F. Fricca, S. P. Secretarius. »

Hæ decisiones, licèt Sedes pontificia ipsis quæstionem agitatam de titulo ex lege principis desumto accipiendi lucrum quinque pro centum, haudquaquam voluerit definire, improbans etiam *absolutè* docentes in sacris concionibus licitum esse lucrum ex mutuo percipere titulo legis civilis, *reticitis conditionibus* à S. Congregatione apponi solitis, non tamen meram tolerantiam, sed positivam permissionem secum ferre dicendæ sunt, ut ipse *S. Alphonsus in hoc suo tractatu de mutuo n.* 765. in simili casu de mutuatione Chinensium probat. Quinimo non inquietandi sunt, denegata absolutione sacramentali aut onere restitutionis imposito, etiamsi percipientes 5 % dubia aut mala fide egerint, dummodo parati sint stare mandatis sanctæ Sedis. Hocce jam liquet ex recentiori Sedis Rom. Declaratione, quam quartam tribus prioribus decisionibus hìc addere juvat. Quæsiverat Reverendissimus dominus Galvano, episcopus Nicæensis :

« An pœnitentes qui moderatum lucrum, solo legis titulo ex mutuo dubia » vel mala fide perceperunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito » restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam aut malam fidem pec- » cato sincerè doleant et filiali obedientia parati sint stare mandatis sanctæ » Sedis.»

Responsum fuit die 17. Januarii 1838 : « In Congregatione generali sanctæ » romanæ et universalis Inquisitionis habita in conventu sanctæ Mariæ supra » Minervam, coram Eminentissimis et Reverendissimis DD. S. R. E. Cardina- » libus contra hæreticam pravitatem generalibus inquisitoribus proposito » supradicto dubio, iidem Eminentissimi et Reverendissimi DD. dixerunt : » *Affirmativè, dummodo parati sint stare mandatis sanctæ Sedis.*

Angelus Argenti, S. Rom. Universalis Inquisitionis notarius. »

Edit.

extat. Quidam autem Neotericus in libro recenter edito laboriosè conatus est probare, pecuniam de se non esse sterilem et infructiferam, sicut aliæ sunt res usu consumptibiles; cùm ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura lucra ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, præcisis justis titulis periculi, damni, etc. de quibus infrà dicemus, licitè posse aliquid exigi à mutuo pecuniæ ultra sortem; modò lucrum sit moderatum, et modò mutuatarius sit dives, et pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. Sed meritò hæc nova opinio interdicta est ab hodierno nostro Summo Pontifice *Benedicto XIV.* in Epistola Encyclica edita ann. 1745. quæ incipit: *Vix pervenit*, et extensa afferetur in fine Operis. Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quæ, cùm omninò sterilis sit, fructum parere haud potest, sed oritur ex mera industria hominum: nec pro eo, quòd mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac si vendo rem, quæ emptori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, et alia declaratione non indiget. Ad illud autem, quod apponitur, Judæis Deum permisisse ex *Deut. c.* 28. ℣. 12. fœnerari ab alienis, respondet *S. Th. ap. Salm. c.* 3. *n.* 27. quòd tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere Gentium bona, quæ dominus Judæis largitus est. Lege *P. Conc.*, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fusè et perdoctè confutavit.

Hic autem notandæ tres prop. damnatæ. Prima ab *Innoc. XI. n.* 41. dicebat: *Cùm numerata pecunia pretiosior sit numerandâ, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quàm futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari.*

Secunda ab eod. *Innoc. n.* 42. *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.*

Tertia ab *Alexand. VII. n.* 42. *Licitum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

760. — Sed quæritur, an pro obligatione, cui se submit-

teret mutuans non repetendi mutuum, nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia communis negat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 20. n. 127. Viva in d. prop. 42. n. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 16. n. 7. Lugo d. 25. n. 17.* qui vocant contrariam falsissimam, et communiter ab aliis reprobatam. Ratio, quia talis obligatio est intrinsecè annexa mutuo, quòd non repetatur statim; sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo, quòd solutio expectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; aliàs, dicunt, facilè tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione expectandi solutionem. Et huic videtur favêre damnatio secundæ prop. allatæ.

Secunda sententia dicit, quòd, licèt in mutuo sit obligatio expectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo, nisi post multum tempus, putà per triennium, tunc, cùm illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licitè exigi. Ita *Medina de rest. qu. 32. §. Inde, Serra, Led. ap. Salm. n. 25.* ibique probabilem putant *Trull. Henr. ac Bassæus*, atque non improbabilem putat *Sporer de 7. præc. c. 4. n. 71.* Et hæc sententia verè non videtur sua probabilitate carêre; si enim licitè aliquid exigere potest, qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus, ut docent DD. communiùs cum *Mol. apud Viva in dict. prop. 42. n. 5.* cur non potest, qui obligatur non repetere suum, nisi post diuturnum tempus? (1) *Vide mox infrà dicenda.*

Tertia sententia parùm huic secundæ dissimilis, quam tenent *Salm. de contract. c. 3. punct. 3. n. 26. cum Bann. Prado, Arag. et Caram.* dicit, quòd, licèt adhærendo primæ sententiæ, exigere aliquid præcisè pro tempore sit usura, attamen, cùm sit moraliter impossibile, quòd per multum tempus expectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum, vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis, aut alterius decentis operationis, idcirco potest aliquid ultra sortem recipere, et pacisci.

(1) « V. gr. post tres vel quatuor annos. » *Ex Hom. Apost. tr. 10. n. 116. Edit.*

Sed dices I. Obligatio expectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo, unde sicut in mutuo ad 15 dies adest obligatio non repetendi intra 15 dies, ita et in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi; quia tunc obligatio illa expectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo, aliàs mutuator venderet suam commoditatem : nec talis obligatio expectandi per tantum tempus dici valet pretio æstimabilis, cùm ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate, ex qua procedit beneficium mutuandi. Sed responderi potest : Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio expectandi per aliquod tempus ordinarium; verumtamen mutuo in particulari, cum pacto expectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omninò extrinseca talis obligatio; et idcò illa non procedit ex liberalitate, sed ex justitia, ratione pacti quod ex justitia obligat ad expectandum pro tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipiat pro tali obligatione, ritè accipit, non ratione commoditatis quâ privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi, quod onus utique est pretio æstimabile, ut fatetur ipse *Lugo loc. cit. n.* 24. *cum aliis.* Dices II. Obstat tertia propositio proscripta mox suprà relata, ex qua videtur omninò vetitum aliquid exigi pro obligatione expectandi *usque ad certum tempus.* Sed respondetur : Dicta propositio meritò fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscumque temporis expectatio, etiam ea quæ mutuo est intrinseca : non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione expectandi per tempus extraordinarium, quæ obligatio est mutuo extrinseca. Et hìc obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum propositionibus damnatis, ineptè putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem, vel justam interpretationem. Quod reverà est contra naturam propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expressè aut virtualiter in proscriptis contineantur. Cæterùm, regulariter loquendo, propositiones damnatæ intelligendæ sunt utì jacent et in sensu rigoroso, atque ab auctoribus illarum intento. Præterquam quòd quædam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatæ sunt, quia nimis generaliter loquebantur, et idcò

non sunt extendendæ ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

761. — « 1. Peccat graviter ex genere suo exercens talem » usuram, etsi sit mentalis tantùm, sine externo pacto. » Dicitur enim usura mentalis, cùm quis intentionem habet » accipiendi aliquid ex mutuo ultra sortem, etsi exteriùs » pacto id non exprimat : sicut realis, et exterior usura » dicitur, cùm quis intentionem illam per pactum aliquod » exprimit. Quod aliquando tantùm implicitè fit in aliquo » contractu, et vocatur usura palliata, cùm videlicet contra- » hentes prætendunt alium contractum emptionis, locationis, » etc, in quo tamen reverà usurarium quid intervenit. *Vide* » *exempla apud Tolet. lib. 5. cap. 31.*

Hinc non est sermo de usura mentali, quæ in solo animo sistit sine datione mutui, hæc enim ad nullam restitutionem obligat : sermo autem fit de usura mentali, quæ conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem, ad distinctionem usuræ realis, quæ oritur ex pacto.

Quæritur I. Quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis? Dicimus 1. Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipiat lucrum tamquam pretium mutui, et mutuatarius ut tale etiam solvat, tunc certè lucrum restituendum est. Dicimus 2. Quando usura mentalis est ex parte solius mutuatarii, qui dat lucrum ut pretium, et mutuator accipit bonâ fide ut gratis datum, tunc non tenetur hic restituere ex injusta acceptione, sed tantùm ex re accepta, cùm noverit mutuatarium non gratis præstasse. Dicimus 3. Quando contrà usura est solùm ex parte mutuantis, eò quòd mutuatarius dederit gratis, et mutuans recepit ut pretium, tunc si noverit illum liberaliter donasse, potest retinêre.

Quæritur II. In dubio an mutuatarius dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut pretium mutui, utrùm mutuator possit illud retinêre? Certum est, licitè posse mutuantem accipere à mutuatario dona liberalia, ut docent omnes cum *D. Thom. 2. 2. quæst. 78. art. 2. ad 3.* Si verò dubium sit, an mutuatarius dederit gratis, vel non? respondent *Less. l. 2. c. 20. dub. 6. n. 45. et Salmant. de contract. c. 3. punct. 4. n. 31.* quòd si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinêre; secùs verò si accepit cum dubio.

Sed quid, si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate veræ donationis. Admittit *Sporer de* 7. *præcept. n.* 80. posse retinêre, utens opinione probabili; sed communiter, et rectè id negant *Less. loc. cit. Concina t.* 7. *p.* 359. *n.* 3. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 3. *art.* 3. *concl.* 2. *in fin. v. Cum dubia, et Salm. ibid. cum Soto, Bon. Covarr. Prado, Arag. etc.* Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienæ; item, quia in dubio mutuatarius regulariter præsumitur coactè dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet *Sporer n.* 77. Cæterùm in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua est potior præsumptio; hinc ajunt *Salm. cit. n.* 31. *Sporer l. cit. Less. c.* 20. *dub.* 6. præsumendum esse mutuatarium moraliter certò donasse, si non sit pauper, aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia, vel petitione mutuantis. Idemque dicunt *Salm. ibid. n.* 43. *cum S. Antonino*, si mutuatarius per scripturam asserat, liberaliter se donasse, nisi constet in fraudem usuræ id scripsisse. Oppositum verò præsumitur cum *Salm. ibid. num.* 42. si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facilè præsumitur dare, ne citò cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censeri dicunt *Nav. et Med. ap. Salm. ibid. n.* 44. *contra Dicast.* si mutuatarius acceperit mutuum ad usus necessarios, quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat præsumptionem, quòd ille omninò gratis donaverit.

« 2. Non est usura si mutuans nihil intendat ut pretium, » sed tantùm speret aliquid ex gratitudine, et eâ intentione » illi aliquid donetur; licèt illud ut finem principalem inten» dat. *Mol. t.* 2. *p.* 305. *n.* 3. *Lugo d.* 25.

762. — Quæritur I. An liceat dare mutuum sub spe lucri? *S. Thomas* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 3. sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata expectet vel exigat, quasi per obligationem pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio, vel à lingua, perinde est ac si expectaret vel exigeret munus à manu... Si verò munus ab obsequio vel à lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere et exigere, et expectare.* Hinc inferunt 1. *Cajet. Pal.*

Prado, Trull. et Villal. apud Salm. de contract. c. 5. punct. 4. n. 34. in foro conscientiæ non esse signum usuræ mentalis, quòd quis non mutuaret, si crederet mutuatarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2. iidem *Cajet. Prado ibid. cum Trull. Serra, et Salas,* posse mutuantem licitè talem spem mutuatario etiam manifestare; sed benè advertunt *Salm. cit. n.* 54. *cum Lugo etc.* hoc non carêre vehementi suspicione usuræ, juxta dicta *de simonia n.* 51. Unde rectè dicunt *Salm. ibid. et Viva in prop.* 42. *Innoc. XI. n.* 15. taliter mutuantes ordinariè censendos esse usurarios.

Sentiunt autem *Bus. ut sup. Salm. ibid. n.* 33. *et Less. c.* 20. *n.* 37. *cum P. Nav. ex Soto,* non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiamsi talis spes sit principale motivum mutuandi. Sed veriùs puto cum *P. Concina* hoc esse omninò illicitum, ex textu *Lucæ c.* 6. *℣.* 35. ubi præcipitur: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostræ sententiæ est, quia, si non licet dare mutuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri. Id omninò confirmatur exemplo simoniæ, quæ incedit quidem pari passu cum usura: circa enim simoniam jam probavimus *n.* 51. *v. Cæterum, et n.* 54. quòd si quis det temporale solo intuitu obtinendæ rei spiritualis, tunc censetur habêre intentionem saltem virtualiter simoniacam, ut patet ex propos. damnata 46. *Innoc.* XI. quæ dicebat non esse simoniam dare temporale pro re spirituali, *etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale.* Idem dicendum in mutuo, quando etenim mutuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cùm sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clarè colligitur ex *cap. Consuluit de usuris,* ubi sic habetur: *Consuluit nos tua devotio, an ille usurarius debeat judicari, qui (non aliàs mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credidit, ut, licèt omni conventione cessante, plus tamen sorte recipiat. Verùm, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifestè cognoscitur, in quo dicitur:* Date mutuum nihil inde sperantes, *hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cùm omnis usura prohibetur in lege, judicandi sunt*

malè agere, et ad ea quæ taliter sunt accepta, restituenda in animarum judicio efficaciter inducendi. Hinc sapienter dixit sanctus *Raymundus : Qui sub tali spe mutuavit, quidquid postea (etiam gratis oblatum) ultra sortem acceperit, usura est. Tract. de usur.* §. 3. Benè autem ait *Concina* minimè peccare mutuantem, qui mutuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi hæc benevolentia sit principale motivum mutuandi, quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Imò addo, etiamsi secundariò speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum (non tamen si, hâc spe deficiente, mutuum non daretur, quia tunc saltem præsumitur animus usurarius). Ita ex *D. Th.* 2. 2. *qu.* 78. *art.* 2. ubi ait : *Si* (mutuans) *accipiat aliquid, non quasi exigens, nec quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat; quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licitè poterat aliquod donum gratis accipere, nec pejoris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit. Recompensationem verò eorum quæ pecuniâ non mensurantur, licet pro mutuo exigere, putà benevolentiam et amorem ejus cui mutuatur, vel aliquid hujusmodi.* Et in *Disput. de malo, quæst.* 13. *art.* 4. dicit licère mutuanti adhuc hujusmodi donum *sperare;* modò (intelligendum, ut diximus) hæc spes non sit causa finalis mutui ; nam, licèt speculativè loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, et sperare ex justitia, in praxi tamen facillimè hæc confunduntur.

763. — Quæritur II. An mutuans possit retinère, quod mutuatarius dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore, ne aliàs mutuatio ei negetur in futurum, aut ne æstimetur ingratus? Negant *Cajet. Molina, Nav. et alii apud Dian. cum Viva in prop.* 41. *n.* 10. qui oppositam sententiam putat speculativè, non practicè probabilem. Sed affirmant *Laym. tr.* 4. *c.* 16. *n.* 1. *Lugo, Pal. Sot. Dian. et Salas apud Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 4. *n.* 35. quia ex *S. Th. et communi*, requiritur ad usuram, ut detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitia ; dari autem ex tali timore non efficit, ut detur in pretium : lex enim mutui non prohibet, ut alter nolit ingratus apparere ; *Salm.* autem, licèt primò dicunt talem donationem difficulter non esse usurariam, cùm rarissimè præsumenda sit merè voluntaria, attamen reverà postea

primæ sententiæ adhærent, dicendo, quòd si donatio verè fuerit gratuita, benè potest retineri: etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam verò tale involuntarium illam irritat, cùm non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuatarii. Ita *Salm. ibid. n.* 36. *cum Serra, Trull. Prad. et Soto*, qui advertit discernendum semper esse, an mutuans recipiat ratione amicitiæ, vel an ratione mutui.

764. — « 3. Quòd si tamen intelligeret sibi aliquid donatum, non gratìs, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui, » teneretur restituere, quantum inde ditior evasisset, ut » habet *Sa, v. Usura, Card. Lugo, d.* 25. *sect.* 3.

Adverte hìc prop. 42. damnatam ab *Innoc. XI.* quæ dicebat: *Usura non est, dum aliquid ultra sortem exigitur ex benevolentia, et gratitudine debitum, sed solùm si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Rectè notat *Viva in d. prop. n.* 6. quòd in illa verba *ex gratitudine debitum* cadit damnatio, nam mutuatarius non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis, cùm possit satisfacere, mutuantem laudando, pro eo orando, etc. An autem obligatio antidoralis, seu gratitudinis possit unquam in pactum deduci? Omninò negandum, ut clarè infertur ex præfata propositione, nam id quod in pactum deducitur, jam dicitur debitum. *Vide dicta de sim. n.* 55.

« 4. Nec est usura dare mutuum, alterius amicitiæ captandæ causâ, atque ulteriùs inde sperare officium; quia amicitia non æstimatur pretio, *Card. Lugo l. c.*

« 5. Pactum tamen de obtinendo à mutuatario (vel ejus » opera) officio aliquo, illicitum est, et usurarium. Ita cum » communi *Mol. p.* 310. *Less. Sal. C. Lugo*, » (*cum Viva in* » *prop.* 42. *Innoc. XI. n.* 15. *et Salm. eod. tr. et c. p.* 8. §. 1 *n.* 58. *communiter*) « *contra Navarr.* Etsi *Salas de usura d.* 9. *n.* » 4. eum excuset, qui mutuat aliquid pacto, ut statim præ» stetur aliquod beneficium ex gratitudine. *Vide Trull. l.* 7. » *c.* 19. *dub.* 7. » (*Excusatur quidem qui mutuat cum pacto ut alter remutuet in præsenti: secùs, in futurum. Vide dicta de simon. n.* 57. *et dicenda n.* 781. *ex D. Thoma.*)

« 6. Pactum, ut à mutuatario conferatur beneficium ec» clesiasticum, est usura (et simonia), quia cogitur is subire » novum onus.

« 7. Non est usura, cùm quis, non potens sua recuperare, mutuat, ut sibi reddantur sua, vel ne sibi iniquè » noceatur : quia hæc jure jam antè debentur, et sic non facit » lucrum, nec imponit novam obligationem. *Bon. quæst.* 3. » *t.* 3. *n.* 15. *ex Azor. Reg. etc.* » (*Vide dicta de simon. ex* » *num.* 98. *quæ dicuntur etiam de mutuo.*)

765. — « 8. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi » recuperationis, difficultatum, vel expensarum, quæ erunt, » vel metuuntur in recuperanda sorte, quin pretio æstimari » potest, quòd quis se in tale periculum, et difficultatem con- » jiciat. *Con. d.* 3. *q.* 3. *p.* 5. Necesse tamen esse, ut pericu- » lum istud, etc. deducatur in pactum expressè, vel tacitè, » docet *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 16. *n.* 9. *ex Medin. Val. Mol. Less.* » *etc.* Idem dicit *C. Lugo n.* 80. Et sic liciti sunt *Montes Pie-* » *tatis*, ut vocant, hoc est thesauri quidam, qui in refu- » gium pauperum à republ. vel principe reponuntur, ut inde » pauperibus gratis mutuetur, ita tamen, ut parum retri- » buant pro expensis, quæ fiunt in ministros, et conserva- » tionem talium montium. *Vide Tol. l.* 5. *c.* 18. *Less. l.* 2. *c.* » 20. *Bon. l. c. p.* 13. »

Magna agitur quæstio, an ratione periculi amittendæ sortis liceat aliquid supra sortem exigere ?

Prima sententia negat, eamque tenent *Nav. c.* 23. *n.* 81. *Sot. l.* 6. *q.* 4. *a.* 1. *Tol. de* 7. *præc. c.* 11. *Nat. Alex. l.* 3. *a.* 5. *reg.* 3. *Genett. tr.* 4. *c.* 7. *q.* 3. Rationes hujus sententiæ infrà exponemus in objectionibus ad secundam sententiam quam sequimur.

Secunda sententia igitur probabilior, et satis communis, quam tenent cum *Bus. ut suprà*, *Less. l.* 2. *c.* 20. *dub.* 13. *n.* 111. *Sylvius in* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *q.* 4. *Sylvester. v. Usura*, *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 1. *concl.* 4. *Wigandt tr.* 9. *ex.* 8. *resp.* 9. *Fagnan. in c. Naviganti l.* 5. *tit. de usur. Petrocorensis t.* 2. *p.* 387. *Cabass. Th. J. l.* 6. *c.* 8. *n.* 2. *Lugo d.* 25. *n.* 77. *et* 79. *Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 10. *n.* 88. *cum Mol. Val. Sal. Trull. et aliis innumeris*, affirmat licitè posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis : dummodò 1. periculum sit verum et extraordinarium, non autem commune, amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis, et laboribus, nempe si detur mutuum homini dubiæ fidei, vel pauperi (intellige, si ipsi

des mutuum, præter id quod tu præcisè tenêris ex præcepto illi mutuare, ad ejus præsentem inopiam sublevandam). Dummodò 2. non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus, aut fidejussionem, et non cogas mutuatarium ad tale periculum transigendum, ut rectè notant *Less. n. 112. et Salm. ibid. punct. 9. n. 85. in fine.* Cæterùm benè exigere potes à mutuatario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licèt mutuum postmodum integrè tibi reddatur. Ratio, quia te exponere tali periculo, verè est pretio æstimabile. Id confirmatur 1. ex concilio Lateranensi *sess. 10.* sub *Leone X.* ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris, aut sumptûs, aut periculi: *Quando videlicet* (verba concilii) *ex usura rei quæ non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo, lucrum, fœtusque conquiri studetur.* Confirmatur 2. ex doctrina *D. Th. Opusc. 75. c. 6.* (*apud Petroc. l. c.*) ubi S. Doctor sic ait: *Res quæ extra periculum possidentur ejusdem speciei, plus æstimantur, quàm eædem existentes in periculo; et ideò ad naturam rei convertitur recompensatio, quæ propter periculum æstimatur plus vel minus valere.* Confirmatur 3. ex declaratione S. C. de Propag. Fide, quam referunt *Cabassutius, et Cont. Tourn. loc. cit. ad Bancel. Sum. Mor. v. Usura.* Casus fuit hic: Apud Sinenses lege statutum erat, ut in mutuo acciperentur 30 pro centum, sine respectu ad damnum emergens vel lucrum cessans: et quia in recuperanda sorte erat periculum fugæ debitorum, aut tardæ solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad judices, quæsitum fuit, an hoc licêret. Respondit S. C. approbante *Innoc.* X. (et hæc declaratio an. 1645. Romæ typis demandata): *Censuit S. C. Cardinalium S. Rom. Ecclesiæ, ratione mutui immediatè et præcisè nihil esse exigendum ultra sortem principalem; si verò aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem ac servata proportione inter periculum et id quod accipitur.* Deinde Pontifex præcepit omnibus Missionariis sub excommunicatione latæ sententiæ, ut omnia hujus decreti observarent, et illis uterentur. Nec obstat dicere, quòd non constet de hac declaratione, ut ait *Henricus à S. Ignatio apud Cont. Tourn. loc. cit.* Nam *Thomas Hurtadus Ethica p. 402.* affert exemplar hujus decla-

rationis authenticatum per notarium apostolicum. Opponit deinde idem *Henricus* præfatam declarationem non esse approbativam, sed tantùm tolerativam ; sed respondetur, quòd S. C. dicit ibidem, mutuantes *non esse inquietandos, dummodò habeatur ratio probabilitatis periculi*, quæ utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Præterea quòd Pontifex, ut diximus, positivè præcepit observantiam hujus decreti : unde (benè ait *Cont. Tourn.*) inaudita fuisset hæc agendi ratio, si Pontifex præcepisset decreti observantiam, cùm haberet sibi persuasum, aut dubitaret hanc esse usuram. Demùm opponit prædictus *Henricus* id procedere in casu extraordinario periculi longè majoris quàm periculi communis. Respondetur, quòd S. C. respondit de periculis, de quibus fuit quæsitum, nempe fugæ, tardæ solutionis, et difficultatis exigendi, quæ pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

Objicitur I. Fur, cùm restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi ; ergò tantò minùs tenetur illud restituere mutuatarius : si enim periculum amittendæ sortis non est titulus qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem domino solvendum, nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi ; nudum enim pactum titulum non præstat. Sed respondetur : Nemo dubitat, quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere, et tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere, quia deest pactum ut dicemus *n.* 769. *v. Sed dubitatur.* Ergò damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem, sed benè est titulus justè deducendi in pactum exactionem. Ita à pari, periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem, sed benè est titulus justè paciscendi, cùm mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio æstimabile. Fur autem, quia inter ipsum et dominum nullum pactum intercessit, idcò nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. Unde pro conclusione regula certa sit, quòd, ut mutuans licitè possit aliquid ultra sortem exigere, requiratur ut pactum justum intercedat ; ut autem pactum sit justum, requiritur, ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergò ipse potest justè pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum, sic etiam, ut exigat aliquid (etsi minus) ob

damnum probabile, quemadmodum est damni periculum. Ideò benè ait *Cont. Tourn. ibid.* quòd creditum periculosum non potest tanti vendi, quanti creditum securum.

Objiciunt II. textum in *c. Naviganti de usuris*, ubi sic dicitur : *Naviganti vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo quod suscipit in se periculum, recepturus aliquid ultra sortem usurarius est censendus.* Huic textui multipliciter respondetur. Respondent 1. *Laym. Barbos. Palaus, et Cab. l. c. n.* 3. ibi mendum irrepsisse et omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem benè fieri posse dicit *Tourn.* ex contextu canonis præfati, ubi cùm sermo deinde immediatè fiat de mutuante granum, aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur : *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini, vel olei, etc. mensuræ reddantur, non debet ex hoc usurarius reputari.* Idem igitur dictum censetur pro primo casu, particula enim *quoque* id satis ostendit; aliàs (ait *Cont. Tourn. loc. cit.*) potiùs debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. Respondetur 2. cum *Fagnano in dicto c. Naviganti, et Salm. de contr. c.* 2. *punct.* 11. §. 1. *n.* 145. quòd præfatus textus intelligitur tantùm pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; et ideò non dicitur ibi illum esse usurarium, sed quòd *usurarius est censendus.* Prout pariter ait *Fagnanus*, si Episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert beneficium, in foro externo censebitur simoniacus, sed talis utique non erit in conscientia. Respondetur 3. cum eodem *Cab.* item *Lugo d.* 25. *n.* 78. *Less. c.* 20. *n.* 116. *Salm. eod. tr. cap.* 3. *punct.* 10. *n.* 92. *cum Laym. Pal. Cov. Tap. Villal. et aliis communiter*, textum intelligi pro casu, quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis ineundum; vel casu quo (ut sentit *Petrocor. t.* 2. *p.* 338.) mutuans intendat omninò ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuaret. Idque expressè sentit etiam *D. Th. Op.* 75. *c.* 6. (apud eumdem *Petr.*) ubi dicit : *Quòd si mutuans non sperat lucrum pro mutuo, sed onus periculi quod suscipit, petit sibi compensari, ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret, certè tunc non peccat.*

Circa autem *Montes Pietatis*, quos meminit *Busemb.* mox suprà, advertendum hos approbatos fuisse à concilio Lateranensi sub *Leone X.* sub hac limitatione : *Concedit tantùm accessionem, ad solas ministrorum expensas, et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut præfertur, pertinentium pro eorum indemnitate duntaxat ultra sortem, absque lucro eorumdem montium.* Hinc advertunt *P. Concina t. 7. p. 481. n. 4. et Cont. Tourn. hic part. 2. cap. 3. in fin.* quòd, ut licitè tales montes erigantur, tres conditiones requiruntur : I. Ut pecunia tradatur pauperibus intra limitem certæ summæ, pro tempore determinato restituendæ. II. Ut pignus à debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur à ministris, et tempore præfinito vendatur sub hasta, ac retento pretio, quod monti debetur, reliquum restituatur domino pignoris, vel pauperibus, si hic inveniri nequit; vel etiam eidem monti, ut ait *Roncaglia de usur. quæst. 3. in fine :* quod etiam admittit *Conc. p. 482. n. 5.* si mons sit pauper, et prematur necessitate succurrendi pauperibus, ut concesserunt aliquibus montibus *Sixtus V. et Clemens X.* Hic autem notandum cum *Conc. l. c. n. 6.* peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum à monte, ut aliàs lucrentur, et idcò tenentur illicò pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si mons esset pauper, quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti montes sunt instituti. *Pasqualigus* autem apud *Conc. n. 7.* affert quasdam litteras *Pauli III.* quibus asseritur licitè concedi posse aliquam annuam accessionem iis, qui pecuniam otiosam in præfatis montibus collocant. Sed *P. Bullerinus ibid.* clarè et meritò evincit has litteras apocryphas. Adducit tamen *P. Conc. t. 7. p. 483. n. 9.* alias litteras ejusdem *Pauli III. Julii III. et Pii IV.* in quibus id conceditur, sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo charitatis erga pauperes, et alias paratas habeant emptiones, ex quibus licitè lucrari possent. An verò sit licitum etiam privatis hujusmodi montes instituere? Affirmat *Less. l. 2. c. 20. n. 194.*

766. — « 9. Nec est usura, si timens difficultatem, aut » fraudem mutuatarii in reddendo tempore constituto, paci- » scaris, ut, si tunc non solvat, aliquid det præter capitale » loco pœnæ, quæ pœna licitè exigetur, dummodò non fiat » aliâ intentione, quàm ut mutuatarius sic quasi constrin-

» gatur, ne suâ culpâ fallat. Unde, si mutuatarius absque » sua culpa non possit solvere, non licebit pœnam exigere, » ut habet *Tol. sup. c.* 32. qui ait, manifestum esse argu- » mentum pravæ intentionis, si optes non solvi tibi præfixo » tempore, ut pœnam recipias: ac simpliciter usuram fore, » si certò sciens alterum non valiturum solvere, adhuc tali » pœna oneres. *Vide Bonac. d.* 3. *q.* 3. *p.* 7. *Mol. t.* 2. *d.* 317. *Less. l.* 2. *c.* 20. *d.* 15.

Licitum est igitur in mutuo pactum *pœnæ conventionalis*, ut tenent communiter *Lugo d.* 26. *sect.* 6. *Sot. l.* 6. *q.* 1. *art.* 3. *Cont. Tourn. loc. cit. art.* 4. *sect.* 3. *cum Henr. à S. Ign. Holz. de contract. c.* 3. *n.* 759. *Wigandt, tr.* 9. *ex.* 8. *q.* 3. *Cab. Th. J. l.* 6. *c.* 7. *n.* 1. *Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 128. *Anacl. q.* 4. *n.* 38. *et Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 8. §. 4. *n.* 75. *cum Scot. Trull. Vill. etc.* Ratio autem cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis pœna apponitur, ut contractûs firmitati consulatur, et avertatur negligentia mutuatarii. Ad licitè verò hoc pactum apponendum requiritur 1. ut mora debitoris sit notabilis, et culpabilis. 2. Ut absit animus lucrandi per pœnam appositam, qui animus præsumitur, si oneretur debitor ad restituendum pro tempore, quo scitur eum solvere non posse. Ita *cum Bus. Salm. ibid. n.* 75. *in fin. et* 76. Adde 3. ut pœna sit moderata, et culpæ proportionata. *Vide Salm. cit. n.* 76.

767. — An autem dicta pœna debeatur ante judicis sententiam? Negant *Sanch. de matr. d.* 37. *n.* 4. *et Pal. Dian. etc. ap. Salm. ibid. n.* 77., quia ratio generalis de pœnis est, ut non debeantur ante sententiam. Oppositum tamen tenent probabilius *Cont. Tourn. loc. cit. in fin. Holzm. Less. l.* 2. *c.* 10. *d.* 14. *in fine, et Sylv. Villal. et alii cum Salm. cit. n.* 77. quia hæc pœna magis habet rationem pacti, quàm pœnæ.

768. — « 10. Nec est usura, pacisci, et accipere aliquid » ratione damni emergentis (siquidem mutuum verè illius » causa sit), aut lucri cessantis, vel cessaturi, dummodò de » hoc præmoneatur mutuatarius: ut si volebas domum refi- » cere, aut poteras nunc commodo tempore emere triticum, » privando autem te tuâ pecuniâ in dando mutuo, corruit » domus, et postea cariùs emes triticum. Item non poteris » lucrari cum tua pecunia, quod poteras, et volebas nego-

» tlando, ita ut mutuatio sit verè causa lucri cessantis. Ubi » notat *Tol.* supponendum in hoc titulo lucri cessantis : 1. » Quòd verè volueris cum ea pecunia negotiari, et non habeas » aliam. 2. Quòd malis negotiando, aliterve lucrari, quàm » sic mutuando, ita ut mutues tantùm in gratiam mutua- » tarii. 3. Ut minùs exigas, quàm lucrari poteras, et deductis » expensis, quia lucrum cessans non est in actu, sed in » potentia, et variis adhuc eventibus obnoxium. Unde ad » arbitrium viri prudentis, pro majore, vel minore ejus » certitudine, æstimare id poteris, et sic cum mutuatario » de eo pacisci. *S. Thom. Mol. d.* 324. *Salm. dub.* 26. *etc.* » *Card. Lug. d.* 25. *sect.* 6. *Bon. q.* 3. *p.* 4. Hinc qui non » habuit animum negotiandi, vel si non erant, nec brevi » sperabantur merces, vel non erat moraliter certus de » lucro, nihil potest accipere ultra sortem : quia mu- » tuatio ista verè non fuit causa lucri cessantis. Eadem » ex causa usura est, si mercatores credito vendentes aliquid » ultra pretium rigorosum accipiant titulo lucri cessantis, » verbi gratiâ, rem tantùm valentem 100. vendant pro 105. » numerandis post annum ; quia vendendo ad creditum (quod » est virtualis mutuatio) plures habent emptores, pluresque » res vendunt, et sic compensatur lucrum cessans, atque » adeò illud non cessat ratione hujus venditionis. *Dian. p.* 2. » *tr.* 34. *Trull. cap.* 19. *d.* 9. *vid. dub. seq.* Hac in re perlege » prop. 41. inter proscriptas ab *Innoc. XI.*

Certum est ob titulum *damni emergentis* licitum esse mutuanti exigere id quod sua interest causâ mutui. Ita omnes cum *D. Thom.* 2. 2. *quæst.* 78. *art.* 2. *ad* 1. qui rationem dat, inquiens : *Hoc enim non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare.* An autem id liceat ob titulum *lucri cessantis?* Dubitat *Sotus l.* 6. *q.* 1. *art.* 3. et absolutè negant *Scotus, Durandus, et alii apud Azorium ;* hisque videtur adhæsisse idem *S. Thom. l. c.* ubi subdidit : *Recompensationem verò damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucratur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo.* Sed communiter alii DD. affirmant, ut *Caj.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 4. *Sylv.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *q.* 5. *Less. l.* 2. *c.* 20. *d.* 10. *Gennetus tom.* 1. *p.* 233. *q.* 1. *Petr. tom.* 2. *p.* 399. *q.* 12. *Wigandt tr.* 9. *ex.* 8. *q.* 2. *resp.* 8. *Cont. Tourn.*

Hic de usura, art. 3. sect. 2. Anacl. q. 4. n. 36. Salm. tr. 14. c. 3. n. 79. cum P. Nav. Laym. Val. Bon. Reb. etc. Hunc titulum approbat *l. 13. ff. Rem. rat. hab.* et expressè videtur approbasse SS. noster Pontifex *Benedict. XIV.* in *Epist. Enc. de usuris* (*vide Epist. VI. in fine Operis.*) dicens : *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diversæ prorsùs naturæ à mutui natura contractus rectè collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam* (nota) *ad licitam mercaturam et negotiationem exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Ratio nostræ sententiæ est, quia, ut docet idem *S. Th. 2. 2. qu. 62. art. 4.*, dupliciter potest aliquis damnificari : *Uno modo auferendo ei quod actu habeat : alio modo impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere in actu.* Idque in *resp. ad 2.* dicit S. Doctor valère etiam pro lucro quod aliquis sperat ex sua pecunia, en verba D. Thomæ : *Nam ille qui semen sparsit in agro, nondum habet messem in actu, sed solùm in virtute, et similiter ille qui habet pecuniam, nondum habet lucrum in actu, sed solùm in virtute, et utrumque potest multipliciter impediri.* Nec officit, quòd S. Doctor id intelligat (ut habetur ex *objectione 2.*) de lucro cessante ob moram mutuatarii non solventis tempore præfinito; nam sive lucrum cesset ob moram mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem ratio currit exigendi lucrum cessans, cùm tale interesse non debeatur mutuanti, nisi ob compensationem damni, quod in utroque casu æquè illi obvenit. Ad textum autem *D. Thomæ*, primo loco relatum, respondet *Sylvius l. c.* S. Doctorem negare ibi, quòd mutuator possit exigere integrum lucrum assequendum, non verò partem ejusdem; et meritò sic respondet, cùm ipsemet S. Doctor in secundo loco suprà allato doceat furem tenèri compensare damnum, *non autem ex æquo;* rationem adducens, *quia minus est habere aliquid in virtute, quàm habere in actu.* Si ergò fur tenetur recompensare domino lucrum cessans ex furto, juxta tantùm æstimationem spei; cur juxta eamdem æstimationem mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? Id maximè confirmatur ex bulla *Benedicti XIV. Vide in fine Operis Epist. VI. ad n. III.* ubi dicitur justè posse aliquid exigi ex mutuo, si

concurrant justi tituli, nempe si pecunia aliàs collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

769. — Ad hujusmodi tamen interesse exigendum tres conditiones requiruntur : I. Conditio, ut interesse ab initio in pactum deducatur; nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno : nisi vi, metu, vel fraude coactus sit à mutuatario, ut *S. Th. d. q. 78. art. 4. Less. num. 79. et alii;* vel nisi involuntariè coactus sit ad mutuandum, quamvis licitè, v. gr. à rege ad bonum publicum. Pariter tenetur mutuatarius ad damnum, et lucrum cessans, si justè interpellatur ad solutionem ; vel terminus præfixus elabitur, et ipse culpabiliter non solvat, *S. Th. d. l. et Salm. de contract. c. 3. punct. 9. n. 82.*

Sed dubitatur hìc : an in contractu sit necesse præmonère mutuatarium de vero damno, vel alio titulo justo, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem?

Prima sententia negat, quam tenent *Lugo d. 25. sect. 6. n. 74. et 182. cum Sot. Salas, Aragon. Salon. etc.* item *Cajet. Tap. Vill. ap. Salm. ibid. c. 3. n. 83.* Ratio, quia mutuatarius nequit rationabiliter allegare suam intentionem ad titulum injustum, sed debet contrahere juxta capacitatem materiæ, et in titulum justum consentire. Maximè quia regulariter mutuatarius non retardaretur à contractu, ex eo quòd nosset justo titulo lucrum exigi.

Secunda sententia tamen verior (licèt olim contrariæ adhæsi) docet monitionem esse necessariam; ita cum *Bus. ut suprà, Less. c. 20. num. 110. P. Concina tom. 7. p. 406. num. 4. Cont. Tourn. de usura art. 3. sect. 2. Quarta. Salm. l. c. cum Laym. Pal. Dic. etc.* Ratio, quia mutuatarius putans contractum usurarium, non consentit in contractum justum, in quem fortè non consentiret, si novisset justum titulum; putans enim titulum esse injustum, fortè contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem quòd alter tempore mortis restituat; alioquin, benè ait *Concina*, posset fortè evenire, quòd ille majus detrimentum ex mutuo, quàm commodum, retraheret. Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa, seu conditionalis, ut dicemus *n. 773.*, sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita, et non retractata,

C..

juxta dicenda *l.* 6. *de Sacr. miss. n.* 524. Ergò mutuans, si lucrum sibi cessat, imputet suæ negligentiæ; ait enim *S. Thom. q.* 3. *de malo art.* 4. *Debebat sibi cavisse, ne detrimentum incurreret; nec ille qui mutuum accipit, debet damnum incurrere de stultitia mutuantis.* Secùs verò dicendum, si reverà existeret titulus justus, tam mutuans quàm mutuatarius in contractum consentirent, omni meliori modo quo possent, ut mox dicemus in *quæst. IV. n.* 773.

II. Conditio est, ut non plus exigatur, quàm sit lucrum, quod speratur ex alio contractu licito, juxta æstimationem spei, et periculi, et deductis expensis. *Vide Salm. ibid. n.* 84. An autem deducenda sit æstimatio laboris in tali lucro impendendi? Affirmant probabiliter *Caj. Tap. Villal.* Sed probabiliùs negandum censent *Less. n.* 89. *et Salm. cit. n.* 84. *cum Bon. Trull. Pal. Dic. Salas*, quia non tenetur mutuans detrahere æstimationem cessationis laboris, quem ipse libenter subiturus esset. Aliàs, si labor compensandus esset, rarò à mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. Verumtamen ex æquitate censeo, aliquam detractionem faciendam esse casu, quo esset cessatio à magno labore, à quo mutuans, ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

III. Conditio est, ut mutuum verè sit causa damni, vel lucri cessantis; nam, si mutuans aliam habet pecuniam, quàm ad negotiandum substituit; vel si lucrum, quod amittit ob mutuum ex mercatura facienda, potest et vult sibi comparare ex alia via, aut arte, cui mercando non potuisset vacare; tunc nequit exigere aliquid, nisi esset pro majori molestia subeunda in illo alio lucrando. *Vide Less. cap.* 20. *n.* 89. *Salm. de contract. cap.* 3. *punct.* 9. *n.* 85. *cum Pal. Trull. etc.*

An autem mutuans licitè exigat interesse damni emergentis, vel lucri cessantis, si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum? Negant *Corradus, et alii quidam apud Less. l.* 2. *c.* 2. *n.* 101. Quia cùm mutuator non rogatus, sed spontè mutuum offert, lucrum non cessat causâ mutui, vel mutuatarii, sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. Sed probabiliùs affirmant idem *Less. Lugo d.* 25. *num.* 107. *cum Mol. Nav. Tol. Val. Bann. etc.* Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolutè, sed sub conditione, ut ei compensetur lucrum cessans; et

sic mutuatarius acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucri, verèque impedit, quin mutuator ex sua pecunia justè lucretur : prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licitè exigit pretium spei jactûs illius, quia alter est vera causa, ut captio piscium sperata illi impediatur.

Sed hic plures quæstiones sunt enucleandæ.

770. — Quæstio I. An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda, quando damnum emergens, vel lucrum cessans est incertum, seu tantùm probabiliter futurum? Distinguit *P. Conc. tom.* 7. *p.* 408. *n.* 3. *et p.* 458. *q.* 4., et dicit, quòd si est certum damnum eventurum, vel lucrum cessandum, nempe quia occasiones lucrandi sunt actu vel proximè præsentes, et dubitatur solùm de ejus majori vel minori quantitate, tunc benè potest taxari arbitrio prudentum; et in pactum deduci quantitas solvenda. Secùs verò, si damnum non est certè eventurum, vel si occasiones lucrandi tantùm probabiliter occurrere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere, quòd damnum non eveniat, vel occasiones non occurrant, et tunc mutuator ex solo mutuo lucretur. Sed veriùs censent *Salm. loc. cit. n.* 84. *cum Malder. Vill. Gutt. Tap. Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 8. §. 3. *n.* 4. *et* 14. *cum Nav. et Salas*, item *Sylv. et Decoq. apud Cont. Tourn. de usura art.* 3. *sect.* 2. *Quæres*, licitè posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni, vel spem lucri futuri. Ratio, quia sic debita æqualitas jam benè servatur; nam sicut, damno non eveniente, lucraretur mutuans, ita contrà, eveniente damno, lucrabitur mutuatarius. Nec refert, quòd damnum eventurum postmodum non accidat : quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod fortè eveniet, sed pro periculo ejus probabili quod actu supponitur, et actu est pretio æstimabile : prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui fortè non capientur, sed vendit spem eorum probabilem, quæ jam de facto existit. Objicitur *l. Quemadmodùm*, §. *Item Labeo*, *ff. Ad l. Aquil.* ubi statuitur, quòd si quis frangit retia, nihil tenetur solvere domino pro spe piscium capiendorum, sed solùm damnum retium. Sed respondetur cum Glossa (ibi verbo *fieri*) quòd tunc dominus præcisè ex

Lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe captûs piscium : sed benè habet aliunde actionem ex *l. Si jactum* 12. *ff. de Act. empt. et vend.* ubi sic dicitur : *Si jactum retis emero, et retem jactare piscator noluit, incertum hujus rei æstimandum est.* Subdit Glossa : *Æstimatur quantum est verisimile, quod esset captum.* Unde apparet licitè posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eamdem rationem probabiliter ait *Bon. d.* 3. *p.* 4. *n.* 13. mutuatorem, qui non certò sed tantùm probabiliter erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. Sed dices : si potest aliquid exigi pro probabilitate applicationis pecuniæ, ergò posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem ; possibilitas est mera potentia, sed non repugnantia applicationis : unde mutuator ex ea nullum habet actuale, et positivum fundamentum lucri futuri, sed tantùm negativum. È converso probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri sive spei istius, et ideò est pretio æstimabilis. Quid si mutuator solùm animo pendeat, velit an non negotiari? Adhuc affirmant *Tamb. l.* 9. *tr.* 1. *c.* 5. §. 4. *n.* 3. *et Lugo d.* 20. *n.* 2. *cum Salas*, posse aliquid exigere, quia pariter est pretio æstimabile, privare se in gratiam mutuatarii hâc potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cùm non teneatur gratis câ spe et potestate privari : prout si quis hæreat, utrùm cras velit vel ne piscari, benè potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. Et hoc neque improbabile videtur, cùm hæc privatio obligatoria, cùm teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus, est aliquo pretio æstimabilis.

Quamvis autem sub initio licèret in pactum deducere, ut diximus, damnum eventurum, vel lucrum cessandum incertum ; nunquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse, ut communiter docent *Lugo d.* 25. *num.* 106. *Azor*, 3. *p. l.* 5. *c.* 5. *q.* 3. *Concina to.* 7. *p.* 446. *n.* 8. Ratio, quia si mutues centum, et pro lucro cessante accipias decem, non jam mutuas centum, sed nonaginta : privare autem mutuatarium ex pacto ante tempus commoditate pecuniæ mutuatæ, onus est, et illud imponere est usura. Concedit tamen *Azor*, *l. c.* posse exigi sub initio lucrum conventum in ali-

specie : sed rectè hoc etiam reprobat *Conc. l. c.* quia privare mutuatarium illâ re ante tempus, etiam onus est.

771. — Quæstio II. An possis exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniæ destinatæ ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinatam, quam tamen negotiationi substituere posses ? Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiæ, nimirùm ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas, tunc licitè exiges lucrum cessans, quia non tenêris ratione mutui tuam providentiam negligere. Ita *Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 87. *cum Nav. et Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 9. *n.* 86. ut certum supponunt. Sed dubium est quid si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere? Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere, quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. Sed *Less. l. c. Pal. d.* 4. *p.* 15. *n.* 7. *Tamb. l.* 9. *tr.* 1. *c.* 3. §. 4. *n.* 2. *Spor. de* 7. *pr. c.* 4. *n.* 44. *cum Molin. Laym. et Lugo, Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 861. Item *Val. Trull. Vill.* (et meritò probabile putant *Salm. ibid.*) affirmant, posito, quòd statueris illam solam pecuniam negotiationi et periculo exponere, licitè posse petere lucrum cessans, quia verè mutuatio est causa, ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec tenêris in gratiam mutuatarii pecuniam non destinatam negotiationi exponere. Hoc tamen non admitterem, nisi, cùm mutuum das, verè habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772. — Quæstio III. Utrùm, si pecuniam non destinaveris absolutè, sed conditionatè ad negotium, utì si dicas : *vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum,* tunc possis exigere interesse? *Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 90. dicit probabile esse, quòd possis, nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis, attamen verùm est, quòd tu, ut isti mutues, jam de facto lucro privaris, et ex alia parte mutuatarii in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 8. *Tamb. l.* 9. *c.* 3. §. 4. *n.* 4. *Spor. de* 7. *pr. c.* 4. *n.* 44. Sed dices : iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, et inefficaciter ex negotiatione. At respondèri potest : iste quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter justè lucrari, et

quia jam potest justè lucrari ex negotiatione, ideò justè lucratur ex mutuo, cùm mutuum sit hujc vera et efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset. Rectè verò advertit *Less. n.* 95. non facilè hoc admittendum ob periculum palliandi usuras; nam (ut notat *Bus.* hìc cum *Tol.*), ut quis ab usuræ labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando, quàm mutuando : et mutuare debet tantùm in gratiam mutuatarii.

773. — Quæstio IV. Utrùm, si quis bona fide ineat contractum usurarium, et lucrum exigat; re postea cognitâ, possit illud retinêre, si verè poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis, etc.

Prima sententia affirmat, quia quisquis bonâ fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito, quo potest. Ideò enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit: quare virtualiter intendit contrahere quocunque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. Ita *Lugo disp.* 25. *sect.* 9. *Sa*, *Dian. Tanner. ap. Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 5. *n.* 58. *et Tamb. l.* 8. *c.* 8. §. 3. *n.* 21.

Secunda sententia tamen verior, quam tenent *Salm. ibid. n.* 59. *Less. l.* 2. *c.* 20. *dub.* 12. *num.* 104. *Conc. tom.* 7. *p.* 465. *Cont. Tourn. hic cap.* 3. *de usura*, *art.* 5. *concl.* 3. negat posse in eo casu mutuatorem lucrum perceptum retinere. Ratio, quia minimè dici potest ipsum voluntatem virtualem sive implicitam habuisse, cùm non de alio contractu quàm de usurario cogitaverit. Eo casu tantùm habuisse voluntatem interpretativam, quæ non sufficit ad contrahendum, diximus suprà *n.* 769. *v. Sed.* Nec obstat dicere, quòd mutuator iste potest retinêre lucrum, tanquam possessor bonæ fidei, qui tenetur tantùm ad id in quo factus est ditior; nequit autem dici ditior, cui ratione mutui cessavit lucrum, quod justè percipere poterat. Nam respondetur, quòd ad justè exigendum in mutuo aliquid ultra sortem, omninò requiritur, ut mutuatarius de justo titulo moneatur, ut diximus suprà *num.* 769. *v. Sed.* Aut saltem, ut tam mutuator, quàm mutuatarius expressè vel implicitè consentiant in titulum justum, saltem explicitè intendentes contrahere omni meliori modo quo possunt : quod è converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id quod licitè exigi poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso; ut dicunt *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 924. *et Salm. Cont. Tourn. loc. cit.*

probabile putat *Less. num.* 105. Cæterùm SS. noster Pontifex *Bened. XIV.* in sua bulla *de Usuris* (*vide in fine Operis Epist. Encycl. VI.*) ubi postquam dixit n. III. *Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque unà cum mutui contractu quosdam alios* (*ut ajunt*) *titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui minimè intrinsecos, fortè concurrere, ex quibus justa omninò legitimaque causa consurgat quiddam ampliùs supra sortem ex mutuo debitum ritè exigendi.* Deinde ad significandum quales sint tituli justi aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit : *Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsùs naturæ à mutui natura contractus rectè collocari et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam exercendam, honestaque indidem lucra percipienda.* Tandem ait *n. V.* falsum esse quòd semper et ubique præsto sint justi tituli, vel contractus, unde sic monet: *Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat priùs diligenter oportet, verène cum mutuo justus alius titulus, verène justus alter à mutuo contractus occurrat, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omnis labis expers et immune reddatur.* Postea sapienter sic instruit : *Qui ab omni usuræ labe se immunes et integros præstare volunt.... admonendi sunt, ut contractum instituendum antea declarent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent.* Et hìc sedulò animadvertendum est id de quo in eadem bulla Pontifex monet confessarios : *Ab extremis longè se abstineant; etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tamquam illicitam et cum usura conjunctam. Contrà verò nonnulli indulgentes adeò sunt, ut quodcunque emolumentum ab usuræ turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur. Deinde eas partes suscipiant, quas tùm ratione, tùm auctoritate planè confirmatas intelligent. Quòd si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullæ omninò contumeliæ in eos confingantur, qui contrariam sequuntur; neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione, et præstantium virorum testimoniis minimè careat.* Hoc ut adverterent, cu-

perem, qui in scriptores non humilis notæ non dubitant plurimis conviciis sæpiùs insultare, eò quòd eorum sententiis contradicunt.

774. — Quæstio V. Quænam pacta licitè apponi possint in mutuo? Præ omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita *à S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. quòd omne onus pretio æstimabile impositum in mutuo, tanquam debitum ex justitia, vera sit usura. Secùs, si exigatur res, quæ pecuniâ non mensuratur, ut benevolentia, amicitia, et similia: ita S. Doctor. Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem aliàs ex justitia jam debitam; hinc licitè in mutuo potest exigi, ut alter cesset à vindicta privata, à vexatione injusta, etc. secundùm dicta *de simon. ex n.* 98. Ita *Less. l.* 2. *c.* 20. *dub.* 7. *n.* 57. *Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 8. §. 1. *n.* 54. *cum Pal. Trull. Caj. etc.*

775. — Sed dubitatur 1. an in mutuo possit apponi pactum *legis commissoriæ*, scilicet quòd, non facta solutione pro certo tempore, pignus acquiratur à mutuante? Communiter negant DD. *Pal. Nav. Bonac. etc. cum Salm. ibid. punct.* 7. *n.* 47. nisi pignus non valeat pluris, quàm sors, vel nisi sit pactum (certè licitum) ut si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, et de pretio mutuans retineat tantùm suam sortem. Utrùm autem valeat pactum, ut in pœnam non impletæ solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat? Negant *Vasq. Palaus, et Covarruv.* Sed probabiliter affirmatur *cum Bon. Trull. Azor, Reg. etc. apud Salm. loc. cit. n.* 48. juxta dicta *n.* 766. ubi pœna conventionalis licita jam fuit probata (1).

776. — Notandum est autem, quòd, si mutuator accipiat loco pignoris rem fructiferam, tenetur fructus ejus in sortem commutare; et ideò pactum, quo creditor uti possit pignore, ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum *antichriseos* (vulgò *contratto à godere*), communiter rejicitur de se, præciso alio titulo, tanquam usurarium: est certum cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *et communi, contra Dianam;*

(1) *Art.* 2078. Mutuans non potest de pignore statuere, nisi facultatem viâ juris obtinuerit; quæcumque stipulatio contraria nulla est.

Art. 2088. Ob solutionem statuto tempore non factam, creditor non jam dominus rei evadit, quæ auctoritate publicâ vendi debet.

Edit

quia, cùm res adhuc remaneat in dominio mutuatarii, illi soli fructificat, *ex c. 1. et 2. de usuris.* Imò tenetur mutuator reddere fructus illos, quos suâ culpâ negligit colligere. *Vide Salm. ibid. n. 46.*

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum, cujus fructus non computantur in dotem, ad onera matrimonii sustinenda, ut *Conc. p. 467. n. 6. et Petroc. p. 389. q. 7. ex c. Salubriter, de usuris*, ubi dicitur : *Generum ad fructus possessionum, quæ sibi à socero sunt pro numerata dote pignori obligatæ, in sortem computandos, non credimus compellendum.* Et hoc currit, esto fructus pignoris onera matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolutè, et tempore, quo dos constituitur. Secùs tamen, si detur tantùm in dotis securitatem, aut dote jam constituta; secùs item, si gener onera matrimonii non sustineat. *Vide Salm. ibid. ex n. 49.*

777. — Dubitatur 2. an possit in pactum deduci, ut reddantur à mutuatario, quæ ab eo sunt debita, non ex justitia, sed ex charitate, aut religione; nempe ut medicus medeatur, si alius non est : advocatus patrocinetur : dives succurrat in necessitate gravi; item, ut qui vovit eleëmosynam, eam præstet; ut missam præceptam audiat, etc.? *Azorius 3. p. l. 3. c. 7. q. 15. Bonac. d. 3. qu. 3. n. 7.* item *Covarr. Salas, Trull. Reg. etc. apud Salm. loc. cit. punct. 8. n. 55.* negant id posse fieri sine labe usuræ, quia pactum addit onus justitiæ, quod priùs non aderat, et hanc tenet *Viva prop. 42. Innoc. XI. n. 15.* dicens omne pactum, novum onus imponens mutuatario, usurarium esse. Contradicunt tamen *Lugo, d. 25. sect. 3. n. 49. Less. l. 2. c. 20. dub. 8. Concina tom. 7. p. 468. n. 2. Cont. Tourn. de usura, art. 4. sect. 1. v. Dico 2. Salmant. dict. loc. cum Valent. Pal. etc.* quia, ut inquiunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium, cùm sit in utilitatem tam mutuantis, quàm mutuatarii, qui implendo exoneratur ab obligatione, quam jam habebat. Addunt, si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tantò magis ab injuria inferenda Deo. His non obstantibus, huic secundæ sententiæ, pace tantorum doctorum, nunquam valui acquiescere, quia omne onus quod imponitur mutuatario ex pacto, tenetur ipse præstare ex justitia, et idcò evadit

quidem pretio æstimabile; ita ut si post tale pactum medicus ille non medeatur, advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelæ, vel patrocinii præstandi, ad quod damnum resarciendum priùs certè non erat obligatus. Quid ergò refert, quòd pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuatarii, cùm usura in hoc consistat, quòd exigatur ex mutuo onus pretio æstimabile? Et miror, cur *Salm.*, qui loquentes *de simonia tr. 19. c. 1. punct. 3. §. 3. n. 41.* (et ut diximus *n. 59.*) tanquam certum asseruerunt ex *D. Thom.* simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione præstandi aliquod opus spirituale, licèt illud non sit in commodum dantis, eò quòd esset contractus onerosus; hìc verò teneant non esse usuram, similem imponere obligationem; cùm ex communi axiomate dicatur: Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura. Cæterùm omnes rectè docent non inferre usuram pactum solvendi id quod jam priùs erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio æstimabile, vel de quo mutuatarius pretium petere potuisset; ita *Concina p. 468. n. 1. Cont. Tourn. loc. cit. v. Et verò, et alii.*

778. — Dubitatur 3. an possit deduci in pactum, ut mutuatarius faciat injuriæ condonationem, ad quam neque ex charitate tenebatur, sed poterat justè satisfactionem petere? Affirmant *Sot. Navar. et Sylv. apud Salm. ibid. n. 57.* quia læsio tunc ratione amicitiæ naturaliter condonari solet. Longè tamen probabiliùs et veriùs negant *Lugo d. 25. §. 8. n. 38. Laym. Bon. Pal. apud Salm. ibid.* quia adderetur obligatio verè pretio æstimabilis. *Lessius* autem *l. 2. c. 20. d. 7. et Salm. l. c. cum Trull. Serra, Prado, etc.* adhærent secundæ sententiæ, quando esset pactum justitiæ; secùs verò, si esset fœdus amicitiæ, ut loquuntur, ex qua exigatur, ut alter libenter injuriam remittat; sed benè advertunt, hoc palliatæ usuræ periculo non carere.

779. — Dubitatur 4. an liceat pactum, ut mutuanti officium conferatur? Alii dicunt, quòd, si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura, et est communis cum *S. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3. et aliis contra paucos ap. Salm. ibid. n. 58.* Secùs verò si petatur ex amicitia, aut gratitudine; *Salm.*

autem *ibid.* dicunt hoc practicè non posse admitti, nisi fortè in aliquo casu raro. Sed ego absolutè nunquam admittendum esse dico *ex prop.* 42. *Innoc. XI.* ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi, tanquam ex gratitudine debitum. Hinc officium sic recipiens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuatarius hoc nolle præsumatur; cùm aliàs collatio jam valida existimetur. *Vide Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 62. *Lugo n.* 42. *Salm. loc. cit. num.* 59.

780. — Dubitatur 5. an liceat obligare mutuatarium ad ea, quæ ex gratitudine tenebatur præstare, v. g. ut emat sibi necessaria à mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat, etc. Omninò negandum cum *Bus. n.* 12. non solùm si hæc exigantur ut debita ex justitia, sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eamdem prop. 42. ut diximus : *Salm.* autem *de contract. c.* 3. *punct.* 8. §. 2. *n.* 61. dicunt, quòd simpliciter rogare mutuatarium ad hæc liberè præstanda ex amicitia, de se non esset illicitum; et in hoc videtur expressè consentire *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 3. ubi dicit : *Si verò munus non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia quæ sub æstimationem pecuniæ non cadit, licet hoc accipere, exigere, et expectare.* Hæc autem doctrina currit speculativè loquendo, sed in praxi rectè dicunt *Salm. loc. cit.* esse valde periculosam. Nec admittendum id quod ait *Laym. l.* 3. *tr.* 4. *c.* 16. *n.* 3. licitum esse obligare mutuatarium ad hæc præstanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum, quia, acceptatâ conditione, reipsà jam onus imponitur, et mutuatarius obligatur ad illud : quod numquam licet ex *D. Th.; vide n. seq.*

781. — Si pactum autem sit remutuandi, *S. Th.* 2. 2. *q.* 78. *art.* 2. *ad* 4. sic docet : *Licet simul mutuanti unum aliquid aliud mutuum recipere : non autem licet eum obligare ad mutuum inposterum faciendum.* Licitum igitur est mutuatarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui, quia potes ab altero petere officium amicitiæ, quod ille à te postulat; modò illud non sit ipsi magis onerosum : et sic pariter posses petere, ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, etc. Secùs autem, si obligares in futurum; ita cum *S. Th. Less. l.* 2. *c.* 20. *n.* 53. *et Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 8. §. 2. *n.* 62. 63. *et* 64. *cum aliis, contra Bann. et Rodr. etc.*

qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi, sed improbabiliter.

782. — Dubitatur 6. an liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie, et quantitate, quando creditur pluris valitura?

In hoc certum est 1. quòd licet, si æquè dubium est, an valor rei sit augendus, vel minuendus: *vide Less. l. 2. c. 20. dub. 17. n. 145.* Certum est 2. quòd, si rem servaturus eras usque ad tempus, quo ejus valorem augendum esse certò credas, potes petere, ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen æstimatione periculi, vel expensarum in re servanda. Ita *Habert, Concina, Bon. Dic. Reb. etc. cum Salm. loc. cit. §. 3. n. 67.* Certum est 3. quòd licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum, quod non credatur pluris valiturum, nec melius vetere. Ita *Salm. ibid. cum Pal. Mol. Trull. etc. cum Bus. n. 11.*

Quæstio igitur est, an possis petere, ut tibi reddatur res, quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore, quo credis eam pluris valituram? Affirmant *Sot. et Mol. apud Less. d. c. 20. n. 154.* Et his adhæret *Bus. hic infrà n. 18.* quia, ut dicunt, hæc est natura mutui, ut res in eâdem quantitate reddatur, et quia per mutuatarium stat ne res reddatur ante illud tempus. Sed docet *Less.* hanc sententiam tunc esse probabilem, cùm fuisset dubium, an pretium foret augendum, vel an tu rem servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractione reddendam esse, juxta prædicti dubii æstimationem, ne quid ex mutuo lucreris: posito quòd non fuisses certò rem servaturus); nam alioqui rectè dicit *Less.* non videre, quo jure possis æqualem mensuram recipere. *Salm.* autem *loc. cit. num. 70. cum Bon. Azor. et Trull.* prædictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantùm ad rei substantiam præcisâ consideratione valoris, et incrementi. Sed hæc præcisio non video quomodo licitè posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, et certò, vel probabiliùs pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessariò semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto è converso cum *Salm. ibid. n. 71.* quòd, si certò, vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur

minùs valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Hæc dubia tamen locum habent, quando cogitatur, et creditur res pluris valitura; si verò bonâ fide nulla habeatur consideratio de incremento, vel decremento rei; benè potes pacisci, ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita *Less. c. 20. dub. 17. n. 149. P. Conc. ac Laym. etc. cum Salm. ibid. n. 72.* Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniæ, tenent *Salm. loc. cit. n. 73. cum Sa, Pal. Trull. Tol. etc.*, quia in pecunia principaliter attenditur valor. Sed *Azorius, Nav. et alii apud eosd. Salm. cit. n. 72. in fine cum Busemb. infrà n. 17.* ajunt benè valère pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie, et numero monetarum, quando nullum cogitatur, nec intenditur incrementum, et sic expressè sit conventum: horumque sententia est mihi probabilior, saltem si commune sit periculum incrementi, vel decrementi, ut sentit *P. Concina.* Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie, quàm traditur, omninò usurarium est, quia imponitur onus pretio æstimabile, ut dicunt *Salm. ibid. num. 74. Concina et alii communiter.* Usque adhuc de pactis; circa quæ benè advertit *Anacl. de usur. q. 4. in fin. cum aliis communiter*, quòd contractus in aliqua regione usitatus, et à viris probis celebrari solitus, non est facilè damnandus. Sed procedamus ad alias quæstiones, quæ supersunt.

783. — Quæstio VI. Utrùm usurarius acquirat dominium lucri usurarii? Affirmant *Lugo d. 25. sect. 11. n. 206. ac Scot. Sa, Nav. etc. apud Salm. de contract. c. 3. punct. 12. n. 106.* quia mutuatarius, quamvis coactè det, et ideò usurarius teneatur ad restitutionem, dat tamen liberè, et transfert dominium; sicut transfert qui metu coactus rem vendit. Sed oppositum tenendum cum *S. Thom. 2. 2. q. 78. art. 3. et communi cum Salm. ibid. n. 107. Conc. Cont. Tourn.* Et ratio est quia contractus usurarius est omni jure nullus; nuda autem traditio rei dominium non transfert; ut habetur in *l. Nunquam, ff. de acquirendo rerum dominio.*

784. — Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet *ibid. S. Thom.* quòd si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent, quia sunt fructus industriæ;

secùs, si percepti sint ex re non usu consumptibili, putà ex domo, agro, *quia* (verba *D. Thomæ*) *sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideò ei debentur.* Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si aliàs dominus percepisset. Quid de fructibus, quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? *Lugo d.* 25. *sect.* 11. *n.* 209. dicit non esse restituendos, quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirit, et tantùm tenetur mutuatarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia ut suprà, dicendum putamus cum *Salm. loc. cit. n.* 113. *Cont. Tourn. et Conc.*

785. — Quæstio VII. Utrùm dans consilium pro usuris, aut præbens pecuniam usurario, ut mutuet, teneatur ad restitutionem? Negant *Lugo d.* 25. *sect.* 11. *n.* 217. *et Sa, Tol. Sylv. Med. etc. apud Salm. ibid. punct.* 13. *n.* 113. quia hi non sunt causa efficax damni, cùm possit postea debitor solutionem usurarum negare. Sed respectu hujus rationis longè probabiliùs (saltem, dico quoad suadentem usuras tenêri) affirmat *Bus. hìc cum Less. l.* 2. *c.* 20. *dub.* 21. *n.* 178. *Lugo d.* 25. *n.* 216. *Salm. cit. n.* 113. *cum Pal. Bon. Trull. etc.* quia verè ipse tunc est causa injusti contractûs; et licèt debitor posset non solvere, si tamen solvat ex causa sua injustè solvet. Commune autem est *Salm. ibid.* quòd non peccat, nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarii illa faceret; et ideò ex alia ratione prima sententia est satis probabilis, quia rationabiliter in illis mutuatarius præsumitur consentiens, ut ait *Lugo l. c.* Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, ajunt *Concina tom.* 7. *p.* 534. *n.* 7. *Less. c.* 20. *n.* 178. *et Salm. l. c. cum Bon. Trull. etc.* peccare et tenêri ad restitutionem; quia proximè cooperatur ad damnum mutuatarii. Sed *Lugo eod. n.* 216. rectè excipit ob eamdem rationem, nisi præstet pecuniam in gratiam mutuatarii. Vel nisi, addendum dico, non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quàm esset mutuatarii damnum, juxta dicta *n.* 571. *v. Secunda.*

786. — Quæstio VIII. An peccet, et teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum, quem scit abusurum ad usuras? Respondent *Less. l.* 2. *c.* 20. *d.* 21. *et Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 13. *n.* 116. *cum Pal. Lug. Bon. et Trull.* quòd is peccaret utique contra charitatem, si usurarius

non haberet alias, unde usuras exerceret : sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariis. Tenêri tamen sentit *P. Conc. ex D. Thoma* 2. 2. *q.* 78. *art.* 4. *ad* 3. ubi dicit : *Quòd si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceret, vel hâc intentione committeret, ut inde copiosiùs per usuram lucraretur, daret materiam peccandi, undè et ipse esset particeps culpæ.* Unde si talis deponens est particeps culpæ, non erit quidem particeps alterius culpæ quàm injustitiæ, quam perpetrat mutuator. Sed hoc non obstante, veriùs mihi dicendum videtur, quòd deponens non teneatur ad restitutionem : sua enim actio non est injuriosa, sed potiùs gratiosa mutuatario, cùm hic potiùs gratam habeat, quàm ægrè ferat depositionem pecuniæ, ut in necessitate sibi providêre possit. Posito ergò quòd mutuatarius in hoc non sit invitus, deponens, licèt sit particeps injustitiæ, quatenùs lædit virtutem justitiæ in generali, juxta sententiam quam tenuimus in *tract. de charit. l.* 3. *n.* 45. *v. Tertia*, ubi diximus præbentem occasionem peccandi, non solùm lædere charitatem, sed etiam virtutem, ad quam lædendam proximum inducit; non tenetur tamen ad restitutionem, quia non lædit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius, nec ei injuriam irrogat, cùm ille respectu deponentis non sit invitus. Et sic intelligi potest *S. Th.*

787. — Quæstio IX. An principes, judices, et advocati, qui sunt causa, ut usuræ solvantur, teneantur ad restitutionem? Respondetur tenêri : sicut tenentur etiam illi, qui non excludunt à suis locis usurarios : imò excommunicantur ipso facto in *Clem. Ex gravi, de usuris;* nisi tamen ob bonum publicum hoc permittere expediret. Ita *Less. n.* 179. *Salm. de contract. c.* 3. *punct.* 13. *n.* 117. *cum Pal. etc.*

788. — Quæstio X. An si usurarius sit tibi debitor, possis tu licitè exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas à mutuatario? Negat. : atque si exigis, tenêris ad restitutionem; modò tamen tibi constet illud debitum esse pro usuris. *Salm. ibid. n.* 119.

789. — Quæstio XI. An peccent famuli cooperantes dominis usurariis? Certum est, quòd famuli minùs principales, qui tantùm scribunt, enumerant pecunias, deferunt pignus, et similia, non tenentur ad restitutionem, nec peccant. Ita

Salm. loc. cit. n. 118. Croix l. 2. num. 268. Tamb. Dec. l. 5. c. 1. §. 4. n. 49. et Bus. circa fin. hujus dubii. Dubium est de iis, qui exigunt usuras, et ad solutionem cogunt, an teneantur ad restitutionem? *Sa, Sylv. Tabien. Vega apud Salm. ibid.* licèt dicant peccare, excusant tamen à restitutione, quia isti non sunt verè causa exactionis, vel tantùm sunt materialis, et remota; *Salm.* autem *ibid. cum Pal. Val. Med. Salas. etc.* putant tenêri, cùm verè sint causæ injustæ proximè cooperantes: et hoc videtur probabilius cum *Tamb. eod. loc.* si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogerent eos ad solutionem, subscriberent apodixas: secùs, si in re illis non ingrata, nempe si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigerent usuras sine coactione; quia in hoc debitores non censentur inviti. Sed non excusarem exigentem à peccato cooperationis ratione solius famulatûs.

790. — Quæstio XII. An hæredes usurarii, vel alterius debitoris teneantur ad restitutionem in solidum? Distinguendum; Si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum tenêri. Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto: adhuc tenêri in solidum docent canonistæ cum *Sylv. Salas, Lopez, Major, etc. apud Cont. Tourn. de usura, art. 5. concl. 5. in fin.* Idque arguunt ex *c. Tua nos 9. de usur.* ubi dicitur: *Filii ad restituendas usuras eâ sunt districtione cogendi, quâ parentes sui.* Sed satis probabiliter *Cont. Tourn. loc. cit. cum Azor, Cajet. Tol. Bon. Bann. Med. Habert, Pontas, Sambov. etc.* dicit hos hæredes tenêri solùm pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint: et probatur ex *l. 1. c. de delictis defunct.* ubi dicitur: *Post litis contestationem, eo qui vim* (seu damnum) *fecit defuncto, successores ejus in solidum, alioquin in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est.* Rationem dat *Cajetanus* respondens ad textum *Tua nos*, suprà oppositum, et dicit: *Filii tenentur sicut et pater obligatione scil. personali suorum bonorum: sed in hoc est differentia, quòd pater est tota illa persona, ac per hoc habet totam obligationem; quilibet tamen hæres* (*scil. filius*) *est pars illius personæ, et consequenter partem tantùm obligationis subiit.*

Quæstio XIII. Hìc etiam pertineret quærere, an licitum sit petere mutuum ab usurario, et illas ei offerre? Sed de

hac satis dictum est suprà *de charitate l.* 3. *n.* 47. *v.* Secunda ; *et n.* 77. *v.* 4. Licitum.

791. — « 11. Mutuare frumentum vetus cum obligatione, » ut restituatur novum (præsertim certo tempore) est usura, » si mutuans sciat novum fore melius, et majoris pretii, » *Sylvest. Nav. Trull. d.* 15. *n.* 11.

« 12. Est usura ex communi sententia, si des mutuum » ut postea mutuatarius ex debito civili obligetur tibi rursùs » mutuare, aut vendere, vel apud te in tua officina emere » merces, aut operas suas locare : quia talis obligatio est res » pretio æstimabilis, cùm privet mutuatarium potestate alibi » emendi, et locandi operas. *Less. l.* 1. *c.* 20. *d.* 8. *Card.* » *Lugo d.* 25. *n.* 46. *Vide Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 16. *n.* 3. » *Bon. l. c. p.* 3.

« 13. Usura est, mutuare principi, vel reip. eo pacto, » ut interim, dum non solvitur, sis liber à tributis vel one- » ribus justis solvendis. *Salas, C. Lugo n.* 64. *ex communi.*

« 14. Item mutuare eâ lege, ut mutuatarius eam pecu- » niam exigat à debitore mutuantis, à quo non facilè extor- » quebit. Quod addo, quia, si spontè onus illud suscipiat, » cò quòd facilè possit obtinêre, non erit usura. *Ibid. et* » *Bon. l. c.*

« 15. Item, si frumentum, quod alibi habes, des mu- » tuum, obligando, ut tibi reddatur hìc, vel alibi (cum ma- » joribus sumptibus, vel laboribus) ubi plus valet. *Ibid.*

« 16. Usura etiam est, obligare mutuatarium, ut partem » mutui accipiat in mercibus, quibus non indiget. *Ibid.*

« 17. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si » quis det mutuo, v. g. 100 florenos, non potest exigere » plus quàm eorum pretium, et valor tunc fuerit. Unde, » si eorum valor tunc augeatur, non potest repetere 100, » quia reciperet aliquid supra sortem. Quòd si valor decres- « cat, debet mutuatarius reddere plus quàm 100, quia » aliàs non restitueret ad æqualitatem. *Vide Less. l.* 2. *c.* 22. » *n.* 149. *Laym. l.* 3. *t.* 4. *cap.* 16. *Bon. l. c. p.* 3. » (*Vide n.* 782. *vers. Hæc dubia*).

« 18. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, » etc. aliter se res habet, quia, si quis v. gr. mutuet alteri » 10 modios tritici, sive pretium crescat, sive non, potest » repetere 10. Ratio disparitatis est, quia in pecunia non

» spectatur ordinariè (nisi aliter conventum sit ob certas, » et licitas causas) nisi valor, sive pretium. Unde non debet » restitui nisi pretium æquale. At verò in frumentis, etc. » spectatur ipsa materia, quia non petitur mutuum frumen- » tum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus, » et substantiam : ergò, etsi crescat pretium illius, potest » repetere tot mensuras, quot dedit mutuo. Interim tamen » quidam de his rebus eodem modo loquuntur, quo de mo- » neta. *Vide Laym. l. c. num. 14. et Bon. l. c.* » (*Vide dicta n.* 782.)

792. — « Quæres : Quæ obligatio, et pœna sit usurario- rum, et coöperantium ?

» Resp. 1. Usurarius etiam non manifestus, ac hæredes te- » nentur restituere ; imò etiam omnes ii, qui ex parte usu- » rarii coöperantur efficaciter : v. gr. judices, domini tempo- » rales, notarii, famuli, advocati, qui quovis modo juvant, » vel cogunt mutuatarios ad solutionem usurarum. Dixi (po- » sitivè seu efficaciter), quia habendo se negativè, possunt » permittere usurarios, ob justam causam, et necessitatem » pauperum. Præterea in praxi, ex præsumpta voluntate mu- » tuatariorum, ferè excusantur minùs principales famuli. » (*Vide dicta suprà n.* 789. *et l.* 3. *n.* 78.)

« 2. Usurarius publicus, sive notorius non debet admitti » ad communionem altaris, nec absolvi, donec restituat usu- » ras, nec sepeliri in locro sacro ; et qui scienter sepelit, » ipso facto est excommunicatus. 3. Addit *Laym. l. c. n.* 21. » ejus testamentum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem » restituerit. *Vide Less. Bon. Trull. cap.* 14. *d.* 22. » (*Item usurarii sunt infames. Salmant. de contract. c.* 3. *punct.* 14. *num.* 125.)

DUBIUM VIII.

DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio, et venditio ?

793 *Quando venditio est justa ?*
794 *An requiratur determinatio pretii ? An, datâ* arrhâ, *liceat à contractu resilire ?*

795 *An requiratur scriptura et traditio?*
796 *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo?*
797 *Ad quem spectent fructus, cùm completur conditio emptionis?*
798 *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ?*
799 *Cujus sit res empta pecuniâ alienâ?*
800 *An valeat contractus, si vendatur res aliena?*
801 *In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat?*
802 *Quid de merce ultronea?*
803 *An taxa obliget in conscientia?*
804 *Quotupliciter pretium varietur? Et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem?*
805 *An deceptio semper obliget ad restitutionem?*
806 *An liceat pluris vendere rem utilem emptori?*
807 *Quid si adsint alii justi tituli?*
808 *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi? An communis æstimatio variet pretium? Et an venditio sub hasta, aut per venditrices?*
809 *Quid si res vendatur minutim?*
810 *An res possit cariùs vendi ob dilatam solutionem? An ratione periculi vel quia res pluris esset valitura?*
811 *An res ad creditum cariùs vendi possit?*
812 *An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi?*
813 *An licitum sit pactum reëmendi, ad arbitrium emptoris? Quid de contractu* mohatra?
814 *De* monopoliis.
815 *Quot modis fit* monopolium?
816 *An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut cariùs vendant, peccent contra justitiam?*
817 *An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem? Et an facto* monopolio *à mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere?*
818 *An irritet contractum vitium occultum?*
819 *Quid si vitium sit circa substantiam?*
820 *Quid si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis? Quid de vino mixto cum aqua?*
821 *An sit injustitia vendere quid pro quo?*
822 *Quid si vitium est circa quantitatem?*
823 *Quid si circa qualitatem?*
824 *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam?*
825 *An traditâ tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno?*
826 *Quid de sartoribus viliùs pannum ementibus?*

827 *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium?*
828 *Si res pereat ante traditionem cui pereat? Quid si post traditionem?*
829 *An liceat viliùs emere chirographa, seu credita?*
830 *Vide alia apud* Busemb.

793. — « Resp. Est contractus, quo pretium pro merce » solvitur; completurque mercis traditione. Venditio contrà. » Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum, sive » exæquet valorem rei et contrà. Aliàs, si sine legitimo titulo » secùs fiat, committetur injustitia gravis, vel levis pro gra» vitate excessûs, qui proinde ad restitutionem in conscientia » obligabit; etsi in foro externo ad restitutionem ferè non » cogatur quis nisi ultra dimidium defraudaverit. *Vide Laym.* » *c.* 17. *Bon. d.* 3. *q.* 2. *p.* 1. *et* 4. »

794. — Notandum 1. quòd, ut contractus emptionis sit validus, requiritur determinatio pretii, quæ si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus, *l. Quod sæpè, ff. de contrahenda emptione.* Secùs, si remittatur tertio, *l. ult. c. eod. tit.* sive judicio prudentum, ut rectè ait *Dicast.* An autem valeat emptio facta pro justo pretio, sine determinatione? Affirmat *Palaus disp.* 3. *p.* 1. *n.* 4. *Salm.* autem *de contr. c.* 2. *punct.* 1. *n.* 2. negant cum communi, nisi pretium sit jam à lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltem in spe, ut quando venditur hic jactus retis. *Vide Salm. ib. n.* 3. (1).

Quæritur hìc, an quando data sit arrha, liceat danti resilire à contractu cum jactura arrhæ? Respondeo cum *P. Concina tom.* 7. *p.* 267. *n.* 2. quòd licitè potest ex consuetudine, quæ regulariter talis est. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi. Utrùm autem in dubio, an arrha data fuerit pro securitate, liceat danti resilire? Videtur negare *La Croix ex Onnate de contr. t.* 2. *d.* 34. *sect.* 1. quia natura hujus contractûs arrhæ est, ut

(1) *Art.* 1591. Pretium rei in venditionem venientis à contrahentibus determinatum sit oportet.

Art. 1592. Potest autem determinandum relinqui alicui tertio; qui si noluerit vel non potuerit æstimare, non habetur venditio.

Edit.

detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum à contractu sub pœna pignus amittendi. Sed affirmat *Concina l. c.* Et hoc verum mihi videtur in iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim præsumitur velle contrahere juxta consuetudinem; quâ regulariter fiunt contractus (1).

795. — Notandum II. quòd contractus emptionis solo consensu perficitur, nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam, ex §. *un. Inst. de oblig. ex cons. et* §. *Empt., de empt. et vend.* Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione, ut ex communi, contra *Pal. Nav.* et videtur certum esse ex §. *Utique. Inst. de empt. etc.* ubi: *Qui nondum emptori tradidit rem, adhuc ipse dominus est* (2).

796. — Immò nec transfertur dominium rei etiam emptori traditæ, donec ab emptore pretium solvatur, vel offeratur, aut saltem præstetur pignus vel fidejussio, aut saltem fides de illo, *ex* §. *Venditæ, Inst. de rerum divisione*, ubi dicitur: *Venditæ verò res, et traditæ non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit veluti ex promissore, vel pignore dato. Sed si is, qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est rem emptoris fieri* (3).

(1) *Art.* 1590. Si in promissione venditionis data sit arrha, utrique contrahenti resilire licet: qui arrham dédit, eam perdet et qui recepit, duplum ejus restituet.

(2) *Art.* 1583. Venditio perfecta est et dominium transfert in emptorem, quamprimùm conventum est de re et pretio, licèt nondum res tradita nec pretium solutum sit.

Art. 1585. Attamen si res in venditionem venientes ponderandæ, numerandæ aut mensurandæ sint, venditio ratione rei periculi, quod adhuc venditori subeundum, perfecta dici nequit, quamdiu quantitas pondere, numero vel mensurâ determinata non fuerit;

Art. 1586. Nisi res istæ acervatim vendantur aut emantur.

Art. 1587. Quæ prægustari solent, ut vinum, oleum et similia, debent priùs ab emptore gustata esse et probata.

(3) *Art.* 1612. Venditor qui emptori diem ad solvendum non prorogavit, non tenetur rem tradere, si pretium non solvatur.

Art. 1613. Et etiamsi diem solutionis prorogaverit, non tamen rem tradere tenetur, si à die venditionis emptoris fortuna ruinæ patere cœperit et ipse non ab emptore caverit.

Art. 1654. Pretio non soluto, venditor rescissionem venditionis petere poterit.

Art. 1655. Quoties venditor in periculo versatur, rem ejusque pretium amittendi, rescissio venditionis immobilium statim obtineri potest; quòd si

Quæstio autem hìc fit, an gabella debita pro venditione, solvenda sit gabellario tempore contractûs, vel tempore traditionis? *Vasq. P. Nav. etc. apud Salm. loc. cit. n. 4.* dicunt tempore traditionis, et probabile putant *Salm.*; sed rectè probabilius censent oppositum cum *Pal. Vill. Prado, Bon. Dic.* et idem tenent *Less. l. 2. cap. 21. num. 1. Lugo d. 26. sect. 2. num. 5. et Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 1. art. 1. v. Quæri hic solet.* Ratio, quia contractus emptionis solo consensu perficitur, ut habetur ex §. *un. Inst. de oblig. ex consensu*, ubi dicitur: *Consensu fiunt obligationes in emptionibus, locationibus... Ideo autem istis modis obligatio dicitur consensu contrahi, quia neque scriptura, neque præsentia omninò opus est, at nec dari quidquam necesse est, ut substantiam capiat obligatio.*

797. — Notandum III. quòd quando venditio est conditionata, impletâ conditione, contractus retrotrahitur ad diem venditionis; ideoque fructus interim percepti pertinent ad emptorem. Hoc tamen est, quando conditio adjecta est casualis: secùs, si potestativa, scil. cujus impletio sit in potestate emptoris. Ita *Less. Mald. etc. cum Salm. loc. cit. punct. 2. §. 2. num. 25.*

798. — Notandum IV. quòd periculum et commodum rei regulariter spectat ad dominum rei, sed in contractu venditionis, emptione perfectâ, spectat ad emptorem, semper ac est vendita res determinata, etiamsi res non sit tradita, vel tradita sine habita fide de pretio (quibus casibus remanet res in dominio venditoris, ut dictum est mox suprà n. 796.), nisi aliter conventum sit (1). Ita ex §. *Cùm autem 3. Inst. de*

periculum istud non subsit, judex emptori diem solutionis ex rerum adjunctis prorogabit, ita tamen ut die illo elapso et pretio non soluto, rescissionem contractûs pronuntiare queat.

(1) *Art.* 1138. Obligatio rei tradendæ solo consensu contrahentium perficitur, ita ut sit statim creditoris ejusque periculo, nisi debitor in morâ fuerit, qui tunc rei periculum subibit.

Art. 1302. Debitor ab omni obligatione liberatur, si res debita sine ipsius culpâ aut morâ culpabili periit; quinimo liberatur, etiamsi in morâ fuerit, modò res in communi periculo æque periisse, nec debitor periculum casus fortuiti in se suscepisse supponitur.

Art. 1647. Si res ex vitio inhærente periit, venditor jacturam feret ac pretium aliasve impensas emptori compensabit: non tamen ipsius, sed emptoris est periculum casûs fortuiti.

Edit.

empt. et vend. l. Id quod 7. *ff. de peric. et comm. et l. Post perfectam* 1. *cod. eod. tit.* Excipe tamen, si venditor sit in mora tradendi; tunc etiam ad ipsum pertinet periculum, ex *l.* 17. *ff. de per. et comm.* Item, si culpâ venditoris res fuerit destructa, vel deteriorata, ex *l.* 2. *eod. tit. Vide Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 705. Perfecta autem emptione, si aliter conventum non fuerit, fructus rei pendentes spectant ad emptorem, ut communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 100. *Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *num.* 93. *Cont. Tourn. loc. cit. art.* 5. *Lugo d.* 26. *sect.* 14. *Croix l. c. num.* 977. *cum Mol. Laym. etc.* Et hoc currit etiam pro foro conscientiæ, ut *Spor. cum Mol. et communi.* Dicit tamen *Cont. Tourn. cum Lugo*, quòd hoc valet quoad æstimationem, quam habent fructus tempore emptionis : si verò fructus tempore venditionis erant immaturi, cùm postea sunt maturi, certum est, quòd, re non traditâ, eorum incrementum debetur venditori, ut *Less. et Mol. apud Lugo d.* 26. *n.* 212. *ac Cont Tourn. loc. cit.* (1).

Ita quoad fructus pendentes; quoad fructus verò futuros rei, dubitatur 1. Ad quem spectent ipsi, re non traditâ vel traditâ sine pignore, aut datâ fide de pretio, ita ut dominium rei adhuc fuerit apud venditorem?

Prima sententia, quam tenent *Cont. Tourn. ibid. num.* 4. *et Bon. de contr. d.* 3. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *n.* 4. *cum Cov.* dicit eos spectare ad venditorem, ex regula illa generali, quòd res suo domino fructificat.

Secunda sententia tamen communis et verior, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 109. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 978. *Salm. de contr. c.* 2. *punct.* 2. §. 3. *n.* 17. *et* 18. *cum Sylvest. Tap. Mald. Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 94. *cum S. Anton. Arm. P. Nav. et Laym.* docet, fructus spectare ad emptorem, nisi aliter conventum sit. Ratio, tum quia, cui debetur res, debentur etiam fructus tanquam accessorii; tum quia æquum est, ut ad eumdem emptorem spectet commodum fructuum, ad quem

(1) « Sicut periculum rei spectat ad emptorem, ita ei debentur fructus » illius et leges civiles oppositæ in hoc puncto, reprobatæ sunt à jure canonico, » prout favorabiles lucro usurario, prout dicunt Salm. » *Ex Hom. Ap. tr.* 10. *n.* 169.

Art. 1614. Res tradenda est in statu, in quo erat tempore venditionis, à quo die fructus omnes ad emptorem spectant.

Edit.

spectat rei periculum, ut mox suprà dictum est. Nec obstat regula enuntiata, quòd res domino fructificet; nam respondetur hoc intelligi de domino absoluto, non autem de domino rei, quæ debetur alteri, ad quem rei periculum spectat. Nec deinde obstat dicere, iniquum vidêri, quòd emptor percipiat fructus, et venditor non possit pretio frui; nam respondetur, hoc commodum emptoris benè compensari cum periculo rei ab ipso assumpto; cæterùm pretium solvendum per se æquale est pretio persoluto, nisi ex mora solvendi venditor patiatur aliquod interesse ratione damni emergentis, vel lucri cessantis; tunc enim emptor sanè teneretur illud ei resarcire, ut omnes docent cum *Spor. n.* 96. Certum autem est, quòd si venditor intenderet non ratam habêre venditionem, nisi postquam pretium solvatur, eo casu tam periculum rei, quàm commodum fructuum ad ipsum spectet, ut *Spor. l. c. cum P. Nav. et Laym.*

Diximus autem, *nisi aliter conventum sit*, nam si res non sit tradita, vel tradita sit sine pignore, aut fide de pretio; tunc dubitatur 2. an possit venditor pacisci, ut fructus ad ipsum spectent, donec pretium solvatur?

Prima sententia negat cum *P. Conc. et S. Antonin. Sylvest. Major. Arm. Gabr. etc. apud Dian. p. 4. tr. 4. r.* 139. qui probabilem putat. Ratio, quia venditor, concedendo dilationem ad solvendum pretium, nequit per hoc tempus proventum exigere; compensato tamen interesse ab emptore, si tempore præfinito fuerit in mora solvendi.

Secunda sententia verò communior, et probabilior affirmat, eamque tenent *Mol. d.* 368. *n.* 9. *Fill. tr.* 35. *c.* 8. *q.* 2. *n.* 177. *cap.* 7. *dub.* 21. *num.* 3. *cum Nav. Ang. Tab. Castr. etc. Bon. d.* 3. *q.* 2. *p.* 7. §. 1. *num.* 5. *cum Covarr. Gom. et Reb.* et idem tuetur *Petr. tom.* 2. *p.* 393. Ratio, quia venditor justè potest dominium directum transferre in emptorem, et reservare sibi dominium utile, ut fructus percipere valeat, usquedum pretium solvatur; et tunc non exigit fructus ratione solutionis dilatæ, sed ratione ipsius venditionis hoc pacto initæ. Hoc tamen casu benè ait *Petr. l. c.* quòd si prædium pereat, vel deterioretur, non posset venditor exigere id quod ratione præfatorum fructuum emptor promiserit ei correspondêre.

799. — Quæritur 1. cujusnam sit res empta pecuniâ alienâ? Respondetur, emptoris, si emat nomine suo, *ex l. Si ex ea, c. de rei vindicatione*, ubi dicitur : *Si ex ea pecunia, quam deposueras, is apud quem collocata fuerat, sibi possessiones comparavit, ipsique traditæ sunt... ab eo invito in te transferri injuriosum est.* Excipe, si pecunia sit Ecclesiæ, minoris, et militis, ut *Bon. Reb. Sylv. etc. cum Salm. de contract. c. 2. punct. 3. n. 29.* quia tunc illis res acquiritur.

800. — Quær. 2. an valeat contractus, si vendatur res aliena? Resp. ex *l. Rem alienam, 28. ff. de contrahend. empt.* validum esse quoad translationem dominii, non quidem rei, sed pretii : unde vendens malâ fide acquirit dominium pecuniæ, sed tenetur emptori omnia damna restituere : qui autem vendit bonâ fide, non tenetur ad damna, neque ad evictionem, ut dicunt *Salm. ibid. n. 31. cum aliis*, quibus consentit *Pal. tr. 33. d. 5. p. 8. §. 1. num. 1.* sed tenetur quidem pretium restituere emptori, etiamsi cum eo convenerit non tenêri de evictione, ut exprimitur in *l. Emptorem. §. Quia autem, ff. de action. empt.* ubi : *Idem esse dicendum, etsi apertè in venditione comprehendatur nihil evictionis nomine præstitum iri, pretium quidem debêri re evictâ.* Æquum enim non est, ut venditor lucrum faciat cum jactura emptoris ; *vide Palaum l. c. §. 4. n. 2.* Sed excipitur 1. nisi expressè fuerit conventum de non restituendo pretio, ut *Pal. ibid.* Excipitur 2. nisi venditor in nihilo factus sit ditior, eò quòd nimirùm bonâ fide in largitiones fortè, aut in lusum pretium insumpserit, ut ajunt *Salm. dict. n. 31.* Excipitur 3. nisi emptor scienter rem alienam vel alteri obligatam comparaverit, tunc enim ipse, nisi expressè de evictione convenerit, in pœnam sui criminis nec etiam pretium potest repetere, ut sancitur in *l. Si fundum, c. de evict. Vide Pal. l. c. n. 16.* qui deinde *n. 18.* benè advertit, ex hoc non inferendum, quòd pretium eo casu possit à venditore retinêri, nam in foro conscientiæ illud emptori restituendum est, in foro autem externo fisco adjudicandum (1).

(1) *Art. 1599.* Venditio rei alienæ invalida est : actio tamen de damno compensando instituì valet, si emptor rem alienam esse ignoravit.

Art. 1380. Qui rem bonâ fide acceptam vendidit, solum venditionis pretium restituere tenetur.

Edit.

Refert autem hìc aliqua adnotare de obligatione evictionis. Debetur evictio, non tantùm in venditione, si res ab emptore evincatur ex *l. 1. et seq. ff. de evict.*, sed etiam in permutatione, datione in solutum pro debito, constitutione dotis æstimatæ, transactione, divisione hæreditatis, et in quolibet alio contractu oneroso, ut fusè probat *Pal. tr. 33. d. 5. p. 8. §. 1.* Non verò in contractu lucrativo; unde donans non tenetur ad evictionem, nisi fortè donatio incœperit à promissione rei indeterminatæ, et postea tradat rem quæ evincitur; *vide Pal. l. c. ex n. 11.* Ut autem emptor possit de evictione agere, tenetur litem motam, antequam tempus probationum elabatur, venditori denuntiare ex *l. Emptor, c. de evict. et l. Si rem, ff. Eod.* A qua tamen denuntiatione excusantur minores, et Ecclesiæ : *Pal. l. c. §. 3. n. 5. et 6.* Factâ autem denuntiatione, tenetur venditor præstare emptori documenta pro defensione; sed non tenetur defendere, nisi id promiserit; *Pal. ibid. num. 9. et 10.* Tenetur tamen ad expensas litis, ut dicit *Pal. cum aliis* (contra aliquos) ex *l. Si plus, §. Mota, ff. de evict. et l. Qui absentem, ff. de procurat.* Si verò malitiâ, aut culpâ judicis, aut vi alterius, aut negligentiâ emptoris res evincatur, venditor ad nihil tenetur; periculum enim fortuitum ad emptorem pertinet, ut rectè ait *Pal.* (1).

801. — « 1. Quod spectat ad emptorem, is potest emere » viliùs, quàm res valeat, si ei non sit commoda, vel emat » in gratiam venditoris, aut similes sint circumstantiæ, » quæ rem faciant viliorem. Nec obstat, quòd venditor ne-

(1) *Art.* 1626. De omni evictione tenetur venditor;

Art. 1627. Nisi contrarium stipulatus fuerit.

Art. 1629. Etsi cum emptore convenerit, nihil evictionis nomine præstitum iri, venditor tamen pretium rei restituere tenetur, nisi emptor tempore venditionis periculum evictionis cognoverit ac suo discrimine emerit.

Art. 1630. Factâ vel non factâ stipulatione de evictione, emptor à venditore petere poterit :

1° Pretium rei;

2° Fructus quos domino evincenti solvere cogitur;

3° Expensas litis resarciendas;

4° Damnum emergens et lucrum cessans compensandum, necnon sumptus contractûs reparandos.

Edit.

» cessitate ductus vendat viliùs; quia venditio manet vo-
» luntaria, inquit *Cajet. Vide Bon. l. c. n.* 21. *et* 23. Potest
» nihilominùs graviter peccari contra charitatem, si quando
» pauperculi extremâ inopiâ res suas vendere coguntur, ni-
» mis viliter ab eis emas. *Laym. l. c. n.* 10. »

Notandum est 1. quòd res in manu mercatoris ratione sui laboris et operarum pluris æstimantur quàm in manu alterius. Propterea tamen non est illicitum alteri rem vendere tanti, quanti venditur à mercatore. *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 24. *Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 9. §. 2. *n.* 101. *cum Lug. Bonac. etc.*

Notandum 2. quòd concursus emptorum, et penuria mercium auget pretium rei; paucitas contrà emptorum, et copia mercium minuit pretium. *Salm. ibid. n.* 102. *cum communi. P. Concina tom.* 7. *p.* 301. *n.* 101. *Cont. Tourn. de venditione et emptione, art.* 4. *de pretio in fin.*

802. — Notandum 3. quòd pretium rei decrescit, quando res est parùm utilis emptori, et hic in gratiam venditoris emit. Est communis sententia cum *Cont. Tourn. ut suprà, et Salm. loc. cit. n.* 103. *et* 105. *in fine cum Bon. Dic. Reg. et aliis.* Hinc fit, quòd merces ultroneæ licitè possunt viliùs emi, ut communiter docent *P. Concina, Cont. Tourn. loc. cit. Diana, et Salm. cit. num.* 105. *cum aliis communiter, contra Ronc. de contr. c.* 3. *q.* 3. *r.* 4. qui ait ex hoc solo capite quòd res ultrò à venditore offeratur, non esse causam, ut pretium rei decrescat, nisi accedat alia circumstantia, nempe paucitatis emptorum, vel pluralitatis offerentium. Sed veriùs alii DD. communiter, ut diximus, contrarium docent, quia regulariter in hujusmodi ultroneis venditionibus pauci inveniuntur emptores. At dubitatur 1. Quanti vilescat res ultrò oblata. *M. Serra* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *dub.* 3. *cum Conrad. et Reb. Salas, Palac. Barth. à S. Fausto, et Megala ap. Dian. p.* 1. *tr.* 8. *r.* 78. sentiunt vilescere usque ad dimidium. Sed probabiliùs *Cajet.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *Bon. d.* 3. *q.* 2. *punct.* 4. *n.* 23. *Fill. tr.* 35. *c.* 4. *n.* 70. *Sporer de* 7. *pr. n.* 22. *Diana l. c. r.* 36. *Mazzot. t.* 2. *p.* 111. *Tamb. l.* 8. *tr.* 3. *cap.* 7. §. 4. *n.* 6. censent vilescere tantùm pro tertia parte. Dubitatur 2. An idem currat, quando venduntur merces ob paupertatem?

Prima sententia affirmat; eamque tenent cum *Busembò. Cajet. d. art.* 1. *Corrad. Res. cas. p.* 1. *q.* 157. *Bon. l. c. cum Soto, Sa, Vasq. et aliis, Dian. d. r.* 78. *cum Nav. Terr. et Vill.* Ratio, quia res ultronea de se pretio decrescit juxta communem æstimationem; inopia autem venditoris non efficit, ut pretium mutetur.

Negat autem *secunda sententia*, quam tenent *Cont. Tourn. ibid. et Salm. suprà cit. num.* 105. *cum P. Nav. Reg. Dic.* Ratio, quia hoc videtur adversari charitati, et justitiæ, emere viliùs à paupere, qui necessitate coactus vendit. Excipiunt *Salm. ibid. et Conc. loc. cit.* si res ematur tantùm in gratiam venditoris, ita ut aliàs non emeretur. Hæc secunda sententia est quidem æquior, et omninò suadenda; sed spectatâ ratione, prima sententia non videtur improbabilis. Dummodò, excipio, res emenda non sit de iis, quæ communiter emuntur, et offeruntur, ut frumentum, oleum, vinum: secùs de aliis, quæ non ita facilè venduntur. Neque in eo casu officit, quòd emptor re illa indigêret, quia id per accidens esset, et casus non mutat pretium rerum. Quando verò alter vendit coactus à necessitate, et tu non emis merè in gratiam suî, facilè potes peccare contra charitatem, ut benè ait *Mazzotta l. c.* emendo tanto vili pretio, quanto emeres merè in gratiam venditoris. Qui autem venderet in gratiam emptoris, sentio non posse vendere plùs pretio supremo, nisi concurreret aliqua extraordinaria circumstantia, nempe raritas rei, multitudo emptorum, incommodum venditoris, vel specialis ipsius venditoris affectus ad rem, ut dicemus infrà: aliàs, si adesset tantùm commodum, vel affectus emptoris ad rem, utique non liceret augêre pretium, ut dicemus cum *S. Thom. n.* 806.

Notandum 4. quòd si tam emptor, quàm venditor ignorent pretium rei, tunc justum erit pretium illud quod conveniturr, quia uterque tunc exponitur periculo jacturæ. Ita *Cont. Tourn. hic part.* 2. *cap.* 1. *art.* 4. *concl.* 1. *Not.* 3. *cum Bannez.* Item notandum cum eodem *Cont. Tourn. loc. cit. concl.* 2. *Quær.* 1. quòd si aliqua res minoris valêret in uno loco, et majoris in alio, potest majoris vendi in loco minoris pretii, dummodo venditor assumat in se periculum transvehendi rem ad locum pretii majoris.

« 2. Emptor potest emere minoris, ex eo quòd multa

» simul emat; quia tunc venditorem liberat multis curis, » et expeditum facit ad alia nova comparanda, unde meritò » pretium decrescit. *Bon. loc. cit. p.* 4. *n.* 13. *ex Less. Regin.* » (*Est commune cum Less. c.* 21. *num.* 38. *Lugo etc. ap. Salm. de contract. c.* 2. *p.* 11. §. 2. *n.* 149.)

803. — « 3. Quoad venditorem, is communiter debet ven- » dere secundùm pretium taxatum à lege, vel magistratu; » quòd si nullum est, id censebitur justum, quod morali » hominum æstimatione imponitur. Quod non consistit in » indivisibili, ut anxiè scrupulari oporteat, sed dividitur in » infimum, medium, et summum, sive, ut alii vocant, » pium, moderatum, et rigorosum, ita ut intra latitudinem » hujus pretii vendere, et emere liceat, nunc summo, nunc » infimo. »

Notandum est 1. quòd taxâ factâ pretii à republicâ obligat in conscientiâ, ut *S. Th.* 1. 2. *q.* 96. *art.* 1. *ad* 3. *cum communi*, etiam ecclesiasticos (licèt sit probabile alias leges ecclesiasticos non obligare), *Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 9. §. 3. *n.* 118. Intelligitur tamen, nisi notabiliter res mutentur, ut *Less. c.* 21. *d.* 2. *Salm. ib. n.* 115. *cum Reg. Trull. Dic. etc.* vel nisi taxa à majori parte populi non servetur, sciente principe, et non puniente. *Salm. ibid. n.* 116. *et punct.* 10. §. 2. *n.* 135. *in fin.*, vel si annus sit sterilis, ut mox subdetur. Utrùm autem tunc res optima possit cariùs vendi, vel miscêri cum aliâ, ita ut fiat sicut aliæ res communes? Affirmant probabiliter *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 128. *et* 130. *P. Conc. t.* 7. *tr.* 306. *n.* 29. *et Cont. Tourn. loc. cit. num.* 3. Ratio, quia princeps, taxando pretium, respicit tantùm valorem mercis ordinariæ. An verò venditor possit cogere emptorem solvere in determinata specie pecuniæ? Probabile esse, quòd possit, dicunt *Salm. ibid. n.* 126. Negat verò *P. Conc. l. c. n.* 28. Ego censeo posse cogere ad solvendum pecunia usuali, nempe æneâ pro rebus vilibus, argentea pro rebus magni valoris. Probabile autem est in annis valde sterilibus, taxam non obligare, ut *Nav. Bonac. Mol. Covarr. Pal. etc. contra Ledes. Ban. Tap. Azor, etc. Vide Salm. loc. cit. ex n.* 132.

804. — Notandum 2. quòd pretium variari potest, ratione temporis, et loci; debet enim attendi tempus, in quo res traditur, et locus, ubi est res quæ venditur, non autem ubi fit contractus, nisi venditor conveniat huc rem transferri.

Salm. ibid. punct. 9. §. 2. n. 98. et 99. cum Lugo, Dic. etc. ac Cont. Tourn. ut suprà. Hinc res pretiosa potest parvi emi, ubi parvi æstimatur; et res vilis magni vendi, ubi magni æstimatur. *Vide dicenda n. 808.* E contrario venditor non potest alicubi rem vendere pluris, quàm ibi æstimatur, licèt emerit cariùs, et multum expenderit ad illam vehendam, ut docent *S. Th. Less. Bon. etc. cum Salm. loc. cit. n. 100.*

Notandum 3. quòd pretium rerum vilium minorem latitudinem habet, quàm pretiosarum; vinum enim, aut simile quod valet 5. potest vendi 6. vel 4. aut si valet 10. potest vendi 12. vel 8. ut dicunt *Cont. Tourn. et Caj. apud Salm. de contract. c. 2. punct. 9. n. 79. in fine;* aut si valet 100. potest vendi 105. et 95. *Less. l. 2. c. 21. n. 10. et Concina tom. 7. pag. 294. n. 2.* Domus autem, aut villa, quæ fortè vendita est pro 20 mille, post annum emi poterit pro 12 mille. *Vide Salm. ibid. n. 80. cum Less. Lugo, etc.*

805. — Notandum 4. quòd, licèt in foro externo non invalidetur venditio, nisi deceptio sit ultra dimidium justi pretii; in foro tamen conscientiæ etiam deceptio infra dimidium obligat ad restitutionem. Et ita omninò dicendum (contra juristas aliquos) cum *S. Th. 2. 2. q. 77. art. 1. ad 1. Less. l. 2. c. 21. n. 21. Lugo d. 16. n. 81. et Salm. ibid. §. 1, n. 85. cum communi.* Et hoc etiamsi contractus fuerit initus bonâ fide; tunc enim decipiens tenetur saltem ad id, in quo factus est ditior.

Quòd si, ut suprà notavimus cum *Cont. Tourn. et Salm. ibid. num. 88.* tam emptor, quàm venditor rei valorem ignorent, et uterque sorti se committant, ut lucrum vel damnum spectet ad eum, cui sors contingeret, tunc valet contractus, etiamsi postea inveniatur deceptio in dimidio, quia tunc sibi invicem censentur cedere excessum, ut rectè ajunt *AA. cit.*

Hinc etiam advertendum, quòd communiter non præstatur fides mendaciis vendentium, dum satis noscuntur hæc esse communia stratagemata; unde ipsi regulariter non tenentur ob id ad restitutionem, ut *Salm. loc. cit. n. 84. cum Trull. Bon. et Reb.* Dixi *regulariter*, quia si aliquando venditor certè animadverteret, emptorem mendaciis credere, et ideò majoris emere, tunc quidem ab injustitia is non est excusandus.

806. — « 4. Si quid emptori valde utile sit, non licet » hoc solo nomine rem vendere ultra pretium justum: quia » utilitas emptoris tota est ipsius, non venditoris. *Bon. loc.* » *cit. n.* 27. *ex Less. l.* 2. *c.* 27. *d.* 4. *Fill. t.* 35. *n.* 77. » (*Ut communiter Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 9. §. 1. *num.* 91. *cum S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *qui ait: Si aliquis multùm juvetur ex re alterius quam accepit, ille verò qui vendit non damnificetur carendo re illa, non debet eam supervendere*).

807. — « 5. Licet autem vendere cariùs, quàm valet pretio » currenti, si alii boni tituli adsint, et simul de hoc empto- » rem moneas: quia tunc illi non fit injuria. Tales autem » sunt, v. gr. lucrum cessans, aut damnum emergens, aut » incommodum, vel molestia tibi obventura ex rei vendi- » tione: aut affectus in eam singularis, ut si acceperis à » majoribus, à principe. Item si res sint novæ, raræ, et » singulares; ut v. gr. peregrini flores, aves, feræ, monu- » menta antiqua, picturæ, numismata. *Laym. l.* 3. *t.* 4. » *c.* 17. §. 1. *n.* 10. *Con. l. cit. n.* 15. *ex Less. Reg.* »

Certum igitur est, posse rem pluris vendi ratione damni emergentis, vel lucri cessantis causâ venditionis, ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. modò de his emptor moneatur, ut communiter docent cum *Busemb. ut suprà*, *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 26. *Lugo d.* 26. *sect.* 7. *n.* 89. *et Salm. ibid. n.* 89. *cum Bon. Soto*, *Trull. Bann. Mald. etc.* Et hoc etiamsi pretium sit à principe taxatum; quia taxa respicit rem tantùm secundùm se, ut *Salm. l. c. cum Trull. et Salon.* An verò possit hujusmodi interesse exigi à venditore, si ipsemet se offerat ad vendendum? Negant *Cont. Tourn. ibid. concl.* 1. *v. Sed hic duo, et Bann. ac Trull. ap. Salm. l. c. in fin.*, quia tunc ipse venditor, non jam emptor, esset causa talis damni. Sed probabilius mihi est oppositum, juxta dicta *de usuris n.* 769. *v. An autem, in fin.* Ratio, quia emptor, acceptando contractum, jam ipse est vera causa damni venditoris.

Quæritur I. An autem ratione specialis affectûs, quem habet venditor ad rem, possit eam pluris vendere? Negat *Tapia ap. Salm. ibid. n.* 90. quia ob hoc res non fit magis æstimabilis, cùm id nihil commodi afferat emptori. Sed communiter, et veriùs affirmant *Less. Lugo, ac Salm. ll. cc. cum Bon. Trull. Vill. et Mald.* Ratio, quia privatio rei, erga quam est

quis specialiter affectus, verè est pretio æstimabilis. Si autem valeret ratio *Tapiæ*, nec etiam ob damnum emergens, aut lucrum cessans, posset res pluris vendi, quia neque illa afferunt emptori aliquid commodi.

808. — Quæritur II. An res, quæ non sunt necessariæ ad communem convictum, ut gemmæ extraordinariæ, equi pretiosi, aves indicæ, picturæ singulares, et similia possint vendi quanti plurimi? Idem quæritur de cantu, saltatione, abusu mulieris? Affirmant *Diana p. 1. tr. 8. restit. 56. cum Sot. Tol. Ban. Reg. Serra, Val. Arag. etc.* et *Salm. de contract. c. 2. punct. 9. §. 1. n. 92.* rectè probabile vocant. Ratio est, quia cùm res non habet pretium nec legitimum, id est à lege taxatum, nec vulgare, nempe juxta communem hominum æstimationem, illud putatur justum, quod convenitur. Attamen probabiliùs negandum puto, ut tenent *Lugo d. 26. n. 47. Less. c. 21. dub. 3. Cont. Tourn. hic art. 4. concl. 1. v. Quæres iterùm, Salm. ibid. n. 93. cum Pal. Bon. etc.* Quia, tametsi pretium talium rerum magnam recipiat latitudinem, æquum verò est, quòd habeat quamdam taxam, juxta arbitrium prudentum. Excipio tamen ex his mulieris honestæ usum, qui cùm sit pretio inæstimabilis, sine injustitia poterit illa pro eo quamplurimi accipere.

Notandum autem 1. cum *Lug. n. 48. et Salmant. ibid. n. 94. cum Pal. Bon. et Prado*, quòd communis æstimatio rei in aliquo loco reddit justum qualecumque pretium, prout apud Japones magni æstimantur specula, cultelli, etc. Notandum 2. *cum Lugo d. 26. n. 45. Cont. Tourn. loc. cit. Not. 2. Conc. p. 299. num. 13. Salm. loc. cit. n. 95. cum Dicast. Trull. Bon. Bann. Dian. etc.* quòd res, quæ venduntur sub hastâ, aut per venditrices, possunt quanti cariùs vendi, et quanti viliùs emi, ex *l. 2. c. de resc. vend.* modò absit fraus, et pretium non sit à lege taxatum. Ratio quia tunc potestas publica approbat pro justo pretium illud, quod publicè emptorum concursu probatur. Idem dicitur de reditibus beneficiorum, commendarum, etc. quæ locantur sub hastâ, quia tunc, si emptores concurrant, res fit æstimabilior; si non concurrant, fit vilior. Et non satis probabiliter videtur huic contradicere auctor *Petrocor. t. 2. p. 549.* qui enixè conatur probare, quòd si res adjudicetur offerenti pro pretio notabiliter minori, deberet ipse legitimum pretium adæquare.

Nam si hoc esset, dico quòd casu quo emptor in licitatione offerret ultra pretium supremum, teneretur dominus rei excessum restituere; et hinc sequeretur, quòd res non posset adjudicari ultimo offerenti, si primus offerens jam supremum pretium obtulisset; sed hoc nemo dicet. Ergò si res adjudicatur offerenti ultra pretium summum, hoc certè evenit, quia leges decernunt illud esse justum rei pretium. Ergò, si dominus potest retinêre excessum, etiam emptor potest rem pretio minori quàm infimo emptam retinêre.

Diximus, *modò absit fraus*; quæ vel potest intervenirè ex parte venditoris, nempe si celet occultum vitium rei, aut si immittat fictos licitatores; vel ex parte emptoris, si dolo, minis, aut precibus importunis impediat, ne alii plus offerant. Hi enim peccant et tenentur ad restitutionem, donec ad justum pretium perveniatur; ita communiter *Cont. Tourn. ibid. v. Quæres denique, Lug. d.* 26. *num.* 45. *Dian. p.* 4. *tr.* 4. *r.* 17. *et Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 5. *num.* 58. *et ibid. punct.* 9. §. 1. *n.* 96. *cum aliis passim.* Idemque rectè docent de proxenetis, vel aliis quibus commissa sit venditio rei, qui merces vendendas, aut bona hastæ exponunt eo tempore, quo sciunt paucos emptores esse adfuturos, ut res amicis suis adjudicetur.

Sed dubium 1. fit, utrùm, exposita re ad licitationem, possit emptor alios rogare (precibus tamen non importunis), ne plus offerant, ut ipse pretio infimo rem obtineat? Negat *P. Megala* 2. 2. *l.* 2. *c.* 6. *q.* 5. *n.* 146. cui adhæret *Cabass. Th. Jur. c. de empt. et vend.* quia, dum alii parati erant plus offerre, venditor impeditur, ne majus pretium consequatur. Et huic opinioni favet *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 147. *v. Dico tertiò*, ubi ait: *Pari modo emptores contra justitiam peccant, quando conspirant, vel rogant alios, ut non liceantur rem justo pretio, sed minoris, ratio, quia venditores* (nota) *jus habent ad pretium majus.* Affirmant verò communissimè *Cont. Tourn. de pretio concl.* 1. *in fin. Lugo d.* 26. *n.* 45. *Dian. p.* 1. *tr.* 8. *r.* 76. *cum Villal. Reg. Vega, Rodr. Arag. Corrad. et P. Nav. ac Salm. cit. punct.* 5. *n.* 58. *cum Pal. Trull. Tap. et Dic.* Ratio (ut ajunt), quia emptor licitè hoc casu utitur suâ diligentiâ, ut sibi consulat.

Dubium 2. fit, an liceat emptori pacto convenire cum aliis licitatoribus ne plus offerant? Videtur *Diana dict. res.* 76. *cum*

aliis citatis pariter affirmare, adducendo verba *Petri Nav.* (*de rest. l. 3. c. 2. n. 84. et 85.*) qui sic tradit : *Non enim meo judicio quodcunque monopolium mercatorum, ut nonnisi certo pretio emant, est iniquum, si revera illud est justum. Atque idem est, si quis in publica licitatione roget amicos, ne plus dent, ut ipse justo pretio (infimo tamen, vel mediocri) rem habeat juxta illum forum; iste enim utitur industria, ut res justo pretio detur, timens in emendo augmentum magnum in pretio.* Sed mihi, et aliis doctis junioribus videtur oppositum dicendum, saltem casu quo per sententiam judicis res ad subhastationem exponitur. Ratio, quia tunc dominus rei tenetur omninò rem tradere plus offerenti ; ideòque injuriam ei emptor irrogat, si solùm pretium infimum, aut medium offerendo impedit venditorem à consecutione pretii supremi, ad quod jus habet, scilicet ne impediatur ab illo consequendo. Sicut igitur talis venditor constitutus est in periculo tradendi rem pretio parvo, si nullus alius emptor inveniatur plus offerens ; ita jus habet ne privetur spe obtinendi pretium majus, si plures interveniant oblatores, qui æmulatione ducti pretium augeant : id enim videtur requirere jus, et natura licitationis, ut æqualitas servetur. Et idem videtur sentire *Lugo d. 26. n. 45. in fine*, ubi licèt permittat rogare, non tamen admittit pactum inire.

809. — « 6. Qui res minutim, et in parva quantitate vendunt, possunt aliquando cariùs vendere, quàm qui in magna quantitate, quia debent majores labores, expensas, etc. impendere ad eas conservandas ; et sic quidem excusant caupones, et stabularios, qui avenam, fœnum, paleas, etc. cariùs vendunt, quàm alii ; dummodò pretium iis non sit taxatum. *Salas. Trull. d. 15. n. 11.* » (*Est commune apud Salm. tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 2. n. 149. circa fin. cum Less. loc. cit. n. 58. et Lugo*).

810. — « 7. Non licet cariùs vendere præcisè ob dilatam solutionem, aut viliùs emere, præcisè ob anticipatam solutionem : quia in venditione, quæ fit credito, vel in anticipata solutione, est virtuale mutuum, ideòque usura, si quid supra sortem exigatur. Quod intellige, nisi interveniat alius titulus ex suprà enumeratis de usura : vel nisi aliunde crescat pretium, v. gr. ex frequentia emptorum, etc. *Bon. l. c. ex Less. Reg. Fill. etc. Vide superior. dub.*

Potest igitur de se res cariùs vendi ob dilatam solutionem, vel emi ob anticipatam, ratione damni emergentis, vel lucri cessantis, dummodo de his emptor moneatur. Notant tamen *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 141. *in med. cum Bann. et Villal.* non excusari, qui tantam habent copiam mercium, quod opus eis sit partem earum ad creditum vendere; vel qui habent superabundantem copiam pecuniæ, ut semper servent aliquid in deposito (Sed de hoc vide *dicta suprà n.* 771.). Rectè notant deinde, rarò his venditoribus contingere hoc lucrum cessans, quia, si venderent pecuniâ numeratâ, tantas merces non distraherent, et sic jam lucrantur pecuniâ creditâ, quod lucrarentur numeratâ. Ex quo dicunt, eis satis esse vendere ad creditum pretio summo id, quod aliàs infimo venditurì essent, sed non ampliùs.

Ratione autem periculi in exigendo pretio, etiam cariùs res licitè vendi potest, eodem modo ut dictum est suprà de usura *n.* 766. Sed in venditione certum est de his titulis monendum esse emptorem, ut *Salm. ib. cum Serra.*

Certum est etiam, rem posse cariùs vendi, si pretium tradendum sit tempore, quo res pluris est valitura, modò à venditore usque ad illud tempus res esset servanda; sicut contrà potest viliùs emi, si res tradenda sit tempore quo minoris valebit. *Salm. loc. cit. n.* 146. *et* 147.

811. — Quæritur an juxta consuetudinem loci præciso quocumque alio titulo, liceat cariùs vendere rem ad creditum, quàm venderetur pecuniâ numeratâ.

Prima sententia negat, eamque tenent *Nav. Man. c.* 23. *n.* 82. item *Val. Medin. Garc. Cord. etc. ap. Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 11. §. 2. *n.* 150. quia quidquid exigitur ob dilatam solutionem, est usura.

Secunda sententia verò probabilis, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 6. *n.* 56. *Lugo d.* 26. *sect.* 7. §. 2. *n.* 107. *cum Mol. Cano, Tol. Vict. et Spor. de* 7. *præc. n.* 24. *et Salm. ibid. n.* 151. *cum Soto, Pal. Sanchez, Trull. Serra, Bann. Reb. Vill. etc.* asserit licitum esse. Ratio, quia communis æstimatio justum reddit pretium rerum, quæ communiter ad creditum venduntur, cùm plures emptores ad sic emendum conveniant, et ideò res pretio augetur. Nec obstat, quòd emptores cogantur ad sic emendum à sua necessitate; nam hoc per accidens se habet i tæterùm verificatur, quòd eo casu con-

currit emptorum multitudo, quæ justam reddit talem adauctam æstimationem. Tantò magis, quia in multitudine emptorum impossibile est non subesse aliquod periculum amittendi pretium. Nec valet dicere, quòd tunc non multitudo emptorum, sed modus sic emendi augeret pretium, et hic modus est usurarius; nam respondetur, quòd reverà non modus dat titulum augendi pretium, sed multitudo aliorum sic ementium, licèt multitudo ex tali modo oriatur. Ex dictis pariter est probabile licitum esse rem viliùs emere numeratâ pecuniâ ob anticipatam solutionem, si talis alicubi sit consuetudo. Ratio, quia tunc pauci sunt emptores qui emunt anticipata solutione; et contrà multi sunt venditores tali modo vendentes, ex quo oritur, quòd merces de se crescant. Ita *Less. c. 21. n. 61. Lugo d. 26. n. 120. cum Mol. Tol. Cano, Turr. Vict. Salon. Reb. etc.* item *Salm. ibid. n. 153 et 154. cum Sanch. Bon. Pal. etc. contra Bann. Azor, Valent. etc.* Nec obstat id quod objicit *Habert* nempe quòd ad hoc, ut valeret ratio paucitatis emptorum, oporteret, ut hæc raritas adesset tempore traditionis rei, quando perficitur venditio; sed tempore traditionis non habetur hæc supposita paucitas emptorum. Nam respondetur, quòd contractus emptionis non perficiuntur tempore traditionis, ut supponit *Habert*; sed tempore contractûs initi, licèt dominium rei non transferatur, nisi post traditionem, juxta dicta *n. 795.* An autem chirographa possint minoris emi ob anticipatam solutionem? *Vide infrà n. 829.*

812. — « 8. Licitum est vendere rem cum pacto de retro» vendendo, id est, ut emptor teneatur tibi statuto tempore, » vel cùm volueris, eam revendere; modò vera, et non ficta » emptio fiat, nec palliata usura intercedat. *Mol. d. 575.* » *Less. dub. 14. etc.* Qui addunt, juxta æstimationem illius » operis, ac pacti, pretium esse imminuendum. *Vide C.* » *Lugo d. 26. n. 189.* (1).

(1) *Art.* 1660. Facultas redimendi ultra quinquennium extendi nequit.

Art. 1661. Ne judex quidem hoc tempus statutum prorogare poterit.

Art. 1662. Si venditor intra illud temporis spatium rem non petierit, emptor ipso jure proprietarius ejus evadit.

Art. 1663. Spatium illud etiam in minores obtinet.

Art. 1664. Venditor cum pacto redimendi, actionem in alterum quoque emptorem instituere valet, etiamsi in secundo contractu jus istud expressum non erat.

Plures conditiones requiruntur, ut venditio cum pacto retrovendendi sit justa : I. Ut pretium minuatur juxta æstimationem gravaminis, quod sic emptori imponitur. Hinc pretium rei venditæ cum pacto retrovendendi, alii dicunt decrescere usque ad quartam partem, alii usque ad tertiam, alii ad arbitrium prudentum, ut *Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 6. *n.* 59. *cum Less. Bon. et communi;* sed *n.* 67. dicunt decrescere usque ad infimum pretium, non ultrà : sed parum probabiliter, nam hoc reverà decrementum dici nequit, quia emptor ad pretium infimum, etiam sine tali pacto, jus habet. II. Conditio, ut non apponatur pactum, quòd pluris vel minoris retrovendatur; licitum autem est pactum, ut retrovendatur eodem pretio, licèt res pretio augeatur, ut *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 14. *n.* 115. *Bon. et Vill. ap. Salm. ibid. n.* 64. Ideò enim minoris emitur, quia venditor libertatem habet reëmendi rem eodem pretio, quando res pretio augetur. III. Conditio, quòd non imponatur, ut periculum rei venditæ sit apud venditorem, cùm illud per se spectet ad emptorem; nisi augeatur pretium juxta æstimationem periculi. Ita *Salm. ibid. n.* 65. *Vide n.* 842. *et* 849. IV. Conditio, ut res retrovendatur, sicut traditur vacua, vel cum fructibus. *Salm. ibid.* Probabile autem est, quòd ob pactum retrovendendi venditor habeat actionem in rem, etiamsi emptor alteri eam vendiderit. *Vide Less. n.* 121. *et Salm. ibid. n.* 66.

Si in venditione apponatur *retractus gentilitius*, sive pactum, ut consanguineus proximior venditoris jus habeat infra certum tempus rem reëmendi, non poterit is rem reëmere, ut aliis tradat; cùm hic retractus tantùm institutus sit, ut bona conserventur in familia; ita *Cont. Tourn. hic appendix de contractu mohatræ, etc. v. Quær.* 3. *Conc. t.* 7. *p.* 290. *n.* 7. *Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 100. *et Cabass. l.* 6. *c.* 9. *n.* 11. *cum aliis, ex l. Dudùm* 14. *c. de contr. empt.* Si autem velit rem vendere, tenetur monêre consanguineos, qui si per duos menses noluerint emere, potest ille cuilibet vendere, ut *Spor. l. c.* Quando autem res venditur, consanguineo irrequisito,

Art. 1673. Venditor redimere volens, pretium rei, sumptus venditionis necnon reparationes necessarias easque etiam quibus valor rei crevit, pro ratâ incrementi resarciat; quin hæc præstiterit, in possessionem bonorum venire prohibetur.

Edit.

iste poterit rem retrahere intra annum, et diem ; ita DD. *ibid.* communiter , ex *l.* 2. *Feudorum apud Laym.* (1).

813. — An sit licitum pactum reëmendi ad arbitrium emptoris?

Prima sententia negat, quam tenent *Habert t. 4. p.* 267. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 1. *art.* 7. *sect.* 1. *punct.* 1. *concl.* 2. Ratio, quia licèt hujusmodi contractus fiat sub nomine venditionis, reverà tamen res non videtur vendi, sed tantùm in pignus dari, ita ut emptor percipiat fructus ex sua pecunia, quam potest recuperare ad suum libitum. Eamdem sententiam sequuntur *Salm. loc. cit. n.* 61. *cum Vill. et Tap.* Hoc modo tamen limitant, nisi de pretio tantum minuatur, quantum valent fructus; vel nisi sub initio contractûs vendatur prædium cariori pretio, juxta spem fructuum per aliquod tempus designatum percipiendorum.

Secunda sententia verò communissima affirmat, et hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 14. *num.* 113. *Lugo d.* 26. *n.* 200. *Mol. d.* 377. *Pal. tr.* 33. *d.* 5. *p.* 31. §. 1. *Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 101. *Viva de contr. q.* 2. *art.* 3. *n.* 12. *Mazz. t.* 2. *p.* 124. *Bon. d.* 3. *q.* 3. *p.* 3. *cum Cov. Azor. Fill. et Garcia;* item *P. Nav. Malder. et Sylvest. ap. Salm. ibid. n.* 60. Hanc secundam sententiam certè probabiliorem puto, cum his tamen conditionibus : I. Ut adsit verus animus emendi et vendendi, non autem fœnerandi. II. Ut emptor majus pretium solvat, juxta æstimationem hujus oneris quod imponit venditori, reëmendi rem quando ipsi emptori placuerit; in quo omnes conveniunt. Hoc autem onus putant aliqui apud *Viva l. c.* æstimari usque ad tertiam partem pretii. III. Ut non obligetur venditor reëmere eodem pretio majori quod recipit, ut docet *Less. n.* 118. quidquid postmodùm subdat, scilicet hoc excusari posse ex communi usu et æstimatione hominum, quod mihi minimè probatur. Hinc censeo non posse emptorem in tali contractu obligare venditorem, nisi ad solvendum solum pretium, juxta valorem rei tempore venditionis, et si res sit deteriorata, juxta valorem rei tempore reëmptionis ; (2) excessus enim justi pretii datus venditori, totus ad illum

(1) Retractus gentilitius in Cod. civ. non obtinet.

(2) « Et contrà si res crescit, crescit vendenti. » *Ex Hom. Ap. tr.* 10. *n.* 181. *Edit.*

spectat, ratione oneris ipsi impositi reëmendi ad arbitrium emptoris. His conditionibus servatis, nequaquam illicitum mihi videtur præfatum pactum reëmendi : sicut enim licitum est pactum retrovendendi in beneficium venditoris cum diminutione pretii, sic contrà cum pretii augmento licitum dici debet pactum reëmendi in beneficium emptoris, cùm ita gravamina utrinque compensentur. Neque dicatur hoc esse mutuum virtuale, cùm sit vera emptio et venditio, disparem quidem habens naturam à natura mutui, in mutuo enim res oppignorata perit mutuatario, sed hìc, si res pereat, emptori perit, aut deterioratur.

Nota hìc vetitum esse contractum *mohatra*, scilicet quando quis emit à te mercem majori pretio credito, cum pacto explicito, vel implicito, ut tibi retrovendat minori pretio numeratâ pecuniâ. Adest de hoc prop. 40. damn. ab *Innoc.* XI. *Contractus mohatra licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retroventionis prævìè inito cum intentione lucri.* Ratio, quia patet esse palliatam usuram. Cæterùm, si res sine ullo prævio pacto retrovendatur, etiam pretio infimo, eidem venditori, de se contractus licitus est, modò absit animus usurarius. Ita *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 16. *n.* 130. *Cont. Tourn. in appendice suprà cit. v. Quær.* 2. *in fin. Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 7. *n.* 70. *cum Tol. Nav. Pal. Bon. et communi.* Addit imò *Lugo d.* 26. *n.* 208. non esse illicitum venditòri, si creditor vendat mercem, et dicat emptori: *Si volueris eam viliori pretio vendere pecuniâ numeratâ, ego paratus sum emere.* Speculativè loquendo, hoc neque videtur illicitum, sed practicè puto difficillimè hunc venditorem carêre animo usurario.

814. — « 9. Monopolia, id est, cùm unus, vel plures id » efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant; vel cùm mercato- » res conspirant, non minoris vendere, non sunt contra » justitiam; modò non conspirent ultra justum pretium » vendere. Ita contra *Rebell. Navarr. etc.* docent *Mol. Less.* » *etc.* qui tamen concedunt, esse contra charitatem. *Vide Card.* » *Lugo d.* 26. *sect.* 13. Porrò principum, vel magistratûs est, » cùm uni, vel paucis tale privilegium conceditur, ut soli » aliquid vendant; iis etiam pretium taxare, et sic provi- » dère, ne subditi graventur. *Vide Less. c.* 21. *d.* 20. *Card.* » *Lugo l. c. et Trull. c.* 20. *d.* 18. ubi rectè notat *ex Nav.*

» *etc.* etsi alia monopolia ex justa causa, auctoritate prin-
» cipis, vel reipublicæ concessa taxato pretio sint licita, v. gr.
» bibliopolis, ut nemo alius talem librum vendat, vel ut
» tantùm sit unus, aut duo tabernarii in aliquo loco; nihi-
» lominùs quando unus, vel pauci propria auctoritate ea
» constituunt, v. gr. emendo merces certi generis, ut fru-
» mentum, vinum, oleum, etc. ut ipsi deinde arbitratu suo
» vendant cariùs, peccare semper etiam contra justitiam
» cum obligatione restituendi. »

815. — *Monopolium* idem sonat ac venditio unius, nam *monopola* sonat unicus venditor. Quatuor igitur modis monopolium contingere potest : I. Si princeps alicui concedat privilegium, ut solus vendat aliquod genus mercium; et hoc certè licitum est. II. Si mercator impediat, ne aliæ merces advehantur, ut ipse merces suas vendat cum damno reipublicæ; et hoc est certè illicitum, et tenetur ad damni restitutionem. Et idem dicendum de eo qui falsam notitiam spargit, naves esse submersas, aut similia mendacia. III. Si unus vel pauci omnes merces emant, ut deinde vendant quanti plurimi. IV. Si venditores conspirent inter se de pretio, ut non minoris vendant. Sed circa hos duos modos, hìc ultimo loco adnotatos, duæ magnæ agitantur quæstiones.

816. — Quær. I. An unus vel pauci mercatores, qui tempore messis aut vindemiæ emunt omne triticum, aut vinum pretio vili tunc currente, ut postea cariùs vendant, peccent contra justitiam? Certum est 1. id licitum esse, si emantur merces non necessariæ ad vitæ sustentationem, vel ad communem reipubl. statum, ut sunt gemmæ pretiosæ, equi generosi, ornatus mulierum, et similia. Certum est 2. licitum esse emere triticum, vinum, etc. ut postea vendantur reipub. pretio communi, quo venderent alii negotiatores ea de longè asportantes, vel ut vendantur civibus moderato lucro, postquam cives jam emerint sibi necessaria, et convenientia. Ita *Bonac. d. 3. q. 2. p. 2. n. 3. Salm. de contract. c. 2. punct. 4. §. 2. num. 45. cum Trull. Tap. ac Villal.* et sic etiam docet *S. Antonin. p. 2. t. 1. c. 23. §. 15.* ubi ait : *Licitè potest mercator annonas illas emere messis tempore, cariùs postea venditurus, ut sic honestum per opera sua lucrum reportet.* Quæstio igitur est de ementibus omnes

illas res necessarias ad sustentationem, ut postea vendant cariùs ad suum libitum, an isti teneantur ad restitutionem?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 151. *et Mol. d.* 145. *in fin.* Ratio, quia hujusmodi emptores, quamvis peccent contra justitiam legalem, non tamen lædunt justitiam commutativam, cùm emerint pretio currenti; aliàs, ut dicunt, etiam eam læderent emptores, qui concurrendo simul caritatem inducerent, quia sic etiam ipsi essent causa, ut pretium augeretur. Hæc tamen sententia minimè mihi videtur probabilis, quia constitutio pretii non pendet à privato arbitrio venditorum, sed à communi æstimatione civium; nec obstat paritas adducta emptorum concurrentium, quia tunc auctio pretii evenit per accidens; at hic pretium augetur ex sola venditorum voluntate. Unde rectè *Sanctus Antonin. l. c.* sic docuit: *Si autem annonas temporis emit, et tantùm congregat, ut postea compellantur homines emere ab uno ad placitum suum, et ideò vendit carè ut vult, enormiter peccat contra proximum, et communitatem.*

Secunda sententia igitur communis, et vera, quam tenent *Sotus l.* 6. *de just. qu.* 2. *art.* 2. *Sylvest. v. Emptio, qu.* 10. *Cont. Tourn. hic de monopolio concl.* 3. *Viva q.* 2. *art.* 4. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 946. *Salm. ibid. n.* 44. *cum Trull. Bann. Tap. et Vill.* docet hos emptores tenêri ad restitutionem damni arbitrio prudentum cæteris emptoribus, et reipubl. si merces vendant cariùs quàm juxta fori æstimationem pretium curreret, si ipsi monopolium non fecissent. Ratio, quia isti sunt causa, ut pretium injustè augeatur. Eamdem sententiam sequitur etiam *Lugo d.* 26. *n.* 176. modò tamen pretium augeatur supra summum, quo merces venderentur, si factum non fuisset monopolium. Cæterùm probabiliter censent idem *Lugo n.* 177. *Bon. d.* 3. *q.* 2. *p.* 3. *n.* 4. *Fill. tract.* 35. *c.* 8. *n.* 214. *Holzm. de contr. c.* 4. *n.* 805. *Croix l. c. num.* 946. *et apud Lugo d. num.* 177. *Bann. Arag. Eman. et Vega,* non peccare contra justitiam tales emptores si vendant pretio summo, quod curreret, si monopolium non præcessisset. Ratio, quia quisque jus habet ad rem suam vendendam pretio rigoroso. An autem hujusmodi venditor (si unus sit qui merces illas congregarit) peccet tunc saltem contra charitatem? Affirmant plures, sed negant

Holzm. c 4. n. 805. et Lugo d. 26. n. 178. cum Mol. et Less. c. 20. n. 168. modò alios non inducat ad cariùs vendendum; nam alioquin nemo tenetur negligere commodum suum, ut damnum alienum evitet, quando non tenetur avertere.

817. — Quær. II. An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio cariori, teneantur ad restitutionem? Certum est tenèri, si conveniant vendere pretio ultra supremum; sicut pariter peccant contra justitiam artifices illi, et similes, qui inter se conveniunt de non locando operas suas, nisi pretio summum excedenti, ut *Less. l. 2. c. 21. num. 147. Salm. de contract. c. 2. punct. 5. n. 58. cum aliis communiter.* Quæstio igitur est, quando conventio fit, ut merces non vendantur, nisi pretio summo, an peccetur contra justitiam?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. num. 43. Sot. l. 6. q. 2. art. 3. Cont. Tourn. loc. cit. concl. 2. Spor. de 7. præc. c. 5. n. 103. Ronc. de contract. c. 8. q. 2. r. 3. et Reb. ac Dic. apud Salm. ibid. n. 55.* Ratio, tum quia ex *l. un. c. de Monop.* hoc graviter prohibetur sub privatione omnium bonorum, et perpetuo exilio; tum quia hujusmodi mercatores per medium iniquum cogunt alios emere pretio illo supremo.

Secunda sententia tamen dicit hos non peccare contra justitiam, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 21. n. 145. Lug. d. 26. n. 172. et 173. Viva de contr. qu. 2. art. 4. n. 2.* (qui vocat communem) *Fill. t. 35. c. 8. n. 232. Holz. c. 4. n. 805. Tamb. Dec. l. 8. c. 3. §. 12. n. 11. cum Mol. Bonac. et Salm. loc. cit. n. 56. cum Tap. Bann. Reg.* et probabilem vocat *Laym. l. c. num. 42. cum P. Nav.* Prima sententia est quidem probabilis; sed hæc secunda non minùs probabilis videtur, et fortè probabilior, tum auctoritate DD. tum ratione; quia non aptè dicitur, quòd venditores convenientes vendere pretio summo cogant alios ad sic emendum, cùm isti voluntariè emant; si coguntur, non coguntur à venditoribus, sed à propria necessitate, quæ non potest dici vera coactio ex parte venditorum emanans. Rectè igitur loquendo, dicendum per talem conventionem emptores potiùs impediri ab emendo pretio minori. Cùm autem sic impediuntur, non irrogatur eis injuria, nisi impediantur minis vel mendaciis, sicut accidit in omni

alio contractu : aliter etiamsi aliquis tantùm suaderet venditori, ut venderet pretio summo, etiam peccaret contra justitiam, et teneretur ad restitutionem ; quod iidem contrarii negant. Hæc ratio sumitur ex regula generali, ut diximus *n.* 582. *et* 584. Sicut enim non infertur injuria alteri, cui sine vi vel fraude impedias, ut testator relinquat hæreditatem non debitam, etiamsi testator erat determinatus ad eam illi relinquendam ; ita in casu nostro. Licèt igitur talis conventio sit illicita, quia est prohibita jure positivo, non est tamen injuriosa jure naturali. Nec valet dicere, quòd ipsa conventio venditorum, cùm ipsi mutuo obligentur ad non vendendum nisi pretio summo, cogeret emptores ad sic emendum ; nam respondetur 1. quòd hoc pactum, cùm sit sponte initum, non est in illo nec vis, nec fraus. Respondetur 2. quòd hujusmodi conventio, cùm sit illicita, et contra charitatem, ut infrà dicemus, nullam potest inducere obligationem, ex Regul. Jur. 69. in 6. ubi : *In malis promissis fidem non expedit observari :* juxta dicta *n.* 712. Hinc, positâ probabilitate hujus secundæ sententiæ, probabiliùs est hos venditores non tenêri ad restitutionem, prout diximus suprà *n.* 669. Non dubitatur autem, quòd judex eo casu possit pretium supremum reducere ad medium, ut *Lugo n.* 177. Nec dubitandum quin præfati venditores sic conspirando graviter peccent contra charitatem, ut docent *Less. c.* 21. *num.* 145. *Salm. dict. num.* 56. *et Lugo n.* 175. *cum Mol. et communi*, à qua ait *Lugo* non recedendum. Ratio, quia licèt charitas non te obliget ad vendendum infra pretium summum, videtur tamen te obligare ad non dissuadendum aliis, ne minori pretio vendant : sicut, esto charitas non te obliget ad dandam eleëmosynam, videtur tamen te obligare ad non dissuadendos alios, qui eam largiri volunt.

Sed hìc aliud dubium fit, an facto monopolio de pretio injusto à mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere. Negant *Tapia*, *Reb. et Dic. apud Salmant. de contract. c.* 2. *punct.* 3. *n.* 57. quia pretium illud injustum est. Sed affirmant *Salmanticens. ib. cum Bonac. Trull. Reg. Medina*, *et Diana*. Ratio, quia illud pretium jam commune est, et currens ; et per accidens se habet, quòd ex injustitia aliorum adauctum sit. At prima sententia mihi omninò melior vide-

tur, semper ac (intelligo) pretium sit ultra supremum. Ratio, quia pretium illud per injustitiam adauctum, semper, et per se injustum est, et ad justitiam reducendum. Illa autem minimè est dicenda justa æstimatio, quæ injusta deprehenditur, et ex injustitia est orta; imò neque æstimatio dici debet, sed potiùs deceptio et fraus. Ita rectè *Conc.*

818. — « 10. Venditor debet emptorem præmonêre de » notabili vitio rei, quod ei obesse potest, v. gr. si equus » sit furiosus, domus ruinosa, oves morbidæ, pannus adu- » stus, etc. alioqui tenetur de fraude, et damno secuto: sal- » tem si defectus fuerit in substantia, vel quantitate, v. gr. » si deficiat in pondere, vel mensurâ, aut vendiderit rem » unam pro alia: et sic peccat mortaliter cum obligatione » restituendi, 1. qui frumentum venditurus ponit priùs in » loco humido, ut intumescat. 2. Qui vino Rhenano miscet » Francicum. 3. Qui carnes bubulas vendit pro vervecinis, » etc. *Vide Less. Bon. Dian. p. 1. t. 8. r. 51. Trull. d. 11.* » Quando autem venditor possit justè tacêre vitia qualitatis » rei, quæ venditur, sine obligatione restituendi pretium, » vel rescindendi contractum; *vide Card. Lugo d. 26. sect. 8.* » *n. 128. et Trull. t. 20. d. 11.* ubi notat venditionem factam » ab ignorante vitium rei esse validam: rescindendam tamen, » vel reducendam ad æquitatem, nisi venditor contra hoc » exceperit (1). »

Triplex igitur vitium potest esse in re vendenda: I. Circa *substantiam*, ut si vendatur stannum pro argento. II. Circa *quantitatem*, si dentur 5 modia pro 10. III. Circa *qualitatem*, ut si vendatur vinum corruptum, pannum adustum.

Art. 1641. Venditor tenetur de vitiis occultis, quæ rem reddunt ineptam ad usum ad quem destinatur vel hunc ita minuunt, ut vel empta non fuisset, vel nonnisi minori pretio.

Art. 1642. Venditor non tenetur de vitiis manifestis.

Art. 1643. Venditor tenetur de vitio occulto, etiamsi illud non cognoverit, nisi aliter conventum sit.

Art. 1644. In utroque casu (art. 1641 et 1643) emptori optio datur inter rescissionem et indemnitatem.

Art. 1645. Si venditor cognoscebat vitium, tenetur, præter restitutionem pretii, de omnibus damnis;

Art. 1646. Si ignorabat, tantùm tenetur de expensis per venditionem causatis.

Edit.

819. — Et 1. si vitium fuit circa *substantiam*, certè contractus est nullus, et venditor tenetur vel contractum rescindere (si alter, vitio manifestato, non emisset, ut docet *Less. l. 2. c. 21. n. 87.*), vel saltem excessum pretii reddere. Idem contrà, si emptor emat gemmam pro vitro, tenetur supplêre pretium, saltem infimum, si dolum ipse non adhibuit. *Salm. tr. 14. c. 2. punct. 12. §. 2. n. 171.* Excipe, si uterque sorti se committant ob ignorantiam valoris, ut diximus *n. 802. v. Notandum 4.*

Sed hìc dubitatur 1., an licitè quis emeret scienter argentum pro stanno, petendo à venditore ignorante, ut condonet, quod amplius valeat? Omninò negandum, contra aliquos, quia talis donatio, cùm procedat ex ignorantia, nulla est. Ita *Tamb. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 11. num. 39. cum Salas, et Salm. ibid. n. 172. Less. n. 84.*

Item, si venditor ob ignorantiam rem venderet infimo pretio, etiamsi venditor non interrogaret emptorem de rei valore (nam, si interroget, certè tenetur emptor valorem manifestare. Ita *Salm. ib. Lugo d. 26. n. 137. et Tamb. l. c. n. 38. in fin.* Ratio, quia venditor tunc ob ignorantiam facilè pretium infimum acceptat. Excipit *Less.* nisi ignorantia esset communis in aliquo loco, per quam res vilius æstimatur). Sed huic sententiæ nescio acquiescere. Non nego, quòd ratione illius donationis nihil emptor retinêre possit, quia non est vera donatio, quidquid dicant *Cajet. et Arm. ap. Lugo.* At nescio, cur non valeat hujusmodi contractus, ut vera venditio? Ex una parte enim emptor justè emit, infimum pretium solvendo; ex alia non valeo intelligere, unde ipse obligationem habeat certiorandi venditorem (sive interroget venditor, sive non) de rei valore ignorato, quando nullo modo eum positivè decipit, aut cogit ad vendendum: quòd autem venditor ignoret pretium illud esse infimum, per accidens se habet, et ipsi imputandum est.

820. — Si verò res mixta venditur ut pura, quando verè sit res perfectior aliis, et post mixtionem aliis non sit deterior, probabiliter vendi potest, vitio non manifestato, pretio communi. *Salm. de contract. p. 10. §. 1. n. 129. Less. l. 2. c. 21. dub. 11. n. 83.* et consentit *P. Conc. p. 307. n. 50.* cum sententia ferè communi, ut asserit; modò, facta mixtione, merx verè adæquet alias, quæ communiter venduntur. Sed

dubitatur 1. an idem possit dici de vino mixto cum aqua? Negant *Salm. cit. n.* 129. sed fatentur graves DD. hoc admittere, ut reverà admittit *Less. d. n.* 83. *cum Lop. et aliis, ut infrà.* Et satis probabile videtur, nisi ex mixtione vinum accesceret, vel servari non posset ab emptore, qui ad servandum emeret, ut ajunt *Tamb. l. c. n.* 27. *Serra* 2. 2. *q.* 77. *a.* 2. *cum Soto, et Corrado, Jo. de la Crux, et Dian. ap. Moyam.* Saltem in hoc non videtur esse gravis injustitia. Id confirmat *S. Antoninus* dicens: *Cùm aliqui sophisticant ea quæ vendunt, ut se servent indemnes, et cum aliquo lucro congruo, quia si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium, quia alii vendunt alia sic mixta minori pretio; videntur posse excusari, dummodò non fiant mixturæ quæ noceant corporibus in his, quæ venduntur in cibum et potum, et præcipuè in medicinalibus. P.* 2. *tit.* 1. *c.* 17. §. 4. Confirmatur id etiam ex *S. Thoma*, qui ait: *Cùm usus rei etsi non competat venditori, potest tamen esse conveniens aliis, et si ipse propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum vitium.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 2.

821. — Dubitatur 2. an sit injustitia vendere quid pro quo, ut solent pharmacopolæ, si quod traditur, sit æquè, vel ferè æquè utile? Negant probabiliter *Spor. c.* 5. *n.* 74. *Salm. de contract. c.* 2. *punct.* 12. §. 2. *n.* 174. *cum Lugo, Sot. Dic. Medin. Salas, et Tamb. l.* 6. *n.* 9. dummodò exigatur justum pretium rei traditæ. Ratio, quia tunc non adest diversitas substantialis quoad finem emptoris. Rectè tamen advertit *Tamb.* quòd, ut venditor in hoc excusetur, debet esse certus, non dubius de tali æqualitate virtutis.

822. — II. Si vitium est circa *quantitatem*, quæritur, an excusetur qui utitur mensurâ diminutâ, ut consequatur justum pretium, aliàs non consecuturus ob injustam taxam, vel injustum monopolium ementium? Valde probabiliter affirmant *Lugo d.* 26. *n.* 125. *Laym. lib.* 3. *sect.* 5. *tr.* 4. *c.* 17. §. 2. *n.* 15. *Pal. d.* 5. *p.* 22. *n.* 5. *Spor. de* 7. *præc. c.* 5. *n.* 76. *cum Sot. Val. Tol. et Salm. ibid. n.* 175. *cum Reb. Salas, et Dic.* Ratio, quia tunc iste vexationem suam justè redimit.

823. — III. Si vitium denique est circa *qualitatem*, quando est de se patens, non tenetur venditor illud manifestare, ut *S. Thom.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 3. *cum communi.* Notant benè

tamen *Salm. ibid. n.* 176. *cum Lugo, Laym. Dic. et Pal.* quòd, si venditori constet ignorantia emptoris, tenetur in conscientia vitium manifestare, vel damnum compensare; quamvis cæterùm (ut dicit *Tamb. ib. n.* 19. *cum Less. et Mol.*) contractus sit validus; nisi, excipit *Less. lib.* 1. *c.* 17. *n.* 33., res adhuc sit integra. Excipitur item, si qualitas transierit in substantiam, putà, si emptor expressè dixerit, *nolo vinum, si non est vetus. Tamb. n.* 21. *cum Dic.* qui etiam notat *n.* 22. quòd venditor dolo decipiens emptorem circa qualitatem, si res æquè illi non sit, vel ferè æquè utilis, tenetur vel contractum rescindere, vel damnum resarcire ad arbitrium emptoris; et idem dicit *Habert t.* 4. *p.* 281. *qu.* 3. Quando autem vitium rei occultum, et nocivum sit emptori, ut si equus sit furiosus, domus ruinosa, rectè dicit hìc *Bus. cum Viva art.* 3. *n.* 3. tenèri ex justitia venditorem illum de vitio monère. Notat etiam *Viva q.* 2. *art.* 3. *n.* 3. *cum Less.* quòd, si emptor interroget, an res habeat certum defectum, tenetur venditor manifestare: aliàs venditio est nulla: secùs autem, si interroget in genere, tunc, si res est utilis ad finem emptoris, venditio est valida. Deinde notat *Tamb. d.* §. 11. *n.* 29. quòd si venditor protestetur, se nolle rationem dare de quocumque defectu, sed vendere utì vulgò dicitur: *A sacco d'ossa rotte* (1); tunc ad nihil tenetur. Unde meritò approbat *Tambur.* consuetudinem, quæ alicubi viget, præsertim in nundinis magnis, quòd ita vendantur animalia, etiamsi vitia sint occultissima. Ratio, quia ad tollendas lites ob commune bonum satis hoc cohonestari potest à consuetudine: dummodò, intelligendum, non vendatur res ultra justum pretium, saltem supremum, quanti valet res, habitâ ratione illius vitii occulti.

824. — « 11. Si scias occultè debitorem tuum non esse » solvendo, injustum videtur, iis, qui id nesciunt, debitum » illud vendere pretio ordinario; tum quia est dolus, tum » quia vitium intrinsecum crediti non revelatur. *Bon. l. c.* » *p.* 10. *Less. c.* 21. *d.* 10. *Fill. etc.*

« 12. Etsi venditor sciat pretium mercis mox minuendum, » licèt tamen vendere pretio currente, et non dicere emptori » (secluso tamen dolo, fraudibus, et mendaciis, quibus » emptorem allicere ad emendum ei non licet); quia pretium

(1) Id est: periculo emptoris.

Edit.

» currens simpliciter adhuc est justum. *Bon. q. 2. p. 3. n. 12.* » *ex Az. et Fill. etc.*

Sed de hoc dubitatur inter DD. Alii enim, *ut Rodr. Med. Gab. etc.* negant posse vendi pretio currenti rem, quæ scitur mox minoris valitura, quia tunc res illa ex tali circumstantia minus valet : et hanc rectè *Salm. tr. 14. c. 2. p. 9. §. 2. n. 107. cum Pal.* probabilem vocant. Alii tamen affirmant, ut *cum Bus. Less. c. 21. n. 40. Cont. Tourn. de venditione art. 4. concl. 2. v. Quær. 2. Salm. ibid. n. 108. cum Caj. Bon. Pal. Sot. Trull. ex S. Th.* qui 2. 2. *q. 77. art. 3. ad 4.* expressè hoc docet, inquiens : *Venditor, qui vendit rem secundùm pretium quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat.* Ratio, quia non est respiciendus valor futurus, sed præsens, qui non variatur ex notitia particulari, sed ex communi æstimatione : et hanc sententiam veriorem censeo, si verè notitia sit particularis, non autem si communis. Sic pariter contrà, benè ajunt *P. Conc. Cont. Tourn. loc. cit. cum Bann. Caj. Mald. et Salm. cit. n. 108.* licère cuique emere merces pretio currenti, scienti pretium brevi augendum, quamvis hoc ignorent venditores, ut probatur exemplo Josephi. *Gen. 41.* Item dicendum cum *Cont. Tourn. et Conc.* benè te posse emere pecuniâ, quam privatè scis brevi prohibendam ; modò, semper intellige, absint mendacia, vis, aut fraus. Utrùm autem emptor, aut venditor eo casu peccent contra charitatem, qui venderet rem illam alicui cum tanto ejus damno ? Resp. *S. Thom. l. c. Abundantioris esse virtutis, si pretium minuat.* Sed si non minuit, regulariter non peccat, ut dicunt *Cont. Tourn. ibid. et Salm. ib.*, quia sic ille consulit rebus suis, licèt damnum per accidens alteri eveniat. Certum autem est non tenêri cum suo damno rem manifestare, ut *Cont. Tourn. l. c. Ronc. de contr. c. 3. q. 6. restit. 2. et Salm. ibid. cum Less. Bon. Trull. etc.* Ratio, quia ex una parte non lædit charitatem, qui utitur jure suo justè consulens rebus suis, quamvis alter per accidens damnum ex eo patiatur ; ex altera parte non tenetur notitiam illam manifestare cum suo incommodo, ut ajunt *Less. l. 2. c. 21. n. 40. et iidem Salm. ib. in fin. cum Sot. Caj. Bann. Pal. Bon. Nav. etc. communiter.* Dictum est *regulariter*, nam excipiunt 1. *Cont. Tourn., et Ronc.* si tali venditione emptor

reduceretur ad extremam vel gravem necessitatem; sicut enim charitas præcipit, ut subveniamus proximo graviter indigenti, sic vetat, ne in paupertatem ipse redigatur, ut nobis divitias comparemus. Excipit 2. *Ronc.* si ille causâ talis notitiæ venderet in majori quantitate, quàm foret venditurus cum gravi damno emptoris; nisi iste adhuc eamdem quantitatem eodem pretio empturus fuisset ab aliis: at *Salm. l. c.* meritò sentiunt hanc exceptionem regulariter non valere. Excipit 3. idem *Ronc.*, si is posset mercem suam pluribus vendere, et vendit uni; vel si posset vendere alicui, qui statim iterùm venderet aliis rem consumpturis, et venderet alteri rem servaturo usque ad tempus diminutionis pretii. An autem in his omnibus casibus venditor semper graviter charitatem læderet, dubito, si attendatur ratio ab iisdem auctoribus citatis, nempe quòd charitas non vetat, ne sibi quis consulat utendo jure suo, licèt alteri per accidens damnum obveniat.

825. — « 13. Si cui datum est aliquid vendendum pretio, » v. g. infimo, vel moderato, et is vendat rigoroso, pro» babile est, ut habet *Ang. v. Emptio*, non tenêri restituere, » sed posse retinêre excessum, cùm sua industria acquisi» verit. Aliud tamen est de famulis mercatorum, quibus inde» terminato pretio traditur meliori modo vendendum, quo » possunt, in utilitatem domini: *vide Less. d.* 18. *c. Lugo* » *d.* 26. §. 9.

Quæritur, an traditâ tibi re ad vendendum, pretio designato, possis tibi retinêre plus quod ex ea retrahes? Certum est nihil posse retinêre, si sis famulus stipendiatus domini rei, sive pretio conductus ad vendendum. Alioquin, duæ adsunt sententiæ:

Prima, quam tenet *Bus. mox suprà cum Angel.* et probabilem putant *Viva de contr. q.* 2. *art.* 3. *n.* 4. *ac Mazz. t.* 2. *p.* 122. *q.* 4. affirmat posse retinêre, si ex tua industria vendas ultra pretium assignatum, quia excessus ille non rei, sed tuæ industriæ fructus est.

Secunda sententia tamen vera quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 19. *n.* 138. *Lugo d.* 26. *n.* 150. *Spor. Complem. de* 7. *præc. c.* 3. *n.* 38. *Ronc. de contr. c.* 9. *q.* 1. *r.* 2. *Tamb. Dec. l.* 8. *tr.* 3. *c.* 7. §. 9. *n.* 10. *Cont. Tourn. de venditione art.* 7. *sect.* 4. *Conc. t.* 7. *p.* 293. *n.* 13. *Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 8.

n. 72. *cum Sylvest. Pal. Vill. et Fag.* (qui *apud Renz. de 7. præc. c. 6. q. 10.* primam sententiam putat improbabilem) negat te posse retinêre illud pluris quod ex venditione retrahis. Ratio, quia assignatio illa facta est à domino ne infrà, non autem ne suprà res vendatur. Excipiunt verò *Salm. ibid. n. 71. et Ronc. l. c.* consentitque *Croix l. 3. p. 2. n. 114.* si dominus commiserit vendere in uno loco, et tu, factâ ibi diligentiâ, plus vendas in alio valde distanti. Sed meritò id negant *Lugo l. c. v. Quarto, Spor. Tamb. et Cont. Tour. l. c.* tunc enim tantùm potes retinêre pretium tui laboris, non autem totum excessum retractum ex re, quæ semper domino suo fructificat. Et idem dicendum sentio (quidquid dicant *Salm. loc. cit. n. 76.*), si tibi alter commiserit aliquid tanti emere, et tu minoris emas, adhibitâ diligentiâ extraordinariâ; eo casu, præter valorem tui laboris, non poteris plus à domino exigere, quàm impendisti, cùm nomine suo, non tuo rem emisti.

Benè autem poteris excessum ex re venditâ retractum tibi retinêre in sequentibus casibus: I. Si res tuâ industriâ sit meliorata, et ideò pluris vendas, ut concedunt *P. Conc., et Cont. Tourn. l. c. cum Salm. ibid. n. 71.* Ratio, quia ut communiter docent *Mol. Dic. et alii cum Croix l. 3. p. 2. n. 213.* fructus mixti, scilicet provenientes tam ex natura rei, quàm ex industria, non debent restitui domino à possessore tam bonæ quàm malæ fidei, nisi quantum respondent naturæ, non verò quantum respondent industriæ: fructus enim illi non sunt rei, sed hominis, occasione rei, vel per rem tamquam instrumentum sibi lucrantis. II. Si tacitè cum domino convenêris, nihil ei dare ultra pretium designatum; ita *Lugo disp. 26. n. 150. et Salm. ibid. cum Pal. Salas, Led. etc.* Quod utique intervenire asserunt, si dominus pro tuo labore nullum assignet stipendium. III. Si lucrum sit parvi momenti, ut *Spor. et Tamb. l. c.*, quia tunc facilè præsumitur dominus consentire, ut modicum illud lucrum tibi retineas. IV. Si tu, factâ communi diligentiâ, et pretio majori non invento, rem tibi emas, et postea pluris vendas, solvasque domino solum pretium assignatum. Ita *Lug. dict. n. 150. v. Quinto, Less. c. 21. num. 139. Cont. Tourn. ibid. Viva l. c. et Salm. ibid. n. 75. cum Vill. et Mald.* Et idem ait *Lugo n. 151.* si alter tibi commiserit aliquid emere tali pretio, et tu inve-

nias rem pretio minori; poteris tunc rem tibi emere, et postea eam vendere illi alteri pretio majori, dummodò postea adhibitâ diligentiâ ordinariâ, non invenisses occasionem rei emendæ, nisi illo majori pretio. Additque *Lugo n.* 152. tunc censêri, quòd tu volueris rem tibi emere, aut vendere, quoties habueris animum retinendi tibi excessum, et simul assumendi periculum rei, si fortè perisset. Id tamen benè advertit *Lugo*, non esse licitum clericis, quibus interdicta est negotiatio, si ipsi ideò emant, ut postea non mutatam cariùs vendant, ut in *Dub. seq.* fusiùs declarabimus.

Quid, si tu gratìs te obtuleris ad vendendum, vel emendum? Nihil posse retinêre dicunt *Mol. d.* 363. *et Less. c.* 21. *n.* 138. Sed *Ronc. loc. cit. Spor. n.* 41. *cum Fagund. Tamb.* dicunt posse tibi retinêre pretium tui laboris, si non habueris animum donandi; sic enim fuisti quidem mendax, et non fidelis, sed non fuisti injustus, cùm tuus labor jam pretio dignus erat. Et hoc probabilius mihi videtur, modò dominus jam priùs statuisset vendere rem illam, et modò alter non fuisset, qui gratìs rem domino venderet.

826. — « 14. Quando sartoribus ementibus pannum pro » iis quibus vestes conficiunt, minoris venditur, quàm aliis, » eò quòd sint parochiani mercatorum, vel sæpè ab iis emant, » possunt partem pretii remissam sibi retinêre, dummodò » aliàs fideliter agant, quia nulla fit injuria: et cùm mer- » catorum plurimum intersit, ut tales ad ipsorum potiùs, » quàm ad aliorum officinas veniant, censentur in ipsorum » gratiam remittere, iisque donare eam partem. *Filliuc. Dian.* » *p.* 1. *t.* 8. *r.* 26. Negat tamen *Salas*, cò quòd mercatores » falsò dicant se remittere, ut alliciant. »

Cautè igitur, ut benè advertit *Cont. Tourn. loc. cit. v. Hinc colliges*, permittendum est sartoribus ementibus pannos pro aliis, retinêre aliquid de pretio; nam aliquando mercatores revera potiùs simulant ipsis donare, quàm donent, ita ut si dominus ipse adiret, pro eodem pretio rem obtineret. Cæterùm, si sartor fideliter negotium domini gerat, et mercator ei aliquid donet verè gratìs, quia suam officinam ille frequentat, vel ut eum alliciat ad suam officinam frequentandam, licitè sartor posset retinêre donatum, modò moralem diligentiam adhibuerit ad emendum ab aliis mercatoribus pretio minori. Ita *Cont. Tourn. l. c. Spor. de* 7. *præc.*

c. 3. n. 37. cum Bus. mox suprà, et Salm. tr. 14. c. 2. punct. 8. num. 76. cum Fill. Trull. Dian. etc. Prætereà advertunt *Salm. ib.* nihil posse exigere sartores ob lucrum, quod iis cessat, cessando ab opere, causâ adeundi mercatores ad vestes emendas, quando ipsi ultrò ad emendum se offerunt. Hoc intelligendum, si alioquin alter non deësset, qui gratìs domino emeret, ut diximus mox suprà *n. anteced. in fin.*

827. — « 15. Cùm res duobus in solidum est vendita, » is dominium acquirit, cui tradita est, dummodò pre- » tium solverit. Si neutri tradita sit, debetur ei qui priùs » tempore emit, et alter habet actionem in venditorem. Si » quid tamen vendatur, aut detur Ecclesiæ, vel aliis piis » locis, acquiritur dominium ante traditionem. *Vide Less. loc.* » *cit. et Card. Lugo d. 26. sect. 9. (1).* »

Si res igitur sit vendita uni, et postea tradatur secundo emptori, istius fit. Excipe 1. nisi hic secundus emptor sit conscius prioris venditionis; ita *Less. l. 2. c. 19. n. 142. cum* Gloss. *in c. Si tibi, de præb. in 6. P. Conc. t. 7. p. 267. n. 4. Salm. ibid. punct. 2. §. 1. n. 10. cum communi.* Et hoc etiamsi hic secundus emptor sit persona privilegiata, ut *Cont. Tourn. de venditione art. 7. sect. 1. concl. 2. Conc. loc. cit. Salm. cit. n. 10. cum Less. et aliis communiter;* tunc enim iste tenetur rem tradere primo emptori: sed non ante sententiam, si fortè ipse induxerit venditorem ad rem ei secundo vendendam, ut *Less. Salm. ibid. et Cont. Tourn. loc. cit.* Excipe 2. si primus emptor sit privilegiatus, nempe locus pius, aut universitas; *Cont. Tourn. ibid. Conc. p. 267. n. 4. et Salm. ibid. n. 9.* Excipe 3. si res sit tradita secundo titulo gratioso; nam hic debet rem sibi traditam restituere emptorj, qui jus habet ad rem, ex *l. Ignoti 5. c. de revoc. his quæ, etc.* Hæc tamen restitutio non debetur, nisi alius emptor petat intra annum, ex *l. 1. Quæ in fraud.* Ita *Less. Cont. Tourn. et Salm. cit. n. 10.*

828. — « 16. Si res pereat ante traditionem, et sit certa, ac » determinata, v. gr. hæc domus, hoc dolium vini, perit

(1) Cùm ex Cod. civ. jam solâ venditione dominium rei transfertur, patet, cam, si duobus fuerit vendita, prioris esse emptoris ac secundam venditionem utpote rei alienæ, stare non posse. Attamen hujus regulæ exceptio fit in rebus verè mobilibus, quæ ex art. 1141. duobus obligatæ, ejus sunt, qui eas jam possidet ac bonâ fide emerat, licèt ipsius titulus sit tempore posterior.

Edit.

» emptori, nisi aliter expressè conventum sit, aut venditoris » culpâ pereat. Si autem res sit indeterminata (ut si quis » emerit 10 modios tritici ex granario, oves ex grege) aut si » emat rem determinatam quidem, sed ad mensuram (ut » acervum totum tritici uno floreno in singulas mensuras), » tunc ante rei traditionem, aut mensurationem, periculum » spectat ad venditorem. *Vide Less. d.* 12. *loc. cit. Card. Lugo,* » *d.* 26. *sect.* 14. *n.* 216. *Laym. l.* 3. *t.* 4. *c.* 17. §. 2. *Bonac.* » *q.* 2. *p.* 8. » (*Excipe, si emptor sit in mora, ne res sit dimensa, ex l. Lectos, ff. de peric. etc. Nota tamen, quòd incrementum, et decrementum rei etiam indeterminatæ spectat ad emptorem. Salm. dict. c.* 2. *n.* 13. *cum Less. Bon. etc.*) (1)

« 17. Si res vendita pereat, aut deterior fiat post traditio- » nem, perit emptori, licèt pretium nondum persolverit, » quia res domino perit. *Laym. Bon. ll. cc.*

829. — « Quæres, an, et quomodo liceat emere chirogra- » pha, seu credita alterius?

« Resp. Si credita inposterùm exigenda (sive jus, quod » habet alter, ut ipsi in futurum aliquid solvatur) sint certa, » ea minoris emere, solutione anticipatâ, est usura, secluso » tamen lucro cessante, et damno emergente. *Bon. d.* 3. *q.* » 3. *p.* 10. ex *Mol. Less. Tol. Fill.*, quia accipitur aliquid » supra sortem ex mutuo; nam mutuat implicitè minorem » pecuniam pro exigenda majore. Dixi *certa*, quia si credita » sint incerta, periculosa, et litigiosa, aut cum difficultate » exigenda, licitè is, qui non est causa istius difficultatis, mi- » noris emit, prout difficultas, vel incertitudo solutionis mi- » nor est, vel major; quia cum tali periculo, et difficultate » minus valent. *Bon. loc. cit. Trull. l.* 7. *c.* 20. *d.* 8. »

Creditum incertum, vel difficilis exactionis licitè potest minoris emi, etsi ementi sit facilè illud integrè exigere: quia pretium sumitur à communi æstimatione, non ex circumstantia particularis ementis, ut dicunt ex *S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 1. *Less. l.* 2. *c.* 21. *dub.* 9. *n.* 76. *Lugo d.* 25. *n.* 84. *Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 11. §. 3. *n.* 156. *cum Mol. Bon. Trull. contra alios.* Sed in dubium revocatur, an creditum liquidum possit licitè emi minori pretio quàm infimo?

(1) Confer suprà ad n. 795. et 798. modò relatos art. Cod. civ.

Edit.

Prima sententia affirmat, quam tenent *Caj. v. Usura, circa fin. Arm. eod. v. n. 33. Nav. c. 17. n. 231. Sanch. Cons. l. 1. c. 7. n. 17. Tol. l. 5. c. 31. in fin. Auctor in add. ad Anacl. de vendit. q. VI. Tamb. Dec. l. 8. tr. 3. c. 7. §. 8. n. 3. cum Dic.* et probabilem putat *Lug. d. 26. n. 95.* adhæretque *Azor, t. 3. l. 7. c. 10. q. 5. vers. In hac, cum Abb. in cap. Ex parte de alien. mut. et S. Bern. Sen. p. 2. serm. 34. Diana p. 1. tr. 8. res. 49. cum Sà, Malder. Philiarcho, et Fab.* item *Innoc. Bannez, Trull. et Serra ap. Salm. tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 3. n. 159.* et refert *Less. l. 2. c. 21. n. 66.* sic docuisse Lovanii cardinalem *Bellarminum.* Ratio, quia hic contractus non est mutui, sed emptionis, quâ non emitur pecunia, sed actio ad illam; et ideo justum censetur pretium, quod communiter negotiatores pro talibus chirographis solvere solent.

Secunda sententia verò negat, eamque tenent *S. Th. Opusc. 67. Less. l. 2. c. 21. dub. 6. n. 67. Lugo d. 26. n. 96. Salm. ibid. n. 160. cum Pal. Sylv. etc. Croix l. 3. p. 2. n. 984. Laym. l. 3. tr. 4. c. 17. §. 3. n. 33. Azor. l. c. Viva de contr. q. 2. art. 2. n. 8. Spor. de 7. præc. c. 4. n. 49. et alii plures.* Ratio, quia actio ad creditum liquidum reverà, cùm nullum adsit periculum, aut sumptus pro eo recuperando, tanti valet quanti ipsa pecunia debita; unde emere viliùs actionem illam anticipatâ solutione, quando nullum intervenit incommodum, est virtualis usura. Hæc sententia est quidem suadenda, ut communior et tutior, sed primam, tùm ob auctoritatem DD., tùm ob rationem, sicut *Azor, et Laym.* reprobare non audent, ita nec ego, modò absit omnis animus usurarius (1); res enim naturales, ut benè ait *Petr.* pretium non habent, sed tanti valent, quanti ab hominibus æstimantur, ex *l. Pretia 63. ad leg. Juliam apud Cabass.* Constat autem (ait *Laym.*) quòd, cùm talia chirographa ad venditionem exponuntur, minoris communiter æstimantur, quàm præsentes pecuniæ, et hæc diminutio æstimationis oritur ex difficili ex-

(1) *Probabiliter* dicunt (inquit *S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 10. n. 179.*) » quòd chirographa, licèt sint liquida, possunt minoris emi....

» Dico tamen excipienda esse chirographa, quæ vulgò nuncupantur *fides creditî*, pro quibus nullum morale periculum adest, modò ob distantiam, » incommodo aut periculo sibi non esset exactio, propter eum qui ad exigendum mittendus est. »

Edit.

actione, à qua communiter præfata chirographa solent non esse immunia. Unde iidem *Lugo loc. cit. n.* 99. *Croix, et Spor.* licèt secundam sententiam sequantur, dicunt tamen, quòd ea speculativè loquendo est vera, sed non practicè, nam in praxi communiter hujusmodi credita vix sunt libera à periculo exactionis, vel saltem à molestiis, et sumptibus. Cùm autem in praxi communiter hæc credita sint obnoxia hujusmodi periculis, et incommodis; idcircò non improbabile videtur, pretio ipsa decrescere juxta communem hominum æstimationem, et ideò minoris emi posse. Alia autem est ratio mutui, alia emptionis; ex mutuo enim nihil præter sortem exigi potest, nisi titulus extrinsecus ipsi accedat; in emptione autem sola æstimatio hominum constituit justum pretium rerum, hicque præbet titulum minoris emendi.

830. — « 1. Usuram committunt 1. Ministri regum, et » principum, etc. qui ut anticipatam faciant solutionem, » aliquid accipiunt à creditoribus. 2. Qui aliquid accipiunt à » debitoribus, concessâ dilatione ad solvendum; quia accipiunt aliquid ultra sortem pro mutuo virtuali. *Bon. l. c.* » *Nav. Mol. Salm. etc.*

« 2. Minoris emi possunt regulariter credita, et stipendia, » sive salaria debita militibus, aut famulis nobilium, quia » habent adjuncta incommoda, pericula, et molestias in » exigendo, quam ob causam idem licet, etiamsi credita » illa tempore præsenti, vel etiam præterito fuerint solvenda. *Bon. l. c. ex Reg. Mol. etc.*

« 3. Qui ipse est causa difficilis solutionis, peccat contra » justitiam emendo minoris, et tenetur ad restitutionem; » tùm quia ipse est causa damni, cùm ipsius culpâ creditum valeat minus; tùm quia alioqui præmium ex delicto » suo reportaret. » (*Hoc certum est ap. omnes. Vide Salm. tr. 14. c. 2. punct. 11. §. 3. n. 157.*) « *Mol. d.* 313. *Fill. Bon.* » *loc. cit.* Hinc quæstores principum, ad quos solutio pertinet, quando ipsi sunt causa difficilis, et malignæ solutionis, non possunt chirographa, vel credita emere minoris, ut docent *auct. cit.* Additque *Salas, et Mol. l. c.* non » esse liberum quæstoribus, etc. quibus incumbit solvere » magnatum debita, uni potiùs solvere, quàm alteri (nisi » quis fortè jus præ aliis habeat; (*Vide suprà de ordine Restit.*)

» sed tenêri omnibus solvere pro rata. *Bon. l. c. Vide Trull.* » *l. c. d.* 10.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita ?

831 *Quando clericis negotiatio sit graviter illicita?*
832 *Quid si clericus negotietur alieno nomine ?*
833 *Quid si negotietur per alium?*
834 *An liceat clerico, aut religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis ?*
835 *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis ?*
836 *An liceat emere agrum cum fructibus? An vendere cariùs, ut ematur viliùs? An emere lanas ad vendendum pannum ?*
837 *An liceat clerico absolutè negotiari pro necessitate sui, vel familiæ ?*
838 *An aliquando laïcis negotiatio sit illicita? An liceat clericis gerere negotia, sive procurationes sæcularium ?*

831. — « Resp. Ea est, cùm quis rem sibi comparat eo » animo, ut integram, et non mutatam » (*secùs si in melius mutatam. S. Th. 2. 2. q. 77. art. 4. ad 1.*) « cariùs venden- » do, vel permutando lucretur. Quod, quia obnoxium est » periculo multorum peccatorum, et valde distractivum, » ac indecens statui clericali, sic lucris inhiare, severè pro- » hibitum est clericis constitutis in Sacris et religiosis omni- » bus » (*Constitutis in Sacris tantùm, ut Salm. tr. 14. c. 2. punct. 4. §. 1. n. 37. Lugo d. 26. n. 25. Less. c. 21. n. 4. et alii communiter, ex c. Secundùm 6. Ne cler. vel mon. Id affirmat etiam de novitiis Tur. apud Lugo, sed Lugo meritò de hoc dubitat, quia novitii in odiosis non veniunt nomine religiosorum*), « ita ut mortaliter peccent » (*ut habet communis (sed non contra justitiam); et incurrant suspensionem, et excommunicationem, ferendæ tamen sententiæ; Salm. cit. n. 37. De immunitate gabellarum autem, vide Salm. ibid.*), « si multam negotiationi dent operam, ut ait

» *Less. quem vide loc. cit. d.* 1. *Laym. l.* 3. *t.* 4. *cap.* 17. » §. 7. *Bon. de contr. d.* 3. *q.* 1. *p.* 5. *C. Lug. d.* 26. *sect.* » 3. *n.* 19.

Communis igitur est sententia, non prohibêri negotiationem clericis in minoribus. Ita *Cont. Tourn. de contractibus part.* 2. *cap.* 1. *art.* 7. *sect.* 2. *concl.* 2. *num.* 1. *Habert t.* 4. *p.* 287. *Conc. t.* 7. *p.* 279. *n.* 5. *Lugo d.* 26. *n.* 25. *et Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 4. §. 1. *n.* 37. Dubitatur autem, an vetetur beneficiatis in minoribus? Negant *Mol. d.* 342. *et Trull. ap. Salm. l. c.* qui id probabile putant cum *Fill. t.* 2. *tract.* 35. *c.* 1. *q.* 8. *n.* 28. Sed meliùs tenendum oppositum cum communi sententiâ, quam tenent *Lugo d.* 26. *n.* 26. *Salm. ibid. Cont. Tourn. loc. cit. Conc. Habert ll. cc.* item *Sa, Tab. Reb. Salas ap. Lugo, ex c. Placuit* 5. *caus.* 21. *q.* 3. ubi prohibetur negotiatio non solùm presbyteris, et diaconis, sed etiam *clericis:* quod saltem de beneficiariis in minoribus intelligendum est; nec intelligi potest de subdiaconis, dùm in tertio sæculo quo peractum fuit concilium Carthaginense III. cujus est præfatus canon, nondùm subdiaconatûs ordo inter sacros connumerabatur; etenim adhuc tempore *Urbani* II. (qui vivebat anno 1031.) tantùm ordines presbyteratûs, et diaconatûs erant sacri, ut patet ex conc. Benevent. *dist.* 60. *c.* 4. *ap. Tournely Præl. theol. de sacram. ordin. quæst. ult. art.* 4. Ratio autem, cur beneficiariis negotiatio sit interdicta, est, tum quia beneficiarii ex officio debent Deo vacare, utpote addicti ministerio ecclesiastico, tum quia ex bullis Pontificum, ut asserit *Lugo*, beneficiarii, non solùm in majoribus, sed etiam in minoribus constituti expoliantur bonis acquisitis ex negotiatione; ergo etiam iis negotiatio est interdicta. Sententia autem contraria, nescio quo valido fundamento nitatur.

« 1. Si clericus semel, iterùmque tantùm negotietur, in » materia non gravi, v. gr. libros, cruces, etc. emat, ut » occultè iterùm vendat cariùs, non est mortale. *Less. Mald.* » *Fill. Dian. C. Lugo l. c.*

Non peccat graviter clericus bis, vel ter exercens negotiationem non turpem, nec in magna quantitate, quia jura loquuntur de exercente. Ita *Less. l.* 2. *c.* 21. *num.* 4. *Lugo d.* 26. *sect.* 3. *n.* 24. *Salm. de contr. cap.* 2. *punct.* 4. §. 1. *n.* 38. *cum Fill. Trull. Vill. etc. ex c. Multa* 1. *de cler.*

vel mon. ubi prohibetur clericis, *negotium injustum exercère.* Hinc, etiamsi semel in materia gravi negotietur, nec etiam peccare graviter, probabiliter tenent *Caj. Salas, Delbene ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1003.* Immò *Cajet. Michael de Palao et Rod. ap. Salm. ibid.* dicunt non esse grave, etiam frequenter negotiari, quando fiat sine scandalo, et negotiatio non sit turpis, nisi præcedat monitio; sed *Salm. loc. cit. in fin.* hoc rectè inquiunt minimè admittendum, cùm jura ante monitionem graviter negotiationem prohibeant: monitio autem tantùm requiritur ad pœnas incurrendas, non verò ut hujusmodi exercitium sit illicitum, cùm illud à lege interdicatur, utpote statui clericali per se indecens.

832. — Notandum hìc ex bulla *Bened. XIV.* contra clericorum negotiationem, editâ Romæ 25. *Febr. an.* 1741. quæ incipit, *Apostolicæ*, statutum esse, quòd constitutiones, et pœnæ contra clericos negotiantes intelligantur etiam pro clerico, qui non suo, sed alieno nomine quomodolibet illicitam negotiationem exercet. Item quòd negotia à laïcis incœpta, si ad clericum quovis titulo deferantur, statim sint ab eo dimittenda; quòd si non possint dimitti sine detrimento, permittitur continuatio, sed tantùm ad tempus, et per interpositam laïci personam, ac de licentia S. C. Concilii (aut Ordinarii, si sit extra Italiam); aliàs incurret clericus eamdem spolii pœnam.

833. — Plures autem AA. dicunt non peccare graviter clericos, qui per alios negotiantur, dantibus ipsis pecuniam, aliis ponentibus industriam; nisi eorum superintendentia esset tanta, ut ipsimet negotiari viderentur; ita *Salm. ibid. n. 40. Lugo disp. 26. n. 36. in fin. cum Laym. et Castr. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1009.* Sed hodie oppositum omninò tenendum ex bulla *Benedicti* XIV. *Apostolicæ*, ubi statutum est pœnas inflictas adversùs clericos illicitos negotiatores, extendi etiam ad *clericos illicitè* (verba bullæ) *sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac per seipsos, ac proprio eorum nomine negotia ipsa illicita exercerent.* Quod intelligitur (ut ipse *Benedictus* clariùs explicavit *de Synodo t. 2. l. 9. c. 6. n. 4. et 5.*) de clericis, qui per laïcos negotiantur, lucrum pro seipsis acquirendo. Quod patet sic esse intelligendum etiam ex eadem bulla,

ubi Pontifex immediatè post relata verba declarat, quòd bona sic à clericis alieno nomine sibi acquisita ad spolii pœnam subjiciantur. Præterea ex bulla regnantis *Clementis XIII. Cùm primum*, datâ 27. Sept. ann. 1759. confirmatur bulla *Benedicti*, et rursùs expressè prohibetur clericis, ne negotientur per interpositam personam, et præsertim ne per alios *cambium activum* contrahant. Insuper in hac bulla *Clemens* præcipit, quòd etiamsi adsit necessitas familiæ, clericus nequeat negotiari sine dispensatione Sedis apostolicæ, si sit intra Italiam; Episcopi verò, si extra Italiam. Præterea addit, quòd si aliquis contractus negotiationis dubitatur, an licitè possit à clerico iniri, vel ne, *expeditissimam*, ait, *esse viam scribendi ad S. C. Concilii, quæ dubium decernet.*

834. — « 2. Non est negotiatio ecclesiasticis, vel religiosis » prohibita, si emant pecora, quæ pascuis suis saginata vendant, quia vendunt fructus suorum prædiorum, vel agrorum. *Mol. Less. c. Lugo sect.* 3. *n.* 29. Utì nec si greges alant, ut fœtus, lac, lanam vendant. *C. Lug. l. c.* Ubi tamen negant licêre iis conducere agros, ut fructus vendant, eò quòd (licèt non sit negotiatio propriè dicta) specialiter illis sit prohibitum in *Concil. Carthag. III.*

Certum est non esse licitum clericis vel religiosis conducere agros alienos ad vendendos fructus. Ita cum *Bus. ut suprà Lugo de contr. d.* 26. *n.* 29. *Less. l.* 2. *c.* 21. *num.* 6. *Laym. de contr. c.* 13. §. 7. *n.* 40. *Ronc. de contr. c.* 2. *q.* 4. *r.* 2. *etc.* Ratio, quia (ut dixit *Bus.*), quamvis hæc propriè non sit negotiatio, tamen vetitum est *à Conc. Chalced.* (non *Carthag.*) ut habetur in *c. Pervenit* 1. *caus.* 21. *qu.* 3. ubi sic dicitur: *Pervenit in S. Synodum, quia de eis qui in clero connumerantur quidam qui propter turpis lucri gratiam alienarum possessionum conductiones, et causas sæculares suscipiunt; et seipsos quidem à ministeriis sanctis per desidiam separant; ad domos autem sæcularium concurrunt, et substantiarum eorum gubernationes avaritiæ causâ suscipiunt. Decrevit igitur S. Synodus neminem deinceps eorum, sive clericum, aut monachum, conducere possessiones, aut miscêri sæcularibus procurationibus.* E converso licitum est clerico emere agrum cum fructibus jam maturis, et illos vendere, quia tunc vendit fructus agri proprii. Ita *Salm. loc. cit. cum Moll. Fill. et Bus.*

ut mox infrà. Licitum esse etiam emere pullos equinos, ut postea domitos vendat, dicit *Pal. tr. 16. d. 4. p. 13. §. 3. n. 3. cum Gutt. et Lassarte;* sed hoc parum mihi arridet.

835. — An verò liceat clerico emere pecora, vel porcos, ut vendat saginatos, vel ut fœtibus, lacte, lanâ lucrum faciat? Communiter id admittunt DD. si in propriis prædiis animalia saginentur, vel alantur, ut *Less. l. c. n. 6. Lugo n. 29. Pal. n. 3. Laym. n. 40. Salm. tr. 14. c. 2. p. 4. §. 1. n. 41. Ronc. l. c. r. 1.* Sed dubitatur, an liceat ea alere ex prædiis alienis, ut postea vendantur? Si ad hoc conducantur prædia aliena, censeo omninò dicendum, quòd non liceat, ex citato *Conc. Chalced.* (nisi alicubi contraria vigêret consuetudo). Ratio, quia, si ibi prohibetur conducere agros ad vendendos fructus, tantò magis videtur id vetitum ad animalia saginanda. An autem liceat clerico emere fructus alienorum agrorum ad animalia saginanda et saginata vendenda? Generaliter loquendo, id concedunt *Viva de contr. q. 2. art. 4. n. 7. et Salm. ibid. n. 34.* modò absit scandalum. Sed negant *Laym. l. c. et Spor. tr. 6. c. 5. n. 102.* Verumtamen nequeo intelligere, cur hoc absolutè sit illicitum, cùm ex una parte hæc non sit negotiatio; emere enim rem, ut in melius mutata cariùs vendatur, certum est non esse negotiari, *sed præmium sui laboris accipere,* ut docet *D. Thom. 2. 2. quæst. 77. art. 4. ad 1. cum aliis.* Ex alia parte nullo canone hoc vetitum invenitur. Et regula generalis est, licitum esse quodcumque non constat à lege prohibitum, ut fusè probatum est *in Dissertat. de conscientia probabili.* Dicit *Laym.* hoc prohibêri, quia dedecet statum ecclesiasticum. Sed respondeo, vel dedecet per se, vel propter scandalum aliorum: quòd per se dedecat, nequit dici; nam si hoc esset, etiam clericum dedeceret animalia saginare in prædiis propriis, quod communiter DD. cum ipso *Laym.* permittunt. Si verò ob scandalum, ergò, secluso scandalo, non est illicitum.

836. — « 3. Non peccat clericus 1. Si emat agrum cum fructibus jam maturis, illosque vendat; quia vendit fructus » agri sui. *Card. de Lugo l. cit. ex Molin. Fill. etc.* 2. Si id, » quod ad proprios usus emerat, postea, vel quia non indiget, vel mutato consilio, cariùs vendat. *Ib.*

Notandum est deinde, quòd ut negotiatio clericis vetita sit, requiritur animus viliùs emendi, ut vendatur cariùs; unde licet eis vendere cariùs, ut emant viliùs. *Salmant. loc.*

cit. num. 42. Sic pariter non est vetitum clericis, vel monachis aliquid emere ut consumant, et postea vendere si pretium illius crescat, ut viliùs simile emant, quia *hoc non est propria negotiatio* (ait *S. Th.* 2. 2. *q.* 77. *art.* 4.); *nec pertinet ad negotiatores, sed magis ad œconomicos, et politicos, qui habent providêre vel domui vel civitati de necessariis ad victum.* Item nec prohibetur iis emere plura pro securitate suæ provisionis, et quod superest etiam cariùs vendere, quia emunt ne provisio deficiat, ut ajunt *Lugo d.* 26. *n.* 32. *Mazzott. tom.* 2. *p.* 128. Licitum etiam est clericis emere ferrum, ad vendendos gladios : colores, ad vendendas picturas : lanas, ad vendendum pannum : modò tamen ipsi pannum conficiant, non autem per operarios conductos, quia aliter hoc valde accederet ad negotiationem : ita *Lugo n.* 34. *Salm. cit. n.* 42. *cum Mol. et Malder.* Et hoc affirmant, etsi lanæ essent propriæ ; de hoc tamen dubitat *Lugo.* An verò liceat conducere equos ad eos locando ? negat adhuc *Mol.*, sed concedunt *Lugo et Salm. ibid.*

« 4. An verò, et quomodo clericis liceat negotiari per alios » non famulos, præsertim in necessitate ? *Vide Card. de Lugo d.* » 26. *s.* 4. *n.* 36. *Trull. l. c. d.* 19. *Barb. de jur. un. l.* 1. » *c.* 40. *art.* 1.

837. — Commune est apud DD. licitum esse clerico negotiari pro suâ vel suorum necessariâ sustentatione. Ita *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 6. *Lugo d.* 26. *n.* 37. *et Salm. tr.* 14. *c.* 2. *punct.* 4. §. 1. *n.* 39. *cum Mol. Sa, Nav. etc. ex c. Multa* 1. *de cler. vel mon.* ubi dicitur : *Nec tamen justum negotium est contradicendum propter necessitates diversas.* Sed hìc dubitatur, quænam necessitas requiratur, vitæ, an statûs? Nimis rigidè *Laym. c.* 13. §. 7. *n.* 39. requirit necessitatem ad vitam sustendandam. Sed communiùs et probabiliùs *Pal. t.* 16. *d.* 4. *p.* 13. §. 3. *n.* 8. *Spor. tr.* 6. *c.* 5. *n.* 102. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1006. *et Mazzott. de contr. c.* 3. *p.* 127. *in fin.* dicunt sufficere necessitatem gravem ad statum decentem, nempe si aliter clericus cum sua familia commodè sustentari nequeat. Ratio, tùm quia lex ecclesiastica non obligat cum gravi incommodo ; tùm quia prohibitio, cùm facta sit ob decentiam statûs, non censetur prohibêre id quod necessarium est ad decentem statum servandum suum vel suorum.

838. — Notandum est ultimò, quòd negotiatio, licèt tan-

tùm clericis prohibita sit, adhuc tamen laïcis aliquando illicita erit : nempe si unus vel pauci mercatores emant in magna quantitate res necessarias ad victum, vestitum, vel ad usum communem civium, antequam hi sufficienter de illis sibi providerint, ut postea vendant pretio majori, quàm juxta fori æstimationem venderentur. Ita *Salm. ibid.* §. 2. *n.* 44. *et* 45. *cum Trull. Sot. Sylv. etc.* Et addunt in hoc peccare eos contra justitiam, et tenêri ad restitutionem. Sed oppositum non esse improbabile, ait *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 151. cui adhærent *Palaus, Molin. Dic. et Dian. ap. Salm.*, dicentes, quòd isti potiùs peccant contra charitatem, et contra justitiam legalem, non autem contra commutativam ; quia non peccant emendo, nec peccant non vendendo statim, cùm nullus teneatur vendere res suas. Excipit tamen *Less. n.* 152. si pretium, spectato tempore venditionis, esset irrationabile ; *sed vide dicta num.* 815. Admittunt autem *Salm. dict. n.* 44. *cum communi* posse mercatores vendere merces pretio majori, si emant eas, antequam in urbem invehantur. Sicut etiam admittunt, quòd dives in urgenti necessitate civium, possit emere frumenta, ut moderato lucro postea vendat, et sic eorum necessitati subveniat.

Valde refert hìc ultimo loco quærere, an liceat clericis gerere negotia, sive procurationes sæcularium? Certum est illicitum esse clericis exercêre officium tutoris, curatoris, aut procuratoris pupillorum, item tabellionis, et qualecumque aliud officium publici ministerii, ex quo teneantur rationes reddere de justitiâ, vel de bonis administratis. Et ob hanc causam tales clerici fiunt irregulares ex *c. unic. de obligatis ad ration.* Advertit tamen *Mazzot. de irreg. cum Tamb. Ugolin. et aliis*, quòd si à clerico suscipiatur administratio post ordinationem, non incurritur irregularitas, cùm hæc non inveniatur expressa in jure. Deinde advertunt *Salm. de censur. c.* 9. *punct.* 5. *n.* 63. *cum Pal. Bonac. Cornejo, et Sayro,* quòd ut clericus qui hujusmodi officia exercuerit, possit ordinari, sufficit, quòd, depositâ administratione, idoneam fidejussionem de gestis præbeat. Imò (ut addunt iidem *Salm. ibid. cum Pal. Suar. Bon. etc. ib.*) sufficit, quòd reddat rationes, et administrationem deponat, etiamsi debita non solverit. Communiter autem DD. cum *Salm. ibid. n.* 64. docent quòd administratores locorum piorum, aut viduæ, aut pupilli in-

digentis, qui causâ pietatis tale onus susceperint, benè possunt ordinari etiam ante redditas rationes, argumento ex *c.* 1. *Ne clerici, vel mon. c.* 6. *q.* 1. clariùs ex *c. Pervenit*, 1. *caus.* 21. *q.* 3. *ac. c. Indicat.* 5. *dist.* 39.

Ad quæsitum veniamus; communiter docent *Less. l.* 2. *c.* 21. *n.* 6. *Pal. de censur. d.* 6. *p.* 13. *n.* 8. *Bon. eodem tit. p.* 4. *n.* 4. *Salm. eod. tit. loc. cit. cum Suar. Laym. et aliis*, illicitum esse clericis procurationem gerere personæ sæcularis privatæ non miserabilis, cum obligatione reddendi rationes, ut habetur ex *c. Sed nec* 4. *Ne cler. vel mon.* ubi sic dicitur: *Sed nec procurationes villarum, aut jurisdictiones etiam sæculares.... clericorum quisquam exercère præsumat. Si quis autem adversùs hæc venire tentaverit, quia contra doctrinam Apostoli dicentis* (2. *ad Tim. c.* 2. *y.* 4.): Nemo militans Deo implicet se sæcularibus negotiis; *ab ecclesiastico fiat ministerio alienus, pro eo quòd, officio clericali neglecto, fluctibus sæculi, ut potestatibus placeat, se immergit.* Ex præfato autem textu infertur 1. talem clericum incurrere suspensionem ab officio, sed nonnisi ferendæ sententiæ, à qua excusabit ignorantia, etiamsi fuerit crassa: cùm ibi appositum sit verbum *præsumat*, quod importat commodam contumaciam per scientiam censuræ, ut dicemus *l.* 7. *n.* 47. Infertur 2. cum *Ronc. de contr. cap.* 2. *Reg.* 3. *in praxi*, illum clericum seriò increpandum esse in hac materia, qui ita se immergeret in hujusmodi procurationibus, ut sua ministeria cogeretur negligere, prout deducitur ex verbis textûs allati, *officio clericali neglecto, fluctibus sæculi se immergit.* Hinc non auderem damnare de mortali clericum, qui ob talem procurationem sua ministeria non negligeret: maximè si id non faceret avaritiæ causâ, sed ad decentiùs statum suum et familiæ conservandum.

DUBIUM IX.

Quid sit contractus censûs, et an liceat?

839 *Quando census est licitus?*
840 *An liceat census super personas?*
841 *An pereat census, pereunte re censuatâ?*
842 *An liceat apponere in censu pactum assecurationis?*
843 *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte?*

844 *An et quando liceat census vitalitius ?*

845 *Quæ conditiones requirantur in bulla* Nicolai V.

846 *Conditiones requisitæ in bulla* S. Pii V. *Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designatâ. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipatâ. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.*

847 *Dub. hìc 1. An, pereunte re, extinguatur census? Dub. 2. An re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio ? Dub. 3. An pereunte re specialiter designatâ, maneant obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non solutâ. VII. Ne census creetur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut censitor non possit pretium repetere, et ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio.*

848 *An bulla* S. Pii *obliget in conscientia?*

849 *Et an obliget, ubi non est recepta?*

839. — « Resp. Is est, cùm certâ summâ pecuniæ, v. gr. » 100 florenis, emo à te jus percipiendi quotannis ex bonis » tuis, aut certâ aliquâ re tuâ utili, sive fructiferâ, certam » aliquam pensionem, seu censum, v. gr. florenos 5 annuos, » vel 6 prout consuetudine, vel lege taxatum erit : ita ut hìc » non sit mutuum, et usura, si aliàs pravam intentionem » non habeas, sed vera emptio, et venditio, quia emitur » non præcisa ipsa pensio, sed jus eam percipiendi » (*Ita Salm. tr. 14. cap. 4. punct. 2. §. 1. n. 24.*) « quod longè minùs » valet, ideòque minoris emitur ; licèt post multos annos » pretium longè superet. *Mol. Less. Laym. l. 3. t. 4. c. 18. et* » *cæteri communiter.* Rectiùs tamen *C. Lugo d. 27. s. 2. n.* » 20. probat, ad excusandum censum ab usura, dicendum » esse, non emi pensiones, neque jus ad illas, neque fructus, » sed potiùs partem ususfructûs talis prædii, super quo cen- » sus constituitur ; ita ut dominium totum directum prædii » maneat apud venditorem, dominium verò utile, seu jus » ususfructûs ex parte vendatur.

« *Unde solvuntur sequentes casus, qui etiam ex natura* » *emptionis et venditionis solvi possunt.*

« 1. Hic contractus est injustus, si non servetur pretium » justum à lege, vel consuetudine probatum, quomodo pro

» Germania constituit *Carolus V.* ut jus ad 5 tantùm pro 100 » ematur.

840. — « 2. Non solùm licitus est census realis, id est constitutus super re aliquâ, ut suprà dictum, ex cujus utilitate » pensio extrahatur, ita ut ad quemcumque res transeat cum » illa obligatione, et onere : sed etiam (saltem ex natura rei, » et seclusâ prohibitione legis positivæ) personalis, et constitutus immediatè super persona, quæ suâ operâ, et industriâ utilis sit, et fructum aliquem pariat, vel bona in spe, » vel re habeat, unde pensio duci possit : alioqui enim jus, » quod venderet, non esset pretio æstimabile, et sic contractus fictitius. Ita probabiliter *Covar. Less. Salas. dub.* 3. » *n.* 2. *etc. contra Nav. Mol. C. Lug. d.* 37. §. 225. *n.* 25. » ubi censum merè personale illicitum esse, docet esse probabilius, et prolixè probat (1).

An census personalis sit licitus de jure naturali?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Lugo d.* 27. *n.* 25. *cum Mol. Ang. Reb. Lop. etc. P. Concina t.* 7. *p.* 576. §. 3. *cum Panorm. Nav. Sylvest. etc.* Probant 1. quia persona non potest vendi ex *l. Ob æs alienum. Et l. seq. c. de Action. et Obl. ac c.* 2. *de Pignor.* Probant 2. ex *Extrav.* 1. *et* 2. *Martini V.* et *Callixti III.* qui solos census reales approbarunt; et clariùs ex bulla *S. Pii V. in sua Extrav. de Censibus*, qui expressè statuit censum super re immobili, et non aliter, constitui posse.

Secunda sententia verò communior et probabilior docet esse licitum. Ita *Less. l.* 2. *c.* 22. *dub.* 4. *Sot. l.* 6. *qu.* 5. *art.* 1. *concl.* 4. *Pal. d.* 6. *p.* 11. *n.* 2. *Abelly p.* 376. *n.* 2. *Merb. tom.* 1. *p.* 354. *q. un. Habert. t.* 4. *p.* 324. *Cabass. l.* 6. *c.* 12. *n.* 5. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 6. *concl.* 1. *Wigandt tr.* 9. *ex.* 8. *n.* 4. *r.* 1. *Ronc. de contr. c.* 2. *q.* 4. *r.* 1. *Anacl. eod. tit. dist.* 3. *q.* 6. *n.* 68. *et Salm. tr.* 14. *c.* 4. *punct.* 2. §. 1. *n.* 26. *cum Cov. Ban. Trull. Prad. Salas, etc.* Probatur 1. ex *Const. Nicolai V. in sua Extrav. de Censibus*, ubi videtur clarè approbari census super personis, ut notant *Pal. Cont. Tourn. l. c. Salm. ibid. et Wig. loc. cit.* Hæc sunt verba bullæ : *Cum opportuna contrahentium securitate...., ac potestate ven-*

(1) Census personalis in Cod. civ. nec approbatur nec reprobatur. *Edit.*

dentis, personas earumque proprietates, reditus, jura, etc. census et omnia, et singula mobilia et immobilia bona obligandi, et obligari faciendi, etc. Idemque confirmasse *Gregorium XIII.* testantur *Palaus et Wigandt.* Probatur 2. ratione, quia si quisque potest operas suas locare, potest etiam et vendere. In tali autem contractu propriè non emitur persona, sed impropriè, nam propriè emitur jus super industriam personæ. Sicut enim in censu reali non emitur prædium, sed emitur jus super fructus percipiendos ex prædio; sic in censu personali non emitur persona, sed jus ad percipiendos fructus industriæ et laboris personæ. Nec valet dicere hujusmodi contractum esse quoddam mutuum virtuale; nam in mutuo cogitur mutuatarius reddere eamdem sortem, sed in censu capitale fit demortuum, et tantùm reddi potest ad arbitrium venditoris. An autem sit licitus census personalis redimibilis ex utrâque parte? *Vide mox dicenda in seq. n.* 843. Ad bullas autem *Martini V.* et *Callixti III.* respondetur, quòd ibi minimè reprobatur census personalis, seu quia ibi tantùm agebatur de censibus realibus, de quibus quæsitum fuerat, an liciti essent; ideo Pontifices eos tantùm approbarunt. Hinc benè ajunt *Cabass. l. c. Less. n.* 47. *Salm. ibid.* §. 2. *n.* 29. *et* 33. *cum Pal. Sot. Vill. Prado, etc.* præfatas bullas non obligare, cùm non sint præceptivæ, sed tantùm approbativæ conditionum in iis expressarum. In bulla autem *S. Pii V.* præcipitur quidem non constitui censum nisi super re stabili, non tamen declaratur census personalis illicitus de jure naturali. An verò hæc bulla *S. Pii* sit ubique recepta, infrà videbimus *n.* 848.

« 3. Iniqui sunt venditores, seu censuarii, qui emptoribus, sive censualistis obligant rem non potentem reddere fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut reddentem quidem, sed jam aliis censibus venditos. *Bon. dub.* 3. *q.* 4. *p.* 1. *n.* 9. *et* 13.

841. — « 4. Sicut in emptione res perit damno emptoris, sic etiam in censu reali, si res, super quam impositus est census, pereat, vel fructus ejus absque culpâ venditoris, tunc enim perit census, ita ut emptor, sive censualista non possit amplius recipere fructus, sive censum : quia qui emit, suo periculo emit. *Bon. l. c. Fill. c.* 35. *p.* 2. *n.*

» 225. » (*Vide n.* 847.). « Unde ad hoc incommodum caven-
» dum inventus est sequens modus.

842. — « 5. Licitum est, ut probant *Tol. l.* 5. *c.* 46. *et Less.*
» *c.* 22. *d.* 11. contractui censûs adjungere aliud pactum assc-
» curationis, ut si res, super quam fundatus est census,
» pereat, id fiat damno venditoris, ideòque nihilominùs
» obligatus sit vel super aliis bonis suis eum statuere, vel
» restitutâ sorte eodem pretio redimere. Debet tamen hoc
» pactum venditori compensare, augendo pretium censûs,
» vel quod eodem recidit, minorem pensionem designando.
» *Bonac. l. c. n.* 30. » (*Vide infrà n.* 847.)

843.— « 6. Ex natura rei licitus est non tantùm census irre-
» dimilis, sed etiam redimibilis, tùm ex una parte, tùm
» utriusque, ut patet ex terminorum explicatione : quia irredi-
» mibilis census dicitur, cùm venditor non potest illum pro suo
» arbitrio redimere : redimibilis autem, cùm potest, reddendo
» emptori eamdem summam, quam accepit, atque ita rursùs
» sibi emendo, quod antè vendiderat. Utrinque redimibilis di-
» citur, cùm ita conventum est, ut tam emptor, quàm venditor
» possit emptionem factam resolvere, et summam quam de-
» dit, repetere. *Less. d.* 10. *Dian. p.* 2. *t.* 5. *misc. r.* 76. »
(*Vide dicta de pacto retrovendendi, et redimendi sup. n.* 812.
et 813.) (1).

« 7. Nihilominùs, quia contractus censûs redimibilis, ex
» parte emptoris, est res periculosa, suadèri non facilè
» debet : nam in Constit. *Martini* V. et *Callixti* III. PP. utì
» *Caroli* V. imp. usurarius contractus judicatur. Verùm id

(1) *Art.* 530. Census perpetuus pro pretio rei immobilis venditæ aut titulo oneroso vel gratuito cessæ constitutus, est semper redimibilis. Creditoris est leges ac conditiones redemptionis statuere necnon stipulari, ne census ante tempus determinatum redimatur, quod ultra 30 annos extendi nequit ; omnis conventio contraria nulla est.

Art. 1911. Pariter est semper redimibilis census perpetuus. Potest tamen inter partes conveniri, ut redimi nequeat ante certum tempus, quod longius esse non potest 10 annis ; stipulari etiam possunt, ne redemptio fiat, nisi præmonito aliquandiu censualistâ.

Art. 1912. Debitor censûs perpetui ad redemptionem cogi potest :
1.° Si per biennium non satisfaciat suæ obligationi ;
2.° Si non præstet assecurationem, de quâ conventum est ;
Art. 1913. 3.° Si foro cedat aut bona ejus publicentur.

Edit.

» intelligi debet secundùm præsumptionem fori externi : » præterquam quòd illæ constitutiones multis locis eatenùs » non sunt receptæ, quatenùs prohibent ea, quæ juri natu- » rali non adversantur, ut notat *Laym. l. 3. t. 4. c. 18.* »

Quæritur, an sit licitus census redimibilis ex utrâque parte? Adest duplex sententia probabilis.

Prima sententia negat, quam tenent *Sot. l. 6. q. 3. a. 3. concl. 1. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 41. cum Covarr. Tap. Vill. etc.* Ratio, quia ubicumque traditur pecunia cum pacto eamdem rursùs recipiendi, est mutuum virtuale, unde quidquid ex eo percipitur ultra sortem, est usura.

Secunda sententia verò affirmat, et hanc tenent *Less. l. 2. c. 22. d. 10. Laym. l. 3. tr. 4. c. 18. n. 8. Pal. t. 6. tr. 32. d. 6. p. 24. §. 4. n. 2. Spor. de 7. pr. c. 7. n. 21.* item *Val. Salas, Diana, et Barth. à S. Fausto ap. Salm. ibid. n. 40.* Hæc sententia, spectatâ rei naturâ, satis probabilis mihi videtur, modò observentur limitationes quas adnotavi circa pactum reëmptionis *n.* 813. (1). Nam reverà non potest assignari ratio disparitatis in venditione prædiorum, et in hac venditione censuum. Gratis autem asseritur hoc esse mutuum virtuale; cùm hic contractus omninò differat à mutuo, in mutuo enim, si perit res oppignorata, mutuatario perit; hìc autem si perit res censuata, censitori perit. (*Vide omninò quæ diximus dicto n.* 813.). Idque dicunt *Less. Laym. et Spor. ll. cc.* valère non tantùm pro censu reali, sed etiam pro personali; quod est improbabile, si debita proportio servetur. Cæterùm, ut benè advertunt iidem *Laym. et Spor.* hujusmodi contractus non caret periculo usurariæ intentionis.

844. — « 8. Census vitalitius, quia est virtualis sponsio, » et nititur eventu fortuito, licitus est. *Fill. Dian. p. 7. t. 9. » r. 70.* » (*Et communiter Less. c. 22. d. 6. Salm. loc. cit. §. 1. n. 28. cum S. Th. Pretium hujus censûs vitalitii constituitur juxta rationem ætatis et sanitatis : hinc dicunt Con. d. 3. qu. 4. p. un. num. 18. et Cabass. l. 6. c. 12. n. 8. quòd si censitor possit ad annum 60 pertingere, poterit quotannis exigere aureos 10 pro 100. Sed Less. l. 2. c. 22. n. 41. cui ad-*

(1) Negativa tamen sententia suadenda est, quia affirmativa periculosa. » *Hom. ap. tr. 10. n. 200.*

Edit.

hæret Croix l. 3. p. 2. n. 1023. et Mazz. t. 2. p. 142. dicunt posse exigere unum pro septem vel octo, quod importat circa 12. vel 14. per 100. Et alibi (in Auctar. v. Societas Offic.) ait Less. posse exigere aliquando usque ad 16. pro 100.) (1).

845. — Hìc videndum, quæ conditiones requirantur ad licitam censuum constitutionem. De jure naturali, ut ait *Less. l. 2. c. 22. num. 74.* duæ tantùm conditiones desiderantur : prima ut sit æqualitas inter censum et pretium ; secunda, ut pacta præter naturam censûs adjecta, justè compensentur. De jure autem canonico duæ habentur bullæ, in quibus plures assignantur conditiones pro censibus instituendis. Prima est *Nicolai* V. incipiens *Sollicitudo*, edita anno 1452. pro utraque Sicilia : in hac approbatur census solitus institui in præfatis regnis, etiam cum pactis et pœnis appositis pro securitate ; modò serventur hæ conditiones : 1. Ut census constituatur specialiter super re certâ, et generaliter super omnibus bonis censuarii. II. Ut adsit pactum retrovendendi eodem pretio. III. Ut pensio solvenda non sit ultra decem pro centum. In hoc autem ait *Viva q. 7. art. 3. n. 14.* standum esse consuetudini locorum.

846. — Secunda bulla posterior est *S. Pii V.* quæ incipit *Cùm onus, etc.* edita ann. 1568. In hac plures aliæ conditiones præscribuntur : Et I. Ut census constituatur super re stabili fructiferâ, et designatâ, unde excluduntur census personales, etsi cum hypotheca celebrentur, et ut veriùs tenent *Viva de contr. q. 4. art. 3. n. 4. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 2. n. 30. contra Nav. Lop. ap. Viva*, putantes in bulla præscindi à censu personali. Res autem stabilis reputatur domus ager, et etiam officium perpetuum, et census perpetuus irredimibilis, imo etiam redimibilis, ut contra *Mol. et Azor.* probabiliter tenent *Pal. p. 14. n. 3. Bon. Reb. Hurt. ap. Viva l. c.* Notat tamen *Viva*, quòd, licèt res debeat designari, hoc tamen non tollit, quin possint obligari alia bona ad securitatem pensionis, quæ tamen pensio utique periret, pereunte re specialiter hypothecatâ. *Vide n. seq.* 847.

II. Ut census ematur pecuniâ enumeratâ coram notario, et testibus. Sed hìc quæritur 1. an hæc conditio non obliget in

(1) *Art.* 1976. Pretium censûs vitalitii (*gall.* rente viagère) arbitratu contrahentium determinari permittitur. *Edit.*

foro interno, ita ut liceat in conscientia constituere censum ex pecunia antecedenter debitâ? Affirmant *Less. l. 2. c. 22. n. 80. Nav. de usur. n. 88. Dian. p. 1. tract. 8. r. 44. cum Megala, Mald. Val. Jo. de la Crux, etc.* et probabile putat *Tamb. de contr. l. 9. tr. 2. c. 6. §. 2. n. 4.* Negant verò *Pal. tr. 33. d. 6. p. 16. n. 8. cum Med. Lop. etc.* item *Mol. d. 390. Lugo d. 27. num. 83. cum Salon. Reb. et aliis pluribus.* Ratio, quia, cùm bulla sit justè constituta ad vitandas fraudes, si in aliquo casu particulari cesset fraus sive injustitia, non cessat tamen ejus periculum. Hæc quidem secunda sententia est probabilior, sed prima non videtur improbabilis casu quo omninò absit in casu particulari fraus aut injustitia : licèt enim probabilius sit legem non cessare, cessante fine legis in casu particulari, contraria tamen adhuc videtur probabilis cum *Caj. Sylv. Ang. Val. Carden. Sa, Viva, Salm. et aliis pluribus*, ut diximus *l. 1. n. 199.* Si autem (loquendo in casu nostro) venditio rei frugiferæ per pecuniam creditam certè est valida et justa, cur injusta censenda est venditio censûs realis, quæ proculdubio vera venditio est, cùm vendatur jus ad fructus fundi, in quo census constituitur, ut benè arguit *Lugo loc. cit. n. 80. cum Sot. Salas, etc.*, ad probandum, quòd jure naturali minimè sit illicitus census constitutus ex pecuniâ creditâ. Quæritur hìc 2. utrùm venditor censûs, si sit læsus in pretio, possit minuere pensionem, aut ipsam integram teneatur solvere, et censitor teneatur supplêre pretium? Utraque videtur probabilis. *Vide Viva ib. n. 5.*

III. Ut solutio pensionis non fiat anticipatè, aut sic in pactum deducatur. Probabiliter tamen ait *Bon. de contr. d. 3. q. 4. p. un. n. 26. cum Mol. d. 390. Fill. Reb. Salas, Less. Azor. et Salon.* quòd si censuarius spontè vellet solvere anticipatè, hoc non prohibêre ex bulla. Illicitum est autem obligare censuarium ad solvendam pensionem suis expensis in domo censitoris, quia hoc onus esset extra naturam contractûs, ut rectè ajunt *Viva q. 4. art. 3. n. 6. et Bon. l. c. n. 35. cum Reb. Salas et aliis, contra Rod.* Intellige, nisi propter hoc onus pretium minuatur.

IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos; hinc, si re hypothecata perit, nequit censitor petere, ut alia substituatur, secùs, si res reperiatur aliena; vel si reddatur infrugifera culpâ censuarii; ut *Less. Nav. etc.*

847. — Sed dubitatur 1. an, præcisâ bullâ *S. Pii*, percunte re, de jure naturali pereat etiam census?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Pal. tr. 33. d. 6. p. 31. n. 3. cum Sot. Cov. Palac.* item *Salm. de contract. c. 4. punct. 2. §. 4. n. 48. cum Salas, Mercad. Rodr. Matienz. etc.* Ratio istorum, quia in censu præcipuè obligatio imponitur personæ, et accessoriè rei, quæ tantùm obligatur pro hypotheca, sive pro assecuratione pensionis solvendæ: hinc asserunt, quòd pereunte re hypothecatâ, non perit obligatio personalis censuarii. Sed venerando toţ DD. auctoritatem, mihi omninò tenenda videtur.

Secunda sententia, quam tenent *Less. l. 2. c. 22. dub. 3. n. 34. Lugo d. 27. n. 103. Tol. l. 5. q. 39. n. 4. Mol. d. 383. et 394. dub. 3. Laym. l. 3. tr. 4. c. 15, n. 4. P. Conc. t. 7. p. 394. n. 4. Ronc. de contr. c. 1. q. 4. r. 3. Anacl. num. 75.* item *Val. Reb. Med. Vill. etc. ap. Pal. n. 2. et ap. Salm. ibid. n. 47.* Ratio mihi potissima, quia in censu reali pensio non super persona constituitur, sed super re, ad cujus fructus jus venditur; unde *Lessius* rectè dicit falli *Sotum*, *et Covar.* dicentes rem ibi obligari tantùm pro hypotheca debiti personalis; nam reverà in censu non obligatur res pro assecuratione pensionis solvendæ, sed venditur jus percipiendi fructus ex re censitâ? Hinc sicut, pereunte re, amittis jus servitutis quod super illa haberes, putà transeundi, colligendi glandes, etc.; ita etiam amittis jus percipiendi fructus per contractum censûs tibi acquisitum, et eo casu venditor ab omni obligatione liberetur. Ita *Less.*; admittit tamen ipse *Less. ibid.* et consentiunt *Spor. tr. 4. c. 6. n. 14. et Tamb. c. 4. §. 3. n. 1.* pactum adjectum solvendi pensionem, adhuc re pereunte, sustinêri posse, si contractui censûs adjiciatur alter contractus assecurationis, dummodò pensio illa proportionatè moderetur. Sed neque opinioni isti acquiescere valeo; licèt enim probabilem censeam sententiam *Lugonis*, *et aliorum*, ut mox dicemus *v. seq. Dubitatur* 2. quòd liceat pactum exigendi integram pensionem, etiamsi fundus per aliquot annos non det fructus, modò pretium minuatur, quia per pactum illud virtualiter compensantur pensiones minores solvendæ annis sterilibus, cum pensionibus, quæ solvendæ fuissent pro annis fertilibus, et hæ relaxantur; et sic jam adest æqualitas. Attamen in nostro casu, cùm pactum appo-

nitur solvendi pensiones, etiam re pereunte, nulla æqualitas esse potest, dum pensiones solvendæ remanent in perpetuum; fructus enim anteriores relaxati, quâcumque relaxatione factâ, non possunt adæquare pensiones quæ in perpetuum solvi debent.

Dubitatur 2. an si res per certos annos non det fructus, attentâ bullâ, debeatur integra pensio? Negant *Less. lib. 2. cap. 22. n. 82. et Mol. t. 2. d. 390.* ex hac bulla *S. Pii*, ubi prohibentur *conditiones directè vel indirectè obligantes ad pensionem in casibus fortuitis eum, qui aliàs ex natura contractûs non tenetur.* Sed probabiliter affirmant *Lugo d. 27. n. 71. cum Sot. Sa, Val. Salas, etc.* item *Nav. Bon. et Reb. apud Viva l. c. n. 7.* modò compensetur pretio periculum hoc quod venditor in se suscipit. Ratio, quia licitum est contractui censûs realis adjicere alium contractum assecurationis, qui eo casu virtualiter censetur appositus. Pactum autem hoc assecurationis minimè videtur reprobatum à bulla, nam Pontifex ibi prohibet tantùm pacta præter naturam contractûs qui celebratur. Quamvis enim in tali contractu pactum solvendi pensionem, etiam casu quo res non fructificet, non sit juxta naturam contractûs censualis, est tamen juxta naturam alterius contractûs adjecti assecurationi, ut dicetur infrà de contractu Trino. Putat autem *Lugo n. 103.* quòd si pars prædii facta sit infructifera in perpetuum, tunc non debeatur integra pensio, etiamsi pars remanens reddat fructus sufficientes ad pensionem. Sed probabilius mihi videtur oppositum, quod decretum fuit in quadam decisione Rotæ Romanæ (quam refert idem *Lugo n. 105.* idque non negat esse probabile), nempe deberi totam pensionem ex parte prædii remanente, nisi fructus ejus ad pensionem non sufficiant, et ita tenet *Ronc. de contr. cum Duard.*

Dubitatur 3. An, pereunte re specialiter designatâ, de jure naturali maneant obligata cætera bona venditoris in contractu generaliter hypothecata; affirmat *Habert t. 4. p. 524. vers. Verum*, et videtur ei favêre citata bulla *Nicolai V.* ubi conceditur posse constitui censum super re certâ, et generaliter super omnibus aliis bonis venditoris. Sed mihi videtur probabiliùs negandum cum *Azor, p. 3. l. 12. c. 5. q. 5. et P. Conc. t. 7. p. 595.* Quia, pereunte totâ re, totus

census perit, juxta mox suprà dicta *Dub.* 1. Nec obstat, quòd in hujusmodi contractu soleant substitui omnia venditoris bona : nam cautio hæc solùm valet ad reddendum fundum securum ab evictione, ut benè ait *Concina*, nempe si ille sit gravatus aliis censibus, vel fideicommisso, etc. non autem, quòd, si fundus pereat, census permaneat super aliis bonis. Et sic etiam intelligi, ait *Azor*, bullam *Nicolai*. Dicit autem *Ronc. de contr. c.* 1. *q.* 4. *r.* 1. ad constituendum censum satis esse designationem fundi, vel plurium aliquot fundorum in aliquâ viâ, aut villâ, quin necessaria sit designatio alicujus fundi in individuo, et testatur ita pluries decisum fuisse à Rota Romana, ex *Clericato in Decision. Miscell. Dec.* 73. *num.* 8.

V. Ut non privetur censuarius rem vendere, aut donare. Debet tamen iste, si vendere vult, monêre censitorem, nùm velit ipse emere eodem pretio? et ideò debet expectare per mensem : *vide Viva n.* 8. *et* 9. Præcisâ verò bullâ, licitum esse pactum non alienandi rem, dicunt *Salmant. tr.* 14. *cap.* 4. *punct.* 2. §. 4. *num.* 49. *cum Sot. Cov. Pal. etc.* Sed quando tale pactum non adest, prædictam monitionem semper faciendam esse asserunt cum *Val. Salm. ibid. n.* 50. *et Pal.* Imò semper æquum esse putant, ut censitor in emptione præferatur.

VI. Ne constituatur pro non solutâ pensione alia pœna, aut interesse lucri cessantis scilicet extrinseci, putà, si præstandum erat triticum tempore quo valebat duobus aureis, et reddatur tempore quo valet uno, ut *Mol. et Hurt. apud Viv. n.* 20. Sed jure naturali appositio pœnæ proportionatæ non est illicita. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 38. Item de jure naturali ex dilatione solutionis benè potest exigi interesse; sed ex bulla ob fraudem usurariam nequit illud in pactum deduci, ut docet *Less. l.* 2. *c.* 22. *n.* 85. In foro tamen conscientiæ ob dilationem culpabilem tenetur debitor ad interesse etiam extrinsecam. *Less. n.* 83.

VII. Ne ex pensionibus non solutis novus census creëtur. An autem id sit illicitum de jure naturali? Benè ait *Lugo d.* 27. *n.* 98. hanc quæstionem pendêre ex aliâ suprà enuntiatâ (*vide dicta n.* 846. *vers.* II. *Ut census*), nimirùm, an liceat constituere censum ex pecunia debita?

VIII. Ut censitor non possit pretium unquam repetere, et

contrà possit censuarius semper redimere censum, factâ denuntiatione per bimestre. Pactum autem quòd census non possit unquam redimi à censuario, compensato pretio, per se non est illicitum, ita *Less. l. 2. c. 22. n. 36. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 3. n. 43.* qui ajunt hoc omnes docêre: sicut enim censuarius potest vendere fundum, vel servitutem super illo in perpetuum, sic etiam jus ad ipsius fructus. Et ob eamdem rationem licitum quoque est constituere censum cum pacto, ut non possit redimi, nisi infra certum tempus, ut communissimè docent *Less. c. 22. d. 9. Sot. l. 6. q. 5. art. 3. concl. 3. Pal. d. 6. p. 24. §. 1. n. 4. et Salm. loc. cit. cum Salas, Arag. et Reb. contra aliquos:* modò (intelligendum) pretium proportionatè minuatur. Communiter etiam docent *P. Concina, et Salm. ibid. n. 44. cum Lugo, Soto, Pal. Prado, etc.* (*contra Nav.*) licitum esse pactum, ut census non per partes redimatur, sed totum simul: justum enim est, ut sicut emptor totam summam numeravit; ita etiam totam simul recipiat.

IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio, quàm ab initio constitutus fuit. De jure autem naturali certum est, ut dicunt *Salm. ibid. n. 35.* census non liquidum posse minori emi. Et etiam, attentâ bullâ, probabilissimum videtur hoc fieri posse, ut ait *Viva q. 4. art. 3. cum Less. Mol. et Bon.*

848. — Quæritur I. an hæc bulla *S. Pii* obliget in conscientia? Negant *Habert t. 4. p. 324.* (dicens bullam obligare in solis locis Sedi apostolicæ subjectis) *Sa v. Census, n. 3. Megala 2. 2. l. 2. c. 7. q. 2. n. 37.* item *Nav. Salm. Mol. ap. Bon. de contr. d. 3. q. 4. p. un. n. 45.* et probabilem putant ipse *Bon. et Tamb. l. 9. tr. 2. cap. 6. §. 2. n. 4.* Ratio, quia in foro interno illæ tantùm conditiones requiruntur, quæ jure naturæ ad constitutionem censûs sunt necessariæ: bulla autem est constituta ad tollendas fraudes; unde ubi fraudes absunt, bulla non obligat in conscientia contrahentes, sed tantùm judices, ne in foro externo contractum admittant. Probabiliùs tamen affirmant præfatam bullam obligare etiam in foro interno *Salm. tr. 14. c. 4. punct. 2. §. 2. n. 31. Lugo d. 27. n. 83. Bon. l. c. n. 46. Less. l. 2. c. 22. n. 100. et Viva de contr. q. 4. n. 3. cum Salon. Trull. Hurt. et communi*, ut asserit. Ratio, quia, licèt contractus ex rei natura non sit usurarius,

lex tamen positiva benè potuit illicitum eum reddere ob periculum usuræ. *Vide dicta suprà n.* 846. *v.* II. *Ut census.*

849. — Quæritur II. an prædicta bulla obliget, ubi non est recepta? Negant communiter *Less. cap.* 2. *d.* 13. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 6. *concl.* 1. *Mol. d.* 393. *Bon. q.* 4. *num.* 43. *Lugo d.* 27. *n.* 61. *cum Sot. Nav. Salas, et aliis.* Et sic tenendum censeo, quidquid dicant *Salm. ibid. n.* 32. Ratio, quia, licèt verius sit leges pontificias non indigêre subditorum acceptatione, prout (contra *Less. l. c. et Cab. Val. Bon. ac alios*) tenuimus *l.* 1. *de leg. n.* 97. *in fin. et* 138. *cum Suar. Laym. Pal. Croix, etc.* Attamen communis est sententia, quòd ubi lex non est recepta, et per sufficientem desuetudinem est derogata, etsi primi legem non observantes peccaverint, præsentes verò ad eam non obligantur, ut tenent ipsi *Salm. de leg. c.* 1. *punct.* 7. §. 2. *n.* 106. *cum Azor. Bon. Granad.* item *Suar. l.* 4. *c.* 16. *n.* 9. *Pal. tr.* 3. *d.* 1. *p.* 13. *n.* 5. *et Less. l. c.* ubi cum *Cov.* asserit certum esse, quòd lex adhuc ecclesiastica desinit obligare, si per solum decennium non sit recepta, ut pariter diximus *d. l.* 1. *n.* 139. *cum Bus. Nav. et Azor.* Bulla autem *S. Pii* non est recepta in duobus regnis Siciliæ, ut testantur *Less. l. c. n.* 99. *Salas ap. Viva l. c.* item *Verde Inst. civ. de Cens. l.* 3. *n.* 2389. *cum Dom. de Marinis, etc.* nec est recepta in Hispania, ut dicunt *Salm. de contract. cit. n.* 32. nec in Belgio, ut *Spor. tr.* 6. *c.* 6. *n.* 11. *et Less. ib.* nec in Germania, ut idem *Less. Habert, ac Tanner. Illsung. Pirh. et Platel. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1010. neque in Gallia, ut *Less. et Platel. ap. Croix ib.* nec etiam Romæ observatur, ait *Cont. Tourn. loc. cit. v. Sed illæ.*

DUBIUM X.

Quid sit cambium?

850 *Quid sit cambium, et quotuplex?*
851 *An liceat cambium minutum?*
852 *An cambium per litteras?*
853 *An cambium reale?*
854 *Quid de cambio ficto, seu sicco? An liceat* cambium cum recambio? *Quid de cambio Francofurtense?*

855 ***An liceat pecuniam adulterinam expendere?***

856 ***An liceat famulo lucrari commutando pecuniam domini?***

850. — « Resp. Cambium, quod permutationem significat, » hìc accipitur pro solâ permutatione pecuniæ. Et est con- » tractus, quo campsor aliquis campsario volenti cambit pe- » cunias, cum lucro aliquo præter sortem. Quod si sine inten- » tione usuraria fiat, ob titulos justos tali lucro æstimabiles, » patet non esse malum. Unde cùm quatuor sint cambiorum » genera, nimirùm 1. Cambium minutum, seu manuale, 2. » Cambium per litteras, 3. Cambium reale, 4. Cambium sic- » cum, seu fictum.

Circa ea resolvuntur :

851. — « 1. Licitum est cambium *minutum*, in quo dantur » pecuniæ minores pro majoribus, vel contrà : quia hìc sunt » justi tituli aliquid lucrandi, nimirùm labor campsoris in » numeranda pecunia, item diligentia in pecunia omnis ge- » neris conquirenda, ut campsariis quibusvis sit paratus ; » item puritas materiæ, et commoditas, ut cùm aurum, vel » alia moneta commoda datur pro minuta, et incommoda, » *Laym. l. 3. t. 4. c. 19. n. 4.* » (*Idque licet etiam eis, qui officium cambiendi non habent. Salm. tr. 14. c. 4. punct. 1. n. 8. cum Pal. Nav.*

852. — — « 2. Licitum est item cambium *per litteras*, » cùm scilicet campsor hìc, v. gr. monasterii prior accipit » pecunias, quas postea litteris datis alibi, v. gr. Francofurti » refundit per suos factores ; quia hìc etiam sunt justi tituli, » scilicet virtualis trajectio pecuniæ, et ejus assecuratio. Tan- » tundem enim facit, ac si campsario pecuniam ejus Fran- » cofurtum transferat sine periculo. Minùs tamen campsor » exigere debet, quàm si realiter transtulisset. *Laym. l. c.* » *Bon. d. 3. q. 5. p. 1. Nav. Less. etc.* » (*S. Pius V. in bulla de Cambiis, ad usuras amovendas, statuit non protrahi tempus solutionis cambii, nisi ad primas nundinas ; et solutiones esse faciendas ubi determinatæ sunt, ac juxta tempus communiter taxatum de uno alio loco. Vide Salm. ibid. n. 12.*)

853. — « 3. Item licitum est cambium *reale*, cùm campsor » hìc monasterii prior dat pecunias, ut per suos alibi eas » recipiat à campsario, qui alibi habet pecunias, sed eget

» nunc eis hìc. Titulus hujus cambii est item translationis,
» et assecurationis: tantundem enim facit campsor, ac si pecu-
» nias campsarii absentes sisteret hìc præsentes, vel ut alii
» ajunt, ac si præsenti pecuniâ emeret absentem, quæ utique
» minùs valet; *Laym. loc. cit. num. 6. et 7. Bonav. l. c.* »
(*Probabiliter ait Croix l. 3. p. 2. n. 1031. cum Less. Laym. et Spor. quòd licitè potest campsor accipere lucrum cambii, esto translatio pecuniæ sit ipsi utilis, quia in communi æstimatione hæc translatio est digna pretio, cùm communiter in ea incommodum adsit, commodum autem campsoris tunc per accidens se habet*).

854. — « 4. Illicitum est cambium *fictum*, seu *siccum*,
» quod nihil aliud est, quàm titulus lucrandi; ut v. g. Titius
» indigens pecuniis petit à campsore sibi dari 100. Campsor
» autem non aliter dat, nisi Francofurti, v. gr. vel alio loco
» distante solvendos, petitque ab eo pretium quod solet dari
» pro locis similibus. Titius ergò accipit, et tamen verè non
» cogitat reddere in istis locis, imò forsan nec habet istic
» correspondentem, idque constat campsori: contractus hic
» est cambium fictum, ac reverà mutuum, ideòque palliata
» usura. Excusabitur tamen campsor, si lucrum illud exigat
» titulo lucri cessantis. *Plura vide apud Tolet. l. 5. c. 52.*
» *Bon. d. 3. q. 5. p. 1.*

Quæritur hìc, an sit licitum cambium cum recambio, vulgò *Cambio colla ricorsa* (1.)? Casus est: Tu accipis Neapoli centum nummos à campsore solvendos in Sicilia, sed quia non habes ibi nec pecuniam nec procuratorem, qui pro te solvat, rogas campsorem, ut tibi concedat procuratorem suum in Sicilia residentem, ut nomine tuo solvat debitum ipsi campsori cum lucro cambii; campsor autem scribit ad suum procuratorem, ut tanquam procurator tuus solvat sibi campsori cambium cum lucro, et tamquam procurator ipsius debitum recipiat: at quia tu non habes pecuniam in Sicilia, procurator ille rescribit campsori, ut hic exigat tuum debitum Neapoli cum alio lucro recambii. *Tamb. l. 9. tr. 3. c. 5.* §. 3. dicit hunc contractum probabiliter esse licitum citatque *Nav. Sa, Less. et Lugo.* Sed meritò hujusmodi contractum

(1) Id est: cum duplici fictione. *Hom. apost. tr. 10. n. 203.*

Edit.

reprobant *P. Concina. t. 7. p. 549. n. 2. Cabass. l. 6. c. 10. n. 7. et Spor. de 7. pr. c. 6. n. 44.* qui ait saltem practicè hoc esse cambium siccum duplicatum : atque ego censeo etiam speculativè, cùm reverà in eo casu neque tu intendis pecuniam acceptam restituere, nisi Neapoli ubi accepisti; neque contrà campsor intendit exigere pecuniam creditam, nisi Neapoli ubi tradidit, ut ita ex suâ pecunia lucrum percipiat. Nescio quomodo à labe usuræ manifestæ id excusari possit.

« 3. Quod attinet ad cambium *Francofurtense*, in quo » mercatores dantes cambium ad proximas nundinas, quo » magis eæ distant, eò plus exigunt; si ideò præcisè plus » exigatur, quia solutio diutiùs differtur, usura est; si autem » ratione alterius tituli justi, v. gr. lucri cessantis, cùm » pecunia mercatorum sit instrumentum lucrandi, quo si » diutiùs carent, carent lucro, et quo longius est tempus, » eò plures cambium petunt, ideoque crescit valor pecuniæ, » tunc lucrum est justum. *Laym. l. c. n. 9. ex Mol. Less.* » *etc.* » (*Hoc cambium puto licitum, dummodo campsor verè patiatur interesse. Sola autem dilatio solutionis non erit certè causa justa augendi pretium, ut rectè notat P. Conc. t. 7. p. 557. n. 2.*)

855. — « 6. Qui cambiendo, vel aliter, pecuniam adulterinam accepit, sive ex ignorantia, aut inadvertentia, » non potest illam expendere : quia res vitiosa non potest » tradi alteri, vitio non detecto, ut suprà *de Vendit.* Neque » ex eo, quòd ipse deceptus est, potest decipere alios, cùm » actio, quâ deceptus fuit, nullum ad hoc jus tribuat. *Bonac.* » *d. 3. q. 3. p. 1. ex Az. Sanch. etc.*

Sed alii distinguunt : Si moneta non sit materialiter falsa, nempe si impressa sit signo principis, et materia sit bona, ejusdemque ponderis, poteris eam expendere, cùm nullum alteri inferas damnum; ita *Spor. de 7. pr. c. 3. n. 30. et Croix lib. 3. p. 2. n. 960.* Si verò moneta adulterina sit etiam materialiter falsa, tunc certè non poteris illa uti. Dubitatur autem, an si eam expenderis bonâ fide, tenearis ad restitutionem? Negant *Sylvest. et Ang. ap. Dian. p. 3. tr. 6. r. 3.* qui probabile censet. Sed veriùs affirmant *P. Nav. ap. eumdem Dian. et Croix l. c. Spor. ib.* qui ait in hoc omnes consentire. Ratio, quia tunc ad restitutionem tenêris ex vi ipsius contractûs, quo obligaris solvere justum pretium pro re

emptâ; cùm autem pecuniam stanneam pro argenteâ tradis, minimè justum pretium solvis.

856. — Utrùm famulus recipiens pecuniam auream à domino, ut satisfaciat creditoribus domini, possit lucrari, illam cum æneâ commutando? Affirmatur, quia est fructus industriæ, nisi sit contra expressam, vel tacitam domini voluntatem. *Salm. tr.* 14. *c.* 4. *punct.* 1. *n.* 7. *cum Lug. Pal. etc.*

DUBIUM XI.

Quid sit locatio et conductio.

857 *Vide diversos casus apud* Busemb.
858 *Quando locator potest conductorem expellere ante tempus expletum.*
859 *An successor locatoris expellere possit conductorem?*
860 *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis?*
861 *An liceat pauperi elocare jus mendicandi?*
862 *An nuntius proficiscens ad eumdem locum, possit accipere à duobus duplicatam mercedem?*
863 *An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis?*
864 *An debeatur salarium famulo ægrotanti? Et an expensæ curationis?*

857. — « Resp. Est contractus, quo quis personam, vel » rem aliquam mobilem, vel immobilem alteri ad tempus » utendam, vel fruendam concedit, certo pretio, aut mer- » cede, seu pensione constitutâ. Utenda conceduntur, v. g. » elocata domus, equus, servus, etc. fruenda conceduntur, » elocatæ vaccæ, capræ, fundus, pomarium, etc. »

Unde consideratâ hujus contractûs naturâ, et juris dispositione, resolvuntur sequentes casus:

« 1. Si res locata ante traditionem pereat, contractus dis- » solvitur, et conductor liberatur (1).

» 2. Si, absque culpâ conductoris, usus, vel fructus rei » cesset, v. g. quia domus ruinam minatur, infestatur spectris,

(1) *Art.* 1741. Non stat contractus, si res locata periit aut contrahentes suis muneribus satisfacere neglexerunt.

Edit.

» vel ob periculum pestis (nisi tamen quoad hoc consuetudo » sit contraria), aut belli, tutam habitationem non præstat, » liberatur conductor à solvenda pensione pro tempore, » quo non potest inhabitare, vel aliâ re conductâ uti, vel » frui; ut *vide ap. Laym. l. 3. t. 4. c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 2. etc.* (1).

» 3. Servo aut laboratori conducto non debetur stipendium » temporis notabilis, quo æger decubuit; nec ægro, nisi » expensæ modicæ: nisi tamen aliter sit conventum, aut » consuetudo ferat. *Vide Sa, v. Conductio.* » (*Vide n.* 864.)

» 4. — Propter modicum damnum, vel infortunium, ni- » hil remittitur colono de pensione: secùs, si magna sit cla- » des. Quòd si tamen antecedentium, vel sequentium an- » norum fertilitate damnum compensetur, non remittitur. » *Laym. n. 7. Less. lib. 2. c. 24. d. 4.* » (*Vide n.* 860.) (2).

» 5. Si pluribus annis ob cœli clementiam (secùs si ob in- » dustriam colentis) uberiores fructus ex fundo elocato pro- » veniant, potest colono pensio augêri. *Laym. n. 8.*

» 6. Expensas facere in rem conductam, quæ duraturæ » sunt, v. g. conservare sarta tecta, tributa, et onera pu- » blica præstare, ad locatorem, seu dominum spectat; nisi » aliter conventum sit, aut consuetudo ferat. *Laym. l. c. n. 4.*

» 7. Si conductor in rem conductam necessarias, sive uti-

(1) *Art.* 1721. Si res ob vitia usui esse nequeat, locator de iis ac etiam damnis inde secutis tenetur, quamvis rem vitiosam ignoraverit.

Art. 1722. Si durante locatione, res integra casu fortuito pereat, contractus ipso jure rescinditur; si verò ex parte pereat, conductor aut contractûs dissolutionem aut pretii imminutionem, non tamen damni compensationem petere poterit.

Art. 1724. Conductori, si ob reparationes faciendas domum cum suâ familiâ incolere nequeat, rescissionem contractûs petere licet.

(2) *Art.* 1769. Si locatio plurium sit annorum et tota messis vel dimidia casu fortuito pereat, conductor imminutionem pro ratâ detrimenti petere poterit, nisi priorum annorum fertilitate compensatus fuerit.

Art. 1770. Si conductio sit tantùm unius anni et saltem media pars messis pereat, conductor statim imminutionem pretii exigere potest; at nullam obtinebit, si jactura sit infra medietatem frugum,

Art. 1771. Neque si fruges, postquam à solo fuerant separatæ, perierint.

Art. 1772. In contractu statui potest, ut conductor etiam de casu fortuito teneatur;

Art 1773. Scilicet de grandine, fulmine, gelu aut roratione, non verò de casibus fortuitis extraordinariis.

Edit.

» les expensas fecerit, potest eas de pensione detrahere, » vel repetere à locatore, et dum non solvuntur, retinêre rem » conductam. *Laym. l. c. Mol. d.* 496. (1).

» 8. Etsi incendium plerumque accidat culpâ inhabitantium, » et sic in dubio contra illos præsumptio sit, quia tamen » sæpè id fit culpâ famulorum, quam paterfamilias præstare » non cogitur, hinc conductor absolvendus est, nisi locator » ostendat culpam. *Vide Laym. supra n.* 6. *Dian. p.* 9. *t.* 7. » *r.* 31. ubi ex *Haun. et Ber.* docet si constet accidisse » culpâ certi, et determinati alicujus de familia, isque circa » officium suum deliquerit, v. g. stabularii, qui lumen malè » custodierit in stabulo, tenêri patremfamilias (nisi famulus » iste pro fideli, ac diligenti fuerit habitus) de damno : secùs, » si culpâ alterius ; vel si non constet, utrùm casu, an culpâ » cujusquam acciderit (2).

» 9. Si conductor domûs, v. g. ante tempus velit emigrare, » id quidem licet, potestque alteri locare : cæteroqui autem » de pensione nihil ei remittitur (3).

858. — « 10. Locator non potest ante tempus præfinitum » eond[illegible]orem invitum privare re conductâ, nisi his casi- » bus : 1. Si pensionem non solvat ; expectare tamen debet » biennium, si ultra biennium res sit conducta. 2. Si casus » improvisus accidat, ob quem domus v. g. ipsi domino sit » necessaria. 3. Si rem locatam reficere necesse sit, nec possit » fieri altero inhabitante. 4. Si conductor in re conductâ malè

(1) *Art.* 1720. Locator rem sartam tectam tradet ac durante locatione omnes reparationes necessarias faciet ;

Art. 1754. Conductor autem ad reparationes minores (gall. *locatives*) tenetur, nisi adsit conventio contraria ;

Art. 1755. Et modò vetustas aut vis fortior iis locum non dederit.

(2) *Art.* 1732. Conductor de rebus, quæ perditæ aut deteriores factæ fuerunt tenetur, nisi id sine suâ culpâ accidisse probet.

Art. 1733. Tenetur de incendio, nisi illud casu fortuito, vi fortiori aut vitio ædificii vel ob domum vicinam obtinuisse probetur.

Art. 1734. Si plures sint conductores, omnes in solidum de incendio tenentur, nisi probent, illud ab alio aut non à se ipsis ortum esse.

Art. 1735. Tenetur conductor de depravationibus ac detrimentis, quæ in re locatâ culpâ subditorum aut alterius, cui ipse rem locaverat, acciderunt.

(3) *Art.* 1717. Conductori semper jus est, conductum alteri locare aut etiam totum cedere, modò id non prohibeatur.

Art. 1763. Qui agros conduxit sub conditione fructus cum domino pro ratâ dividendi, rem conductam neque alteri locare neque cedere poterit, nisi adesset contraria stipulatio.

Edit.

» versetur, v. g. destruat, vel abutatur, ut alendo ibi mere-
» trices. *Laym. num.* 9. (1).

11. — Successor universalis, sive hæres non potest ante
» completum tempus conductorem expellere: partialis autem
» successor, ut emptor, donatarius, legatarius, etc. non tene-
» tur stare contractui locationis, utì neque conductor; nisì
» tamen aliter pactum sit, v. gr. ne res locata durante tem-
» pore locationis alienetur. *Vide Less. l. 2. cap. 24. et Laym.*
» *l. 3. t. 4. c. 22.* (2).

859. Commune est, et certum cum *Bus.* ut suprà, quòd successor universalis non potest expellere conductorem, ut communiter dicunt *Lugo d. 29. n. 16. et Spor. de 7. præc. c. 7. n. 32. cum aliis, ex l. Viam 10. de locat.* Certum est etiam et commune, quòd possit eum expellere successor particularis, utì emptor, legatarius, etc. *ex l. Emptorem, c. eod. tit.* Conductor autem habet eo casu actionem pro interesse contra locatorem, vel ejus hæredem, ex *l. Si merces* 25. §. *Qui fundum* 25. *ff. de locat.* Excipiunt tamen *Spor. n. 34. et Croix l. 3. p. 2. n. 1047.* si ager jam esset à colono elaboratus, vel seminatus; quia (ut dicunt) non patitur æquitas, ut colonus jacturam illam patiatur. Sed dico hanc exceptionem

(1) *Art.* 1729. Locator rescissionem contractûs petere poterit, si conductor re conductà utatur modo locanti periculoso vel diverso à destinato.

Art. 1741. Dissolvitur contractus, si locator et conductor obligationibus suis non satisfecerunt.

Art. 1752. Conductor, qui non affert in domum supellectilem necessariam, expelli potest, nisi cautionem præstet.

Art. 1766. Rescindi potest contractus, si prædii rustici conductor in illo non collocat animalia aut instrumenta sive utensilia necessaria, si illud non colat aut malè colat, ad finem à destinato diversum adhibeat, etc.

Art. 1761. Locator contractum rescindere nequit, ut ipsemet domum incolat, nisi aliter conventum fuerit.

Art. 1760. Si ob conductoris culpam dominus à contractu resiliat, ille et pretium locationis per tempus ad novam locationem necessarium solvet et damna compensabit.

(2) *Art.* 1742. Locationis contractus non dissolvitur morte locatoris aut conductoris.

Art. 1743. Si locator rem locatam vendiderit, emptor conductorem expellere nequit;

Art. 1744. Si tamen contraria esset contractûs stipulatio, locator conductorem indemnem reddet.

Art. 1748. Quòd si emptor conductorem velit et possit expellere, ipsum hac de re tempore debito, saltem anno, cùm de prædiis agatur, præmonebit.

Edit.

esse contra expressam juris sanctionem, cùm ex præfatis textibus successor particularis habeat jus certum expellendi colonum : è converso non video, quomodo lædatur æquitas, cùm colonus jam habeat actionem contra locatorem, vel ejus hæredem, repetendi damnum; expressè enim in *cit.* §. *Qui fundum* (ubi sermo fit de legatario expellente colonum fundi legati) dicitur : *Et hoc detrimentum* (id est ab expulsione proveniens) *ad hæredem pertinet.* Notandum autem hìc, quòd minor tenetur stare locationi sui curatoris : beneficiarius, sui prædecessoris : et uxor stare locationi sui mariti. *Vide Croix lib. 3. p. 2. n. 1047.* (1).

860. — Quær. 1. an ob jacturam causâ sterilitatis possit colonus petere remissionem pensionis? De jure naturæ jactura sterilitatis per se spectat ad conductorem : ob æquitatem tamen juris introductum est, si ingens sit damnum, ut aliquid remittatur; nisi sterilitas compensetur cum ubertate aliorum annorum, ut ex *l. 8. c. de loc. et ex cap. Propter sterilitatem, de loc.* ubi *Gregorius* IX. *in quadam sua Extravag.* sic sancivit : *Propter sterilitatem afficiendo magno incommodo conductores, vitio rei, sine culpa coloni, seu casu fortuito contingentem, colonis Ecclesiæ pro rata pensionis remissio est facienda : nisi cùm ubertate præcedentis vel subsequentis valeat sterilitas compensari.* Hinc, si nulli fructus percipiantur, nulla debetur pensio, ut docet *Lug. d. 29. n. 40. ex l. Si merces. §. Vis major. ff. de locatione.* Si autem aliqui fructus percipiantur, ajunt *Less. l. 2. c. 24. n. 17. et idem Lugo n. 43. cum Cov. Bartolo, et aliis,* tunc tantùm remissionem esse faciendam, quando, deductis semine et expensis, non supersit quod sufficiat saltem ad solvendam dimidiam pensionem. Verumtamen putat *Croix lib. 3. p. 2. n. 1049. cum Laym. et aliis,* in hoc servandam esse consuetudinem locorum.

(1) *Art.* 1429. Contractus, quo ipse maritus bona uxoris pro spatio 9 annos excedente locavit, dissolutâ communitate, uxorem ejusque hæredes tantùm ad tempus residuum periodi primæ, secundæ, etc. currentis obligat, ita ut conductor istâ periodo 9 annorum, quâ vivit, adhuc re frui possit.

Art. 1430 Contractus spatii 9 annorum aut minoris, quo ipse maritus bona uxoris plus tribus annis ante finem currentis locationis, si de prædiis agatur et plus annis duobus, si agatur de domo, locavit vel relocavit, non obligat, nisi ante dissolutam communitatem executioni mandari cœperit.

Edit.

861. — Quær. 2. an liceat pauperi elocare jus mendicandi? Affirmant *Sanch. Cons. lib. 1. c. 7. dub. 2. cum Henriq. et Spor. de 7. præc. num. 23.* Quia ex una parte contractus est justus, cùm utrinque æqualis sit sors lucrandi, et perdendi: et ex alia hoc idem esset, ac si pauper mediatè per alium elcëmosynam peteret. Sed meritò negant *Lugo d. 29. num. 9. cum Rodr. et Cord. Concin. ac Croix lib. 3. p. 2. n. 1044.* Ratio, quia tametsi hic contractus sit justus inter locatorem et conductorem, est tamen injustus respectu ad fideles cleëmosynas dantes, qui pauperi tantùm volunt dare, non conductori, qui non est pauper, ut supponitur. Nec valet dicere, quòd fideles mediatè dent pauperi; nam benè respondet *Croix*, quòd vi juris empti ad petendum, conductor non jam petit nomine pauperis, sed nomine suo: et ideò nec mediatè, nec immediatè eleëmosynæ illæ pauperi dantur. Secùs autem dicendum censerem, si pauper non posset petere per seipsum: quia hoc casu, licèt eleëmosynæ illæ hìc et nunc non perveniant ad dominium pauperis, prosunt tamen, ut eorum subventio sic manuteneatur; aliàs non inveniretur, qui pro paupere illo loca circumiret, et sic pauper destitutus manêret.

862. — Quær. 3. an nùntius proficiscens ad eumdem locum, licitè possit accipere à duobus duplicatam mercedem? De aurigis ait *P. Conc. t. 7. p. 632.* nullam esse difficultatem, quòd possint, quia talis est consuetudo. De nuntio verò opinatur æquum esse, ut dimidiam tantùm mercedem exigat à secundo conductore. Et hoc videtur satis probabile, cùm eo casu opera illius pro itinere, quod non suscipit gratiâ illius secundi conductoris, non videtur valêre, quanti valêret, si pro eo solo iter susciperet. Cæterùm satis etiam probabile est, quòd possit totam mercedem exigere, ut tenet *Less. l. 2. c. 24. n. 28.* cum communi sententia, ut asserit idem *Concina*, et probabilem putat *Croix l. 3. p. 2. cum Laym. et Pal.* Ratio, quia per accidens se habet, ut opera sua sit utilis duobus; de se autem ab unoquoque mercedem justam exigit, cùm unicuique se obliget ex justitia ad iter illud peragendum; quòd si non peragit, peccat quidem injustitiâ contra jus utriusque. *Vide dicta de Cambio n. 853. in fine.*

863. — Quær. 4. an conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis? Negant *Mol. et Velasq. ap.*

Lug. d. 29. *num.* 69. Sed verius affirmat ipse *Lug. ib. cum Lop. et Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1053. quia, cùm quis se obligat ad aliquid faciendum, per se censetur obligatus ad id faciendum suis expensis : sicut si quis se obliget ad solvendam pensionem in domo locatoris, tenetur quidem ad sumptus, ut illuc pensio transmittatur. Intellige, dummodò in contractu locationis detrahatur aliquid de ordinaria pensione, cùm hoc onus meliorationum alienum sit à natura conductionis. Cæterùm expensæ modicæ, et ordinariæ in re conductâ faciendæ, regulariter spectant ad conductorem ; extraordinariæ verò ad locatorem, ut *Croix l. c. n.* 1052. *cum Spor., et Tamb.*

864. — Quær. 5. an debeatur pensio famulo conducto ad servitium annuum, si ægrotet per aliquos menses, putà per trimestre? Affirmant *S. Antonin. Graff. etc. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1050. Sed veriùs negat communis sententia, quam tenent *Lugo d.* 29. *n.* 58. *et Croix l. c. in fine cum Mol. Laym. et aliis.* Quia de justitia non debetur salarium pro obsequio non præstito. Putat autem *Azorius apud Lugo n.* 60. tenêri saltem dominum ad præstandum famulo alimenta, et expensas necessarias pro curatione. Meliùs tamen dicunt *ib. Rebell. et alii cum Dian.* non tenêri nisi ad sumptus leves pro brevi infirmitate : quinimmò non immeritò ait *Lugo*, neque ad id obligandum esse dominum, nisi fortè aliquando ex charitate, casu scilicet quo infirmus esset in gravi necessitate. Benè tamen excipit *Ronc. quæst.* 3. *r.* 2. nisi alicubi esset consuetudo, ut domini teneantur ad totum stipendium, si famulus, ad annum conductus, per aliquot dies ægrotet.

DUBIUM XII.

De contractu emphyteusi, feudi, et libelli.

865 *Quid de emphyteusi?*
866 *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum?*
867 *Quid de feudo?*
868 *Quid de contractu libellatico?*

865. — « Resp. 1. Emphyteusis est contractus similis locationi, in quo res immobilis, quæ culturâ possit effici me-

» lior, conceditur alteri, vel in perpetuum, vel non breviùs » saltem, quàm ad decennium; ita ut dominium ejus direc- » ctum, et possessio civilis maneat apud dominum, qui tradit » in emphyteusim; dominium autem utile transferatur in » emphyteutam, cum hoc onere, ut quotannis certum cano- » nem, ut vocant, seu pensionem domino solvat, quam si » totam solvere negligat 26 annis continuis in emphyteusi » ecclesiasticâ (cùm scilicet res est Ecclesiæ, vel pii loci), vel » in sæculari 36 annis, incidit ipso jure in pœnam com- » missi, ut dominus eum expellere possit (1) » (*Etiam auctoritate propriâ, ut multi cum Pal. p. 10. n. 1. et 6. sed Less. dicit præcedere debère monitionem. Vide Croix l. 3. p. 2. n. 1062.*) « etsi de solutione interpellatus non fuerit: licèt » enim *Bart. et alii quidam ap. Dian. p. 8. t. 7. r. 36.* dicant, » si per 30 vel 40 annos non solverit, eum præscribere » immunitatem in futurum, id tamen *Wesemb. et alii* 5 » negant, *vide loc. cit.* Porrò, quid juris sit in hoc con- » tractu, pendet ex consuetudine locorum, quæ varia est, » et ex ipsa conventione contrahentium, quæ scripto instru- » mento concipi debet, ut valeat. *Vide Laym. lib. 3. t. 4.* » *c. 23. Less. l. 2. c. 24. d. 9.*

866. — Utrùm emphyteuta debeat pensionem, quando patitur gravem jacturam fructuum? Dicit *Pal. tr. 33. d. 9. p. 7. n. 5.* de juris rigore, et consuetudine, integram pensionem esse solvendam, ex *l. 1. c. de Jure emphyt.* ubi sancitur, quòd, prædio manente in parte, solvenda est pensio. Attamen *Less. lib. 2. cap. 24. num. 49. et 50. ac Lugo d. 29. n. 88.* rectè sentiunt hanc legem esse intelligendam, quando pensio est modica respectu fructuum, et magis datur in recognitionem dominii directi, quàm ad fructus compensandos. Secùs verò, si sit magna et ferè æqualis fructibus, nam tunc ex æquitate deberet minui, vel fundo pereunte ex parte, vel magnâ sterilitate adveniente. Utrùm autem emphyteuta gaudeat privilegiis, quæ dominus directus in re habebat? Affirmant *Bart. Jason, Tiraq. etc. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1064.* Sed negant probabiliter *Less. Laym. Pal. etc. ib.* Ratio, quia,

(1) « Qui canon si non solvatur per tres annos dominus potest sibi vin- » dicare fundum, si hoc erit sæcularium, per duos, si est Ecclesiæ. » *Ex Hom. Ap. tr. 10. n. 211.*

Edit.

cùm transfertur in emphyteutam utile dominium rei, res fiat sua; unde, si nimirùm ipse sit laïcus, non potest gaudère privilegiis Ecclesiæ, ad quam spectet dominium directum.

867. — « Resp. 2. Feudum est contractus similis emphyteusi, quo res immobilis alicui conceditur, cum translatione dominii utilis, proprietate retentâ, sub onere non quidem aliquid solvendi, sed exhibendi fidelitatem, et obsequium personale directo domino. Quod si tamen non faciat vassallus (sic enim dicitur feudi acceptor), perdit feudum. Interdùm etiam in feudo aliquid persolvi debet in recognitionem dominii directi, sed tunc ex eâ parte deficit à puro feudo, et declinat ad emphyteusim : porrò, quid juris sit circa feuda, pendet item à locorum consuetudine : quæ juris communis sunt. *Vide loc. cit.*

868. — « Resp. 3. Contractus libellaticus, sive datio ad libellum dicitur, cùm emphyteuta, vel feudatarius rem illam, quam in feudum, vel emphyteusim accipit, simili contractu tradit tertio (ad quod tamen, si in decennium fiat, requiritur domini consensus) : ita ut sit quasi subfeudum, et subemphyteusis. Ita *Less. d. 1. n. 6.* (1). »

DUBIUM XIII.

Quid sit sponsio, et ludus?

869 *Quid est sponsio, et an sit licita?*
870 *An liceat spondère circa peccatum committendum?*
871 *Quid ludus, et quando licitus?*
872 *An sit restituendum lucratum à filiofam. aut religioso?*
873 *Quid, si religiosus ludat illicitè per licentiam generalem?*
874 *An religiosus possit plus lucrari, quàm perdere?*
875 *An si exponat majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lucratum?*
876 *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo?*
877 *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere?*
878 *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quàm alter?*
879 *An si unus rem certò sciat, et manifestet?*

(1) Patet, contractum libellaticum, feudum et emphyteusim non novi, sed antiqui juris esse. *Edit.*

880 *An cogens alterum ad ludendum possit retinère lucratum?*
881 *An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam?*
882 *An qui utitur astutiis licitis? Quid, si utatur illicitis, et quantum debeat tunc restituere? An liceat ludere precibus sacris?*
883 *Agitur de ludo vetito.*
884 *Quæ sint leges hunc ludum prohibentes?*
885 *An, et quomodo peccent I.* laici *hoc lusu ludentes?*
886 *An peccet graviter ludens ob lucrum?*
887 *An victor ludo vetito possit retinère lucratum?*
888 *Quid, si impediat judicem, ne ipsum condemnet? Et an teneatur fatèri veritatem judici interroganti?*
889 *An possit retinère lucratum, si lusit animo repetendi?*
890 *An victus teneatur solvere?*
891 *Quid, si uterque renuntiaverit legi?*
892 *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti?*
893 *An victus possit sibi compensare solutum?*
894 *An possit transigere, si fictè minitetur repetere in judicio?*
895 *II. Quoad* clericos; *quinam clerici comprehendantur?*
896 *An certè peccent graviter clerici ludentes frequenter et in magna quantitate?*
897 *Quid, si solùm frequenter?*
898 *Quid, si solùm in magna quantitate?*
899 *Quando non peccent graviter, nec leviter?*
900 *An hæc procedant in omni ludo* chartarum?
901 *III. Quoad* religiosos; *an, et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes?*
902 *IV. Quoad* Episcopos, *quomodo ipsi peccent?*
903 *An peccent graviter clerici et religiosi his lusibus assistentes?*

869. — « Resp. Sponsio est contractus, in quo duo de » veritate, aut eventu alicujus rei certantes, sibi invicem » aliquid spondent, ut id ejus sit, qui veritatem assecutus » fuerit ; v. g. certo tecum 10 Imperialibus hanc vel istam » civitatem obsessam, captam, etc. Ut licitè fiat, requir. 1. » ut fiat super re dubia. 2. Ut sit æqualitas in re, quæ spon» detur, cum æquali incertitudine. » (*Æqualitas tunc adest, quando res est proportionata probabilitati alterius partis. Lugo d.* 31. *num.* 77.) « 3. Dubius eventus in utroque. 4. Ut uter» que eodem sensu accipiat id, de quo certatur. *Molin. Less.* » *c. Lug. d.* 36. *sect.* 6. (1).

(1) *Art.* 1965. Non datur actio ex ludo et sponsione.
Art. 1966. Excipiuntur cursus pedestres, equestres, certamia curruum,

Sed quæritur, an sint licitæ hæ sponsiones, vulgò dictæ *Sconmesse* (1.)? Negant *S. Anton. p.* 2. *tit.* 1. *cap.* 23. §. 9. *Sylv. v. Negotium, q.* 4. *in fin. et Conc. t.* 7. *pag.* 608. *n.* 21. *cum Gabr. etc.* Ratio, quia leges civiles has sponsiones reprobant, nisi fortè fiant causâ exercendæ virtutis, putà in palæstra luctando, etc. Affirmant verò communiter *Azor. p.* 3. *l.* 11. *c.* 19. *dub.* 1. *Sanch. Cons. lib.* 1. *c.* 8. *dub.* 32. *n.* 2. *Lug. d.* 31. *n.* 73. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 10. *in fin. Ronc. de contr. c.* 3. *q.* 1. *Wigandt tr.* 8. *ex.* 4. *q.* 20. *r.* 2. *Salm. de contract. cap.* 4. *punct.* 3. *n.* 64. *cum aliis pluribus.* Ratio, quia hic est contractus fortunæ, quo uterque spondens exponitur pari periculo jacturæ, et lucri. Neque verum est leges prohibêre sponsiones, nisi fiant circa corporis certamina, causâ odii, libidinis et similis : aliæ verò sponsiones indifferentes potiùs approbantur, ut in *l. Si quis, ff. de verb. obl. et l. Si Pater. c. de Inoff. test.* Hanc sententiam per se veram puto, quia sponsio per se est res indifferens. Tamen in individuo (cùm ex mea sententia non detur actio indifferens) regulariter censeo hujusmodi sponsiones non excusari à peccato veniali, quia in eis deest motivum cohonestans licitæ recreationis, sicut adest in ludo honesto. Et sic videtur intelligere *S. Ant. l. c.* vocans tale lucrum *turpe*, utpote *nulli deserviens utilitati, sed vanitati, et prodigalitati.*

Nemo autem dubitat reprobandas esse sponsiones circa ingluviem, aut potum; *vide Lugo l. c.* Sic per bullam *Pii V. In eligendis, etc.* prohibentur sponsiones circa dubiam electionem Pontificis, sive super ejus vitam et mortem, ut refert *Azor, l. c. c.* 20. *dub.* 4. Item testatur *Ronc. l. c. q.* 2. *r.* 2. *Gregorium XIV.* per aliam bullam, quæ incipit, *Cogit nos*, ampliasse præfatam bullam *Pii* etiam ad electiones Cardinalium, et adhuc extra Urbem sub excommunicatione latæ sententiæ, Papæ reservata respectu ad electionem Pontificis; et respectu aliarum sponsionum, ipsæ annullantur in utroque foro, adeò ut quisque tencatur ad restitutionem ante omnem

ludus pilæ, aliique similes, qui corpus expeditius reddunt ad exercitia militaria.

Art. 1967. Repeti nequit, quod sponte solutum est, nisi fraudes et fallaciæ intercesserint.

(1) Id est: gall. *gageure*, germ. *Wette.*

Edit.

sententiam. Sic etiam, ut testatur *Sanch. l. c. n. 4.* prohibentur sponsiones Scholasticorum Salmanticorum circa electiones ad cathedras.

870. — Dubitatur 1. an sit licita sponsio circa peccatum committendum? Benè distinguit *Lug. d. 31. n. 75.* Si sponsio est de peccato patrando ab alio tertio, illicita est, si spondens optet peccatum, vel opem ferat ad peccatum committendum. Ita *Lugo l. c. et Sanch. num. 6.* Advertunt tamen iidem *Lugo, et Sanch. cum Alcoz.* quòd eo casu optans peccatum, peccaret quidem, sed non tenetur ad restitutionem, quia læderet quidem virtutem quam lædi optat, sed non læderet justitiam. Si verò sponsio est de peccato patrando ab uno ipsorum spondentium, licita erit, si tu v. g. spondêres alterum commissurum fore peccatum, quia tunc sponsio eum avertit à peccato: secùs, si spondêres te commissurum peccatum, aut alterum non commissurum; quia tunc sponsio ad peccandum induceret.

Sed dubit. 2. an hoc casu, quòd sic illicitè spondêres, tenearis ad restitutionem? Rectè negant *Lugo num. 75. Sanch. n. 8. Azor, d. c. 19. dub. 6. et Ronc. c. 3. q. 2. r. 1.* Ratio, quia, licèt spondendo pecces, non tamen lædis justitiam, cùm tu non accipias tunc pretium pro peccato commisso, sed pro eventu jam successo juxta pactum sponsionis. Et in hoc consentit etiam *S. Anton. l c.* ubi ait: *Non tamen restituere oportet de necessitate; sed pauperibus erogandum, et hoc magis ex consilio, quàm ex præcepto.*

871. — « Ludus verò est contractus, quo ludentes inter » se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. » Hi contractus jure naturæ liciti sunt, modò debitæ conditiones adsint, et aliunde non interveniat scandalum, aut » justa prohibitio, aut iniquitas se misceat, nec peccati sit » occasio: quia, sicut quivis suæ rei dominus potest alteri » eam donare absolutè, sic etiam sub aliqua conditione, » sive ea fortuita sit, sive ex industria pendeat. *Less. c. 26.* » *d. 1. Bon. d. 2. q. 3,*

« 1. Qui rei dominus non est, aut alienare eam non po» test, non potest etiam de ea ludere, aut disponere. Et sic » deberet restituere, qui lucratus esset à religioso, et fi» liofamilias non potente alienare. *Laym. l. 3. t. 4. cap.* » *21. num. 5.*

872. — Quod lucratur quis ludo à filiofamilias debet ei restituere, nisi sit de bonis castrensibus, etc., vel nisi ludus sit moderatus juxta decentiam; vel adsit tacita licentia parentum. *Salm. de contr. c. 4. punct. 3. n. 54.* idem dicendum de uxore, et religioso, ut *Lug. Mol. Azor, cum Salm. de rest. cap. 6. punct. 8. n. 94.* Hoc tamen non intelligitur de ludis illicitis vetitis à jure, à regula, vel à prælato, utî sunt ludi alearum, et taxillorum, et consequenter omnis ludus fortuitus, nisi fiat in parva quantitate, et in illis religionibus, ubi usu permittitur ad recreationem, ut *Salm. ibid. n. 95. cum Dic. Peyrin. etc.* At in religionibus reformatis talis ludus esset peccatum grave propter specialem regulæ prohibitionem, ut communiter dicunt *Salm. ibid. cum Lugo, Dian. Dic. etc.* Et tunc lucratum omninò restituendum ipsi religioso, vel monasterio. *Vide fusiùs infrà dicenda super hoc puncto num. 901.* ubi etiam agetur de quantitate, quam alii religiosi possunt ludo exponere.

873. — Hinc quæritur 1. si religiosus, obtentâ licentiâ generali à prælato expendendi aliquam summam, expendat in usibus illicitis, putà in ludis vetitis, aut cum meretricibus, etc. utrùm tunc peccet contra votum paupertatis, et tam ipse, quàm accipiens teneantur ad restituendum monasterio.

Prima sententia cum *Salm. de restit. cap. 6. punct. 7. n. 85. cum Nav. Sanch. Less. Sylv. etc.* affirmat: Ratio, quia talis licentia à superiore nec præsumitur data, nec dari poterat, cùm ipse non sit dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii.

Secunda sententia tamen, quam tenent plures auctores graves, ut *Suar. Lug. Hurt. Med. Salas, Lop. Pelliz. Reb. etc. apud Salm. ibid. n. 84.* quibus *Croix l. 4. n. 114.* adhærere videtur, censet nec religiosum tunc peccare contra votum, nec restitutionem monasterio debêri ab ipso, aut ab accipiente. Ratio istorum, tùm quia (ut ait *Croix*) tunc licentia habetur, ut data, non à prælato administratore, sed à religione domina, quæ in tali casu, licèt sit invita quoad modum, non est tamen quoad substantiam; et religio præsumitur (ut ait *Rebell.*) sæpè in eam consentire, ne periclitetur fama subditi, vel superioris: tùm quia eo casu superior aufert de se impedimentum, quantùm potest; et ideò, cùm universaliter licentiam præbet, non est cur credatur eam

limitasse ad usus tantùm licitos, ut dicunt *Croix, et Lugo cum aliis.* Sed his non obstantibus, censeo primam sententiam absolutè probabiliorem. *Vide quæ fusiùs dicentur l. 5. num. 31.*

874. — Quær. 2. an religiosus possit in ludo plus lucrari, quàm perdere possit? Distingue : Potest, si eodem jactu (exponendo v. gr. quinque argenteos) totidem à quatuor personis lucretur; vel si ludus moraliter non interrumpatur; quia tunc, sicut posset amittere pecuniam jam lucratam, unà cum sua exposita, ita benè potest plus lucrari, saltem duplum suæ pecuniæ expositæ. *Sanch. Valent. Reb. etc. cum Salm. ibid. punct. 8. n. 97.* Si verò ludus moraliter interrumpatur, vel si lusores sint omninò diversi, non potest pecuniam lucratam integrè exponere, quia illa non est sua, sed monasterii. Concedunt tamen *Salm. ib. cum Lugo, et Villal.* non interrumpi ludum, si de pluribus lusoribus unus substituatur alteri in eodem genere ludi; aut si in altera die, urbanitatis causâ ludatur cum iisdem. Idem de filiisfamilias docet *Sanch. Cons. l. 7. c. 8. d. 8. n. 2.* idem de similibus ait *Rebellius.*

875. — Quær. 3. an religiosus, qui sine licentia exponit ludo majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lusori summam lucratam uno jactu supra illam, quam perdere poterat? Negant *Nav. Gabr. Arm. Graff. Tol. et alii ap. Sanch. Dec. l. 7. c. 19. n. 85.* Ratio istorum, quia contractus aliquando benè potest esse validus ex parte unius, et invalidus ex parte alterius, ut sunt contractus cum pupillo, et Ecclesia sine solemnitate initi; ex *l. Julianus, §. Si quis. ff. de Act. empt. et cap. Si quis. 12. q. 2.* Hanc opinionem *Sanch. n. 86.* licèt oppositam vocet longè probabiliorem, putat tamen probabilem : sed ratio allata nullo modo probabilis mihi videtur, in adducta enim paritate supponit lex adesse in contractu æqualitatem, et tantùm respectu deficientiæ solemnitatum favet Ecclesiæ, et pupillo; at in casu nostro deficit æqualitas, et justitia contractûs, cui nescio quomodo lex favêre possit, cùm sit in substantia injustus. Hinc adhæreo secundæ sententiæ quam tenent *Salm. de rest. c. 6. punct. 8. n. 98. Sanch. cum Less. Villal. etc.* nimirùm, quòd eo casu omninò teneatur religiosus ad restituendum; quia nequit lucrari tali contractu inæquali, et injusto. Et

hoc congruit doctrinæ *Mol.*, *Sanch. et Lugo apud Croix l. 3. part. 2. n.* 1079. qui rectè dicunt, quòd si quis lucratur exponendo ad ludum pecuniam furtivam, extra quam nil aliud habeat quod tradat, tunc tenetur restituere lucratum, quia contractus fuit nullus cùm exposuerit pecuniam, quam collusor acquirere non poterat.

Dicunt tamen *Salm. cit. n.* 98. *et Sayr. Henr. Salon. Sa, etc. apud Sanch. n.* 87. quòd si alter lusor sciat religiosum vel filiumfamilias non posse illam quantitatem exponere, tunc nihil repetere posse; quia volenti non fit injuria. Sed hoc veriùs negant *Salas apud Lugo d.* 31. *n.* 59. *et Sanch. dict. n.* 87. *cum Soto, Lop. Reb. etc.* Ratio, quia ille, etsi colludat cupiditate ludendi attractus, non tamen censetur ita cedere juri suo, ut possit perdere, et non lucrari. Rectè tamen id admittit *Sanch. cum Lop.* solo casu, quo ex conditione colludentis, et ex parva quantitate ludo exposita, probabiliter præsumatur animus donandi; vel si ipse colludens non animo lucrandi, sed recreationis gratiâ ludit, nec esset res magni momenti, ut etiam benè subdit *Sanch. cum Reb.*

876. — « 2. Si tamen filiusfamilias (et idem de religioso » ait *Nav. ap. Less. l. c. d.* 1.) alatur in distanti loco à parentibus, poterit ex alimentis moderatè aliquid insumere » in honestum lusum, v. gr. 5 ex 100, quia talis communiter præsumitur voluntas parentum, ut habent *Sot. l. c.* » *Laym. etc.* Ac præterea potest etiam filius exponere quidquid lucratus fuerit, cùm ad hoc etiam parens censeatur » tacitam facultatem dare. *Laym. loc. cit. Bon. de restitut. d.* » 1. *quæst.* 3. *p.* 2. *num.* 10. *et seq.*

Probabile tamen est, ut mecum senserunt juniores valde docti, quòd eo casu, si filiusfamilias nolit solvere amissum in ludo, licitè potest exceptionem opponere, nec tenetur solvere, reservando aliquid ex alimentis. Utrùm autem filiusfamilias possit unâ vice exponere, quod per totum annum perdere potest? Negant aliqui, sed probabiliùs affirmant *Sanch. et Diana.* Nec victor tunc tenetur inquirere, an filius poterit, necne, illam summam exponere, nisi sciat quòd iste solet cum aliis ludere. Ita *Sanch. Lug. etc. ap. Croix lib. 3. p. 2. n.* 1073.

877. — « 3. Tenetur restituere, qui vicit faciendo contra » conditiones ludi, et decipiendo; aut fraude, ac per inju-

» riam alterum pertraxit ad ludendum ; v. gr. si simularet » se planè ignarum lusûs , et sic alterum multò imperitio- » rem provocaret , qui alioqui ludere noluisset , aut si con- » viciis lacesseret , ad quæ vitanda alter consensisset in lu- » sum , aliàs non consensurus. *Mol. d.* 317. *Laym. l. c. Bon.* » *d.* 2. *q.* 3. *p.* 2. *n.* 3.

878. — « 4. Si in re, quæ spondetur , sit inæqualitas , et » hæc alteri parti (v. g. cujus pecunia major est) sit nota , » isque nihilominùs spondêre velit , valet contractus proba- » biliter ; quia scienti , et volenti non fit injuria , ut dicunt » *Navarr. Medin. Sanch. Dian.* Contrarium tamen probabi- » liùs docet *C. Lugo d.* 31. *sect.* 6. *n.* 81. *ex Molin. Less. et* » *Bon.* Si autem ignota sit, non potest alter lucrari ; quia » non est æqualis conditio utriusque , et alter nulli se ex- » ponit periculo. *Vide Azor. p.* 3. *l.* 5. *c.* 25. *q.* 7. *Bon. d.* » 5. *q.* 3. *p.* 2. *q.* 36. *n.* 3. *Salas de ludo, dub.* 13. *n.* 3. » *Escob. et Card. Lug. l. c.*

879. — An valeat sponsio , si quis manifestet certò rem scire , et hoc non obstante alter perseveret in sponsione ?

Prima sententia cum *Viva, Lugo art.* 4. *Salm. de contract. cap.* 4. *punct.* 3. *n.* 64. *et ibid. Sanch., Trull. Dian. Villal.* affirmat valêre , quia alter suæ pertinaciæ detrimen- tum imputare debet.

Sed *secunda sententia* mihi multò probabilior , quam se- quuntur *Lugo d.* 31. *n.* 83. *et Croix l.* 4. *n.* 1068. tenet con- tractum esse nullum ; pari modo , ac si quis pertinaciter emere velit gemmam falsam pro vera. Tunc enim , quamvis ven- ditor manifestet illi veritatem , si tamen ille pro vera emat , adhuc emptio est nulla , cùm ibi non alius contractus inter- veniat , quàm emptionis ; nec emptor animum habet transfe- rendi dominium suæ pecuniæ alio titulo , quàm emptionis ; quæ cùm sit injusta quoad substantiam , nulla est. Excipitur 1. Si ille qui à principio certus videbatur de aliqua re , po- stea , altero contradicente , ac spondêre volente , incipiat du- bitare , advertens jam aliàs se deceptum deprehendisse , etiam in iis quæ sibi certa apparebant ; tunc enim poterit lucrari. Ita *Lugo num.* 79. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 10. *in fin. Ronc. de contr. c.* 3. *q.* 2. *r.* 2. *Anacl. de Spon. q.* 9. *n.* 116. *cum Mol.* Præterea ego exciperem , si sponsor deceptus suam assertionem haberet pro dubia , quia

tunc spontè vult perdere : quando enim credit certum quod ipse asserit, tunc spondet, non quia vult cedere juri suo, sed quia decipitur, unde non habet voluntatem perdendi ; sed quando alter prodit suam assertionem ut certam, et ipse de assertione sua incipit dubitare, et tamen pertinaciter vult spondêre, tunc cessat sua deceptio, et ipse verè vult perdere, casu quo res se habeat, ut alter asserit. Prout si venditor asserat gemmam esse falsam, et emptor jam dubitans vult pluris emere, etiamsi deinde detegatur falsa esse, benè poterit venditor pretium illud retinêre.

« 5. Per se quidem, et jure naturæ licita est etiam sponsio de futuro eventu, qui damnum proximi conjunctum habet, v. g. Petrum intra annum moriturum (etsi enim detur occasio optandi, vel machinandi mortem Petro, id est per accidens ; potestque idem periculum esse in censu vitalitio) : jure tamen humano sæpè prohibetur. *C. Lugol. c. n.* 74.

« 6. Etsi sponsio cum conditione illicita, v. g. plus altero potaturum, sit illicita, quia inducit ad peccatum ; quod tamen eâ lucratus es, non tenêris restituere. *Sanch. Lug. Diana p.* 7. *t.* 9. *r.* 69.

880. — « 7. Probabile est, quod docent *Molin. etc.* dùm quis, minis, vel conviciis ad lusum inductus est, et perdit, victorem non teneri restituere, quia talis absolutè voluntariè lusit. *Bon. l. c. ex Mol. et Garc. contra Azor. Less. Regin. Fill. etc. communiter.*

Quæritur igitur an si quis cogat injuriosè alterum ad ludendum, possit postea retinêre quod lucratur ?

Prima sententia negat, quia damnum ex injuria secutum omninò est restituendum. Ita *Less. l.* 2. *c.* 26. *num.* 9. qui vocat communem cum *Malder. Steph. et aliis ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1080.

Secunda sententia verò, quàm tenent *Mol. d.* 316. *cum Trull. Hurtad. Dic. et Dian. apud Croix loc. cit. ac Garc. apud Lessium num.* 8. et probabilem putant ipse *Lessius et Busemb. ut suprà*, affirmat posse retinêre, quia tunc non coactio, aut ludus, sed potiùs casus, aut peritia cogentis fuit causa damni : si enim, dicunt, iste cogens perderet, jam solvere utique teneretur, et alter posset retinêre, ut communiter docent *ibid. S. Thom. S. Anton. Less. etc.* Ergò vice versâ, si vincit potest retinêre. Hæc sententia, per se

loquendo, mihi probabilior est (nisi collusor qui coëgit, superaret coactum in peritia ludendi, eo enim casu scntio tenêri ad restituendam saltem partem lucrati, juxta mensuram peritiæ quâ præcelleret alteri). Ratio, quia contractus ille, non obstante injuriâ metûs incussi, fuit satis utrinque voluntarius, et validus, juxta communiorem sententiam relatam *n.* 717. Neque obstat dicere cum *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 10. *num.* 3. quòd eo casu tenetur cogens ad restitutionem, quia esset causa damni, cùm ex sua injuria alter damnum patitur. Nam respondetur ex *D. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 7. cujus verba retulimus *n.* 562. *v. Secunda*, quòd irrogans injuriam tunc tenetur ad restitutionem, quando injuria per se conjuncta est cum damno; sed in casu nostro damnum non est de se annexum injuriæ, cùm metum passus, sicut perdidit, ita æquè poterat lucrari; ergò damnum non provenit ex injuria, sive ex metu incusso, sed ex infortunio et casu. Dixi *per se loquendo*, nam si metum passus petat restitutionem pecuniæ amissæ, rectè docet *Less. l. c. c.* 26. *n.* 10. tenêri incutientem metum, lucratum restituere, juxta dicta *n.* 717. *v. Quærit.* 2. Quid verò, si ille cogat tantùm per preces importunas? *Sanch. Nav. Sylv. apud Croix ibid.* adhuc tenent non posse retinêre. Sed longè probabiliùs contradicunt *Less. l. c. et plurimi cum Dian.* quia preces non tollunt voluntarium, sicut nec minæ, ut ex communi asserit *Bus. hic cum Bann. et Mol.*

Quid, si victus cogat injuriosè vincentem ad ulteriùs ludendum, et postea vincat aliud ultra amissum, an possit retinêre? Negat *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1080. *in fin.* nisi victor ex more lusûs haberet jus cogendi alterum ad ulteriùs ludendúm. Sed alii DD. ut *Adrianus*, *Tol. Mol. Garc. etc. apud eumdem Croix l. c.* dicunt non tenêri ad restitutionem; et hos sequor juxta mox suprà dicta, nam idem est cogere ad ludendum, quàm ad ulteriùs ludendum. Potest tamen coactus, ut diximus, repetere quod post coactionem amittit.

881. — « 8. Communior sententia est tenêri restituere, » qui lusit, vel certavit, certò præsciens se victurum esse. » Contrarium tamen, nempe non tenêri, dummodo dolus » abfuerit, tenent *Tol. et Sa, vers. Contractus*, quia non tene- » tur quis ex justitia suam peritiam, vel scientiam adver- » sario declarare: sed is suæ temeritati imputet, quòd ausus

» fuerit cum eo deponere, cujus scientiam non norat. *Vide* » *Bon. l. c. n. 4. Dian. p. 7. c. 9. r. 62.*

882. — « 9. Non tenetur restituere, qui utitur astutiis illis, » quas regulæ lusûs, et consuetudo recepta patitur; cùm » uterque sciat, tales astutias esse solitas, et sic tacitè in » illas liberè consentiat. *Azor. Filliuc. Less. Bon. l. c. p. 2.* » *n. 2.* Si potiores chartas habens, et securus de victoria » augeat sponsionem, vel simulet metum, ut adversarius » augeat. 2. Si sciens se inferiores chartas habêre, dissi- » mulet, augeatque sponsionem, ut sic relinquatur sibi, » quod erat appositum. *Cardin. Lugo, Salm. Sanch. Dian.* » *p. 7. t. 9. r. 43.* 3. Si inspiciat chartas alterius, ex sola ip- » sius negligentia, et absque fraude; secùs, si ita se collocet, » ut possit vidêre, vel si alium constituat, à quo admoneatur. » 4. Si chartas à tergo discat nosse inter ludendum, quas » antè non signarat, nec noverat. *Trull. Sanch. Lug. Dian.* » *p. 4. t. 9. r. 50. et 52.*

« 10. Qui verò utitur fraudibus non adhibêri solitis, vel » colludenti ignotis; v. gr. suffuratur chartas, vel signis à » tergo notat, vel utitur notatis, aut iis, quas antè novit, » ignorante socio, vel arte quâdam eas componit, etc. tene- » tur restituere non tantùm lucrum, sed etiam quantùm al- » teri valebat spes lucrandi, imò etiam colludendi. *Reg.* » *Amic. Trull. Dian. l. c. r. 42. Vide* etiam *p. 4. t. 3. r. 25.* » *et Bon. de rest. d. 2. q. 3. p. 2.* »

Certum est, quòd fraudator tenetur restituere non solùm id quod lucratus est, sed etiam quod alter justè lucraturus erat, si fraus abfuisset: ita *Less. l. 2. c. 26. et Salm. tr. 14. c. 4. punct. 3. n. 58. cum Bon. Vill. et Trull.* In dubio tamen, an alter fuisset lucraturus, non potest quidem fraudans retinêre lucratum, quia saltem est dubius, an justè lucratus sit: sed non tenetur quantitatem expositam alteri dare, quia melior est conditio possidentis: cùm alter non erat certò lucraturus, ut dicunt *Less. l. c. et Salm. ib. cum Sylv. Dian. Villal. et Trull.* Sed meliùs sentit *Cont. Tourn. de ludo, etc. cum aliis* tenêri ad dandum alteri quantum valebat spes victoriæ quam colludens cessante fraude habuisset; modò (intelligendum dico) in colludente potior fuisset spes lucrandi quàm periculum perdendi; ratio, quia eo casu spes illa, quâ alter per fraudem privatus est, jam aliquo pretio digna erat.

Qui lusit, quia fraudulenter monitus fuit ab altero, qui vidit socii chartas, certè lucrum restituere tenetur, nisi ante monitionem jam illum jactum (vulgò *Bosta*) ludere statuisset. In dubio tamen, an fuisset lusurus, si monitus non fuisset, alii dicunt tenêri restituere totum lucratum; sed probabiliùs tenêri tantum pro rata dubii judicat communis sententia cum *Croix l. 3. p. 2. et ib. Bon. Sanch. et Dian.* Quid, si post monitionem adhuc eventus ludi erat dubius? *Sanch. ib.* dicit non tenêri ad restituendum aliquid: alii dicunt tenêri ad totum. Probabiliùs dico tunc tenêri etiam pro rata dubii, cùm dubia sit illatio damni: sed quia adfuit certa injustitia ob illam majorem fraudulentam probabilitatem vincendi, ideò tenetur ad aliquid. Nota hìc, non tenêri lusorem monêre alterum de suo errore, putà, si det manum, si numeret pro se minora puncta. *Croix ib. n. 1043. cum Sanch.* quia sic fert communis mos lusorum.

« 11. Si ludens habeat animum non solvendi, vel, si » perdat, repetendi, non potest lucrari, atque adeò nec re- » tinêre, quod est lucratus, quia fraudulenter decipit, nec » alter vellet cum eo ludere, si id sciret. *Less. l. c. d. 5.* » *n. 31. Regin. n. 388. Bon. l. c.*

» 12. Peccant graviter, et communiter mortaliter, qui to- » tos se lusibus tradunt, cùm sciant in gravia se inde pec- » cata labi, aut impotentes reddi ad solvenda debita, vel » alendos liberos, et uxorem, etc. *Sanch. Trull. c. 27. dub. 1.*

» 13. Ludere pro Psalmo, vel Oratione Dominica recitanda » non est peccatum, nec irreverentia. *Nav. Reb. Sanch. Dian.* » *p. 7. t. 9. r. 1.* »

Quæritur hìc an liceat ludere precibus sacris applicandis pro victore? Negant *Habert, ac Lop. Vega, etc. apud Conc. t. 7. p. 662. n. 4.* quia non licet miscêre sacra profanis; imò dicunt esse simoniam, si vellent victos civiliter obligare. Sed meritò affirmant licêre idem *Conc. l. c. et Cont. Tourn. de ludo. v. An licitum, cum Henrico à S. Ignatio.* Ratio, quia malum quidem est adhibêre spiritualia propter profana; adhibêre verò profana propter spiritualia, licitum et bonum est: idque probat piorum usus. Sicut autem licitum est permutare spirituale cum spirituali, ut diximus *de Simon. hoc l. 4. n. 72.*, sic etiam licet, nec est simonia, invicem se obligare ad præ-

standa spiritualia. Si verò unus luderet pecuniâ, alter precibus, hoc certè esset simonia.

883. — « 14. Peccat item ludens, si lusus lege positivâ sit » prohibitus, ut lusus alearum, et similes, qui magis in » fortuna, et casu, quàm in industria fundantur. At laïcis » ratione circumstantiarum sub veniali, clericis sub mortali » prohibentur. *Less. l. 2. c. 26. n. 6.* Intellige, si clericus » crebrò, perque longum tempus luserit, non autem si per » breve tempus, et causâ recreationis, et absit scandalum; » quia canones id prohibentes non videntur recepti, nisi » quatenus id fieret cum periculo scandali; ut habent *Less.* » *dub. 1. Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1.* Notat autem *Diana p. 7.* » *t. 9. r. 2. et 3. ex Lug. Dicast. Amic. Trull. etc.* prædictis » legibus per contrariam consuetudinem ita derogatum esse, » ut non tantùm laïcus, sed etiam clericus non peccet, si prin- » cipaliter pro recreatione, et simul pro lucro moderato ludat » chartis, vel aleis : in religiosis tamen (apud quos disciplina » regularis viget) utì et Episcopis, à peccato gravi excusari vix » posse. *Ibid. resp. 4. ex Molin. Lugo etc.* etsi *Sanch.* conetur » excusare, si urgeat necessitas, v. g. excitandi, aut recreandi » infirmum, vel si parum ludat ob solam recreationem.

» 15. Si quis ludo tali vetito lucratus fuerit, juxta senten- » tiam probabiliorem non tenetur ad restitutionem ante ju- » dicis sententiam : quia jura non annullant contractum, » nec impediunt acquisitionem dominii, sed tantùm conce- » dunt, ut possit repeti. An verò qui tali lusu perdidit, te- » neatur postea adhuc solvere? Alii negant; *vide Less. hic* » *dub. 5. Mol. Reg. Fill. etc.* Alii affirmant, ut *Azor. Reb. Val.* » *etc. apud Bon. l. c. p. 3. n. 2. Vide Diana p. 2. tr. 7. r. 8.* » *et p. 7. t. 9. r. 21.* »

884. — Omnia hæc operæ pretium est singula fusiùs, et sedulìùs ad trutinam revocare. Ante omnia hìc prænotandæ sunt leges, quæ tam de jure canonico, quàm civili, prohibent ludos vetitos. De jure canonico in *Can. 42. et 43. Apost.* qui refertur in *c. 1. dist. 35.* sic habetur : *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleæ, atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certè damnetur. Subdiaconus, aut lector, aut cantor similia faciens, aut desinat, aut communione privetur : similiter etiam laïcus.* Item in *c. Clerici, de vita et hon. cler.* dicitur : *Ad aleas et taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis*

intersint : item in *c. Inter dilectos, de excess. Præl.* Pontifex declaravit indignum beneficio quemdam clericum *aleatorem manifestum*, et proinde consuetudinem talis lusûs in clericis penitùs improbavit, eamque dixit *pravam*, *ac corruptelam.* Item Conc. Trid. *sess.* 22. *c.* 1. *de Ref.* quoad hanc materiam, et clericos, antiquos canones eorumque pœnas in usum revocari præcepit, non obstantibus quibuscumque consuetudinibus. De jure autem civili in *l. Alearum, c. de rel. et sumptib. fun.* generaliter prohibetur lusus alearum, adeò ut *nulli liceat in publicis, aut privatis domibus vel locis ludere, aut inspicere; et si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio* (id est victi ad solvendum), *sed solutum reddatur, et actionibus competentibus repetatur ab iis qui dederunt.* Idem sancitur in *lib.* 1. *et* 3. *c. de Aleatoribus.* Idem statutum est jure Hispan. pro ludentibus pecuniâ creditâ. *Vide Salm. de contr. c.* 4. *punct.* 3. *num.* 63.

885. — Hinc videndum, an et quomodo peccent laïci, clerici, religiosi, et Episcopi, aleis ludentes. Et 1. quoad *laïcos* pertinet, commune et certum est inter DD. quòd hujusmodi lusus non est eis vetitus sub gravi, ut cum *Bus.* tenent *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 8. *d.* 25. *n.* 5. *Lug. de just. d.* 31. *num.* 9. *Mol. de just. d.* 510. *Hurt. eod. tit. d.* 8. *et Diana p.* 7. *tr.* 8. *res.* 2. *cum aliis communiter.* Imò probabilissimum est cum *Bus.* quòd, respectu ad leges suprà relatas, laïci ne venialiter quidem peccent, ut dicunt *Less. l.* 2. *c.* 26. *num.* 6. *Spor. tract.* 6. *de* 7. *præc. c.* 6. *et Sa, Val. et alii communiter ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1086. Quia (ut dicunt AA. præfati) leges civiles prohibentes obligant laïcos tantùm ad pœnam, non verò ad culpam; datur enim ibi victis actio repetendi amissum, ut ex *d. l. Alearum*, ut suprà. Canon autem citatus *Episcopus*, quoad laïcos est consuetudine derogatus, ut dicunt communiter DD. *vide infrà n.* 895. Dixi, *respectu ad leges relatas*, nam, utrùm peccent venialiter laïci ludentes principaliter propter lucrum? Negant alii *ap. Lugo n.* 4. Quia non est peccatum ordinare medium ad finem utilem; si ergò lucrum honestum est utile, ludere propter illud, culpâ caret. Sed probabiliùs, præcisis circumstantiis, puto cum *P. Conc. t.* 7. *p.* 601. *n.* 3. non excusari à culpa veniali, quia (ut docet *D. Th.* 2. 2. *qu.* 77. *art.* 4.) omnis negotiatio propter lucrum cupiditati deserviens, quamdam turpitudinem habet. Idque clarè pro-

batur ex *cap. Quicumque, 14. qu. 4.* ubi dicitur: *Quicumque tempore messis, vel vindemiæ, non necessitate, sed propter cupiditatem comparat annonam.... hoc turpe lucrum dicimus.*

886. — Sed dubitatur 1. an peccet graviter ludens ludo vetito principaliter ob lucrum? Affirmant *Sylv. vers. Ludus q. 4. et Abul. Gabr. Rich. ac Comit. apud Dian. l. c. r. 1. et Caj. S. Antonin. Gutt. etc. apud Sanch. l. c. c. 8. n. 7.* Quia (ut dicunt), esto intentio lucri non sit mortalis, quando ludus est licitus, mortalis tamen est, quando ludus est prohibitus: quia in illo ludens intendit expoliare proximum medio illicito. Sed communiter, et meritò negant peccare graviter *Sanch. dict. n. 6. cum Alcoz. Mol. d. 510. Lugo d. 31. num. 3. Hurt. d. 8. diff. 2. et Dian. l. c. r. 1. cum Val. Reb. et communi.* Ratio, quia intentio lucri non potest esse mortalis, quando ludus est talis, ut per ipsum valide transferatur dominium, cò quòd tunc ludens licito medio intendit lucrum, licèt ludus, sive modus lucrandi sit illicitus. Imò *Lugo, et Diana*, probabiliter dicunt nec veniale esse, si ad honestum finem lucrum intendatur.

887. — Dub. 2. an victor tali lusu teneatur restituere lucratum ante sententiam judicis? Affirmant *Sylv. S. Ant. Arm. Tab. etc. apud Sanch. Cons. 1. c. 8. d. 1. n. 2. ex dict. l. Alearum*, ubi dicitur, quòd si victus *solverit, solutum reddatur, et competentibus actionibus repetatur.* Sed negandum cum *Busemb.* et communi sententiâ, quam tenent *Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 3. Lug. d. 31. n. 60. Salm. de contr. c. 4. punct. 3. n. 61. Sporer c. 6. n. 82. Croix l. 3. p. 2. n. 1086. Sanch. l. c. n. 3.* (qui meritò dicit hanc sententiam omninò tenendam) *Less. c. 26. n. 17.* qui vocat veram cum *Sot. Mol. Med. Cov. et aliis communiter.* Ratio, quia (utì patet ex verbis legis, ut suprà) ibi non declaratur irritus contractus, sed tantùm datur victo actio ad repetendum. Et idem dicunt *Salm. ibid. n. 63. et Lugo n. 67.* de lege Hispana vetante ludum ad creditum. Addunt tamen *Salm. ibid.* hoc valêre solo casu quo victus liberè solverit, sciens ad id non tenêri; sed *Lugo n. 67. Dian. l. c. r. 24. et Dic. ap. Croix l. c. n. 1087.* probabiliter dicunt victorem posse retinêre lucratum etiamsi victus ignoraverit posse negare solutionem: quia recepit ex contractu

valido, et victus jam habebat obligationem naturalem solvendi, licèt ex jure positivo poterat exceptionem opponere.

888. — Dub. 3. an si victor impediat, ne judex eum obliget ad restitutionem, teneatur restituere? Respondetur affirmativè, si impediat vi vel fraude; secùs, si alio modo. Ita communiter *Lug. d.* 31. *n.* 62. *Less. c.* 26. *num.* 21. *Sanch. dub.* 2. *n.* 2. *Mol. disp.* 514. Quia victor non tenetur restituere, nisi post sententiam. An autem victor interrogatus à judice teneatur fatèri quidquid ludo vetito lucratus fuerit, et an aliàs obligetur restituere? Negant *Mol. et Sanchez ap. Lugo n.* 63. *et alii cum Diana p.* 7. *tr.* 9. *r.* 27. et probabile putat *Less. n.* 21. si id probatum non sit saltem semiplenè. Ratio, quia cùm victor examinetur criminaliter, ut puniatur privatione lucri in pœnam criminis, non tenetur fatèri, quando crimen est occultum. Sed probabiliùs *Lugo n.* 64. *Less. dict. n.* 21. *et Croix n.* 1090. affirmant. Ratio, quia hìc non agitur de punitione, sed de restitutione concessâ à lege, quæ est dispositiva in favorem eorum qui perdunt, non autem pœnalis; si enim esset pœnalis, restitutio non esset facienda victo, cùm ipse etiam particeps fuerit delicti, sed fisco, vel pauperibus. Regula autem, quòd reus non tenetur fatèri veritatem occultam judici interroganti sine semiplena probatione, ut docent *Less. l. c. et c.* 31. *n.* 9. *et Lugo n.* 63. currit tantùm in causis criminalibus, non in civilibus.

889. — Dub. 4. an qui ludit ludo vetito cum animo repetendi in judicio, possit retinère lucratum? Negant *Less. c.* 26. *n.* 31. *et Mol. Reg. ac Dic. apud Croix n.* 1088. quia tolleret æqualitatem contractûs, cùm eo casu posset lucrari, et non perdere. Sed probabiliùs affirmant *Lugo d.* 31. *n.* 53. *Sanch. l.* 1. *c.* 8. *dub.* 5. *n.* 1. *et Spor. n.* 84. Ratio, quia ex una parte contractus fuit validus, cùm intentio non adimplendi minimè irritet contractum; et ex alia parte contractus remansit æqualis, exceptio enim non solvendi utrique parti semper competebat. Hinc, si iste lucratur, retinet ex contractu valido: si verò perdit, negat solutionem, utens beneficio quod lex ipsi tribuit.

890. — Dub. 5. an qui ludo vetito perdidit, teneatur solvere?

Prima sententia valde probabilis affirmat, et hanc tenent *Sayr. l.* 9. *c.* 22. *n.* 21. item *Val. Bann. et Reb. apud Bon. de*

ludo quæst. 3. *p.* 3. *n.* 2. et probabilem vocant *Lugo d.* 22. *n.* 301. *et Salm. de contract. c.* 4. *punct.* 3. *n.* 62. *in fin.* Ratio, quia jure naturali contractus fuit validus, et ideò victus illi tenetur stare donec judicialiter exceptionem opponat, vel petat restitutionem.

Secunda sententia verò communior et probabilior negat, eamque tenent *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 23. *n.* 144. *Less. l.* 2. *c.* 26. *dub.* 4. *n.* 24. *Lugo dict. d.* 22. *n.* 300. *et d.* 31. *n.* 70. *Viva de ludo q.* 9. *art.* 4. *n.* 11. *Salm. cit. n.* 62. *et Spor. tr.* 6. *de* 7. *præc. c.* 6. *n.* 83. *cum Nav. Tol. Mol. et Laym.* Ratio, ut dicunt *Salm. ibid. et c.* 1. *punct.* 7. §. 1. *n.* 71. *ac Less. n.* 24. quia in citata *l. Alearum*, *c. de Relig. etc.* videtur ablatam fuisse omnem obligationem solvendi adhuc naturalem, dùm in ea sancitur, *ut victus non cogatur solvere.* At frustrà (ajunt) diceretur ludentem non posse cogi ad solvendum, si in foro conscientiæ aliàs cogeretur. Sed hæc ratio probaret nimis, probaret enim quòd ex tali lusu vincens teneretur ante sententiam restituere lucratum, quia, si victus obligationem naturalem non haberet solvendi, injustè ille reciperet; sed huic contradicit communis sententia, quam tenent ipsi *Salm. et Less.* ut vidimus suprà in dub. 2. Ratio igitur potior est, quia lex, nisi obligationem naturalem non auferat, cùm tamen sit lata non tantùm in pœnam victoris, sed etiam in favorem victi, dando jus victo ad se defendendum exceptione vel repetitione soluti, dat etiam jus absolutum ad non solvendum. At quid enim is tenetur solvere, si potest solutum statim repetere? Hoc confirmatur ex *l. Creditori*, 5. *c. de Pactis*, ubi dicitur: *Frustrà solvitur, quod statim repetendum est.* Idque probabile putat *Lugo d.* 31. *n.* 302. (*contra Mol.*) etiamsi victus ob verecundiam non haberet animum excipiendi, vel repetendi in judicio.

891. — Dub. 6. an, si uterque ludens renuntiaverit beneficio legis, poterit victus negare solutionem? Rectè affirmant *Less. c.* 22. *n.* 26. *et Lugo d.* 31. *n.* 65, si renuntiaverint sine juramento, quia beneficium legis datum est in bonum commune, et ideò invalida est cessio ludentium. Benè tamen advertit *Lugo ib.*, quòd si post solutionem fieret illa cessio, valida videtur et irrevocabilis; quia esset nova gratuita donatio independens à ludo. Si verò lusores renuntiaverint beneficio cum juramento, rectè distinguit *Less. l. c.* et dicit, quòd si

juraverint tantùm se soluturos, tenerentur quidem solvere, sed poterunt postea solutum repetere. Secùs, si juraverint etiam non repetituros, quia licèt ludus sit vetitus, permissum tamen est et licitum solvere tali ludo amissum, illudque non repetere; ac ideò valet quidem tale juramentum, utpote de re licitâ, ut mox videbimus in quæstione sequenti, contra *Salm.*

892. — Quæritur enim, utrùm eo casu poterit victus petere à prælato relaxationem juramenti? Affirmant alii apud *Less. c. 26. n. 27.* prout dicitur de juramento de solvendis usuris. Sed veriùs negat *Less. l. c. cum Molin.* quia hìc intervenit contractus validus, qui non intervenit in pacto solvendi usuras. Dicunt autem *Salm. de juram. c. 3. punct. 1. n. 6.* prædictum juramentum solvendi amissum in ludo vetito, reverà non indigère relaxatione, quia est de re illicita contra bonum commune, cùm ob commune bonum sint vetiti tales lusus. Sed benè contradicit *Sporer de jur. c. 1. n. 21.* dicens, verum esse, quòd juramentum contra id quod leges prohibent, per se est irritum, ut probat *Palaus d. 2. p. 8. n. 6.* Sed in nostro casu advertendum, quòd lex, quamvis prohibeat hunc lusum, non prohibet tamen, sed benè permittit solvere perditum. Hinc concluditur, quòd juramentum ludendi lusu vetito esset quidem nullum, quia lusus est vetitus, et contra bonum commune; non autem est nullum juramentum solvendi amissum, quia hoc à lege non prohibetur.

893. — Dub. 7. an victus, qui jam solverit, possit occultè sibi compensare solutum? Affirmat *Adrianus*, et probabile putat *Angles ap. Sanch. l. 1. c. 8. dub. 2. n. 5.* Sed oppositum est omninò tenendum cum *eod. Sanch. Arag. Met. Lop. l. c. Sporer tr. 6. c. 6. n. 82. et Lugo d. 31. n. 71. cum Sot. Led. et communi.* Ratio, quia dominium pecuniæ solutæ jam validè translatum est, unde repeti non potest, nisi coram judice: sed quid si victus repetat solutum, petendo rescisionem contractûs, et victor renuat restituere? Perpende dicta *n. 717.*

894. — Dub. 8. et ultimò, utrùm si victus fictè minitetur in judicio repetere solutum, possit titulo transactionis aliquid recipere à victore? Negant *Mol. d. 514. Bon. de ludo §. 3. n. 13. et Lugo d. 31. n. 72. cum Salas*, et fusiùs *d. 22. n. 167.* quia (ut dicunt) contractus ille transactionis factus est per dolum dantem causam contractui, scilicet per metum

qui reverà non aderat deficiente animo repetendi; et ideò victus nihil potest accipere, et si accipit tenetur restituere. Sed probabiliùs affirmant posse accipere *Less. l. 2. c. 17. n. 42. Sanch. de matr. l. 4. d. 9. n. 6 Pal. t. 1. tr. 2. d. 1. p. 10. n. 3. Dian. p. 3. tr. 4. n. 24. et Trull. ac Dic. ap. Croix l. 3. p. 2. n. 1086.* Ratio, quia, licèt victus non habet animum, habet tamen potestatem repetendi; quâ se privat inposterum per talem transactionem; et victor reverà non dat, ut illum animum deponat, sed ut cedat juri suo repetendi, prout reverà cedit.

895. — II. Quoad *clericos* verò pertinet, aliter res se habet, quàm quoad laïcos. Sed prænotandum, quòd canones vetantes ipsis ludos alearum afficiunt solos clericos in Majoribus constitutos, et beneficiatos, ut dicunt communiter *Roncag. de ludo c. 1. q. 3. Lugo de just. d. 31. n. 12. cum Less. et Salas*, item *Sanch. Cons. l. 1. c. 8. dub. 28. n. 8. cum. Nav. et Lop. contra Alcoz.* Ratio, quia (ut ajunt) canon *Episcopus*, in principio relatus, quoad alios clericos saltem ex consuetudine derogatus est, sicut quoad laïcos. Quoad beneficiatos autem, *vide dicta n. 831. v. Communis.*

896. — At dubitatur 1. an prædicti clerici in Sacris, aut beneficiati peccent graviter, aleis ludendo frequenter, et in magna quantitate? *Salm. de contract. c. 4. punct. 3. n. 60.* quamvis probabilem putant sententiam affirmativam, negant tamen hos peccare mortaliter, cessante scandalo. Ratio eorum, quia præfatæ leges vel ab initio non obligarunt, nisi ad pœnam, vel ex consuetudine sunt abrogatæ, et citant pro sua sententia *Sanch. Less. ac alios, apud Dian.*; sed *Sanchez, Less. et alii apud Dianam*, ut infrà videbimus, expressè oppositum tenent. Unde omninò dicendum ipsos peccare mortaliter cum communi sententia, quam tenent *Sanch. dub. 28. n. 7. Less. l. 2. c. 26. n. 6. Spor. tr. 7. in 7. præc. c. 6. n. 80. Mol. d. 512. et alii infrà citandi*: ratio; tùm quia juxta canones (ut pro certo habet *Dian. p. 7. t. 9. r. 3.*) damnantur de mortali clerici publicè et frequenter aleis ludentes, tùm quia, licèt canones prohibentes hodiè non sint in tota sua observantia (ut concedunt *Less. et Lugo l. c. ac Fill. tr. 37. c. 4. n. 59.*), tamen non sunt omninò aboliti, cùm lusus alearum de ipso jure naturali notabiliter dedeccat statum ecclesiasticum, ut mox dicemus dubio sequenti.

897. — Dub. 2. an peccent graviter clerici frequenter ludentes aleis, etsi in parva quantitate?

Prima sententia negat, quam tenent *Sylv. v. Ludus, q. 4. Nav. Sum. c. 19. n. 12.* item *Abb. S. Anton. Gutt. Lop. ap. Sanch. dub. 28. n. 6.* Ratio istorum, quia frequentia ludendi, licèt aggravet peccatum, non tamen mutat speciem, ut de veniali reddat mortale.

Affirmat verò *secunda sententia* communissima, quam sequimur, et tenent *Cajet. 2. 2. q. 168. art. 3. dub. 3. Ang. v. Ludus, n. 4. Arm. eod. verb. §. 4. Hurt. de just. d. 8. diff. 3. Viva de contr. q. 9. art. 4. n. 6. Sanch. l. c. n. 7. cum Alcoz., et Palac. Laym. l. 3. tr. 4. c. 21. n. 1. Mol. d. 512. Less. c. 26. n. 6. Roncag. de ludo, c. 1. q. 3. r. 2. Spor. l. c. n. 80. et Dian. cum aliis dict. res. 3. et p. 4. tr. 4. r. 183.* ubi vocat hanc sententiam communem, aitque ab ea non discedendum. Idem sentit *Bus.* ut suprà (modò tamen ludus non solùm sit frequens, sed etiam per longum tempus, ut etiam loquuntur *Less. et Wigandt t. 8. ex. 4. n. 77.*). Ratio, quia, ut jam suprà indicavimus, et ut docent *Sanch. n. 6. et Mol. ac Ronc. l. c.* frequentia talis lusûs de jure naturæ dedecet valde Ecclesiæ ministros. Neque consuetudo id excusare potest, quia, ut Pontifex declaravit in *c. Inter dilectos, de vita, et honest. cler.* talis consuetudo, tanquam vera corruptela, est omni tempore improbanda et removenda. Qualis autem sit hæc frequentia mortalis? *Bordon.* putat esse ludere semel in hebdomada, sed *Roncaglia* meritò id putat nimis rigidum. Immò *Less. d. n. 6. et Wigandt l. c.* sentiunt non damnandos de mortali clericos ludentes ad breve tempus, etsi crebrò, recreationis causâ, nisi propria statuta diœcesis, vel ordinis id prohibeant.

898. — Dub. 3. an peccent graviter clerici ludentes aleis in magna quantitate, etsi non frequenter? Affirmat *Sporer d. c. 1. n. 80.* et adhærent *Mol. d. 512. ac alii ap. Nav. Man. c. 24. n. 9.* Sed negat *Salas apud Lugo d. 31. n. 11.* et consentit *Laym. d. c. 21. n. 1.* citans *Less. et Reb.* nisi fiat publicè, et cum scandalo: dicit enim *Laym.* quòd canones (ut habetur in *cit. cap. Inter dilectos, de excess. Præl.*) loquuntur tantùm de publico aleatore, et his lusibus dedito.

899. — Ex his omnibus dico I. non peccare graviter clericos, qui rarò, moderatè, et privatim sine scandalo aleis

ludunt. Imò probabiliter nec venialiter, si ludant recreationis gratiâ in loco ubi præfati canones non rigidè observantur, ut dicunt *Mol. d.* 512. *Laym. l. c. n.* 2. *Spor. n.* 80. *et Dian. p.* 7. *tr.* 9. *r.* 3. *in fin. cum Dic. et Amic.*

900. — Dico II. præfatas sententias, quæ damnant de mortali clericos aleis ludentes, non procedere in ludis chartarum, qui non sunt meræ sortis seu fortunæ. Confundunt alii ludum alearum cum omni ludo chartarum: sed immeritò, nam reverà alea, ut magistri idiomatis latini docent, est nomen comprehendens solos ludos sortis, qui non ex arte, sed omninò à casu pendent, et hujusmodi sunt ludi talorum, tesserarum et similium. Hinc dico, quòd lusibus illis chartarum, qui totaliter pendent à casu, ut sunt lusus vulgò vocati, *Bassetta, primiera*, et similes, pro his quidem valent sententiæ præfatæ. Non autem pro aliis, qui sunt tam industriæ, quàm fortunæ, ut sunt illi qui dicuntur, *Ombre*, *tressette*, et similes (1). Pro his enim valde probabiliter puto cum Auctore Libelli cui titulus: *Istruz. per li Novelli Confess. p.* 2. *c.* 17. *n.* 397. *cum Passerin.* valère sententiam *Salmanticensium, ut suprà*, scilicet non peccare graviter clericos iis ludentes, nisi alicubi esset specialis prohibitio, aut scandalum. Circa quod benè insuper advertit *Molin. dict. d.* 512. pensandam esse qualitatem personæ, an sit magnæ vel parvæ æstimationis; clerici enim, qui vitam non tam exemplarem ducunt, reverà grave scandalum non ingerunt, si etiam frequenter aspiciuntur in talibus ludis versari, modò propria ministeria non negligant; imò nec ullum præbent scandalum, si merè recreationis causâ id faciant. Et hos verè dici potest excusari ab hodierna et universali consuetudine, quæ certè differt ab illa antiqua arcta primitivæ Ecclesiæ disciplina.

901. — III. Quoad *religiosos* autem pertinet, dicunt *Lugo d.* 31. *n.* 12. *Sanch. c.* 8. *dub.* 28. *n.* 9. *et Mol. d.* 521. *in fin.* ipsos propter eorum statum, et scandalum aliorum, faciliùs posse graviter peccare, aleis sive taxillis ludendo. Unde dicunt *Roncaglia d. c.* 1. *qu.* 3. *r.* 2. *et Bann. apud Lugo d.*

(1) *Bassetta*, gall. *Bassette*, germ. *Bassetspiel.*
Primiera, gall. *Prime*, germ. *Primespiel.*
Ombre, gall. *Jeu de l'hombre*, germ. *Lomberspiel.*
Tressette, gall. *Tré-sept*, germ. *Trisettspiel.*

n. 12. quòd religiosi reformati, ut Capuccini, Jesuitæ, Discalceati, et similes peccant, si semel his lusibus ludant. Et tantò magis id dicendum cum *Salm. de rest. c.* 6. *punct.* 8. *n.* 95. de eo, qui in his religionibus viam talibus ludis aperiret: *Roncaglia* autem *l. c. et Sanch. n.* 9. *cum Met.* dicunt adhuc religiosos non tam arctæ observantiæ peccare graviter, si frequenter versentur in his lusibus, etsi sine scandalo; sed *Salm. cit. n.* 95. *cum Peyrin. Dic. et Ant. à Spir. S.* dicunt, quòd, præciso scandalo, et præcepto in contrarium, hujusmodi religiosi excusantur à mortali, si ludant in modica quantitate; etiam à veniali, si faciant ob rationabilem causam; putà ad solandum infirmum, aut socium tristem: et hoc probabile mihi videtur, loquendo de ludis chartarum non meræ sortis, juxta id quod suprà diximus de clericis. Addunt *Salmant. ibid.* id licitum etiam recreationis gratiâ, vel ubi consuetudine permittitur; sed huic non acquiesco, quia talis recreatio est per se indecens statui religioso; nec consuetudo talem indecentiam cohonestare potest. Quantam verò summam possit religiosus ludo exponere? Modò ludus non sit specialiter interdictus à Regula, *Spor. de* 7. *præc. cap.* 6. *n.* 72. censet posse exponere tres florenos quotannis. Alii autem, ut *Lugo de just. d.* 3. *n.* 144. *Elbel tom.* 2. *c.* 18 *n.* 655. *Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 19. *n.* 79. *cum Nav. Val. Graff. Salon. et Mol. d.* 520. *etc.* probabiliter opinantur, quòd si religiosus habet quotannis centum aureos, possit exponere quinque, dummodò tantumdem in eodem anno non impendisset in alios usus non necessarios. Alii tandem, ut *Salm. ibid. n.* 94. *cum Lugo, Mol. Az. etc.* dicunt posse exponere, quantum sibi subtraheret parcè vivendo de iis quæ sibi ad usum sunt assignata.

902. — IV. Et ultimò quoad *Episcopos* pertinet, isti si ludant aleis, cùm hoc valde dedeceat statum episcopalem, vix possunt excusari à mortali, ut dicunt *Sotus, et Salzed. ap. Sanchez, Cons. l.* 1. *c.* 8. *d.* 28. *n.* 5. qui *cum Alcoz.* absolutè eos damnat de peccato gravi, nisi faciant ad recreandum infirmum. Extra tamen hanc, vel similem causam, *Alcoz. apud Lugo d.* 31. *n.* 12. ait peccare mortaliter Episcopum, qui semel ludat. Sed meritò (præcisis circumstantiis) *Lugo* hoc putat nimis durum: *Sanchez* autem *ibid. cum Met. et Reb. apud Dian. p.* 7. *tr.* 9. *r.* 4. excusat eum à mortali, si ludat semel ad recreationem; imò *Salas apud Lugo l. c.* eo

casu excusat etiam à veniali. Cæterùm Episcopum ludentem ludo meræ sortis, etiam semel, difficulter puto excusari posse à scandalo gravi: sicut etiam censeo, si frequenter versetur in aliis ludis chartarum non omninò fortuitis.

903. — An autem peccent mortaliter clerici, aut religiosi, qui assistendo inspiciunt ludentes aleis? hoc quidem prohibetur, ut vidimus, in *c. Clerici, de vita, etc.* ubi eis præcipitur, *ne hujusmodi ludis intersint.* Communiter tamen negant DD. in hoc ipsos peccare mortaliter, nisi essent causa ludi mortalis, vel negligerent lusores corrigere, vel nisi de tali ludo, quatenùs mortali, sibi complacèrent; secùs, si assisterent causâ tantùm se delectandi de industria vel fortuna ludentium. Ita *Sanch. Cons. l.* 1. *c.* 8. *dub.* 29. *cum Cajet. Sylvest. et Ang. ac Dian. p,* 7. *tract.* 9. *r.* 40. Quâ de re improbabiliter sentit *Barth. de S. Fausto apud Dian. loc. cit.* quòd clerici et religiosi assistentes ludis alearum non excusentur à mortali, eò quòd in bulla *S. Pii* hoc interdicitur iis sub pœna excommunicationis; sed censeo præfatum Auctorem quoad hoc in magnum irrepsisse errorem, nam *Sanch. l. c.* loquens de ludo alearum, nil penitùs meminit de tali bulla; meminit verò de ea paulò pòst. At ibi observatur bullam *S. Pii* loqui tantùm de clericis et religiosis assistentibus agitationibus taurorum, non autem lusibus alearum. Episcopi autem his lusibus ex proposito et frequenter assistentes, difficulter etiam excusari possunt à peccato scandali gravis.

DUBIUM XIV.

Quid sit contractus societatis?

904 *Quomodo fit societas?*

905 *De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine* damnorum?

906 *Quid nomine* expensarum? *Et an socius possit sibi deducere expensas itineris?*

907 *Qu. I. An capitale sit dividendum, si unus confert pecuniam, alter laborem? Qu. II. Quomodo deindè dividendum lucrum? Qu. III. An damnum sortis spectet semper ad dominum? Qu. IV. An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune? Qu. V. Quando inter fratres censetur facta societas? et quid in ea servandum? Qu. VI. Quibus modis finiatur societas?*

908 *An per* tres contractus *possit exigi lucrum certum, salvo capitali?*

909 *De societate* animalium. *Qu. I. Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impedit, possisne lucrum exigere? Qu. II. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo? Qu. III. An liceat contractus,* ad caput salvum?

910 *Quid de filio negotiante cum patre?*

904. — « Resp. Is est, cùm aliqui inter se conveniunt, » et contributis aliquibus rebus ad lucrandum idoneis, sive » fructiferis, ut pecuniâ, animalibus, industriâ, labore, » etc. commune aliquod lucrum faciunt, quod, utì et da- » mnum, pro ratione, et rata cujusque dividunt inter se. » *Vide Less. Laym. c.* 20. *Bon. qu.* 6. *p.* 1.

Unde spectando id, quod ratio, et justitiæ natura hic requirit, resolvuntur hi casus:

« 1. Plus lucrari debet, qui confert pecuniam, et operam » suam, quàm qui vel pecuniam, vel operam solam.

» 2. Capitale, seu sors, quam quivis contribuit, si pereat » casu, vel culpâ sociorum levissimâ, contribuenti perit. » Ubi discrimen est inter hunc contractum, et mutuum: » quia in mutuo sors data alienatur, et dominium ejus » transfertur in mutuatarium, cujus proinde solius pericu- » lum ac damnum est, si casu pereat; in societate autem, » qui sortem confert, eam non omninò alienat à se; et sic- » uti commodum, ac lucrum ad eum spectat, sic etiam pe- » riculum, et damnum. » *Bon. l. c.* (1).

905. — Tres igitur sunt præcipuæ conditiones licitæ societatis: I. Ut societas fiat in negotiatione honesta. II. Ut damnum sortis spectet tantùm ad dominum. III. Ut servetur æqualitas, nempe, ut æstimatio laboris unius æquiparet usum pecuniæ alterius. *Vide Salm. tract.* 14. *c.* 5. *punct.* 11. §. 1. *n.* 96.

(1) *Art.* 1851. Si res determinatæ, quarum ususfructus solus in societatem affertur, usu non consumuntur, periculum ipsarum feret socius proprietarius; si verò usu consumuntur, aut successu temporis deteriores fiunt, aut ad venditionem destinantur vel æstimatæ sociis conferuntur, erunt periculo ipsius societatis.

Edit.

Viva de contr. q. 9. *art.* 3. *n.* 2. *et alios passim.* IV. Conditio est, ut uterque socius subeat onus damnorum, et expensarum. Nomine autem *damnorum* veniunt tantùm damna illa, quæ solo intuitu societatis obveniunt socio, putà si ipse causâ custodiendi, vel transferendi, vel comparandi merces diripiatur à latronibus, ut habetur ex *l. Cum duobus.* §. *Quidam, ff. pro socio*, ubi dicitur : *Damni partem dimidiam* (alterum) *agnoscere debere tam pecuniæ, quàm rerum cæterarum, quas secum non tulisset socius, nisi ad merces communi nomine comparandas proficisceretur.* Non tamen veniunt damna, quæ remotè occasione societatis socius patitur, putà si occupatus in societate prætermittat acquirere legatum sibi relictum, negotiis domûs suæ providêre, etc. ita *Bon. de contr. d.* 3. *q.* 6. *p.* 4. *n.* 1. *Cont. Tourn. de contract. part.* 2. *cap.* 4. *quær.* 2. *v. At socii et alii, ex l. Socium*, §. *Socius, ff. eod. tit.* ubi id expressè sancitur. Nec veniunt damna, quæ non contemplatione societatis, sed intuitu ipsius propriæ personæ obveniunt socio; ut legitur in eodem §. *Socius*, mox citato. Si autem causâ societatis vulneretur socius, vel ejus servus à latronibus, tunc solæ expensæ curationis debent esse communes, ex prædicta *l. Cum duobus.* §. *Quidam.*

906. — Nomine autem *expensarum*, veniunt sumptus itinerum, transvectionum, solutionis vectigalium, conservationis mercium, etc. Sed hìc dubitatur, an socius itinerans causâ societatis posset sibi deducere omnes expensas itineris? Negant *Sylv. v. Societas, quæst.* 12. *Ang. eod. v. n.* 12. item *P. Nav. Reb. apud Bonac. de contr. d.* 3. *q.* 6. *p.* 4. *n.* 4. et probabile putat *Less. l.* 2. *c.* 25. *n.* 35. Ratio, quia societas non tenetur subire sumptus, quos alter socius domi fecisset, sed solùm illos in quibus is damnificatur causâ societatis. Alii verò, ut *Roncaglia de contr. c.* 3. *quæst.* 2. *r.* 2. *Mol. d.* 418. *n.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 25. *n.* 35. *Navarr. c.* 17. *n.* 283. *et Bonac. l. c. cum Reg. et Salon.* concedunt posse integros deducere, modò aliter non sit conventum, et diversa non sit consuetudo; et probant ex *l. Si fratres.* §. *Si quis, ff pro socio*, ubi dicitur, quòd socius *viatica, et stabulorum, jumentorum, carrulorum vecturas, vel sui, vel sarcinarum suarum gratiâ*, (societati) *rectè imputabit.* Unde, cùm lex absolutè concedat socio sibi recipere viatica cum cæteris expensis, non apparet ratio, cur ea non integrè recipiat.

Hæc secunda sententia videtur probabilior, utpote juri conformior. Sed quia primam non audeo dicere improbabilem, ideò censeo, quòd si bonâ fide socius sibi expensas applicavit, poterit retinêre; secùs, si malâ fide; quia, ut diximus *n.* 761. *v. Quær. II.* cum opinione probabili et non certâ, non potest inchoari possessio.

907. — Quær. I. Si in societatem unus confert pecuniam, alter laborem, an in fine societatis ante omnia restituendum sit capitale domino pecuniæ?

Prima sententia, quam tenent Glossa *in l. 1. c. Pro socio, et Bart. Covarr. etc. apud Pal. tr. 33. d. 8. p. 3. n. 1.* negat, et non solùm lucrum, sed etiam sortem inter utrumque socium dicit esse dividendam. Ratio, quia in societate omnia debent communicari, unde sicut mercator facit communem operam suam, sic alter debet suam pecuniam communem facere. Alii dicunt, quòd sicut ad dominum spectat capitale, et postea ejus lucrum; sic ad mercatorem priùs pretium suæ industriæ; et postea pars lucri, quod in idem coïncidit.

Secunda sententia tamen vera, quam tenent *Pal. l. cit. n. 2. Azor. l. 9. cap. 3. q. 1. cum Baldo, et S. Bern. Sen. Lugo d. 30. n. 24. Petroc. tom. 2. p. 405. Bon. de contr. d. 3. p. 3. n. 3. Cabass. l. 6. c. 13. n. 3. Escob. l. 41. c. 12. dub. 1. n. 82. Ronc. de contr. c. 2. q. 3. r. 2.* docet sortem semper primo loco domino deducendam, etiamsi nullum lucrum supersit. Probatur 1. ex bulla *Sixti V. Extrav. Detestabilis.* §. 2. ubi sic sancitur: *Si finitâ societate ipsum capitale extat, ei qui illud in societatem contulerit, restituatur, nisi socio recipienti fuerit communicatum, aut aliter inter contrahentes legitimè conventum sit.* Probatur 2. ratione, quia pecunia collata in societatem minimè fit communis inter socios quoad dominium, seu proprietatem, sed tantùm quoad usum, seu commoditatem, ut habetur ex *D. Th. 2. 2. q. 78. art. 2. ad 3.* ubi S. Doctor ait: *Qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum, sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur.* Sicut ergò, si pecunia perit, domino perit; ita si superest, eidem superest. Nec obstat dicere, quòd in societate fiunt communia tam indu-

stria, quàm pecunia; nam respondetur, ut jam innuimus, quòd in societate non communicatur pecuniæ proprietas, sed tantùm usus, seu commoditas; unde sufficit, ut uno conferente industriam, alter conferat pecuniæ commoditatem. Et idcò, si finitâ societate solum remanet capitale, non erit injustitia, si totum domino restituatur; sicut enim socius amittit lucrum suæ industriæ, sic iste amittit lucrum commoditatis suæ pecuniæ, quæ cùm sit negotiationi exposita, benè apta est fructum reddere. Et sic etiam neque verum est id quod alii supponunt, nempe quòd unus conferat operam, et alter pecuniam; nam reverà ex una parte confertur opera, et ex altera non pecunia, sed pecuniæ commoditas præstatur; unde non quidem debetur mercatori pretium sui laboris, et sui laboris lucrum; sed tantùm dimidium lucri spectat ad eum, ut fructus suæ industriæ, et dimidium spectat ad dominum sortis, ut fructus commoditatis suæ pecuniæ negotiationi expositæ, semper domino salvo suo capitali. Prout, si quis ad negotium confert navim, et alter operam, completo negotio, navis quidem integra debetur domino, cùm tantùm usus navis sit collatus; et lucrum deinde est dividendum.

Quær. II. Detractâ sorte domino, quomodo dividendum est lucrum? In hoc valde obscurè, et confusè DD. loquuntur. Alii, ut *Less. l.* 2. *c.* 25. *n.* 9. *Viva de contr. q.* 9. *art.* 3. *n.* 5. (et probabile putat *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1101.) dicunt, quòd si unus confert centum aureos, et alter operam tantidem æstimatam, tunc æqualiter dividendum est lucrum, et capitale, juxta primam sententiam allatam in præcedenti quæstione. Alii verò, ut *Cabass. l.* 6. *c.* 13. *n.* 6. *cum Ang. Sylvest. Nav. etc.* dicunt, quòd deducto priùs capitali in beneficium domini, reliquum æquè dividendum sit, etsi valor operarum æquiparet valorem sortis. Pace tantorum doctorum, censeo neutram prædictarum sententiarum æquitati conformem esse; prima enim plus æquo tribuit ponenti operam, ut jam diximus in *Qu. I.*; secunda plus ponenti pecuniam. Hinc omninò mihi dicendum videtur cum *Ronc. de contr. c.* 2. *q.* 3. *r.* 2. *et Pal. tr.* 33. *d.* 8. *p.* 3. *n.* 2. *et* 3. *cum Reb.* quòd, salvo capitali domino, lucrum dividendum est pro rata, habitâ ratione valoris industriæ ex una parte, et ex altera commoditatis præstitæ ex pecunia, juxta com-

munem æstimationem lucri quod communiter habêri solet ex pecunia applicata ad negotiationem. Hinc benè advertendum cum *eod. Ronc. l. c. r. 1. et Sporer de 7. præc. c. 6. n. 51.* quòd aliquando industria mercatoris plus valebit, quàm usus pecuniæ, et tunc proportionaliter debet lucrum distribui : ita ut aliquando licitum poterit esse pactum, ut in fine etiam capitale dividatur, æque interim distributo lucro; prout fit ex consuetudine in pluribus locis in societate animalium, ut testatur *Cabass. l. c.* Insuper advertendum, quòd aliquando valor industriæ decrescit, ob multitudinem operariorum societatem petentium; quâ ratione poterunt fortè excusari plures contractus, qui primo aspectu videntur injusti, eò quòd operariorum industria in societatem collata juxta consuetudinem loci communiter non pluris ibi æstimatur.

E converso injustum omninò esset pactum quòd, emptâ merce, ante omnia durante societate restituatur domino suum capitale, et deinde quod superest æqualiter dividatur; nam, licèt compensentur mercatori fructus, quos interim non percipit, cum medietate sortis, quam in fine societatis percipiet; tamen ponenti pecuniam minuitur periculum sui capitalis, dum in principio illud salvum facit, et mercator, si postea merx pereat, subjacet periculo sortis et lucri; ita optimè *Ronc. loc. cit. r. 3. in praxi.*

Quær. III. An damnum sortis sit commune, quando, uno conferente pecuniam, altero operam, pecunia casu perit ?

Prima sententia, quam tenent *Major in 4. dist. 15. q. 47. §. Tertius*, Glossa *in l. 1. c. Pro socio, et alii apud Azor. t. 3. l. 9. c. 3. q. 3.* sic distinguit : Si sors perit, postquam socius suam operam posuit, tunc damnum totum spectat ad ponentem pecuniam. Si verò pecunia perit, antequam socius operam præstet, damnum debet esse commune. Ratio, ut dicunt, quia tunc, uno æqualiter conferente operam, et altero pecuniam, omnia fiunt communia lucra et damna.

Secunda sententia tamen et vera, quam tenent Glossa *in l. Si non fuerint, ff. Pro socio. Nav. c. 27. n. 252. Ang. v. Societas, n. 17. Sylvest. eod. v. num. 1. q. 6. Azor. l. c. cum Bartol. Baldo, S. Bern. Sen. et aliis*, docet damnum sortis ad solum dominum pecuniæ pertinêre. Ratio, quia non est

verum, quòd, collatâ pecuniâ, etiam sors conferatur; confertur enim tantùm pecuniæ commoditas, ut suprà diximus in qu. I. unde, cùm, sorte pereunte in principio contractûs, dominus illius nullam pecuniæ commoditatem conferat, sic etiam ad nihil tenetur alter, si nullam conferat operam. Et ideò diximus è converso, quòd, finitâ societate, priùs reddenda est sors domino pecuniæ, et postea lucrum, si remanet, inter socios dividendum.

Quæritur IV. An liceat pactum, quòd, sorte pereunte, commune sit damnum inter ponentem pecuniam, et mercatorem? Respondetur: Si pactum sit, ut sicut damnum, ita et sors sit communis, tunc licitum est; quia sicut ponens operam habet commodum, ut ipsi tradatur media pars sortis, quamvis sors de jure tota ad dominum spectet, sic æquum est, ut, sorte pereunte, ipse subeat mediam partem damni, licèt damnum sortis ad ipsum non pertineat. Ita *Roncag. c.* 3. *Reg. in praxi* 3. *et Azor. t.* 3. *l.* 9. *c.* 3. *q.* 4. *cum Ang. Sylvest. Rosell. et aliis.* Si verò pactum est, ut sors non sit communis, commune verò sit damnum, tunc certè illicitum est, et injustum, cùm nulla hìc detur justa recompensatio. *Vide Azor. Ronc. l. c.*

Quær. V. Quandonam censetur inter fratres contracta societas? et quid in ea servandum? Respondetur: non censetur facta societas, nisi expressè, vel tacitè ex conjecturis id habeatur; unde, non quia fratres habent patrimonium indivisum, et de communi mensa vivunt, inter ipsos contrahitur societas, nisi verò omnes in aliquo negotio se exerceant; vel nisi, uno negotiante, alii conferant bona sua. Ita *Azor. p.* 3. *l.* 9. *c.* 19. *q.* 1. *Mol. d.* 421. *n.* 6. *Bonac. d.* 3. *q.* 6. *p.* 7. *n.* 2. *cum Fill. Ronc. de contr. c.* 4. *q.* 1. idque clariùs præsumitur, si omnes conferant in commune cuncta bona ad unumquemque spectantia. Hoc tamen intelligitur, quando unusquisque confert etiam bona propria, præter communia; secùs, si tantùm unus sua propria bona confert, putà lucra alicujus officii, vel artis, et alii sola bona communia; tunc enim is potest ea sibi compensare, ut dicunt *Azorius qu.* 5. *cum Bart. et Baldo, ac Bonac. n.* 7. *cum Nav.* Et ita pariter, si unus majorem laborem conferat (ait *Ronca. num.* 3. *contra Mol.*) potest ille plus accipere, juxta æstimationem sui laboris. Si autem aliquis frater absens negotietur com-

muni nomine ex communibus bonis, intelligitur habêre societatem, usquedùm admoneatur ab aliis fratribus, velle ipsos divisionem facere; et tunc neque etiam desinit societas pro negotiis inceptis; ita *Ronc. loc. cit cum Giribald. contra aliquos.*

Quæritur VI. Quibus modis finiatur societas? Finitur I. completo tempore ad societatem constituto, aut finitâ negotiatione, ex *l. Actione.* §. *Item*, *ff. pro socio.* II. per mutuum sociorum consensum. Ad id autem sufficit etiam tacitus consensus, nempe si alter sociorum incipiat seorsim negotiari pro seipso, *l. Itaque*, *ff. eod. tit.* Si verò quis, socio invito, renuntiet ante tempus, tenetur ad interesse. Excipe 1. Si hoc est necessarium ob bonum publicum, ut si socius abesse debet causâ reipublicæ, nec alium commodè subrogare possit. 2. Quando nulla subest spes obtinendi id, ob quod facta est societas. 3. Quando alter non servet pacta. 4. Quando alter grave damnum infert societati. Hæc tamen debent esse certa, aliàs possessio stat pro observantia contractûs. *Vide Bonac. de contr. d.* 3. *q.* 6. *p. ult. n.* 2. III. Finitur societas morte alterius socii, nec transit ad hæredes; et hoc, etiamsi conventum sit, ut transeat societas ad hæredes mercatoris, ex *l. Verum.* §. *In hæredem*, *ff. pro socio.* Ratio, quia in societate eligitur industria personæ, ignoratur autem qualis sit industria hæredis. Excipit tamen *Bonac. n.* 3. nisi pactum juramento sit firmatum: sicut etiam non finitur societas circa negotia cœpta; neque circa vectigalia, seu alias res publicas conductas, ut *Mol. d.* 414. *et Bonac. ibid. cum Fill. etc. communiter.* IV. Finitur societas etiam per mortem civilem, id est per exilium, aut professionem solemnem socii, ex *l. Verum*, §. *fin. ff. eod.* V. Finitur, si socius egestate vel infirmitate laborans, aut in carcerem conjectus, non posset pecuniam, vel laborem promissum præstare. Item, si pereat pecunia collata, etiamsi socius habeat aliam, quam possit conferre. *Bonac. num.* 5. Item, si res ita sint mutatæ, ut societas non sit ampliùs idonea, ex *cit. l. Verum*, §. *fin.* (1).

(1) *Art.* 1865. Solvitur societas:
1.° Completo tempore pro quo inita fuerat;
2.° Re extinctâ finitove negotio;
3.° Morte naturali unius è sociis;
4.° Unius morte civili, interdictione vel bonorum publicatione;

908. — « 3. Potest tamen etiam fieri in hoc contractu, ut » quis justè servet sortem suam indemnem, et insuper cer- » tum lucrum percipiat, si nimirùm ad contractum societatis » adjungantur duo alii, assecurationis, et venditionis, cujus » tale exemplum ponit *Laym.* Inis societatem cum merca- » tore, et contribuis ei 1000 florenos v. gr. spes est, quòd » is quotannis lucraturus sit 300, cujus lucri dimidium v. » gr., jure societatis tibi debetur unà cum sorte; sed quia » ad te quoque pertinêre deberet ejusdem sortis periculum, » ut ipse id periculum in se suscipiat, et tibi sortem assecu- » ret, in hujus oneris compensationem, relinquis ei majorem » partem lucri sperati, ut scilicet duæ partes lucri ad ip- » sum, et tertia ad te pertineat. Et rursùs, quia spes lucri » hujus incerta est, ideo adhuc partem hanc lucri spe- » rati, nempe 100 florenos in spe, vendis etiam eidem pro » 50 vel 60, v. gr. annuis certis, et in re, et sic tandem » id lucrum facis, et sortem servas indemnem. *Vide Laym.* » *et Bon. ll. cc.*

Hæc est celebris illa quæstio *Trium contractuum*, an per eos possit lucrum certum exigi, salvo capitali?(1).

Prima sententia negat, quam tenent *Sotus l.* 6. *q.* 6. *a.* 2. *Merbes. tom.* 1. *p.* 348. *Hab. tom.* 4. *pag.* 317. *P. Conc. tom.* 7. *pag.* 489. *Cont. Tourn. l. c. concl.* 2. (qui tamen admittit contractum duplicem, ubi sola sors, vel solum lucrum assecuratur, in quo consentit etiam *Cabass. l.* 6. *c.* 13. *n.* 1.), item *Bann. Reb. Prad. Tap. Led. et Mercado ap. Salm. tr.* 14. *c.* 3. *punct.* 11. §. 2. *n.* 99. et videtur adhærêre *Az. p.* 3.

3.° Voluntate expressâ unius vel plurium sociorum.

Art. 1866. Si res, quam socius in communitatem afferre promiserat, periit ante executionem promissionis, integra solvitur societas; idem dicendum, cùm res, cujus solus usufructus inter socios collatus est, perierit; non verò, cùm perierit res, cujus proprietas ipsa in societatem venerat.

Art. 1868. Stipulari possunt, ut societas etiam morte unius ad hæredes aut reliquos socios transeat.

Art. 1869. Societas ad tempus non determinatum solvitur renuntiatione unius, significatâ reliquis, modò bonâ fide et non alieno tempore fiat.

Art. 1871. Si verò societas est ad tempus determinatum, dissolutio illius ante hoc tempus exigi nequit, nisi gravis quædam accessisset ratio, v. g. infidelitas aut continua socii infirmitas.

(1) De hoc triplici contractu nihil speciatim habet Cod. civ. *Edit.*

l. 9. c. 4. q. 3. Ratio, quia per hujusmodi contractus adjunctos contractui societatis, societas destruitur, cùm de ejus natura sit, ut dans pecuniam sit in periculo lucri, et sortis, vel saltem alterutrius, juxta sententiam *Cabassutii*, *et Cont. Tourn.*, ut suprà: destructo autem societatis contractu, deficit justus titulus, ex quo ille possit fructus exigere ex sua pecunia; et tunc exigeret lucrum ex mutuo, in quod transiret societas, dejecto toto periculo sortis et lucri in socium recipientem pecuniam. Nec obstat dicere, quòd si contractus isti societati adjecti fierent cum personis diversis, vel in diverso tempore cum eodem socio, jam persisterent; sic etiam, si fiunt eodem tempore, et cum eodem socio: nam respondent fautores hujus primæ sententiæ, quòd in iis casibus perseveraret societas; sed hìc societas destruitur, et sic deficit fundamentum lucri ex ea percipiendi. Præterea tuentur præfati AA. oppositam sententiam reprobatam jam fuisse à *Sixto V.* qui per bullam *Detestabilis*, editam anno 1586. ubi in §. 1. sic dicitur: *Damnamus et reprobamus omnes contractus posthàc ineundos, per quos cavebitur personis, pecunias, animalia, aut alias res societatis nomine tradentibus, ut etiamsi fortuito casu quamlibet jacturam sequi contingat, sors ipsa seu capitale semper salvum sit; sive ut de certa quantitate in singulos annos aut menses durante societate respondeatur.* Et ideò huic sententiæ videtur adhæsisse noster SS. Pontifex *Bened. XIV. in suo aureo Libro de Synodo*, *l. 7. c. 1.* ubi dixit, quòd licèt quæstio hæc adhuc indecisa remaneat, cùm *plures*, *et non obscuri nominis theologi posteriores trinum contractum ab usura absolverint*, hanc tamen sententiam sentit præfatæ bullæ magis congruere. Accedit alia bulla *S. Pii V.* qui *in sua Extrav. Onus*, §. *4. de censib.* sic dixit: *Conventiones directè, aut indirectè obligantes ad casus fortuitos eum, qui aliàs ex natura contractûs non tenetur, nullo modo valère volumus.*

Secunda sententia verò communior defendit licitum esse hunc trinum contractum, dummodò absit animus fœnerandi, et omninò obligetur socius pecuniam accipiens, ut illam ad negotium applicet; hanc tenent *Nav. Man. c. 18. n. 254. Less. l. 2. c. 25. n. 23. Tol. l. 5. c. 41. n. 3. Lugo d. 30. n. 40. Laym. l. 3. sect. 3. tract. 4. c. 18. n. 11. Pal. t. 7.*

tract. 32. d. 8. p. 5. Bonac. d. 3. q. 3. p. 11. n. 2. Escob. l. 41. dub. 3. n. 88. Ronc. de societ. c. 3. qu. 2. Mazz. tom. 2. p. 161. Spor. de 7. præc. c. 6. n. 58. Mol. d. 416. Salm. tract. 14. c. 3. punct. 11. §. 2. n. 100. cum Jo. Major. D. Parigin. et Sylv. P. Navarr. Arm. Med. Lop. Mald. et valde probabilem vocat *Azor. loco suprà cit.* saltem de jure naturali. Vide etiam libellum excusum Parisiis anno 1745. hoc titulo : *Examen théologique sur la Société du prêt à rente*, in quo verbatim referuntur approbationes trini contractûs editæ ab Academiis, et Facultatibus theologicis, Coloniensi, Trevirensi, Complutensi, Salmantina, Ingolstadiensi, Friburgo-Biscoica, et Moguntina. Ratio præcipua hujus sententiæ jam suprà est tradita, nempe quòd, si hi tres contractus disjuncti valent, etiam conjuncti valêre debent. Nec subsistere dicunt auctores hujus secundæ sententiæ duo illa præcipua fundamenta adversariorum, nempe quòd cessante periculo destruitur societas; et quòd de societate transit in mutuum. Nam, quoad primum, negant *Navarrus, et Lugo*, quòd periculo in socium conjecto, societas destruatur; sicut enim in contractu commodati, quamvis periculum rei fortuitum de suî natura spectet ad dominum, justâ tamen compensatione factâ, potest illi adjici pactum, ut periculum spectet ad commodatarium, prout habetur ex *cap. un. de Commod.*, neque tunc destruitur contractus commodati : sic etiam in contractus societatis, de cujus essentia non est, ut sit commune periculum damni, prout asserunt adversarii, sed id probare deberent, cùm imo potiùs oppositum clarè probetur ex *l. Si non fuerint, §. Ita, ff. Pro socio*, ubi dicitur : *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat; lucrum verò commune sit, Cassius putat.* De essentia ideò societatis tantùm esse dicunt, ut utraque pars aliquid conferat ad communem usum et lucrum, et æqualia sint commoda et incommoda. Ex quo fit, ut ex commodis æqualibus æqualia sint lucra, et ex æqualibus incommodis æqualia sint pericula. Unde quando quis assumit totum periculum, socium assecurando tùm de sorte, tùm de lucro, licèt majus sentiat incommodum, illud tamen sibi compensat commodo majoris lucri; contrà verò conferens pecuniam, quamvis nullum sentiat incommodum periculi, sentit tamen incommodum minoris lucri, et sic fit æqualitas; ex qua

principaliter constituitur societas. Quantùm autem lucrum possit exigi? *Mag. Serra apud Salm.* putat octo pro centum; *Bonac.* censet plus, si negotiatio esset lucrosior, et minùs periculosa; *Salm.* autem dicunt, regulariter posse exigi quinque pro centum.

Ad secundum verò fundamentum, nempe quòd societas eo casu transiret in mutuum, quia, conjecto in socium toto periculo sortis, tunc etiam in eum transferretur sortis dominium, ita ut sine alterius socii injuria posset ille pro libito de tali pecunia disponere; diversè respondent fautores secundæ sententiæ. *Lessius n.* 30. *et Azor. l. c.* (quamvis hìc contrariæ sententiæ adhæreat) dicunt, quòd hujusmodi contractus, licèt non remanêret societas, non tamen transiret in mutuum, sed in aliam speciem contractûs, nempe conductionis operum socii, ut loquitur *Lessius*, vel contractûs innominati, ut ait *Azorius*, qui pro certo habet tunc contractum non transire in mutuum. Alii verò, ut *Lugo*, *Palaus*, *Escob. et Roncaglia*, respondent, quòd, non obstante periculo suscepto à socio, adhuc persistit societas: sicut enim (inquiunt) in commodato, si commodatarius suscipit in se periculum rei commodatæ, non acquirit illius dominium, cùm permaneat contractus commodati, ut habetur ex *cit. c. un. de Commodato;* ita etiam in nostro casu socius ob periculum in se susceptum non acquirit dominium sortis sicut in mutuo; etenim, quamvis ille solvendo in fine contractûs valorem sortis, et lucri conventi, non irrogaret damnum domino sortis; faceret tamen ei injuriam, si pecuniam non applicaret ad negotium, ita ut eo casu (ait *Lugo n.* 43.) posset justè cogi, ut pecuniam ad negotium applicet. Pariter addit *Lugo*, quòd si socius ille esset gravatus debitis, etiam hypothecariis, non possent creditores ejus habêre actionem super hanc pecuniam; et contrà, posset eam dominus sibi vendicare tamquam suam. Sed quòd hic contractus non transeat in mutuum, fortiùs probari dicunt ex textu suprà relato in *l. Si non fuerint*, ubi dicitur benè posse coiri societatem, ut suscepto à socio periculo, alter nullam partem damni sentiat, et tamen lucrum communicetur.

Ad bullam autem *Sixti V.* etiam multipliciter auctores istius secundæ sententiæ respondent: *Less. et Salm.* dicunt prohibitionem bullæ intelligi de eo qui cogeret socium ad

sic contrahendum ex vi ipsius contractûs societatis; sed *Lugo*, *et Ronc. c.* 3. *q.* 2. ajunt neque hoc illicitum esse, quia unusquisque potest uni contractui alterum unitum velle, quando nulla adsit injustitia. Hinc *Lugo n.* 37. *et alii* dicunt Pontificem ibi nulla alia pacta reprobasse, nisi usuraria; et sic respondisse vivæ vocis oraculo eumdem *Sixtum*, refert *Lugo ex Filliucio*, *et Comitolo*, qui auctor insuper testatur sibi retulisse *P. Tucium*, quòd Cardinales *Toletus*, et *S. Severina*, quibus commissa fuerat cura hanc bullam sanciendi, idem affirmassent. Item *Lugo* refert quamdam decisionem Rotæ Romanæ sub die 3. Junii 1602. ex *Cherubino in comp. bull. Schol.* 1. ubi decretum fuit præfatam bullam solos comprehendere contractus usurarios de jure naturali vetitos, additis tamen majoribus pœnis. Demùm respondent *Salm. c.* 3. *punct.* 11. §. 2. *n.* 104. *cum Less. et Malder.* bullam vel receptam non fuisse, vel usu in hac parte abrogatam; testantur enim adesse consuetudinem immemorabilem tali modo contrahendi in Hispania, Gallia, et Italia; et ferè per totam Ecclesiam. Ad bullam autem *S. Pii V.* vide quæ alii AA. respondent *suprà n.* 849. Hanc secundam sententiam tot auctoritatibus, et rationibus roboratam meritò non reprobant *Lud. Abelly de* 7. *pr.* §. 13. *n.* 6. *et auctor Petr. t.* 2. *p.* 411. quamvis contrariæ sententiæ adhæreant, et ego satis probabilem reputo. Cæterùm, quia non potest negari hujusmodi contractum periculo non carêre animi usurarii; hinc censeo expedire, ut prima sententia universè omnibus suadeatur.

909. — « 4. Societas etiam in pecoribus validè et licitè instituitur. Et interdum quidem ita, ut tam pecora ipsa, quæ alteri pascenda et nutrienda traduntur, quàm emolumenta et fructus, ipsaque detrimenta, et damna danti, et accipienti communia sint: interdùm verò ita, ut pecorum dominium, ideòque etiam periculum, sive casus fortuitus spectet ad solum dantem; emolumenta autem fructuum, nempe fœtûs, lanæ, lactis, ad utrumque. *Vide Less. hic, et Laym. l.* 3. *t.* 4. *cap.* 20

Hìc operæ pretium est aliqua valde utilia ad praxim adnotare *de Societate animalium*. Juxta naturam societatis, animalia, quæ pereunt, domino tantùm perire debent. Iis autem pereuntibus, ad custodem pertinet probare, quòd illa sine sua culpa perierint; aliàs tenebitur restituere domino earum

æstimationem, ut benè ajunt *Cont. Tourn. de contract. part. 2. cap. 4. art. 2. Cum Sanbov. Pontas, et aliis.* Idque clarè probatur ex *l. cum duobus* 52. §. *Damna, ff. Pro socio*, ubi: *Quòd si à furibus* (pecus) *subreptum sit, proprium ejus* (id est custodis) *detrimentum est, quia custodiam præstare debuit qui æstimatum accepit* (1).

Quæritur 1. si rusticus petat à te pecuniam, ut par boum emat, et ad negotium applicet, reverà tamen ille non emit boves, sed debitum suum extinguit, utrùm possis tu lucrum exigere? Benè distinguit *Ronc. de contr. c.* 3. *Reg. in praxi* 2. quòd si tu malâ fide pecuniam dedisti, sciens illum non empturum boves, nihil exigere potes; nisi (intelligendum) aliunde pecuniam applicasses alteri negotiationi, et de hoc illum monuisses. Si verò bonâ fide dedisti, tenetur ille reddere tibi lucrum cessans: et tunc ad illud tenetur, etiamsi tu eum de tali lucro cessante non monuisses.

Quær. 2. an sit licitum pactum, quòd si ex grege aliquæ oves pereant, supplèri debeant ex fœtibus quæ nascuntur, et interim cæteri fœtus, lana et caseus æquè dividantur? Negant *Tamb. Dec. l.* 9. *c.* 11. *n.* 2. *et Sylv. Ang. Tabien. etc. ap. Azor. tom.* 3. *l.* 9. *c.* 8. *quæst.* 12. quia dicunt in hoc non

(1) Plures in Cod. civ. species locationis animalium (*bail à cheptel*) distinguuntur: *Le cheptel simple. — Le cheptel à moitié. — Le cheptel donné au fermier ou au colon partiaire;* sed principalior est animalium locatio, quæ simplex seu ordinaria vocatur, tradens regulas multas etiam aliis speciebus communes.

Art. 1804. Pecorum locatio contractus est, quo locator animalia custodienda, pascenda et fovenda conductori tradit, cum conditione, ut dimidium lucrum et detrimentum participet.

Art. 1807. Conductor non tenetur de casu fortuito, nisi culpa ipsius præcesserit.

Art. 1810. Si totus grex pecorum sine culpâ conductoris perit, domino perit. Si verò ex parte perit, jactura communis est pro æstimatione animalium in fine et initio locationis factâ.

Art. 1811. Nulla est stipulatio, ut conductor totam gregis jacturam, quæ solo casu fortuito et sine ipsius culpâ accidit, in se recipiat vel plus detrimenti quàm lucri participet aut locator in fine locationis præter gregem pecorum aliquid accipere queat.

Emolumenta lactis, fimi ac laborum animalium ad solum conducterem pertinent: lana verò et fœtus ad utrumque.

Edit.

servari æqualitatem ; *Filliucius* autem *tr.* 38. *c.* 6. *n.* 101. ait in hoc standum esse consuetudini locorum. Attamen dicunt iidem *Filliuc. Azor. l. c. cum aliis*, item *Pal. tr.* 33. *p.* 65. *n.* 2. *et Ronc. de contr. c.* 3. *Reg. in praxi* 2. hunc contractum satis licitum esse, quia talis substitutio ovium resultat tam in gratiam pastoris, quàm mentis oves. Nec officit, quòd interim pastor amittere debeat lucrum fœtuum substituendorum, quia etiam interim socius amittit partem sui lucri. His tamen non obstantibus, prima sententia omninò vera mihi videtur, quia, licèt lucrum utrique priùs diminuatur, et utrique postea compensetur; tamen fœtus, qui substituuntur, æquè dividendi essent inter pastorem et dominum : at quando substituuntur, id certè magis cedit in utilitatem domini, quàm pastoris, cùm dominus jam sibi compenset deinde jacturam lucri, sicut et pastor, sed interim dominus semper salvam sibi servat sortem, quæ ipsi diminui deberet, et ideò in contractu non servaretur æqualitas.

Quæritur 3. an liceat contractus societatis vocatus *ad caput salvum*, scil. quando traduntur pastori animalia, cum pacto reddendi ea salva in eodem numero in fine societatis, et lucrum dividendi ? Per se loquendo, hic contractus illicitus est, ut benè ajunt *Ronc. de contr. c.* 3. *q.* 3. *Viva q.* 9. *art.* 3. *n.* 2. *Azor. tom.* 3. *l.* 9. *c.* 8. *q.* 10. *cum Sylvest. et Reg.* quia sors debet stare periculo apponentis, res enim suo domino perit (1). Probabiliter tamen licitus fieri potest, si adjiciatur alius contractus assecurationis, compensando pastori per majorem partem fructuum onus talis periculi sortis in se suscepti : item *Azor. l. c. cum Sylvest. et Ang. Ronc. l. c. cum Pal. etc. Viva de contr. q.* 9. *art.* 3. *n.* 8. *cum Nav. Less. Trull. Rebell. et aliis, contra Bonac. et Reg. ib.* qui videntur docêre talem contractum esse usurarium, quia dum transfertur periculum animalium in alterum, jam transfertur eorum dominium per venditionem, ex qua non tenetur ille reddere nisi pretium; unde, si partem fructuum reddit, usurariè reddit. Sed *Less. cap.* 23. *dub.* 3. *et Viva cum Nav. et aliis*, respondent in eo casu non haberi con-

(1) Contractus *ad caput salvum* etiam ex Cod.civ. dicendus est illicitus, licèt non expressè commemoretur.

Edit.

tractum venditionis, sed permanêre societatem, et lucrum licitè exigi per aliud pactum assecurationis, prout dictum est suprà *n.* 908. in quæstione trium contractuum. Quantum autem possit in hujusmodi contractibus accipi, ait *Viva l. c.* standum esse judicio peritorum, vel praxi timoratorum cujuscunque loci; rectèque addit, consultiùs esse hos contractus seorsim inire. Ad bullam autem *Sixti V. Detestabilis*, ubi reprobantur contractus societatis, per quos cavetur, ut capitale semper domino salvum sit, vide quæ respondent DD. citati *dicto n.* 908. *v. Ad bullam suprà.* Benè autem advertit *Ronc. d. c.* 3. *Reg. in praxi*, certè injustum esse contractum, quo dominus dat boves æstimatos juxta præsentem valorem, cum pacto, ut si decrescant, finitâ societate, idem valor restitui debeat; quia deterioratio rei ad dominum pertinet, nisi aliunde hoc damnum compensetur. Quòd si tamen adesset pactum, ut in fine societatis, non solùm lucrum, sed etiam sors animalium dividenda sint cum socio, tunc non quidem injustum erit pactum, ut si interim pereat capitale, pastor restituere teneatur domino medietatem sortis, prout dictum est *n.* 907. *v. Quær. IV.*

910. — Hic ultimò quæritur, an filius negotians cum patre ponente pecuniam, et ipse industriam, possit accipere partem lucri suo labori et industriæ correspondentem? Affirmat *Roncaglia de contr. cap.* 1. *quæst.* 5. *r.* 2. casu quo filius nomine proprio negotietur; secùs, si nomine patris; tunc enim tantùm potest accipere id, quod pater pro tali labore alteri daret; et idem dixit *Bus. de furto*, *n.* 544. *cum Laym. et Diana.* In eo tamen casu ait *Ronc. ibid.* posse patrem detrahere ipsi valorem alimentorum, quæ non ampliùs debet filio, cùm habeat unde se alat. Sed cùm valde probabiliter neget *Croix l.* 3. *p.* 1. *n.* 1054. *cum Mol. Moya, etc.* posse filiumfam. stipendium petere à patre pro suis laboribus impensis in ejus domo, ut tenuimus *dict. n.* 544., hinc dicimus (*contra Ronc. et Bus.*) nullo modo posse filium illud occultè accipere, dissentiente patre.

DUBIUM XV.

Quid sit assecuratio et fidejussio?

911. — « Resp. 1. Contractus assecurationis est, quo » quis alienæ rei periculum in se suscipit, obligando se, vel » gratis, vel pro certo pretio, ad eam compensandam, si » perierit. Quod si gratis fiat, est gratuita promissio : si pre- » tio, est quasi emptio, quâ assecurans vendit suam obliga- » tionem præstandi alteri rem ejus indemnem. Ad ejus ju- » stitiam requiritur, ut eventus rei sit incertus utrique, » saltem quoad notitiam, quam de eo habent; quia alioqui » non servaretur æqualitas. *Bon. d. 3. q. 9. p. 3. Less. l. 2.* » *c. 28. d. 4. n. 24.* (1).

Unde resolves :

« 1. Si assecurans certus sit rem esse in tuto, iniquè pre- » tium petit, et tenetur restituere. *Ibid. Bon. dub. 3. q. 9.* » *p. 3.* » (*Certum est. Ronc. qu. 9. c. 3. q. 22.*)

« 2. Si res nondum est in tuto, etsi privatâ scientiâ sciat » non fore periculum, licêre nihilominùs pretium ordina- » rium assecurationis accipere, dicit *Less. l. c. n. 27.* quia » illa obligatio ob pericula ordinaria magni æstimatur, et » causæ occultæ, quæ periculum minuunt, non imminuunt » communem æstimationem. Verùm id *Bon. d. 3. q. 9. p.* » *3. num. 3. et Cardinalis de Lugo d. 31. sect. 7.* rectiùs » negant.

« 3. Si cupiens rem suam assecurari, certò sciat, eam » jam periisse, non potest pacisci de ejus assecuratione. *Vide* » *Less. l. c. n. 25.*

912. — « Resp. 2. Fidejussio est contractus, quo quis » alienam obligationem suscipit implendam; si debitor prin- » cipalis non solverit. Ita commun. Doct.

(1) Jus novum (*Code de Commerce*) plurima de assecuratione navium merciumque speciatim habet.

Edit.

Unde resolves :

« 1. Pro fidejussione licet accipere pretium, etsi nullum » periculum timeatur ; quia ex se pretio est æstimabilis. *Nav.* » *Azor. p. 3. l. 11. c. 12. d. 5. Fill. n. 159.* » (*Est commune apud Viva n. 3. et mihi omninò videtur tenendum quidquid dicant Covarr. Moya, etc. apud Croix num. 1106. quia assumptio talis oneris procul dubio est pretio æstimabilis*).

« 2. Mulieres ex fidejussione (saltem si juramentum absit, » et instrumentum publicum) non tenentur, ut nec clerici, » nisi quatenùs solvere commodè possunt, ut non egeant. » *Vide Laymann, Bonacina. quæst. 9. p. 2. Less. loc. cit. » cap. 28.* (1).

« 3. Fidejussor non obligatur plus, quàm principalis : et » hujus obligatio, si sit invalida, erit etiam fidejussoris. » *Card. Lugo, etc.* commun. (2).

« 4. Fidejussor regulariter non potest conveniri, nisi factâ » excussione principalis debitoris, constet ipsum non esse » solvendo. *Azor. loc. cit. Fill. num. 153.* (3).

« 5. Debitor tenetur de omni damno suâ culpâ accidente » fidejussori, etc. *Vide Azor. d. 10. Bon.*

« 6. Ex fidejussione religiosi propriâ auctoritate factâ, » monasterium non obligatur, nisi quatenùs in ejus utilita- » tem versum est. *Vide Less. c. 28. et Laym. c. 29. n. 7.*

« 7. Qui fidejussit pro reo, cui periculum capitis impen- » debat, si is aufugit, non est ejus loco plectendus, quia » non præsumitur sic se obligare ; imò nec potest, cùm non » sit dominus vitæ. *Sylv. Bon. Less. d. 7. n. 41.*

(1) Constat, ex Cod. civ. interdictos, minores et uxores sine consensu mariti ac judicis auctoritate (nisi in re mercaturæ, quam ipsæ publicè exercent) inhabiles esse ad contrahendum : ergo et ad fidejubendum.

(2) *Art.* 2012. Fidejubere pro obligatione invalidâ nemo valet.

Art. 2013. Fidejussores ita obligari non possunt, ut plus et strictiùs debeant, quàm debet is pro quo obligantur. At ex diverso, ut minus et in re et in modo debeant, obligari possunt. Si plus debito promiserunt, fidejussio non ideo est nulla, sed reducenda ad obligationem principalem.

(3) *Art.* 2021. Fidejussor tantummodo solvere tenetur, deficiente debitore cujus bona priùs excuti oportet, nisi huic juri (gall. *bénéfice de discussion*) renuntiaverit vel in solidum pro debitore se obligaverit.

Edit.

« 8. Si debitor suâ culpa non solvit, tenetur fidejussori, » qui pro ipso solvit, non tantùm ipsum debitum, sed etiam » damna, et expensas omnes compensare. Si verò sine cul- » pâ, v. gr. ob impotentiam, non solvit, ad solum debitum » videtur tenêri. *Azor. Sylv. Sa, Bon. Trull. c.* 26. *d.* 2. (1).

DUBIUM XVI.

Quid sit pignus et hypotheca?

913 *Quid est contractus pignoris?*
914 *Quid si quis utatur pignore?*
915 *Quæ liceant pignorari?*
916 *De contractu antichriseos?*

913. — « Resp. Pignus est contractus, quo debitor dat » creditori rem aliquam mobilem, vel immobilem, ut sit » pro debito obligata, ex eaque solutio peti possit. Aliquando » tamen pignus accipitur pro ipsa re, quæ datur. Differt » autem ab hypotheca, quòd pignus propriè sit rei mobilis, » illa immobilis. *Molin. Fill. Bon. q.* 10. *p.* 1. » (*Hypotheca specialis impedit vendi bona, non autem generalis. Viva num.* 8.) (2).

(1) *Art.* 2028. Fidejussor, qui pro debitore solvit, in hunc semper actionem habet ad pretium, quod solutum, ad expensas à die, quâ debitori litem motam significavit, factas ac ad compensationem damnorum, quæ passus est, exigendum.

Art. 2052. Fidejussor, qui nondum solvit, ut indemnis reddatur, in debitorem agere potest:

1.° Dum ipse coram judice convenitur;

2.° Dum debitor fore cedit vel solvendo est impar;

3.° Dum debitor se obstrinxit ad eum certo tempore liberandum;

4.° Dum elapsum est tempus solutionis;

5.° Post 10 annos, si tempus solutionis determinatum non erat, nisi agatur de tutelâ aliisve hujusmodi obligationibus, quæ tempore extingui nequeunt.

(2) *Confer* de Hypothecâ art. suprà ad n. 689. positos. Quoad differentiam hypothecæ et antichriseos, de quâ hìc sermo est, notandum: in antichrisi rem tradi creditori, in hypothecâ solùm obligari; item in hypothecâ privilegium conferri creditori in rem ipsam vel ejus pretium, non verò in antichrisi.

Art. 2072. Mobilium oppignoratio, pignus; immobilium antichrisis vocatur.

Art. 2073. Pignus creditori privilegium confert, ut ipsi ex re oppignoratâ præ cæteris satisfiat.

Unde resolves :

914. — « 1. Pignore non licet uti contra voluntatem » domini ; quia est res aliena, ad securitatem tantùm, et » non ad usum tradita. *Bon. loc. cit. ex Mol. Reg. etc.* Si » tamen utatur, v. gr. equo, vel agro, debet valorem usûs » sicut et fructus omnes, si sit res ex se fructifera, com- » putare in sortem, deductis expensis, quia alioqui com- » mittit usuram, cùm res domino suo fructificet. *Nav. Bon.* » *Trull. c. 26. d. 2.* » (*Præsumitur autem dominus consentire si nullum damnum ei sequatur, putà, si alter utatur libro, et simili. Viva n. 9.*) (1).

915. — « 2. Non possunt pignorari, quæ non possunt » vendi, v. gr. Ecclesiæ. *Molin. d. 530. Less. l. 2. c. 28.* » *d. 3. Bon. l. c.*

« 3. Immobilia, utî et mobilia pretiosa, cultui divino » dicata, v. gr. calices, casulæ, etc. non possunt oppigno- » rari, nisi in necessitate, quia tunc etiam vendi possunt, » ut Ecclesiæ, et indigentibus subveniatur. *Vide Nav. c. 17.* » *Less. Bon. loc. cit.*

« 4. Creditor, qui pignus ab aliquo accepit, potest illud » alteri oppignorare, sed non pro majore quantitate. Neque » potest vendere, debitore non solvente, nisi post biennium, » et eo priùs monito. Quidam tamen dicunt, posse vendere » post trinam monitionem. *Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 30. Bon.* » *loc. cit. n. 9.* (2).

« 5. Eamdem rem non licet oppignorare, seu in hypo- » thecam dare pluribus, nisi sit sufficiens ad solvendum » omnibus, vel posteriores de priore hypothecâ admonean- » tur. *Azor. Filliuc. Bon. d. 5. q. 10. p. 1. Trull. c. 26. d. 4.*

Art. 2076. Privilegium istud non obtinet, nisi res in manibus creditoris aut alterius, ex arbitrio contrahentium, semper fuerit.

(1) *Art.* 2080. Si pignus negligentiâ creditoris pereat aut deterius fiat, ipse totum damnum in se recipiet. Contrà quas creditor in rem servandam impensas necessarias aut utiles fecerit, debitor compensabit.

Art. 2081. Si pignus constet ex credito, quod suum interesse habeat, hoc creditor in illud, quod ipsi debetur, computabit, cæteroquin in sortem, si interesse nullum debetur.

(2) *Art.* 2078. Nulla est stipulatio, ut, debitore non solvente, creditor pignus occupare queat, quod viâ judiciariâ et pro debito obtinendum.

Edit.

916. — « Quæres : Quid sit contractus antichriseos, ger-
» manicè *eine Pfandschaft.* » (*Apud nos*, A godere.) (1).
« Resp. Is est, cùm in contractu pignoris convenitur, ut
» creditor utatur pignore, v. gr. agro, ac fructus inde tamdiu
» lucretur, donec debitum ipsi restituatur.

Unde circa hunc ex supradictis resolves :

« 1. Contractus hic videtur juxta *Caj. Sot. etc.* (contra
» quosdam juristas) esse usurarius : quia creditor ultra sor-
» tem aliquid lucratur, causâ solius mutui, quæ est usura.
» *Vide Laym. l. 3. t. 4. c. 16. n. 17.* » (*Et certum est cum Pal. apud Croix n. 1115. Quare tenetur fructus etiam illos reddere, quos ex culpa levi neglexit percipere. Vasq. Pal. etc. ibid. Quid, si agrum incultum coluerit? Adhuc tenêri fructus restituere, dicunt Mol. Bon. etc. contra Sa, Soto, etc. Vide Croix n. 1112.*)

« 2. Possunt tamen intervenire tituli justi lucrandi fru-
» ctus ex pignore, sine diminutione sortis : ut si v. gr. fru-
» ctus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pen-
» sionis, quæ jure censûs super eamdem constituti exigi
» potest cum pacto redhibitionis, ut suprà dictum est de
» censibus : aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emer-
» gat, dum debitum differtur. Unde non facilè damnandi
» illi, qui à principibus in locum debitorum agros, pascua,
» officia, etc. in antichrisim habent. *Vide Laym. l. c. et Bins-
» feld. de usuris, Mol. Less. cap. 137. etc.* (2).

(1) Gall. *antichrèse.*

(2) Si jam liceat ex pecuniâ lucrum 5 °/₀ in re civili et 6 °/₀ in commercio percipere, patet, licere etiam lucrari fructus ex pignore sine imminutione sortis, modò lucrum legale non excedatur.

Art. 2085. Antichrisis solâ scripturâ perficitur, debetque creditor fructus perceptos computare in interesse vel in imminutionem sortis, si interesse non debeatur.

Art. 2086. Tributa aliave onera creditor solvet necnon reparationes rei necessarias aut utiles faciet, cæteroquin damnum emergens et lucrum cessans resarciet ; attamen expensæ ex fructibus compensari poterunt.

Art. 2088. Nulla est stipulatio, ut creditor, solutione tempore statuto non factâ, rei immobilis possessor evadat, sed debitor viâ judiciariâ dominio spoliandus. *Edit.*

CAPUT IV.

DE TUTELA, ET TESTAMENTIS.

DUBIUM I.

Quid sit tutela, et curatela?

917 *Quibus detur tutor, et quibus curator?*
918 *Ad quæ teneantur tutores, et curatores? An pupilli et minores possint se naturaliter obligare, sine consensu tutorum, etc.?*

917. — « Resp. Sunt quasi contractus, quibus tutor et » curator ad procuranda bona et commoda minorum cujus- » cumque sexûs, qui vel parente carent, vel sub ejus po- » testate constituti non sunt, obligatur ex justitia, perinde » ac si ex contractu ea obligatio suscepta fuisset; supplente » nimirùm lege, vel magistratu vim contractûs. Differunt » tutor et curator, quòd tutor solùm datur impuberibus, » etiam invitis, et principaliter datur personis, ut curet » earum educationem, et institutionem : secundariò verò » datur etiam bonis illarum respectu omnium negotiorum. » Curator verò datur minoribus, post annos expletos puber- » tatis, usque ad annum 25 completum; nec communi jure » datur invitis, nisi in certis casibus, et datur principaliter » rebus minorum, secundariò personis. Unde pro directione » in foro conscientiæ, ex jure tùm naturali, tùm positivo » communi resolves ex *Laym. et Tan. t. 3. d. 1. q. 7. d. 10.* » *Bon. d. 3. q. 19.* (1).

Resolves :

918. — » 1. Tutores, sive sint testamentarii, hoc est relicti » ex testamento, aut codicillo patris; sive sint dativi, hoc

(1) In jure novo minores dicuntur, qui nondum annos 21 nati sunt, iis omnibus, si parente careant, tutor dari debet, sive puberes sive impuberes sint, velint, nolint. Minor, matrimonio contracto, ipso jure à potestate paternâ emancipatur; etiam non matrimonio junctus emancipari poterit, modò sit 15 annos natus, ut à genitoribus, et natus 18 annos, ut genitoribus orbatis emancipari queat. Minoribus emancipatis curator datur, cujus est ipsorum bonorum administrationi invigilare ipsosque in rebus majoris momenti consilio auxiliove juvare. Completis 21 annis, fiunt majores suique juris, nisi excipias filios qui pro matrimonio ineundo tantùm 25 annos nati declarantur majores.
Edit.

» est constituti à judice aut magistratu ; sive sint legitimi, » hoc est præscripti à lege (qualis præ cæteris est mater, si » velit, et promittat se non transituram ad alias nuptias, » quin priùs tutela abdicet, et rationem reddat : dein avia, » et consanguinei proximiores idonei) tenentur, utì et cura- » tores, jurare se fideliter officium suum facturos, ac fide- » jussorem dare, rem minoris salvam et integram restituen- » dam : et universim tacitè omnia eorum bona sunt hypo- » thecata minori ; ita ut ad quemcumque pervenerint, possit » ille minor sibi vindicare, ut sibi satisfiat, si quid illorum » culpâ est passus. *Vide Tan. l. c. Laym. l. 3. t. 4. c. 9.* » *Bon. l. c.* (1).

(1) In Cod. civ. etiam triplex distinguitur tutela, se. legitima, testamentaria et dativa.

Tutela legitima ea est, quæ ipsa lege patri aut matri aut ascendentibus defertur ; testamentaria ea est, quam pater aut mater moriens alicui defert per testamentum, licèt etiam conferri possit declaratione coram notario factâ ; dativa vocatur, quæ deficiente legitimâ aut testamentariâ, alicui defertur à consilio familiæ (gall. *conseil de famille*). Tutor hoc modo electus aut testamento designatus tutelam acceptare tenetur, nisi justâ causâ excusetur.

Art. 390. Matrimonio naturali aut morte civili soluto, tutela minorum non emancipatorum ipso jure ad patrem aut matrem superstitem spectat.

Art. 394. Mater tutelam acceptare non tenetur ; tenetur tamen tutrix esse, donec tutor nominatus sit.

Art. 395. Quòd si mater tutrix ad secundas nuptias transire velit, ante matrimonii celebrationem convocabit consilium familiæ, cujus est judicare, an tutela in ipsius manibus manere possit ; consilio non convocato, mater ipso facto jus tutelæ perdet.

Art. 402. Cùm pater aut mater superstes ante mortem tutorem non nominaverit, tutela ipso jure ad ascendentes pertinet, ita tamen ut inter ascendentes ejusdem gradus qui ex parte patris sunt iis, qui ex parte matris stant, præferantur.

Art. 397. Singulare jus est patri vel matri superstiti ante mortem tutorem eligendi.

Art. 399. Quod tamen jus non est matri, cui secundas nuptias ineunti tutela ablata est.

Art. 400. Et etiamsi ei tutela ablata non fuerit, tutor tamen, quem elegerit, necessariò à consilio familiæ probandus est.

Art. 405. Si desit omnis tutela, legitima et testamentaria, minoris tutor à consilio familiæ eligetur,

Art. 406. Quod convocatur postulatu minoris consanguineorum aut creditorum aut aliorum, quorum interest, vel loci præfecti juris (gall. *juge de paix*).

Art. 420. Omnis tutelæ adjutor (gall. *subrogé tuteur*) à familiæ consilio nominetur, cujus erit, causam minoris, si opus est, contra tutorem agere. *Confer* de hypothecâ minorum art. suprà ad n. 689. positos. *Edit.*

» 2. Bona minorum tenetur tutor, vel curator administrare eâ curâ, quam diligens paterfamilias propriis suis » rebus adhiberet, tam impediendo et præcavendo damna, » quàm procurando commoda, et lucra minoris; alioqui » damnum, et defectus congrui lucri ipsi imputabitur, et » tenebitur etiam in conscientia ad restitutionem. *Vide suprà* » *l. 2. t. 3. cap. 2. d. 3. r. 6.* (1).

» 3. Bona immobilia minorum, aut alia pretiosa, quæ » possunt servari, non possunt alienari, saltem sine judicis » decreto. » (*Sicut neque mobilia, quæ servari possunt, etsi adsit consensus tutoris. Salm. de contract. c. 1. punct. 5. §. 1. num. 40.*) (2).

» 4. Tutori, aut curatori, et personis ei subjectis nihil » licet emere, sive per se, sive per alium, ex ullis bonis » minorum, quamdiu illi tales sunt, nisi cum auctoritate » judicis, aut cum ejus decreto bona pupillorum publicè, » per juratum venditorem omnibus venalia exponuntur.

» 5. Sine decreto judicis non potest minor remittere, vel » renuntiare hæreditati, legatis, fideicommissis, aliisque » juribus sibi acquisitis. Si tamen religionem ingressus sit, » potest bona alienare, quia moritur quasi.

» 6. Pupillus, dum infans est, hoc est minor septennio, » vel infantiæ proximus (ita ut, si masculus est, non exple- » verit annum decimum cum dimidio; si fœmina, nonum » cum dimidio), nihil per se efficere potest, quo ullo modo » vel alteri obligetur, vel alium sibi obliget : at pubertati » proximus obligare quidem sibi potest alium, sed non se » alteri, saltem civiliter. *Sanch. d. 38. Less. l. 4. cap. 17.* » *n. 61. Laym. c. 9. n. 7.* (3). »

(1) *Art.* 450. Tutor curam aget minoris ejusque vice fungetur in cunctis actionibus civilibus, administrabit ipsius bona curâ diligentis patrisfamilias, quæ tamen absque consilio familiæ nec emere nec conducere poterit uti nec cedere jura minoris.

(2) *Art.* 452. Mense proximo à confectione inventarii tutor, præsente tutelæ adjutore, publicè omnia mobilia minoris, quæ consilium familiæ ipsi servare non concessit, vendenda curabit.

Art. 457. Tutor, etiamsi pater aut mater sit, pro minore rem mutuam accipere nequit, nec sine consilii familiæ auctoritate minoris bona alienabit nec gravabit hypothecâ.

(3) Ex Cod. civ. Minores omnes ad contrahendas contractuum obligationes inhabiles declarantur; de donatione minorum donationisque acceptatione confer art. suprà ad n. 721. et 724. positos. *Edit.*

Certum est 1. quòd minor, aut pupillus etiam sine consensu tutoris, vel curatoris, possunt se obligare circa bona castrensia, vel quasi castrensia; quia de his liberam administrationem habent. *Vide Salm. de contr. c. 1. punct. 5. §. 2. n.* 39. (1) Certum est 2. quòd non possunt se obligare circa bona immobilia sine judicis auctoritate, ex *l. Lex quæ* 22. *c. de Admin. tut.* quia jus omninò irritat ipsorum conventiones, ut habetur in *l. Si ad resolvendam 7. c. de Prædiis minor.* Circa autem mobilia nequeunt se obligare, saltem civiliter, sine consensu tutoris, vel curatoris. *Salm. ibid. n.* 41. Sed quæstio est an pupillus, vel minor circa prædicta bona mobilia, si contrahant sine auctoritate tutoris, vel curatoris, remaneant naturaliter obligati? Certum est, quòd si pupillus, aut minor contrahant cum tutore, vel curatore, minimè obligantur, ex *l. Non licet. ff. de contr. empt. et l. Pupillus* 5. *ff. De auct. tut.* Pariter idem communiter traditur à DD. si pupillus non sit pubertati proximus, ut docent *Sanch. de matr. l.* 6. *d.* 38. *n.* 24. *Lugo d.* 22. *n.* 286. *et Salm. ibid. n.* 42. ut patet ex *l. Pupillus* 59. *ff. de Act. et oblig.* Si verò pupillus sit pubertati proximus, et contrahat cum extraneis, hìc quæritur, an maneat naturaliter obligatus?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Lugo d.* 22. *n.* 288. *Less. lib.* 2. *cap.* 17. *dub.* 8. *num.* 61. *Sanch. l. cit. n.* 31. *Laym. lib.* 3. *Less. tr.* 4. *c.* 9. *n.* 7. *Pal. d.* 1. *p.* 4. §. 3. *n.* 9. *et Salm ibid. n.* 45. *cum Nav. Reg. Fill. Reb. Tann. et Diana.* Ratio 1. istorum, quia fidejussor pupilli remanet civiliter, et naturaliter obligatus, ex communi sententia, ut asserunt *Salm. d. n.* 45. *in fin. ex l. fin. de Jurejur. et l. Marcellus* 25. *ff. Fidejus.* Ergò, si fidejussor (arguunt) jam obligatur, etiam pupillus obligatus intelligi debet; nam, deficiente obligatione principalis, deficere debet etiam obligatio fidejussoris, ut docet communis sententia ex *l. Cum lex* 46. *de Fidejuss. et l. Naturaliter, ff. De Condit. indeb.* Sed hæc ratio non satis evincit, quia probat nimis; probat enim, quòd pupillus etiam civiliter teneatur. Ratio potior est, quia ex *l. Novatio, ff. de Novation.* habetur, pupillum obligari

(1) Confer art. ad n. 488.

Edit.

naturaliter, si promittat sine auctoritate tutoris; cùm in præfata lege dicantur creditores esse satisfaciendi, *dummodò, obligatio aut civiliter teneat, aut naturaliter, ut putà si pupillus sine auctoritate tutoris promiserit.*

Secunda sententia verò negat pupillum, vel minorem remanêre naturaliter obligatum; et hanc tenent *Bonac. de contr. d. 3. q. 1. p. 5. n. 6. in fin.* item *Cov. Bann. Rodr. Dic. etc. ap. Salm. tr. 14. c. 1. p. 5. §. 2. n. 44.* et vocant probabilem *Sanch. l. c. n. 20. et Diana p. 2. tr. 5. r. 44.* Ratio, quia ex *l. Quod pupillus 41. ff. De condit. indeb. et ex l. Pupillus 59. ff. de Action. et oblig.* expressè negatur, pupillum naturaliter obligari et præcisè in *dict. l. 59.* sic dicitur: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur.* Sed hæc ratio non videtur firma, nam ibi casus est de pupillo infante, ut exponit Glossa; unde alia Glossa *in dict. l. Novatio*, ait tam relatam *l. Pupillus*, quàm alias, tantùm de pupillo infante intelligendas esse. Hinc prima sententia verior mihi videtur. Cæterùm, probabilissimum est, quòd pupillus non teneatur solvere quod promisit, ut tenet *Lugo d. 22. n. 300. cum Soto, Mol. Cov. etc.* et probabile putant *Salm. d. c. 1. n. 47. cum Sanch. Reg. etc.* Ratio, quia, cui competit actio ad repetendum, competit etiam exceptio ad retinendum, ex *l. 8. ff. De Dol. mal. except. et ex reg. jur. in 6.* ubi: *Qui ad agendum admittitur, est ad excipiendum admittendus. Vide dicta n. 890.*

» 7. Eadem est ratio minoris, si curatorem habeat: quem, » si semel susceperit, tenetur illi subesse jure communi usque » ad annum 25 expletum; et si litem habeat, tenetur ad » eam sumere curatorem, exceptis tamen causis spiritualibus. » Quòd si curatore careat, valent acta per illos, ita tamen, » ut si læsi sint, restituantur in integrum. *Vide Auth. cit.* » *et Bon. dub. 3. quæst. 5. p. ult.* (1).

(1) *Art.* 481. Minor emancipatus poterit locare (non tamen ultra 9 annos), reditus percipere eosque acceptos referre ac facere omnia, quæ sunt bonorum administrationis.

Art. 482. Sine curatore tamen causam de bonis immobilibus non aget neque acceptum feret aliquod debitum capitale.

Art. 484. Item immobilia alienare aut quidpiam, aliud ac quod administratoris est, facere nequit, quin formalitates pro minore non emancipato requisitas servet.

Edit.

» 8. Etsi minores sine curatorum auctoritate donare non » possint, nisi quæ ejus conditionis adolescentes donare solent » (in iis enim præsumitur tacitus consensus curatoris); qui » tamen dona ab iis accepit, non tenetur restituere, nisi » repetantur legitimè; quia probabile est valère naturaliter, » tametsi non civiliter. *Mol. Lugo, Trull. Dian. p.* 8. *t.* 6. » *r.* 4. *et* 7.

» 9. Tenentur curatores, et tutores singulis annis administrationis rationem reddere; ubi, si quis deses, aut noxius » reperiatur, amovendus est, impositâ satisfactione, aliusque » subrogandus (1).

» 10. Si tutor, vel curator, post rationes officii redditas, » fidelis deprehensus fuerit, debetur ei præmium; quod in » quibusdam locis est vigesima pars redituum bonorum » omnium minoris, in aliis autem decima pars.

» 11. Porrò, qui non possunt esse tutores, et curatores; » et qui à tutela, et curatela excusentur, ne iis imponi possint, v. gr. habentes quinque filios superstites pauperes, » etc. *vide apud Tann. l. c. et Sa, v. Minor*, ubi sic habet: » *Tutor non potest esse junior* 25 *annis, nisi fortè mater;* » *nec religiosus, nec fœmina (nisi mater aut avia, et uxor* » *casu antè dicto), nec clericus in sacris, si non velit, nec* » *Episcopus, nisi miserabilium personarum. Horum verò tutelam suscipere tenentur et Episcopi, et clerici, et religiosi;* » *quod ego,* inquit, *de religiosis universim non admitto. Vide* » *Laym. l. c.* (2).

« 12. Si tutor, et curator, cùm tenerentur negotiari, omiserunt, possunt pupilli ab eis accipere 5 pro 100. *Sa, v.*

(1) *Art.* 470. Omnis tutor, patre et matre exceptis, ad rationes gestionis singulis annis semel et statuto à consilio familiæ tempore reddendas cogi potest.

(2) *Art.* 442. Tutores aut membra consilii familiæ esse nequeunt:

1.° Minores, nisi excipias patrem vel matrem;

2.° Interdicti;

3.° Fœminæ, nisi matrem aliasve ascendentes excipias;

4.° Qui aut quorum pater et mater minori litem intendunt, quâ magna pars bonorum minoris periclitatur.

Art. 443. Qui ad supplicium damnati aut infamiâ notati sunt;

Art. 444. Qui publicè vitam licentiorem agunt aut quorum inscitia aut infidelitas gestione negotiorum palam facta est.

Notandum, præter hos esse plurimos, qui à tutelâ suscipiendâ excusentur, ut qui publicis muneribus fungnntur, aut gravi infirmitate detinentur aut 65, vel saltem 70 annos nati sunt aut 5 filios legitimos habent, etc.

Edit.

» *Curator. Vide* etiam *Navar. c. 25. Plura vide suprà l. 4.*
» *tr. 3. c. 2. d. 3.*

DUBIUM II.

Quid et quotuplex sit testamentum?

919 *Quid est testamentum? De requisitis ad codicillum, et quid importet* clausula codicillaris?
920 *Quotuplex est testamentum?*
921 *Ex quibus capitibus testamentum est nullum?*
922 *Quid, si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas?*
923 *Quid, si constet hæredi voluntas testatoris?*
924 *Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi? Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia?*
925 *Quid, si testamentum factum sit ab hominibus rusticanis?*
926 *Quid, si tempore pestis?*
927 *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia?*
928 *Vide alios casus.*
929 *Quid de testamento clericorum, novitiorum, et militum?*
930 *Dub.* 1. *An legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa? Dub.* 2. *An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis? Dub.* 3. *An legatum relictum orphanis possit dari eis, qui parentes habent inutiles? Dub.* 4. *An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis quæ sine dote jam nupserint? Dub.* 5. *An legatum relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterùm nubant? Dub.* 6. *An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ? Dub.* 7. *An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Dub.* 8. *An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes, si ante nuptias moriatur? Dub.* 9. *An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in alia divino cultui necessaria? Dub.* 10. *Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus?*
931 *Quæritur I. An ultimæ voluntates possint commutari à Papa sine causa? Quærit. II. An ab Episcopis cum justa causa? Dub.* 1. *An tunc requiratur consensus hæredis, et legatarii? Dub.* 2. *Quæ sint causæ justæ ad commutandum?*

919. — « Resp. 1. Testamentum est voluntatis justa sen-
» tentia de eo, quod quis post mortem suam fieri vult, cum

» directa hæredis institutione. Quod additur, ut distinguatur » à reliquis ultimis voluntatibus, nam differt à legato, seu » fideicommisso partiali, quòd hoc sit donatio quædam à » defuncto relicta, et ab hærede præstanda : » (*Legata accipienda sunt à manu hæredis. Vide Salm. de contract. c. 5. punct. 13. §. 1. n. 178.*) « à codicillo verò differt, quia » codicillus est quasi testamentum imperfectum, et non fit » ad instituendum hæredem, nisi ex privilegio, v. g. in » militia, sed ad aliquid in testamento explicandum, addendum, mutandum, detrahendum, vel ad legata instituenda. » *Vide Laym. l. 3. t. 5. c. 1. et seq. Tann. t. 3. d. 4. q. 8.* » *Less. lib. 2. c. 19. Bon. d. 3. q. 17. p. 1.* (1).

Ad codicillum sive nuncupativum, sive in scriptis, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, et fœminæ (quamvis ad codicillum in scriptis requiritur testium subscriptio), ex *l. ult. c. de Codic.* Ad codicillum verò inter liberos, et milites, sufficiunt duo testes. *Vide Lugo d. 23. n. 15.* Hìc notandum cum *eodem Lug. n. 17.* quòd clausula in testamento apposita, scil. quòd si illud non valeat ut testamentum, valeat ut codicillus, importat, ut si testamentum sit nullum, sive ob defectum solemnitatis, sive ob præteritionem hæredis necessarii, hæres ab intestato debeat solvere legata, ex *Auth. Ex causa. c. de lib. præt.* et insuper ipse teneatur hæreditatem restituere hæredi in nullo testamento instituto, retentâ sibi quartâ trebellianicâ, ut colligitur ex *l. Posthumus. §. Si paganus, ff. de Injusto rupto test.* et si est hæres necessarius, retentâ sibi portione debitâ.

(1) In Jure novo non nominatim fit distinctio testamentum inter et legatum ac codicillum, sed omnes dispositiones ultimæ voluntatis, sub quocunque nomine fiant, regulis testamentorum subjiciuntur.

Art. 895. Testamentum instrumentum est, revocabile quidem, quo testator statuit, quid post mortem de bonis suis in toto aut in parte fieri velit.

Art. 967. Omnis dispositio testamentaria fieri potest vel hæredis institutione vel nomine legati aut qualibet denominatione apta ad exprimendum consensum.

Art. 1002. Dispositiones testamentariæ vel sunt universales, vel titulo universali vel particulari. Omnes autem, sive fiant instituto hærede sive nomine legati, sequuntur regulas pro singulis traditas.

Art. 1003. Legatum universale vocatur illud, quo uni vel pluribus donatur bonorum universalitas.

Art. 1010. Legatum titulo universali dicitur id, quo donatur certa pars bonorum, v. g. media vel tertia. Cætera omnia sunt particularia legata.

Edit.

920. — « Resp. 2. Testamentum est duplex (1) I. *In scriptis, seu clausum :* quod testamentum testator, sive suâ, » sive alterius manu scriptum, septem testibus idoneis, non » defectuosis, non cæcis, non surdis, mutis, nec furiosis, » prodigis, infantibus, religiosis, cognatis, qui in testatoris » potestate sunt, » (*Adde infames de jure, fratres, patrem testatoris, qui sunt in ejus potestate. Viva qu.* 10. *n.* 4. *Salm. ibid. punct.* 2. §. 1. *n.* 10. *Adde hæredem, sed non legatarios, non tutores, etc. Viva et Salm. nec religiosos, etsi isti peccent, si testentur, sine licentia. Viva ib.*) « (quibus adde ipsum » hæredem, et qui in ejus sunt potestate) sed masculis, pube- » ribus, liberis, ad id rogatis, et vocatis coram offert, pro- » fitendo id esse suum testamentum : tùm, si possit, manu » suâ subscribit, alioqui octavus pro eo testis, dein omnes, » et singuli septem testes eodem tempore subscribunt, si » possint, per seipsos, proprioque, vel alieno, aut communi » omnes sigillo, consignant. *Laym. l. c. Bon. dist.* 3. *q.* 12. » *p.* 1. » (*Nullum est testamentum scriptum ab ipso hærede, saltem post sententiam. Salm. de contract. c.* 5. *punct.* 2. §. 2. *n.* 15.) « II. *Nuncupativum*, quod minorem solemnitatem » requirit, scilicet tantùm, ut septem testes idonei supra- » dicti convocati audiant, et intelligant testatoris voluntà- » tem, coram eis scriptam, vel voce articulatâ prolatam » (*Simul et eodem tempore, ut sint contestes. Salm. ibid. n.* 11. *Per signa autem nequit hæres institui. Quid, si testator annuat? Probabile est posse sic institui, ex Lugo, Vasq. etc.*

(1) *Art.* 969. Dividitur testamentum in olographum, publicum et mysticum.

Art. 970. Olographum sub pœnâ nullitatis manu propriâ testatoris totum scribi debet, cum indicatione anni, mensis, diei ejusque nominis subscriptione; non subjacet aliis formalitatibus.

Art. 971. Publicum conficitur per duos notarios coram 2 testibus aut per unum notarium coram 4 testibus ;

Art. 972. Scribique debet à notario, dictante testatore.

Art. 976. Testamentum mysticum illud est, in quo testator secretò de rebus suis disponit, quodque ipse clausum et signatum offert notario coram sex testibus, asserens hoc esse suum testamentum à se vel ab alio scriptum et à se subscriptum.

Art. 975. Testes testamenti publici nec legatarius nec ipsius consanguinei aut affines ad 4^{tum} gradum usque (2^{dum} *gradum in jure canonico*) inclusivè, nec scriba notarii esse possunt.

Art. 980. Qui testamenti testes vocantur, masculi, majores et regni subditi sint oportet, non tamen interdicti.

Edit.

Vide Salm. ibid. n. 12. maximè ad causas pias. Salm. ibid. §. 3. n. 17. in fine cum Vill. Gom. etc. Et Croix n. 1130.)

« Etsi verò talis nuncupatio coram testibus à notario in scri-
» ptum communiter redigi soleat, id fit non ad actûs sub-
» stantiam servandam, sed ad meliorem probationem, et
» securitatem, si testes decedant, vel inidonei reddantur.
» Si autem testamentum careat solemnitate dubitâ, dubite-
» turque, utrùm testator voluerit conficere clausum, an aper-
» tum, valet ut nuncupativum: hæc enim præsumitur testa-
» toris voluntas, ne actus omninò corruat. *Sanch. lib. 4. cons.*
» *Lugo t. 2. de just. d. 24. Bard. d. 6. q. 10. §. 1.*

« Porrò præter has solemnitates jure communi requisitas,
» aliæ sunt partialium locorum, quas in singulis locis norunt
» periti notarii: qui proinde, ne impingatur, utiliter adhi-
» bentur. »

Notandum 1. cum *Lugo d. 24. n. 5.* qui citat *Vasq. et Ronc. de Testam. c. 1. q. 3. r. 2. cum communiori, contra aliquos*, ex *l. Hâc consultissimâ, c. Qui testam. etc. et l. Hæredes 21. ff. eodem tit.* non sufficere ad valorem testamenti nuncupativi, quòd testator declaret, se in tali schedulâ, putà sigillo signatâ, vel tali loco clausâ nominare hæredem, et alias dispositiones; sed requiri, quòd ipse coram testibus sufficientibus hæredem nominet; et quoad alias, sufficere, quòd se ad schedulam remittat.

921. — Notandum 2. quòd ex triplici capite testamentum potest esse nullum: I. ob defectum *solemnitatum* substantialium, quæ ab auctore explicantur. II. Ob defectum *complementi*, nam si testator moriatur, vel loquelam amittat, antequam testamentum compleat, testamentum est nullum, etsi hæredem instituerit, ex *l. Si quis, ff de Test.* Hoc tamen currit, si constet testatorem voluisse instituere alios hæredes, vel legata ordinare; in dubio autem testamentum valet; sicut etiam valet, si hæres sit causa pia, vel si in eo sint scripta legata pia. *Salm. tr. 14. c. 5. punct. 3. num. 27. cum Mol. Tap. Dic. etc.* III. Testamentum potest esse nullum ob defectum *libertatis*, eò quòd testator non liberè egit, vel non compos mentis, vel deceptus, vel coactus vi, aut precibus importunissimis, vel metu reverentiali. *Salm. ibid n. 30.* Secùs, si testator fuit inductus precibus simplicibus, suasione, etc. *Vide Salm. l. c.*

922. — « Quæres, an testamentum sit validum, cui desunt » solemnitates à jure civili requisitæ?

» Resp. 1. Si testamentum factum sit ad causas pias, etiam » in foro externo eas non requiri, sed sufficere eas, quæ » sunt juris gentium, scilicet duos testes; in foro autem » conscientiæ, supposità potestate disponentis, sufficere scri- » pturam, nutum, vel aliud signum testatoris, absque ullo » teste. Quòd si tamen manus testatoris non extet, requi- » runtur duo testes in foro externo, inter quas etiam fœmina » esse potest. *Covar. et alii* 12. *Dian. p.* 7. *t.* 6. *r.* 16. » (*Cum Salmant. ibid. punct.* 2. §. 3. *n.* 17.) « Item confessarius, vel » parochus esse potest, licèt legata sint pro sua Ecclesia, » idque ad hoc tantùm, ut voluntas testatoris probari possit; » et judex pro ea sententiam ferat. *Vide Less. et Card. Lugo* » *t.* 2. *d.* 22. *s.* 9. ubi etiam probat, in tali testamento ad pias » causas non esse necessariam hæredis institutionem. At, li- » cèt morte interveniente non fuerit absolutum, valet tamen » quoad legata pia in eo jam expressa. *Malder. Laym. Dian.* » *part.* 5. *t.* 16. *r.* 126. An autem tale testamentum ad causas » pias principaliter factum, si solemnitates desint, valeat quoad » legata profana, controvertitur: Negant *Bon. et Lugo* affir- » mant *Covar. Sa, Less. Fill. Sanch. Barbos. Trull. cap.* 18. » *d.* 4. *Dian. p.* 7. *tract.* 6. *r.* 4. » (*et hanc tenent Salm. tr.* 14. *c.* 5. *p.* 2. §. 3. *n.* 19. *et Viva art.* 2. *num.* 5. *cum communiori et Roncaglia c.* 2. *q.* 6. *r.* 1. *vocat communem, quia accessorium sequitur naturam principalis. Attamen sententia Bonacinæ punct.* 3. *n.* 18. *et Lugonis d.* 22. *n.* 274. *cum Vasq. Jason. etc. est satis probabilis: quia respectu laïcorum Papa nihil disponit. Nec semper valet regula, quòd accessorium sequitur naturam sui principalis, nam ipsa non currit, ubi diversa est ratio accessorii à principali, ut hìc accidit; et ideò, non obstante quòd testamentum principaliter sit profanum, debetur legatum in eum relictum, etiam deficientibus solemnitatibus juris civilis. Præterea testamentum in favorem liberorum, licèt valeat quoad liberos, non tamen valet quoad alios, si solemnitates juris communis desint, ut habetur in l. Hac consultissima et in l. Ex imperfecto. c. de Testam.*) « Denique testamentum ad pias causas non solemne revocat » aliud solemne, etsi hujus mentionem non faciat. *Molin.* » *etc. Dian. p.* 6. *t.* 6. *r.* 25. *et* 26. » (*cum Viva n.* 4.) « idque,

» etiamsi prius etiam fuerit ad causas pias. *Mol. et alii* 6.
» licèt hoc posterius quidam negent. *Vide l. c. r.* 26. 27. (1).

923. — Quoad dispositiones pias, certum est, quòd si constat hæredi voluntas testatoris, sive per verba, sive per nutum, aut scripturam, tenetur hæres in conscientia vel cedere hæreditatem loco pio, vel legata solvere. Ita communiter *Lugo d.* 22. *n.* 267. *Concina t.* 7. *pag.* 647. *n.* 9. *Laym. c.* 7. *de Testam. num.* 5. *Ronc. eod. tit.* 2. *q.* 2. *r.* 1. *et Salm. ibid. n.* 18. *cum Less. Dic. Vill. etc.* Unde infertur, quòd si testator dedisset tibi aliquid, ut tanquam pauper retinêres, vel ut in pias causas distribueres, tutè id faceres, etiam inscio, et invito hærede, prout docent *Lugo n.* 268. *Mol. t.* 1. *d.* 134. *et Salm. l. c. cum Dic. Vill. Cov. Gom. etc.*

924. — Cæterùm, si contrà non constet hæredi voluntas testatoris, docet *Laym. ib. n.* 4. quòd ex certa regula, omnium consensu recepta, non tenetur hæres in suo præjudicio credere uni testi, quamvis probatissimo, dum *in c. Relatum, de Test.* expressè dicitur: *Tribus, aut duobus testibus requisitis;* et in *c. Licèt, de Testib.* dicitur: *Licèt quædam sint causæ, quæ plures exigunt testes; nulla tamen est causa, quæ unius testimonio, quamvis legitimo, terminetur.* Hoc enim necessarium fuit ad bonum commune, ut fraudes evitentur, prout ajunt *Laym. ib. Holzm. de* 6. *p. c.* 1. *n.* 657. *et Croix l.* 2. *p.* 3. *n.* 1130. Hinc docet *Laym. n.* 5. quòd hæres non tenetur credere soli parocho, nisi alius adsit contestans; et idem dicunt *Viva q.* 10. *art.* 2. *n.* 3. *et Croix ut sup.*

925. — « Resp. 2. Si testamentum factum est ad causas
» non pias, hominibus rusticanis quinque testes sufficiunt, si
» plures habêri nequeant, nec subscriptione opus erit, si lit-
» terati non sunt. *Laym. l. c. c.* 2. *n.* 16. *Bon. l. c. part.* 1. *n.* 5.

Hic autem quæritur, an testamentum nullum quoad causas non pias, valeat quoad legata pia? Alii negant, quia corruente principali, corruit accessorium. Sed communior sententia affirmat, quia specialis ratio reperitur in accessorio, quæ non est in principali, nempe favor religionis, et ideò ibi attenditur tantùm jus canonicum. Ita *Laym. lib.* 3. *tr.* 3. *c.* 2. *et Ronc. de Testam. c.* 2. *q.* 6. *r.* 2. *cum Cov.*

926. — « Resp. 3. Tempore pestis non requiruntur septem

(1) Patet, in Cod. civ. pro foro externo nullum discrimen pias inter et causas profanas fieri. *Edit.*

» testes simul congregati ad testamenti subscriptionem : sed » sufficit, si singuli separatim adhibeantur. Adde, æquitatem postulare, ut, quando testes, vel notarius habêri » non possunt ; ultimæ voluntates validæ pronuntientur, si » de voluntate defuncti liquidò constet. Hinc in Camera imperiali valet testamentum, peste valde grassante, conditum » coram duobus, vel tribus testibus, inter quos confessarius » esse potest. Atque hæc vera sunt secundùm jus commune » Cæsareum, seclusis specialibus locorum statutis. Nam Venetiis v. gr. et Viennæ duo testes ad testamentum sufficiunt. » *Vide Laym. l. c. cap.* 2. Imò absolutè loquendo tempore » pestis sufficere solemnitates juris gentium, atque adeò tres, » vel duos testes. *Dian. p.* 7. *t.* 6. *r.* 34. *ex Sa, Laym., etc.* » atque inter eos esse posse fœminam, et notarium ipsum » (tametsi non sit immatriculatus) ; modò non sit consanguineus, vel affinis defuncti, *r.* 36. *ex Menoch.* etc. nec » opus esse, ut sint rogati, vel audiant vocem testantis (etsi » hoc quidam requirant), modò eum videant, *r.* 37. et 38. » neque invalidari, licèt ægrota convalescat, *r.* 39. *ex aliis* » 8. Denique, si parochus scribat coram unico teste, habêre » vim testamenti, saltem nuncupativi, dicunt *Mol. et March.* » *cum Dian. l. c. r.* 34. *et* 41. *Vide etiam p.* 5. *t.* 3. *r.* 123. (1). 927. — » Resp. 4. Etsi probabilis et secura sententia sit *Cov.* » *Bon. d.* 3. *q.* 1. *p.* 4. *et aliorum*, testamentum factum ad » causas non pias, sine solemnitatibus à jure requisitis, invalidum esse in foro conscientiæ, præterquam quoad legata » pia, *Molin. Lugo, Vasq. Sanch. Diana p.* 7. *t.* 6. *r.* 3. *contra Barbos.* ita ut hæres per illud institutus, et legatarius » teneantur ad restitutionem hæredibus ab intestato ; contrarium tamen verius est, ideòque licitè retinetur, quod » tali testamento possidetur. Ratio est, quia illæ solemnitates tantùm requiruntur ad cavendam deceptionem, et ad » fidem in foro externo faciendam. *Vide Less. l.* 2. *c.* 19. *d.* » 3. *C. Lugo disp.* 22. *s.* 9. »

(1) *Art.* 985. In loco, quocum ob pestem nulla communio esse potest, valent testamenta à præfecto juris aliove magistratu municipali civitatis coram 2 testibus confici.

Art. 987. Quod privilegium 6 mensibus viget à restitutâ communione aut à transitu testatoris in alium locum.

Edit.

Triplex etiam sententia (prout diximus de contractibus *n.* 711.) est pro testamentis conditis sine solemnitatibus.

Prima sententia tenet ea valêre in consientia, et naturalem parêre obligationem. Ita cum *Bus. Less. l.* 2. *c.* 19. *dub.* 3. *Mol. d.* 81. *Sa, et Sylv. v. Testam. Roncag. de Testam. cap.* 1. *q.* 4. *r.* 2. item *Mald. Reg. etc. apud Cabass. T. J. l.* 6. *cap.* 3. *n.* 4. Et probant ex §. *Per traditionem Inst. de rer. div.* ubi : *Nihil est tam conveniens naturali æquitati, quàm voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre, ratam habêri.* Hinc *Less. Salas, Sayr. et Molf. ib.* dicunt hæredem ab intestato, si certus sit de voluntate testatoris, tenêri eam exequi et restituere hæreditatem.

Secundam sententiam verò omninò oppositam tenent *Suar. Bon. Cov. ap. Cab. l. c. et Salm. tr.* 14. *c.* 1. *n.* 51. *cum Laym. etc.* quia lex solemnitatum non solùm fundatur in præsumptione fraudis, sed etiam in ejus periculo. Eamdem sententiam sequitur *Lugo d.* 22. *n.* 256. *cum aliis*, sed excipit fideicommissa, ex §. *ult. Inst. de Fideicom.*

Tertia sententia, quam amplectitur *Cabass. l. c. cum Sot. Sanch. Ban. et Beja*, tenet præferri debêre possessorem. Primam, et secundam sententiam probabilem censeo, sed hanc tertiam probabiliorem, et in praxi omninò sequendam; quia potius omni juri est jus possessionis; unde omninò dicendum puto, quòd hæres non tenetur solvere; et contrà, legatarii, si bonâ fide legatum acceperint, non tenentur restituere. Observa attentè quæ diximus *dict. n.* 711. Id tamen intelligendum nisi accedat sententia judicis, ut dicunt *Ronc. l. c.* et *Cabass. l. c. cum aliis cit.* Nec obstat dicere, sententiam judicis non obligare, si nitatur legi fundatæ in falsa præsumptione fraudis, quæ non adsit; nam, præterquam quòd sententia tunc nititur legi quæ fundatur in periculo generali fraudum, ut respondet *Roncaglia*, quisque tenetur parêre judici præcipienti, semper ac ejus sententia non sit evidenter injusta, ob bonum commune pacis, ut litibus, et jurgiis finis imponatur.

Unde resolves :

» 1. Hæres ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tenetur restituere hæreditatem, et solvere legata iis, quibus » testamento minùs solemni, aut ex voluntate ejus deben-

» tur. *Molin. Less.* (*contra Bonac. l. cit.*) » (*Secùs verò dicendum juxta contrariam sententiam probabilem mox suprà allatam.*)

928. — « 2. Si dubius sit de voluntate testatoris, debet » cum illis componere pro ratione dubii : quia, cùm nec » ipse, nec alii cœperint adhuc possidêre bonâ fide, in dubio » par est eorum conditio. *Vide Bon. l. c.*

» 3. Si hæres ab intestato retineat hæreditatem, et legata, » possunt illi, quibus aliquid per tale testamentum erat re- » lictum, uti occultâ compensatione, quia reverà res illa » erat ipsorum. *Vide Bon. l. c.* » (*Sed hoc negamus. Vide dicta l. 1. n. 35. v. Attamen*, (*in nota.*)

» 4. Si hæres ab intestato fateatur, mentem testatoris fuisse, » ut hæreditatem nomine fideicommissi alteri traderet, vel » legatum aliquod solveret ; aut si, oblato juramento, jurare » noluerit, cogendus est, etiam in foro externo, hæredita- » tem tradere, et solvere legatum.

« 5. Ob eamdem causam idem dicendum est, si fateatur » voluntatem testatoris fuisse, ut hæreditas, non ut fidei- » commissum, sed immediatè perveniret ad alium, quia non » est recurrendum ad fidem testium, vel ad juris subtilita- » tem, quando is, cujus interest, ipse confitetur testatoris » voluntatem. *Vide Less. et Card. de Lugo l. c.*

Ait *Lugo d. 22. n. 257. et 238.* quòd si testator voce committat hæredi fideicommissum, et hæres tacet, tenetur utique illud implêre ; secùs, si testator committat ei legatum ; dicit tamen, quòd si hæres solverit jam legatum, non potest repetere.

929. — « Resp. 5. Etsi probabile sit clericorum, et novi- » tiorum testamenta facta ad causas non pias sine solemni- » tatibus juris non valêre : *Mol. et alii* 3. Cùm tamen con- » trarium etiam sit probabile, ex *Suar. etc.* potest hæres » ex tali testamento hæreditatem adire pro foro conscientiæ. » *Dian. p. 9. t. 9. r. 16.*

» Resp. 6. Milites hujus temporis gaudent iisdem privile- » giis testandi, quibus olim, dummodò in castris (vel in » propinquo ex causa legitima) versentur. *Dian. p. 7. tr. 15.* » *rest. 24. et seq. ex aliis 13. contra Bald.* etc. atque adeò » sufficiunt iis duo testes (licèt probabiliter nec hi requiran- » tur, *r. 45.*), etiam non rogati, *r. 46. et alii 4. contra Molin.* » *Lugo*, etc. etiam aliàs inidonei, modò non sint impuberes,

» nec cæci, vel servi, *r.* 47. *Lugo*, *Vasq. etc.* neque opus est » eorum subscriptione, vel signorum appositione, vel ut sint » in conspectu testatoris, *ibid.* Imò miles jure militari (quo » præsumitur esse testatus in dubio) potest testari solo nutu, » *r.* 49. Potest etiam plura simul testamenta valida facere, vel » pro parte testatus, vel pro parte intestatus decedere, *r.* 53. » *et* 55. Valetque ejus testamentum etiam post missionem » honestam, sed non ultra annum. *Mol. Lugo etc. r.* 61. » Denique possunt milites supradicto modo testari, tametsi » sint surdi, et muti (saltem si in castris auditum, et vocem » amiserunt). *Dian. r.* 48. 49. *et* 50. *ex aliis* » (*Testamentum inter liberos valet, ut dispositio facta ad causam piam. Vide Salm. tr.* 14. *c.* 5. *punct.* 2. §. 4. *n.* 20.) (1).

930. — Hìc plura dubia oportet adnotare circa materiam legatorum. Dub. 1. An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ fiunt religiosæ? Resp. Si legatum sit relictum personæ determinatæ, certum est posse dari, nisi aliter constet de mente testatoris, ita *ex Auth. de Sanctiss. Episc.* §. *Hoc quoque. Vide Salm. ibid. punct.* 13. §. 2. *n.* 184. Quid, si legatum relictum sit personis indeterminatis?

Prima sententia negat debêri illud puellis religionem ingredientibus; hanc tenent *Sanch. de matr. l.* 1. *d.* 33. *n.* 32. *Bonac. d.* 3. *q. ult. punct. ult. n.* 19. *Mol. d.* 207. *Barb. de pot. Ep. alleg.* 83. *n.* 27. *Ronc. de test. c.* 7. *q.* 2. *r.* 3. *Conc. t.* 7. *p.* 679. *n.* 10. *et Lugo dist.* 24. *n.* 293. *cum communi*, ut asserit. Ratio, quia mens testatoris servanda est in specifica forma, semper ac servari potest; nec recurrendum ad ejus voluntatem præsumptam, quando habetur volun-

(1) *Art.* 981. Testamenta militum eorumque omnium qui in exercitu versantur, ubique ab agminis aut turmæ duce (gall. *chef de bataillon ou d'escadron*) aliove militum præfecto ordinis superioris coram 2 testibus fieri possunt; item à 2 commissariis militaribus (gall. *commissaires des guerres*) vel uno commissario coram 2 testibus;

Art 982. Item à principe valetudinis præfecto (gall. *officier de santé en chef*) unà cum præfecto militari, qui xenodochii curator (gall. *chargé de la police de l'hospice*) existit, cùm milites ægroti aut vulnerati decumbant.

Art. 983. Hoc privilegio non potiuntur, qui intra limites regni in præsidio aut hybernis versantur, nisi sint in arce aut loco obsesso aliove, quocum belli causâ communio esse nequit.

Art. 984. Elapsis 6 mensibus à restitutâ libertate testator ad formulas consuetas tenetur.

Edit.

tas contraria expressa : tales enim testatores et piè providère sic intendunt solis puellis nubere volentibus, ne exponantur periculo prostitutionis. Nec obstat præfata lex in *Auth. cit.* quia ibi sermo fit tantùm de legato facto personæ determinatæ, unde nullum aliis damnum infertur, si ipsi ingredienti religionem tradatur; sed in casu posito præjudicium irrogaretur aliis nubendis à testatore nominatis.

Secunda sententia verò, quam tenent *Salm. ibid. n.* 185. *Diana p. 4. tract. 14. Misc. r.* 35. *cum Pontio*, *Natta*, *Boerio*, *et Ochagav.* ac adhæret *Less. l. 2. c. 18. dub. 15. n.* 123. affirmat debèri legatum; quia in dicta *Auth.* assignatur ratio, cur legatum relictum certæ personæ ad nubendum, ei debeatur, si fiat religiosa : *Quòd vitam profitentur religiosam;* scilicet ne puella relinquat statum religiosum, ut legatum consequatur. Cùm autem in legato relicto puellis indeterminatis idem legis motivum urgeat, ideò religiosæ non sunt illo privandæ : *Ubi enim* (ut dicitur *in l. Illud. ff. ad l. Aquil.*) *eadem militat ratio, eadem militare debet juris dispositio.* Neque (ait *Lessius*) præfata lex *Justiniani* innititur præsumptæ menti testatoris, sed absolutè vult favère pietati, etiam contra expressam testatoris voluntatem; ita ut, si testator expresserit excludendas esse puellas religionem ingredientes, talis dispositio rejicitur tanquam turpis. Hanc sententiam reprobare non audeo, sed prima mihi videtur certè probabilior; quia dispositio *Authenticæ* continet jus novum, quod, cùm exorbitet à jure communi, non est extendendum de casu ad casum; maximè quia talis extensio redundaret in præjudicium aliarum. Probabiliter autem dicit *Conc. tom. 7. p.* 680. *n.* 11, quòd si non extarent puellæ, quæ nubere vellent, tradendum esset legatum religionem ingredientibus; nisi ex mente testatoris expressè oppositum colligeretur. Præterea addit *Barb. dict. all.* 83. *n.* 28. *cum aliis*, quòd si testator relinquat alicui puellæ mille si nubat, et centum, si ingrediatur monasterium, debentur monasterio omnia mille, si hoc sit factum in odium religionis, quia tunc sic decernendum est in pœnam testatoris : secùs, si id factum sit, eò quòd dotes religiosarum sunt minores nubentium.

Dub. 2. An legatum relictum civibus loci, possit dari extraneis? Negandum, nisi isti animum habeant ibi perpetuò manendi, tunc enim ab initio pro naturalibus habentur; vel

nisi sine tali animo ibi per decennium manserint. Ita *Salm. tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 186. cum Lugo, Sanch. etc. ac Conc. tom. 7. p. 681. n. 14. ex l. 1. c. de Incolis.* Hìc addendum id quod tradunt *Sanchez, Trullench. et Barbosa apud P. Ferraris* (*Bibl. v. Civitas n. 71.*) nempe quòd legatum relictum puellis originariis non est dandum eis, quæ casualiter natæ fuerint in eo loco.

Dub. 3. An legatum relictum orphanis possit dari pauperibus habentibus parentes inutiles? Non concurrentibus verè orbatis parentibus, videtur receptum apud omnes, quòd dari possit. Ratio, quia sic etiam impletur voluntas testatoris, qui vult opitulari filiis non habentibus, à quo alantur, et tales sunt qui habent parentes inutiles, ex celebri illo dicto apud Glossam *in c. Admonere, caus. 33. quæst. 2. v.* Dixi. *Si re privêris, nec nomen habêre merêris.* Et ex Glossa *v. Inutilem in c. Inter corporalia, de Trans. Episc.* ubi dicitur, inutilem reputari ut mortuum. Huic adhæret id quod dicunt *Covarr. Bald. Pal. Perez, etc. apud Sanch. l. c.* nempe quòd pater dicitur orbatus filio, si filius est inutilis, ex Glossa *in l. Plagiarii, c. ad L. Flaviam de Plag.* Et ex eadem Glossa dicitur vidua, quæ virum inutilem habet. Sic à pari dicendus orphanus, qui parentes habet inutiles; ita *Roncag. de Testam. c. 7. q. 5. r. 1. Conc. tom. 7. p. 681. num. 15. Dian. p. 1. tr. 2. r. 52. Salm. ibid. n. 187. cum Trull. etc.* ac adhæret *Lugo d. 24. n. 303.* An autem, concurrentibus verè orbatis parentibus, hi sint præferendi? Affirmant omnes præfati auctores cum *Sanchez Cons. l. 4. c. 2. dub. 13.* qui vocat commune; ratio, quia, cùm voluntas testatoris possit implêri in sensu proprio, non debet implêri in improprio, ex *Clement. Quia contingit de Rel. domib. et ex Trident. sess. 25. c. 8. de Ref.* Sicut enim propriè vidua non est, quæ virum habet inutilem, sed quæ viro caret, ut dicunt *Sylv. Tab. et Ang. apud Sanch.* Ita in casu nostro. Attamen videntur non omninò improbabiliter negare *Bonac. d. 3. q. ult. n. 9. et Roncag. l. c. r. 2.* Ratio, quia id, licèt non congruat litteris dispositionis, congruit tamen, imò magis accedit ad finem testatoris, subveniendi paupertati filiorum, qui cùm parentes habent inutiles, egentiores sunt verè orphanis, dum non solùm debent tunc propriæ, sed etiam parentum indigentiæ providêre.

Dub. 4. An legatum relictum puellis ut nubant possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint? Resp. affirmativè, si sit relictum puellis determinatis, quia præsumitur testator voluisse ipsis omninò providêre ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nubant, vel ut nuptæ decenter vivant. Secùs, si indeterminatis, quia tunc censetur potiùs testator voluisse subvenire nubendis, ut periculum prostitutionis vitarent. Quando verò legatum est relictum pro dotandis puellis pauperibus, benè potest dari nuptis; nam tunc perseverat finis testatoris, nempe sublevandi ipsarum indigentiam. Ita communiter *Sanch. l. 7. de matr. d. 91. n. 63. Ronc. de Testam. c. 7. q. 3. r. 1. Salmant. tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 188. cum Trull. et Dian. Conc. tom. 7. pag. 680. num. 12.

Dub. 5. An legatum relictum fœminis in matrimonium collocandis, possit tradi viduis iterùm nupturis? Resp. affirmativè, si non sint aliæ fœminæ ætate nubiles: secùs, si adsint, quia nomine mulieris in matrimonium collocandæ, propriè intelligitur ea, quæ numquam nupsit, vel si nupsit, invalidè nupsit, aut matrimonium non consummavit, ex *l. Boves, §. Hoc sermone. ff. de verb. signif.* Ita communiter *Sanchez l. 7. de matr. d. 95. n. 65. Ronc. d. c. 7. q. 3. r. 4. Conc. tom. 7. p. 681. n. 13. et Salm. ibid. n. 189. cum Bon. Trull. etc.* qui tamen rectè addunt cum *Roncaglia*, quòd si legatum sit relictum pro nubendis fœminis pauperibus, viduis etiam dari potest, quia verbi significatio utrisque convenit tam virginibus, quàm viduis.

Dub. 6. An legatum relictum virginibus nubendis possit dari virgini etiam corruptæ? Distinguendum, si publicè constet de ejus corruptione, non potest tradi: quia non adimpleretur finis testatoris, volentis tantùm subvenire iis, quæ verè virgines sunt. Secùs, si clàm sit corrupta, quia in communi æstimatione hæc pro virgine reputatur, ut colligitur ex *l. Liber, §. Quod autem. ff. de Legat.* Nec censetur testator voluisse, quòd puella manifestet suam turpitudinem: ita communiter *Conc. tom. 7. p. 681. n. 16. Roncag. de Testam. d. c. p. 4. r. 1. Salm. ibid. n. 190. cum Trull. Dian. Martin. à S. Jos. etc.* An autem puella corrupta possit tale legatum petere? Affirmant *Salm. ibid.* quia in favorabilibus verba sunt largè interpretanda, ut probant *in tr. de leg. c. 4. n. 19. et seqq.* Sed probabiliùs negant *Conc. l. c. et Martin. à S. Jos.*

ap. Salm. cit. n. 190. tum quia verba testatoris servanda sunt in rigore, quantum fieri potest; tum quia talis interpretatio fieret in præjudicium aliarum. Et idem videtur sentire *Roncag. loc. cit.* dicens illum, cui data est facultas à testatore eligendi virgines pro legato, non posse eligere eam, quam certò scit corruptam, si absit scandalum. Conveniunt tamen *Concina et Ronc.* ad dicendum, posse illam petere, et eligi, si desint aliæ verè virgines.

Dub. 7. An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat? Affirma; sic enim statutum est in *l. Quoties*, 22. *ff. de Condit. et demonstr.* Quia, ut habetur ex alia *l.* 2. *c. de Indict. viduit.* multum interest reipubl. ut proles augeantur. Secùs dicendum, si legatum relinquatur viduæ, ad viduitatem servandam, *Auth. Cui relictum. c. tit. cit.* quia honestum est à secundis nuptiis abstinêre; ita *Salm. de matr. c.* 1. *punct.* 8. *n.* 109. *et* 110. *et Concin. pag.* 688. *n.* 7.

Dub. 8. An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredem, si ante nuptias illa moriatur? Rectè distinguit *Lugo d.* 24. *n.* 209. *cum Sanchez et Mol.* Si legatum relictum sit puellæ intuitu subventionis illius personæ, ut possit nubere, tunc transit ad ejus hæredem; secùs, nullo habito respectu ad personam, sed tantùm ad operam piam peragendam; quia tunc est convertendum ad dotandam aliam pauperem; vel si legatum sit relictum sub conditione necessaria, ut puella nubat, sine intentione faciendi operam piam, quia tunc legatum erit profanum, et fiet caducum, ac ideò transibit ad hæredem testatoris (1).

Dub. 9. An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in ornamenta, et alia divino cultui necessaria? Negant *Panormitanus, et Lopez apud Sanch. Cons. l.* 4. *c.* 2. *dub.* 14. Sed probabiliter affirmant idem *Sanch. et Lugo d.* 24.

(1) *Art.* 1040. Testamentum pendens ab eventu incerto et ita comparatum, ut ex intentione testantis ad effectum perducendum sit, prout eventus obtinuit necne, non stat, si hæres aut legatarius ante expletam conditionem moriatur.

Art. 1041. Testamentum sub conditione purè suspendente executionem factum, non impediet hæredem institutum et legatarium, quin jus suum in suos hæredes transferant.

Edit.

n. 304. quia nomine fabricæ intelliguntur omnia necessaria ad servitium Ecclesiæ, nisi aliter constet de mente testatoris.

Dub. 10. Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus? Resp. si legati executio relicta sit ad electionem hæredis, potest ipse dare cuicumque verè pauperi. Si verò non est hæredi electio commissa, tunc præferendi sunt I. Conjuncti testatoris, ut communiter DD. cum *Barbosa de pot. Ep. all.* 83. *n.* 17. *et Ronc. de testam. c.* 7. *q.* 6. *r.* 2. Et inter eos præferendi sunt proximiores, ut docet *D. Thom.* 2. 2. *q.* 32. *art.* 9. Id enim exposcit ordo charitatis: atque hoc (addit *Ronc.*) etiamsi adsint alii pauperiores. II. Pauperes concives testatoris præferendi sunt cæteris extraneis, ut Glossa *in c. Pauperes, de Testam. et Ronc. l. c. cum Men.* utque colligitur ex *l. Præses. c. de Serv.* III. Magis indigentes, ut *S. Thom. l. c. art.* 3. *ad* 1. *Ronc. l. c.* et etiam nobiles, ut addit *Barb. cum Surdo n.* 18. IV. Pauperes probatioris vitæ. *S. Th. ib. art.* 9. Hinc dicunt *Laym. l.* 3. *tr.* 5. *c.* 11. *n.* 6. *Ronc. cum Men.* præferendos esse religiosos, qui ex eleëmosynis vivunt; rectè verò censet *Roncag.* contra aliquos, non venire nomine pauperum religiosos, qui habent reditus sufficientes, unde vivant. V. In æquali paupertate præferendæ sunt fœminæ, quatenùs istæ majori periculo peccandi sunt expositæ, idem *Roncag.* Cùm autem testator dixerit, legatum inter pauperes distribuendum, non potest uni tradi; ita *Ronc. et Barb. n.* 19. *cum Men. Bart. etc. communiter.* An verò eo casu possit executor etiam sibi aliquid applicare? Affirmant *Laym. l. c. n.* 7. *Sanch. Dec. l.* 2. *c.* 11. *n.* 54. *et Barb. l. c. n.* 22. *et* 54. *cum Palac. Men. Gonzal. et aliis communiter.* Excipiunt tamen *Laym. et Sanch.* si testator noverit ejus paupertatem, quia tunc censetur, quòd si voluisset illi subvenire, aliquid expressè reliquisset. Sed non improbabiliter *Roncag. l. c.* hanc exceptionem non admittit, quia non præsumitur testator eum voluisse inferioris conditionis facere, quàm alios pauperes; et si aliquid ei non reliquerit, id evenire potiùs censendum vel ex oblivione, vel inadvertentiâ, vel quòd noluisset testator ruborem executori inferre, si inter pauperes eum numerasset.

931. — Quæritur hìc I. An Summus Pontifex possit sine justa causa validè commutare ultimas voluntates testatorum? Nulli dubium, quòd Papa potest cum causa ultimas volun-

tates commutare, ut patet ex *Clem. Quia contingit, de Domib. relig.* ubi dicitur : *Ea quæ ad certum usum largitione sunt destinata fidelium, ad illum debeunt, non ad alia (salvâ Sedis Apostolicæ auctoritate) converti.* Sed dubitatur, an id possit Papa sine causa? Tres sunt sententiæ apud *Sanch. Concil. l. 4. c. 2. dub. 1. n. 1.*

Prima sententia affirmat, quam tenent *Arm. v. Legatum n.* 55. *Ang. eod. verb. l. c.* Ratio, quia omnia legata intelliguntur implicitè relicta ad arbitrium Papæ, vel principis.

Secunda sententia, quam tenent *Angles, Rosell. Covarr. etc. apud Sanch. num.* 2. et cui adhæret *Croix l. 4. n.* 842. id admittit de potestate absoluta, non autem ordinaria.

Tertia sententia verior et communis, quam tenent *Bus. infr. n.* 939. *Sanch. n. 4. cum Bart. Socin. Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. n. 11. Salm. tr. 14. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 194. cum communi, Mol. l. 4. de Primog. c. 3. n. 10. et Lug. d. 24. num.* 312. (qui præfatas duas sententias falsas vocat), omninò negat posse Pontificem, aut principem sine justa causa commutare testatorum voluntates. Probatur 1. ex Trid. *sess. 22. c. 6. de Ref.* ubi (ut sentit *Laym. l. c. cum Mol. d.* 249.) supponitur, tales commutationes non posse fieri à Sede apostolica, *nonnisi ex justa et necessaria causa.* Probatur 2. ratione, quia licèt dispositiones testatorum censeantur commissæ Papæ (vel principi), non tamen ut domino, sed ut boni communis, aut piarum causarum dispensatori committuntur, unde, cùm Pontifex non sit dominus talium bonorum, non potest neque ex potestate ordinaria, neque extraordinaria convertere sine causa has dispositiones ad alium usum, quàm à testatoribus sunt destinatæ. Si igitur legatum est profanum, poterit princeps ob necessitatem publicam, vel aliam justam causam, in aliud legatum profanum vel pium commutare. Si verò legatum est pium, poterit Papa tantùm, justâ causâ interveniente, in aliud pium convertere.

Quæritur II. An Episcopi cum justa causa possint commutare pias dispositiones.

Prima sententia affirmat et hanc tenent *Angel. v. Legatum 2. n. 12. et 14. Sylvest. eodem v. q. 12. Arm. n. 55. cas. 56. et Rosell. Tap. ap. Sanch. Cons. l. 4. cap. 2. d. 2. n. 3. et*

Beja cum aliis apud Croix l. 4. n. 849. qui huic sententiæ adhæret. Ratio 1. quia communis sententia (ut asserit *Croix ibid.*) tenet, apud Episcopos esse hujusmodi facultatem ordinariam commutandi; quia talis commutatio est quædam dispensatio in lege præscribente exactam impletionem ultimarum voluntatum; unde, quando dicitur fieri posse dispensationes, et non exprimitur à quo in Tridentino, satis intelligitur fieri posse ab Episcopis; utì cum pluribus docent *Suar. de leg. l. 6. c. 14. n. 8. et Sanch. de matr. l. 8. d. 5.* Hinc inferunt idem *Sanch. l. c. d. 7.* et *Lugo d. 24. n. 310.* quòd si testator reliquit alicui Ecclesiæ legatum pro festo anniversario, potest Episcopus illud ad tempus commutare in reparationem Ecclesiæ, quæ aliter non posset reparari. Ratio 2. quia, licèt Episcopus nequiret hoc facere ex potestate ordinaria, potest tamen ut Sedis apostolicæ delegatus, modò adsit justa causa judicio Episcopi: idque probant ex Trid. *loc cit.* ubi dicitur: *In commutationibus ultimarum voluntatum, quæ nonnisi ex justa, et necessaria causa fieri debent, Episcopi, tanquam delegati Sedis apostolicæ, summariè et extrajudicialiter cognoscant, nisi in precibus, tacità veritate, vel suggestà falsitate, fuisse narratum, priusquam commutationes prædictæ executioni demandentur.* Ita *Barbosa de pot. Episc. alleg.* 83. *n. 5. cum Sylv. Menc. Beja, Graff. Mendosa*, citatque etiam Rotam Rom. Dec. 1122. Et ita etiam *Salm. de contr. c. 5. p. 13. §. 3. n. 193.*

Secunda sententia verò probabilior, quam tenent *Mol. de just. d.* 249. *Laym. l. 3. tr. 5. c. 11. n. 10. et Sanch. l. c. dub. 2. cum aliis* negat posse Episcopos, etiam cum justa causa, commutare ultimas voluntates. Ratio, quia ex *cap. Tua. de Testam.* et ex Trident. *sess. 22, c. 8.* imponitur Episcopis exequi exactè ultimas voluntates; et hoc, etiamsi commutatio fieret in melius, ut dicunt *Barb. l. c. n. 3. cum Imola, et Bonif. Laym. ibid.* ac adhæret *Lugo d. 24. n. 307. ex c. Conquestus de Foro comp. et cap. Quia nos de Testam. contra Dian. p. 2. r. 26. ac Sylv. Beja, Graff. Comit. Vasq. etc. apud Croix l. 4. n.* 847. qui admittunt commutationem in melius. Nec probari dicunt primam sententiam à Trid. in *cit. c. 6.* Nam ibi tantùm committitur Episcopis, ut quando commutationes ultimæ voluntatis à Sede apostolica eis committuntur, ipsi, antequam illæ executioni demandentur,

examinent, an sint veræ causæ expositæ? Concilium enim in *cap.* 5. immediatè præcedenti locutum erat de executionibus dispensationum à sola Sede apostolica obtentarum. Et hoc ajunt esse conforme *Clementinæ, Quia contingit, citatæ in I. Quæst.* Valde tamen probabiliter censet *Laym. cit. n.* 11. et consentiunt *Salm. loc. cit. n.* 194. *cum Bon. et Trull.* quòd si aliqua causa superveniat, vel si fuerit testatori ignota, quam si ille cognovisset, aliter disposuisset, tunc Episcopus cum hærede potest ex epikeja interpretari voluntatem testatoris, et legatum in alium usum convertere, putà si legatum sit relictum pro vasis sacris conficiendis, quibus Ecclesia non egeat, sed potiùs casulis. Quando autem legata pia nullo modo possunt applicari ad usum à testatore intentum, illa non sunt caduca, sed applicanda sunt in alium pium usum, arbitrio Episcopi, et executoris, ut docent idem *Laym. ibid. cum Abb. et Lugo d.* 24. *n.* 305. *ex c. Nos quidem, de Testam.*

Sed dubitatur 1. An in commutationibus ab Episcopis faciendis, requiratur etiam consensus hæredis, et legatarii? *Abbas, et Petr. de Ubaldis ap. Barbos. de pot. Ep. all.* 83. *n.* 6. dicunt requiri consensum hæredis, ex *c. Nos quidem, de Testam.* Sed si hæres nollet consentire, Episcopus solus potest commutationem exequi, ut ait *Roch. cum Felin. apud Barb. l. c.* Dicit autem prædictus *Petr. de Ubald. ibid. ex Barth.* quòd insuper requiritur consensus Ecclesiæ, cui factum est legatum; sed si neque Ecclesia vellet consentire, Episcopus solus commutare potest.

Dubitatur 2. Quæ sint causæ, ob quas Episcopus ultimas voluntates commutare valeat? Causa I. est, quando pecunia legata ad aliquem usum, non sufficit. *Barb. de pot. Ep. all.* 83. *n.* 7. *etc.* II. Quando usus legati non potest adimplèri, idem *Barb. n.* 8. *cum Riccio*; vel si res legata nequeat deservire pro usu destinato, ob impedimentum facti, vel juris? ita *Barb. n.* 9. *cum Imola, Bonif. Abb. Innoc. Ubald. Socin. etc.* Hinc, si non potest monasterium monialium construi, ubi voluit testator, putà in loco campestri, contra præscriptum à Conc. Tridentino *sess.* 25. *c.* 5. *de Ref.* potest Episcopus alium locum destinare, ut *Farin. Alexandr. Riccius cum eod. Barb. n.* 10. Qui tamen notat cum *Ubald. et Genuens.* quòd si impedimentum est facti, et non est perpetuum,

debet expectari tempus opportunum, ex *c. Non est, et c. Quod super his, de Voto*. Si verò impedimentum est juris, distinguit idem *Petrus de Ubald.* quòd si legatum est ad usus pios, tunc fit commutatio; secùs, si ad usus inhonestos, putà, ut in Ecclesia fiant ludi theatrales, qui prohibentur in *c. Cum decorem, de vita et hon. cler.* tunc legatum est nullum, tanquam inutile; et fit caducum. III. Causa est, si legatum est factum ad usum non ita necessarium; tunc enim poterit Episcopus commutare in alium pium usum magis eidem Ecclesiæ necessarium; ita *Barb. n. 12. cum Riccio, et Genuen. Vide mox dicta in Qu. II.* Imò etiam ad alium usum fructuosum, si causa sit gravissima, et ita præsumatur mens testatoris, ut addit *ibid. Genuensis ap. Barb. n. 13.* Sic pariter dicit idem *Barb. n. 14. cum Riccio*, quòd reditus alicujus capellæ deputati pro missis, Episcopus potest commutare in paramentorum emptione pro una vice tantùm.

DUBIUM III.

De renuntiatione hæreditatum.

932 *Quando valeat renuntiatio hæreditatis?*
933 *An hæc strictè interpretanda?*
934 *An sint irrita pacta de hæreditate viventium?*
935 *De constitutione Tridentini irritante renuntiationes ingredientium religionem.*

932. — « Resp. 1. Renuntiatio futuræ hæreditatis, nisi » juramento firmetur, nullius roboris est. Ratio est, quia » ita jure cautum est propter bonum publicum. Excipe 1. » Nisi quis in ipso testandi actu renuntiet juri successionis, » vel post testamentum conditum, in quo præteritus est, » præteritionem suî approbet. 2. Nisi hæres necessarius, post » debitam sibi portionem integram à patre acceptam, reli- » quæ hæreditati renuntiet; qui tamen, si bona patris postea » augeantur, legitimam eorum portionem poterit exigere (1).

(1) *Art.* 791. Non licet, ne in contractu matrimoniali quidem, renuntiare hæreditati ejus, qui adhuc in vivis est, nec alienare jura, quæ fortuitò in illam exercenda obtinent.

Art. 1130. Res futuræ in contractum venire possunt; non tamen in ullo casu licebit hæreditati nondum assertæ renuntiare aut de illâ pacisci.

Edit.

933. — « Resp. 2. Renuntiatio hæreditatis, cùm odiosa sit, » et contra jus commune, strictæ interpretationis esse debet.

Unde resolvuntur casus sequentes :

« 1. Non obstat renuntiatio hæreditatis, etiam jurata à filio » facta, quominùs ab eodem patre, mutatâ iterùm voluntate, » possit institui hæres. *Molin. Sanchez lib. 7. cap. 7.*

» 2. Si filius renuntiavit in favorem fratris, eo mortuo ante » patrem, is, qui renuntiavit in prima hæreditate, succedere » potest; imò etiam institui debet, quia causa renuntiationis » cessavit. *Mol. d. 579. n. 19.*

» 3. Filius post juratam renuntiationem nihilominùs suc- » cedere potest in iis bonis, quæ pater ad secundas nuptias » transiens, liberis ex priore matrimonio susceptis relinquere » cogitur. Ratio est, quia in his filius non succedit jure san- » guinis, cui renuntiavit, sed propter civiles constitutiones, » et favores. *Mol. n. 21.*

» 4. Etsi filia accipiens dotem à patre dicat se eâ contentam, » et renuntiare paternæ hæreditati; pactum tamen illud est » invalidum, eoque non obstante, potest postea petere com- » plementum legitimæ portionis suæ. *Ex l. Pactum dotale, » c. de Collat. l. Si quando, c. de pact. et c. Quamvis pactum, » de pact. in 6. Mol. Sanch. l. 6. cons. Lugo resp. mor. l. 6. » dist. 24.*

» 5. Si parentes dent filiæ dotem infra portionem legitimæ » debitæ, inducantque eam coactione, vel fraude, seu » dolo ad renuntiandum legitimæ, non sunt in conscientia » tuti, sed tenentur illi restituere libertatem. *Sanch. lib. 4. » de matrim. d. 9. Lugo loc. cit.* Ac licèt filia, si renuntiatio- » nem juramento firmaverit, eam servare teneatur; si tamen » dolus, vel metus intervenerit, licebit relaxationem jura- » menti injustè extorti petere : eâque obtentâ, non tenebi- » tur pacto, quod ex injusta coactione processit. *Vide Sanch. » l. 2. mor. c. 13. Lugo t. 2. de just. d. 22. sect. 8. et resp. » mor. l. 6. d. 24.*

934. — « Resp. 3. Omne pactum, vel donatio de alterius » viventis hæreditate ipso jure irrita est, v. gr. irritum est » pactum quo Titius hæreditatem, quam sperat à Sempronio, » promittit, aut obligat Cajo. Ratio est, quia tales pactiones

» odiosæ sunt, et plenæ periculis, ob insidias, quæ paran-
» tur ejus vitæ, super cujus bonis fit pactio. *Laym. c. 7.*
» *num. 3.*

» Excipe 1. Nisi consentiat is, de cujus hæreditate agitur,
» et in eo consensu usque ad mortem perseveret. 2. Nisi re-
» nuntiatio fiat in favorem communitatis, seu collegii; hìc
» enim cessat præsumptio, vel periculum insidiarum. 3. Nisi
» quis ob constitutiones Ordinis, de omnibus bonis, et juri-
» bus acquisitis, et acquirendis disponere debeat, idque in
» favorem communitatis piæ, vel etiam certæ personæ pau-
» peris. *Sanch. c. 2. n. 54. Laym. l. c. n. 3. 4.* Nisi fiat pactum
» circa hæreditatem personæ incertæ, v. gr. si quæ mihi hæ-
» reditas obvenerit dùm vixero, tua esto : cessat enim peri-
» culum. *Mol. Sanch. l. 7. c. 2.*

935. — « Quæres, quousque se extendat constitutio *Trid.*
» *sess. 25. c. 16. de Regul.* irritans donationes, et renuntia-
» tiones, etiam juratas, quæ fiunt ab ingredientibus religio-
» nem, nisi fiant cum licentia Episcopi, sive Vicarii, intra
» duos menses proximos ante professionem, et professio po-
» stea subsequatur?

» Resp. 1. Hanc constitutionem non habêre locum in codi-
» cillis, testamentis, aut donationibus mortis causâ : quia
» hujus constitutionis ratio est, ne per renuntiationem hæ-
» reditatis novitiis imponatur necessitas profitendi; hæc enim
» ratio cessat in his ultimis voluntatibus, quippe quæ usque
» ad professionem revocabiles sunt. Quare valet adhuc hodie
» testamentum à novitio conditum, neque rumpitur, secutâ
» professione, etsi monasterium in eo præteritum fuerit.
» *Sanch. l. 7. c. 5.* Qui autem licitè à religione recedit, re-
» cuperat omnia bona cuicumque antè donata, intuitu ingres-
» sûs in religionem.

» Resp. 2. Eâ constitutione non prohibêri donationem mo-
» dicam, quia cessat ratio. *Sanch. n. 23.*

» Resp. 3. Eâ comprehendi renuntiationem beneficii eccle-
» siastici. Ratio est, quia hæc est amissio magni juris ob
» quam libertas egrediendi à religione impeditur. *Sanch.*
» *num. 37.*

» Resp. 4. Per eamdem etiam irritantur renuntiationes,
» quæ fiunt ante ingressum religionis, intuitu vel causâ
» impulsivâ ingrediendi; qualis intentio in dubio præ-

» sumitur, si non multò ante ingressum factæ sint. Ratio » est, tùm quia concilium absolutè loquitur; tùm quia aliàs » non sufficienter consuluisset libertati novitiorum. *Nav. Less.* » *l. 2. c. 41. n. 40. contra Sanch.* cujus tamen sententia est » probabilis. Unde sic donatum tutò retinêri potest, donec » per sententiam judicis rescindatur.

» Resp. 5. Irritam etiam esse donationem, seu renuntiatio- » nem bonorum, sub conditione professionis edendæ factam, » ita ut, eâ non secutâ, corruat. *Nav. Sanch. n. 17. Mol. etc.* » Ratio est, quia donantes, seu renuntiantes ægrè contristant » donatarios, ut eos de possessione semel capta dejiciant: et » monasteria, quæ tales donationes acceperunt, omnes modos » adhibent ut tales ad professionem inducantur. *Laym. c. 7.* » *num. 8.*

» Resp. 6. Non obstante hâc constitutione, validas esse re- » nuntiationes, aut donationes ante, vel post ingressum Soc. » Jesu factas, juxta ejus constitutiones. Ratio est quia Triden- » tinum Societatem disertè excipit. Dixi (juxta constitutiones) » quia in iis donationibus, quæ contra constitutiones fiunt, » non videtur habêre locum, quia Tridentinum id voluit in » favorem Societatis. Quod autem ob gratiam alterius conce- » ditur, non est in ejus dispendium retorquendum. *Mol.* » *Sanch. Laym. l. c.*

DUBIUM IV.

Qui possint, et debeant esse executores testamenti?

936 *Qui possint esse executores? Et qui sint de jure? Et an possint officio fungi per alios?*
937 *An religiosus executor possit applicare suo monasterio legata relicta ad pias causas?*
938 *Quomodo relicta incerta sint exequenda?*
939 *An legata ad pias causas possint commutari?*
940 *Vide resolutiones.*
941 *Quomodo exequenda voluntas testatoris?*

936. — « Resp. 1. Illi à testatore nominari possunt, unus, » vel plures ex hæredibus, vel non hæredibus; nec tantùm » masculus, sed etiam fœmina. *Sanch. Wad. Dian. p. 8. t. 5.*

» *r.* 4. non tantùm laïcus, sed etiam clericus, et religiosus.
» Hic tamen non sine sui prælati licentiâ ; et quidem generalis,
» si sit Societatis Jesu ; fratres de Observantia nullo modo. Quòd
» si tamen religiosus, contra canonum decreta, executor te-
» stamenti sit, acta ejus valent. Ita *Laym. c.* 11. Et ratio
» est, quia, spectato jure naturali, sufficit voluntas testato-
» ris executoris ; nec canones executionem religiosi infirmant,
» sed prohibent tantùm. *Vide Bon. de contr. d.* 3. *q.* 18.
» *Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 9. 10. Et licèt impubes executor esse
» non possit, potest tamen minor, si explevit annum 17.
» *Sanch. Lugo*, *Wading. Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 6. Nullus
» autem cogi potest, ut sit executor. *Dian. l. c. r.* 27. Detre-
» ctans tamen hoc ipso perdit legatum (saltem quod in præ-
» mium muneris ei relictum fuit) ceditque hoc aliis executori-
» bus. *Molin. Lugo*, *Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 27. *contra Wad.* (1).

» Resp. 2. Si nullus à testatore nominatus est executor,
» executio pertinet ad hæredem, etiam quoad legata pia ;
» quo tamen casu Episcopus jure communi ad se pertrahere
» potest. *Laym. l. c.*

» Resp. 3. Executor non potest officio fungi per alium,
» nisi testator id ei permiserit, aut nisi committatur exe-
» cutio nudi facti jam declarati. *Sanch. C. de Lugo*, *Dian.*
» *p.* 8. *t.* 5. *r.* 26.

937. — « Quæres 1. An religiosus executor legatum in pias
» causas monasterio suo applicare possit ?

» Resp. posse. Ratio est, quia, si quid obstaret, esset ex
» eo, quòd executor etiam indigens eleëmosynam sibi ex testa-
» mento applicare nequeat, nisi testator indigentiam ejus
» ignoraverit, aut ea postmodùm supervenerit, cùm, si eam
» cognovisset, certum quid ei legaturus fuisse videatur. Sed
» hæc ratio non ligat, quia causa monasterii distincta est à
» causâ, seu personâ professi, sicut causa Ecclesiæ à causâ

(1) *Art.* 1025. Testator unum pluresve testamenti executores eligere poterit.

Art. 1028. Qui prohibetur contrahere, prohibetur et testamenti executor fieri.

Art. 1029. Uxor absque mariti consensu aut saltem judicis auctoritate, ex art. 217 et 219 etc. testamenti executionem acceptare nequit.

Art. 1030. Minor testamenti executor fieri non potest, etiamsi tutor aut curator consentiat.

Edit.

» beneficiatl. Unde etiam quivis jussus aliquid dare pauperibus, potest id tribuere cognatis, vel filiis suis, quia » evidens est distinctio inter donantem, et accipientem. *Sylv.* » *Sanch. l.* 6. c. 11. *n.* 56. *Vide Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 46. Porrò » ad pias causas legata dicuntur, quæ intuitu pietatis relicta » sunt, nimirùm 1. Loco, vel personæ sacræ. 2. Hospitali. » 3. Confraternitatibus. 4. Pupillis et orphanis. 5. Quod causâ » alimentorum iis, qui indigent. 6. Quod causâ studii, saltem theologici. 7. Ad constructionem monumenti. 8. Ad » utilitatem publicam, v. gr. pro munienda urbe in necessitate, vel viis reficiendis. *Dian. p.* 7. *t.* 6. *r.* 29. *et* 30. *ex* » *Bald. et cæteris multis.*

938. — » Quæres 2. Quomodo relicta incerta executioni » sint mandanda?

» Respondetur 1. Si incertitudo sit ex parte legatarii jure » civili corruit legatum: v. gr. quia sunt duo ejusdem nominis, et amicitiæ erga testatorem, jure civili corruit legatum: in foro conscientiæ tamen tenetur executor inter » eos dividere æqualiter, si in id consentiant. *Mol. Dian.* » *p.* 3. *t.* 5. *r.* 58. *Trull. d.* 12. 2. Legata ad causas pias ob » incertitudinem loci, vel Ecclesiæ, non fiunt caduca, sed » plerùmque pauperiori Ecclesiæ, vel xenodochio danda erunt. » 3. Si incertitudo sit ex parte rei legatæ, videndum, an » terminos à natura habeat, ut v. gr. bos, et equus; vel ab » arte, et industria, ut domus, vestis, etc. Si à natura habeat, » danda est una ex mediocribus: si ab arte, electio ad hæredem pertinet, qui rem in eo genere minimam dando » satisfacit. Idemque dicendum est de legatis, in numero, » pondere, et mensura consistentibus. *Vide Laym. loc. cit.* » *num.* 7. 8. *et* 9. (1).

» Resp. 2. Si acceperint summam pecuniæ distribuendam » pauperibus, non tenentur dare pauperioribus; possuntque » etiam dare hospitalibus, Ecclesiis (quæ ornamentis, vel » fabricâ indigent), monasteriis, vel iis, qui secundùm suum » statum non possunt vivere, sive ii sint opifices, sive altioris conditionis, etiam nobiles. *Vasq. Mol. et alii* 8. dum-

(1 *Art.* 1022. Si legati materia indeterminata sit, hæres rem poterit in suo genere optimam dare, non verò minimam.

Edit.

» modò tamen non constet, vel ex signis colligatur, aliam » fuisse intentionem testatoris, quæ semper attendenda est. » *Dian. p. 2. tit. 15. r. 8.* Si verò designaverint semel certos » pauperes, non posse eos variare, docet *Wad.*, sed affirmat » *Lugo. Vide Dian. p. 8. t. 5. r. 50. et p. 2. t. 16. r. 19.* » Possunt etiam sibi ipsis, vel suis cognatis, si verè pau- » peres sint et præsertim si testator id ignoraverit, eam » applicare. *Wading. Dicastill. Dian. p. 8. tr. 5. r. 46. et 47.*

939. — « Quæres 3. An legata ad certas pias causas pos- » sint ab executore, vel Episcopo commutari in alium pium » usum?

» Resp. 1. Si voluntas testatoris implêri potest justè, et » honestè, non licet eam commutare in opus quantumcum- » que melius, nisi ex dispensatione Pontificis, et justâ de » causâ. *Mol. Wading. Dian. p. 1. t. 17. r. 28. et p. 8. t. 5.* » *r. 63. etc. communiter contra Vasq. et aliquos*, qui docent, » Episcopum posse commutare in æquale, vel melius. Inter- » dùm tamen ad Episcopum, hæredes, et executores pertinet » secundum epikejam interpretari, non alienum esse à de- » functi voluntate, si mutatio fiat; v. gr. si testator pecu- » niam Ecclesiæ leget ad calices comparandos, et Ecclesia » non egeat calicibus, sed casulis. *Mol. Laym. l. c. n. 10.* » *Vide Vasq. opusc. de test. c. 8. §. 5. d. 3. n. 104. Trull.* » *c. 18. d. 12. Barbos. de off. et potest. Episc.* » (*Vide dicta n. 931. vers. Qu. II.*).

« Resp. 2. Si ad usum à testatore destinatum applicari » nequeunt, non ideò fiunt caduca, sed arbitrio Episcopi, » et executoris ad aliam piam causam applicanda sunt: ita » tamen, ut, quoad fieri potest, defuncti voluntas implea- » tur. Ratio est, quia is principaliter intendit ea in salutem » animæ suæ ad Dei honorem relinquere. *Molin. disp. 294.* » *Bon. disp. 5. de cont. qu. ult. p. ult. Barb. de Offic.* » *Episc.* » (*Ex Trid. sess. 25. c. 8. de Ref. Vide Salm. tr. 14.* *c. 5. punct. 13. §. 3. n. 195. et vide dicta n. 931. vers. Quær. II.*).

Ex dictis resolvuntur sequentes casus:

940. — « 1. Si testator pauperi determinato aliquid legarit, » hic autem ante solutionem moriatur, hæres illud tenetur » alteri pauperi dare, quia præsumitur legatum pium factum

» in beneficium animæ testatoris, adeòque designatio pau-
» peris demonstrativè, non taxativè, facta fuisse: nisi tamen
» aliud constet, vel ex circumstantiis colligatur de testatoris
» intentione, de qua si maneat dubium, manet data reso-
» lutio. *Mol. Sanch. Bard. d.* 6. *c.* 10. §. 7.

» 2. Si legata pia inveniantur inducta, et non constet de
» testatoris intentione, tenetur hæres ea solvere; quia præ-
» sumitur id fortuitò, ac casualiter, et non ex testatoris
» voluntate accidisse. *Bard. d.* 6. *c.* 10. §. 17.

» 3. Si testator legaverit summam pecuniæ pro certo nu-
» mero Sacrorum; hæres autem eam summam sacerdoti
» cuipiam bono tradiderit, ac postea ob mortem dicti sacer-
» dotis, aliamve ob causam dubitet prudenter, an Sacrificia
» illa sint peracta, non tenetur curare ea iterùm cele-
» branda; quia satisfecit testatoris voluntati. *Bard. d.* 6.
» *c.* 10. §. 22.

941. — « Quæres 4. Intra quod tempus, quo ordine, et
» modo hæredes et executores defuncti voluntatem exequi
» debeant et quis cogere possit?

» Resp. 1. Tenêri statim post aditam hæreditatem, con-
» fectumque inventarium, etiam intra annum, nisi justo
» impedimento excusentur. Imò in legatis piis intra sex men-
» ses. *Mol. Vasq. Dian. p.* 8. *t.* 5. *r.* 53. idque, etiamsi
» hæreditas non sit adita, eò quòd hæres vel antè fuerit
» mortuus, vel eam repudiarit. *Covar. et alii tres, Dian.*
» *p.* 7. *t.* 6. *r.* 25. Unde si differant notabiliter (præsertim
» solutionem piorum legatorum), aut negligant exequi, gra-
» viter peccant, tenenturque damnum, quod alii ipsorum
» culpâ acceperunt, compensare. *Bon. d.* 3. *q.* 18. *p.* 4. *Nav.*
» *c.* 25. *Lugo, Dian. p.* 8. *tr.* 5. *r.* 52. » (*In foro igitur conscientiæ hæredes, et executores tenentur sub gravi statim implêre legata* (*maximè pia*), *cùm possunt. Ita communiter Salm. tr.* 14. *c.* 5. *punct.* 11. *n.* 155. *cum Lugo, Dian. S. Anton. Trull. etc.*) (1).

(1) *Art.* 1031. Executores testamentarii res sigillo muniendas curabunt, si inter hæredes minores, interdicti absentesve inveniantur; præsente aut vocato hærede præsumpto, conficient inventarium hæreditatis; instabunt, ut deficiente pecuniâ ad legata solvenda, mobilia vendantur ac testamentum executioni mandetur; post annum à morte testatoris rationem reddent de gestione suâ. *Edit.*

« Resp. 2. Ab utroque judice, ecclesiastico, et sæculari » compelli possunt (si tamen laïci sunt). Quòd si post annum » à monitione judicis, vel Episcopi exequi negligant, omni » commodo (exceptâ totâ legitimâ, si hæredes necessarii sunt) » ex testamento ipsis proveniente privantur. *Vide Laym. l.* » *c. tr. 3. c. 11. C. de Lugo d. 26. de just. Dian. p. 3. t. 3.* » *r. 59. Valer. Trull. d. 11.* immò, si intra annum negli- » gant exequi, jus executionis devolvitur ad Episcopum; » *Molin. et alii 8. Dian. p. 8. t. 3. r. 40.* nec admittitur » purgatio moræ. *Sanch. Dian. l. c. r. 33. et 34.* Sed tenetur » Episcopus exequi, removendo illos ab executione, et emo- » lumentis spoliando; atque in defectu Episcopi idem potest » Metropolitanus. *Molin. Merol. Dian. r. 57.*

« Resp. 3. Executor tenetur omnia exequi secundùm men- » tem testatoris; ad hoc tamen executor particularis non » potest vendere bona defuncti, nisi hic ita statuerit : uni- » versalis autem potest. *Lugo d. 24. sect. 16. Dian. p. 8. t. 3.* » *r. 32.* neque potest unquam, invito hærede, rem legatam » dare legatario : quia non potest, nisi per judicem, spoliare » hæredem suâ possessione, licèt teneatur monêre Episcopum, » ut hæredem cogat. *Sanch. Lug. Dian. p. 8. t. 3. r. 39.*, » quòd si bona non sufficiant ad legata omnia solvenda, » distribuenda sunt omnibus æqualiter pro rata (etiamsi sint » pia; et licèt uni res certa, et in individuo sit legata) nec » licet uni præ aliis gratificari : quia par omnium est ratio, » et jus. *Sylv. Sanch. Bon. Dian. Trull. l. 7. c. 18. d. 12.*

« Resp. 4. Tenentur executores reddere rationem executio- » nis (idque probabiliter, etiamsi testator eos hoc onere » liberasset) exceptis iis, quæ testator jussit erogari secretò. » *Diana p. 8. t. 3. r. 44. et alii 33.* Possuntque ad hoc cogi » ab Episcopo, vel capitulo, Sede vacante, *r. 36. et 37. et* » *62.*, nisi sint Regulares plenè exempti, quos cogi posse alii » negant, affirmant alii, *ut vide l. c.* Denique non debetur » iis salarium, cùm sit officium voluntarium amicitiæ : si ta- » men damnum ex eo patiantur, vel sint etiam administrato- » res bonorum, debet assignari à judice. *Lugo d. 24. sect. 16.* » *n. 335. Vide Dian. r. 39.* Plura de executione piarum, » et ultimarum voluntatum, *vide apud Trull. et Dian. ll. cc.* » *et Barb. l. 3. de jure univ. c. 27.*» (*Nemo tenetur munus*

executoris exercêre, nisi jam acceptavit aut legatum accepit, aliàs legatum amittit. Salm. loc. cit. n. 164. cum Dicast. etc).

DUBIUM V.

De iis, qui testari, et hæredes institui possunt.

942 *Qui testari possint?*
943 *Qui possint hæredes institui?*
944 *Vide resolutiones.*
945 *Quæ sit divisio hæredum?*
946 *An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus, et aliis propinquis indigentibus?*
947 *Quantum debeatur hæredibus necessariis?*
948 *Quæ sint causæ justæ exhæredandi filios?*
949 *An ob nuptias cum indignis?*
950 *Vide alios casus, quando testamenta infirmentur.*
951 *Quid possint petere spurii à matre et patre?*
952 *Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio?*
953 *Qui hæredes succedant ab intestato?*
954 *Quomodo facienda sit collatio inter fratres?*
955 *An debeant conferri sumptus pro studio, doctoratu, etc.*
956 *An patrimonium datum ad suscipiendos ordines?*
957 *An bona paterna, quæ filius expendit in ludis, etc.*
958 *An expensæ factæ in nuptiis?*
959 *An vestes, et similia data parentibus?*
960 *Quid si conjuges transeant ad secundas nuptias?*
961 *De falcidia, et trebellianica debita hæredibus.*

942. — « Resp. 1. Omnes homines liberam de suis bonis » testandi facultatem habent, nisi naturali, aut positivo jure » prohibeantur. Naturali autem jure testari vetantur infan- » tes, furiosi, amentes, nisi tamen lucida intervalla ha- » beant, vel in una tantùm materia delirent, et in aliis non, » ut *Nav. Sanch. l. 1. de matrim. dub. 8.* Quid autem sen- » tiendum de eo, qui ex morbo aliquandiu delirat? *Vide C.* » *Lugo d. 14. sect. 4.* Positivo autem, surdus simul et mutus » à natura, prodigus, servus, usurarius publicus, filiusfam. » de bonis adventitiis» (*etiam de consensu patris, nisi ad causas pias, ex l. Qui in potestate 6. ff. Qui testamenta, etc. et*

ex c. Licet de Sepult. in 6.) « (si quidem ante clericatum advene-
» rint, ut *vide C. deLugo de just. d. 24. n. 67.*), impubes, ca-
» ptivus apud hostem, damnatus ad mortem, si bona ejus con-
» fiscantur. *C. Lugo l. c. n. 72.* professus religionem (1).

» Dico, *professus*, quia novitius, cùm adhuc sui juris
» sit, absque superioris licentia validè testari potest, etiam
» non servatâ juris solemnitate, ut habet *Trull. c. 18. d. 3.*
» *ex Sa, et Bonac.* et si quidem intestatus decedat, proximi
» consanguinei in bonis succedunt. Similiter religiosus Socie-
» tatis, post emissa vota simplicia, etsi non licitè, validè
» tamen potest testari; quia dominium bonorum suorum
» retinet impeditum quasi voto paupertatis, quoad dispositio-
» nem sine licentia superioris, non tamen ullâ constitutione
» canonicâ dispositio irritatur. Ita *Mol. Sanch. Laym.* qui ad-
» dit, potestatem testandi, seu jure, seu consuetudine, etiam
» religiosis ordinum militarium concessam, frequenterque à
» Pontifice concedi iis solêre, qui extra claustrum beneficium,
» vel episcopatum habent.

943. — « Resp. 2. Omnes homines, etiam amentes, surdi,
» muti, servi, imò et communitas, hæredes institui possunt,
» nisi specialiter prohibeatur. Ita *Bon. de cont. d. 4. q. ult.*
» quia ad hoc tantùm requiritur plena potestas in disponen-
» tes, et capacitas in hærede. Incapaces autem secundùm jura
» sunt 1. Apostatæ, et hæretici, eorumque receptores, defen-
» sores, fautores: licèt probabile sit, eos ante sententiam ju-
» dicis ad restitutionem non tenêri; eò quòd hoc jus in eo ri-
» gore non sit receptum. *Less. l. 2. c. 19. dub. 3. Sanch. l. 2.*
» *c. 14. n. 31.* 2. Civitas hostium, et communitas judæorum.
» 3. Damnatus ad metalla; persecutores et percussores Cardi-
» nalium, et qui ob crimen activè intestabiles sunt. *Less. l. c.*
» Adde casus, in quibus aliqui excluduntur à bonis defuncti;
» ut 1. hæres (utì et legatarius) qui testatorem occidit, *l. ult.*
» §. *ult. ff. de bonis damnatorum.* 2. Idem si testatori prohi-
» buit testari, aut testamentum revocare, aut si ad uxorem
» testatoris accedat. 3. Si dum testator mente captus fuit,
» hæres illius curam non habuit, aut si captivum redimere

(1) Quinam ex Cod. civ. de bonis suis testamento statuere prohibeantur, vide art. suprà ad n. 721. positos.

Edit.

» neglexit. *Vide Mol. d.* 168. *et* 202. *Card. de Lugo d.* 24. » *num.* 75. (1)

Unde resolves:

944. — « 1. Hæredes institui possunt professi Ordinum, qui» bus permissum est bona immobilia in communi possidêre, » eorumque nomine monasterium succedit. Tales autem sunt » omnes ferè religiones, excepto Ordine Minorum de Obser» vantia, et Capuccinorum. Ratio est, quia illi sunt incapa-

(1) Ex Cod. civ. hodie incapaces sunt accipiendi per donationem inter vivos aut per testamentum :

Art. 25. Civiliter mortui, præter alimenta ;

Art. 217. Uxor, quæ etsi sub regimine separationis bonorum constituta, neque titulo oneroso neque gratuito res suas donare, alienare, hypothecâ gravare aut acquirere poterit sine mariti consensu aut,

Art. 219. Hoc renitente, sine judicis auctoritate.

Art. 906. Qui non nascitur vitalis (gall. *viable*) ; sufficit autem, ut aut tempore donationis aut mortis testatoris jam conceptus sit.

Art. 907. Tutor, in cujus favorem minor, etsi 16 annos natus, disponere nequit ; et ne major quidem factus id poterit, non prius redditâ et absolutâ ratione de tutelâ. Excipiuntur tamen ascendentes minorum, qui sunt aut fuerunt ipsorum tutores.

Art. 908. Liberi naturales, qui neque inter vivos neque testamento ultra portionem lege definitam accipere possunt.

Art. 909. Medici, chirurgi, valetudinis præfecti (gall. *officiers de santé*), pharmacopolæ ac ministri religionis qui donationes inter vivos aut testamento ab eis factas, quorum morbo ultimo curationem adhibebant, acceptare nequeunt. Excipiuntur :

a) Dispositiones, quæ remunerationis locum tenent, titulo particulari pro testantis facultatibus et officiis præstitis factæ ;

b) Dispositiones universales pro propinquis ad 4tum gradum inclusivè (*ad 2dum gradum in jure canon.*) modo defunctus non habeat hæredes in lineâ rectâ.

Art. 910. Xenodochia, pauperes civitatis ac instituta publica, quæ sine regiâ approbatione donationes inter vivos aut testamento factas acceptare non valent.

Art. 911. Animadvertendum, omnem dispositionem in favorem ejus, qui incapax dicitur, semper invalidam esse, etsi titulo oneroso aut interpositis personis fiat, quales censentur : pater et mater, liberi descendentium et uxor incapacis.

Art. 727. Indigni sunt, qui succedant : 1.° qui vitam testatoris attentaverit: 2.° qui defunctum calumniosè in re capitali accusaverit ; 3.° qui defuncti occisionem non denuntiaverit, modò tamen sit major.

Art. 728. Omissio denuntiationis hujus opponi nequit ascendentibus, descendentibus, affinibus in eodem gradu, conjugi, fratribus, sororibus, avunculo, amitæ et nepoti occisoris.

Edit.

» ces, secundùm *Trid. sess.* 25. *c.* 3. *de Reg. et Mon. Vide* » *Sanch. l.* 6. *c.* 18. *Bon. l. c. Laym. l.* 3. *t.* 5. *c.* 15. licèt con- » trarium probabilius esse putet *Wading. tr. de cont. l.* 4. » *d.* 1. §. 5. *Vide Dian. p.* 9. *t.* 9. *r.* 16.

» 2. Testator potest quemvis extraneum instituere hæredem » nullâ factâ mentione consanguineorum collateralium, etiam » fratris pauperis, dummodò absit scandalum, et gravis neces- » sitas illorum: quia nullo jure prohibetur, et bona sunt ipsius, » de quibus disponit liberè. *Bon. et alii* 5. *Dian. p.* 1. *t.* 8. » *r.* 83. *et* 85. item *p.* 5. *t.* 3. *r.* 114.

945. — « Quæres 1. Quæ sit divisio hæredum?

» Respondetur: Hæres alius est ex testamento, alius ab in- » testato. Hæres ex testamento, vel est universalis, sive ex » asse; vel partialis, seu ex parte tantùm, v. g. ex triente, » vel dodrante, vel quadrante. Uterque horum vel est hæres » necessarius, qui necessariò institui debet, ut sunt omnes » in recta linea descendentes, et post hos ascendentes, nisi » sit causa justa exhæredandi, vel non necessarius, quem » testator potest instituere, et non tamen cogitur. *Laym. c.* » 5. *num.* 9.

946. — An testator teneatur sub gravi obligatione relin- quere bona cognatis, qui non sunt hæredes necessarii, si ipsi graviter indigeant? Loquendo de fratribus, aut sororibus, negant *Salm. tr.* 14. *c.* 5. *punct.* 6. §. 1. *n.* 87. et dicunt esse obligationem tantùm sub levi, nisi illi sint in extrema pau- pertate, et citant *Lugo de just. d.* 24. *n.* 175. *et Dian. p.* 1. *tr.* 8. *r.* 83. *et* 85. Sed ipsorum pace nec *Lugo*, nec *Diana* hoc dicunt, sed isti cum *Sylvest. Sa, Bon. et Beja* asserunt absolutè esse obligationem relinquendi bona fratribus graviter egentibus, saltem quantum sufficiat ad sublevandam ipsorum indigentiam, juxta præceptum charitatis; et cùm hæc sit ma- teria gravis, non videmus quâ ratione possit negari, quòd charitas ad hoc graviter obliget. Confirmatur ex eo, quod communiter docent *Laym. de just. tr.* 4. *c.* 13. *n.* 5. *cum Ang. Abb. Sylv. Sa, etc.* et idem *Salm. de* 4. *præc. c. un. punct.* 4. §. 1. *n.* 69. *cum communi* scilicet quòd unusquisque tenetur fra- tribus alimenta præstare; adeò ut clerici beneficiati teneantur ex fructibus beneficii præferre fratres graviter indigen- tes aliis pauperibus, prout dicunt *Salm. ibid. n.* 72. *et* 73. *cum Azor. Sylv. Fag. Ang. etc.* Eadem igitur obligatio, quæ

urget in vita, urget etiam in morte. Et hoc non tantùm ex generali præcepto charitatis, sed ex obligatione speciali pietatis, quam habemus erga fratres, et propter quam certum est læsionem in fratres habêre specialem malitiam, in confessione explicandam, ut communiter dicunt DD. cum *Lugo de pœnit. d.* 16. *n.* 307. *et Salm. eod. tit. c.* 8. *punct.* 4. *n.* 82. Hinc censemus omninò dicendum cum *Spor. de* 4. *præc. c.* 3. *n.* 66. *et Ronc. de contr. c.* 4. *Reg.* 1. *in praxi* (qui citat etiam *Lugo loco suprà cit.*), quòd idem vinculum pietatis, graviter obligans ad fratres non lædendos, obligat etiam sub gravi ad subveniendum eis in gravi necessitate præ omnibus aliis pauperibus, sive operibus piis. Addit *Ronc. ib.* quòd si fratres sint pauperes, etiamsi gravem indigentiam non habeant adhuc est saltem veniale eos præterire.

Erga verò alios consanguineos remotiores, putat *Spor. l. c.* adesse eamdem obligationem gravem eis succurrendi, si gravi vel adhuc ordinariâ paupertate laborent; quia censet offensam adversùs eos diversam etiam speciem afferre. Attamen cùm hæc opinio sit singularis hujus Auctoris, et communis sit sententia opposita, nempe quòd peccata contra ipsos speciem non mutent, ut docent *Lugo de pœnit. d.* 16. *num.* 508. *Ben. eod. tit. disp.* 3. *q.* 3. *sect.* 2. *p.* 2. §. 3. *diffic.* 3. *n.* 15. *Salm. loc. cit. n.* 89. *Croix l.* 6. *p.* 2. *n.* 1009. *cum Dic. etc.* hinc non videtur adesse gravem obligationem ipsos præferendi aliis pauperibus. E converso, quia (ut dicunt *Lugo et Salmant. ll. cc. cum Tamb. Exp. Conf. c.* 3. §. 2. *n.* 9.) offensa cognatorum, extra fratres, saltem aggravat culpam, esto speciem non mutet, ideò puto non excusari à veniali præteritionem ipsorum, si graviter indigeant, cùm erga ipsos etiam adsit aliqua, licèt non ita stricta, obligatio pietatis.

947. — « Quæres 2. Quantum hæredibus necessariis debeatur?

« Resp. Jure novo legitimam portionem descendentium esse » trientem hæreditatis, si non sint plures, quàm quatuor » liberi; si plures, semissem. Similiter ascendentium portio, » etsi unus tantùm sit, est triens hæreditatis » (*Sive tertia pars, ex communi DD. ut Salm. tr.* 14. *c.* 3. *punct.* 6. §. 1. *n.* 79. *et seqq.*) « idque absque ullo gravamine, modò, et » conditione; alioqui pro non appositis habentur. Quòd si

» autem alicui ascendentium, vel descendentium portio legi-
» tima non relinquatur, competit ei actio ad petendum com-
» plementum, vel ad rescindendum testamentum, ut ipso
» jure nullum, maximè si causa idonea exhæredationis non
» sit inserta, et probata. *Laym. c. 5. n. 11.* (1).

948. — Justæ causæ exhæredandi filium sunt ex *Salm. ibid.* §. 2. *n.* 90. 1. Si filius, cum peccato gravi, manus injiciat in parentem, aut contumeliam dicat, aut conetur occidere. 2. Si accuset parentem, aut sit testis vel procurator contra eum in causis criminalibus mortis, exilii perpetui, vel infamiæ, aut damni gravis; nisi crimen sit hæresis, vel læsæ Majestatis. 3. Si rem habeat cum uxore, vel unicâ concubinâ patris. 4. Si nolit fidejubêre ad liberandum patrem à carcere. 5. Si prohibuit patrem testari. 6. Si filia, recusato justo matrimonio, luxuriosè ut meretrix vivat; non verò, si nubat contra parentum voluntatem (2).

949. — Quæritur hìc autem, an parentes possint exhæredare filios nubentes cum indignis? Affirmant *Baldus, Goffred. et alii apud Sanch. de matrim. l. 4. d. 24. n. 2. ex Authent. Ut cum, de Appel.* §. *Aliud quoque;* ubi dicitur filium exhæredari posse ob gravem injuriam patri illatam; et talem hanc esse dicunt. Sed omninò negandum cum *Sanch. n. 5. ac Suar. Sot. Mol. Palud. Tab. etc. apud ipsum*, ac *Bonac. de 4. præc. p. 5.* §. *3. n. 3.* Ratio, quia in præfata Authentica expressè declaratur eo solo casu posse filium exhæredari, quo filia minor 25 annis, rejectis nuptiis à patre oblatis, luxuriosè vixerit. Utrùm autem adhuc in hoc casu possit pater filiam exhæredare? Negant pariter *Conc. l. c. et Sanch. l. 4. d. 25. n. 2. cum Abb. Nav. Suar. Sylv. Ang. Henr. et aliis plurimis.* Ratio, quia jus civile in hoc correctum est à canonico, argumento *cap. Gemma, de Despons.* ubi, ad servandam libertatem in matrimonio, irrita declaratur quæcunque pœna in sponsalibus apposita: cùm autem in matrimonio ratio Sacramenti sit dignior ratione contractûs, ideò ad potestatem ec-

(1) Confer art. suprà ad n. 733. positos.

(2) Ex jure gallico parentes non possunt filios suos hæreditate debitâ privare, possunt tamen filii illâ exspoliari per sententiam judicis, si v. g. parentes occiderint aut occidere tentaverint aut eos de crimine capitali falso accusaverint, ut colligitur ex *art.* 727.

Edit.

ecclesiasticam principaliter pertinet de matrimoniis disponere, et refellere statuta illa civilia, quæ omnimodam libertatem in matrimoniis diminuunt. Contradicunt tamen *Sotus*, *Mol. Salm. Led. Vega*, *Viguer. et alii apud Sanch. l. c. num. 1.* horumque sententiam *Bon.* vocat probabilem, et *Sanch.* probabilissimam. Ratio, quia in dicto *c. Gemma*, sermo est de pœna, cui sponsi ultrò se subjiciunt, et ad quam nullo modo obstringebantur, nisi per pactum, quod quidem adversatur matrimonii libertati; sed in nostro casu agitur de pœna, quæ filiis justè infligitur; justè enim ex omni jure filii privantur legitimâ, quando grave crimen contra parentes committunt; quale autem majus crimen, quàm rejiciendo honestas nuptias velle filiam se prostituere? Utraque sententia est probabilis, sed hæc secunda videtur probabilior juxta dicta *n.* 537. Tantò magis, quia etiam pœna apposita in sponsalibus parti injustè resilienti, valet ex probabiliori sententia, ut dicemus *de matr. lib.* 6. *num.* 853. *Alia vide ap. Salmant. tr.* 14. *cap.* 5. *punct.* 6. §. 2. *n.* 90. Filii è contrario parentes exhæredare possunt ob similes causas, quas vidêre poteris apud *Salm. ibid. n.* 91.

Sed dubitatur 1. an in casibus enumeratis possint parentes filiis etiam alimenta denegare? Affirmant *Vasq. et Sylv.* Sed communiùs, et longè probabiliùs negant *Salm. ibid. n.* 92. *cum Trullench. et Villal.* si filii aliunde alimenta non habeant ad vitam necessaria; ista enim semper debentur, saltem ex jure canonico, et naturali, et etiam dico de jure civili, ex quo tamen exhæredare filium conceditur parentibus, non autem alimenta denegare.

Dubit. 2. Si pater justam causam habens, de facto tamen non exhæredet filios, possint isti privari hæreditate? Respondendum negativè cum communi; ita *Mol. Lugo*, *Dicast. Trull. et Salm. tr.* 14. *c.* 5. *punct.* 6. §. 2. *n.* 93. Ratio, quia exhæredatio non ex jure naturali, sed vim habet ex jure civili; quo insuper sancitur, ut causa exhæredationis non solùm in testamento inseratur, sed etiam legitimè probetur, ita in *Auth. c. de Liberis*, *etc.*

Dubit. 3. An pater possit exhæredare filium ob causas similes enumeratas? Affirmant *Tap. Vasq. Villal. etc.* Sed negant probabiliùs *Salm. ibid. n.* 94. *cum Lugo*, *Mol. Lop. etc.* cùm in pœnalibus non fiat extensio de casu ad casum;

maximè quia in jure prohibetur exhæredatio ob alias causas, quàm expressas, ex *Authent. Ut cum, de Appel. cognosc.* §. *Aliud.*

Dubit. 4. An pater recipiens filium in suam gratiam, et injuriam remittens, possit adhuc exhæredare? Negandum *cum Salm. ibid. n.* 93. *Trull. Lugo, Mol. Villal. etc. communiter:* quia remissâ injuriâ, pater non habet ampliùs justam causam exhæredandi.

Dubitat. 5. An, si filius pœnitentiam agat de crimine patrato contra patrem ante ejus mortem, possit pater eum exhæredare? Negant *Trull. Sylv. etc.* Sed probabiliùs affirmant *Lugo d.* 25. *n.* 168. *et Salm. l. c. n.* 96. *cum Vasq. et Mol.* quia pœnitentia in foro humano à pœna delinquentem non liberat.

950. — « His adde I. Rumpi testamentum ob posthumi » præteritionem (1).II.Peccare parentes, si absque justa causa » ex inordinato affectu erga liberos successionis inæqualita- » tem inter eos instituant. Justæ autem causæ hujus in- » æqualitatis erunt merita, et obsequia majora, si pusilli » magno sumptu in studiis ali debeant: si qui plus egêre » videantur. *Dian. p.* 1. *t.* 8. *r.* 83. Si quis in studiis » sustentatus sit doctor, possitque lucrari, et alii secùs: » imò pater id, quod habet supra partes legitimas filiis de- » bitas, potest de rigore relinquere extraneo. *Trull. c.* 18.

(1) *Art.* 1035. Testamentum nequit revocari ex toto vel ex parte, nisi per novum aut per actum notarialem.

Art. 1036. Testamentum posteriùs, per quod non expressè prius revocatur, eas dispositiones prioris irritas facit, quæ sunt novis contrariæ.

Art. 1037. Rumpitur etiam testamentum per posterius, etsi hoc ob incapacem hæredem aut legatarium institutum vel recusatam acceptationem hæreditatis executioni dari nequeat.

Art. 1038. Rumpitur testamentum, si testator legata aut in toto aut in parte sive venditione cum pacto redimendi, sive commutatione alteri transmisit, quamvis alienatio hæc nulla esset. Revocatio tamen pro bonis alienatis tantùm obtinet.

Art. 1039. Erit caducum testamentum, si legatarius ante testatorem moriatur.

Art. 1046. Hæredes revocationem testamenti obtinere possunt:

Art. 954. Ob neglectam executionem conditionum;

Art. 955. Si legatarius vitam testatoris attentaverit aut in eum reus sit sævitiarum vel atrocis injuriæ.

Confer. art. ad n. 950. positos.

Edit.

» *d.* 19. *Bonac. Dian. p.* 1. *t.* 8. *r.* 83. III. Liberos naturales, » nisi legitimati sint, respectu patris non esse hæredes ne- » cessarios, respectu tamen matris esse; idque æquali jure » cum legitimis. Quòd si tamen pater liberis caret, natura- » les potest instituere hæredes, modò parentes superstites » legitimâ portione non priventur. IV. Fratrem, et sororem » tunc tantùm posse infirmare testamentum, si persona in- » famis instituta sit. *Laym. l. c. n.* 12. 13. *Vide Bonac. d.* 3. » *de contr. qu. ult. p.* 3. V. Patrem non posse expensas fa- » ctas pro filio in studiis litterarum repetere, siquidem eas » liberaliter fecit, vel donavit; secùs si habuit animum re- » petendi, et computandi in legitimam. Quòd si pater non » repetiit, quando potuit, non tenetur filius eo mortuo in » divisione conferre in commune, quia præsumi potest libe- » raliter factas, vel condonatas, nisi aliunde constet contra- » rium. *Azor. Villal. Trull. t.* 1. *l.* 4. *c.* 1. *d.* 3. *Vide suprà*, » *c.* 3. *d.* 2. *de Donatione.*

951. — Hìc quærìtur I. An filii illegitimi possint succedere parentibus? Ante omnia advertendum, filios illegitimos alios dici *naturales*, alios *spurios*. *Naturales* dicuntur ii, qui nascuntur ex parentibus solutis, inter quos matrimonium benè contrahi poterat, vel tempore conceptionis, vel tempore nativitatis. Omnes alii dicuntur *spurii*, nempe si nascantur ex parentibus incestuosis, vel adulteris, vel voto solemni ligatis. Istorum autem aliqui dicuntur geniti ex damnato concubitu, nimirùm quando ob copulam est imposita matri pœna mortis, putà si ipsa coïerit cum ascendente, vel descendente, vel si cum adulterio intercessit incestus, et in aliis casibus apud *Salm. de contract. c.* 5. *punct.* 5. §. 2. *ex n.* 48.

Certum est autem, quòd parentes tenentur alimenta præstare filiis, etiam spuriis, et adhuc ex damnato coitu natis, si isti nequeant aliunde sustentari. Et in hoc meritò jus canonicum in *c. Cum haberet, de eo qui duxit, etc.* correxit jus civile in *Authent. Ex complexu, c. de Incest. nupt.* ubi vetitum erat spuriis etiam alimenta præbere. Quoad successionem verò, filii *naturales*, si pater careat filiis legitimis, de jure novo communi (*Auth. Licet, c. de Natur. lib.*) possunt succedere patri in omnibus bonis; *vide Lugo d.* 24. *n.* 88. *et Less. c.* 19. *n.* 71. Si autem pater habeat filios legitimos,

potest ipse relinquere naturalibus duodecimam partem bonorum. *Lugo ib.* Et deficientibus filiis legitimis, naturales succedunt ab intestato patri (non relinquenti tamen uxorem) in sextam partem hæreditatis, dividendam cum matre. *Lugo n.* 90. Ipsi verò filii naturales succedunt matri æquè ac legitimi, non solùm ex testamento, sed etiam ab intestato. *Lugo n.* 91. Filii autem *spurii* præter alimenta nihil penitùs ex quocunque titulo possunt recipere à patre, neque inter vivos, neque ex testamento, aut ab intestato; et si quid acceperint, tenentur in conscientia restituere hæredibus patris. Ita communiter *Salm. loc. cit. n.* 62. *Croix l.* 3. *p.* 2. *num.* 1164. *Less. l.* 2. *c.* 19. *dub.* 6. *sect.* 6. *n.* 58. *Lug. d.* 24. §. 3. *n.* 92. *et Sanch. Cons. l.* 4. *c.* 3. *dub.* 19. *n.* 4. et vocant prædicti *Less. Lugo et Sanch.* omninò improbabilem opinionem *Soti, Led., et Angles* dicentium posse in conscientia spurios accipere inter vivos aliquid à patre, modò non sint filii clerici, vel religiosi. Ratio, quia isti spurii effecti sunt per legem omninò incapaces in odium genitorum, ut habetur ex *Novella* 74. *c.* 6. *tit. Quib. mod. nat. fil.* ubi dicitur: *Nulla eis participanda clementia est, sed sit supplicium etiam hoc patrum, ut agnoscant eos nihil habituros.*

An autem spurius possit succedere matri? Negant *Cov. et Mol. ap. Less. l. c. n.* 64. qui hanc veriorem sententiam putat; sed dicit contrariam non esse improbabilem (et meritò, cùm textus cit. loquatur de solis patribus); sicut neque probabilem censet sententiam, quam tenent *Sa, Henr.* scilicet quòd possit spurius retinêre ea quæ mater ipsi reliquit, donec à judice per sententiam illis privetur (1).

952. — Quæritur II. Si pater instituat hæredem amicum, cum pacto, ut bona reddat spurio, et hæres acceptet, an iste

(1) *Art.* 756. Filii naturales non sunt hæredes; attamen legaliter recogniti succedunt patri et matri, non aliis propinquis.

Art. 757. Si pater aut mater reliquit prolem legitimas, succedunt pro 3tiâ parte portionis, quam habuissent, si et ipsi legitimi fuissent, pro parte mediâ, si solùm reliquit ascendentes, fratres aut sorores, pro tribus 4tis, si tantùm adsint hæredes remotiores;

Art. 758. Pro totalitate, deficientibus hæredibus ab intestato.

Art. 762. Incestuosis et adulteris art. 756. et 757. neutiquam favent, ipsis lex tantùm alimenta concedit.

Edit.

teneatur reddere in conscientia? Adsunt tres sententiæ probabiles, ut ajunt *Salm. de contract. c. 5. punct. 5. §. 5. n. 69. in fin.*

Prima dicit, talem hæredem posse retinêre, et pro suo arbitrio potest dare spurio, ex sua gratuita donatione, et contrà potest negare, si velit: quia ex una parte promissio illa contra leges eum non obligat; et vice versâ verè est hæres, et dominium acquirit hæreditatis. Ita *Sanch. d. c. 3. dub. 20. n. 9. Mol. d. 169. Less. c. 19. n. 60. et Lugo d. 24. n. 95.* qui vocat hanc veriorem, et communem cum *Vasq. Dian. etc.*

Secunda sententia, mihi probabilior, dicit hæredem tenêri bona restituere hæredi ab intestato, quia ex una parte non tenetur illa tradere spurio, cùm non teneatur gravamen illud observare, utpote appositum contra legem; ex altera non potest hæreditatem retinêre contra voluntatem testatoris, qui nunquam intentionem habuit, ut apud eum bona remaneant. Ita *Sot. l. 4. de just. q. 5. art. 1. ad 4.* item *Salon. Led. Trull. apud Salm. l. c. num. 70.* et valde probabilem hanc vocat *Sanch.*

Tertia sententia verò, quam ut non minùs probabilem cnixè tuentur *Salm. ibid. n. 73.* et non immeritò, tenet hæredem benè acquirere hæreditatem, sed ex justitia pacti initi tenêri eam reddere spurio. Ratio, quia promissio illa facta in pretium hæreditatis promissæ, satis obligat hæredem ex justitia, postquam hæreditas est tradita; maximè, si ideò hæres aliquam partem bonorum sibi acquisiverit. Ad objectionem autem, quòd illa promissio non obliget, tùm quia facta est contra legem, et in ejus fraudem; tùm quia gravamen illud, sive conditio est turpis, et ideò rejicitur à lege: respondent, aliud esse quòd promissio sit contra legem, aliud quòd materia sive res fuerit promissa contra legem; promissio enim facta ad obtinendam rem turpem, illicita quidem est, ac invalida ante traditionem rei turpis; postquam verò res turpis jam est tradita, promissio pretii valet et obligat, ejusque impletio licita est. Sicut enim qui promittit pretium meretrici, illicitè promittit, et ante copulam non tenetur promissionem implêre, at copulâ secutâ, licitè pretium tradit, et ex justitia tradere tenetur, ut diximus *n. 712.*

Ita à pari, quamvis hæres illicitè promittat tradere spurio hæreditatem, et peccet promittendo, quia fraudat legem; licitè tamen potest, et debet ipsi tradere hæreditatem ex pacto inito, postquam testator ipsi hæreditatem reliquit (1).

953. — « Quæres 3. Qui hæredes succedant ab intestato, » aut testamento rupto, vel irrito?

« Resp. I. Ante omnes alios patri succedere legitimos libe- » ros, et in demortuorum locum nepotes. II. Deficientibus » descendentibus, patrem, et matrem defuncti, et in eorum » locum avos, et avias. III. His quoque deficientibus, fratres, » et sorores ex utraque parte conjunctos; idque æquis por- » tionibus, exclusis iis, qui ex solo patre, vel matre con- » juncti sunt. IV. Si ex fratribus vel sororibus utrinque con- » junctis unus mortuus liberos reliquerit, succedunt hi loco » parentis sui cum patruis, non in capita, sed in stirpes. » Si tamen fratres, et sorores utrinque conjuncti omnes » mortui sunt, tunc eorum liberi, exclusis patruis ex una » tantùm parte conjunctis, non in stirpes, sed capita, adeò- » que æquis portionibus succedunt; quia duorum fratrum » filii, non suorum parentum loco, sed jure propriæ con- » junctionis succedunt. Cùm ergò æqualiter juncti sint, » æquales etiam in portione hæreditatis esse debent. » (*Ita Salm. tr. 14. c. 3. punct. 7. n. 106. cum Lugo, Mol. etc. contra alios.*) « V. Deficientibus fratribus, et sororibus utrinque con- » junctis eorumque liberis, succedunt fratres, et sorores, » ex una tantùm parte conjuncti, hoc tamen discrimine, ut, » qui ex parte patris sunt juncti, succedant in bona à patre » provenientia, in reliquis æqualiter omnes. VI. Si fratres, » et sorores, eorumque filii deficiant, succedunt propinquio- » res collaterales, usque ad decimum gradum: et fit talis » successio in capita, nullâ habitâ ratione, an ex altera » parte, an ex utraque sint conjuncti. » (*Auth. Post Fratres Cod. de Legit. hæred.*) « VII. In horum defectu succedit » uxor, et denique in illius morte fiscus sæcularis in bonis

(1) *Art.* 896. Substitutiones prohibentur. Nulla omnino est stipulatio, ut donatarius, hæres institutus aut legatarius rem tertio servent et tradant.
Confer art. 911. suprà ad n. 943. positum. *Edit.*

» omnibus laïci ab intestato defuncti : fiscus autem eccle-
» siasticus in bonis clerici. *Laym c. 6. n. 1. 2. 3.et 4.* (1).

954. — Hinc quæritur 1. quomodo facienda sit inter fratres collatio bonorum à parente defuncto provenientium? Hæc collatio, licèt de jure antiquo locum haberet tantùm, quando filii ab intestato patri succedebant, de jure tamen novo, ex *Auth. de Trient. et Sem.* §. *Illud*, tenentur semper filii conferre bona à patre obtenta, nisi pater expressè eos à collatione exemerit; vel nisi aliquis eorum nolit habêre cum aliis portionem, contentus iis, quæ in vita de bonis defuncti habuit. Poterit tamen petere, si aliquid à patre in dotem, vel causâ matrimonii aut simili ei fuerat promissum, nisi

(1) *I.° Descendentes.*

Art. 745. Liberi ipsorumque descendentes in bonis succedunt patri et matri aliisve ascendentibus absque ullâ sexûs aut ætatis prærogativâ, etiamsi oriundi sint ex diversis nuptiis. Succedunt æqualiter in capita, si omnes in primo gradu et ex jure suo ad hæreditatem veniunt, in stirpes verò, si repræsentati.

II.° Ascendentes.

Art. 746. Si defunctus nec liberos nec fratres, nec sorores nec descendentes ex eis post se reliquit, hæreditas in duas partes inter ascendentes in utrâque lineâ patris ac matris dividitur; qui in proximo gradu versatur, solus participat totum, quod suæ lineæ est proprium; qui verò ascendentes in eodem gradu esse deprehenduntur, succedunt in capita.

Art. 748. Quòd si defunctus, patre et matre viventibus, reliquit post se fratres aut sorores aut descendentes ex eis, hæreditatis pars media ad patrem et matrem simul, altera verò ad fratres, sorores aut descendentes ex ipsis pertinet.

Art 749. Si autem unus genitorum jam mortuus sit, pars ipsius ad eosdem fratres et sorores defertur.

III.° Collaterales.

Art. 750. Si quis, patre et matre jamjam mortuis, defunctus sit nullos liberos post se relinquens, sorores ac fratres ipsorumque descendentes, exclusis omnibus aliis, ex jure suo aut repræsentatione hæreditatem participant.

Art. 753. Deficientibus sororibus, fratribus ipsorumque descendentibus ac ascendentibus in alterutrâ lineâ, hæreditatis pars media ascendentibus, qui superstites sunt, altera verò propinquioribus alterius lineæ defertur. Collaterales in eodem gradu succedunt in capita.

Art. 755 Collaterales ultra 12mum gradum (6tum *in jure can.*) non succedunt in bonis. Deficientibus collateralibus in alterutrâ lineâ, alterius lineæ propinqui succedunt pro totalitate.

Art. 768. Deficientibus omnibus propinquis, fiscus hæreditatem occupat.

Edit.

promissione illâ aliorum legitima læsa fuerit. *Leg. penult. et ult. ff. de Collat. Salm. de 4. pr. c. unic. punct. 4. §. 4. n. 75. cum communi* (1).

955. — Quæritur 2. an sumptus à patre pro filii studio, libris, doctoratûs gradu facti, debeant in collationem, et portionem bonorum afferri? Resp. negativè cum communi, quia hæc cedunt in bonum commune. *Salm. ib. n. 76. cum Nav. Mol.* nisi (dicunt *Nav. Sylv. etc. ibid.*) in manu patris aderant bona propria filii, v. gr. castrensia, vel quasi castrensia; tunc enim censetur de illis filium in studiis sustentasse.

Extendunt 1. hanc doctrinam ad expensas factas pro aliqua dignitate, tunc enim præsumitur pater potiùs eas donasse; nisi aliud expresserit, aut sumptus scripserit in libro rationum cum filio, quia ex hoc contrarium judicatur. Extendunt 2. ad expensas factas, ut filius militiam ingrediatur, vel obtineat beneficium, vel ut liberetur à vinculis, aut à pœna criminis. Ita *Salm. ibid. num. 77. cum Mol. etc.* Extendunt 3. ad expensas factas pro filii honesta recreatione. *Nav. Sylv. cum Salmant. ib.*

956. — Quær. 3. an conferri debeat patrimonium à patre filio donatum ad sacros Ordines suscipiendos, si donatio lædat aliorum filiorum legitimam? Negant *Gomez, Pereira, et alii ap. Salm. ib. n. 78. Conc. Trid. sess. 21. c. 2.* ubi prohibetur omnis alienatio patrimonii. Affirmant verè probabiliùs *Lugo d. 5. n. 37. Salm. loc. cit. num. 79. cum Vasq. Mol. Led. Bon. etc.* quia donatio, quæ lædit aliorum jus, est jure naturali illicita. Concilium autem (respondetur) non absolutè prohibet patrimonii alienationem, sed tantùm quando clericus aliter decenter vivere nequit: hinc licitè clericus potest spontè patrimonium conferre, spe majorem portionem consequendi. *Salm. de 4. præc. c. unic. p. 4. §. 1. n. 81.*

(1) *Art.* 843. Hæres, etiam beneficiarius, cum cohæredibus conferre tenetur, quæcunque directè aut indirectè à defuncto donatione inter vivos accepit ac retinere dona aut legata repetere nequit, nisi expressè prælegata aut præter portionem hæreditatis data sint aut hæres à collatione exemptus fuerit.

Art. 844. Ac etiam in hoc casu hæres conferre tenetur dona et legata pro parte, quæ quantitatem disponibilem in donatore excedit.

Art. 845. Qui hæreditati renuntiavit, dona retinere ac legata repetere poterit, modò hæc dictam partem disponibilem non excedant.

Edit.

957. — Quær. 4. an filius conferre teneatur, quæ de bonis paternis malè expendit in ludis, meretricibus, etc.? Affirmant *Nav. Sylv. Bon. Vasq. etc. ap. Salm. ibid. n.* 82. modò expensæ fuerint in magna quantitate; et pater eas non remiserit. Negant verò *Salm. ibid. num.* 83. *et tr.* 13. *c.* 5. *punct.* 4. §. 2. *n.* 44. *cum Mol. Sot. Fag.* modò filius plus non consumpserit malè, quàm pater contentus fuit, ut in suam sustentationem, et honestas recreationes expenderet: secùs, si expensæ excessissent. His autem limitationibus utrinque positis, facilè hæ duæ sententiæ conciliantur.

958. — Quær. 5. an expensæ factæ à patre in die nuptiarum sint in collationem adducendæ? Resp. negativè cum communi, etiamsi filius habeat bona propria, nisi aliud expressè constet de voluntate patris. *Nav. Mol. Bon. etc. cum Salm. de* 4. *præc. cap. et. punct. cit. n.* 85.

959. — Quær. 6. an mobilia, vestes pretiosæ, et similia data à parentibus, sint in collationem afferenda? Affirma, nisi parentes expressè aliud disposuerint, ex *l. Ut liberis, et l. Illud. c. de collat.* Et idem de arrhis, et muneribus. *Salm. ib. n.* 86. *cum comm. Sanch. Bon. etc.* Idemque dicunt de vestibus pretiosis datis à viris uxoribus, constante matrimonio. Secùs verò dicendum de vestibus ordinariis (1).

960. « His adde 1. Si uxor, susceptis ex priori marito liberis, ad secundas nuptias transit, quidquid à priore marito, » donatione, aut testamento acquisivit, ejusdem matrimonii » liberis cedere. Similiter, si maritus alteram uxorem ducat.

961. — « Adde 2. Hæredem adeundo hæreditatem, non commoda tantùm, et jura, sed etiam debita, et onera realia » defuncti in se transferre. Interim tamen duplici beneficio

(1) *Art.* 851. In collationem afferri debent quæ ad cohæredem instituendum (gall. *établissement* d'un des cohéritiers) aut ipsius debita solvenda expensa fuêre;

Art. 852. Non verò sumptus alimentorum, cultûs, educationis, artis addiscendæ, rerum institutionis (gall. *équipement*), ac nuptiarum, nec non dona ex usu facta.

Art. 855. Res immobilis, quæ casu et sine donatarii culpâ periit, non est conferenda.

Art 859. Res immobilis ipsamet conferenda est, nisi à donatario jam alienata sit.

Art. 868. Mobilia catenus conferenda, quatenus eo minus hæreditatis accipitur; æstimata itaque priùs sint oportet.

Edit.

» gaudêre : 1. Ut supra vires hæreditatis non obligetur. 2. » Quòd deductis expensis funeris, et solutis debitis, quartam » partem » (*Quæ vocatur* falcidia *in legatis, sive donationibus causâ mortis, non verò in legatis piis ; ut Salm. de contract. c. 5. punct. 13. §. 3. n. 196.* trebellianica *autem in fideicommissis.*) « hæreditatis obtinêre debeat hæres, vel hæredes, et » si eam non habent, legatis, non tamen piis, ut notat » *Trull. l. 7. c. 18. d. 12. ex Authent.* similiter *c. Ad legem* » *Falc.* detrahere possunt, beneficio legis *Falc. Laym. l. 3. t. 5.* » *c. 6. num. 7. Sanch. l. 4. c. 15.* Ut autem hoc beneficio frui » possit hæres, conficere tenetur inventarium » (*Intra* 30 *dies*, » *et per alios* 60 *concludere D. Jur. Del. l. 6. tit. 6. p. 6. nisi adsit legitimum impedimentum.*); « tametsi hanc obligationem » testator possit remittere, respectu legatariorum, et fideicom- » missariorum, quibus ex mera liberalitate aliquid relinquit, » non tamen respectu creditorum, quibus præjudicare non » potest. Universim enim ab onere inventarii, et à rationi- » bus reddendis eos, quibus potest relinquere bona, sine » onere dandi partem aliis, potest liberare, iisque conce- » dere, ut eorum dictis vel juramento stetur. *Mol. C. de* » *Lug. d. 34. s. 8. n. 256.* (1).

(1) *Art.* 774. Hæreditas acceptari potest vel purè et simpliciter vel sub beneficio inventarii.

Art. 795. Ad inventarium conficiendum hæredi tres menses à die instantis hæreditatis conceduntur.

Art. 802. Beneficium inventarii hoc est :

1° Ut hæres debita realia defuncti tantummodo pro ratâ acceptæ hæreditatis solvere teneatur : imò cedens creditoribus et legatariis solum, quod ex hæreditate habet, omni onere liberatur.

2.° Ut hæredis bona propria cum hæreditate perceptâ commisceri nequeant atque ipse jus in eam retineat solutionem crediti repetendi.

Art. 870. Aliter tenentur cohæredes debita aliave onera pro rata perceptæ hæreditatis solvere.

Art. 1012. Idem dicendum de legatariis universalibus vel titulo universali.

Art. 1024. Ast legatarius titulo particulari non tenetur ad debita hæreditatis, salvâ tamen reductione legati et actione hypothecariâ creditorum.

Edit.

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

CAPUT I.

De præcepto octavo.

» PROHIBETUR hìc omnis injusta læsio famæ, et honoris » proximi : ac præcipuè omnis falsitas, et mendacium : ac » læsio verbalis, quæ fit tùm in judicio falsò accusando, vel » verum celando, de quo suprà : tùm etiam extra, perniciosè » mentiendo, secreta revelando, *de quo vide Bon. de rest. d.* » 2. *q.* 2. *p. ult. Laym. l.* 3. *p.* 2. *q.* 5. ac denique detrahendo.

DUBIUM I.

Quid sit suspicio, judicium temerarium, et dubitatio, ac quale peccatum ?

962 *De judicio temerario, et quando est mortale.*
963 *De suspicione, et dubitatione temeraria.*
964 *An hæc pertingere possit ad mortale?*
965 *Quomodo discernatur judicium à suspicione?*

962. — « SUPPONO hæc tria differre inter se, quòd judi- » cium sit firma animi sententia, seu assensus indubitatus : » suspicio, assensus inchoatus, quo quis inclinat in unam » partem, judicans probabiliter, latère aliquod fundamentum » opinandi. Dubitatio autem non est assensus (nisi causaliter),

» sed quasi suspensio animi, in neutram partem inclinando.
» Quæritur ergò hìc non de suspicione, et judicio prudenti,
« quod sufficientibus indiciis nititur, sed de imprudenti, et
» temerario, quod iis destituitur. Majora autem indicia requi-
» runtur ad judicium, quàm ad suspicionem; et ad hanc,
» quàm ad dubitationem.

» Resp. 1. Judicium temerarium, cum plena advertentia,
» de gravi malo proximi, communiter est mortale, contra
» justitiam. Ita *Fill. Less.* c. 29. *l.* 2. *Laym. l. c. t.* 3. *c.* 2.
» Ratio est, quia proximo fit gravis injuria, dum sine causa
» improbus habetur, cùm habeat jus ad bonum nomen, et
» famam: præterquam quòd ex his judiciis plerumque gra-
» via mala sequantur. In confessione tamen non opus est expli-
» care speciem mali judicati, cùm omnia uni justitiæ com-
» mutativæ in specie infima adversentur. *Esc. ex.* 10. *c.* 4.
» *num.* 36.

» Dixi, *communiter*, quia, si judicium habeat magnam pro-
» babilitatem, etsi non omninò sufficientem ad certitudinem,
» erit veniale; quia moralis certitudo, et magna probabilitas
» non adeò distant, ut censeatur gravis injuria, judicare cer-
» tum, quod est valde probabile, v. gr. si judices juvenem
» solum cum puella inventum in cubiculo illicita tractasse.
» Ex quibus resolvitur, peccari tantùm venialiter temerè ju-
» dicando sequentibus casibus. *Vide Tann.* 2. 2. *q.* 3. *d.* 2.

» 1. Si non sit grave malum, quod proximo temerè impin-
» gis: et sic eum, qui judicat alium esse spurium, vel filium
» Judæi, à mortali excusant *Nav. Azor. et Less. contra alios*
» *apud Dian. p.* 5. *r.* 69.

» 2. Si sit grave quidem, sed non perfectè advertas.

» 3. Si advertas quidem te malè judicare, non tamen ad-
» vertas signa esse insufficientia, nec de iis dubites.

» 4. Si signa sint sufficientia ad opinionem saltem proba-
» bilem.

» 5. Mortale etiam non est (per se loquendo), si de inde-
» terminato tantùm judices: quia nulli fit gravis injuria. *Esc.*
» *l. c. ex Fagund.*

963. — « Resp. 2. Suspicio, et dubitatio temeraria ex ge-
» nere suo videntur esse peccata tantùm venialia, maximè
» si procedant ex errore intellectûs, quo indicia ut suffi-
» cientia, apprehenduntur. Ita *Laym. ex S. Th. Nav. Mol.*

» *Fill. tr.* 4. *c.* 1. *q.* 3. *Less. l.* 2. *c.* 29. *d.* 3. *etc. contra multos*, qui putant esse mortale. Ratio est, quia communiter » suspicio tantùm est concitatio quædam ad assensum : manet » enim in mente suspicantis aliquo modo bona existimatio » proximi : ergò non fit illi gravis injuria, cùm non totaliter » deturbetur de possessione bonæ famæ; fit tamen aliqua, » quia temerè dubitatur.

» Dixi, *maximè*, *si ex errore* : quia talis, cùm non sit per » se voluntaria, nec pertinax, meretur excusationem ; si » verò ex malevolentia in suspicione gravi persistas, erit mor- » tale, ut docent *Less. Fill. etc.* ob injuriæ gravitatem. At- » que idem est de dubitatione positivâ, ortâ ex malevolentia » absque causa : procedit enim ex contemptu alterius proin- » deque gravis injuriâ reputatur.

964.— Quæritur, an suspicio, sive dubitatio temeraria possit pertingere ad peccatum grave ?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Caj. et P. Nav.* quibus adhæret *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 2. *n.* 6. *cum Dian. Sa, Arm. etc. ap. Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 7. §. 2. *n.* 102. Ratio istorum, quia suspicio, quantumvis temeraria, nunquam graviter famam alterius lædere videtur.

Secunda sententia verò probabilior affirmat, si suspicio, sive dubitatio sine indiciis fieret de peccatis gravissimis, ut esset de pio religioso suspiciari, quòd sit hæreticus, vel quòd cum matre incestarit; vel de viro communiter habito ut catholico, quòd sit Judæus, vel atheus. Ratio, quia fortè major injuria iis irrogatur talia suspicando, quàm si certum judicium haberetur illorum de delictis gravibus ordinariis. Ita *Lugo*, *Mol. Dic. etc. ap. Croix l.* 4. *p.* 2. *n.* 1177. *et Salm. ibid. num.* 103. qui tenent hanc ut communem, et veram.

965. — « Quæres, quomodo discerni possit suspicio à ju- » dicio firmo, quando formido de opposito expressè non est » conjuncta ?

» Resp. Cajetanus censet eum judicare, qui rogatus, an ha- » beat rem pro certo, respondet sibi certam, aut ferè certam » vidèri ; eum verò suspicari, qui respondet se non esse mo- » raliter certum, sed facilè posse falli. *Vide Bon. de rest. l.* 2. » *q.* 7. *p.* 1.

DUBIUM II.

Quid sit, et quàm grave peccatum detractio ?

966 *Quid sit detractio, et quid contumelia ?*
967 *An excusetur à mortali, revelare defectus naturales alicujus, etc.*
968 *Quando liceat crimina prodere ?*
969 *An id liceat ad vitandum damnum proprium, vel aliorum ?*
970 *Quando* secretum *sit servandum ?*
971 *Et quando possit manifestari? Et an ad vitandum damnum proprium ? Quomodo autem peccent alienas litteras legentes ?* Remissivè, vide l. 2. n. 70.
972 *An liceat famam suam tuèri, alterum infamando ?*
973 *An alterum infamare apud amicum ?*
974 *An excusetur à mortali, propalare crimen publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium ?*
975 *Quando crimen possit dici publicum ?*
976 *An infamatus de uno crimine possit infamari de alio ?*
977 *Quid, si detrahis ex loquacitate? Et quid, si referas audita ?*
978 *Vide alias resolutiones apud* Busemb.
979 *Quomodo peccet audiens detractionem? et ad quid teneatur ?*
980 *Quid, si sit superior ?*
981 *Quid, si sit particularis, et cùm possit, non avertit ?*
982 *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda ?*
983 *An liceat seipsum infamare ?*
984 *Quomodo restituendus sit honor ablatus ?*
985 *Quid, si dehonoratio fuerit secreta ?*
986 *Quæ satisfactio præstanda ?*
987 *An semper sufficiat petitio veniæ ?*
988 *Quibus casibus expediat, confessarium omittere monitionem de hac satisfactione præbenda ?*
989 *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia ?*
990 *Quid, si offensor puniatur à judice, vel damnetur ad satisfaciendum ?*

966 — « Resp. Detractio est alienæ famæ injusta violatio, » vel denigratio. Differt à contumelia, quæ est injusta hono- » ris diminutio : 1. Objecto, quia contumeliâ honor, detra- » ctione autem fama læditur, quæ est opinio seu æstimatio » de alterius excellentia ; honor autem est testificatio alienæ » excellentiæ animo conceptæ. 2. Differt modo, quia contu-

» melia instar rapinæ fit apertè contra præsentem : detractio
» ut plurimùm instar furti occultè, et contra absentem. Unde
» licèt contumelia detractione gravior sit, est tamen detra-
» ctio peccatum mortale ex genere suo, etsi ex parvitate ma-
» teriæ, aut indeliberatione fieri possit veniale. Ratio est,
» quia est gravius furto, quod est mortale, cùm lædat proximi
» famam, quæ est majus bonum, quàm opes.

Hìc quæritur, quando contumelia est peccatum mortale ? Apud *Matth. c.* 5. *v.* 22. habetur : *Qui dixerit fratri suo*, raca, *reus erit concilio ; qui autem dixerit*, fatue, *reus erit gehennæ ignis*. Explicant interpretes apud *Corn. à Lap.* verbum *raca*, significare hominem vituperabilem, sive sputo dignum, illudque proferentem dici *reum concilio :* quia in concilio tantùm gravia crimina deferebantur. Sub verbo autem *fatue* intelliguntur cuncta convicia gravem injuriam irrogantia. Hæc igitur verba contumeliosa per se sunt mortalia, nisi excuset circumstantia personæ, vel inadvertentiæ, vel animi nolentis graviter lædere. Ita præfatus *Corn. à Lap. et Conc. t.* 4. *p.* 604. *n.* 3. Hìc verò *S. Th.* 2. 2. *q.* 72. *art.* 2. *ad* 2. rectè advertit : *Dicendum, quòd sicut licitum est aliquem verberare causâ disciplinæ* (putà patri, prælato, domino, aut magistro) ; *ita etiam causâ disciplinæ potest aliquis alteri, quem debet corrigere, verbum aliquod conviciosum dicere.*

Omnes autem tenemur contumelias tolerare animum vindictæ abjiciendo : quandoque tamen expediens erit contumelias repellere, nempe cùm tolerantia prævidetur adscribi obsistendi impotentiæ, aut stultitiæ : vel si obesse possit bono communi, prout si prælatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic petulantia subditorum augeretur, ut *Conc.*

» Detractio alia est directa, et formalis, quæ fit ex inten-
» tione famam lædendi : alia indirecta, et materialis tantùm,
» quæ fit ex levitate, et loquacitate aliqua.

Ex dictis resolves :

967. — « 1. Regulariter non est mortale (etsi per accidens
» ratione damni sequentis tale esse possit) revelare naturales
» defectus animi, corporis, vel natalium ; quia tales non
» sunt morales ; nec infamia apud prudentes reputatur, quòd
» quis, v. gr. sit stupidus, spurius, luscus. *Bon. t.* 2. *d.* 2.

» *q. 4. p. 2.* » (*Ita Less. c. 11. n. 14. Salm. de rest. c. 4. punct. 5. §. 2. n. 45. cum Nav. Dic. etc. Si verò dicantur in faciem, aliquando possunt esse mortalia. Salm. ibid. Idem dicunt de defectùs natalium propalatione, quæ aliquando etiam potest esse mortalis, ut dicere de viro honorabili, exercuisse vilissimum officium, vel fuisse mancipium : sed omnia hæc maximè pendent à circumstantiis*).

» 2. Plerùmque etiam levis detractio habetur, si alium infa-
» mes generalibus nominibus peccatorum mortalium, v. gr.
» esse iracundum, superbum, etc. (etsi aliquando gravis esse
» possit) quia audientes plerùmque interpretantur de naturali
» propensione, et defectu involuntario, nec oritur grave da-
» mnum famæ. *S. Ant. 1. p. t. 8. c. 4. Sylv. Less. d. 3. num.*
» 18. *Laym. lib. 3. tr. 3. p. 2. c. 3. num. 3.*

» 3. Similiter non erit mortale communiter referre peccata
» mortalia, quæ ob conditionem personæ non notabiliter
» famam lædant, v. g. si dicas militem habêre concubinam,
» pugnasse in duello, cogitare vindictam, adolescentem esse
» prodigum, deditum amoribus, etc. *Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 3.*

» 4. Fieri tamen potest, ut narrando defectus etiam natu-
» rales, spectatâ conditione, et statu illius, graviter noceas,
» et sic graviter pecces : ut si gravem, et optimi nominis
» prælatum, aut religiosum, mendaciis assuetum esse; virum
» gravem, ac consularem, illegitimè natum, Judæum, etc.
» dicas. » (Item *Salm. loc. cit. n. 43. cum Less. Navarr. Dic. etc.*) « Idem est, etsi de altero nihil in particulari, sed tan-
» tùm in genere dicas, v. gr. te scire aliquid de illo, quod
» si dicas, magno illum rubore sis affecturus. *Card. Lugo*
» *d. 14. n. 49.*

968. — « 5. Crimen, aut defectum alicujus, modò verum,
» sæpè licet prodere ob justas causas : v. gr. 1. Cùm expedit
» superiorem scire suorum defectus, ut emendentur, *de quo*
» *vide suprà, de Corr. frat.*, et sic eos, qui crimen occultum
» filiorum parentibus, vel famulorum heris » (*vel religioso-rum prælato ut patri : vide dicenda l. 5. n. 243.*) « in ordine
» ad correctionem (cavendo tamen, ne ex revelatione majus
» damnum sequatur) significant, communiter excusari docet
» *Trull. l. 7. c. 10. d. 11. ex Bonac. etc.* utì et uxorem loquen-
» tem cum marito (vel contrà) de criminibus occultis filio-
» rum, vel famulorum. 2. Causâ consilii, vel auxilii capi-

» endi; in quo tamen videndum, ut cum minimo damno
» tertii fiat. 3. Causâ cavendi alterius damni; ut si alicujus
» æstimatio falsò concepta de ejus doctrina, probitate, est
» aliis perniciosa. Unde, cùm agitur de conferendo officio,
» de contrahendo matrimonio, de suscipienda religione, assu-
» mendo medico, præceptore, famulo, famula, etc. licet mani-
» festare (imò aliquando oportet) occulta alterius impedimenta,
» inhabilitatem, crimina, unde notabile aliquod incommodum
» meritò timeretur: dummodò nulla alia sit ratio commodior
» impediendi, et damnum, quod proximo timetur, sit majus,
» aut saltem æquale damno, quod ex manifestatione defectûs,
» aut criminis alterius ei obvenerit. *Less. l. 2. c. 11. d. 12.*

Maximè hìc advertenda doctrina *S. Thom. 2. 2. q. 73. art. 2.* ubi docet, illum propriè detrahere, qui malè loquitur de altero, intendens ejus famam denigrare, secùs autem, si hoc non intendat, sed aliquid aliud. Ratio, quia (ut addit idem *S. Thom. l. c.*) *: Hoc autem non est detrahere per se, et formaliter loquendo, sed solum materialiter, et quasi per accidens.* Unde infert sanctus Doctor, quòd *si verba, per quæ fama alterius diminuitur, proferat aliquis propter aliquod bonum necessarium, debitis circumstantiis observatis, non est peccatum, neque potest dici detractio.* Hinc dicendum cum *P. Conc. p. 626. n. 17. Cont. Tourn. de justit. et jure part. 3. cap. 3. art. 3. sect. 2. v. Non peccat*, posse revelari crimen alterius I. ut proximus emendetur, deferendo illud judici, aut prælato, domino, aut parenti. II. ad damnum publicum vitandum. III. ad tuendum innocentem, putà, si innocens accusetur de homicidio, potes manifestare auctorem; vel si scis furem habitare cum alio ignorante, potes eum certiorare, ut sibi caveat, ita *Conc. loc. cit. Cont. Tourn. loc. cit. num. 5. Lugo d. 14. n. 95. et Salm. tr. 13. c. 4. punct. 5. §. 4. n. 64. cum Soto, Bann. et Tap. ex S. Basilio*, qui in *Regul. brev. interr. 25.* ait, benè posse crimen revelari, quando necessitas poscit, ut periculo consulatur aliquorum. IV. Addunt *Lugo l. c. n. 112. Tourn. l. c. Bonac. p. 8. n. 1. et Salm. l. c. cum aliis cit.* quòd unusquisque ad evitandum grave damnum suî, vel aliorum, etiam in bonis fortunæ, licitè potest detegere grave crimen alterius; modò non intendat illum in famare, sed damnum proprium, vel alienum vitare: sufficit autem, ut damnum vitandum sit grave, quamvis majus damnum immineat

diffamato. Secùs verò, si damnum vitandum sit leve, vel longè minus. Ita *Salm. ibid. n.* 65. *cum Vill. Dic. Tap.* item *Elbel, Conf.* 12. *num.* 353. *Mazzott. t.* 2. *p.* 442. *q.* 5. et hoc satis probabile puto cum *Lugo dict. d.* 14. *n.* 97. *et* 112. qui dicit eo casu te non tenêri neque ex justitia, neque ex charitate proximi crimen occultare cum gravi tuo damno. Non ex justitia, quia proximus ad famam suam non habet jus ita strictum, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando oportet eam patefacere ad proprium damnum effugiendum: si enim spectat ad bonum commune, quòd sine sufficienti causa non manifestentur crimina occulta, magis ad commune bonum pertinet illa revelare, quando hoc est necessarium ne alii errent cum notabili suo dispendio. Neque tenetur ex charitate, quia charitas non obligat cum tanto detrimento: sicut enim non tenêris impedire damnum proximi, etsi majus, cum gravi damno tuo; ita nec etiam tenêris eo casu occultum crimen proximi celare; ita *Lug.* Et hoc etiam in dubio de gravitate tui damni, quia in tali dubio favendum est innocenti, utì dicunt *Salm. ib. cum AA. cit.* Hæc autem omnia intelligenda, modò non possit damnum aliter averti, et modò non ampliùs, nec pluribus crimen manifestetur, quàm oportebit ad reparandum damnum quod timetur.

969. — Sed hìc magna quæstio occurrit, an ad vitandum grave tuum damnum, possis crimen occultum alterius revelare, si notitiam acceperis injustè per vim, aut fraudem, putà aperiendo litteras, etc.? In hac plures sunt sententiæ: *Sotus l.* 5. *de just. q.* 10. *art.* 2. dicit non posse, etiamsi mortem subire deberes, et ferè consentit *Sanch. Cons. l.* 6. *c.* 6. *dub.* 2. *num.* 6. *Nav.* autem dicit non posse, si damnum irreparabile alteri immineat ex illa infamatione; secùs, si reparabile. *Molin. d.* 37. *n.* 13. censet tunc tantùm posse revelare, quando longè majus detrimentum tibi times. *Lessius* verò *lib.* 2. *c.* 11. *n.* 55. *P. Navarr. l.* 2. *de rest. c.* 4. *n.* 131. *Mazzott. tom.* 2. *p.* 443. *Conc. t.* 4. *p.* 627. *n.* 18. (et probabile putant *Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 5. §. 4. *n.* 65.) dicunt posse te revelare ad quodcumque tuum grave damnum vitandum, quia licèt peccaveris notitiam accipiendo, in gravi tamen necessitate poteris illâ uti, prout, quamvis injustè furatus sis equum, potes tamen adveniente necessitate illo uti, etiam cum damno domini. Inter has tam varias

sententias, mihi magis arridet sententia *Lugonis d.* 14. *n.* 101. (quem sequuntur *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1233. *Cont. Tourn. loc. cit. v. Sed si et Spor. de* 8. *præc. c.* 4. *n.* 46.). Docet hic magnus theologus, te non posse, generaliter loquendo, uti notitiâ illâ injustè acceptâ cum alterius damno, ob quodcumque damnum tuum effugiendum. Ratio, quia actio injusta, quâ tu secretum accepisti, obligat te ad restituenda omnia damna propter illam proximo obventura. Prout casu quo debitor est in extrema vel gravi necessitate non tenetur restituere, etiamsi creditor eâdem necessitate laboret, ut diximus *hoc. l.* 4. *ex n.* 701. Sed omnes (*vide ib.*) *cum eod. Less.* dicunt quòd tenêris restituere, si præcisè propter illam substractionem proximum in eamdem necessitatem injeceris. Sic à pari in casu nostro, si tu, secretum revelando, damnum infers alteri, tenêris ad restitutionem, cùm per illam fraudulentam secreti extorsionem, proximum conjecisti in necessitatem tale damnum patiendi. Et hanc sententiam tenet etiam *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 5. *n.* 3. Tunc tantùm rectè admittunt *Lugo ex n.* 103. *Spor. et Croix ll. cc.* te posse crimen manifestare, quando esset tibi permissum etiam per vim aut fraudem illud exquirere, et litteras aperire: et casus esset: 1. Si revelatio esset necessaria ad commune bonum reip. 2. Si alter teneretur ex justitia secretum revelare, ad damnum tuum reparandum. 3. Si ille injustè te vexaret. Aliàs, non licet tibi alterius litteras aperire, ad bonum tuum procurandum, vel ad malum aliquod vitandum, quia hoc esset contra commune bonum humani commercii; tantùm enim id permittunt auctores, ad se tuendum ab injusta vexatione inimici, ut *Less. l.* 2. *c.* 12. *n.* 133. *Laym. l.* 3. *tr.* 2. *c.* 4. *n.* 2. *Bon. d.* 2. *q.* 3. *p. un. n.* 5. *et Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 6. §. 2. *n.* 85. *cum aliis communiter.* An autem possis defectum alterius detegere, ut ille excludatur ab amicitia alicujus, et tu ad illam admittaris? *Vide suprà l.* 2. *de pecc. n.* 72. *vers. An citra*, ubi diximus id illicitum esse.

970. — Quandonam autem *secretum* sit servandum? Prænotare oportet, quòd secretum triplex esse potest, scilicet: Ex sua natura, promissum, et commissum. I. Secretum *ex sua natura*, putà si casu aliquid scias, servare debes ex justitia, dum ex manifestatione graviter alter læderetur in fama, vel bonis; nemo tamen tenetur illud servare cum periculo mor-

tis, nisi damnum aliàs imminens sit commune, et grave. Ita *Sanch. Cons. tr. 2. c. 6. d. 2. Salm. de restit. c. 4. punct. 6. §. 1. n. 76. cum Bon. Dian. etc. Trull.* Sed vide mox dicenda *num. seq.*

II. Secretum *promissum* regulariter obligat graviter, vel leviter juxta intentionem promittentis. Ita *Salm. ibid. n. 77. cum Sanch. et Lug.* In dubio autem dicendum puto, neminem censêri gravi obligatione obstrictum, nisi de illa constet. Notandum autem est, quòd promissio secreti, etiam jurata, non obligat, quando tu revelare tenêris: unde judici legitimè interroganti debes testari crimen alterius, etsi promiseris non detegere. At, si secretum sit tibi commissum, et aliàs non est publicatum, tenêris servare etiam legitimè interrogatus, et potes respondêre, te nihil scire, scilicet ad revelandum: quia judex nequit abrogare jus naturæ, ex quo servandum est secretum commissum, nisi ex alia via res sit jam cognita, aut sit justa causa illam revelandi, ut infrà. Ita *Lugo d. 14. n. 141. Bon. Dic. Pal. Nav. cum Salm. ibid. n. 78.*

III. Secretum autem *commissum*, quod aliàs dicitur rigorosum, et absolutè naturale, potest committi expressè, vel tacitè, prout medicis, advocatis, obstetricibus, theologis consultis. Et hoc secretum strictiùs obligat, *vide Salm. d. c. 4. n. 75. et 79.*

971. — Ex quadruplici autem capite potest manifestari secretum commissum, saltem sine peccato gravi: I. Ex præsumpto consensu principalis, ut *Salm. d. n. 79. in fin. cum Lug. Sanch. Valent. etc.* II. ex parvitate rei sub secreto commissæ; vel si aliunde res sit cognita, vel publicata. *Salm. n. 80.* An autem sit mortale, rem gravem sub secreto commissam uni, vel alteri viro probo sub eodem secreto revelare? Probabiliter negatur cum *Lugo d. 14. sect. 9. n. 147. Bon. Trull. Azor. Salm. ibid.* dummodò non detegatur personæ, cui creditur, quòd secretum committens specialiter voluerit celari; et ita etiam *Ronc. de 7. pr. c. 4. q. 4. et Mazzot. q. 10. Vide n. 973.* III. Ex inadvertentia, vel indeliberatione; sive ex suppositione, quòd res non sit gravis. Notant tamen *Salm. ibid. n. 81. in fin. cum Sanch.* quòd, ut revelans excusetur à mortali, debet certò credere rem non esse gravem. IV. Ex justa causa, nempe si servare secretum verteret in damnum commune, vel alterius innocentis, seu etiam

ipsius committentis, quia tunc ordo charitatis postulat, ut reveletur; unde etiamsi jurasses, tunc detegere posses. Ita communiter *Salm. n.* 82. *cum Mol. Dic. Valen. Bann. Nav. Bon. Trull. Reg. etc.*

An autem quis possit revelare sécretum commissum ad proprium damnum grave effugiendum?

Loquendo de secreto commisso, sive rigoroso, negat *de Alexandro, Conf. Monial. p.* 124. *q.* 9. *cum Scoto, Sylv. et Regin.* Ratio, quia secretum servandum est semper ac sine peccato servari valeat: et huic sententiæ adhæret *D. Th. Quodlib.* 1. *art.* 15. ubi dicit secretum commissum servari debet, *quando de se celari potest sine peccato.*

Secunda sententia, quam tenet *Mol. d.* 24. *n.* 2. censet, tunc posse tantùm revelari secretum, quando ejus observantia vergeret in multo gravius damnum ipsius manifestantis.

Tertia sententia verò communior, et probabilior quam tuentur *Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 3. *c.* 3. *n.* 2. *Sot. de just. q.* 10. *art.* 2. *Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 55. *et* 54. *Navarr. cap.* 18. *num.* 54. *Lugo d.* 14. *n.* 102. *Roncag. de* 7. *præc. c.* 4. *q.* 3. *r.* 2. *Sporer de* 8. *pr. tom.* 1. *pag.* 156. *num.* 46. *Elbel t.* 2. *pag.* 383. *num.* 390. *Bon. de rest. d.* 2. *qu.* 2. *p. un. n.* 8. tenet te posse aperire secretum ad vitandum tuum grave damnum, etiamsi inde alteri immineret periculum mortis, modò illud sine vi aut fraude exceperis. Ratio, quia non tenêris cum tanto tuo incommodo damnum proximi vitare: et non præsumitur quis ad tale onus se obligasse, nisi ex circumstantiis id certè appareat, ut addunt *Lugo dict. d.* 14. *n.* 116. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1232. Nec obstat dicere, quòd spectet ad bonum commune secreta commissa servare, ne humanum perturbetur commercium. Nam respondet *Lugo*, ut diximus suprà, hoc verum esse, nisi ex observantia secreti damnum alterius interveniat, eo enim casu magis ad bonum communè pertinet, ut unusquisque noscatur qualis est, ne alii ex ignorantia graviter errent, et perniciosè decipiantur cum damno innocentium. Præterea, si potest ille, cui secretum est commissum, illud revelare ad vitandum damnum innocentis, ex communi DD. ut suprà vidimus: cur debet ipse inferioris esse conditionis quàm alii, ne posset revelare ad damnum proprium effugiendum? Excipe tamen, ut communiter DD. docent,

nisi ex tali revelatione immineat damnum commune grave. Dicimus *grave*, nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares, ut dicunt *Sanchez Cons. c. 6. d. 2. n. 5. et Ronc. l. c. cum Trull.* Quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum: quid si sit promissum? Quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare, cùm nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. Ita *Laym. Ronc. Spor. et Holzm. locis suprà cit.* Quid verò dicendum, si expressè promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, an revelare posses in periculo mortis? Affirmat satis probabiliter *Spor. de 8. præc. c. 4. n. 46.* dicens tunc posse, et tenêri, quia nulli est licitum propriam vitam prodigere: et huic sententiæ se adjungit *Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 4.* juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam *l. 2. c. 3. n. 4.* ubi tenet cum *P. Nav.* (et idem tenent *Sot. Rodr. et Vega apud Salm. de rest. c. 2. punct. 2. §. 3. n. 34.*) non esse licitum alterius vitæ propriam postponere, putà cedendo cibum in penuria, aut tabulam in naufragio; quia ex præcepto charitatis quisque tenetur propriam vitam præferre alienæ. Sed, cùm sit etiam valde probabilis, et communior sententia opposita, quòd liceat ob honestum finem, conservationem propriæ vitæ omittere, ob alterius vitam servandam, ut tenent *Lugo d. 10. n. 48. Less. l. 2. c. 9. n. 29. et 31. et Salm. ibid. cum Victor. Prado, Dian. ac Trull.*, quia hoc non est directè sibi mortem inferre, sed vitam non tuêri, quod licitum est ob justam causam: ideò valde probabiliter DD. cum *Lugo d. 14. num. 115. Mol. d. 37. n. 10. et Croix lib. 3. p. 2. n. 1232. cum Haun.* dicunt in casu proposito te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitæ, si id promiseris; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

Quomodo autem peccent aperientes et legentes litteras alienas, *vide l. 2. n. 70.*

972. — « 6. Hinc quoque, si quis injustè lædit famam » tuam, nec potes eam tuêri, nec recuperare aliâ viâ, quàm » imminuendo quoque famam illius, id licet (dummodò falsa

» non dicas) in tantum, quantum ad tuam famam conser-
» vandam necesse est, nec magis lædas, quàm lædaris, collatâ
» tuâ, et alterius personâ. *Vide Card. de Lugo n.* 50. » (*Ita Carden. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1217. *et consentit Cont. Tourn. de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 5. *v. Quæres, in med. Secùs tamen, si agatur in judicio, et tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. Omninò etiam peccas, si falsa dicas, ex prop.* 44. *damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat: Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, et honorem defendat, etc.*).

973. — « 7. Si quis solatii tantùm causâ, et non inten-
» tione detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio
» sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua
» infamia proveniat auctori; eâ enim ipsi imputanda est. »
(*Est communissima ap. Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 5. §. 2. *n.* 46. *et communis cum Mazz. t.* 2. *p.* 444. *cum Nav. Bon. Sayr. Led. etc. Hinc probabiliter ait Mazz. cum aliis, excusari posse saltem à mortali, famulos detegentes injurias illatas à dominis, uxores à viris, filios à patre, religiosos à prælato.*) « Cavendum tamen, ne dicatur pluribus, vel aper-
» tiùs nominetur persona, quàm necesse sit ad consilium
» vel solatium. *Less. Laym. Tann.* 2. 2. *q.* 8. *d.* 2. *d.* 4.
» *Card. Lugo d.* 14. et sic excusari posse famulos (saltem à
» mortali), qui injurias sibi ab heris suis, uxores, quæ à
» maritis, filios, qui à patre, religiosos, qui à prælato,
» illatas, doloris tantùm mitigandi causâ, referunt, docet
» *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 11. *ex Less. Laym. Tann. Nav. Dian.*
» *p.* 2. *r.* 39. Idem putat *Caj.* dicendum, si crimen occul-
» tum reveles uni alicui viro prudenti, et taciturno, cui
» dicere perinde sit, ac si nulli diceretur; eò quòd damnum
» illud censetur leve: et sic *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 11. *cum*
» *Dian. p.* 1. *t.* 3. *misc. r.* 22. *et p.* 2. *t.* 3. *misc. r.* 33. excu-
» sat pœnitentem, qui in confessione manifestat compli-
» cem: dicuntque cum *Tann. Bon. Escob. e.* 9. eam sen-
» tentiam esse probabilem. Verùm hoc universim non vide-
» tur satis tutum, quia læsio famæ apud unam etiam per-
» sonam censetur gravis, ut patet ex judicio temerario: imò
» sæpè quidam ægriùs ferunt, se lædi apud unam personam
» gravem, quàm tres, vel quatuor alias. Unde *Suar. Filt.*

nisi ex tali revelatione immineat damnum commune grave. Dicimus *grave*, nam si esset leve, probabiliter etiam posses secretum revelare, ut grave damnum proprium vitares, ut dicunt *Sanchez Cons. c. 6. d. 2. n. 5. et Ronc. l. c. cum Trull.* Quia non videtur obligatio vitandi leve damnum commune te obstringere ad grave damnum tuum patiendum.

Hoc quoad secretum commissum : quid si sit promissum? Quando non promiseris cum obligatione servandi secretum etiam cum tuo damno, certum est te posse manifestare, cùm nemo censeatur ad secretum se obligare cum incommodo gravi. Ita *Laym. Ronc. Spor. et Holzm. locis suprà cit.* Quid verò dicendum, si expressè promiseris secretum non revelare, etiam cum dispendio vitæ, an revelare posses in periculo mortis? Affirmat satis probabiliter *Spor. de 8. præc. c. 4. n. 46.* dicens tunc posse, et tenêri, quia nulli est licitum propriam vitam prodigere : et huic sententiæ se adjungit *Laym. l. 3. tr. 3. p. 2. c. 5. n. 4.* juxta aliam sententiam ab ipso propugnatam *l. 2. c. 3. n. 4.* ubi tenet cum *P. Nav.* (et idem tenent *Sot. Rodr. et Vega apud Salm. de rest. c. 2. punct. 2. §. 3. n. 34.*) non esse licitum alterius vitæ propriam postponere, putà cedendo cibum in penuria, aut tabulam in naufragio ; quia ex præcepto charitatis quisque tenetur propriam vitam præferre alienæ. Sed, cùm sit etiam valde probabilis, et communior sententia opposita, quòd liceat ob honestum finem, conservationem propriæ vitæ omittere, ob alterius vitam servandam, ut tenent *Lugo d. 10. n. 48. Less. l. 2. c. 9. n. 29. et 31. et Salm. ibid. cum Victor. Prado, Dian. ac Trull.*, quia hoc non est directè sibi mortem inferre, sed vitam non tuêri, quod licitum est ob justam causam : ideò valde probabiliter DD. cum *Lugo d. 14. num. 115. Mol. d. 37. n. 10. et Croix lib. 3. p. 2. n. 1232. cum Haun.* dicunt in casu proposito te satis obligari ad servandum secretum etiam cum discrimine vitæ, si id promiseris ; aliud enim est prodigere vitam, aliud omittere (ut dictum est) ejus conservationem, ut promissum serves.

Quomodo autem peccent aperientes et legentes litteras alienas, *vide l. 2. n. 70.*

972. — « 6. Hinc quoque, si quis injustè lædit famam » tuam, nec potes eam tuêri, nec recuperare aliâ viâ, quàm » imminuendo quoque famam illius, id licet (dummodò falsa

» non dicas) in tantum, quantum ad tuam famam conser-
» vandam necesse est, nec magis lædas, quàm lædaris, collatâ
» tuâ, et alterius personâ. *Vide Card. de Lugo n.* 50. » (*Ita Carden. ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1217. *et consentit Cont. Tourn. de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 5. *v. Quæres, in med. Secùs tamen, si agatur in judicio, et tu nullo modo possis probare illius crimen; quia tunc infamatio illius nihil tibi prodest. Omninò etiam peccas, si falsa dicas, ex prop.* 44. *damnata ab Innoc. XI. quæ dicebat: Probabile est non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, et honorem defendat, etc.*).

973. — « 7. Si quis solatii tantùm causâ, et non intention detrahendi, alicui amico narret injuriam ab alio » sibi factam, non videtur esse mortale, etsi inde aliqua » infamia proveniat auctori; eâ enim ipsi imputanda est. » (*Est communissima ap. Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 5. §. 2. *n.* 46. *et communis cum Mazz. t.* 2. *p.* 444. *cum Nav. Bon. Sayr. Led. etc. Hinc probabiliter ait Mazz. cum aliis, excusari posse saltem à mortali, famulos detegentes injurias illatas à dominis, uxores à viris, filios à patre, religiosos à prælato.*) « Cavendum tamen, ne dicatur pluribus, vel apertiùs nominetur persona, quàm necesse sit ad consilium » vel solatium. *Less. Laym. Tann.* 2. 2. *q.* 8. *d.* 2. *d.* 4. » *Card. Lugo d.* 14. et sic excusari posse famulos (saltem à » mortali), qui injurias sibi ab heris suis, uxores, quæ à » maritis, filios, qui à patre, religiosos, qui à prælato, » illatas, doloris tantùm mitigandi causâ, referunt, docet » *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 11. *ex Less. Laym. Tann. Nav. Dian.* » *p.* 2. *r.* 39. Idem putat *Caj.* dicendum, si crimen occultum reveles uni alicui viro prudenti, et taciturno, cui » dicere perinde sit, ac si nulli diceretur; eò quòd damnum » illud censetur leve: et sic *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 11. *cum* » *Dian. p.* 1. *t.* 3. *misc. r.* 22. *et p.* 2. *t.* 3. *misc. r.* 33. excusat pœnitentem, qui in confessione manifestat complicem: dicuntque cum *Tann. Bon. Escob. e.* 9. eam sententiam esse probabilem. Verùm hoc universim non videtur satis tutum, quia læsio famæ apud unam etiam personam censetur gravis, ut patet ex judicio temerario: imò » sæpè quidam ægriùs ferunt, se lædi apud unam personam » gravem, quàm tres, vel quatuor alias. Unde *Suar. Fill.*

« *Less. Azor. et Laym.* putant communiter esse mortale. » *Vide C. Lugo l. c.*

Sed opposita sententia, nempe quòd revelare crimen alterius uni vel alteri viro probo non sit mortale, satis est probabilis, ut dicunt *Less. lib. 2. c. 11. num. 70. Caj. 2. 2. q. 73. art. 2.* item *Trull. Covar. P. Navar. Reg. Bon. Tamb. et alii.* Ratio, quia, cùm fama consistat in communi æstimatione hominum, non censetur absolutè diffamatus, qui apud unum vel alterum tantùm suam famam amiserit. Et huic sententiæ apertè adhæret *D. Th. Quodlib. 11. art. 13. ad. 3.* ubi dicit: *Ad 3. dicendum, quòd si aliquis referat prælato culpam proximi, intendens vel cautelam in futurum, vel aliquid hujusmodi, quod ad emendationem proximi videret expedire, non peccat. Si autem hoc sive prælato sive alicui amico suo ex malitia refert, tunc peccat mortaliter. Quòd si ex incautela alicui dixerit hoc* (id est crimen alterius) *ita tamen quòd non proveniat inde aliud, vel infamia vel vituperium proximo delinquenti, tunc non peccat mortaliter, licèt incautè agat.* Ergo S. Doctor putat non provenire illi infamiam, cujus crimen uni tantùm reveletur, nisi aliunde infamia ei proveniat, nempe si alter sit aliis manifestaturus. Secùs autem ait *S. Thom.* si tu peccatum proximi amico revelares *ex malitia*, nempe ex pravo animo nocendi, tunc enim non poteris à mortali excusari. Nec dicas verbum illud *ex incautela*, intelligi pro inadvertentia, ex hac enim nunquam peccatur mortaliter; sed omninò intelligitur imprudentia, sive levitas animi, quæ tantùm est venialis; et tunc tantùm erit mortalis, cùm ex ea *inde provenit delinquenti infamia aut vituperium.* Nec obstat paritas judicii temerarii à *Busemb.* allata; nam benè respondet *Less. loc. cit.* quòd ibi peccatum mortale non committitur ob damnum famæ, sed ob gravem injuriam quæ alteri irrogatur, cùm quisque habeat jus ne falsum crimen ei imputetur, et ideò judicium temerarium est mortale, ut docet *D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 3. ad 2.* dicens: *Hoc autem ipso quòd aliquis malam opinionem habet de alio, sine causa sufficienti, indebitè contemnit ipsum, et ideò injuriatur ei.* Idque patet ratione, quia, si judicium temerarium esset mortale ob damnum famæ alteri proveniens, etiamsi tu ex justis indiciis, tibi tantùm notis, judicares de occulto illius crimine, adhuc

graviter peccares, quod nemo dicet; ergò malitia judicii temerarii non sumitur ex damno infamiæ, sed ex contemptu, sive injuria, quæ proximo infertur.

« 8. Crimen simpliciter publicum, sive sit notorium jure, » sive facto, manifestare aliis, qui id nesciunt, non est pec- » catum mortale injustitiæ : quia hoc ipso auctor amisit jus » ad famam, cùm ratio justi judicii, et evidentia facti faciat, » ne de injuria justè queri possit. Quod confirmat consuetudo, » mandans historiæ publica crimina.

« Dixi : *non est mortale injustitiæ :* quia detegere eo loco, » quo fama non erat perlatura, vel nonnisi post longum » tempus, vel aliter cum gravi mœrore ejus, qui commisit, » sæpè potest esse mortale contra charitatem, ut *Less. Val.* » *Tol. l.* 5. *c.* 65. *contra Nav. et Caj. Vide C. Lugo d.* 14. » *n.* 59. *Fag. p.* 2. *l.* 5. *c.* 3.

974. — Quæritur, an peccet mortaliter, qui crimen in aliquo loco publicum manifestat in alio loco, ubi ejus notitia nondum pervenerit, nec perventura erit intra breve tempus? Circa dubium hoc tres sunt sententiæ.

Prima cum Dicastill. Vill. Antoine, Cont. Tourn. de just. et jure, part. 3. *cap.* 3. *Cuniliati, etc.* tenet peccare graviter contra justitiam, quia peccator ille in eo loco adhuc est in suæ famæ possessione.

Secunda sententia cum *Less. Bon. et Sylv.* tenet peccare graviter, sed tantùm contra charitatem. Ratio, quia licèt reus jam amiserit jus ad famam, graviter tamen ille tristare- tur, si sciret crimen suum patefactum fuisse ubi erat occultum.

Tertia sententia communior, quam tenet *Card. de Lugo de rest. d.* 14. *n.* 59. (et hic vocat communem, et veram) *cum S. Antonino, Cajetano, Ledesmâ, et Jo. Majori, ac Salm. eod. tit. c.* 4. *punct.* 5. §. 3. *n.* 61. *cum Nav. Bannez, Serra, Filliuc. Fagund. Machado, et aliis* dicit non peccare graviter neque contra justitiam, neque contra charitatem. Plures adduc- cunt rationes præfati auctores pro hac sententia. Ratio mihi pro- babilior videtur esse, quòd publico bono conducit facinorosos non ignorari, ut ab eis caveant omnes; publicum enim bonum sanè præferendum est famæ privati hominis. Hæc tamen ratio valet tantùm respectu illorum criminum, quæ reddunt hominem perniciosum, et ab aliis vitandum, ut sunt crimina homicidii proditorii, lenocinii, scandalosæ impudi-

citiæ, et similium. Nec obstat dicere, reum in eo loco suam famam possidêre, et ideò non posse illâ expoliari cum sola opinione probabili. Nam respondetur, quòd eodem tempore quo suum crimen fit publicum, ex una parte jam probabiliter amittit ipse jus ad suam famam, et ex alia communitas aliorum acquirit jus ad eum agnoscendum, ut vitet; et cùm suum jus tunc evadit incertum, redditur etiam incerta possessio illius. *P. Concina* in hac quæstione distinguit, et ait, quòd cùm delictum est publicum *notorietate facti*, id est si publicè est patratum, tunc in omni loco manifestari potest; cùm autem esset publicum tantùm *notorietate famæ* respectu ad illius manifestationem sic concludit: *Cauti omnes sint oportet, quia facilè fingitur hæc publica fama* (1).

» 9. Similiter non est peccatum contra justitiam, saltem » mortale, quærere causam captivitatis alicujus, vel de eâ » loqui, sicut enim captivitas est publica, sic etiam causa » videtur esse facta publica. *Sayr. Bon. Trull. l. 7. c. 10. » d. 11.* ubi eodem modo excusat eum, qui refert delictum » alicujus publicum, referendo simul pœnitentiam, et emen- » dationem; secùs si taceatur pœnitentia, quam fecit: sic » ait peccare historiographum, describendo peccata mortuo- » rum publica, et non referendo pœnitentiam, vel emenda- » tionem, si resipuerint.

» 10. Similiter manifestare crimen quod nondum est pu- » blicum; moraliter tamen certum est, brevì fore publicum » (sive per facti evidentiam, sive per sententiam judicis) non » est mortale, quia parum nocet, nisi tamen ex ista anti-

(1) In *Hom. Ap. tr. 11. n. 12. in fine S. Alphonsus* addit: « Adverte » quòd delictum publicatum in uno monasterio, non potest dici absolutè pu- » blicum; unde non potest alibi manifestari et ne in alio quidem monasterio » ipsius ordinis, quod cum illa haberet frequentem communicationem.

Deinde n. 13. loquens non tantùm de loco, sed etiam de tempore, quo delictum aliquod fuit publicum, dicit: « Delictum verò alicujus publicum » uno tempore, non potest in alio in quo factum est occultum publicari » sine gravi culpa, saltem contra charitatem; excipe tunc si delictum esset » publicum, non solùm notorietate facti sed etiam notorietate juris nempe » per sententiam judicis aut rei confessionem in judicio, ut docent *Lessius*, » *Lugo*, *La Croix etc.* Cæterum hoc non obstante, non prohibetur, » quin historici delicta publica describant etiam ex solo facto. *Sotus*, » *Molina*, *Vasq.* »

Edit.

» cipatione sequerentur gravia damna, v. gr. in officio, etc. » *Card. Lugo l. c. n.* 92.

975. — Ut autem aliquod crimen possit dici publicum, censent *Mol. Lugo et Haun. ap. Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1219. *et Elbel Cons.* 15. *n.* 579. *cum aliis* sufficere, si in aliqua communitate octo personarum, quatuor illud sciant, vel si centum personarum sciant quindecim; vel si mille, sciant viginti in circa diversarum familiarum plusquàm duarum: publicum autem esse in aliqua vicinia 40 personarum, si sciant 8 ex diversis familiis: item, si in oppido 5000 civium sciant 40 per illud dispersi: addit *Stephan. cum aliis*, crimen dici famosum, si illius fama pervagatur per majorem partem oppidi, communitatis, viciniæ, vel parochiæ. Item dicunt *Mol. et Lugo* dici infamatum in regno, qui jam infamatus est in curia, vel in alio illustri loco, ex quo facilè in regnum fama dimanet.

976. — » 11. Infamem in uno crimine de altero valde » affini infamare, est tantùm veniale: ut v. gr. si de adul- » tero dicas, quòd miserit litteras amatorias: quia tunc non » notabiliter augetur infamia. » (*Nec si de publico fure dicas esse perjurum, nec si de famoso lusore dicas omisisse missam, non curare familiam. Ita Salm. loc. cit.* §. 2. *n.* 52. *cum Less. Lug. Bon. Tap. etc. Vel si dicas de milite fornicationem, vel duellum patrasse.*) « De disparato tamen, et » non connexo crimine infamare, est mortale: quia infamis » in uno genere vitii non amisit jus famæ in aliis virtutibus. » *Tan. d.* 4. *de just. q.* 8. *d.* 7. *n.* 141. *ex Nav. et Less.* » (*Sic etiam dicunt Salm. ibid. cum Less. Lugo, Bon. etc. esse grave de fœmina diffamata de uno adulterio narrare aliud occultum*) « *contra Sylv. v. Detractio. Palud. etc.*

977, — » 12. Detractio materialis ex loquacitate orta est » mortale, si gravem proximi læsionem importet, idque » advertatur: quia etsi non intendatur directè læsio alterius: » ea tamen indirectè, et implicitè est volita, et æquivalet » formali. Veniale autem tantùm erit, si non sequatur læsio » gravis, quia scilicet communiter non seriò accipitur, nec » creditur. Similiter erit veniale tantùm, audita referre, ut » audita tantùm, hoc est, nihil affirmando de rei veritate, » sed dubitationem potiùs suam de ea significando; ita ut » nûlla inde secutura putetur infamia, nec auditores ratio-

» nabiliter sint crediturí. Ita contra *Azor. n.* 3. *l.* 13. *c.* 6. » docent *Tann.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 8. *d.* 7. *n.* 121. *Esc. e.* 10. *c.* 4. » *n.* 40. eo quòd diffamatio, si fortè sequatur, imputetur » audienti, si credat. Idem docet *C. de Lugo l. c.* rectè limi- » tans, nisi grave damnum ex modo narrandi, vel ex levi- » tate audientium (qui temerè crediturí sint, et vulgaturi) » secuturum possis prævidêre. Hinc peccas graviter contra » justitiam, si referens grave crimen addas, id tibi dictum » esse à viro fide digno, quia præbes sufficiens fundamentum » credendi. *Vide Dian. t.* 5. *misc. r.* 18.

Quæritur, an referre tantùm peccata occulta alterius ut ab aliis audita, sit mortale? dicendum I. Non peccas mortaliter, si ita referas, ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam orituram, eò quòd alii non sint crediturí. Dicendum II. Si audita referas coram iis, qui probabiliter sint crediturí ex sola sua levitate, vel malitia, non peccas contra justitiam, quia non es causa efficax damni, sed merè per accidens, at peccas contra charitatem, quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantùm commodè potest. Dicendum III. Si tandem ita referas, ut audientes probabiliter, et meritò sint crediturí, putà si asseras audivisse à persona fide digna, tunc peccas etiam contra justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ita *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 5. *Lugo d.* 14. *n.* 56. *et* 57. *Spor. de* 8. *præc. c.* 4. *n.* 62. *cum S. Anton. Caj. Sylvest. Laym. Tamb. et communi, Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1207. *Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 5. §. 2. *n.* 51. *cum Soto, Trull. Vill. Sylvio, etc.* Addit *Less. l. c. n.* 24. (et hoc *Salm. ibid. n.* 49. habent ut certum *cum Bann. Lugo, et Bon.*) quòd si referas crimen alicujus valde enorme, putà hæresis, rebellionis, aut sodomiæ, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia hæc sola suspicio horum valde infamat, juxta dicta *n.* 964. E converso, si referas crimen tanquam auditum à personis fide indignis, v. gr. ab inimicis infamati, et tunc non peccas mortaliter respectu infamati, ut *Salm. ibid.*

978. — » 13. Mortuum infamare, minùs grave est, quàm » vivum: mortale tamen et ad restitutionem obligans. *Less.* » *lib.* 2. *c.* 11. *d.* 21. *Bon. d.* 1. *q.* 3. *p.* 2.

» 14. Non esse mortale de aliquo ignoto, vel indetermi- » nato malè loqui, v. gr. in tali loco esse multos improbos, » in tali collegio unum canonicum commisisse grave crimen,

» v. gr. simoniam, docet *Escob. e.* 10. *c.* 4. *Fag.*, quod » *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 4. *ex Bon. Az. etc.* limitat, si non sit » tale, quòd in alios redundet.

» 15. Gravissimè autem peccant, qui ordini seu statui » alicui religiosorum in communi, vel monasterio detrahunt, » dicendo v. gr. quòd in eo malè vivatur, non servetur ob- » servantia regularis, etc. *nisi id sit planè notorium :* quia » gravissimè nocent, tenenturque sub mortali ad restitu- » tionem toti communitati, à quâ superioris remissio non » excusat. *Sot. Nav. Trull. c.* 10. *d.* 14. Talem autem suffi- » cienter confiteri, si dicat, detraxi cuidam religioni, or- » dini, vel monasterio, etc. sive sit communitas numerosa, » sive non, docent *Lugo et Tamb. de exped. conf. l.* 2. *c.* 1.

» 16. Similiter mortale est, tacitâ personâ, nominare » monasterium, vel ordinem religiosum, ex quo aliquis grave » peccatum occultum, v. gr. adulterii, vel fornicationis com- » miserit. *Nav. Trull. c.* 10. *d.* 14.

» 17. Explicandum est in confessione, an apud multos, » et quot circiter ; an verò apud unum tantùm alicui de- » traxerit. Ita probabiliter *Bon. de sacr. d.* 5. *q.* 5. *p.* 2. §. » 3. *diff.* 3. *n.* 16. *et* 21. *ex Sanch. Sylv. Andr. n.* 135. Sed » *C. Lugo d.* 16. *n.* 135. 140. *et* 163. *ex Nav. Salas, Con. » etc.* negat, dicitque contrarium esse probabilius. Nec omit- » tendum, si quem infamaveris libello famoso ; cùm id sit » genus detrahendi gravissimum, et ad plurimos pertinens. » Non tamen necessariò dicendum, in quo genere infama- » veris : quia fama semper est ejusdem speciei in genere » moris. *Card. Lug. d.* 16. *n.* 265.

979. — « 18. Peccat mortaliter contra justitiam, et te- » netur ad restitutionem, ratione coöperationis, qui audit » detractorem, excitando, vel animando efficaciter : qui » verò lætatur tantùm detractione auditi, aut, licèt non læ- » tetur, qui non impedit, cùm commodè possit, peccat pro » ratione damni, mortaliter, vel venialiter contra charitatem ; » non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit superior, » pater, vel dominus : is enim ex officio tenetur impe- » dire subditum, ne alteri injustè noceat. Dixi, *si commodè » possit :* quia non peccat qui putat monitionem suam nihil » profuturam : vel ex eo magnum incommodum metuit, vel » qui rationabili verecundiâ prohibetur, ob auctoritatem de-

» trahentis. Debet tamen tunc discedere, si commodè potest,
» faciem tristiorem ostendere, vel alio modo sermonem
» avertere. *Less. et Bon. l. c.* Hinc æqualis rarò, inferior
» rarissimè tenetur corrigere detractorem. 1. Quia audiens
» plerùmque nescit, an quod dicitur, sit notorium, tametsi
» ipse ignoraverit; et in dubio non est, cur damnet detra-
» ctorem : in quo multi falluntur, existimantes, simul ac
» aliquid audiunt dici contra proximum, id sibi mox refu-
» tandum. » (*Excipe, si detrahens sit homo perditus, ut rectè ait Ronc. de 7. præc. c. 2. q. 11. r. 4.*) « 2. Quia, cœptâ
» detractione, sæpè meliùs consulitur proximo, si sinatur
» absolvi, quàm si abrumpatur. Nam si distinctè explicetur,
» sæpè non tam graviter apprehenditur, quàm initio con-
» ceptum erat. 3. Quia sæpè sine gravi offensione non potest
» corrigere. 4. Quia sæpè alter habet justam causam manife-
» standi, præsertim uni soli. *C. Lugo loc. cit. n.* 128. *Vide*
» *Dian. t. 3. misc. r. 24. et t. 5. misc. r.* 25.

Sed meliùs hæc sunt explicanda. Quæritur quomodo peccet audiens detrahentem? Resp. I. Qui inducit alterum ad murmurandum, certè peccat graviter, et contra justitiam. Resp. II. Qui autem non inducit, sed tantùm gaudet de detractione gravi, peccat graviter, non contra justitiam, sed contra charitatem, cùm delectetur de gravi damno proximi; ita cum aliis *S. Th.* 2. 2. *q.* 73. *art.* 4. Excipiunt *Less. et Bon. ap. Salm. de rest. c. 4. punct.* 5. §. 5. *n.* 69. si ille non gauderet de infamia proximi, nec de detractione, sed de auditione rei novæ, seu de cognitione curiosa alienorum criminum. Imò *Elbel n.* 363. *Ronc. de* 7. *pr. c.* 2. *q.* 11. *r.* 2. *Spor. de* 8. *pr. c.* 4. *num.* 106. *cum Mol. Less. ac Laym. Bon. p.* 11. *n.* 5. *et Salm. cum Tol. Dian. et Reg. ibid.* dicunt non peccare graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causâ odii vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate; idque deducunt ex *S. Th.* qui *l. c.* tunc tantùm docet esse grave, quando *placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur.* Resp. III. Superior tam detrahentis, quàm detracti peccat graviter audiendo detractionem, si eam non avertat, cùm commodè possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, aut damno infamati obviandi. *S. Th. eod. loc. cit. Lugo d.* 14. *sect.* 8. *num.* 133. *Spor. n.* 107. *cum comm.*

980. — An autem superior tunc peccet contra justitiam, et teneatur ad restitutionem?

Prima sententia cum *Bus.* hìc affirmat, si prælatus sit superior detrahentis; quia, dicit, ipse tenetur ex officio obstare, ne subditus alteri noceat.

Secunda sententia cum *Salm. ibid. n.* 70. *Bann. et Tap. ib.* affirmat, si sit superior infamati, quia ex officio tenetur ad obviandum infamiæ subditi, quæ officit illi ad bonum spirituale in alios promovendum.

Tertia sententia tamen fortè probabilior negat peccare contra justitiam, neque superiorem detrahentis; cùm ipse non teneatur invigilare bono alterius non subditi (sed non excusatur à culpa gravi contra charitatem, et etiam contra justitiam, si sit Episcopus, vel parochus, et non corrigat, quia hi tenentur ex justitia ad corrigendos subditos, juxta dicta *num.* 360. *vers. Sed dubitatur*), neque superiorem infamati, cùm ipsi non incumbat ex justitia bono temporali subditi attendere. Quòd autem infamatus impediatur sic promovêre spiritualem profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita *Sotus, Rebell. et Dicast. ap. Salm. ibid.*, et consentit *Lugo d.* 14. *ex num.* 130. Benè autem advertit *Lug. num.* 133. quòd si infamatus, et infamans sint subditi, et infamatus imploret prælati auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitia ad id tenetur, modò possit sine timore gravioris mali.

981. — Dubium majus est, an persona particularis peccet graviter, si detractionem, cùm commodè possit, non avertit? Affirmant *Bus. hic cum Lugo, Less. Bon. Dic. etc. ap. Salm. tr.* 13. *c.* 4. *p.* 5. §. 5. *n.* 72. Sed quia auctores relatæ sententiæ plures addunt limitationes, quas afferunt *Bus. Lug. etc. n.* 978. *ut suprà;* censent absolutè *Salm. ibid. n.* 74. dicendum esse cum communi Thomistarum, privatam personam nonnisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore vel negligentia detractioni non resistat, etiam cùm commodè possit: modò præter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ita *Ronc. de* 7. *præc. c.* 2. *Reg. in prax.* 7. *Less. l.* 2. *c.* 11. *num.* 22. *Spor. num.* 109. *Mazz. tom.* 2. *p.* 448. *Elbel conf.* 12. *n.* 373. *cum Sot. Bann. Tap. Reb. Tann. Dian. etc. ex S. Thoma* qui 2. 2. *quæst.* 73. *a.* 4. *in Corp.* sic docet: *Si verò non placet ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia,*

vel etiam verecundiâ quâdam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multò minùs, quàm detrahens : et plerumque venialiter. Addit autem S. Doctor *plerumque* (ut notant *Salm.*), quia dicit postea in tribus casibus peccare graviter : nempe 1. Si esset superior. 2. Si aliud damnum proximo imminêret. 3. Si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret. Prætereà præcisis his casibus, memoranda est alia doctrina *S. Th.* 2. 2. *q.* 33. *a.* 2. *ad* 3. relata per extensum *l.* 3. *n°* 36., ubi docet excusari à mortali, qui ob timorem omittit facere correctionem, modò ei non constet, quòd correctio sit profutura. At quia in hac materia detractionis difficillimè constare potest correctionem proficere, et aliunde facillimè offenduntur detrahentes coram aliis correpti, imò periculum est quòd potiùs augeant vel confirment detractionem : ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter sustinêri potest præfata communissima sententia excusans universè audientes à mortali, si correctionem omittant. Excusantur autem apud omnes etiam à veniali, qui, advertendo detractionem, discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt aut tristem ostendunt ex *Prov.* c. 25. *v.* 23. *Dissipat facies tristis linguam detrahentem.* Ratio, quia istæ actiones sunt veræ correctiones. *Vide Salm. loc. cit. n.* 72. *Elbel n.* 373. *Mazzott. loc. cit. et alios communiter.*

982. — « Quæres 1. an liceat alium infamare ad tormenta » gravia vitanda ?

» Resp. 1. Licet, si crimen sit verum : quia nullam alteri » facit injuriam, cùm habeat jus illud in necessitate revelandi.

» Resp. 2. Si crimen sit falsum, non licet ; quia esset » mendacium perniciosum. *Sylv.* tamen, et *Nav.* putant, » veniale tantùm esse, si sola infamia sequatur, et post » torturam revocetur, eò quòd non sit infamia efficax.» *Vide inf. l.* 5. *n.* 277.).

983. — « Quæres 2. an liceat seipsum infamare ?

» Respondetur id non esse saltem mortale regulariter. Ita » *Less. Fill. et Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 3. *n.* 14. quia non » est contra justitiam, cùm sit famæ suæ dominus ; nec con- » tra charitatem, quia hæc non obligat ad bona externa » conservanda, nisi in quantum id exigat salus propria, vel » proximi.

» Dixi *regulariter :* quia per accidens potest esse mortale,

» ut v. g. si tua fama sit necessaria muneri, vel si tibi damnum vitæ, vel aliis infamiæ ex eadem sequeretur.

» Non est mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur : quia non tenetur homo cum tantis cruciatibus vitam suam tuêri, nec talis dicitur se interficere, sed tantùm ex justa causa vitam morti exponere. *Less. Ang. Sylv. Fill. Tann.* » (*Vide infrà lib.* 5. *n.* 275.)

984. — Notandum autem est hìc, quomodo restituendus sit honor injustè ablatus. Certum est, quòd, si honor publicè sit ablatus per contumeliam, publicè etiam restitui debet coram illis, qui dehonorationi præsentes fuerunt, vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonorantis veniam petat, etc. Ita *Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 8. *n.* 110. *cum Trull. et Pal. et Nav.*

985. — Sed quæritur I. An, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio? Negant *Mol. d.* 46. *n.* 5. *et Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 7. *n.* 6. sed isti auctores diversa ratione ducuntur; ratio *Laym.* est, quia in eo casu adest injuria sine damno, quo secluso, nullam ait esse obligationem restitutionis. Ratio autem *Molinæ* est, quia, licèt damnum adfuerit, illud tamen transiit, et ampliùs non perseverat, cùm deinde offensor jam solitam debitamque honoris testificationem nunc offenso exhibeat, ut supponitur. Sed affirmandum reor omninò cum communi et vera sententia, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 11. *dub.* 27. *n.* 144. *Salm. ibid. n.* 112. *cum Reb. Trull. Vill. Prado, et Serra, Spor. de* 8. *pr. c.* 4. *n.* 135. *Ronc. d.* 7. *pr. q.* 4. *c.* 1. *q.* 2. *r.* 3. *cum S. Anton. Lugo d.* 15. *sect.* 4. *n.* 54. qui dicit omninò tenendam, referens ex *Rebel.* contrariam reprobatam fuisse Romæ à censoribus Societatis Jesu. Ratio, quia contra rationes primæ sententiæ probatur in tali casu, quòd benè adest damnum, et damnum perseverat. Quòd adsit damnum non videtur posse negari : nam, ut pro certo habet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 72. *a.* 1. *ad* 1. in omni contumelia, adhuc occulta, præter injuriam adest damnum honoris injustè læsi, cùm quisque habeat jus, ut debitus honor ei servetur. Quòd autem damnum hoc perseveret, pariter non est dubitandum, cùm honor offensi remanet læsus; usquedum per debitam satisfactionem reparetur : non reparatur verò per signa communia

postea exhibita, ut supponit *Mol.*, postquam injuria est illata, quia, ut benè arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet, imò potiùs videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Cæterùm ipsi *Molin. et Laym.* non negant, quòd offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris: *Matth. c. 5. v. 23. Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùm te, vade priùs reconciliari fratri tuo.*

986. — Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandum æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc. Secùs si fuerit æqualis, vel inferior, tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptiòr est ad contumeliam compensandam: cæterùm talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less. l. 2. c. 11. n. 244. Salm. d. c. 4. n. 113. et 114. cum Cap. Trull. Bon. Dian. etc.* Ideò addunt numquam tenèri [illegible] petere à subdito, herum à famulo, virum ab uxore [illegible] à plebejo.

[illegible] III. An veniæ petitio sit semper sufficiens [illegible] *Less. ibid. n. 145. cum Bon. Trull.* [illegible] *n. 113.* Sed negant *Salm. ibid. cum Soto*, [illegible] *Nunc. l. c. cum S. Ant. Laym. et Ant. à* [illegible] cum injuria est gravissima, putà, si subdi- [illegible] superiorem, vel plebejus nobilem alapâ percu- [illegible] veniæ, tenetur petere illam flexis ge- [illegible] similem humiliationem ostendere: quæ qui- [illegible] probabilior est.

[illegible] cæterùm, quoad praxim diligenter advertendum [illegible] expedire continget, ut confessarius [illegible] pœnitentem in bona fide existentem, qui [illegible] de satisfactione præstanda, in pluribus [illegible] Si prævideat monitionem non profuturam, [illegible] juxta regulam infrà dicendam de *Sa-*

cram. pœnit. t. 6. num. 610. dùm experientiâ constat, quòd pœnitentes facilè tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare, quàm cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur. *Lug. d.* 15. *n.* 58. *cum Mol.* Tunc verò benè advertit *Lug. ibid.* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptiùs contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quòd in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifestè appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste spontè ad offensorem accedat, atque valde familiariter, et jocosè cum eo tractet, et similia. Notant autem hìc *Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 8. *num.* 116. *cum Bon. Dic. Trull. etc.* non sufficere, ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conversationem offensi: multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem verè non condonant.

989. — Quær. IV. Utrùm, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quòd non, quia non vidêris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo d.* 15. *n.* 58. et communi sententia. Ratio, tùm quia per vindictam jam censêris tibi satisfieri, tùm quia offensor tuus tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere, et satisfacere pro offensa priùs tibi illata; rectè verò censet *Lugo n.* 60. quòd si injuria à te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, tenêris tu saltem secundùm excessum satisfacere.

990. — Quær. V. Utrùm, si offensor à judice publicè puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibêre? Probabilissimè negat *Lugo d. disp.* 15. *n.* 61. cum communi. Ratio, quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor à judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim licèt coactè, jam verè testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*,

postea exhibita, ut supponit *Mol.*, postquam injuria est illata, quia, ut benè arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet, imò potiùs videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Cæterùm ipsi *Molin. et Laym.* non negant, quòd offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris: *Matth. c. 5. v. 23. Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùm te, vade priùs reconciliari fratri tuo.*

986. — Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandum æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc. Secùs si fuerit æqualis, vel inferior, tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptiòr est ad contumeliam compensandam: cæterùm talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less. l. 2. c. 11. n. 244. Salm. d. c. 4. n. 113. et 114. cum Caj. Trull. Bon. Dian. etc.* Ideò addunt numquam tenêri prælatum veniam petere à subdito, herum à famulo, virum ab uxore, nobilem à plebejo.

987. — Quær. III. An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio? Affirmant *Less. ibid. n. 145. cum Bon. Trull. etc. ap. Salm. ibid. n. 115.* Sed negant *Salm. ibid. cum Soto, Serra, Lug. Led. et Ronc. l. c. cum S. Ant. Laym. et Ant. à Sp. S.* Quando enim injuria est gravissima, putà, si subditus inhonoret superiorem, vel plebejus nobilem alapâ percutiat, ultra petitionem veniæ, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: quæ quidem sententia probabilior est.

988. — Cæterùm, quoad praxim diligenter advertendum puto, quòd multoties expedire continget, ut confessarius omittat monêre pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, in pluribus casibus: Et I. Si prævideat monitionem non profuturam, imò potiùs obfuturam, juxta regulam infrà dicendam de *Sa-*

cram. pœnit. t. 6. *num.* 610. dùm experientiâ constat, quòd pœnitentes facilè tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare, quàm cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur. *Lug. d.* 15. *n.* 58. *cum Mol.* Tunc verò benè advertit *Lug. ibid.* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptiùs contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quòd in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifestè appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste spontè ad offensorem accedat, atque valde familiariter, et jocosè cum eo tractet, et similia. Notant autem hìc *Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 8. *num.* 116. *cum Bon. Dic. Trull. etc.* non sufficere, ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conversationem offensi: multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem verè non condonant.

989. — Quær. IV. Utrùm, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quòd non, quia non vidêris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo d.* 15. *n.* 58. et communi sententia. Ratio, tùm quia per vindictam jam censêris tibi satisfieri, tùm quia offensor tuus tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere, et satisfacere pro offensa priùs tibi illata; rectè verò censet *Lugo n.* 60. quòd si injuria à te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, tenêris tu saltem secundùm excessum satisfacere.

990. — Quær. V. Utrùm, si offensor à judice publicè puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibêre? Probabilissimè negat *Lugo d. disp.* 15. *n.* 61. cum communi. Ratio, quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor à judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim licèt coactè, jam verè testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*,

postea exhibita, ut supponit *Mol.*, postquam injuria est illata, quia, ut benè arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet, imò potiùs videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Cæterùm ipsi *Molin. et Laym.* non negant, quòd offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris: *Matth. c. 5. v. 23. Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùm te, vade priùs reconciliari fratri tuo.*

986. — Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandum æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc. Secùs si fuerit æqualis, vel inferior, tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptiòr est ad contumeliam compensandam: cæterùm talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less. l. 2. c. 11. n. 244. Salm. d. c. 4. n. 113. et 114. cum Caj. Trull. Bon. Dian. etc.* Ideò addunt numquam tenêri prælatum veniam petere à subdito, herum à famulo, virum ab uxore, nobilem à plebejo.

987. — Quær. III. An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio? Affirmant *Less. ibid. n. 145. cum Bon. Trull. etc. ap. Salm. ibid. n. 115.* Sed negant *Salm. ibid. cum Soto, Serra, Lug. Led. et Ronc. l. c. cum S. Ant. Laym. et Ant. à Sp. S.* Quando enim injuria est gravissima, putà, si subditus inhonoret superiorem, vel plebejus nobilem alapâ percutiat, ultra petitionem veniæ, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: quæ quidem sententia probabilior est.

988. — Cæterùm, quoad praxim diligenter advertendum puto, quòd multoties expedire continget, ut confessarius omittat monêre pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, in pluribus casibus: Et I. Si prævideat monitionem non profuturam, imò potiùs obfuturam, juxta regulam infrà dicendam de *Sa-*

cram. pœnit. t. 6. num. 610. dùm experientiâ constat, quòd pœnitentes facilè tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare, quàm cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur. *Lug. d. 15. n.* 58. *cum Mol.* Tunc verò benè advertit *Lug. ibid.* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptiùs contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quòd in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifestè appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste spontè ad offensorem accedat, atque valde familiariter, et jocosè cum eo tractet, et similia. Notant autem hìc *Salm. tr. 13. c. 4. punct. 8. num.* 116. *cum Bon. Dic. Trull. etc.* non sufficere, ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conversationem offensi: multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem verè non condonant.

989. — Quær. IV. Utrùm, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quòd non, quia non vidêris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo d. 15. n.* 58. et communi sententia. Ratio, tùm quia per vindictam jam censêris tibi satisfieri, tùm quia offensor tuus tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere, et satisfacere pro offensa priùs tibi illata; rectè verò censet *Lugo n.* 60. quòd si injuria à te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, tenêris tu saltem secundùm excessum satisfacere.

990. — Quær. V. Utrùm, si offensor à judice publicè puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibêre? Probabilissimè negat *Lugo d. disp. 15. n.* 61. cum communi. Ratio, quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor à judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim licèt coactè, jam verè testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*,

nam si satisfactio imposita à judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad æqualitatem resarciendi.

DUBIUM III.

An, et quomodo fama restituenda?

991 *Quomodo debeat fama restitui? Et an apud auditores etiam mediatos?*
992 *Quid, si verum crimen propalaveris?*
993 *Quid, si bonâ fide alterum infamaveris?*
994 *An tunc tenearis ad damnum, si advertens, famam non restituas? An autem diffamans injustè de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum?*
995 *Quid notandum circa infamantem libello famoso?*
996 *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione?*
997 *Quæ excusent à restitutione famæ?*
998 *Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam?*
999 *An et quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere?*
1000 *An tenearis infamiam pecuniis compensare?*
1001 *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare?*
1002 *An excuset à restitutione periculum vitæ vel propriæ infamiæ?*
1003 *Quid, si infamatus remittat restitutionem? Et an hæc liceat remitti?*

991. — « Resp. Nisi sit causa excusans, patet ex natura » justitiæ, et ex dictis de restitut. famam injustè ablatam » restitui debêre. Et quidem, si verum crimen quis narravit, » debet opinionem conceptam, quantùm potest, apud audientes abolêre, dicendo v. gr. se malè dixisse, injuriam » intulisse, deceptum esse, etc. vel, si hâc ratione parum » proficiatur, eum laudando in aliis rebus, crimen extenuando, honores ejus in re alia procurando etc.; sic enim » sensim tantundem fama ejus illustratur ex una parte, » quantùm ex altera obscurata fuit. Quòd si autem crimen » falsum impegisti, tenêris id apertè retractare (adhibito » etiam, si opus est, juramento.) » (*Sufficit autem juramentum, quin adhibeantur etiam testes, ut tenent Navarr.*

Trull. Dicast. Salm. de rest. cap. 4. punct. 9. §. 2. n. 129. contra Lug. Bonac. etc. qui etiam testes requirunt.) « apud » eos, quibus dixisti, et (per se loquendo) ad quos infamia » pervenit, sive apud auditores mediatos ; ut contra *Less. et* » *Tann.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 6. *d.* 6. *num.* 146. docet *Card. Lugo*, quia » totum damnum famæ, cujus causa es, tenêris reparare (1).

« Licèt aliquando sufficiat dicere, te penitùs deceptum, » rem aliter se habêre, malè te informatum fuisse. *Vide* » *Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 7. *Less. c.* 11. *d.* 30.

« Dixi, *per se;* plerùmque enim per accidens ab hac obli- » gatione talis excusatur respectu auditorum mediatorum : » tùm ob moralem impotentiam, tùm quia eo ipso, quòd » apud immediatos retractavit, implicitè illis commisit ut » hanc retractationem ipsi indicent aliis, si quibus fortè re- » velaverint. Idque confirmat praxis confessariorum, qui » tantùm obligant, ut retractent apud eos, quibus ipsi reve- » larunt. *Vide Card. Lugo loc. cit.*

Quæritur, an infamator teneatur famam restituere, non solùm coram auditoribus immediatis, sed etiam mediatis?

Prima sententia quam tenet *Lugo d.* 15. *n.* 15. *cum Navar. Less. et Turr. Spor. de* 8. *præc. c.* 4. *n.* 100. *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1242. *Salmant. loc. cit.* §. 1. *n.* 122. *Ronc. de* 7. *præc. cap.* 3. *qu.* 1. *Concina t.* 4. *p.* 670. *n.* 5. *Cont. Tourn. de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 4. distinguit : Si famam abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non tenêris restitutionem facere apud auditores mediatos, quia, cùm non prævideris damnum, non tenêris illud reparare, tale enim damnum, si evenit, per accidens evenit : secùs, si prævideris alios facilè evulgaturos.

Secunda sententia verò, quam (practicè loquendo) probabilem putant cum *Bus. Lugo num.* 16. *Fabr. Holzm. de rest. cap.* 3. *n.* 301. *Croix loc. cit. Spor. n.* 102. *Salm. ibid. n.* 123. tenet sufficere ut plurimùm restitutionem facere apud immediatos, tùm quia restitutio apud omnes mediatos sæpè est moraliter impossibilis : tùm quia per illam retractationem

(1) « Confessarius, *inquit S. Alphonsus in Hom. Ap. tr.* 11. *n.* 18. curet, » ut hujusmodi famæ compensationes, cùm commodè fieri possunt, ante » absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplebuntur ; licèt cæteroquin » hæ minus difficultatis habeant, quàm pecuniæ restitutio. »

Edit.

» nabiliter sint crediturí. Ita contra *Azor. n.* 3. *l.* 13. *c.* 6. » docent *Tann.* 2. 2. *d.* 4. *q.* 8. *d.* 7. *n.* 121. *Esc. e.* 10. *c.* 4. » *n.* 40. eo quòd diffamatio, si fortè sequatur, imputetur » audienti, si credat. Idem docet *C. de Lugo l. c.* rectè limi- » tans, nisi grave damnum ex modo narrandi, vel ex levi- » tate audientium (qui temerè crediturí sint, et vulgaturi) » secuturum possis prævidère. Hinc peccas graviter contra » justitiam, si referens grave crimen addas, id tibi dictum » esse à viro fide digno, quia præbes sufficiens fundamentum » credendi. *Vide Dian. t.* 5. *misc. r.* 18.

Quæritur, an referre tantùm peccata occulta alterius ut ab aliis audita, sit mortale? dicendum I. Non peccas mortaliter, si ita referas, ut tibi probabile non sit ullam inde infamiam orituram, eò quòd alii non sint crediturí. Dicendum II. Si audita referas coram iis, qui probabiliter sint crediturí ex sola sua levitate, vel malitia, non peccas contra justitiam, quia non es causa efficax damni, sed merè per accidens, at peccas contra charitatem, quia quisque tenetur impedire grave damnum proximi, quantùm commodè potest. Dicendum III. Si tandem ita referas, ut audientes probabiliter, et meritò sint crediturí, putà si asseras audivisse à persona fide digna, tunc peccas etiam contra justitiam, quia das sufficientem causam credendi malum. Ita *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 5. *Lugo d.* 14. *n.* 56. *et* 57. *Spor. de* 8. *præc. c.* 4. *n.* 62. *cum S. Anton. Caj. Sylvest. Laym. Tamb. et communi, Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1207. *Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 5. §. 2. *n.* 51. *cum Soto, Trull. Vill. Sylvio, etc.* Addit *Less. l. c. n.* 24. (et hoc *Salm. ibid. n.* 49. habent ut certum *cum Bann. Lugo, et Bon.*) quòd si referas crimen alicujus valde enorme, putà hæresis, rebellionis, aut sodomiæ, tunc peccas graviter, etiamsi dubitanter dicas, quia hæc sola suspicio horum valde infamat, juxta dicta *n.* 964. E converso, si referas crimen tanquam auditum à personis fide indignis, v. gr. ab inimicis infamati, et tunc non peccas mortaliter respectu infamati, ut *Salm. ibid.*

978. — » 13. Mortuum infamare, minùs grave est, quàm » vivum: mortale tamen et ad restitutionem obligans. *Less.* » *lib.* 2. *c.* 11. *d.* 21. *Bon. d.* 1. *q.* 3. *p.* 2.

» 14. Non esse mortale de aliquo ignoto, vel indetermi- » nato malè loqui, v. gr. in tali loco esse multos improbos, » in tali collegio unum canonicum commisisse grave crimen,

» v. gr. simoniam, docet *Escob. e.* 10. *c.* 4. *Fag.*, quod » *Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 4. *ex Bon. Az. etc.* limitat, si non sit » tale, quòd in alios redundet.

» 15. Gravissimè autem peccant, qui ordini seu statui » alicui religiosorum in communi, vel monasterio detrahunt, » dicendo v. gr. quòd in eo malè vivatur, non servetur ob» servantia regularis, etc. *nisi id sit planè notorium :* quia » gravissimè nocent, tenenturque sub mortali ad restitu» tionem toti communitati, à quâ superioris remissio non » excusat. *Sot. Nav. Trull. c.* 10. *d.* 14. Talem autem suffi» cienter confiteri, si dicat, detraxi cuidam religioni, or» dini, vel monasterio, etc. sive sit communitas numerosa, » sive non, docent *Lugo et Tamb. de exped. conf. l.* 2. *c.* 1.

» 16. Similiter mortale est, tacitâ personâ, nominare » monasterium, vel ordinem religiosum, ex quo aliquis grave » peccatum occultum, v. gr. adulterii, vel fornicationis com» miserit. *Nav. Trull. c.* 10. *d.* 14.

» 17. Explicandum est in confessione, an apud multos, » et quot circiter ; an verò apud unum tantùm alicui de» traxerit. Ita probabiliter *Bon. de sacr. d.* 5. *q.* 5. *p.* 2. §. » 3. *diff.* 3. *n.* 16. *et* 21. *ex Sanch. Sylv. Andr. n.* 135. Sed » *C. Lugo d.* 16. *n.* 135. 140. *et* 163. *ex Nav. Salas, Con. etc.* negat, dicitque contrarium esse probabilius. Nec omit» tendum, si quem infamaveris libello famoso ; cùm id sit » genus detrahendi gravissimum, et ad plurimos pertinens. » Non tamen necessariò dicendum, in quo genere infama» veris : quia fama semper est ejusdem speciei in genere » moris. *Card. Lug. d.* 16. *n.* 265.

979. — « 18. Peccat mortaliter contra justitiam, et te» netur ad restitutionem, ratione coöperationis, qui audit » detractorem, excitando, vel animando efficaciter : qui » verò lætatur tantùm detractione auditi, aut, licèt non læ» tetur, qui non impedit, cùm commodè possit, peccat pro » ratione damni, mortaliter, vel venialiter contra charitatem ; » non tamen tenetur ad restitutionem, nisi sit superior, » pater, vel dominus : is enim ex officio tenetur impe» dire subditum, ne alteri injustè noceat. Dixi, *si commodè* » *possit :* quia non peccat qui putat monitionem suam nihil » profuturam : vel ex eo magnum incommodum metuit, vel » qui rationabili verecundiâ prohibetur, ob auctoritatem de-

» trahentis. Debet tamen tunc discedere, si commodè potest, » faciem tristiorem ostendere, vel alio modo sermonem » avertere. *Less. et Bon. l. c.* Hinc æqualis rarò, inferior » rarissimè tenetur corrigere detractorem. 1. Quia audiens » plerùmque nescit, an quod dicitur, sit notorium, tametsi » ipse ignoraverit; et in dubio non est, cur damnet detra- » ctorem : in quo multi falluntur, existimantes, simul ac » aliquid audiunt dici contra proximum, id sibi mox refu- » tandum. » (*Excipe, si detrahens sit homo perditus, ut rectè ait Ronc. de 7. præc. c. 2. q. 11. r. 4.*) « 2. Quia, cœptâ » detractione, sæpè meliùs consulitur proximo, si sinatur » absolvi, quàm si abrumpatur. Nam si distinctè explicetur, » sæpè non tam graviter apprehenditur, quàm initio con- » ceptum erat. 3. Quia sæpè sine gravi offensione non potest » corrigere. 4. Quia sæpè alter habet justam causam manife- » standi, præsertim uni soli. *C. Lugo loc. cit. n.* 128. *Vide* » *Dian. t.* 3. *misc. r.* 24. *et t.* 5. *misc. r.* 25.

Sed meliùs hæc sunt explicanda. Quæritur quomodo peccet audiens detrahentem? Resp. I. Qui inducit alterum ad murmurandum, certè peccat graviter, et contra justitiam. Resp. II. Qui autem non inducit, sed tantùm gaudet de detractione gravi, peccat graviter, non contra justitiam, sed contra charitatem, cùm delectetur de gravi damno proximi; ita cum aliis *S. Th.* 2. 2. *q.* 73. *art.* 4. Excipiunt *Less. et Bon. ap. Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 5. §. 5. *n.* 69. si ille non gauderet de infamia proximi, nec de detractione, sed de auditione rei novæ, seu de cognitione curiosa alienorum criminum. Imò *Elbel n.* 363. *Ronc. de* 7. *pr. c.* 2. *q.* 11. *r.* 2. *Spor. de* 8. *pr. c.* 4. *num.* 106. *cum Mol. Less. ac Laym. Bon. p.* 11. *n.* 5. *et Salm. cum Tol. Dian. et Reg. ibid.* dicunt non peccare graviter, etiamsi de ipsa detractione delectetur, non causâ odii vel gaudii de alterius damno, sed ex curiositate seu vanitate; idque deducunt ex *S. Th.* qui *l. c.* tunc tantùm docet esse grave, quando *placeat ei detractio propter odium ejus cui detrahitur.* Resp. III. Superior tam detrahentis, quàm detracti peccat graviter audiendo detractionem, si eam non avertat, cùm commodè possit; quia ipsi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, aut damno infamati obviandi. *S. Th. eod. loc. cit. Lugo d.* 14. *sect.* 8. *num.* 133. *Spor. n.* 107. *cum comm.*

980. — An autem superior tunc peccet contra justitiam, et teneatur ad restitutionem?

Prima sententia cum *Bus.* hìc affirmat, si prælatus sit superior detrahentis; quia, dicit, ipse tenetur ex officio obstare, ne subditus alteri noceat.

Secunda sententia cum *Salm. ibid. n.* 70. *Bann. et Tap. ib.* affirmat, si sit superior infamati, quia ex officio tenetur ad obviandum infamiæ subditi, quæ officit illi ad bonum spirituale in alios promovendum.

Tertia sententia tamen fortè probabilior negat peccare contra justitiam, neque superiorem detrahentis; cùm ipse non teneatur invigilare bono alterius non subditi (sed non excusatur à culpa gravi contra charitatem, et etiam contra justitiam, si sit Episcopus, vel parochus, et non corrigat, quia hi tenentur ex justitia ad corrigendos subditos, juxta dicta *num.* 360. *vers. Sed dubitatur*), neque superiorem infamati, cùm ipsi non incumbat ex justitia bono temporali subditi attendere. Quòd autem infamatus impediatur sic promovêre spiritualem profectum aliorum, videtur esse per accidens. Ita *Sotus*, *Rebell. et Dicast. ap. Salm. ibid.*, et consentit *Lugo d.* 14. *ex num.* 130. Benè autem advertit *Lug. num.* 133. quòd si infamatus, et infamans sint subditi, et infamatus imploret prælati auctoritatem, ut fama ei restituatur; tunc ille ex justitia ad id tenetur, modò possit sine timore gravioris mali.

981. — Dubium majus est, an persona particularis peccet graviter, si detractionem, cùm commodè possit, non avertit? Affirmant *Bus. hìc cum Lugo*, *Less. Bon. Dic. etc. ap. Salm. tr.* 13. *c.* 4. *p.* 5. §. 5. *n.* 72. Sed quia auctores relatæ sententiæ plures addunt limitationes, quas afferunt *Bus. Lug. etc. n.* 978. *ut suprà;* censent absolutè *Salm. ibid. n.* 74. dicendum esse cum communi Thomistarum, privatam personam nonnisi venialiter peccare, si ex verecundia, timore vel negligentia detractioni non resistat, etiam cùm commodè possit: modò præter infamiam aliud damnum ex detractione non accedat. Ita *Ronc. de* 7. *præc. c.* 2. *Reg. in prax.* 7. *Less. l.* 2. *c.* 11. *num.* 22. *Spor. num.* 109. *Mazz. tom.* 2. *p.* 448. *Elbel conf.* 12. *n.* 373. *cum Sot. Bann. Tap. Reb. Tann. Dian. etc. ex S. Thoma* qui 2. 2. *quæst.* 73. *a.* 4. *in Corp.* sic docet: *Si verò non placet ei peccatum, sed ex timore, vel negligentia,*

vel etiam verecundiâ quâdam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multò minùs, quàm detrahens : et plerumque venialiter. Addit autem S. Doctor *plerumque* (ut notant *Salm.*), quia dicit postea in tribus casibus peccare graviter : nempe 1. Si esset superior. 2. Si aliud damnum proximo imminêret. 3. Si ipse ob timorem ultimum finem in creatura constitueret. Prætereà præcisis his casibus, memoranda est alia doctrina *S. Th.* 2. 2. *q.* 33. *a.* 2. *ad* 3. relata per extensum *l.* 3. *n.* 36., ubi docet excusari à mortali, qui ob timorem omittit facere correctionem, modò ei non constet, quòd correctio sit profutura. At quia in hac materia detractionis difficillimè constare potest correctionem proficere, et aliunde facillimè offenduntur detrahentes coram aliis correpti, imò periculum est quòd potiùs augeant vel confirment detractionem : ex omnibus his motivis simul congestis rationabiliter sustinêri potest præfata communissima sententia excusans universè audientes à mortali, si correctionem omittant. Excusantur autem apud omnes etiam à veniali, qui, advertendo detractionem, discedunt, vel sermonem divertunt, vel faciem avertunt aut tristem ostendunt ex *Prov.* c. 25. *v.* 23. *Dissipat facies tristis linguam detrahentem.* Ratio, quia istæ actiones sunt veræ correctiones. *Vide Salm. loc. cit. n.* 72. *Elbel n.* 373. *Mazzott. loc. cit. et alios communiter.*

982. — « Quæres 1. an liceat alium infamare ad tormenta » gravia vitanda ?

» Resp. 1. Licet, si crimen sit verum : quia nullam alteri » facit injuriam, cùm habeat jus illud in necessitate revelandi.

» Resp. 2. Si crimen sit falsum, non licet ; quia esset » mendacium perniciosum. *Sylv.* tamen, et *Nav.* putant, » veniale tantùm esse, si sola infamia sequatur, et post » torturam revocetur, eò quòd non sit infamia efficax.» *Vide inf. l.* 5. *n.* 277.).

983. — « Quæres 2. an liceat seipsum infamare ?

» Respondetur id non esse saltem mortale regulariter. Ita » *Less. Fill. et Laym. l.* 3. *t.* 3. *p.* 2. *c.* 3. *n.* 14. quia non » est contra justitiam, cùm sit famæ suæ dominus ; nec con- » tra charitatem, quia hæc non obligat ad bona externa » conservanda, nisi in quantum id exigat salus propria, vel » proximi.

» Dixi *regulariter :* quia per accidens potest esse mortale,

» ut v. g. si tua fama sit necessaria muneri, vel si tibi damnum vitæ, vel aliis infamiæ ex eadem sequeretur.

» Non est mortale, ad vitanda gravia tormenta, falsum » crimen sibi imponere, ex quo etiam mors sequatur : quia » non tenetur homo cum tantis cruciatibus vitam suam tuèri, » nec talis dicitur se interficere, sed tantùm ex justa causa » vitam morti exponere. *Less. Ang. Sylv. Fill. Tann.* » (*Vide infrà lib.* 5. *n.* 275.)

984. — Notandum autem est hìc, quomodo restituendus sit honor injustè ablatus. Certum est, quòd, si honor publicè sit ablatus per contumeliam, publicè etiam restitui debet coram illis, qui dehonorationi præsentes fuerunt, vel saltem per modum, quo satisfactio de facili ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quæ nomine dehonorantis veniam petat, etc. Ita *Salm. de rest. c. 4. punct.* 8. *n.* 110. *cum Trull. et Pal. et Nav.*

985. — Sed quæritur I. An, si contumelia fuit occulta, debeatur satisfactio? Negant *Mol. d.* 46. *n.* 5. *et Laym. l.* 3. *tr.* 3. *p.* 2. *c.* 7. *n.* 6. sed isti auctores diversa ratione ducuntur; ratio *Laym.* est, quia in eo casu adest injuria sine damno, quo secluso, nullam ait esse obligationem restitutionis. Ratio autem *Molinæ* est, quia, licèt damnum adfuerit, illud tamen transiit, et ampliùs non perseverat, cùm deinde offensor jam solitam debitamque honoris testificationem nunc offenso exhibeat, ut supponitur. Sed affirmandum reor omninò cum communi et vera sententia, quam tenent *Less. l.* 2. *c.* 11. *dub.* 27. *n.* 144. *Salm. ibid. n.* 112. *cum Reb. Trull. Vill. Prado, et Serra, Spor. de* 8. *pr. c.* 4. *n.* 135. *Ronc. d.* 7. *pr. q.* 4. *c.* 1. *q.* 2. *r.* 3. *cum S. Anton. Lugo d.* 15. *sect.* 4. *n.* 54. qui dicit omninò tenendam, referens ex *Rebel.* contrariam reprobatam fuisse Romæ à censoribus Societatis Jesu. Ratio, quia contra rationes primæ sententiæ probatur in tali casu, quòd benè adest damnum, et damnum perseverat. Quòd adsit damnum non videtur posse negari : nam, ut pro certo habet *S. Thom.* 2. 2. *q.* 72. *a.* 1. *ad* 1. in omni contumelia, adhuc occulta, præter injuriam adest damnum honoris injustè læsi, cùm quisque habeat jus, ut debitus honor ei servetur. Quòd autem damnum hoc perseveret, pariter non est dubitandum, cùm honor offensi remanet læsus; usquedum per debitam satisfactionem reparetur : non reparatur verò per signa communia

postea exhibita, ut supponit *Mol.*, postquam injuria est illata, quia, ut benè arguit *Lugo*, qui alteri injuriam irrogavit, in æstimatione hominum non videtur eum honorare sicut debet, imò potiùs videtur contemnere, si honore solito ipsum revereatur, quin veniam ei petat contumeliæ irrogatæ. Cæterùm ipsi *Molin. et Laym.* non negant, quòd offensor teneatur petere veniam ab offenso, saltem ad reconciliandum animum illius exasperatum, juxta præceptum Salvatoris: *Matth. c. 5. v. 23. Si offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversùm te, vade priùs reconciliari fratri tuo.*

986. — Quær. II. Quomodo facienda sit honoris restitutio? Resp. illam satisfactionem requiri, quæ censetur sufficiens ad manifestandum æstimationem, juxta conditionem personæ offensæ. Si enim dehonorans fuerit superior, sufficiet si honorabiliter dehonoratum salutet, domi invitet, benevolentiam ostendat, etc. Secùs si fuerit æqualis, vel inferior, tunc major satisfactio requiritur, nempe ut præveniat in salutando, cedat locum, veniam petat; qui modus quidem aptiòr est ad contumeliam compensandam: cæterùm talis petitio veniæ non est necessaria, nisi quando aliter satisfieri nequeat. Ita *Less. l. 2. c. 11. n. 244. Salm. d. c. 4. n. 113. et 114. cum Caj. Trull. Bon. Dian. etc.* Ideò addunt numquam tenèri prælatum veniam petere à subdito, herum à famulo, virum ab uxore, nobilem à plebejo.

987. — Quær. III. An veniæ petitio sit semper sufficiens satisfactio? Affirmant *Less. ibid. n. 145. cum Bon. Trull. etc. ap. Salm. ibid. n. 115.* Sed negant *Salm. ibid. cum Soto, Serra, Lug. Led. et Ronc. l. c. cum S. Ant. Laym. et Ant. à Sp. S.* Quando enim injuria est gravissima, putà, si subditus inhonoret superiorem, vel plebejus nobilem alapâ percutiat, ultra petitionem veniæ, tenetur petere illam flexis genibus, vel aliam similem humiliationem ostendere: quæ quidem sententia probabilior est.

988. — Cæterùm, quoad praxim diligenter advertendum puto, quòd multoties expedire continget, ut confessarius omittat monère pœnitentem in bona fide existentem, qui alium inhonoravit, de satisfactione præstanda, in pluribus casibus: Et I. Si prævideat monitionem non profuturam, imò potiùs obfuturam, juxta regulam infrà dicendam de *Sa-*

cram. pœnit. t. 6. *num.* 610. dùm experientiâ constat, quòd pœnitentes facilè tales satisfactiones promittunt, sed difficulter in facto esse adimplent, ob ruborem quem postea in hoc sentiunt, vel apprehendunt. II. Si probabiliter putet, dehonoratum magis recusare, quàm cupere illam publicam satisfactionem, ne memoria injuriæ acceptæ apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur. *Lug. d.* 15. *n.* 58. *cum Mol.* Tunc verò benè advertit *Lug. ibid.* aliam esse quærendam viam honorandi peculiariter offensum extraordinariis actionibus, in quibus aptiùs contineatur petitio veniæ. III. Idem dicendum si probabile periculum sit, quòd in actu satisfactionis odia inter offensum et offensorem renoventur. IV. Si ex signis manifestè appareat remissio facta ab offenso, nempe si iste spontè ad offensorem accedat, atque valde familiariter, et jocosè cum eo tractet, et similia. Notant autem hìc *Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 8. *num.* 116. *cum Bon. Dic. Trull. etc.* non sufficere, ad præsumendam remissionem, simplicem familiarem conversationem offensi: multi enim odium deponunt, et dissimulant injuriam acceptam ad evitandam notam, vel aliud damnum; sed satisfactionem verè non condonant.

989. — Quær. IV. Utrùm, si tu offensus vindictam sumpseris, liberetur offensor ab onere satisfactionis pro contumelia illata? Videtur quòd non, quia non vidêris recuperare honorem tuum læsum per læsionem honoris offensoris tui. Sed affirmandum cum *Lugo d.* 15. *n.* 58. et communi sententia. Ratio, tùm quia per vindictam jam censêris tibi satisfieri, tùm quia offensor tuus tolerando posteriorem injuriam, videtur suam culpam recognoscere, et satisfacere pro offensa priùs tibi illata; rectè verò censet *Lugo n.* 60. quòd si injuria à te irrogata tuam primam offensam notabiliter excedat, tenêris tu saltem secundùm excessum satisfacere.

990. — Quær. V. Utrùm, si offensor à judice publicè puniatur, adhuc teneatur in conscientia pro injuria illata satisfactionem exhibêre? Probabilissimè negat *Lugo d. disp.* 15. *n.* 61. cum communi. Ratio, quia ipsa pœna inflicta pro honore tibi ablato videtur satis honorem tuum resarcire. Ita etiam, si offensor à judice coactus debitam satisfactionem tibi præstiterit: tunc enim licèt coactè, jam verè testificationem exhibuit æstimationis tuæ dignitatis. Dixi *debitam*,

nam si satisfactio imposita à judice non fuit sufficiens ad reparandum tuum honorem ablatum, adhuc remanet ei obligatio illum ad æqualitatem resarciendi.

DUBIUM III.

An, et quomodo fama restituenda?

991 *Quomodo debeat fama restitui? Et an apud auditores etiam mediatos?*
992 *Quid, si verum crimen propalaveris?*
993 *Quid, si bonâ fide alterum infamaveris?*
994 *An tunc tenearis ad damnum, si advertens, famam non restituas? An autem diffamans injustè de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum?*
995 *Quid notandum circa infamantem libello famoso?*
996 *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione?*
997 *Quæ excusent à restitutione famæ?*
998 *Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam?*
999 *An et quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere?*
1000 *An tenearis infamiam pecuniis compensare?*
1001 *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare?*
1002 *An excuset à restitutione periculum vitæ vel propriæ infamiæ?*
1003 *Quid, si infamatus remittat restitutionem? Et an hæc liceat remitti?*

991. — « Resp. Nisi sit causa excusans, patet ex natura » justitiæ, et ex dictis de restitut. famam injustè ablatam » restitui debêre. Et quidem, si verum crimen quis narravit, » debet opinionem conceptam, quantùm potest, apud au- » dientes abolêre, dicendo v. gr. se malè dixisse, injuriam » intulisse, deceptum esse, etc. vel, si hâc ratione parum » proficiatur, eum laudando in aliis rebus, crimen exte- » nuando, honores ejus in re alia procurando etc.; sic enim » sensim tantundem fama ejus illustratur ex una parte, » quantùm ex altera obscurata fuit. Quòd si autem crimen » falsum impegisti, tenêris id apertè retractare (adhibito » etiam, si opus est, juramento.) » (*Sufficit autem juramentum, quin adhibeantur etiam testes, ut tenent Navarr.*

Trull. Dicast. Salm. de rest. cap. 4. punct. 9. §. 2. n. 129. contra Lug. Bonac. etc. qui etiam testes requirunt.) « apud » eos, quibus dixisti, et (per se loquendo) ad quos infamia » pervenit, sive apud auditores mediatos ; ut contra *Less. et* » *Tann. 2. 2. d. 4. q. 6. d. 6. num.* 146. docet *Card. Lugo*, quia » totum damnum famæ, cujus causa es, tenêris reparare (1).

« Licèt aliquando sufficiat dicere, te penitùs deceptum, » rem aliter se habêre, malè te informatum fuisse. *Vide* » *Laym. l. 3. t. 3. p. 2. c. 7. Less. c. 11. d. 30.*

« Dixi, *per se;* plerùmque enim per accidens ab hac obli- » gatione talis excusatur respectu auditorum mediatorum : » tùm ob moralem impotentiam, tùm quia eo ipso, quòd » apud immediatos retractavit, implicitè illis commisit ut » hanc retractationem ipsi indicent aliis, si quibus fortè re- » velaverint. Idque confirmat praxis confessariorum, qui » tantùm obligant, ut retractent apud eos, quibus ipsi reve- » larunt. *Vide Card. Lugo loc. cit.*

Quæritur, an infamator teneatur famam restituere, non solùm coram auditoribus immediatis, sed etiam mediatis?

Prima sententia quam tenet *Lugo d. 15. n. 15. cum Navar. Less. et Turr. Spor. de 8. præc. c. 4. n. 100. Croix lib. 3. p. 2. n. 1242. Salmant. loc. cit. §. 1. n. 122. Ronc. de 7. præc. cap. 3. qu. 1. Concina t. 4. p. 670. n. 5. Cont. Tourn. de justit. et jure part. 3. cap. 3. art. 3. sect. 4.* distinguit : Si famam abstulisti apud auditores, quos putabas non revelaturos, non tenêris restitutionem facere apud auditores mediatos, quia, cùm non prævideris damnum, non tenêris illud reparare, tale enim damnum, si evenit, per accidens evenit : secùs, si prævideris alios facilè evulgaturos.

Secunda sententia verò, quam (practicè loquendo) probabilem putant cum *Bus. Lugo num. 16. Fabr. Holzm. de rest. cap. 3. n. 301. Croix loc. cit. Spor. n. 102. Salm. ibid. n. 123.* tenet sufficere ut plurimùm restitutionem facere apud immediatos, tùm quia restitutio apud omnes mediatos sæpè est moraliter impossibilis : tùm quia per illam retractationem

(1) « Confessarius, *inquit S. Alphonsus in Hom. Ap. tr. 11. n. 18.* curet, » ut hujusmodi famæ compensationes, cùm commodè fieri possunt, ante » absolutionem fiant, quia postea difficulter adimplebuntur ; licèt cæteroquin » hæ minus difficultatis habeant, quàm pecuniæ restitutio. »

Edit.

coram immediatis jam imponitur iis obligatio se retractandî apud alios. Sed, his non obstantibus, prima sententia est mihi verior; quamvis enim ad nihil tenearis, si auditores tui jam se retractent apud alios; quando tamen illi hoc facere negligunt, tenêris damnum reparare, quantùm est moraliter possibile: prout, si incendisti segetem tui inimici, prævidens ignem facilè extendendum ad segetes finitimas, tenêris utique totum damnum resarcire: cùm quisque teneatur restituere omne damnum, quod alteri provenit ex sua injuriâ, semper ac illud fuerit prævisum.

992. — Notandum autem hîc, quòd, cùm fama sit restituenda ab eo, qui verum crimen propalavit, tres modi à DD. assignantur: I. Modus, ut docet *S. Thom.* 2. 2. *quæst.* 62. *art.* 2. *ad.* 2. est, si diffamator dicat: *Se malè dixisse, vel, quòd injustè eum diffamaverit.* Sed hic modus, ut dicunt *Caj. Ledesm. Less. ap. Salm. ibid.* §. 2. *n.* 130. vix hodiè sufficiens est apud rusticos, et simplices. II. Modus, qui communiter aptissimus existimatur, est, quòd si restitutio famæ alio modo facta potiùs noceat, quàm prosit, tunc melior est indirectè occasione oblatâ, seriò et pluries honorabiliter loqui de læso, vel illum honorificè tractare. Ita *Salm. cum Cajet. d. n.* 130. *in fin.* III. Modus esset asserere: *Se falsum dixisse, errasse, se deceptum, vel mentitum fuisse.* Et licèt hunc modum adhibêri posse negant *Sotus, Cajetan. Bann. Sylv. etc. ap. Salm. de rest. c.* 4. *p.* 9. §. 2. *n.* 131. putantes hæc esse vera mendacia; probabiliter tamen *Lugo d.* 15. *sect.* 2. *n.* 30. *Sanch. Dec. lib.* 3. *c.* 6. *n.* 14. *Wigandt p.* 333. *n.* 104. *Less. cap.* 11. *n.* 110. *Roncag. cap.* 3. *qu.* 2. *r.* 2. *Mazz. t.* 1. *p.* 451. *cum communi*, ut asserit, *et Salm. ibid. n.* 133. *cum Villal. Trull. Led. Serr. Tap. Prad. Sayr. P. Nav.* censent prædicta verba non esse mendacia, sed veras amphibologias; nam, ut *S. Th.* 1. *p. q.* 17. *art.* 1. ait: *Ipsa peccata falsitates et mendacia dicuntur in Scripturis; secundùm Ps.* 4. *Ut quid diligitis vanitatem, et quæritis mendacium?* Et idem habetur in *Jerem. c.* 8. *v.* 10. *A propheta usque ad sacerdotes cuncti faciunt mendacium*, id est peccatum. Pariter igitur qui peccavit, benè potest dicere, *se mentitum fuisse, sive errorem fecisse.* Hinc in nostro casu benè possumus, imò si opus sit, tenêmur talibus verbis ambiguis uti; dum *S. Thom. in* 4. *d.* 15. *qu.* 1. *art.* 4. *q.* 2. *ad* 1.

docet famam proximi omni modo possibili reparandam esse. Ita *Salm. cit. n.* 133 (1).

Unde resolves :

« 1. Confessarii est, utì et concionatorum, benè instruere » suos, et monêre de restitutione, ac fugâ vitii tam communis.

993. — « 2. Is, qui bonâ fide, vel probabili errore ductus, sine formali mendacio falsum de alio dixit, tenetur » (intellectâ postea materiali injustitiâ) ad restitutionem, » licèt non tam strictè, quàm qui infamavit per injuriam » formalem : hic enim tenetur restituere cum detrimento » famæ suæ, etiam æquali, alter non item ; sed tantùm, » quatenùs sine suo notabili incommodo potest. *Mol. Less.* » *C. Lug. d.* 15. *n.* 4. Similiter qui crimen narravit de uno, » quod auditores ex errore intellexerunt de alio, licèt non » ex justitia (siquidem non ejus actio, sed error audientium » causa fuit damni injusti), tamen ex charitate tenetur ad » restitutionem, cùm possit grave damnum proximi sine » suo detrimento præcavêre. *Bon. d.* 44.

994. — Notandum tamen, quod talis materialis detractor, si commodè possit, tenetur statim ac advertit, famam restituere ex justitia ; pari modo quo incendens alterius domum sine culpa, tenetur ex justitia ignem extinguere ; aliàs damnum, quod inde sequitur, ipsi imputatur. Ita communiter *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 22. *Lugo d.* 15. *n.* 4. *Laym. Trull. Bon. Dic. etc. cum Salm. de rest. c.* 4. *n.* 120. *et* 121.

An autem, qui injustè alium diffamavit, crimen ejus verum manifestando, teneatur integrè damnum, quod inde secutum est, restituere. Negat *Sotus*, dicens tenêri tantùm ad partem ; cùm damnum proveniat non solùm ex manifestatione, sed ex ipso crimine commisso ; et hoc probabile putant *Bonac. et Trullench. apud Salm. cit. tr. et c. n.* 125. Sed omninò oppositum tenendum cum *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1240. *et Salm. ibid. n.* 126. *cum Laym. Lugo, Mol. Dicastil. etc.*, quia hic et nunc sua injusta revelatio est causa vera et unica damni, dum sine ipsa damnum omninò abfuisset.

995. — « 3. Qui detraxit alteri libello famoso, tenetur,

(1) « Ego, *inquit S. Alphonsus in Hom. Ap. tr.* 11. *n.* 18. soleo hoc consilium dare, ut dicant : *ex capite meo hoc erui*, æquivocando, quia omnia » verba è mente, pro qua accipitur caput, procedunt. » *Edit.*

» ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis, vel » publicâ revocatione. *Sa, Bonac. d. 2. de rest. qu. 4. p. 9.*

Notandum I. quòd *libellus infamatorius* tunc conficitur, quando profertur scriptura, etsi brevissima, continens infamiam occultam alicujus, ut publica fiat. Unde non esset talis, si confectus esset ad ingenium ostentandum, non autem malum publicandum; vel si infamia jam esset facta publica; vel si quis ob bonum publicum proferret defectum grassantem in communem perniciem; vel si quis jocosa non gravia conscriberet. Ita *Salm. de rest. c. 4. punct. 5. n. 39. cum Dic. Bon. et aliis.* Notandum II. cum *Mol. et Dic. ib. n. 49.* auctorem libelli censêri, et pœnis subjici etiam illum, qui aliquod signum infamatorium appendit ad januam domûs alicujus, quo publicè eum infamet. Dicuntur autem libelli famosi etiam schedulæ ad judices delatæ contra aliquem sine nomine accusantis, ob quas prohibetur judicibus ad inquisitionem procedere in c. *Inquisitionis.* §. *Tertiæ de accusat.* Notandum III. quoad pœnam contra tales libellos conficientes, adesse excommunicationem ferendam ex *c. Qui in alterius, caus. 5. quæst. 1.* latam autem ipso facto, si libellus sit contra Papam aut Cardinalem: esset imò reservata, si libellus sit contra statum ordinum Minorum, aut Prædicatorum, aut aliorum communicantium, ut *Bon. Mol. Dic. etc. ap. Salm. ib. n. 41.* Non verò, si contra religiosum particularem.

996. — » 4. Si ex læsione famæ ortum etiam est alteri » damnum fortunarum, ut si privatus est officio, excidit » spe divitis matrimonii, amisit dotem, etc. tunc et fama » debet restitui, et damnum illud compensari, ad arbitrium » prudentum. » (*Juxta spei æstimationem, ut Lessius, Lug. cum Salm. de rest. cap. 4. punct. 9. §. 1. n. 124. Notandum verò, quòd ob obligationem restituendi damna omninò requiritur prævisio ipsorum, saltem in communi. Salm. ibid. n. 118. et 124. in fin. Vide dicta n. 615.*) « Et quidem obligatio » restitutionis famæ, cùm sit purè personalis, non transit » ad hæredes: obligatio autem compensationis dicti damni, » cùm habeat respectum ad bona infamatoris, transit ad » hæredes. *Laym. loc. cit. c. 7. n. 4. cum Lugo, Less. Bon. etc.*

997. — Quæres 1. quæ excusent à restitutione famæ?

» Respondetur, patêre ex dictis *de restit. ex. n. 696.* Et 1. » Excusatus es à famæ restitutione, si planè sis impotens. »

(*Qui autem nequit restituere totum, tenetur quoad partem, quam potest. Salm. ibid.* §. 3. *n.* 134.).

» 2. Si crimen occultum quod dixisti, vel simile aliâ ratione fiat publicum » (*Lugo, Less. Bon. et Salm. ibid. n.* 139. *vel si auditores non credant. Salm. ibid. n.* 134.).

» 3. Si fama aliis modis jam recuperata sit, ùt infamati purgatione, vitæ probitate, testimonio prudentum. *Less. l.* 2. *c.* 11. *d.* 24. » (*Ita etiam Salm. ibid. n.* 137. *cum Less. Dic. Trull. Nav. et communi*) « Etsi tunc pro damno, » quod secutum est, debeat satisfieri. *C. Lugo d.* 15. *sect.* 3. 998. — « 4. Si prudenter judicetur, jam dudum rem oblivione deletam. Quo casu maxima prudentia opus est: nam » aliquando periculosius est retractare renovando memoriam. » *Vide C. Lug. d.* 15. *s.* 3. *n.* 35.

Quid agendum, si dubium sit, an infamatio fuerit oblivioni data? Distinguunt DD. Si crimen, de quo alter est infamatus, fuerit verum, ait *Less. lib.* 2. *cap.* 11. *n.* 100. non esse facilè revocandum ad memoriam, nisi evidens sit periculum, quòd infamia illa ex alia via ad memoriam redeat. Si verò crimen fuerit falsum, semper revocanda est infamatio, nisi constet de oblivione; ita *Lessius loc. cit. et Cajet. ac Dic. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1255. Hoc tamen advertunt procedere, si nullum periculum sit, ut per retractationem criminis memoria renovetur; nam *Lugo d.* 15. *n.* 35. et *Holzm. de rest. c.* 3. *n.* 604. dicunt, aliquando multò magis periculosum fore, quoad servandam famam proximi, detractionem retractare, memoriam revocando quæ fortè jam evanuerat, quàm tacêre. Hinc ajunt *Cont. Tourn. de justit. et jure part.* 3. *cap.* 3. *art.* 3. *sect.* 5. *v. Dico* 4. *Mazz. t.* 2. *p.* 456. *Holz. l. c. et Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 138. *cum Less. Nav. Mol. Val. Bon. Trull. et Dic.* sufficere ad omittendam retractationem, quòd oblivio probabiliter credatur. Deinde censent *Less. et Salm. loc. cit. cum Lugo et Bon.* crimen præsumendum oblitum, si per multum tempus nulla de illo mentio facta fuerit. Et in hoc insuper advertendum 1. quòd ad restitutionem famæ requiritur moralis certitudo, quòd detractor fidem obtinuerit apud auditores; aliàs, ex regula generali, nullum damnum dubium est de necessitate restituendum, prout diximus *hoc l.* 4. *n.* 562. *v. Secunda.* Nec rarò de facto accidit, quòd his detractionibus fides non præstatur;

maximè si detractor loquatur ex ira, vel alia passione, et detractio testimoniis aliorum, aut aliter non firmetur. Advertendum 2. cum *Lugo d. n.* 35. quòd retractatio per se affert infamiam retractandi, unde quando dubitatur de oblivione infamationis, non videtur quis tenêri damnum certum pati, ad reparandum incertum damnum proximi. Et licèt injuria irrogata sit certa, et ideò possideat, attamen quia restitutio non debetur ob solam injuriam, sed ob damnum verè illatum, ut diximus cum *S. Thom. d. n.* 562. non videtur esse obligatio resarciendi damnum dubium cum damno certo restituentis, nisi quando solum periculum infamiæ alterius in aliquo casu magis æstimaretur, quàm infamia certa, sive damnum detractoris.

999. — « 5. Si is, cui detraxisti, tibi similiter detraxerit, » nec velit restituere; quia tunc potes jure compensationis » seu retentionis uti, dummodo infamia illata non redundet » in alios. Ita probabiliter *Tol. Less. Sylv. Mald. Dian. t.* 2. » *tr.* 5. *r.* 30. *Molin. contra Caj. Tan. Card. Lugo, et Nav.*

Quæritur igitur I. An liceat compensare famam cum fama? Certum est 1. quòd, si alter tibi velit famam restituere, tenêris tu pariter restituere famam ei ablatam. Certum est 2. quòd, si alter famam tibi jam abstulerit, non potes deinde in compensationem famam illi auferre; quia tunc non esset hæc compensatio, sed vindicta, cùm fama tua non reparetur per infamiam illius. Ita communiter DD. cum *Salm. tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 143. Sed quæstio vertitur, an si alter nolit famam tibi restituere, possis tu compensationem facere, differendo restitutionem suæ famæ?

Prima sententia negat, quam tenent *Nav. c.* 8. *n.* 47. *Lugo d.* 15. *n.* 45. *Spor. de* 8. *pr. c.* 4. *n.* 118. *cum P. Nav. Caj. Val. et Tann.* Ratio, quia compensatio tantùm conceditur ad reparandum damnum illatum: in nostro autem casu, tu non restituendo alteri famam, non jam recuperas famam tuam ab illo ablatam, et ideò non datur compensatio, cùm ipsa non reparet damnum illatum.

Secunda sententia verò communior (imo communissima, ut fatetur idem *Spor.*), et probabilior, quam probabilem vocat *Lugo*, et tenent cum *Busemb. ut suprà*, *Lessius lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 133. *Laym. tract.* 3. *p.* 2. *cap.* 7. *num.* 4. *Cont. Tourn. loc. cit. v. Quæres, in med. Mol. d.* 49. *Sylvius* 2. 2.

q. 62. *art.* 2. *Ronc. de* 7. *pr. c.* 3. *q.* 3. *r.* 5. *Holz. de rest. c.* 3. *n.* 604. *Wigandt tr.* 8. *ex.* 5. *n.* 103. *r.* 4. *in fin. Sotus l.* 4. *de just. qu.* 6. *art.* 3. *ad* 4. *et Salm. cit. n.* 143. *cum Sa, Reb. Dic. Trull. Vill. etc.* concedit compensationem. Ratio, quia hoc casu non fit compensatio in reparatione proprii damni, cùm utriusque partis damnum permaneat; sed fit in retentione debiti, eò quòd potes tu retinêre famam alterius, donec ille famam tibi restituat: ait enim *Laym.*, regulam esse generalem; *quòd non cogeris jus suum alteri reddere, si ille recuset tibi reddere tuum.* Licèt ergò hæc quomodocumque dicta compensatio non auferat damnum tibi ablatum, aufert tamen, sive suspendit obligationem resarciendi famam alterius, usquedum ille tibi famam restituat.

Nec obstat dicere cum *Lugo*, quòd si posses retinêre famam alterius cum illius damno, posses etiam famam illi tollere, quod nemo certè admittit. Nam respondemus, aliud esse damnum inferre, aliud illud permittere; aliud enim est positivè auferre famam proximi, aliud omittere famam ei restituere, et negativè se habere; quia pro his duobus diversis actibus, diversa occurrit ratio: tollere famam alterius, qui te infamavit, utique tibi non licet, quia infamia illius non reparat damnum infamiæ tuæ, omittere autem famam alteri restituere, licitum est, si justam causam habes omittendi; justa causa est hìc, ut diximus, quia non tenêris reddere jus alteri debitum, donec ille jus debitum tibi reddat. Præterea ablatio famæ de se positivè et principaliter tendit ad damnum proximi; et ideo est intrinsecè mala; et quamvis id faceres, ut alter sic moveatur ad restituendam famam tuam, hoc tamen non potest reddere licitam tuam detractionem, cùm tale medium non sit per se aptum ad famam tuam reparandam. Non sic in omissione restitutionis, quia hæc omissio non tendit de se ad malum proximo inferendum, sed tantùm ad servandum te indemnem, ne obligeris famam restituere alteri, qui famam tuam renuit restituere.

1000. — Quæritur II. An, quando restitutio famæ sit impossibilis, teneatur diffamator infamiam pecuniis compensare?

Prima sententia probabilis affirmat, quia, cùm fama sit pretio æstimabilis, debet compensari pecuniâ, si aliter resarciri nequit. Ita *Sylvius, Led. Sot. Arag. Tap. Covarr. etc. ap. Salm. de rest. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 141. Et videtur clarè

hanc tenêre *S. Thom.* 2. 2. *q.* 62. *art.* 2. *ad* 2. ubi dicit: *Vel si non possit famam restituere, debet ei aliter compensare, sicut et in aliis dictum est*, scilicet pecuniâ, ut in solutione ad 1. jam dixerat.

Secunda sententia tamen probabilior negat, quia justitia tantùm obligat ad reddendum ablatum, vel æquivalens, sed pecunia non est id quod per detractionem ablatum est, nec æquivalens famæ ablatæ, cùm fama sit ordinis superioris ad pecunias, et ideo quibuscumque pecuniis nunquam satisfieri potest. Monent autem communiter DD. quòd si infamator sit dives et infamatus pauper, tunc si nequit famam illi restituere, congruum est, ut ille ex æquitate compenset infamiam cum aliqua pecunia, si alter libenter illam acceptat. *Vide dicta n.* 627.

1001. — Quær. III. An infamatus, si alter famam sibi restituere nolit, vel nequeat, possit pecuniis illius compensari? Alii negant; alii affirmant; ut *Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 136. *Mol. Bon. Trull. Arag. Dian.* Sed difficultas hìc urget, quomodo possit fieri compensatio cum sola probabilitate debiti? Sed jam diximus in *tract. de Consc.* quòd à generali regula hunc casum specialiter DD. excipiunt *apud Salm. de rest. cap.* 1. *punct.* 19. §. 3. *n.* 321. *cum Less. Med. Arag. Led. etc.* Et probabile hoc esse ajunt *Salm. loc. cit. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 148. dicentes, quòd cùm DD. doceant non posse fieri compensationem debiti probabiliter dubii, intelligunt loqui, quando ipsum debitum est dubium; non verò quando debitum est certum, et dubium tantùm versatur circa modum satisfactionis; tunc enim licitè potes uti probabili opinione, tibi satisfaciendo compensatione, vel aliter. Ita *Salm. l. cit. Sed vide dicta lib.* 1. *n.* 35. *v. Hinc*, (*in nota*) ubi contrariæ sententiæ adhæsimus.

1002. — « 6. Si non possis absque periculo vitæ » (*Nisi alter ob tuam infamationem sit in eodem periculo vitæ. Salm. loc. cit. n.* 135. *Tenet tamen Croix n.* 1251. *cum Ills. metum gravissimi damni temporalis in bonis, etiam excusare à restitutione famæ; hoc tantùm potest admitti, si damnum bonorum sit respectivè majus, quàm famæ.*) « vel si fama restituenda sit minoris valoris, quàm fama detractoris. Sic v. gr. » Prælatus non tenetur restituere vili homini, si aliter non » potest, quàm cum amissione famæ suæ multò majoris mo-

» mentî, sed sufficit tunc si infamatum laudet, aut pecuniâ » compenset. *Vide Card. Lugo loc. cit.* »(*Ita etiam Less. l.* 2. *c.* 11. *n.* 138. *et Salmant. de rest. c.* 4. *punct.* 9. §. 3. *n.* 136. *cum Bann. Dic. Trull. etc. contra aliquos : quia aliter non servaretur æqualitas*).

1003. — « 7. Si infamatus spontè remiserit, (modò tamen » ejus infamia non redundarit in alios, ut familiam, statum) » sive expressa, sive tacita sit condonatio : tametsi nihilomi- » nùs ex charitate damnum resarcire aliquando tenearis, si » possis absque gravi incommodo. *Card. Lugo d.* 15. *s.* 3. *n.* 28. » Imò aliquando etiam sufficit condonatio præsumpta, sive » interpretativa voluntas ejus, qui potest condonare, si ni- » mirùm ille sit ita affectus, ut si rogaretur, facilè condo- » naret : tunc enim non est invitus, saltem quoad substan- » tiam, etsi fama non restituatur. *Vide C. Lugo loc. cit.*

» Quæritur 2., an restitutio famæ licitè condonetur?

» Resp. Licitè fit in iis casibus, in quibus seipsum licet » infamare; in quibus autem, et quàm graviter peccat se » infamando, in iisdem, et tam graviter peccat condonando. » *Nav. Trull. l.* 7. *c.* 10. *d.* 58. » (*Per se loquendo non est mortale infamare seipsum* (*exceptis casibus ap. Bus. ut inf.*); *ita Holzm. tom.* 2. *p.* 303. *n.* 644. *cum Laym. et communi*, *quia quisque est dominus suæ famæ. Est tamen veniale, si fit sine causa*).

Unde resolves :

« 1. Condonans famæ restitutionem peccat mortaliter : 1. Si » infamia redundet in alios. 2. Si inde sequatur scandalum. 3. » Si sit vir valde utilis reip. et ex infamia fructus impediatur. » 4. Si fama sit necessaria ad muneris gubernationem. *Sot.* » *Less. Trull. l. c.* qui tamen notant condonationem semper » esse validam, quando fama non redundat in alios, secùs » quando redundat. Unde parentes non possunt condonare, » quando redundat in filios, neque filii, quando in parentes. » *Vide auct. cit.*

» 2. Ex eo verò præcisè, quòd infamatus, vel contumeliâ » affectus, conversans cum infamatore, videatur remittere » injuriam, non censetur condonare restitutionem famæ, vel » honoris, sicut nec alia debita per familiaritatem. *Nav. c.* » 18. *Trull. d.* 19.

CAPUT II.

Quid de præcepto nono, et decimo?

« Resp. Prohibent omnes internas concupiscentias, et de-
» lectationes voluntarias illorum operum, quæ præceptis se-
» cundæ tabulæ, præsertim sexto, et septimo vetantur. Qua
« de re vide suprà : et patet ex dictis de peccatis, suprà
» *lib.* 2.

CAPUT III.

Quid de præceptis Ecclesiæ ?

« Resp. Etsi ea sint plurima, præcipuè tamen toti chri-
» stiano populo communia quinque numerantur. Ex quibus
» hìc agendum restat de tertio, nempe de jejunio, quia de
» 1. et 2. actum est in præc. 3. decal. De 4. et 5. infrà lib. 6.
» de Sacram. Contra porrò hoc præceptum ex solo contemptu
» peccari, propos. est proscripta ab Alex. VII. proposit. 23. »

DUBIUM I.

Quid requiratur ad jejunium ecclesiasticum, et quanta ejus obligatio ?

1004 *De unica comestione.*
1005 *De abstinentia à carnibus, ovis, et lacticiniis.*
1006 *An abstinentia à lacticiniis in Quadragesima obliget sub gravi?*
1007 *Dub. I. An hæc abstinentia obliget etiam in dominicis Quadragesimæ?*
1008 *Quinam in Quadragesima excusentur ad edendas carnes, aut lacticinia ?*
1009 *Dub. II. An in jejunio extra Quadragesimam sit abstinendum à lacticiniis de jure communi? Dub. III. An ubi viget consuetudo abstinendi? Dub. IV. An liceat edere biscoctos ovis confectos?*

1010 *Dub. V. An liceat edere laridum, cui permittuntur ova?*
1011 *Dub. VI. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis?*
1012 *Dub. VII. Quibus pueris possint ministrari carnes?*
1013 *An dispensati ad carnes teneantur ad unicam comestionem, et ad abstinendum à piscibus?*
1014 *Quid in mensa privata?*
1015 *Sancita circa hoc à N. SS. P. Ben. XIV. I. De obligatione sub gravi. II. De cibis in cœnula adhibendis. III. De hora prandii. IV. De epulis vetitis ad carnes dispensatis. V. De dominicis Quadragesimæ. VI. De bulla* Cruciatæ. *VII. De jejuniis extra Quadragesimam. Quid, si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem virium? An dispensatis ad carnes permittantur tantùm carnes salubres?*
1016 *De hora debita refectionis. An antevertens notabiliter horam meridianam, graviter peccet?*
1017 *De divisione prandii, etc.*
1018 *Qu. I. An liceat in jejuniis sumere parum cibi ante potum?*
1019 *Qu. II. An electuaria frangant jejunium?*
1020 *Qu. III. Per quantum temporis prandium non interrumpatur? Qu. IV. An quis, postquam surrexit à mensa, possit ad eam redire? Qu. V. Quantum liceat protrahere prandium?*
1021 *An liceat sumere lac, jusculum et similia?*
1022 *Qu. I. An liceat potus vini? Qu. II. An potus cervisiæ, ac limoniadis dictæ* sorbetto?
1023 *Qu. III. An liceat potio* chocolatis?
1024 *De* collatiuncula vespertina.
1025 *Quænam* quantitas *permittatur in cœnula; et quæ in vigilia Nativitatis Domini, et Paschatis, aut Pentecostes?*
1026 *Quænam* qualitas *ciborum in cœnula permittatur?*
1027 *Dub. I. An liceat sumere ova? Et an parum casei?*
1028 *Dub. II. An pisces?*
1029 *Dub. III. An panem coctum, et jusculum ex herbis? An legumina?*
1030 *Quæ sit parva materia carnium, aut aliorum ciborum? Et an sit vetitum sæpiùs in die quid parum edere? Qu. I. An bis comedens culpabiliter, teneatur ad jejunium? Qu. II. Quid, si inculpabiliter? Qu. III. An liceat cauponibus ministrare carnes in die jejunii?*

1004. — « Resp. Jejunium ex præcepto Ecclesiæ, obli» gante sub mortali, requirit tres conditiones. *Laym. l. 4.* » *t. 8. c. 1. n. 13.*

» 1. Est unica tantùm comestio de die in ordine ad nutri-

» tionem. Quæ ita necessaria est conditio, ut secundà come-
» stione pecces mortaliter, reliquis autem supra secundam,
» ad summum venialiter tantùm. *Laym. c. 1. n. 12. et 13.*

1005. — « 2. Est abstinentia ab esu carnium, itemque ovo-
» rum, et lacticiniorum, eò quòd ex carne originem tra-
» hant, multumque nutriant. Unde intra Quadragesimam
» jure communi prohibentur; extra eam permittuntur. Imò
» intra eam quibusdam locis consuetudo permittit, quæ ubi-
» que notanda est. *Bon. d. ult. q. 1. p. 2. ex Sylv. Nav. Less.*
» *Az. Laym. l. c. Fill. Fag. p. 4. l. 1. c. 2.* Adde, dispensatum
» quoad carnes etiam lacticiniis, et ovis vesci posse, non
» tamen vice versa : et cui est permissus esus carnium,
» etiam secunda refectio permissa videtur, ut contra *Regin.*
» *Less. Nav. etc.* probabiliter docent *Azor. l. 7. c. 10. q. 3.*
» *Fill. t. 27. c. 3. q. 4. Tolet. etc.*» (*Sed hæc opinio hodiè non est ampliùs probabilis ex Declaratione nostri SS. Pontificis Bened. XIV. Vide infrà n.* 1013.) « Confirmatque *Bqn. l. c.*
» si esus carnium sit permissus ob debilitatem naturæ, et
» non propter nauseam, vel damnum tantùm. *Vide Less. Fill.*
» *Azor. etc.* Ratio est, quia de essentia jejunii est abstinentia à
» carnibus.

1006. — Quær. an abstinentia ab ovis, et lacticiniis in die-bus jejunii obliget sub gravi? Damnata quidem fuit ab *Alexandro VII. prop.* 32. quæ dicebat: *Non est evidens quòd consuetudo non comedendi ova, et lacticinia in Quadragesima obliget.* Unde certum est prædictam abstinentiam in Quadragesima obligare, et quidem sub gravi, ut communiter DD. *apud Salm. tr.* 23. *de tertio præc. c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 34.

1007. — Sed dubitatur I. an abstinentia à lacticiniis obliget etiam in dominicis Quadragesimæ? Negant *Pasq. Fagund. Mendo. Mach. Gom. Lamas, etc. apud Salm. l. c. n.* 35. Ratio istorum, quia in *c. Denique* 6. *dist.* 4. prohibentur lacticina solùm in diebus jejunii, ut refert ibi Glossa; dies autem dominici in Quadragesima non sunt dies jejunii; ergò non est in eis abstinendum à lacticiniis. Neque constat, ut dicunt, contrariam consuetudinem fidelium animo se obligandi sub culpa gravi fuisse introductam.

Quamvis præfata sententia non sanè comprehendatur sub prop. relata *Alex. VII.* omninò tamen opposita est tuenda

eum *Viva in d. prop.* 32. *n.* 9. *Sanch. Cons. l.* 3. *c.* 1. *d.* 19. *n.* 30. *cum Caj. Cov. Medin. etc. Salm. dict. n.* 35. *et* 36. Ratio, quia ex *citato c. Denique*, universè præcipitur in diebus quadragesimalibus abstinentia à lacticiniis. Certum autem est, quòd dies dominici, etiam Quadragesimæ dies sunt: quare prima sententia sat probabilis non videtur, cùm plures eam improbabilem putent apud *Sanch. d. n.* 3.

1008. — Notandum 1. cum *Sanch. ib. n.* 4. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 40. *Trull. Pasq. et Machad.* quòd pauperes, qui non habent, aut non possunt invenire aliud ad se alendum, quàm lacticinia, licitè in Quadragesima possunt ea comedere, et præbêre domesticis, ac operariis suis. Idem dicit *Sanch.* de pauperibus mendicantibus. Et idem asserunt *Sanch. n.* 6. *et Salm. ib. in fin. cum Trull. et Pasq.* de iter agentibus, si in via non inveniant pisces ad emendum. Contradicunt tamen probabiliùs huic *Dian. p.* 10. *tract.* 14. *r.* 59. *et Leand. ac Steph. apud Croix lib.* 3. *part.* 2. *n.* 1323. si hoc accideret tantùm per unum diem; nisi ajunt, sit persona, quæ aliter non valeat commodè reficj.

Notandum 2. cum *Sanch. n.* 7. *Holz. de præc. Eccl. c.* 1. *n.* 4. *v. Dices. Croix d. n.* 1323. *cum Dian. Pasq. et Salm. loc. cit.* §. 1. *n.* 19. *cum Vega, et Angles*, quòd in longa inedia per plures dies, ubi aliud, quàm panis, habêri non possit, licêret vesci non solùm lacticiniis, sed etiam carnibus. *Sanch.* tamen refert, ab *Angles et aliis*, non excusari pauperes, qui oleo carentes, larido sibi herbas præpararent; sed hoc valde rigidum mihi videtur, si carentia esset per notabile tempus, putà per hebdomadam; unde saltem in tali necessitate probabiliorem censeo sententiam *Laymanni tr.* 8. *c.* 1. *n.* 5. *Holzm. d. n.* 4. *et Elbel tom.* 2. *pag.* 156. *cum Alense*, qui laridi usum pauperibus concedunt. Circa esum autem laridi extra Quadragesimam, vide dicenda *infrà n.* 1010. *v. Dubitat. V.*

Notandum 3. plures DD. censêre, quòd, qui in Quadragesima per plures dies careret piscibus, posset licitè jam lacticinia tunc comedere. Probabiliùs tamen dicit *Ronc. tr.* 9. *c.* 2. *q.* 4. hoc tantùm permittendum assuetis piscibus vesci, non verò rusticis, qui pane, et herbis, aut leguminibus ordinariè aluntur; nisi tamen (ut rectè notat *Bus. Dub. II. n.* 2.) etiam istis cibis carerent ad sufficientiam.

Cùm autem tales tenues cibi parum sustentent, minimè tenentur ii ad unicam comestionem, ut dicunt probabiliter *Ronc. l. c. Sanch. l. 5. c. 1. d. 15. n. 4. cum Angles et aliis, ac Salm. tr. 23. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 133.* Et idem rectè docet *Sanch. ib. n. 1.* cum communi, si quis non haberet manè prandium sufficiens ad se pro tota die sustentandum; vel si in die præcedenti inediam sit passus, ut *Tamb. et Sanch. n. 4. cum S. Th. etc.*

1009. — Dubitatur II. An in diebus jejunii extra Quadragesimam teneamur sub gravi abstinêre à lacticiniis de jure communi? Certum est in Quadragesima tenêri ad abstinendum, ex propos. proscripta, suprà relata. Dubium est, an teneamur extra Quadragesimam?

Prima sententia affirmat. eamque tenent *Cov. 4. v. c. 2. n. 15. Gomez in Bulla, claus. 7. n. 3.* idque probant ex *can. Denique 6. dist. 4.* ubi *Gregorius Magnus* ad *Augustinum* Anglorum Episcopum sic scripsit: *Par autem est, ut quibus diebus à carne animalium abstinemus, ab omnibus quoque, quæ sementinam carnis trahunt originem, jejunemus à lacte videlicet, caseo et ovis.* Ubi notandum, quòd verba, *par est*, non denotant hìc consilium, sed præceptum, ut explicat ibi Glossa, et tenent communiter DD. cum *Diana part. 3. tract. 6. r. 80. et Elbel tom. 2. pag. 155. n. 428.* Confirmatur ex *can. Rogationes 3. de consecr. dist. 3.* ubi in conc. Aurelianensi dictum fuit, quòd in diebus Rogationum (in quibus olim jejunium servabatur) fideles *cibis quadragesimalibus utantur*: si ergò in Quadragesima vetantur lacticinia, vetantur etiam in aliis diebus jejunii. Hanc sententiam videtur etiam tenêre *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 8. in c.* ubi loquens generaliter de jejuniis, sic ait: *Illos cibos Ecclesia jejunantibus interdixit, qui hominem ad venerea provocant. Hujusmodi autem sunt carnes animalium in terra nascentium et respirantium, et quæ ab eis procedunt, sicut lacticinia ex gressibilibus, et ova ex avibus.... Et ideo ab his cibis præcipuè jejunantibus Ecclesia statuit esse abstinendum.* Ergò S. Doctor videtur sentire quòd in cunctis jejuniis sola consuetudo, ubi viget, derogat obligationi abstinendi à lacticiniis.

Secunda sententia verò communis, quam sequimur, et tenent *Laym. lib. 4. tract. 8. cap. 1. n. 3. Sanch. Cons.*

lib. 1. *cap.* 1. *dub.* 20. *n.* 2. *cum S. Ant. Navarr. Palac. Henr. Bon. de pr. Eccl. d. ult. q.* 1. *part.* 2. *n.* 2. *Conc. t.* 5. *pag.* 188. *n.* 5. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 2. *n.* 33. *cum Conc. Tol. an.* 1583. *Spor. de jej. sect.* 2. *n.* 9. *Viva in prop.* 32. *Alexandri VII. n.* 10. *Holz. de præc. Eccl. cap.* 1. *n.* 3. *Elbel tom.* 2. *pag.* 155. *n.* 428. docet de jure communi non vetari lacticinia, et ova: ratio, quia contrarium, extra Quadragesimam, nullo jure probatur: in citato enim *can. Denique* agebatur tantùm de jejunio quadragesimali, de quo erat quæsitum, ut patet ex Glossa, et ipso contextu canonis, ubi dicitur: *à Quinquagesima propositum jejunandi suscipiant;* et deinde: *hujus sacri temporis, etc.* Et sic intelligunt *Panorm. Fag. et alii communiter.* Nec obstat illud *cit. can. Rogationes,* quia illud statutum fuit pro illa particulari Ecclesia Aurelianensi.

Nec obstat *D. Th. in l. c.* nam *ibid. ad* 3. clarè docet abstinentiam à lacticiniis extra Quadragesimam non præcipi, et ideò non pertinère ad essentiam jejunii, dum ait: *Et ideò in quolibet jejunio interdicitur esus carnium; in jejunio autem quadragesimali interdicuntur universaliter etiam ova, et lacticinia.* Nota to *etiam:* ergò in jejunio extra Quadragesimam lacticinia non vetantur. Cur autem vetantur in Quadragesima, plures rationes assignat S. Doctor, tùm quia tale jejunium est solemnius; tùm quia illud observatur ad imitationem Christi Domini; tùm quia per ipsum disponimur ad redemptionis nostræ mysteria devotè celebranda. Hinc *Viva in prop.* 32. *Alex. VII. n.* 8. supponit ut certum, quòd dispensatus ad lacticinia tenetur ad jejunium, cùm non sit ob talem esum à jejunio solutus.

Dubitatur III. An ubi viget consuetudo abstinendi à lacticiniis in jejuniis extra Quadragesimam, talis consuetudo obliget sub gravi?

Prima sententia negat, quam tenent *Sanch. Cons. l.* 3. *c.* 1. *d.* 21. *n.* 2. *cum aliis, Villalob. Summa t.* 1. *tr.* 23. *diff.* 9. *n.* 1. et probabilem vocat *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 3. §. 1. *n.* 22. *cum Portell. Salas, Henr. etc.* Hæc sententia asserit, præfatam consuetudinem non obligare saltem sub gravi, etiam ubi viget, nisi constet esse introductam à populo scienter, et animo se obligandi; nam aliàs censetur servata fuisse ex ignorantia, vel ex devotione sine obligatione. Ratio, quia

ad se obligandum ex consuetudine, non sufficit credere aliquam esse obligationem, sed requiritur, quòd constet majorem populi partem habuisse animum graviter se obligandi, ut dicunt *Salm. de leg. tr. 11. cap. 6. punct. 3. §. 4. num. 28. cum Suar. Pal. Bon. etc.* Unde dicunt, quòd in dubio tunc judicandum est pro libertate; nulla enim lex obligat, nisi probetur ut certa, et nemo præsumitur in dubio certum onus sibi imposuisse.

Secunda sententia tamen communis, quam amplectimur, et docent *S. Th. 2. 2. q. 147. art. 8. ad 3. Azor. t. 1. l. 7. c. 10. q. 1. Less. l. 5. c. 2. n. 8. et 10. Laym. loc. cit. n. 3. Viva in d. prop. 42. n. 10. Ronc. de 3. præc. q. 2. c. 1. q. 5. in fin. Conc. t. 5. p. 188. n. 5. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 2. §. 2. num. 34. Bon. loc. cit. part. 2. num. 2. cum Nav. Sylvest. Valent. Fill. Reg. etc. communiter* tenet esse obligationem abstinendi à lacticiniis in locis, ubi ab immemorabili talis viget consuetudo. Ratio, quia in hoc casu possessio non stat pro libertate, sed pro obligatione consuetudinis; regula enim generalis est, ut pluries diximus, quòd pro eo stat possessio pro quo stat præsumptio: una autem ex conjecturis quæ faciunt præsumere consuetudinem introductam animo se obligandi, est quando consuetudo constanter, et cum gravi incommodo à majori parte populi observatur, ut dicunt *Suar. de leg. lib. 7. cap. 15. n. 17. Pal. t. 1. tr. 3. d. 3. p. 2. §. 3. n. 13. Diana p. 3. tr. 6. r. 80.* utque diximus *de leg. n. 107. v. IV. Requiritur, cum Salm. et Croix*; quia non solet populus constanter convenire in observantiam alicujus consuetudinis graviter onerosæ, nisi quando verè obligatum se sentit. Si ergò præsumptio stat pro consuetudine, quòd animo se obligandi sit à populo introducta, pro ea quoque stat possessio.

Dubitatur IV. An in jejuniis Quadragesimæ liceat comedere in quacunque quantitate panes biscoctos ovis confectos, vulgò *Ciambelle?* (1). Affirmat *Pasqualigus decis. 85. n. 3.* quia quantitas ovorum farinæ immixta ita absorbetur in ejusmodi compositione, ut nullo modo censeatur cibus ex ovis. Sed omninò negandum cum *Palao tr. 30. d. 3. p. 2. n. 6. Conc. t. 5. p. 190. n. 8. et Salm. tr. 23. c. 2. punct. 2. §. 2. n. 41.* Ratio, quia substantia ovorum non deperditur per hoc quòd

(1) *Ciambelle*, gall. *Craquelins*, germ. *Bretzeln*. *Edit.*

farinæ miscetur, aliàs quilibet posset in diebus prohibitis comedere cibum album, vulgò *mangiar bianco*, confectum ex carne, et farina. Dicunt tamen *Salm. l. c. in fin.* quòd DD. communiter admittunt sine jejunii læsione posse edi tantùm duos biscoctos, et citant *Dian. p.* 1. *tr.* 9. *r.* 31. *Led.* 2. *p. tract.* 27. *de abstin. c.* 1. *diff.* 5. *Vill. t.* 1. *tr.* 23. *diff.* 7. *n.* 3. sed *Diana* id tantùm admittit ratione consuetudinis; *Ledesma* verò, et *Vill.* dicunt duos biscoctos posse edi sine peccato gravi. Hinc mihi probabiliùs dicendum videtur, hujusmodi cibi esum non excusari à peccato veniali, nisi saltem aliqualis causa accedat.

1010. — Dubitatur V. An, cui licitum sit edere lacticinia, liceat etiam edere laridum, et sagimen? Affirmant *Hostiens. Abbas, Sylv. et Glos. in c. Presbyter, dist.* 82. *apud Laym. tr.* 8. *cap.* 1. *n.* 5. *cum Fagund. apud Bus.* Ratio, quia dicunt laridum, et sagimen reverà non esse carnes, cùm pinguedo crescat, etiam finito naturali augmento animalium; ideoque censent pinguedinem potiùs dicendam esse excrementum carnis, sicut est lac, quàm veram carnem. *Viva de* 3. *pr. Dec. qu.* 10. *art.* 1. *n.* 2. id putat probabile cum *Laym. et Azor.* quos citat; sed *Azor. t.* 1. *l.* 7. *c.* 10. *qu. ult.* minimè id asserit esse probabile, tantùm non improbat. *Laym.* autem *loc. cit.* dicit expressè prædictam sententiam non esse practicè probabilem ob contrariam consuetudinem; quamvis concedat posse eam inservire 1. ad permittendum lacticinia pauperibus. 2. Ut esus laridi, et sagiminis non facilè damnetur de peccato gravi. 3. Ut permittatur ancillis illa coquere, et etiam vesci, si nequeant resistere dominis hoc jubentibus. *Tamb.* autem *Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 1. *ex n.* 14. distinguit, et dicit, laridum, sive pinguedinem nondum igne liquefactam, omninò censendam esse carnem. Si verò illa sit liquefacta, et in *sagimen* reducta, dicit probabile esse cum *Dian. Henr. etc.* quòd inter lacticinia numerari possit.

His omnibus igitur non obstantibus (quidquid sit de pauperibus, et ancillis, ut suprà dicit *Laym.*), omninò videtur non recedendum à sententia communi, quam docent *Sanch. Cons. l.* 3. *c.* 1. *d.* 19. *in fine et Dec. l.* 4. *c.* 11. *n.* 48. *Bon. d.* 4. *q.* 2. *p.* 6. *n.* 23. *Conc. t.* 3. *p.* 159. *n.* 2. *Elbel t.* 2. *p.* 156. *n.* 430. *Ronc. tr.* 9. *c.* 1. *q.* 3. *Milante p.* 266. *Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *punct.* 2. §. 1. *n.* 15. *cum Trull. Henr. Rodr.*

etc. Hi omnes dicunt laridum, et sagimen veras esse carnes, cùm verè de substantia carnis participent. Si verò adsit in aliquo loco diversa consuetudo, hanc servandam esse dicit *Bus. n. 3. in fine.*

1011. — Dubitatur VI. Quorum animalium carnes judicentur vetitæ in die jejunii? *S. Th. 2. 2. qu. 147. art. 8.* ait interdici carnes omnium animalium, *in terra quiescentium et respirantium.* Sed ad discernendum, quæ animalia reputanda sint carnes, quamvis non leve judicium sit attendere, an illa diu extra aquam vivere soleant, magis tamen attendenda est communis æstimatio fidelium ac judicium medicorum, si reputent carnes, vel pisces; ita *Less. lib. 4. c. 2. num. 8. Concina tom. 5. pag. 159. num. 2. Elbel tom. 2. pag. 155. n. 427. Holzm. t. 1. p. 333. n. 4. et Bon. de pr. Eccl. d. ult. q. 1. p. 2. num. 1. cum Sylvest. Navarr. Azor. Valent. Laym. Fill. et Reg.* Hinc dicunt *Tamb. Dec. lib. 4. c. 5. §. 1. n. 10. Conc. Bon. Elbel, Holzman., ll. cc.* item *Reg. et Gabr. apud Croix lib. 6. part. 2. num. 1266.* non vetari carnes limacum, testudinum, ranarum, locustarum, et concharum. Ratio, quia hujusmodi animalia saltem æquiparantur piscibus, cùm vix habeant sanguinem, vel sanguinem frigidum, vel nutriuntur piscibus, aut in aquis ad instar piscium. Idem ajunt *Milante pag. 265. et Tamb. dict. n. 12.* de viperis, quæ similes sunt anguillis. Idem dicunt *Elbel et Holzmann ll. cc.* de lutris, castoribus, fibris, et de anatribus cujusdam generis. Aves tamen, ut *Mil. et Conc. ll. cc.* licèt aliquæ nutriantur in aquis, habentur ut veræ carnes, prout sunt fulicæ, corvi marini, et similes.

1012. — Dubitatur VII. Quibus pueris licitè possint ministrari carnes? Certum et commune est posse pueris usu rationis carentibus ante septennium, sicut et amentibus. *Sanch. Dec. lib. 1. cap. 12. n. 6. et 16. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 2. §. 1. n. 20. cum Panorm. Bon. Trull. etc.* Idem dicitur de pueris, qui adhuc post septennium ad usum rationis non pervenerint, ut *Croix l. 3. p. 2. n. 1367.* cum communi. E converso nequeunt carnes ministrari pueris statim ac, completo septennio, usum rationis adepti fuerint, ut omninò tenendum cum *Sanch. Laym. Bon. Pal. Salm. etc. contra S. Ant. etc. Vide dicta lib. 1. n. 155. in fin. v. Quær.* Dubium fit, an possint dari carnes pueris, qui ante septennium jam habent

usum rationis. Affirmant *Sancius*, *Diana*, *et Burgh. apud Croix l.* 1. *n.* 676. *et alii* in pari casu allati *n.* 270. quorum sententia non videtur improbabilis ex doctrina *D. Thomæ*, quia, ut dicunt, lex positiva tantùm respicit communiter contingentia. Sed communiùs et probabiliùs negant *Sanch. l. c. n.* 6. *Azor*, *p.* 1. *l.* 7. *c.* 17. *aliàs* 28. *qu.* 2. *in fine*, *et Salm. cit. n.* 20. *cum Suar. Bon. Vill. Trull. Fill. etc.* Ratio, quia Ecclesia pro hujusmodi abstinentiæ obligatione non quidem determinat tempus septennii, sed tempus quo pueri sunt capaces præcepti, et hoc sanè evenit, quando usu rationis jam sunt compotes facti. In dubio autem, an aliquis puer pervenerit, vel non, ad usum rationis, possuntne ei carnes ministrari? Distinguendum: si puer attigerit septennium, non possunt, quia tunc præsumptio stat pro usu rationis, et consequenter pro obligatione, ut rectè dicunt *Salm. l. c. in fin. cum AA. citatis.* Secùs dicendum, si non attigerit; quia tunc præsumptio stat pro opposito, et ideò possessio stat pro libertate, ut *Salm. de leg. cap.* 3. *punct.* 4. *n.* 52. *Holzm. t.* 1. *p.* 82. *n.* 402.

1013. — Quoad eos autem, qui in diebus jejunii dispensantur ad carnes, attentè oportet hìc advertere, quæ nuper sancita sunt à SS. Nostro Pontifice *Bened. XIV.* in Epistola Encyclica, quæ incipit *Non ambigimus.* Ipsam *in fine operis de Rom. Pontif. Decretis sub. n.* 1. in extensum reperies: ubi SS. Pontifex, graviter dolens de perniciosa licentia plurimorum, hanc adeò invaluisse conqueritur, *ut nullâ apostolici Instituti* (verba sunt Epistolæ) *habitâ ratione, jejuniorum tempore, palàm, et impunè ab iisdem agitentur convivia, et epulæ interdictæ promiscuè inferantur.* Hinc in prædicta Epistola, et clariùs in altera, quæ incipit: *In suprema*, (et hanc ibidem reperies) ita Pontifex sancit: *Nos quibuscumque, quàcumque occasione, sive multitudini indiscriminatim ob urgentem gravissimamque necessitatem, sive singulis ob legitimam causam, et de utriusque medici consilio* (*dummodò nulla certa, et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, et aliter fieri necessariò exigat*), *in Quadragesima, aliisque anni temporibus, et diebus, quibus carnium, ovorum, et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit, ab omnibus omninò, nemine excepto, unicam comestionem servandam, et licitas, atque interdictas epulas mi-*

nimè esse apponendas, tenore præsentium declaramus, et edicimus.

1014. — Hìc ab aliquibus dubitatum fuit, an dispensatus ad carnes licitè possit aliquem pisciculum, sive cibum legalem, non in conviviis, neque cum scandalo, sed in privata mensa aliquando moderatè comedere? Ad hoc dubium quidam modernus Auctor (*in Addit. ad Fel. Pot.*) animadvertens relata verba SS. nostri Pontificis, quæ sub initio primæ bullæ præmittuntur ut suprà: *Ut nullâ apostolici Instituti, sacratissimique præcepti habitâ ratione, jejuniorum tempore, palàm, et impunè ab iisdem agitentur convivia, et epulæ interdictæ promiscuè inferantur*, sic respondet: *In conviviis igitur, lautisque mensis promiscuè carnes, ac legales cibos comedere prohibetur. At si privatæ sint mensæ, et nullum sit scandalum, dispensatos ad carnes, legales etiam cibos cum illis edere, si debita cum moderatione fiat, non ad satietatem, non immodicè, non ad gulæ delectationem, sed ad stomachi appetentiam, minimè censetur hâc bullâ prohibitum. Nonne et actus posset esse temperantiæ, ut, si quis, ne comedat duo fercula carnis, unum carnis, legale alterum edat? Nec enim illa SS. Pontifex vult esse vitanda, quæ theologorum sensus probat, sed ea, quæ solùm abusum redolent laxitatis.* His tamen non obstantibus, attentis duabus bullis Nostri SS. Papæ *Benedicti XIV.*, nempe bullâ *Non ambigimus*, et bullâ *Libentissimè*, præfata opinio non videtur probabilis; quia, licèt in prima bulla fiat obiter mentio de conviviis, non ideò tamen infertur, quòd prohibitio fuerit facta tantùm pro conviviis: nam imprimis bulla generaliter prohibet dispensatis, ne piscibus vescantur; secundò, Pontifex asserit hanc bullam emanasse ad instar alterius sui rescripti eodem anno editi, quo cùm dispensasset generaliter ad carnes, expressè vetuit apponi promiscuè licitas, atque interdictas epulas: quis autem dicet, tunc Pontificem prohibuisse dispensatis esum piscium tantùm in conviviis? Deinde per alteram prædictam bullam *Libentissimè*, et per insertam ibi constitutionem, *Si Fraternitas*, videtur hoc dubium omninò ablatum: ibi enim Pontifex præcepit medicis, ne dent facultatem vescendi carnibus tempore vetito, nisi geminis adjectis conditionibus, scilicet *unicæ in die comestionis, et non permiscendarum epularum.* Ergò dispensatis ad carnes

interdicti fuerunt generaliter pisces, tam in conviviis, quàm in mensa privata, cùm licentiæ medicorum non dentur ad carnes edendas tantùm in conviviis, sed etiam in mensa privata. Tandem in præfata constitutione, *Si Fraternitas*, ad *Quæsitum* 4., solis dispensatis ad ova conceditur esus piscium, et negatur dispensatis ad carnes, nec ullam ibi Papa mentionem facit de conviviis, sed genericè loquitur. Præterea præfatus auctor modernus *loc. cit.* notat in præfata, et sequenti Epistola nostri SS. Pontificis *Benedicti XIV.* non reprobari opinionem, quòd extra Quadragesimam non sit obligatio de jure communi, in diebus jejunii abstinendi à lacticiniis, juxta *n.* 1009. Et quidem valde probabiliter; nam licèt in præfata Epistola, *In suprema*, ut suprà dicatur: *In Quadragesima, aliisque anni temporibus, et diebus, quibus carnium, ovorum, et lacticiniorum esus est prohibitus, dispensari contigerit etc.*, per hæc tamen verba, asserivè prolata, nulla apparet facta à Pontifice de hoc peculiaris sanctio; et illa prohibitio lacticiniorum rationabiliter intelligitur asserta relativè ad tempora Quadragesimæ, in quibus procul dubio eorum esus est vetitus.

1015. — Insuper alia Epistola edita die 10. Junii 1745. quæ incipit, *Libentissimè* (*Vide Epistolam in fine operis de Rom. Pontif. decretis sub n. III.*) noster SS. Pontifex declaravit I. quòd duo prædicta præcepta pro dispensatis ad carnes, scilicet de unica comestione in die facienda, et de non permiscendis epulis, obligant sub gravi. II. Quòd dispensati ad carnes in vespertina refectiuncula uti debeant *eo cibo, eâque portione, quibus utuntur jejunantes rectæ et meticulosæ conscientiæ.* III. Quòd iidem dispensati servare debent horam jejunantibus præscriptam. IV. Quòd pro dispensatis ad carnes epulæ licitæ sunt ipsæ carnes, interdictæ verò sunt pisces, adeò ut utrumque simul adhibêre non possint. V. Quòd præceptum de dictis epulis non miscendis quoque dies dominicos quadragesimales complectatur. VI. Quòd lex non respiciat eos, qui gaudent bullâ *Cruciatæ*. VII. Quòd prædicta duo præcepta urgeant diebus jejunii, etiam extra Quadragesimam. Hìc autem notandum, quòd dispensati ad carnes minimè prohibentur secundam comestionem facere, si sint dispensati ob debilitatem virium, ut *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 1. *n.* 26. *cum Wigandt:* et idem declaratur in Epistola nostri Summi

Pontificis verbis, ut suprà: ***Dummodò nulla certa, et periculosa affectæ valetudinis ratio intercedat, etc.*** Scribit autem *Angelus Franzoja lib. 3. tr. 6. cap. 3. animad. II. vers. At hìc, etc.*, quòd dispensatus ad carnes, si pulmentum vulgò *minestra*, carnium jure coctum comedit, licitè vesci potest non tantùm lacticiniis, et ovis, sed etiam piscibus. Ratio, ut puto, quia prohibitio Pontificis non miscendi carnes et pisces, strictè intelligenda est, nempe cùm comeditur propriè ferculum carnium, sed jus carnium, magis quàm edulii, condimenti rationem habet.

Quæritur hìc, an dispensati ad carnes possint sine læsione jejunii edere carnes non salubres, nempe porcinas, et similes? Affirmant communissimè DD. et quidem probabiliter, tùm quia licentia ad carnes generaliter impertita, non est restringenda ad solas salubres, tùm quia aliàs dispensati pluribus subjicerentur scrupulis; non rarò dubitando, quænam carnes noceant, vel prosint. Ita *Lugo de just. d. 3. n. 139. Sanchez Dec. lib. 4. cap. 1. n. 59. Croix l. 3. part. 2. n. 1315. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 1. n. 8. et Salm. tr. 23. de 3. præc. c. 2. punct. 2. §. 1. n. 21. cum Villal. Trull. Diana, etc.* Verumtamen *P. Conc. t. 5. p. 273. n. 6.* adducit quoddam edictum *Clementis XI.* Romæ publicatum die 24. Febr. ann. 1703. et confirmatum ann. 1704. ubi dispensatis in Quadragesima permittuntur tantùm carnes salubres. Sed advertendum cum *P. Viva de jejun. q. 10. art. 1. n. 4. et Capellotto, ac aliis ap. eumdem Conc.* Edictum illud non fuisse generale pro tota Ecclesia, sed tantùm pro statu Romano, idque declaratum fuit à *N. SS. P. Benedicto XIV.* priùs in libro Notificationum, ubi testatur hujusmodi Edictum emanatum fuisse à *Clemente* tamquam Episcopo Romæ. Deinde expressiùs id declaravit in sua bulla de jejunio, *Non ambigimus*, in qua loquens de præfato Edicto (ubi, ut diximus, vetitum fuit dispensatis edere carnes insalubres et insuper in eodem Edicto simul præscriptum fuit dispensatos tenêri ad unicam comestionem) dicit: *Nolumus tamen vos ignorare, cum hujusmodi necessitate, et servandam esse potissimùm unicam comestionem, sicut aliàs hìc Romæ, ac nos ipsi hoc anno, urgentibus causis dispensantes, expressè præscripsimus.* Nota to *sicut aliàs hìc Romæ*, ergò clarè exprimit noster Papa *Benedictus* Decretum illud, ubi simul præscripta fuit quoad dispensatos unica come-

stio, et esus carnium tantùm salubrium, fuisse particulare solùm pro Roma. Noster autem Pontifex tale Decretum ampliavit quidem pro tota Ecclesia quoad partem unicæ comestionis, non verò quoad prohibitionem carnium insalubrium. Advertendum tamen, quòd in bulla, *Libentissimè*, ejusdem *Benedicti XIV.* dicitur, quòd, interveniente aliquâ urgentissimâ necessitate dispensandi ad esum carnium cum universa quadam civitate, aut gente, tunc tantùm à Sede apostolica *carnis, salubris tamen, edendæ facultas concedetur.* Hoc enim æquum fuit sic disponere, et strictiùs procedere, cùm ageretur de universo populo. Quòd autem in præfata bulla disponendum sancitur pro universo populo, non habetur sancitum quoad dispensationem pro singulis personis. Sed loquendo in particulari de carne porcina, non videtur illa absolutè posse dici insalubris, cùm ipsa, ut scribit celebris medicus *Hoffman*, maximam habeat convenientiam cum sanguine humano. Refertque *Riverius* (*Instit. medic. l.* 2. *c.* 17.) id quod sentit *Galenus* de carne suilla, et ait : *Galenus humanæ carnis similem esse asserit, et si benè coquatur, omnium ciborum potissimè nutrire. Crassum et lentum habet succum, et ideò nutrimentum præbet firmum, ac durabile, quod dissipari facilè nequit.* Dicet aliquis, sed cur caro porcina vetita fuit Hebræis, nisi quia nociva? Respondetur, quòd Palæstinæ (regioni tam adustæ) prohibita fuit illa, quia sues ibi magis quàm alibi leprâ laborant, ut scribit *Calmet in Levit. c.* 11. *v.* 8. sicut ibi etiam leporina caro interdicta fuit, quæ certè inter nos non habetur ut noxia. Præterea ait *S. Thomas*, quòd carnes Judæis vetitæ aliæ interdictæ fuerunt ob nimiam humiditatem aut siccitatem, aliæ quia reputabantur immundæ, prout carnes porcinæ, et de facto ratio à Moyse prolata de tali prohibitione hæc quidem fuit, quia carnes suillæ immundæ erant : *Horum carnibus non vescemini, quia immunda sunt vobis. Levit. c.* 11. *y.* 8. *Immunda autem appellantur, quia* (*ut scribit Plutarchus*) *nullum animal ita gaudet cœno, ac sordidis locis.* Idem ait *Natalis Alexander*, et idem scripsit olim *Tertullianus* (*lib.* 2. *contra Marcionem, c.* 18.) carnes suillas vetitas esse Hebræis, ut eorum coërceretur ingluvies, et incontinentia refrænaretur.

1016. — « 3. Conditio est certa hora refectionis, quæ » est circa meridiem, nisi aliud loci consuetudo ferat. Idque

» non mathematicè computandum, sed moraliter. Dictam » autem horam notabiliter sine justa causa prævenire, mor- » tale putant *Nav. et quidam alii ;* sed probabiliùs docent » esse veniale *Tolet. et Filliuc.* eò quòd non violetur sub- » stantia, sed tantùm circumstantia. *Tol. Less. d. 2. n. 13.* » *Vide Laym. c. 3. n. 10. et seq.*

« Dixi *notabiliter*, et *sine causa* : quia prævenire ex » justa causa, v. gr. si iter faciendum, si hospites dimit- » tendi, etc. et absque ea, per mediam horam tantùm, nul- » lum peccatum videtur esse. Dilatio in vesperam, et licita » est, et laudabilis, si nihil antè sumas.

Quæritur, an antevertens notabiliter sine causa horam meridianam graviter peccet? Primitùs compertum est horam refectionis fuisse vespere post solis occasum. Deinde retroacta est ad horam nonam, nempe ad horam mediam inter meridiem, et occasum. Verùm à XIV. sæculo consuevit refectio fieri ad horam sextam, sive ad meridiem. Hæc autem hora non mathematicè, sed moraliter computanda est, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 7. ad 2.* ubi ait : *Ad jejunium requiritur hora determinata, non secundùm subtilem examinationem, sed secundùm grossam æstimationem : sufficit enim, quòd fit circa horam nonam :* hæc enim tunc erat hora refectionis. Quæ autem dicenda est notabilis anticipatio? Alii dicunt, si refectio anticipetur plùs quàm hora. Alii autem probabiliùs, si tantùm hora, ut *Azor, tom. 1. lib. 7. cap. 11. quæst. 4. Conc. t. 5. pag. 277. n. 6. Elbel tom. 2. pag. 160. n. 444. Holzm. t. 1. pag. 333. num. 6.* quamvis apud plures religiosos, ut ait *Elbel l. cit. Croix, Spor. et Tamb.* receptissima sit consuetudo anticipandi prandium per integram horam. Cæterùm omnibus licitum est anticipare infra horam, etiam sine causa. An autem notabilis anticipatio sit mortalis.

Prima sententia probabilis affirmat cum *Azor. loc. cit. Sanch. Dec. lib. 4. cap. 11. num. 51. et Navarr. Sylvest. Led. Cov. etc. ap. Salm. tr. 23. cap. 2. punct. 4. num. 86.* et hanc probabiliorem putat *Conc. l. c. n. 5.* Ratio, quia sicut datur præceptum de unica comestione, sic etiam datur de comestionis tempore.

Secunda sententia verò communior, et probabilior negat, eamque tenent cum *Bus. Less. lib. 4. cap. 2. n. 15. Tol. lib. 6. c. 2. Bon. qu. 1. p. 4. n. 3. Pal. p. 2. §. 3. n. 3. Laym. lib. 4. tr. 8. cap. 1. n. 11. Spor. de 3. præc. sect. 5. n. 23. Elbel*

p. 160. *n.* 443. *Holz. tom.* 1. *pag.* 333. *n.* 6. *Salm. dict. cap.* 2. *n.* 87. *cum Innoc. Rich. Archidiac. Vill. Fill. et Rodr.* Ratio, quia hora non est de essentia jejunii, ut ipsi contrarii fatentur, sed est circumstantia tantùm accidentalis; unde, sicut in officio divino, licèt hora recitationis sit præcepta, anticipatio tamen non est mortalis; ita nec etiam in jejunio. Hinc non valet dicere, quòd esto horæ determinatio non sit de essentia jejunii, est tamen conditio ab Ecclesia præscripta; nam respondetur, quòd hæc conditio vel non obligat sub gravi, vel an obliget sub gravi, saltem non constat; et ideò ad mortale non obligat. Neque officit, quòd anticipando, finis jejunii frustretur; quia (ut benè respondet *Elbel*) maceratio, quæ manè habenda erat, compensatur postea, licèt cum minori difficultate; sed hæc diminutio non reputatur gravis: præterea quòd finis præcepti non cadit sub præcepto. Nemo autem dubitat, quin hujusmodi notabilis anticipatio sit saltem venialis; à quo excusat quælibet causa rationabilis, nempe iter inchoandum, urgens negotium, debilitas complexionis, urbanitas, et similia. Ita *Elbel, Holzm., Sporer ll. cc. et Salm. loc. cit. n.* 90. *cum Pal. Azor. Nav. etc.* (1).

(1) Hanc secundam sententiam negantem auctor retractavit, sed ipsi textui inserere omisit. Hinc vide quæst. reform. Quær. XIII. ubi *S. Alphonsus* ita loquitur: « An in die jejunii notabiliter antevertens sine justa causa » horam meridianam graviter peccet? L. 4. n. 1016. v. Quær. dictum fuit cum » *Lessio, Tol. Bon. Laym. Salm. Castr. etc.* probabiliorem esse negativam » sententiam. Sed re melius ad trutinam revocata, dicimus cum *Azor*, » *Sanch. Nav Sylvest.* affirmativam omnino tenendam. » Rationem hujus retractationis videre est in *Hom. Apost. tr.* 12. *n.* 21. ubi S. auctor reformatam sententiam inserens, totam quæstionem de hora refectionis modo sequenti solvit: « Tertia conditio demum jejunii est hora refectionis. Hæc hora olim » erat hora post occasum solis. Deinde anteacta fuit ad horam Nonæ. Sed à » sæculo XIV. fuit anticipata ad horam Sextæ, nempe ad meridiem. Hinc dubitatum fuit an notabilis hujus horæ anticipatio in refectione sit gravis » culpa? Affirmat prima sententia cum *Azorio, Sylvio, Sanch. Natal. Alex.* » *Antoine, Franzoja, Cuniliati*, ac *Navar. Abul. Covar. et aliis apud Salm.* » et *Concinam*, qui pro hac sententia refert adesse 24. auctores. Id probatur » ex *can. Solent* 50. *dist. I.* Concilii Cabillonensis, ubi dicitur: *Nullatenùs* » *jejunare credendi sunt, qui antè manducaverint quàm vespertinum celebra-* » *tur officium.* Hinc clarè educitur quòd eo tempore (in quo refectio erat » præscripta ad horam Nonæ) hora jam spectabat ad substantiam jejunii. » Proindè *S. Thomas* scripsit: *Cùm Ecclesia instituit certum tempus come-* » *dendi jejunantibus, qui nimis notabiliter anticipat, jejunium solvit.* Alii verò » negant hodie culpam esse gravem anticipationem refectionis, ùt *Lessius*, » *Toled. Bonac. Layman*, et *Salmanticenses, cum plurimis*, qui observari » possunt apud nostrum opus morale. Dicunt isti, juxta præsentem consuetu-

Ex dictis resolves:

1017. — « 1. Non solvitur jejunium per divisionem prandii » ob negotium incidens, vel si quid sumatur per modum » medicinæ, vel ob debilitatem, aliamve causam rationabilem, » ut apud religiosos faciunt ministri, et lectores mensæ, quia » hon nisi unicam refectionem intendunt. » (*Ita Caj. Bon. Less. Pal. et Salm. ibid. n.* 51. *Et ita præscripsit S. Benedictus in Reg.* 28.) « Et hinc *Sanch. t.* 2. *opusc. lib.* 3. *c.* 1. *dub.* » 34. *Escob. t.* 1. *e.* 6. *c.* 3. *num.* 29. excusant famulos mensæ » ministrantes, si aliquid prægustent, aut ex reliquiis gulosè » sumant, tùm ut meliùs serviant, tùm ut famem sublevent; » intellige, si cum illorum refectione licita moraliter uniatur.» (*Ut ait etiam Elbel tom.* 2. *pag.* 161. *n.* 448. *cum Less. Tamb. Sporer n.* 13. *cum. Azor. Nav. Diana, et Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 1280.) « Nec solvitur per sumptionem electuariorum, » vel crebriorem haustum (ante quem modicum sumere, ne » potus noceat, permittit *Azorius*, *Esc. tom.* 1. *e.* 7. *cap.*

» dinem, horam non pertinere ad substantiam jejunii. Sed hæc ratio (pace tot » auctorum) minimè suadet, nam ipsimet, ùt sunt *Laym.* et *Salmanticenses* » non negant olim præceptum observandi horam fuisse grave, et quidem ad » substantiam jejunii pertinuisse. Hoc posito, donec non probetur hodierna » consuetudo antiquo gravi præcepto derogasse, illud sine dubio possidet; » sed hæc consuetudo non probatur, vel saltem non est certa, stantibus » tot auctoribus qui illam negant. Quapropter, licèt quondam secundæ » sententiæ adhæsi, re tamen meliùs animadversâ, nunc illam minimè pro- » babilem censeo. Deindè dubitatur quænam sit notabilis hæc anticipatio » vetita sub gravi? hora enim jejunii moraliter mensuranda est, ùt docet » S. Thomas: *Ad jejunium requiritur hora determinata non secundùm subtilem examinationem, sed secundùm grossam æstimationem, sufficit enim quòd sit circa horam nonam.* Hinc alii dicunt anticipationem notabilem esse » plùs quàm hora; idque asserunt *Salmant.* ab omnibus admitti: sed *Natalis* » *Alexand.* reprobat. Alii verò communiter assignant, tanquam gravem, an- » ticipationem unius integræ horæ; ita *Natalis Alexand. Sylvius*, *Azor.* » *Holzman*, *Concina*, *Antoine*, *Cuniliati*, et *Franzoja* locis citatis. Aliqui » autem auctores asserunt mendicantes habere privilegium à *Leone X.* anti- » cipandi refectionem per duas horas in hyeme, et per tres in æstate. Sed » *Franzoja* et *Natalis Alexand.* dicunt de hoc privilegio documenta non » ostendi, imò inquisitione adhibitâ non reperiri. Dicunt verò *Azorius*, *Syl-* » *vest. Palud.* et *Nav.*, posse excusare à culpa hanc anticipationem quamcum- » que rationabilem causam, nimirùm negotii urgentis, debilis complexionis, » necessitatis prædicandi, docendi, vel legendi in mensa, incipiendi iter, » inserviendi hospitibus, exercendi urbanitatem cum amicis; attamen mihi » suasum non est quamcumque harum causarum satis esse ad excusandum à » præcepto, quod etiam hodie est grave, sicut ostendimus.

Edit.

» 3. *num.* 28.); et quidem toties, quotics biberit, dummodò » non in fraudem jejunii, verbi gratia 5 vel 6 amygdalas, » vel quid simile. *Regin. etc. cum Diana p.* 1. *tr.* 9. *r.* 24., » quia ordinatur potiùs ad alterationem corporis, vel dige- » stionem ciborum, quàm nutritionem.

1018.— Quæritur I. an liceat sine fractione jejunii, sumere toties quoties libuerit aliquid cibi ante potum, ne potus noceat? Affirmant *Pasqual. Fag. Dian. et Leander* (*apud Salm. tract.* 23. *cap.* 2. *punct.* 3. §. 2. *num.* 66.), qui citat *D. Th. Sylv. Sanch. Bonac. etc.* Sed rectè contradicunt *Salm. ib. n.* 68. *cum Caj. Abul. etc.* qui dicunt nequaquam *D. Thomam*, nec alios citatos à *Leandro*, id permittere toties quoties, sed tantùm vix pro una vice, in quo consentiunt ipsi *Salm. et Concina tom.* 5. *pag.* 255. *n.* 3. Alii verò ut *Elbel tom.* 2. *pag.* 165. *n.* 446. cum communissima, ut asserit *Sporer sect.* 5. *n.* 14. *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *cap.* 1. *n.* 7. *Croix lib.* 3. *part.* 2. *num.* 1293. id permittunt, si non fiat frequenter (1).

1019. — Quæritur II. an *electuaria* frangant jejunium? Electuaria dicuntur ea, quæ ex electis rebus, putà ex saccharo et junipero, aut cedro conficiuntur, vulgò dicta *Conserve*, ut *Concina t.* 5. *p.* 203. *n.* 8. *et Elbel t.* 2. *p.* 161. *n.* 447. *cum D. Th.* loco mox citando; non autem intelliguntur potiones de *kaffé*, et herba *thé*, quæ omninò ad libitum quidem permittuntur, ut benè ajunt *Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1292. *Holzm. t.* 1. *p.* 337. *num.* 21. *Milante in prop. ex.* 23. *pag.* 257. *et Elbel, p.* 156. *num.* 433. *cum communi.* De præfatis autem electuariis sic docet *D. Th.* 2. 2. *qu.* 147. *art.* 6. *ad* 3. ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum: unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio: nisi fortè aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi.* Hanc doctrinam S. Doctoris communiter sequuntur *Holzm. l. c. p.* 338. *r.* 2. *Elbel, p.* 161. *num* 447. *Spor. n.* 14. *et Salm. c.* 2. *n.* 52. *cum Caj. Less. Nav. Laym. etc.* An autem hæc, ob solam delectatio-

(1) « Ita etiam permittitur sumere parum cibi, v. g. unciam, ad depellen- » dam debilitatem, ut communiter... Nonnulli hoc permittunt toties, quotics » bibendum erit, ne potus noceat; sed hoc, ut recte dicunt alii, vix potest » permitti semel atque iterum in die. » *Hom. Ap. tr.* 12. *n.* 11.

Edit.

nem sumpta, jejunium lædant? Negant *Salm. loc. cit. num. 53. cum Abul. et Sylv.* modò sumantur in parva quantitate : utuntur ratione *D. Thomæ*, scilicet quòd electuaria non sumuntur ad nutriendum, sed ad digestionem adjuvandam; sicut vinum, etiamsi verè nutriat, et ad delectationem sumatur, tamen, quia non est ad nutriendum institutum, non frangit jejunium. Sed oppositum tenendum cum *Concina pag. 203. num. 8.* qui citat *Leand. Fag. etc. ac Dian. Coord. tract. 6. r. 95. num. 2.* Ratio, quia ideo electuaria licitè sumuntur in parva quantitate, eò quòd, cùm assumuntur ut medicamentum, adest sufficiens causa excusans à veniali; cùm autem sumuntur ad delectationem, deficit causa, et propterea nequeunt sumi sine culpa. Nec obstat ratio *D. Th.*, ut suprà apposita; quia, cùm dicat S. Doctor non posse ea sumi per modum cibi, utique consequenter excludit posse sumi ad delectationem. Neque etiam valet patitas vini, nam vinum per se habet rationem potûs, et non cibi, ut per se habent electuaria. Cæterùm, ad excusandum sufficit quælibet rationabilis causa, licèt non tam gravis, putà ad digestionem ciborum, ut ait *S. Thomas*, sive ad confortandum stomachum, ad tollendum fœtorem oris, ad conservandam vocem, et similia; ita *Spor. d. n. 14. et Elbel l. c.* Et sic probabiliter excusantur ii, qui aliquid sumunt, ne vires deficiant, quando prandium differre debent ultra horam communem, ut docent *Pal. t. 7. tr. 1. d. 3. §. 2. n. 3. cum Azor. Tol. Sa, Nav. et Val. Less. ac Layman apud Croix l. 3. part. 2. n. 1282.*

1020. — Quæritur III. per quantum temporis prandium moraliter non interrumpatur, ita ut illud continuari possit? *Tamb. Dec. l. 4. c. 3. n. 16. et Fill. apud Dian. part. 1. tract. 9. r. 32.* dicunt, si nulla adsit causa, non interrumpi prandium per quadrans cum dimidio, etiamsi decreveris non ampliùs comedere; imò *Elbel tom. 2. pag. 158. n. 438.* concedit id etiam per semihoram. Per horam verò procul dubio interrumpitur prandium, ut *Salm. tr. 20. c. 21. n. 58.* Quando verò intercedit negotium *Sanch. Cons. l. 3. c. 1. d. 24. n. 1. cum aliis, et Viva qu. 10. art. 2. n. 4.* dicunt nec etiam per horam prandium interrumpi. Imò *Joan. Sanchez* extendit adhuc ad duas horas; et quamvis hoc non admittant *Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 1. n. 49.*, attamen *Tamb. Dec. l. 4. cap.*

5. §. 2. *n.* 15. *cum Fag. et Lezan. Dian. apud Croix lib.* 3. *p.* 2. *num.* 1279. absolutè concedunt, et sanè probabiliter, quando quis non sufficienter se refecit, ut ait *Holzmann. t.* 1. *p.* 338. *n.* 22. Imò *Croix loc. cit. cum Leand. Steph. et Pasqual.* adhuc probabiliter concedunt, quantumcumque fit serò, posse eum redire ad prandium : dummodò (addunt) retinuerit intentionem redeundi, et non sufficienter se refecerit. Sed casu quo aliquis non posset tolerare jejunium sine magno incommodo, puto etiam sine illa intentione, posse redire, quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem transigendum sine sufficienti refectione. Et hoc concedere videntur etiam ipsi *Salm. ibid. n.* 50. *in fine cum Lessio, Trull. et Fill.*

Quær. IV. an quis, postquam surrexit à mensa animo non ampliùs comedendi, possit iterùm ad comedendum redire? Negat *Nav.* Sed affirmant *Less. lib.* 4. *cap.* 2. *d.* 2. *Ronc. cap.* 1. *q.* 1. *r.* 1. *ac Bon. Trull. et Vill. apud Salm. cit. n.* 50. qui meritò probabile putant, si convivæ adhuc comedant, vel si in mensa apponatur aliud ferculum, quod ille ignorabat apponendum; ut ait *Sanch. n.* 5. *et Salm. ibid. cum Villal.*, quia adhuc moraliter censetur idem prandium durare. Id autem quod dicunt *Nav. Sylv. et Pal.* scilicet, quòd qui causâ itineris manè jentaculum sumpserit, non tenetur ad jejunandum, si postea non proficiscatur; rectè id negant *Salm. Less. Trull. et Fill.* nisi quando per illam unicam comestionem non possit is reliquo die commodè jejunare; nam aliàs cùm essentia non adhuc sit destructa, tenetur utique jejunium servare.

Quæritur V. quamdiu liceat protrahere prandium? Probabiliter respondet *Tamb. l.* 4. *c.* 4. §. 2. *n.* 15. *et Croix lib.* 3. *p.* 2. *n.* 1283. *cum Fagund.* licère usque ad duas horas; imò *Elbel tom.* 2. *p.* 158. *n.* 437. *cum Gobat* concedit usque ad tres, vel quatuor horas, saltem pro Germanis, juxta eorum morem; sed *Croix* meritò dubitat, an hæc consuetudo sit approbata; nisi, ut ait, post duas circiter horas apponantur sola bellaria, vel cibi leviores; maximè si postea vesperi omittatur refectiuncula; hocque ego nec approbo nec reprobo.

1021. — « Excipe tamen 1. si quis sumeret lac, jusculum, » et similia, quæ sive sorbeantur, sive comedantur, non ha- » bent rationem potûs, sed cibi, ac principaliter referuntur

» ad nutriendum.» (*Est commune apud Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 2. n. 57. cum Sanch. Trull. etc.*) « 2. Si quis poma, pira, » vel etiam uvas in magna quantitate sumeret; quia habent » rationem cibi. *Dic. et alii 6. Dian. p. 9. t. 6. r. 14.*» (*Etiamsi solùm succum deglutiat. Salm. ibid. n. 64. in fin. Et idem de uva, ex communi. Salm. ibid. n. 65. (contra Pal.). Et idem dicit Viva q. 10. art. 1. n. 8. de peponibus, vulgò* melloni d'acqua, *ut est communissima contra quemdam Anonymum, qui improbabiliter contrarium scripsit.*) « 3. Nisi quis in ma- » gna quantitate electuaria in fraudem jejunii sumeret. Qui » verò in potu valde excederet, contra temperantiam quidem, » non tamen contra jejunium peccaret, saltem mortaliter. » *Laym. loc. cit. n. 7.*

1022. — Quæritur hìc I. An potus vini frangat jejunium? Non dubitandum, quòd, ut testantur plures patres, *S. Chrysost. S. Hieronymus, S. Basilius, etc.* juxta primam Ecclesiæ disciplinam antiqui christiani in jejuniis omninò vino abstinebant. Sed nec etiam dubitandum, quòd hodierno tempore potio vini non est interdicta, si sumatur in comestione, vel extra, ad sedandam sitim, vel ad digestionem juvandam; sic docet *S. Thomas* 2. 2. *qu. 47. a. 6.* ad 2. *Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam* (aliàs *sumptionem*, juxta *Billuart*) *potùs.... licèt aliquo modo nutriat.* Et patet *ex c. Denique, dist. 3.* ubi *Gregorius Magnus* sic ait: *Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omninò fugiamus.* Attamen dubium fit, an vinum sumptum extra refectionem ad sedendam famem lædat præceptum jejunii?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Sylvest. v. jejunium n. 9. Natal. Alexandr. l. 4. art. 7. Reg. 14.* Item *S. Anton. Abul. Reg. etc. ap. Salm. de 3. præc. c. 2. punct. 3. §. 2. num. 55.* Et hanc videtur tenère *D. Th. in 4. Sent. d. 15. quæst. 3. art. 4.* his verbis: *Qui potat extra horam unicæ comestionis, non dicitur bis manducare, et propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit: nisi in fraudem faciat, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid faciat.* Ratio igitur hujus sententiæ est, quia licèt bibens vinum ad famem extinguendam non peccet frangendo jejunium, peccat tamen frustrando finem jejunii. Hæc sententia est probabilis, sed probabilior est mihi sententia opposita quam tenent *Sanch. Cons. lib. 5. c. 1. dub. 23. n. 3. Navar. Sum. c. 21. num. 13.*

Azor, l. 7. *c.* 10. *quæst.* 7. *Ronc. tract.* 9. *cap.* 1. *q.* 6. qui hodiè certam vocat, *et Salm. ibid. n.* 56. *cum Less. Laym. Pal. Bonac. et aliis communiter.* Ratio, quia, ut ipse *D. Th. eod. loc. cit.* docet : *Statutum positivæ legis non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum, eò quòd modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti.* Si igitur modus virtutis, seu finis præcepti non cadit sub præcepto, ergò non peccat contra præceptum, qui modum virtutis, seu finem præcepti non observat, quia utitur jure suo. Neque huic obstat dicere, quòd, si hoc esset, non peccaret qui sine justa causa laborem assumeret, ut posset jejunium solvere; quod verum non est, ut dicemus in *Dub. seq. n.* 1045. Sed respondetur aliud esse apponere impedimentum contra præceptum, aliud contra finem præcepti : quando labor assumitur ad non jejunandum, peccatur quidem contra jejunii præceptum, eò quòd Ecclesia, præcipiendo jejunium, præcipit simul non apponere impedimentum proximum ad jejunandum; at in nostro casu potus vini ad sedandam famem non est contra præceptum jejunii, sed contra finem jejunii, qui non cadit sub præcepto, et ideò talis potus non est saltem culpa gravis; et fortè per se nec venialis, quia potu vini non omninò frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi qui ab Ecclesia vetatur.

Quæritur II. An frangat jejunium potus cerevisiæ ex hordeo, et cerasis confectæ, aut aquæ mixtæ saccharo, et succo cinnamomi, vel mali cedrini, vulgò dictæ *limonata*, sive *sorbetto?* Certè si cum parva quantitate aquæ magna rerum harum quantitas misceatur, jejunium frangitur : secùs si parva quantitas cum magna quantitate aquæ, quia tunc judicantur isti veri potus, eò quòd alia, quæ cum aqua miscentur, ita liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. Ita communiter *Wigandt p.* 738. *n.* 97. *Roncag. c.* 1. *q.* 6. *Elbel t.* 2. *p.* 156. *n.* 433. cum communissima, *Concina t.* 5. *p.* 204. *n.* 9. *Viva q.* 10. *a.* 1. *n.* 8. *Mazzotta t.* 1. *p.* 425. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1292. *cum Leand. et Steph. Tamb. de pr. Eccl. c.* 5. *n.* 8. *et Salm. loc. cit. n.* 57. Nec obstat dicere, quòd aqua mixta saccharo, cùm congeletur, mutet naturam; quia mutatio naturæ importat privationem prioris esse, ad quod redire non possit: sed aqua congelata liquefit statim ac ori admovetur, ergò naturam non mutat. Confirmatur; si gelu mutaret naturam,

accideret quòd in speciebus congelatis vini post consecrationem desineret ibi esse Christus, sed hoc est contra Rubricam Missalis (*c. 10. n. 11.*), ubi præcipitur, ut si Sanguis congeletur, debeat igne liquefieri, et sumi. Instabis : si quis uvam manibus exprimat, et succum tamen deglutiat, quippe jejunium frangit, unde non refert, quòd aqua illa liquefacta deglutiatur. Sed respondetur : Liquor intra uvas non est quidem in forma potabili, sed in forma cibi, et per masticationem deglutitur ; sed aqua congelata non jam per masticationem deglutitur, sed ore immissa, citò per se ipsius oris calore liquefit, et ad pristinum statum redit, sicque naturam potûs non amittit, et ut potus habetur.

1023. — Quæritur III. An potio *chocolatis* frangat jejunium?

Prima sententia, quam tuentur *Cardinalis Brancatius in sua Dissertat. de chocolat. Escob. t. 12. p. 93. dub. 28. Hurtad. part. 2. tract. 10. c. 5. num. 98. Holzm. tom. 1. p. 337. n. 21. Viva de 3. præc. qu. 10. a. 1. num. 8.* item *Machad. Avill. Henriq. Quintanad. apud Guimenium*, et probabilem putant *Felix Potesta p. 307. n. 2877. et Tamb. l. 4. c. 5. §. 2. n. 13.* qui testatur probabilem etiam censuisse *C. de Lugo*, negat jejunium frangere, modò fiat usus illius, ut est in Mexico ; non autem, si sumatur ad instar densæ pultis, putà si misceatur aqua in majori aut æquali quantitate. Fundamentum hujus sententiæ est prout aliqui ex citatis AA. dicunt, quia ratio potûs sumitur à materia prædominante, quæ hic est aqua. Et hoc modo sentiunt citati auctores hanc potionem posse sumi toties, quoties libuerit ; feruntque *Hurtadus*, *et Illsung. apud Holz.* eam licitam declarasse *S. Pium V.*, *Gregorium XIII. et Paulum V.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. dub. 23. n. 1. Sylvius 2. 2. q. 147. art. 6. Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. P. Conc. t. 5. p. 307. n. 4. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 2. n. 60. Dian. p. 4. tr. 4. r. 194. Ronc. tr. 9. c. 1. q. 6. r. 3. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 2. n. 9. et alii plures*, docet frangere jejunium. Ratio, quia illa tantùm potio habet rationem potûs, quæ inservit ad vehiculum alimenti, non verò quæ ipsa alimentum est, ut est lac, et jusculum ; ita et chocolates. Aliàs, si quis pisces contunderet, et in aqua mixtos sumeret, nec iste frangeret jejunium. Hoc tamen non obstante, prima sententia probabilior mihi est, sub limitationibus tamen, ut

infrà dicam. Ratio, quia potus chocolatis eo modo quo admittemus, licèt non habeat rationem potûs, cùm non deserviat ad extinguendam sitim, ut certè sentio, et licèt aliquo modo nutriat; habet tamen rationem medicinæ, quatenùs juvat ad vehendum cibum, sive ad caput, ac stomachum confortandum. Unde de hoc potu idem dici potest, quod diximus suprà de electuariis *n.* 1019. cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 6. *ad* 3. ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum; unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio.* Sed hâc ratione medicinæ non licebit sumere chocolatem, nisi in parva quantitate, et cùm aderit aliqua rationabilis causa, eo modo quo licitus est usus electuariorum. Hinc *P. Milante in prop. Alex. VII. exer.* 23. *p.* 257. loquendo de electuariis, rectè ait: *Ergo etiam ex fine in præsentiarum chocolatam ad consolidandum stomachum viri probi in moderata quantitate permittunt.* Accedit alia ratio extrinseca universalior et fortè potior, nempe consuetudinis jam hodie communiter receptæ, quæ negari non potest, et quam etiam testantur *Salm. loc. cit. num.* 62. *in fine, et Viva, Tamb. Holzm. ll. cc. ac Felix Potestas n.* 2879. *cum Ronc. l. c. suprà* ubi sic ait: *Dixi chocolatam frangere jejunium; habeo tamen rationem extrinsecam, quâ certum mihi redditur, jejunium non frangere: hæc autem fundatur in universali consuetudine, quam sciunt et tolerant prælati Ecclesiæ, quæ consuetudo legi derogavit.* Hæc autem ratio consuetudinis (etsi in alio casu) confirmatur ex *D. Th.* 2. 2. *qu.* 147. *art.* 4. *ad* 3. *in fine* ubi disserens de operariis, et peregrinantibus, an excusentur à jejuniis, ait excusandos esse, si immineat necessitas, et deinde subdit: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad superioris dispensationem, nisi fortè ubi est consuetudo, quia ex hoc ipso, quòd prælati dissimulant, videntur annuere.* Cùm verò ratione consuetudinis potus chocolatis admittitur, censeo cum *Salm. cit. n.* 62. *in fine*, hanc consuetudinem non adesse, nisi pro uno tantùm cyatho in diem, non toties quoties, ut alii dicunt.

Quænam autem quantitas censeatur parva, et juxta usum hodie permitti possit? Sanè improbabiliter *Pasqual. in suo tr. de jejun.* putat nimiam mediam unciam chocolatis, ut possit sumi pro parva materia, ineptè dicens, quòd hujusmodi

quantitas plus nutrit, quàm sex unciæ alterius cibi : unde tantùm admittit octavam, vel sextam partem unciæ ; et huic opinioni videtur adhærere *P. Conc. t. 5. p. 243. n. 5.* ubi ait solùm posse admitti aliquid pulveris chocolatis cum aqua ita admixtæ, ut aqua sapida efficiatur, et stomacho attemperetur: cæterùm *n. 6.* non dubitat chocolatem posse sumi per modum medicinæ adinstar electuarii. Contrà verò, meritò *Salm. ibid. n. 63.* rejiciunt *Leand. q. 5. §. 4. et Turrian. Sum. p. 1. c. 256. dub. 37.* qui permittunt potionem duarum unciarum chocolatis. Alii, ut *Pinellus ap. Salm. Felix Potesta, ac Auctor Adnotation. ad Anacl. de præc. Eccl. d. 2. q. 1. n. 6.* permittunt unam unciam et dimidiam chocolatis cum dimidia sacchari. Rationabiliùs tamen *Card. Brancatius* admittit potionem unius unciæ chocolatis (cum quinque unciis aquæ, ut ait) non frangere jejunium ; vel ; ut admittunt *Escobar loc. cit. Salm. cit. n. 63. in fine, Viva ut suprà, et Renzius de præcept. Eccl. c. 2. q. 18. cum Hurtad.* unam unciam chocolatis cum dimidia sacchari. Spectatâ autem hodiernâ consuetudine, *P. Milante loc. cit. p. 256.* sic scribit : *Dico in præsentiarum esse absolutè licitam chocolatæ potionem in moderata sexquiunciæ quantitate* (id est unciæ cum dimidia), *quia parvitas materiæ ex consuetudine introducta et tolerata ab Ecclesia omninò excusat à culpa. Dixi ex tolerantia Ecclesiæ, quia ex laudata permissione hodie chocolata in præfata quantitate sumpta communalis potus semel dumtaxat in die permissus evasit.* Et quidem valde probabiliter, dum communis usus fert ut mihi constat, non minùs quàm unciam cum dimidia chocolatis in ordinariis cyathis solêre immitti. Dicit autem *Viva*, quòd tunc chocolates habet rationem potûs, quando uncia chocolatis, et media sacchari, miscentur septem unciis aquæ. Sed hoc videtur contra communem usum, neque hoc congruit ci quod dicit ipse *Viva*, et quod proferunt *Leander*, *Diana*, *Escob. Potesta, etc.* nempe tunc chocolatem non habêre rationem potûs, cùm illa æquat quantitatem aquæ. Unde meliùs videtur sufficere, quòd præfata permissa quantitas sumatur cum aqua, quæ de more solet in usualibus cyathis adhibêri.

1024. — « 2. Jejunium non solvitur per collatiunculam » vespertinam, etsi hæc non ad somnum, sed ad nutritionem » ordinetur : quia consuetudo permittit. Addo, *vespertinam:* » quia sine causa non licet illam sumere manè, vel meridie:

» ex justa tamen causa licet utrumque ; ut si fiat ratione
» debilitatis, negotiorum, studiorum ; sine ea erit veniale
» tantùm, cùm non violetur substantia jejunii. » (*Ita Viva q.* 10. *art.* 3. *n.* 5. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 82. *in fin. cum Less. Tol. Sanch. Caj. Fill. et communi. Ibid. dicunt Fagund. et Leand. quòd venatio sufficit pro causa justa tempus commutandi.*)

« Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta
» vel quinta pars integræ cœnæ ; ut contra *Dian.* 1. *p. tr.* 4.
» *r.* 117. *Turr. etc.* docet *Reg. c.* 2. *l.* 6. *num.* 185. *cum Laym.*
» *c.* 1. *n.* 9. *Fill. t.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *q.* 7. *n.* 33. dicens,
» ita decisum esse in celebri academia theologorum, qui
» omnes in quartam partem consenserunt. Idem probat
» *Escob. tom.* 1. *e.* 13. *c.* 3. *n.* 61. siquidem cœna ordinaria
» duarum librarum pondus non excedet, quia talis in reliquis
» præceptis modica censetur, ac proinde tantò quis magis,
» minusve peccat, quantò magis, vel minùs transgreditur.
» Adde, quibusdam locis ex consuetudine plus permitti sæ-
» cularibus, quàm religiosis, nobilibus, quàm plebeis, et in
» frigidis regionibus, quàm in aliis, ut notat *Laym. l.* 4.
» *t.* 8. *c.* 1. *et Bon. l. c.* Plus item quibusdam in locis in
» vigilia Nativitatis Domini, et alibi in Cœna Domini, per-
» mitti ex consuetudine dicunt *Med. Cajet. n.* 34. *et Sanch.*
» *in opusc. Escob. t.* 1. *e.* 9. *c.* 3. Quod *Bon.* non improbat,
» ubi ea consuetudo est recepta.

« Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi ob nutritionem
» communiter ordinati, quippe inter fercula ferè apponun-
» tur. Permittuntur autem leviores, ut fructus, aliave ex
» saccharo, et melle confecta ; et pro more regionis parum
» butyri, et casei, ut in regionibus septentrionalibus, ob
» fructuum inopiam. *Laym. l. c. n.* 9.

1025. — In serotina igitur refectione duo spectanda sunt, quantitas, et qualitas cibi. Sed hìc ante omnia animadvertendum præcipuè in his attendendam esse consuetudinem locorum, ut benè advertunt *Caj.* 2. 2. *q.* 147. *n.* 6. §. 2. *et alii passim* : certum enim est, quòd ibi agitur de consuetudine, tam circa jejunium, quàm circa omnes alias Ecclesiæ leges, quibus nemo negat per consuetudinem derogari posse, auctoritas Doctorum recentiorum, licèt pauciorum, qui soli de posteriori moderna consuetudine testari possunt, pluris

facienda est, et sine dubio præferenda auctoritati, etsi communiori AA. antiquorum, qui nihil de consuetudine imposterùm introducenda scire poterant. Cùm autem auctores de aliqua consuetudine testantur, id non temerè, et sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est. His positis, omnibus patet, quòd antiquitùs, præter unicam comestionem, nulla alia refectio cibi permittebatur. Tractu temporis introductum fuit aliquid parum sumere fructuum, herbarum aut dulciarium ad medicinam, ne potus nocêret, ut testantur *D. Antonin. et Caj.* de suo tempore. Postmodùm consuetudo obtinuit, etiam ad nutriendum sumere aliquid panis, et fructuum, usque ad tres, vel quatuor uncias, ut aliqui DD. dicebant; vel usque ad sex, ut alii putabant. Recentiorum autem, quoad quantitatem pertinet, alii, ut *Holz. t. 1. p.* 338. *n.* 23. *cum Laym. Fill. Reg. Spor. t. 1. p.* 293. *n.* 26. *Wigandt p.* 139. *resp.* 5. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1299. *cum Bus. et Elbel t.* 2. *p.* 175. *n.* 481. *cum Henno, et aliis, Anacl. p.* 387. *n.* 27. dicunt ex consuetudine permitti jejunantibus quartam partem cœnæ; sed hæc regula non multùm mihi arridet, nam vel potest esse nimis indulgens, et ideò reprobant eam *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 71. *et Diana p. 1. tr.* 9. *r.* 1. *cum aliis*, vel saltem est valde obscura, scrupulisque obnoxia. Meliùs igitur alii communiter asserunt permitti in collatiuncula octo uncias cibi: ita *Palaus t.* 7. *tr.* 1. *d.* 3. §. 2. *n.* 7. *Ronc. de* 3 *præc. c.* 1. *q.* 5. *r.* 1. qui asserit sic ferre hodie praxim timoratorum. *Viva eod. tit. q.* 10. *art.* 3. *n.* 1. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 3. *n.* 1. *Elbel t.* 2. *p.* 180. *n.* 495. *Felix Potesta de pr. Eccl. n.* 2886. *Mazzotta t.* 1. *p.* 428. *Diana p.* 1. *tr.* 9. *r.* 1. qui ait hanc sententiam ab omnibus admittendam, et *Salm. ibid. n.* 72. *cum Vill. Turr. Pasq. Led. Trull. Leand. etc. communiter*, qui dicunt sic hodie tenêre communem piorum usum, et sic practicari ab eodem suorum discalceatorum ordine, sicut apud ipsos *Salm.* testatur *Fagund. ex Suar.* Idem confirmat *P. Milante in prop. Alexandri VII. exerc.* 23. *p.* 258. qui Auctor, licèt rigidarum sententiarum fautor sit, tamen non dubitat sic asserere: *Ut cœnula ista innoxia sit, debet esse modica, ita ut octo unciarum pondus ordinariè haud excedat quantitas illa, quæ pro refectione sumitur; ita quidem universim viri quâ pietate, quâ doctrinâ*

pollentes, docent, et ad praxim deducunt. Dixi ordinariè, *quia justa ex causa poterit esse majoris ponderis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento.* Quod ultimum etiam communiter DD. admittunt. Quapropter cùm censeant *Salm. cit. n.* 72. *cum Sanch. Viva n.* 3. *Elbel t.* 2. *p.* 180. *n.* 494. *Spor.* §. 3. *n.* 2. *et Vivald. Tamb. Leand. ac Diana apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1300. duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem; consequenter tenêre debent, eum à culpa excusari, qui majori indiget nutrimento, et per duas tantùm uncias cœnulam excedit. Cæterùm, quantitas octo unciarum ita hodie usu recepta est, ut indistinctè permittatur, etiam iis qui cum illa ad satietatem reficiuntur; ut dicunt *Spor. ad* 3. *præc. de jejun. n.* 27. *Croix n.* 1299. *cum Vill. Faq. et Bon. Tamb.* §. 3. *n.* 1. *Elbel t.* 1. *p.* 180. *n.* 491. *et Holzm. tom.* 1. *p.* 339. *n.* 24. *cum communi.*

In vigilia autem Nativitatis Domini ex consuetudine permittitur quantitas duplò major, ut dicunt *Viva art.* 3. *n.* 2. *Holzm. n.* 25. *Mazz. t.* 1. *p.* 278. *Ronc. l. c. r.* 2. Imo *Sanch. Cons. l.* 3. *c.* 1. *dub.* 26. *n.* 6. *cum Metin. Elbel p.* 181. *n.* 496. *Pal.* §. 2. *n.* 7. *et Salm. loc. cit. n.* 73. *cum. Mol. Barb. Led. Fag. etc.* dicunt in ea nocte posse sumi quantumlibet de fructibus, herbis, et dulciariis, non autem de pane; quia hanc asserunt esse consuetudinem Ecclesiæ ab omnibus receptam. Hanc tamen consuetudinem *Mazzotta* apud nos negat adesse; et ego cum *Pasq. Dec.* 92. *n.* 2. *et Renzi t.* 2. *p.* 589. *quæst.* 6. saltem de illa dubito. Duplicem autem refectiunculam *Sanch. Az. Dian. Tamb. etc. apud Croix n.* 1301. *Mazz. et Ronc. ll. cc.* admittunt, etiamsi vigilia Nativitatis adveniat in Sabbato Quatuor Temporum, hoc est etiamsi festum Nativitatis accidat in die lunæ; quia id conceditur ratione lætitiæ, et solemnitatis. Probabiliùs tamen advertit *Sanch. l. c. n.* 6. quòd si quis in meridie anteverteret refectiunculam, non posset excedere octo uncias, quia tunc non adhuc festum incœpit. In vigilia autem Paschatis, aut Pentecostes dicunt *Viva et Salm.* non permitti duplicem cœnulam, sed tantùm posse sumi ex consuetudine decem vel undecim uncias cum *Leand. Pasq. et Quintan.* sed de hac consuetudine apud nos etiam dubito.

1026. — Quoad qualitatem verò cibi in cœnula sumendi, hodie commune est posse comedi panem, fructus, olcas,

herbas, et dulciaria, ut dicunt *Viva q. 10. art. 1. n. 8. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 3. n. 77. cum Laym. Nav. Azor. Pal. etc. communiter.* Cæterùm *Spor. t. 1. ad 3. præc. n. 32. Elbel t. 2. p. 176. n. 483. cum March. Tamb. et Burghaber*, dicunt quòd spectatâ modernâ consuetudine, tuta est sententia, quòd in collatione vespertina non est attendenda qualitas ciborum, sed tantùm quantitas; adeò ut ex omnibus cibis, qui die jejunii sumi possunt in prandio; etiam piscibus, leguminibus, ovis, etc. adhuc liceat sumere in cœna. His videtur se adjungere *Bonac. de præc. Eccl. d. ult. q. 1. p. 3. n. 3.* dicens: *Ex quo patet in secunda refectiuncula magis servandam esse quantitatem, quàm cibi qualitatem.*

1027. — Huic opinioni non universè acquiescendum est, nam dubitatur I. An in cœnula liceat sumere ova, cui hæc sint permissa? Affirmat *Sporer ut suprà tom. 1. p. 284. n. 32. cum Pasq. et Vivald. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1303.* Sed hoc omninò negandum, ut dicunt *Viva q. 10. a. 3. n. 3. Potesta de præc. Eccl. n. 2886. Mazzotta t. 1. p. 427. Ronc. l. c. et Tamb. t. 4. c. 5. §. 3. n. 5. cum Sanch. Fill. et Diana.* Ratio, quia ova sunt maximæ substantiæ, et ideò à consuetudine communiter rejiciuntur. Tantùm permittunt *Busemb. ut suprà, Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9. Holz. tom. 1. p. 339. n. 23. et Elbel to. 2. p. 176. n. 483.* pro regionibus frigidioribus sumere parum casei, vel butyri. Verumtamen *Viva, Potesta, Tamb. ll. cc. et Mazz. tom. 1. p. 427.* id indiscriminatim permittunt. Hocque probabiliter apud nos admittitur, et in usum deducitur à pluribus perdoctis junioribus, et præsertim à doctissimo meo Magistro ac Illustrissimo Episcopo D. Julio Torni, pro eis qui jam dispensati sunt ad lacticinia; modò non sumatur plus quàm una uncia casei, vel ad summum una cum dimidia. Idem sit *Palaus §. 2. n. 6.* de biscoctis cum ovis, vel butyro confectis, modò eorum non sumatur plus quàm una vel altera uncia.

Hìc notandum, quòd nuper per quemdam confessarium supplicatus fuit SS. Pontifex *Bened. XIV.*, ut explicaret an revera licèret in serotina collatiuncula parum casei sumere iis, qui in Quadragesima et vigiliis sunt dispensati ad lacticinia? Pontifex supplicationem transmisit ad S. Pœnitentiariam, quæ sic rescripsit: *Sacra Pœnitentiaria optimè conscia mentis Sanctitatis suæ ex speciali auctoritate ejusdem*

respondet non licère. Rationem afferens quòd illud *jejunantes*, expressum in bulla *Libentissimè*, præfati Nostri Pontificis *Benedicti XIV.* (ubi dictum fuit dispensatos ad carnes, vel ad lacticinia, *opus habere eo cibo eâque uti portione, quibus utuntur omnes jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*) intelligitur de rigorosè jejunantibus quadragesimali jejunio, in quo tam carnes, quàm ova et lacticinia vetantur.

Deinde dubium subortum fuit, an S. Pœnitentiaria illud, *Optimè conscia mentis, etc.* dixerit ex sua interpretatione, vel ex proprio oraculo Pontificis? Idcircò idem confessarius item Papam supplicavit, ut ipsemet mentem suam explicaret. Venit responsum (quod ego ipse authenticum observavi, et nunc apud me est) in quo sic dicitur: *Sacra Pœnitentiaria de mandato SS. Domini, qui suis ipsis oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere, respondet vera esse, et pro veris habenda quæ constat ab eadem Pœnitentiaria fuisse rescripta. Datum Romæ in Pœn. die* 23. *Julii* 1756.

Sed super hoc aliud dubium aliquibus factum fuit, an hujusmodi declaratio Pontificis indigeat universali promulgatione, ut fideles obliget. Dubitatio orta fuit ex eo quod dicunt DD., nimirùm quòd interpretationes, sive declarationes, etiam authenticæ, factæ scilicet ab ipso legislatore, vel à successore, aut ejus superiore, indigent promulgatione, ut vim legis habeant. Attamen dicimus distinguendam esse declarationem purè talem, à declaratione non purè tali, sive ab interpretatione. *Declaratio purè talis* est illa quæ clarè à principio inest in ipsa lege, id est cùm sensus declaratus totus jam in lege continebatur, v. gr. si lex loquatur de alio, et dubitetur, an de filio legitimo, vel spurio; si legislator declarat intelligi de legitimo, jam sensus clarè in lege inest in principio. *Declaratio* autem *non purè talis* sive interpretatio est illa, cujus sensus non clarè est in lege imbibitus, sed infertur ex aliquo argumento, putà quòd nomine patris veniat etiam avus, nomine mortis naturalis veniat etiam civilis et similibus.

Hinc dicimus cum sententia communi, quam tradunt *Castrop. t.* 3. *d.* 3. *p.* 3. §. 3. *num.* 3. *cum Suar. Vasq. Salas, etc. citatis ibid. Holzm. t.* 1. *de lege p.* 112. *num.* 545. *Spor. supplem. eod. tit. c.* 1. *p.* 47. *num.* 330. *La Croix loc. cit. n.* 824. *Salm. tr.* 11. *de leg. c.* 3. *punct.* 2. §. 2. *n.* 30. quòd

» ad nutriendum.» (*Est commune apud Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 2. n. 57. cum Sanch. Trull. etc.*) « 2. Si quis poma, pira, » vel etiam uvàs in magna quantitate sumeret; quia habent » rationem cibi. *Dic. et alii 6. Dian. p. 9. t. 6. r. 14.*» (*Etiamsi solùm succum deglutiat. Salm. ibid. n. 64. in fin. Et idem de uva, ex communi. Salm. ibid. n. 65.* (*contra Pal.*). *Et idem dicit Viva q. 10. art. 1. n. 8. de peponibus, vulgò* melloni d'acqua, *ut est communissima contra quemdam Anonymum, qui improbabiliter contrarium scripsit.*) « 3. Nisi quis in ma- » gna quantitate electuaria in fraudem jejunii sumeret. Qui » verò in potu valde excederet, contra temperantiam quidem, » non tamen contrà jejunium peccaret, saltem mortaliter. » *Laym. loc. cit. n. 7.*

1022. — Quæritur hìc I. An potus vini frangat jejunium? Non dubitandum, quòd, ut testantur plures patres, *S. Chrysost. S. Hieronymus, S. Basilius, etc.* juxta primam Ecclesiæ disciplinam antiqui christiani in jejuniis omninò vino abstinebant. Sed nec etiam dubitandum, quòd hodierno tempore potio vini non est interdicta, si sumatur in comestione, vel extra, ad sedandam sitim, vel ad digestionem juvandam; sic docet *S. Thomas 2. 2. qu. 147. a. 6.* ad 2. *Non autem intendit Ecclesia interdicere abstinentiam* (aliàs *sumptionem*, juxta *Billuart*) *potùs.... licèt aliquo modo nutriat.* Et patet *ex c. Denique, dist. 3.* ubi *Gregorius Magnus* sic ait: *Vinum quoque ita bibere permittitur, ut ebrietatem omninò fugiamus.* Attamen dubium fit, an vinum sumptum extra refectionem ad sedendam famem lædat præceptum jejunii?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Sylvest. v. jejunium n. 9. Natal. Alexandr. l. 4. art. 7. Reg. 14.* Item *S. Anton. Abul. Reg. etc. ap. Salm. de 3. præc. c. 2. punct. 3. §. 2. num. 55.* Et hanc videtur tenêre *D. Th. in 4. Sent. d. 15. quæst. 3. art. 4.* his verbis: *Qui potat extra horam unicæ comestionis, non dicitur bis manducare, et propter hoc nec statutum Ecclesiæ frangit: nisi in fraudem faciat, quia legem violat, qui in fraudem legis aliquid faciat.* Ratio igitur hujus sententiæ est, quia licèt bibens vinum ad famem extinguendam non peccet frangendo jejunium, peccat tamen frustrando finem jejunii. Hæc sententia est probabilis, sed probabilior est mihi sententia opposita quam tenent *Sanch. Cons. lib. 5. c. 1. dub. 23. n. 3. Navar. Sum. c. 21. num. 13.*

Azor, l. 7. *c.* 10. *quæst.* 7. *Ronc. tract.* 9. *cap.* 1. *q.* 6. qui hodiè certam vocat, *et Salm. ibid. n.* 56. *cum Less. Laym. Pal. Bonac. et aliis communiter.* Ratio, quia, ut ipse *D. Th. eod. loc. cit.* docet : *Statutum positivæ legis non attendit intentionem observantis, sed ipsum actum, eò quòd modus virtutis non cadit in præcepto, sed est finis præcepti.* Si igitur modus virtutis, seu finis præcepti non cadit sub præcepto, ergò non peccat contra præceptum, qui modum virtutis, seu finem præcepti non observat, quia utitur jure suo. Neque huic obstat dicere, quòd, si hoc esset, non peccaret qui sine justa causa laborem assumeret, ut posset jejunium solvere; quod verum non est, ut dicemus in *Dub. seq. n.* 1045. Sed respondetur aliud esse apponere impedimentum contra præceptum, aliud contra finem præcepti : quando labor assumitur ad non jejunandum, peccatur quidem contra jejunii præceptum, eò quòd Ecclesia, præcipiendo jejunium, præcipit simul non apponere impedimentum proximum ad jejunandum; at in nostro casu potus vini ad sedandam famem non est contra præceptum jejunii, sed contra finem jejunii, qui non cadit sub præcepto, et ideò talis potus non est saltem culpa gravis; et fortè per se nec venialis, quia potu vini non omninò frustratur finis jejunii, sicut frustratur per sumptionem cibi qui ab Ecclesia vetatur.

Quæritur II. An frangat jejunium potus cerevisiæ ex hordeo, et cerasis confectæ, aut aquæ mixtæ saccharo, et succo cinnamomi, vel mali cedrini, vulgò dictæ *limonata*, sive *sorbetto?* Certè si cum parva quantitate aquæ magna rerum harum quantitas misceatur, jejunium frangitur : secùs si parva quantitas cum magna quantitate aquæ, quia tunc judicantur isti veri potus, eò quòd alia, quæ cum aqua miscentur, ita liquefiunt, ut videantur propriam naturam amisisse. Ita communiter *Wigandt p.* 738. *n.* 97. *Roncag. c.* 1. *q.* 6. *Elbel t.* 2. *p.* 156. *n.* 433. cum communissima, *Concina t.* 5. *p.* 204. *n.* 9. *Viva q.* 10. *a.* 1. *n.* 8. *Mazzotta t.* 1. *p.* 425. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1292. *cum Leand. et Steph. Tamb. de pr. Eccl. c.* 5. *n.* 8. *et Salm. loc. cit. n.* 57. Nec obstat dicere, quòd aqua mixta saccharo, cùm congelctur, mutet naturam; quia mutatio naturæ importat privationem prioris esse, ad quod redire non possit: sed aqua congelata liquefit statim ac ori admovetur, ergò naturam non mutat. Confirmatur; si gelu mutaret naturam,

accideret quòd in speciebus congelatis vini post consecrationem desineret ibi esse Christus, sed hoc est contra Rubricam Missalis (*c. 10. n. 11.*), ubi præcipitur, ut si Sanguis congelctur, debeat igne liquefieri, et sumi. Instabis : si quis uvam manibus exprimat, et succum tamen deglutiat, quippe jejunium frangit, unde non refert, quòd aqua illa liquefacta deglutiatur. Sed respondetur : Liquor intra uvas non est quidem in forma potabili, sed in forma cibi, et per masticationem deglutitur ; sed aqua congelata non jam per masticationem deglutitur, sed ore immissa, citò per se ipsius oris calore liquefit, et ad pristinum statum redit, sicque naturam potûs non amittit, et ut potus habetur.

1023. — Quæritur III. An potio *chocolatis* frangat jejunium?

Prima sententia, quam tuentur *Cardinalis Brancatius in sua Dissertat. de chocolat. Escob. t. 12. p. 93. dub. 28. Hurtad. part. 2. tract. 10. c. 5. num. 98. Holzm. tom. 1. p. 337. n. 21. Viva de 3. præc. qu. 10. a. 1. num. 8.* item *Machad. Avill. Henriq. Quintanad. apud Guimenium*, et probabilem putant *Felix Potesta p. 307. n. 2877. et Tamb. l. 4. c. 5. §. 2. n. 13.* qui testatur probabilem etiam censuisse *C. de Lugo*, negat jejunium frangere, modò fiat usus illius, ut est in Mexico ; non autem, si sumatur ad instar densæ pultis, putà si misceatur aqua in majori aut æquali quantitate. Fundamentum hujus sententiæ est prout aliqui ex citatis AA. dicunt, quia ratio potûs sumitur à materia prædominante, quæ hìc est aqua. Et hoc modo sentiunt citati auctores hanc potionem posse sumi toties, quoties libuerit ; feruntque *Hurtadus*, *et Illsung. apud Holz.* eam licitam declarasse *S. Pium V.*, *Gregorium XIII. et Paulum V.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Sanch. Cons. l. 5. c. 1. dub. 23. n. 1. Sylvius 2. 2. q. 147. art. 6. Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. P. Conc. t. 5. p. 307. n. 4. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 2. n. 60. Dian. p. 4. tr. 4. r. 194. Ronc. tr. 9. c. 1. q. 6. r. 3. Tamb. Dec. l. 4. c. 5. §. 2. n. 9. et alii plures*, docet frangere jejunium. Ratio, quia illa tantùm potio habet rationem potûs, quæ inservit ad vehiculum alimenti, non verò quæ ipsa alimentum est, ut est lac, et jusculum ; ita et chocolates. Aliàs, si quis pisces contunderet, et in aqua mixtos sumeret, nec iste frangeret jejunium. Hoc tamen non obstante, prima sententia probabilior mihi est, sub limitationibus tamen, ut

infrà dicam. Ratio, quia potus chocolatis eo modo quo admittemus, licèt non habeat rationem potûs, cùm non deserviat ad extinguendam sitim, ut certè sentio, et licèt aliquo modo nutriat; habet tamen rationem medicinæ, quatenùs juvat ad vehendum cibum, sive ad caput, ac stomachum confortandum. Unde de hoc potu idem dici potest, quod diximus suprà de electuariis *n.* 1019. cum *D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 6. *ad* 3. ubi ait: *Electuaria, etiamsi aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum; unde non solvunt jejunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio.* Sed hâc ratione medicinæ non licebit sumere chocolatem, nisi in parva quantitate, et cùm aderit aliqua rationabilis causa, eo modo quo licitus est usus electuariorum. Hinc *P. Milante in prop. Alex. VII. exer.* 23. *p.* 257. loquendo de electuariis, rectè ait: *Ergo etiam ex fine in præsentiarum chocolatam ad consolidandum stomachum viri probi in moderata quantitate permittunt.* Accedit alia ratio extrinseca universalior et fortè potior, nempe consuetudinis jam hodie communiter receptæ, quæ negari non potest, et quam etiam testantur *Salm. loc. cit. num.* 62. *in fine*, *et Viva, Tamb. Holzm. ll. cc. ac Felix Potestas n.* 2879. *cum Ronc. l. c. suprà* ubi sic ait: *Dixi chocolatam frangere jejunium; habeo tamen rationem extrinsecam, quâ certum mihi redditur, jejunium non frangere: hæc autem fundatur in universali consuetudine, quam sciunt et tolerant prælati Ecclesiæ, quæ consuetudo legi derogavit.* Hæc autem ratio consuetudinis (etsi in alio casu) confirmatur ex *D. Th.* 2. 2. *qu.* 147. *art.* 4. *ad* 3. *in fine* ubi disserens de operariis, et peregrinantibus, an excusentur à jejuniis, ait excusandos esse, si immineat necessitas, et deinde subdit: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad superioris dispensationem, nisi fortè ubi est consuetudo, quia ex hoc ipso, quòd prælati dissimulant, videntur annuere.* Cùm verò ratione consuetudinis potus chocolatis admittitur, censeo cum *Salm. cit. n.* 62. *in fine*, hanc consuetudinem non adesse, nisi pro uno tantùm cyatho in diem, non toties quoties, ut alii dicunt.

Quænam autem quantitas censeatur parva, et juxta usum hodie permitti possit? Sanè improbabiliter *Pasqual. in suo tr. de jejun.* putat nimiam mediam unciam chocolatis, ut possit sumi pro parva materia, ineptè dicens, quòd hujusmodi

quantitas plus nutrit, quàm sex unciæ alterius cibi : unde tantùm admittit octavam, vel sextam partem unciæ ; et huic opinioni videtur adhærere *P. Conc. t. 5. p. 243. n. 5.* ubi ait solùm posse admitti aliquid pulveris chocolatis cum aqua ita admixtæ, ut aqua sapida efficiatur, et stomacho attemperetur: cæterùm *n. 6.* non dubitat chocolatem posse sumi per modum medicinæ adinstar electuarii. Contrà verò, meritò *Salm. ibid. n. 63.* rejiciunt *Leand. q. 5. §. 4. et Turrian. Sum. p. 1. c. 256. dub. 37.* qui permittunt potionem duarum unciarum chocolatis. Alii, ut *Pinellus ap. Salm. Felix Potesta, ac Auctor Adnotation. ad Anacl. de præc. Eccl. d. 2. q. 1. n. 6.* permittunt unam unciam et dimidiam chocolatis cum dimidia sacchari. Rationabiliùs tamen *Card. Brancatius* admittit potionem unius unciæ chocolatis (cum quinque unciis aquæ, ut ait) non frangere jejunium ; vel ; ut admittunt *Escobar loc. cit. Salm. cit. n. 63. in fine, Viva ut suprà, et Renzius de præcept. Eccl. c. 2. q. 18. cum Hurtad.* unam unciam chocolatis cum dimidia sacchari. Spectatâ autem hodiernâ consuetudine, *P. Milante loc. cit. p. 256.* sic scribit : *Dico in præsentiarum esse absolutè licitam chocolatæ potionem in moderata sexquiunciæ quantitate* (id est unciæ cum dimidia), *quia parvitas materiæ ex consuetudine introducta et tolerata ab Ecclesia omninò excusat à culpa. Dixi ex tolerantia Ecclesiæ, quia ex laudata permissione hodie chocolata in præfata quantitate sumpta communalis potus semel dumtaxat in die permissus evasit.* Et quidem valde probabiliter, dum communis usus fert ut mihi constat, non minùs quàm unciam cum dimidia chocolatis in ordinariis cyathis solêre immitti. Dicit autem *Viva*, quòd tunc chocolates habet rationem potûs, quando uncia chocolatis, et media sacchari, miscentur septem unciis aquæ. Sed hoc videtur contra communem usum, neque hoc congruit ei quod dicit ipse *Viva*, et quod proferunt *Leander, Diana, Escob. Potesta, etc.* nempe tunc chocolatem non habêre rationem potûs, cùm illa æquat quantitatem aquæ. Unde meliùs videtur sufficere, quòd præfata permissa quantitas sumatur cum aqua, quæ de more solet in usualibus cyathis adhibêri.

1024. — « 2. Jejunium non solvitur per collationculam » vespertinam, etsi hæc non ad somnum, sed ad nutritionem » ordinetur : quia consuetudo permittit. Addo, *vespertinam:* » quia sine causa non licet illam sumere manè, vel meridie:

» ex justa tamen causa licet utrumque : ut si fiat ratione » debilitatis, negotiorum, studiorum ; sine ea erit veniale » tantùm, cùm non violetur substantia jejunii. » (*Ita Viva q.* 10. *art.* 3. *n.* 5. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 82. *in fin. cum Less. Tol. Sanch. Caj. Fill. et communi. Ibid. dicunt Fagund. et Leand. quòd venatio sufficit pro causa justa tempus commutandi.*)

« Quoad ejus quantitatem, communiter designatur quarta » vel quinta pars integræ cœnæ ; ut contra *Dian.* 1. *p. tr.* 4. » *r.* 117. *Turr. etc.* docet *Reg. c.* 2. *l.* 6. *num.* 185. *cum Laym.* » *c.* 1. *n.* 9. *Fill. t.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *q.* 7. *n.* 33. dicens, » ita decisum esse in celebri academia theologorum, qui » omnes in quartam partem consenserunt. Idem probat » *Escob. tom.* 1. *e.* 13. *c.* 3. *n.* 61. siquidem cœna ordinaria » duarum librarum pondus non excedet, quia talis in reliquis » præceptis modica censetur, ac proinde tantò quis magis, » minusve peccat, quantò magis, vel minùs transgreditur. » Adde, quibusdam locis ex consuetudine plus permitti sæ- » cularibus, quàm religiosis, nobilibus, quàm plebeis, et in » frigidis regionibus, quàm in aliis, ut notat *Laym. l.* 4. » *t.* 8. *c.* 1. *et Bon. l. c.* Plus item quibusdam in locis in » vigilia Nativitatis Domini, et alibi in Cœna Domini, per- » mitti ex consuetudine dicunt *Med. Cajet. n.* 34. *et Sanch.* » *in opusc. Escob. t.* 1. *e.* 9. *c.* 3. Quod *Bon.* non improbat, » ubi ea consuetudo est recepta.

« Quoad qualitatem, in ea prohibentur cibi ob nutritionem » communiter ordinati, quippe inter fercula ferè apponun- » tur. Permittuntur autem leviores, ut fructus, aliave ex » saccharo, et melle confecta ; et pro more regionis parum » butyri, et casei, ut in regionibus septentrionalibus, ob » fructuum inopiam. *Laym. l. c. n.* 9.

1025. — In serotina igitur refectione duo spectanda sunt, quantitas, et qualitas cibi. Sed hìc ante omnia animadvertendum præcipuè in his attendendam esse consuetudinem locorum, ut benè advertunt *Caj.* 2. 2. *q.* 147. *n.* 6. §. 2. *et alii passim :* certum enim est, quòd ibi agitur de consuetudine, tam circa jejunium, quàm circa omnes alias Ecclesiæ leges, quibus nemo negat per consuetudinem derogari posse, auctoritas Doctorum recentiorum, licèt pauciorum, qui soli de posteriori moderna consuetudine testari possunt, pluris

facienda est, et sine dubio præferenda auctoritati, etsi communiori AA. antiquorum, qui nihil de consuetudine imposterùm introducenda scire poterant. Cùm autem auctores de aliqua consuetudine testantur, id non temerè, et sine sufficienti fundamento asseruisse credendum est. His positis, omnibus patet, quòd antiquitùs, præter unicam comestionem, nulla alia refectio cibi permittebatur. Tractu temporis introductum fuit aliquid parum sumere fructuum, herbarum aut dulciarium ad medicinam, ne potus nocêret, ut testantur *D. Antonin. et Caj.* de suo tempore. Postmodùm consuetudo obtinuit, etiam ad nutriendum sumere aliquid panis, et fructuum, usque ad tres, vel quatuor uncias, ut aliqui DD. dicebant; vel usque ad sex, ut alii putabant. Recentiorum autem, quoad quantitatem pertinet, alii, ut *Holz. t. 1. p.* 338. *n.* 23. *cum Laym. Fill. Reg. Spor. t. 1. p.* 293. *n.* 26. *Wigandt p.* 139. *resp.* 5. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1299. *cum Bus. et Elbel t.* 2. *p.* 175. *n.* 481. *cum Henno, et aliis, Anacl. p.* 387. *n.* 27. dicunt ex consuetudine permitti jejunantibus quartam partem cœnæ; sed hæc regula non multùm mihi arridet, nam vel potest esse nimis indulgens, et ideò reprobant eam *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 71. *et Diana p. 1. tr.* 9. *r.* 1. *cum aliis*, vel saltem est valde obscura, scrupulisque obnoxia. Meliùs igitur alii communiter asserunt permitti in collatiuncula octo uncias cibi: ita *Palaus t.* 7. *tr.* 1. *d.* 3. §. 2. *n.* 7. *Ronc. de* 3 *præc. c.* 1. *q.* 5. *r.* 1. qui asserit sic ferre hodie praxim timoratorum. *Viva eod. tit. q.* 10. *art.* 3. *n.* 1. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 3. *n.* 1. *Elbel t.* 2. *p.* 180. *n.* 495. *Felix Potesta de pr. Eccl. n.* 2886. *Mazzotta t.* 1. *p.* 428. *Diana p.* 1. *tr.* 9. *r.* 1. qui ait hanc sententiam ab omnibus admittendam, et *Salm. ibid. n.* 72. *cum Vill. Turr. Pasq. Led. Trull. Leand. etc. communiter*, qui dicunt sic hodie tenêre communem piorum usum, et sic practicari ab eodem suorum discalceatorum ordine, sicut apud ipsos *Salm.* testatur *Fagund. ex Suar.* Idem confirmat *P. Milante in prop. Alexandri VII. exerc.* 23. *p.* 258. qui Auctor, licèt rigidarum sententiarum fautor sit, tamen non dubitat sic asserere: *Ut cœnula ista innoxia sit, debet esse modica, ita ut octo unciarum pondus ordinariè haud excedat quantitas illa, quæ pro refectione sumitur; ita quidem universim viri quâ pietate, quâ doctrinâ*

pollentes, docent, et ad praxim deducunt. Dixi ordinariè, *quia justa ex causa poterit esse majoris ponderis, quando videlicet aliquis majori eget nutrimento.* Quod ultimum etiam communiter DD. admittunt. Quapropter cùm censeant *Salm. cit. n.* 72. *cum Sanch. Viva n.* 3. *Elbel t.* 2. *p.* 180. *n.* 494. *Spor.* §. 3. *n.* 2. *et Vivald. Tamb. Leand. ac Diana apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1300. duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem; consequenter tenêre debent, eum à culpa excusari, qui majori indiget nutrimento, et per duas tantùm uncias cœnulam excedit. Cæterùm, quantitas octo unciarum ita hodie usu recepta est, ut indistinctè permittatur, etiam iis qui cum illa ad satietatem reficiuntur; ut dicunt *Spor. ad* 3. *præc. de jejun. n.* 27. *Croix n.* 1299. *cum Vill. Faq. et Bon. Tamb.* §. 3. *n.* 1. *Elbel t.* 1. *p.* 180. *n.* 491. *et Holzm. tom.* 1. *p.* 339. *n.* 24. *cum communi.*

In vigilia autem Nativitatis Domini ex consuetudine permittitur quantitas duplò major, ut dicunt *Viva art.* 3. *n.* 2. *Holzm. n.* 25. *Mazz. t.* 1. *p.* 278. *Ronc. l. c. r.* 2. Imo *Sanch. Cons. l.* 3. *c.* 1. *dub.* 26. *n.* 6. *cum Metin. Elbel p.* 181. *n.* 496. *Pal.* §. 2. *n.* 7. *et Salm. loc. cit. n.* 73. *cum. Mol. Barb. Led. Fag. etc.* dicunt in ea nocte posse sumi quantumlibet de fructibus, herbis, et dulciariis, non autem de pane; quia hanc asserunt esse consuetudinem Ecclesiæ ab omnibus receptam. Hanc tamen consuetudinem *Mazzotta* apud nos negat adesse; et ego cum *Pasq. Dec.* 92. *n.* 2. *et Renzi t.* 2. *p.* 589. *quæst.* 6. saltem de illa dubito. Duplicem autem refectiunculam *Sanch. Az. Dian. Tamb. etc. apud Croix n.* 1301. *Mazz. et Ronc. ll. cc.* admittunt, etiamsi vigilia Nativitatis adveniat in Sabbato Quatuor Temporum, hoc est etiamsi festum Nativitatis accidat in die lunæ; quia id conceditur ratione lætitiæ, et solemnitatis. Probabiliùs tamen advertit *Sanch. l. c. n.* 6. quòd si quis in meridie anteverteret refectiunculam, non posset excedere octo uncias, quia tunc non adhuc festum incœpit. In vigilia autem Paschatis, aut Pentecostes dicunt *Viva et Salm.* non permitti duplicem cœnulam, sed tantùm posse sumi ex consuetudine decem vel undecim uncias cum *Leand. Pasq. et Quintan.* sed de hac consuetudine apud nos etiam dubito.

1026. — Quoad qualitatem verò cibi in cœnula sumendi, hodie commune est posse comedi panem, fructus, oleas,

herbas, et dulciaria, ut dicunt *Viva q. 10. art. 1. n. 8. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 3. §. 3. n. 77. cum Laym. Nav. Azor. Pal. etc. communiter.* Cæterùm *Spor. t. 1. ad 3. præc. n. 32. Elbel t. 2. p. 176. n. 483. cum March. Tamb. et Burghaber*, dicunt quòd spectatâ modernâ consuetudine, tuta est sententia, quòd in collatione vespertina non est attendenda qualitas ciborum, sed tantùm quantitas; adeò ut ex omnibus cibis, qui die jejunii sumi possunt in prandio; etiam piscibus, leguminibus, ovis, etc. adhuc liceat sumere in cœna. His videtur se adjungere *Bonac. de præc. Eccl. d. ult. q. 1. p. 3. n. 3.* dicens: *Ex quo patet in secunda refectiuncula magis servandam esse quantitatem, quàm cibi qualitatem.*

1027. — Huic opinioni non universè acquiescendum est, nam dubitatur I. An in cœnula liceat sumere ova, cui hæc sint permissa? Affirmat *Sporer ut suprà tom. 1. p. 284. n. 32. cum Pasq. et Vivald. apud Croix l. 3. p. 2. n. 1303.* Sed hoc omninò negandum, ut dicunt *Viva q. 10. a. 3. n. 3. Potesta de præc. Eccl. n. 2886. Mazzotta t. 1. p. 427. Ronc. l. c. et Tamb. t. 4. c. 5. §. 3. n. 5. cum Sanch. Fill. et Diana.* Ratio, quia ova sunt maximæ substantiæ, et ideò à consuetudine communiter rejiciuntur. Tantùm permittunt *Busemb. ut suprà, Laym. l. 4. tr. 8. c. 1. n. 9. Holz. tom. 1. p. 339. n. 23. et Elbel to. 2. p. 176. n. 483.* pro regionibus frigidioribus sumere parum casei, vel butyri. Verumtamen *Viva, Potesta, Tamb. ll. cc. et Mazz. tom. 1. p. 427.* id indiscriminatim permittunt. Hocque probabiliter apud nos admittitur, et in usum deducitur à pluribus perdoctis junioribus, et præsertim à doctissimo meo Magistro ac Illustrissimo Episcopo D. Julio Torni, pro eis qui jam dispensati sunt ad lacticinia; modò non sumatur plus quàm una uncia casei, vel ad summum una cum dimidia. Idem sit *Palaus §. 2. n. 6.* de biscoctis cum ovis, vel butyro confectis, modò eorum non sumatur plus quàm una vel altera uncia.

Illc notandum, quòd nuper per quemdam confessarium supplicatus fuit SS. Pontifex *Bened. XIV.*, ut explicaret an revera licèret in serotina collatiuncula parum casei sumere iis, qui in Quadragesima et vigiliis sunt dispensati ad lacticinia? Pontifex supplicationem transmisit ad S. Pœnitentiariam, quæ sic rescripsit: *Sacra Pœnitentiaria optimè conscia mentis Sanctitatis suæ ex speciali auctoritate ejusdem*

respondet non licère. Rationem afferens quòd illud *jejunantes*, expressum in bulla *Libentissimè*, præfati Nostri Pontificis *Benedicti XIV.* (ubi dictum fuit dispensatos ad carnes, vel ad lacticinia, *opus habere eo cibo eâque uti portione, quibus utuntur omnes jejunantes rectæ meticulosæ conscientiæ*) intelligitur de rigorosè jejunantibus quadragesimali jejunio, in quo tam carnes, quàm ova et lacticinia vetantur.

Deinde dubium subortum fuit, an S. Pœnitentiaria illud, *Optimè conscia mentis, etc.* dixerit ex sua interpretatione, vel ex proprio oraculo Pontificis? Idcircò idem confessarius item Papam supplicavit, ut ipsemet mentem suam explicaret. Venit responsum (quod ego ipse authenticum observavi, et nunc apud me est) in quo sic dicitur: *Sacra Pœnitentiaria de mandato SS. Domini, qui suis ipsis oculis retroscriptam epistolam dignatus est legere, respondet vera esse, et pro veris habenda quæ constat ab eadem Pœnitentiaria fuisse rescripta. Datum Romæ in Pœn. die* 23. *Julii* 1756.

Sed super hoc aliud dubium aliquibus factum fuit, an hujusmodi declaratio Pontificis indigeat universali promulgatione, ut fideles obliget. Dubitatio orta fuit ex eo quod dicunt DD., nimirùm quòd interpretationes, sive declarationes, etiam authenticæ, factæ scilicet ab ipso legislatore, vel à successore, aut ejus superiore, indigent promulgatione, ut vim legis habeant. Attamen dicimus distinguendam esse declarationem purè talem, à declaratione non purè tali, sive ab interpretatione. *Declaratio purè talis* est illa quæ clarè à principio inest in ipsa lege, id est cùm sensus declaratus totus jam in lege continebatur, v. gr. si lex loquatur de alio, et dubitetur, an de filio legitimo, vel spurio; si legislator declarat intelligi de legitimo, jam sensus clarè in lege inest in principio. *Declaratio* autem *non purè talis* sive interpretatio est illa, cujus sensus non clarè est in lege imbibitus, sed infertur ex aliquo argumento, putà quòd nomine patris veniat etiam avus, nomine mortis naturalis veniat etiam civilis et similibus.

Hinc dicimus cum sententia communi, quam tradunt *Castrop. t.* 3. *d.* 3. *p.* 3. §. 3. *num.* 3. *cum Suar. Vasq. Salas, etc. citatis ibid. Holzm. t.* 1. *de lege p.* 112. *num.* 545. *Spor. supplem. eod. tit. c.* 1. *p.* 47. *num.* 330. *La Croix loc. cit. n.* 824. *Salm. tr.* 11. *de leg. c.* 3. *punct.* 2. §. 2. *n.* 30. quòd

declaratio *purè talis* illius sensûs qui clarè jam inest in lege, non indiget promulgatione, sed obligat omnes qui declarationem illam jam sciunt: cùm ipsa non sit nova lex, sed à principio in lege sit imbibita. Declaratio contrà *non purè talis*, sive interpretatio alicujus sensûs obscuri vel ambigui, qui dubius est, an insit vel ne in ipsa lege, sed ex argumento infertur, hujusmodi declaratio, ut obliget, indiget promulgatione. Ut rectè ajunt *Pal. l. c. §. 1. n. 2. et Suar. de leg. l. 6. c. 1. n. 3.* quòd declarationes omnes quæ non fiunt à legislatore, sed ab ejus successore, aut superiore, semper indigent nova promulgatione, ut obligent; ratio, quia successori aut superiori non est tam aperta mens primi legislatoris, sicut ipsi legislatori nota est; ideòque, ut illi aliquid declarent, etiamsi explicarent aliquem sensum jam in lege existentem, semper opus habent recurrere ad argumenta, et interpretationes; et propterea semper videntur aliquid novi constituere. Saltem (ut ait *P. Suar. de leg. l. 4. c. 14. n. 3.*) hujusmodi declarationes, prout sunt responsa declarativa Pontificum, obstringunt ad illam interpretationem tuendam, sive ad servandum antiquum jus secundùm illam interpretationem. Verumtamen idem *Suar. eod. tit. l. 6. c. 1. n. 3.* sic addit: *Ut authentica sit interpretatio, oportet, ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promulgata, etc. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.*

His positis, concluditur in nostro casu, quòd cùm sensus explicatus à Pontifice, legis ipsiusmet conditore (nempe verbum *jejunantes* accipiendum esse pro rigorosè jejunantibus), jam totus insit in lege, totum enim quod significet abstinentiam tam à carne quàm à lacticiniis, jam in verbo *jejunantes* continetur; propterea hæc declaratio non indiget promulgatione; tùm quia explicatus est sensus jam in lege imbibitus, tùm quia ab ipso legislatore declaratus est.

Sed post hæc scripta regnans Pontifex *Clemens XIII.* per bullam quæ incipit *Appetente*, sub die 20. Dec. 1759. in hoc puncto omnia sustulit dubia, dicens: *Nova in infringendis jejunii legibus, vel opinionum commenta, vel à vera jejunii vi et natura abhorrentes consuetudines quæ humani pravitate ingenii sint invectæ, ea omnia radicitùs convellenda curetis. In quibus profectò abusum illum censemus omninò nume-*

randum, cùm nonnulli, quibus ob justas et legitimas causas ab abstinentia carnium dispensatum fuerit, licère sibi putant potiones lacte permixtas sumere: contra quam prædictus Prædecessor noster censuit tam dispensatos à carnium abstinentia, quàm quovis modo jejunantes, unicâ exceptâ comestione, in omnibus æquiparandos iis esse, quibuscum nulla est dispensatio; ac propterea tantummodò ad unicam comestionem posse carnem, vel quæ ex carne trahunt originem, adhibère. Quænam autem sint quæ ex carne originem trahunt, habetur in *Can. Denique, dist.* II. ubi dicitur: *Quæ trahunt originem sementinam à carnibus, ut sunt ova, et lacticinia.* Itaque dispensatis non permittitur in collatiuncula alius cibus, nisi ille qui permittitur non dispensatis.

1028. — Dubitatur II. An in cœnula permittantur pisces? Hìc plures concurrunt doctorum sententiæ. Id absolutè negant *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 80. *cum Sanch. Led. et Pal. ex communi*, ut asserunt, etiamsi pisces sint parvi, et siccati; quia, ut ajunt, nullibi est hæc consuetudo. Attamen *Laym. cit. n.* 9. *cum Azor.* concedit pisciculum sale coctum. *Tamb.* autem *l. c.* §. 3. *n.* 3. tenet pisces sale coctos, sive parvos, sive magnos, hodie vetitos non esse; et asserit *Viva d. a.* 3. *n.* 3. putans hanc consuetudinem jam introductam esse. Imo *Sporer loco supr. cit. p.* 284. *n.* 32. *et Elbel p.* 176. *n.* 483. *et Vivald. March. Pasqual. ac Burgh. apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1302. dicunt juxta hodiernam consuetudinem licitum esse vesci piscibus, prout in prandio, modò quantitas debita servetur. Cæterùm *Bon. dist. ult. q.* 2. *p.* 3. *n.* 3. *et Viva, d. n.* 3. *ac Mazzot. tom.* 1. *p.* 427. probabiliter ajunt, hodie ex consuetudine jam apud nos recepta (quam mihi confirmarunt alii docti et probi juniores) posse sumi in cœnula exiguam partem, v. gr. duas vel tres uncias piscis majoris. Hancque consuetudinem confirmat, et approbat ut licitam *M. Milante in prop. Alexand. VII. exerc.* 23. ubi sic ait: *Nec scrupulosus quidem theologus inficiare audet* (licitum esse vesci pisciculis recentibus), *præsertim quia viri prudentes ac docti, immò regularium communitates eisdem vesci in antipaschali jejunio consueverunt. Ut ingenuè meam in re proferam sententiam, attentâ præsenti disciplinâ, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pisces in eadem quantitate permitti existimo... Unde, sicut hodie in prandio licet grandes*

pisces comedere, licet pariter in cœnula cum debito moderamine manducare.

1029. — Dubitatur III. Utrùm liceat sumere octò uncias panis cocti cum aqua, et oleo.

Prima sententia affirmat, quam tenent *Diana p.* 10. *tr.* 14. *r.* 58. *Spor. tom.* 1. *p.* 284. *num.* 32. *cum Bassæo, ac Bon. d. ult. q.* 1. *p.* 3. *n.* 3. citans *Az. l.* 7. *c.* 8. *q.* 7. (sed non benè, nam *Azor* ibi nihil aliud admittit, nisi aliquid panis, ne alii cibi soli noceant) item *Elb. t.* 2. *p.* 181. *n.* 499. qui probabilissimam vocat, et *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 1. *n.* 9. dicit non carêre aliquâ probabilitate. Ratio, ut dicunt, tùm quia, si panis, et liquor sejunctim sumi possunt, cur non unà simul? tùm quia, licèt panis crescat pondere, non tamen acquirit rationem majoris substantiæ quoad nutritionem, sed solùm rationem temperamenti quoad cibum vehendum.

Secunda sententia verò tenenda negat, eamque docent *Pal. tr.* 30. *d.* 3. *p.* 2. *n.* 6. *Laym. l. c. Fill. tr.* 27. *p.* 2. *c.* 2. *n.* 30. *Ronc. c.* 1. *q.* 5. *r.* 2. *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1303. *Tamb. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 3. *n.* 2. qui oppositam non audet vocare probabilem, item *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 3. §. 3. *n.* 77. *cum Trull. Villal. et Reg.* idemque sentit *Viva q.* 10. *art.* 3. *n.* 4. qui asserit hanc esse communem, et contrariam non esse sequendam, ut communiter rejectam. Ratio 1. quia, esto panis coctus in aqua naturam non mutaret, tamen hujusmodi ferculum minimè est consuetudine receptum. Ratio 2. quia reverà panis per decoctionem, et fermentationem cum aqua, aliam naturam acquirit, et ita fit quid unum panis et aqua ut evadat una substantia major, et ab invicem separari nequeant. Tantùm ipse censeo admitti posse cum *Tamb. l. c.* ut quis actu, quo se reficit, infundens panem in aqua, aut vino, statim ori admoveat; quia tunc non intervenit fermentatio, et liquor deservit ad vehiculum cibi. Nec improbo quod *Salmant. ib.* nempe quinque uncias (aut saltem quatuor, ut ait *Ronc.*) panis cocti non excedere notabiliter debitam quantitatem.

Probabiliter autem licitum est in cœnula edere jusculum ex herbis coctis cum aqua, et aceto aut oleo, aut vino decocto, ut dicunt *Palaus p.* 2. §. 2. *n.* 6. *Dian. p.* 10. *tract.* 14. *r.* 58. *cum Laym. Leand. Viva q.* 10. *art.* 5. *num.* 3. *cum Bon. et Tamb. Mazzot. t.* 1. *p.* 427. *ac Salm. cit. n.* 77.

cum Nav. et Azor. nec dissentit *Wigandt p.* 139. *resp.* 5. si adsit aliqua causa, aliàs ait esse veniale. Benè tamen advertit *Viva loc. cit.* oleum, et acetum computanda esse in pondus; et ratio est, quia oleum et acetum reverà non habent rationem potûs. Admittunt autem *Salm. loc. cit.* octo uncias ex leguminibus igne tostis: negant verò posse sumi legumina cocta cum aqua, quia (ut dicunt) in hoc adversatur consuetudo; sed id concedunt *Escob. tom.* 12. *l.* 45. *dub.* 54. *num.* 293. *et* 294. *Spor. loc. cit. num.* 32. *et Elbel num.* 483. Cæterùm, quod dictum est suprà de pane decocto, fortiùs videtur posse dici de leguminibus quæ minoris sunt nutrimenti, quàm panis.

« 3. In confessione non sufficit dicere, non servavi, aut » fregi jejunium, sed addendum, utrùm refectione multi- » plici, an esu carnium. Et, si hoc, utrùm semel, an sæpiùs » quantitatem notabilem sumpserit: quia probabile satis est » etiam in hac materia, parvitatem à mortali excusare, ut » docent *Bon. t.* 2. *d. ult. p.* 1. *q.* 2. *et Tann. t.* 3. *d.* 3. *q.* 3. » *dub.* 5. v. g. si coquus, aut ægroti minister parum carnis » prægustet, *Escob. l. c. n.* 54. *Sanch. in opus. t.* 2. *l.* 5. » *c.* 1. *dub.* 12. *n.* 10. » (*Mediam unciam carnis, ait Pasq. esse materiam parvam, sed meritò rejicitur à Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 2. §. 1. *n.* 17. *qui dicunt materiam parvam esse tantùm octavam partem unciæ, ut ajunt etiam Ronc. et Dian. ap. Croix n.* 1305.) « vel ex aliis cibis quartam tantùm partem » collationis serotinæ, sive unam vel duas uncias sumat: » hanc enim esse materiam parvam, cum *Turrian. et Leon.* » docet *Diana p.* 5. *t.* 5. *r.* 11. *et p.* 8. *t.* 7. *r.* 54. esse proba- » bile. Si autem sæpiùs eodem die parum sumeret, peccaret » graviter; quia materiæ illæ coalescerent in unam magnam, » ut contra *Salas* docet *Diana p.* 3. *tr.* 6. *r.* 43. Accedit aucto- » ritas Pontificia damnans opinionem oppositam. » (*Vide propos.* 29. *inter proscriptas ab Alexandro VII.*) « Denique, si » sit in Quadragesima, addendum utrùm fregeris esu ovorum, » aut lacticiniorum? Tametsi enim *Dian. t.* 9. *r.* 54. *et t.* 6. » *misc. r.* 82. citans multos Doctores, dicat, certum esse, » quòd sit mortale, si non ex jure positivo, saltem ex con- » suetudine, in omnibus ferè mundi partibus recepta, vesci » ovis, et lacticiniis in Quadragesima: probabile tamen est, » et tutum (saltem in Germaniæ partibus) esse tantùm veniale. » *Laym. c.* 1. *n.* 3. *Fag. l.* 1. *c.* 2. *etc.* tùm quia, licèt con-

» suetudo habeat, ea tamen non semper sub peccato, præ-
» sertim mortali, obligat. *Vide Fill. t. 27. c. 3. Bon. n. 2.*
» tùm quia Ecclesia non tam graviter ad hoc obligat; ut
» patet tùm ex verbis ipsis, tùm ex faciliore dispensatione
» in his, quàm in carnibus. » (*Sed hodie hoc est improbabile ex prop. 32. damnata ab Alex. VII. relata suprà n. 1007.*)
« Ob quam causam etiam laridi et adipis usum faciliùs con-
» cedi posse pauperibus, docet *Laym. l. 4. t. 8. c. 1. n. 5.*
» Imò ait, nec divitem propter eum usum continuò da-
» mnandum esse peccati mortalis, præsertim cùm *Sylv. verb.*
» *Jejunium, et alii* dicant, ei, cui ovorum, et lacticiniorum
» usus permissus est, etiam laridi, et sagiminis permissum
» videri, idque non improbat *Azor. l. 7. c. 10. q. ult. Vide*
» *Laym.* hìc, *Fagund. p. 4. l. 1. c. 2. n. 20.* ubi dicit, pin-
» guedinem inter carnes non computari. *Vide Dian. p. 1. t. 9.*
» *r. 21.* Verùm in his videndum ubique, quid recepta pio-
» rum consuetudo ferat, à qua non temerè recedendum. *Azor*
» *l. 7. c. 10. q. ult.* » (*Vide dicta n. 1010.*).

» Dixi : *si sit in Quadragesima;* quia extra eam licitè ve-
» scitur ovis, qui debet jejunare, v, gr. ob jubilæum, *Henr.*
» *etc.* vel ex pœnitentia sacramentali, *Fag.* vel ex voto, aut
» in vigilia. *Vide Dian. p. 1. c. 9. r. 5. et 6.* » (*Vide dicta num. 1009.*)

1030. — Quæritur I. Utrùm, qui in die jejunii culpabiliter bis comedit in notabili quantitate, peccet graviter, si iterum comedat ?

Affirmat *prima sententia*, quam tenent *Wigandt p. 140. n. 101. resp. 3. Sylv. v. Jejunium, num. 22. Elbel t. 2. p. 154. q. 426. cum Med. etc. Henno :* item *Major, ac Montesin. apud Salm. de 3. præc. c. 2. punct. 1. num. 7.* Ratio, quia sicut præceptum abstinendi à carnibus est negativum, ita ut qui eas quoties comedit, toties peccet, prout omnes asserunt cum *Salm. ibid. punct. 2. §. 1. n. 29. Suar. Diana, etc. communiter, contra Palud. Tab. etc.* Sic est illud per quod præcipitur abstinentia à secunda comestione.

Negat verò *secunda sententia* communis, et probabilior, quam tenent *cum Busemb. n. 1004. Sanch. Dec. l. 4. c. 1. n. 42. et 45. Holzm. t. 1. p. 335. n. 8. Anacl. pag. 386. n. 20. Mazzotta tom. 1. p. 326. Roncaglia de 3. præcept. c. 1. q. 2. r. 2. cum Azor. Suar. Fag. Palaus tom. 7. tr. 1. d. 3. p. 2.*

§. 2. *n.* 8. *cum Caj. Val. Sa, Tol. Laym. Henr. etc. Salm. l. c. punct.* 3. §. 1. *n.* 47. *cum Bon. Trull. Fag. et Bass.* Ratio 1. ut alii dicunt, quia præceptum jejunii est positivum, cùm præcipiat principaliter per se unicam comestionem, unde non obligat semper et ad semper; et proinde qui semel illud fregit, non peccat saltem graviter iterùm comedendo; sed hæc ratio non convincit, nam si hoc esset præceptum merè positivum, peccaret qui prorsùs nihil per diem comederet. Ratio 2. potior est, quia essentia jejunii consistit in unica comestione, ut clarè videtur docere *D. Thomas* 2. 2. *q.* 147. *a.* 6. dicens: *Ecclesiæ moderatione statutum est, ut semel in die à jejunantibus comedatur.* Quapropter, destructâ essentiâ jejunii, cessat præceptum. Dispar autem est ratio præcepti abstinendi à carnibus, ibi enim essentia præcepti consistit in unica comestione, quia factâ secundâ comestione, jam jejunium solutum est; ideòque bis comedens non tenetur deinde jejunare, cùm ampliùs jejunium servare non possit. Adde, quòd hoc præceptum communiter sic DD. interpretantur; et hoc solum redderet probabiliorem sententiam nostram. Dixi autem *saltem graviter*, nam *Less. l.* 4. *c.* 2. *n.* 17. *Fill. t.* 2. *tr.* 27. *n.* 24. *et Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1263. cum communissima (*contra Pal. Anacl. et Salm. ll. cc.*) dicunt id esse veniale, eò quòd est contra finem legis, qui est carnis mortificatio: et quidem probabiliùs, quia contraïre fini legis est quædam inordinatio, quæ ab omni culpa non videtur excusari.

Quæritur II. Utrùm, qui inculpabiliter bis comedit in die, teneatur abstinêre à tertia refectione? Negant *Bonac. de præc. Eccl. d. ult. q.* 1. *p.* 3. *n.* 8. *Holz. l. c. p.* 335. *Laym. c.* 1. *n.* 13. *Pal. p.* 2. §. 2. *n.* 9. *Elbel l. c. et Spor. tom.* 1. *p.* 285. *n.* 39. quia, ut dicunt, adhuc in casu inadvertentiæ jam destructa est essentia jejunii. Sed affirmant *Azor, Val. Sa, Nav. etc. apud Bon. loc. ut sup.* Ratio, quia is qui jejunium inadvertenter fregit, materialiter tantùm fregit, et non formaliter; unde cùm primùm advertit ad jejunii legem, tenetur illam servare, ne formaliter lædat. Utraque sententia est probabilis, sed juxta dicta in præced. Quæst. prima videtur probabilior (1).

(1) In hoc Opere *S. Alphonsus* negativam, ast *in Hom. Ap. tr.* 12. *n.* 20. *in fine*, affirmativam sententiam probabiliorem vocat: attamen minime sibi contradixisse censendus est siquidem in hocce Opere cujus textum sem-

Quæritur hic III. an liceat cauponibus in die jejunii indiscriminatim ministrare omnibus cibos, et carnes? Affirmat *Viva qu. 10. a. 4. n. 7.* cum communi, etiamsi dubitent, an aliquis petens excusetur, quin eum interrogent; quia in dubio nemo præsumitur malus. Imò etiamsi certò sciant eum non excusari, concedunt tabernariis *Sanch. l. 7. cum Nav. Tol. Mol. etc. apud Viva ib.* posse adhuc invitare ad prandium; quia, ut dicunt, illa invitatio intelligitur conditionata, hoc est, *si vultis comedere, comedite apud me.* Ad carnes verò dicit *Viva* non posse invitare hospites, nisi expressè sub dicta conditione nuper annuntiata. Sed hæc duo ultima non admittimus, nisi permissivè, et accedat gravis causa excusans à peccato scandali, prout diximus *l. 3. n. 69.*

DUBIUM II.

Quæ causæ excusent à jejunio?

1031 *Quatuor sunt causæ excusantes à jejunio : I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas.*

1032 *I. Causa est* dispensatio; *possunt enim à jejunio dispensare* 1. *Papa.* 2. *Episcopi.* 3. *Parochi.* 4. *Prælati, de quibus singulatim agitur.*

1033 *II. Causa est* impotentia. *Quinam excusentur de* impotentia physica. *Resp.* 1. *Infirmi.* 2. *Pauperes.*

1034 *Quinam excusentur de* impotentia morali? *Resp. Excusantur* 1. *Qui laborant dolore capitis : vel qui nequeunt dormire : An autem hi teneantur manè sumere cœnulam?* 2. *Milites.* 3. *An uxores timentes indignationem à viris; et an viri non potentes reddere debitum.*

1035 4. *Adolescentes.*

1036 5. *Senes. Dub.* 1. *An sexagenarii robusti teneantur jejunare?*

1037 *Dub.* 2. *An fœminæ quinquagenariæ?*

1038 *Dub.* 3. *Quid de senibus habentibus votum jejunandi?*

per magis curavit, utramque sententiam in se verè probabilem appellat. Ex quo sequitur, quòd si illam probabiliorem vocet, non notabiliter aut multò sed simpliciter parum probabiliorem intelligat, quæ in ipso sensu auctoris essentialiter à merè probabili non differt. *Confer l. 1. n. 55. et 56.*

Edit.

1039 *Dub.* 4. *An religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia regulæ?*

1040 *Dub.* 5. *An jejunium, subrogatum voto castitatis, obliget sexagenarios?*

1041 *III. Causa est* labor. *Quæ sint artes per se laboriosæ? An excusentur tonsores, et sartores? An pictores, scribæ, et horologiarii? An molitores, argentarii, et sculptores?*

1042 *Qu.* 1. *An excusentur artifices divites?*

1043 *Qu.* 2. *An excusentur artifices qui possunt jejunare sine gravi incommodo?*

1044 *Qu.* 3. *An excusentur ipsi in diebus, in quibus non laborant?*

1045 *Qu.* 4. *An excusentur qui assumunt laborem in fraudem jejunii?*

1046 *Qu.* 5. *An qui laborant sine justa causa? Et an qui laborant ob rarum lucrum?*

1047 *De itinerantibus. Dub.* 1. *Quale iter sufficiat ad excusandum? Dub.* 2. *An excusentur iter facientes equis, vel rhedis?*

1048 *IV. Causa est* pietas. *An ideo opera pietatis possint sponte suscipi?*

1049 1. *Quando excusentur inservientes infirmis?* 2. *Quando peregrinantes ad loca sacra?* 3. *Quando concionatores?* 4. *Quando cantores?* 5. *Quando lectores?* 6. *Quando advocati, judices, medici, et alii professores?* 7. *Quando confessarii?*

1050 *An absentes à patria teneantur ad jejunium in illa præceptum? Et an ad jejunium loci ubi sunt?* Remissivè ad l. 1. n. 156.

1031. — « Resp. Hæ sequentes : 1. Superioris *dispensatio;* » quâ tamen non est opus, si necessitas sit evidens, sed in » dubio tantùm; idque sive ad esum carnium, sive ad se- » cundam refectionem. Talis autem superior est Episcopus, » et parochus, etiam præsente Episcopo, quando legitima » consuetudo sic habet. Imò *Sylv. et Sanch. de matr. l.* 8. *d.* 9. » *n.* 27. *et in opusc. t.* 2. *l.* 5. *c.* 1. *d.* 5. *n.* 18. absolutè af- » firmant, posse dispensare præsente Episcopo : quia, inquit, » ad Episcopum non recurritur in minimis, ut usus habet; » quod Episcopi sciunt, et non contradicunt. Verùm id to- » tum pendet ab usu, et consuetudine, sine qua non licebit. » *Vide Trull. l.* 2. *c.* 3. *d.* 7. Item prælatus, et in ejus ab- » sentia vicarius illius; ut habet *Sanch. l. c.* respectu suorum » religiosorum. Non tamen confessarius, licèt privilegiatus,

» si non sit parochus : quia non habet jurisdictionem in foro » externo. *Sanch. l. c. contra Pal.* Unde tantùm potest judi- » care de justitia causæ.» (*Vel adesse causam ad non jejunan- dum. Viva d. n.* 5.) «Causa autem valida ad dispensandum » erit vel vera, vel quæ talis putatur ; sufficit enim credulì- » tas inculpata. Item cùm quis bonâ fide putat se à jejunio ex- » cusari, etsi causa insufficiens sit, tantùm venialiter pec- » care docet *Cajet.* At si verè bonâ fide putet, se planè ex- » cusari, nullo modo peccare videtur.

« 2. Causa est *impotentia*, quâ excusantur, qui sine nota- » bili damno non possunt jejunare : ut sunt juniores usque » ad annum 21. completum ; quibus tamen post septimum » annum carnes dari non debent. Item debiles, infirmi, » convalescentes, prægnantes, lactantes, etc. » (*Etiamsi lactantes sint robustæ, ut Viva qu.* 10. *art.* 4. *n.* 3. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. §. 1. *n.* 126. *communiter. Idem Tamb. dicit de muliere mox conceptura, si jejunium ei nocére proba- biliter possit. Hinc prababilis metus gravis mali, ut ait Viva art.* 4. *n.* 2. *aut gravis incommodi, ut dicit Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1324. *cum Bon. Tamb. et Pasqual. excusat à jejunio.*) « Ratio est, quia hi omnes egent alimento multiplicato : utì » et senes communiter sexagenarii, nisi evidenter constet » posse jejunare sine damno. In dubio autem an possint, » non tenentur cum periculo tentare fortunam : quia cùm » de ætate constet, et robur sit dubium, non est expectan- » dum, donec deficiat, tunc enim irrecuperabilis est defectus. » *Gran. tom.* 2. *d.* 6. *tract.* 3. *p.* 1. *d.* 6. *sect.* 3. *num.* 39. » *Escob. Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 3. *Tan.* 2. 2. *dub.* 3. *q.* 3. *d.* 3. » *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *p.* 2. *cap.* 6. *et cæteri communiter, » contra Nav. Sa, Sanch. de matr. t.* 2. *l.* 7. *d.* 32. *n.* 17. » *et part.* 2. *consil. l.* 3. *c.* 1. *d.* 4. *n.* 7. item *Dian. p.* 1. » *tract.* 9. *r.* 20. *etc.* qui absolutè, sine omni restrictione, » sexagenarios omnes à jejunio liberant. Quam sententiam » *Trull.* tamquam communiorem et magis conformem tem- » pori, et imbecillitati humanæ, ut ait, sequitur (cum *Molf.* » *Ortiz. etc.*) *l.* 3. *c.* 2. *d.* 7. *num.* 3. præsertim cùm à scru- » pulis, quibus exponit contraria, liberat. Quidam insuper » id extendunt ad eos, qui pro toto vitæ tempore certis » diebus voverunt jejunium ; adduntque esse probabile, quòd » sufficiat, si annus 60 sit inchoatus, eò quòd is in favora-

» bilibus habeatur pro completo. *Diana p.* 3. *t.* 14. *r.* 85.
» ex *Naldo*, *et Sanch. n.* 6. item *p.* 9. *t.* 7. *r.* 73. *ex Trull. et*
» *aliis* 6. Eâdemque ætate, utì et ante annum 21. Regulares
» non tenêri ad jejunia sui Ordinis, probabile affirmat *Dian.*
» *p.* 9. *t.* 7. *r.* 73. *ex aliis* 4. qui etiam probabile censet excu-
» sari fœminas quinquagenarias, *p.* 9. *t.* 7. *r.* 93. *ex aliis* 4.
» Denique pauperes, qui non habent alium cibum præter
» prohibitum, vel non sufficientem pro unica refectione.
» *Vide Sanch. in opusc.* ubi ex *Nav. Gabr. Ang.* excusat eos
» qui laborant tertianâ, vel quartanâ, item qui ex vacuitate
» stomachi notabilem capitis dolorem vel vertiginem patiun-
» tur, vel totâ nocte calefieri, aut dormire non possunt.
» Neque hos tenêri manè sumere collatiunculam, et vesperi
» cœnam, notat *Dian. p.* 1. *t.* 9. *r.* 51. *ex Fill. et aliis* 3.
» quia nemo tenetur pervertere ordinem refectionum.

« 3. Causa est *labor*, vel officium, quocum jejunium non
» possit consistere, qualis est agricolarum, et multorum
» opificum, ut fabrorum, pistorum, sutorum, etc. (etsi de
» sutoribus neget *Angles ;* cujus sententiam *Sanch.* dicit esse
» veram, si non suant, sed tantùm scindant corium, et ma-
» teriam præparent); non tamen pictorum, sartorum, quo-
» rum labor exiguus est. Excusat etiam *Laym. l.* 4. *t.* 8. *c.* 3.
» figulos, argentarios, ferrarios lignarios, fullones, cœmen-
» tarios, coriarios, et textores. *Dian. p.* 4. *t.* 4. *r.* 138. *et*
» *Gordon. t.* 2. *l.* 6. *q.* 18. *c.* 6. versantes prælum typogra-
» phicum, non tamen typorum compositores : fossores au-
» tem, ferrarios, et similes, etiam in die uno, vel altero,
» quo non laborant, excusat *Az. etc. cum Dian. p.* 1. *t.* 9. *r.* 9.
» Similiter excusatur qui pedibus facit iter per magnam diei
» partem, ut ait *Sanch. in opusc. l. c. Vide Fill. num.* 119.
» Ratio horum omnium est, quia communiter horum vires
» non sufficiunt ad hujusmodi labores cum jejunio.

« Dixi, *pedibus;* quia multi non excusant equites; longa
» tamen equitatio ad plures dies, ut docet *Fill. tr.* 38. *c.* 6.
» meritò excusat. Ubi etiam concedit ob labores præceden-
» tes et subsequentes, posse aliquem excusari, si probabi-
» liter debilitatus, vel debilitandus putetur, ita ut officio
» ritè fungi nequeat. *Vide Bon. dist. ult. q.* 4. *num.* 11. Ex
» eodem capite doct. excusant conjugem, si debitum reddere
» non possit, quando jejunat; utì et uxorem, quæ ob ma-

» ciem non possit cum jejunio se viro gratam præstare. *Bon.* » *l. c.* Atque, universim loquendo, nemo tenetur opus, ad » quod obligatur, omittere ob præceptum jejunii, ait *Caj.* » Quod intellige, nisi ista obligatio sit valde levis, et ratio- » nabiliter postponenda obligationi jejunii.

« 4. Est *pietas*, vel majus bonum. Unde excusantur, qui » cum jejunio non possunt vacare operibus melioribus, v. g. » concionatores, præceptores ordinarii, confessarii, cantores, » et quotquot opera charitatis, et misericordiæ tam corpo- » ralia, quàm spiritualia exercent, etiam ob mercedem, si » ea cum jejunio peragere non possunt. *Fill. t. 2. tr. 27. p.* » *2. c. 6. n. 24. Azor, p. 1. l. 7. c. 28. Fern. Navar. Sylvest.* » *Fagund. etc.* Atque hi quidem omnes intelligunt, et ferè » addunt, quando eorum labores cum jejunio non possunt » consistere. *Diana* autem (absolutè loquendo) *p. 1. t. 9. r. 9.* » prædicatores, qui diebus quadragesimalibus (intelligo omni- » bus) concionantur, putat à jejunio excusandos; quia, in- » quit, summoperè laborant: non item eos, qui dominicis » tantùm concionantur, nisi sint debiles. *Sanch.* tamen *in* » *consil. p. 2. l. 5. c. 1. d. 13. n. 6. 7. et 8. Trull. l. 3. c. 3.* » *d. 7.* putant à jejunio Quadragesimæ communiter, et regu- » lariter excusari eos, qui ter, vel quater in hebdomada » concionantur cum fervore. Lectores verò *Dian. l. c. cum* » *Fagund. p. 4. lib. 1. c. 8. n. 19.* censet non omnes excu- » sandos, sed eos tantùm, quorum labor est improbus; vel » qui ita sunt debiles, ut satisfacere non possint. Idem ferè » sentit *Sanch.* licèt *l. c.* putet lectores eos, qui quotidie » quatuor lectiones legunt (ut in Societate faciunt præcepto- » res Grammaticæ) satisfacere, si media Quadragesima, sive » ter in hebdomada jejunent, eò quòd sit magnus labor, et » paucis annis sic fatigentur, ut progredi non possint; sic » ille. Verùm præstat, ut superiores, ad tollendum scrupu- » lum, cum talibus dispensent; ut monet idem *Sanch. l. c.* » Nam in omnibus istis regula certa, et universalis statui » non potest alia, quàm quòd lex Ecclesiæ non obliget cum » magna difficultate, ut notat *Laym. c. 2. n. 2.*

» 5. *Charitas*, vel etiam urbanitas secundùm quosdam, » excusat etiam à veniali eum, qui die jejunii rogatus ab » amico, modicum cibi sumit, *Med. Fab. Fill. Dian. p. 2.*

» *t.* 9. *r.* 29. vel qui ad excitandum infirmorum appetitum, » comedit parùm, etiam carnis. *Sanch. Dian. p.*3.*t.* 5. *r.* 32.

1032. — Quatuor igitur sunt causæ excusantes à jejunio: 1. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas. De his seorsim hìc, et accuratè censeo disserendum, cùm sint res omnes pertinentes ad praxim, et scitu necessariæ. Sedulò curavi super hoc puncto quamplures auctores observare, et hìc recensêre, eò quòd doctorum auctoritas in hoc redundat in probabilitatem intrinsecam, cùm agatur de re quæ valde pendet ab æstimatione sapientum. Et quia plures infrà in singulis sententiis eosdem AA. sæpè citare mihi opus erit, ideò, ne citationes iterùm semper repetam, loca doctorum de hoc puncto agentium, quos observavi, hìc congero. Hi sunt: *Sanch. Cons. l.* 5. *c.*1. *Laym. lib.* 4. *tract.* 8. *cap.* 2. *Less. l.* 4. *c.* 2. *Azorius l.* 7. *c.* 17. *Petrocorens. Escob. Palaus tract.* 30. *d.* 3. *p.* 2. §. 5. *Bon. de præc. Eccl. d. ult. qu.* 1. *p. ult. P. Concina de præc. Eccl. dissert.* 2. *Sporer Append. ad* 3. *pr. sect.* 4. §. 1. *Roncaglia tr.* 9. *de jejun. c.* 2. *Salm. de* 3. *pr. tract.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. *per totum. Wigandt tr.* 5. *e.* 4. *Holzm. t.* 1. *p.* 3. *de pr. Eccl. tr.* 1. *cap.* 3. *Abelly tr.* 2. *c.* 5. *Viva de* 3. *pr. q.* 10. *art.* 5. *Anaclet. Dec. l.* 4. *c.* 5. §. 7. *Croix l.* 3. *p.* 2. *ex num.* 1308. *Tamb. l.* 4. *c.* 5. §. 7. *Elbel Conf.* 18. *Mazzotta de* 3. *præc. d.* 1. *q.* 4. §. 4. *Felix Potesta de pr. Eccl. Renzius de pr. Eccl. etc. ut infrà.*

I. Causa est *dispensatio;* circa quam quæritur, quisnam possit in jejunio dispensare? Resp. 1. Papa habet potestatem dispensandi à jejuniis in universam Ecclesiam, et quidem validè etiam sine justa causa, quamvis non licitè. Quomodo autem peccet dispensando sine causa. Plures censent peccare graviter, ut *P. Concina pag.* 330. *n.* 2. *et Sotus, Covarr. Cordub. Tap. etc. ap. Salm. de leg. c.* 5. *punct.* 6. §. 1. *n.* 65. qui id putant probabile, quia hoc esset contra bonum commune, ad quod leges ordinantur. Sed satis probabiliter dicunt peccare tantùm venialiter *Sanch. de matr. l.* 8. *d.* 18. *n.* 7. *Laym. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 22. *n.* 13. *et Salm. l. c. n.* 66. *cum Basil. Pal. Salas, Vill. etc.* modò tamen scandalum, vel aliud damnum absit. Ratio, quia hoc quòd non omnes conformentur in observantia legum humanarum, non videtur tam gravis dcordinatio, ut damnetur dc mortali.

2. Episcopi possunt etiam dispensare cum subditis suis pro casibus occurrentibus, sed nonnisi ex justa causa; aliàs dispensatio erit nulla. Si verò causa non videatur omninò sufficiens ad dispensandum, vel dubitetur, an sufficiat, poterit Episcopus partim dispensare, et partim commutare jejunium in aliud pium opus, ut ajunt *Roncaglia c. 2. Reg. in praxi 4. et Viva n. 4. cum Tamb.* Potest etiam Episcopus ob aliquam specialem causam dispensare pro una vice in lege universalis jejunii, aut commutare, cùm ejus officium sit saluti suarum ovium invigilare, et scandala infirmorum tollere, putà si periculum sit alicubi jejunium non observari, ita *Laym. cap. 3. n. 5. Azor. c. 18. q. 5. et Salm. de 3. præc. c. 2. punct. 7. §. 4. n. 161. cum Caj. Armill. Tab. Trull.* Sed Summ. Pontif. *Benedict. XIV.* in bulla *Prodiit jam dudùm* §. 10. dixit sententiam oppositam, nimirùm non posse Episcopos pro universo grege dispensare in lege jejunii, esse non modò communiorem cum *Raynaud. Merat. Dian. Mon. Leand. et Ferrar.*, sed etiam magis rationi consentaneam. (1) Et sic ait ipse respondisse quibusdam Episcopis rogantibus, an possent vigiliam S. Mathiæ occurrentis in ultimo die bacchanaliorum ad præcedens sabbatum transferre. Hinc ipse *Benedictus* licentiam eis impertivit, ut pro illo anno prædictam vigiliam anticiparent. Vicarii autem Episcoporum non possunt dispensare, nisi ex speciali facultate ipsis concessa, ut ait *Viva art. 5. n. 5.* neque possunt dispensare abbatissæ, aliæque superiores monialium, cùm ipsæ nullam habeant jurisdictionem spiritualem; possunt tamen in aliquo casu declarare, moniales subditas ad jejunium non tenêri. Ita *Concina cum aliis passim. Vide dicenda l. 5. num. 53. et 61.*

3. Parochi, licèt dubitetur inter DD. an ex vi juris communis possint dispensare in jejuniis, jure tamen consuetudinis certè id possunt ex justa causa cum suis subditis particularibus, non verò pro tota parochia. Ita ex communi sententia, quam tenent *Laym. c. 3. num. 8. Less. n. 45. Concina p. 331. num. 4 Elbel. n. 504. Sanch. de matr. l. 8. d. 9. n. 27. Holz. pag. 436. n. 19.* (quamvis hic permittat tantùm ad unum vel alterum diem, sed alii absolutè loquuntur) item *Salm. ibid. n.*

(1) « Ad dispensandum cum integra communitate circa qualitatem ciborum, » Sedi apostolicæ reservatum est. *Hom. Ap. tr. 12. n. 22.* »

Edit.

155. *cum Cajet. Suar. Sylvest. etc.* Ratio, quia hoc expedit ad suave regimen Ecclesiæ; nimis enim grave foret ex locis remotis adire Episcopos ad obtinendam dispensationem, cujus necessitas occurrit in diem. *Vide lib.* 1. *n.* 190. *et l.* 4. *n.* 288. Imò valde probabiliter potest parochus in iis dispensare, etiam præsente Episcopo; quamvis enim parochi de jure hanc jurisdictionem non habeant; habent tamen, ut dictum est, ex consuetudine, quæ satis potest jurisdictionem tribuere, ex *c. Cùm contingat, de foro compet.*; ita *Sanch. Concina et Salm. loc. cit. cum Lop. Azor. et aliis suprà relatis.* Id possunt etiam vicarii parochorum, qui exercent actus parochiales jurisdictionem exigentes, nisi parochi expressè repugnent, ut *Salmant. cum Sanch. Palac. Pasqualig. etc.*

4. Possunt etiam dispensare cum suis subditis, et adhuc cum semetipsis, omnes prælati Religiosorum etiam inferiores, atque vicarii superiorum localium : ita *Concina p.* 331. *n.* 3. *et Elbel n.* 505. *cum aliis communiter.* Ratio, quia regulares superiores veram habent jurisdictionem spiritualem in subditos suos; ut eis provideant in illis quæ ad ipsorum bonum regimen pertinent (1).

Hìc autem maximè advertenda est de omnibus hujusmodi facultatem dispensandi habentibus doctrina communis, quam tradit *D. Thomas* 2. 2. *quæst.* 147. *art.* 4. nimirùm : *Si causa sit evidens, per seipsum licitè potest homo statuti observantiam præterire, præsertim consuetudine interveniente, vel si non posset de facili recursus ad superiorem haberi. Si verò causa sit dubia, debet aliquis ad superiorem recurrere, qui habet potestatem in talibus dispensandi.*

1033. — II. Causa est *impotentia*, sive physica, sive moralis. Ex impotentia *physica* excusantur 1. Infirmi, quibus jejunium timetur posse notabile damnum afferre; hinc dicunt *Elbel n.* 527. *et Viva art.* 3. *n.* 2. quòd si quis sibi persuadeat ex experientia, vel ex probabili ratione, jejunium graviter nociturum, non tenetur jejunare. Sed ideò etiam excusantur, qui laborant febri tertianâ, vel quartanâ, vel qui ab ea immediatè convaluerunt. *Holzm. n.* 14. Item debiles qui unà

(1) *In Hom. Ap. tr.* 12. *n.* 22. *S. Alphonsus* addit : « Sed omnes isti superiores nominati, excepto Papa, nequeunt dispensare nisi ex justa causa, secùs dispensatio est irrita. »

Edit.

vice alimentum sufficiens non possunt sumere, ut *Sanch. dub. 14. n. 11. cum Sylvest. et Angles, ac Holzm. n. 14. cum Laym.* Item prægnantes, et lactantes, quibus aliquando permittunt etiam carnes, si puer sit infirmus, aut ei immineat periculum infirmitatis, vel si mater sit debilis, ut *Ronc. c. 2. n. 1. et Holzm. n. 18.* Imò prægnantes (1) peccarent, si pluries jejunarent; secùs si unum vel alterum jejunium aliqua mulier robusta ferre vellet, ut *Petrocorens. tom. 2. p. 198. cum Nav.*

2. Excusantur pauperes, qui non habent prandium perfectum pro unica congrua refectione. Ita communiter *Less. c. 2. num. 40. Sanch. dub. 14. Elbel n. 507. Spor. n. 55. Holzm. n. 13. et alii ex D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 4.* ubi ait: *Excusari videntur illi, qui frustatim eleëmosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.* Hinc valde probabiliter dicunt *Sanch. dub. 14. n. 3. cum Angles, Salm. tr. 23. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 132. et Ronc. q. 4. r. 1.* (*contra Mazzotta*) quòd si quis non haberet nisi panem et legumina, aut herbas, non teneretur ad unicam refectionem: licèt enim esset is ad hujusmodi obsonia assuetus, tamen ideò se sufficienter sustentat, quia pluries in die, et pluries in magna quantitate se reficere solet iis cibis, qui sunt modicæ nutritionis.

1034. — Impotentia autem *moralis* etiam excusat à jejunio: et hæc est, quando jejunium non sine gravi incommodo, sive sine magna difficultate extrinseca, quæ magno incommodo æquiparatur, sustinêri potest, ut dicunt *Abelly pag. 412. n. 2. Viva n. 3. Tamb. n. 14. et Croix n. 1324. cum Bon. etc.* Hinc 1. non tenentur jejunare ii, quibus jejunium affert gravem capitis dolorem, ut dicunt *Holzm. n. 14. Elbel n. 507. et Sanch. dub. 14. n. 10. cum Abul. Navarr. et Gabr. 2.* Excusantur ii qui jejunando non possunt noctu calefieri, vel per notabile tempus somnum capere, ut communiter docent DD. ut *Sanch. dub. 14. n. 10. et Salm. ibid. n. 125. Pal. n. 9. Spor. n. 53. Holzm. num. 14. Less. n. 40. Laym. n. 3. etc.* An autem isti teneantur eo casu manè sumere collatiunculam, ut serò possint comedere, et sic servare jejunium? Affirmant *Ronc. c. 1. Reg. prax. 4. Conc. pag. 310. n. 41. Salm. c. 2.*

(1) « Aut lactantes. » *Hom. Ap. tr. 12. n. 23.*

Edit.

punct. 3. §. 3. *num.* 83. *et Croix num.* 1325. *cum Sanch. dub.* 27. *n.* 4. Ratio, quia ille qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media non difficilia. Sed valde probabiliter id negant *Elbel n.* 507. *Tamb.* §. 7. *num.* 14. *Fill. tom.* 2. *tr.* 27. *c.* 6. *n.* 130. *Viva art.* 5. *n.* 3. *cum Fagund. Diana p.* 1. *tr.* 9. *r.* 51. item *Lop. Sanctius, et Loth. ap. Croix loc. cit.* Ratio, ut alii dicunt quia nemo tenetur ordinem pervertere, sed potest communi aliorum consuetudini se uniformare. At hæc ratio debilis est, nam refectionem ad vesperam transferre, reverà non est ordinem pervertere, sed illum perfectiùs servare, cùm hæc erat antiqua disciplina. Ratio potior est, quia dilatio comestionis usque ad vesperam reverà medium est non solùm extraordinarium, sed grave afferens incommodum, cùm in eo non leve perferatur incommodum, quâ ratione derogatum est antiquæ disciplinæ, quæ olim tam rigorosè fuit observata.

3. Excusantur milites, sive sint in castris, sive in hospitiis, ut dicunt communiter *Concina pag.* 23. *n.* 2. *Roncag. c.* 2. *Reg. prax.* 2. *et Salm. cap.* 2. *punct.* 7. §. 2. *n.* 141. *cum Leand. Pasqualig. et aliis.* Ratio, tùm quia ipsi magnos labores perferunt, tùm quia statis horis non possunt comedere, nec congruum habent cibum pro jejunio.

4. Excusantur uxores, quæ aliàs jejunando magnam paterentur indignationem à viris, ut *Less. n.* 44. *Azor, c.* 18. *q.* 7. *Viva art.* 6. *n.* 6. *Sanch. de matr. l.* 9. *d.* 3. *n.* 13. *et* 26. *Salm. ibid.* §. 1. *n.* 127. *Holzm. n.* 16. *et Sporer, n.* 65. *cum Cajet. Sylvest. Nav. Laym. etc.* modò jejunium à viro non prohibeatur in contemptum religionis, vel præcepti Ecclesiæ. Pariter *Sanch. l. c. de matr. num.* 12. *Viva art.* 2. *n.* 5. *et Tamb. n.* 45. excusant à jejunio puellam petentem nuptias, si timeat jejunando notabiliter deformari. Sed rectè ait *Croix n.* 1326. hoc practicè vix esse probabile, cùm vix accidat ex jejuniis ordinariis Ecclesiæ hanc notabilem deformitatem causari. Benè autem excusantur viri, si jejunando non possent uxoribus debitum reddere, quia præceptum justitiæ debet prævalêre præcepto humano jejunii. Ita *Sanch. loc. cit. n.* 10. *cum Cajet. Arm. Nav. Sa, Val. Laym. n.* 4. *Holzm. n.* 16. *Tamb. n.* 37. *et Salm. cit. n.* 127. *cum Less. etc.* Idem sentit *Concina p.* 317. *n.* 14. sed censet tenêri virum priùs precibus hortari conjugem, ut à petendo desistat: si tamen hoc omitteret, non putarem eum peccare, saltem mortaliter.

Si autem vir servans Ecclesiæ jejunia, et alia moderata ex devotione, redderetur minùs potens ad debitum reddendum, non teneretur ab eis abstinêre; quia non tenetur cum spirituali jactura illa omittere ut potentiorem se reddat, utì dicunt *Sanch. n. 5. cum Gabr. Soto, Sylvest. Angles etc. ac Croix n. 1338. cum Cornejo, et Steph.* Non autem excusantur conjuges à jejunio, si cum illo debitum petere non possint, ut *Croix loc. cit. et Tamb. n. 40.* qui tamen *num. 41.* probabiliter excusat conjugem advertentem in altero, nisi petat, periculum incontinentiæ, gravem suspicionem concipere quòd ipse adulteratus fuerit, vel aliam diligat.

1035. — 5. Excusantur universè adolescentes usque ad annum 21. completum, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. a. 4. cum aliis communiter:* hi enim indigent majori et crebriori cibo, tam ad augmentum naturæ, quàm ad vires solidandas. Sentit autem *Durandus in 4. dist. 15. q. 10. art. 4.* quòd si aliquis adolescens esset robustus, et in ipso natura jam attigerit terminum augmenti, is teneretur ad jejunia; sed hæc opinio est contra communem, et contra *D. Thomam l. c.* qui prorsùs deobligat juvenes ante finem tertii septennii, et tantùm subdit: *Conveniens tamen est, ut etiam in hoc tempore ad jejunandum se exerceant.* An verò aliquis adolescens complens 21 annum, v. g. horâ tertiâ, vel nonâ, teneatur eo die jejunare? Negant *Escob. pag. 108. n. 364. Sporer pag. 286. n. 41. et Trull. Dian., etc. apud Salm. loc. cit. punct. 6. n. 120.* quia, ut hi dicunt, præceptum jejunii respicit totum diem integrum, tamquam unicum objectum præcepti. Sed probabiliùs affirmant *P. Conc. p. 289. n. 3. Sanch. de matr. l. 2. d. 24. n. 23. et Salm. loc. cit. cum Bon. etc.* Ratio, quia præceptum obligat statim ac tempus obligationis advenit; prout qui perveniens ad locum, ubi tenetur ad jejunium, obligatur jejunare, statim ac pervenit.

1036. — 6. Excusantur senes, sed de his dubitatur 1. an sexagenarii indistinctè sint ab obligatione jejunii immunes? Communiter DD. docent sexagenarios excusari in dubio de validitate virium, nisi oppositum constet, ita *Bon. p. ult. n. 4. Less. n. 41. Laym. n. 2. Sanch. d. 4. n. 7. Abelly n. 2. Sporer n. 50. cum Navarr. Tol. etc.* Ratio, quia in istis præsumptio in dubio stat pro imbecillitate virium, ut à

jejunio excusari censeantur. Sed dubium fit, an teneatur jejunare, si quis certè robustus inveniatur?

Prima sententia affirmat, eamque tenent *Fill. tr.* 27. *c.* 6. *q.* 4. *n.* 112. *Elb. n.* 458. *Bon. p. ult. n.* 4. *cum Valent. Abul. Rodr. Reg. Laym. n.* 2. *cum Navarr. Caj. Tol. Sa, etc.* Ratio, quia illi qui in ea ætate vires validas habent, non reputantur ut senes. Hæc quidem est probabilis, sed non minùs probabilis est *sententia opposita*, quam tenent *Sanch. de matr. lib.* 7. *d.* 22. *n.* 17. *Escob. pag.* 108. *n.* 367. *Holz. n.* 17. *Ronc. q.* 4. *r.* 1. qui eam tutam vocat, *Viva art.* 6. *n.* 8. *cum Trull. Molf. etc. Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *punct.* 7. §. 1. *num.* 130. *cum Villal. Leand. etc.* et probabilem putant *Azor, cap.* 17. *quæst.* 4. *Palaus* §. 3. *num.* 6. *cum Sa, et Angles, Elbel p.* 166. *num.* 458. *ac Mazz.* Ratio, tùm quia sic fert universalis consuetudo, ut testantur communiùs DD. apud *Ronc.;* tùm quia aliàs esset res multis scrupulis obnoxia, examinare, an aliquis sexagenarius sit vel ne sufficienter robustus ad jejunium sustinendum. Sed ratio potior est, quia hujusmodi senes, tam ob virium imbecillitatem, quàm ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori; et licèt nonnulli in tali ætate robusti videantur, eorum tamen robur est de facili illusivum, et inconstans, cùm negari non possit in hujusmodi senibus vires deficere et prolabi in interitum, ita ut si in morbum incidant, difficulter perfectè convalescant, unde *Galenus l.* 3. *de Sanit. tuenda* sic dixit: *Senibus simili ratione iis, qui ex morbo convalescunt, in victu esse curandum.* Hinc commune adagium prodiit: *Senectus ipsa morbus est.*

Nec obstat dicere cum *Elbel*, quòd senes ante sexagenarium annum certè tenentur ad jejunium: unde cùm dubium accedat, an deinde ob ætatem excusantur, possidet præceptum. Nam respondetur I. quòd, cùm dubitatur, an lex comprehendat aliquem casum, aut subjectum, non obligat; quia tunc prorsùs perinde est, ac si dubitetur, an existat lex vel non pro illo casu, aut subjecto: et ideò possidet libertas, ut docent *Sanch. Dec. l.* 1. *c.* 10. *n.* 33. *Palaus t.* 1. *tr.* 1. *d.* 3. *p.* 7. *n.* 2. *cum Salas, Salm. de leg. c.* 2. *punct.* 6. *n.* 110. *et Tamb. Dec. lib.* 1. *c.* 3. §. 7. *verb. Leges, n.* 1. An verò sexagenarii comprehendantur à lege, vel

non, est quidem dubium, imò valde probabiliter negatur, ut ostendimus; unde hoc casu, non lex, sed libertas possidet. Respondetur 2. quòd, etiamsi eo casu possessio staret pro lege, sexagenarii nec etiam tenentur ad jejunium; quia, cùm senes ad eam ætatem perveniunt, duabus ipsi obligationibus obstringuntur, unâ servandi præceptum Ecclesiæ, alterâ tuendi valetudinem; unde sicut in dubio prudens timor gravis incommodi excusat à recitatione officii, ut communiter dicunt *Holz. t. 1. pag. 451. n. 486. Viva de 1. præc. q. 3. art. 6. n. 3. Salm. de Hor. canon. c. 3. punct. 6. §. 1. n. 36. cum Sanch. Pelliz. Trull. et aliis*, ac ipse *Elbel t. 2. p. 556. n. 443.* ita excusat etiam sexagenarios à præcepto jejunii; præceptum enim naturale servandi sanitatem præponderat præcepto ecclesiastico jejunii, cùm in talibus senibus adhuc robustis, ut ait *Palaus l. c. n. 8.* semper adest periculum moraliter certum gravis nocumenti, aut diminutionis virium, quæ semel amissæ, nunquam recuperantur.

An autem annus sexagesimus debeat esse completus, ad excusandum? Affirmant *Sporer, et Elbel ll. cc.* Sed alii dicunt sufficere, ut sit inchoatus. *Viva art. 6. n. 8. Mazz. t. 1. p. 428. Diana p. 6. tr. 14. r. 83. cum Naldo;* et probabile putat *Pal. §. 5. n. 6. cum Sa, Angles, et Llamas.* Ratio, quia communiter dicitur sexagenarius, qui annum sexagesimum inchoavit.

1037. — Dubitatur 2. An excusentur à jejunio fœminæ quinquagenariæ?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Escobar p. 109. nu. 372. Renzius p. 593. quæst. 4. et Narbona, Machad. ac Pelliz. ap. Dian. p. 9. tract. 7. r. 73.* et hanc approbat etiam *Sanchez*, qui licèt *in tr. de matrim.* in dubium revocaverit, in Opusculo tamen conciliorum *dub. 4. n. 6. cum Cajet. et aliis* eam absolutè docet, et probabilem putant *Viva art. 6. n. 8. et Mazzot.* Ratio istorum, quia in fœminis antecedit senectus, ita ut quinquagenariæ nequeant ampliùs generare.

Secunda sententia verò, quam tenent *Laym. c. 3. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 151. Tamb. §. 7. n. 5. Croix n. 1318. Holz. p. 336. n. 17. Elbel p. 84. n. 507. Anacl. p. 393. n. 64.* negat quinquagenarias excusari, nisi adsit specialis circumstantia infirmitatis, vel debilitatis; quia experientia

constat, quòd fœminæ sine detrimento valetudinis faciliùs jejunant, cùm ipsæ minori indigeant cibo. Primam sententiam non audeo improbare, sed neque audeo probabilem dicere, dum video illam à *Laym. Tamb. Elbel et La Croix cum aliis* omninò rejici, et *Dianam* dubitare de sua probabilitate.

1038. — Dubitatur 3. An qui voverit jejunare, putà semel in hebdomada, *toto vitæ suæ tempore*, teneatur ad jejunium in ætate sexagenaria?

Prima sententia, quam tenent *Sanchez Dec. l. 4. c. 11. n. 54. Bon. p. ult. n. 4. Renzius tom. 2. p. 594. q. 6. Pal. §. 5. n. 8. Escob. l. 94. n. 379. et Tamb. §. 7. n. 9. cum Fag. ac Diana*, negat, nisi quis expressè voluerit se obligare ad jejunandum post sexagesimum annum. Ratio istorum, quia votum, cùm sit lex particularis, non obligat nisi adinstar legis ecclesiasticæ.

Secunda sententia tamen verior, quam tenent *Laym. n. 3. Sporer n. 51. Anacl. n. 78. Holzm. n. 26. Elbel n. 528. et Ronc. cap. 2. q. 4. r. 1.* affirmat tenêri, nisi adveniat specialis ratio debilitatis. Ratio, quia votum, quamvis obliget adinstar præcepti ecclesiastici quoad modum, non tamen quoad personas, unde sicut adolescens ante 21 annum potest se obligare ad jejunandum, ita et senes post annum sexagesimum; et satis præsumitur ad id voluisse se obstringere, qui vovit jejunium *usque ad mortem*, sive *toto vitæ suæ tempore*. Secùs autem dicendum cum *Anacl. et Elbel*, si quis voveat sine tali expressione, et non advertat ad ætatem sexagenariam; tunc enim non tenetur, quia eo casu vel censetur se obligasse adinstar præcepti ecclesiastici, juxta primam sententiam: vel quia tunc supervenit notabilis mutatio, ad quam si advertisset, non intendisset se obligare, juxta dicta *hoc libro 4. n. 226.*

1039. — Dubitatur 4. An religiosi sexagenarii excusentur à jejuniis regulæ? Affirmant *Sporer p. 287. n. 51. Holzm. p. 340. n. 26. Tamb. de jure Abb. d. 12. q. 5. n. 7.* item *Rodr. Pasq. et Sanctius ap. Salm. tr. 23. c. 2. punct. 7. §. 1. n. 132.* quia pariter dicunt præceptum regulæ obligare adinstar præcepti ecclesiastici. Sed negant *Azor, qu. 3. Elbel p. 167. n. 460. Roncaglia q. 4. r. 1. et Salm. cit. n. 132. cum Bordon. etc.* Ego distinguendum puto, et dico non excusari

si in regula, quam religiosi profitentur, expressè promittatur observantia *usque ad mortem*. Secùs, si promissio fit sine illa clausula *usque ad mortem*, juxta id quod diximus in præcedenti dubio. Et hujus sententiæ videntur quidem esse *Salmanticenses*, cùm asserant in eorum regula (secundùm quam loquuntur) observantiam *usque ad mortem* promitti.

1040. — Dubitatur 5. An jejunium subrogatum voto castitatis obliget voventem post 60 annum? Negat *Tamb.* §. 7. *ex n.* 10. *cum aliis*, quia in illa ætate, ut ait, ipsa senectus, utpote magnis infirmitatibus obnoxia, æquivalenter est morbus à jejunio excusans. Affirmat verò *La Croix num.* 1320. dicens, quòd sicut senes tenerentur in ea ætate ad castitatem, sic tenentur ad jejunium illius vice impositum. Sed hæc ratio non convincit, nam nimis probat: probaret enim, quòd si vovens gravi laboraret morbo, adhuc teneretur ad jejunium. Quapropter, cùm senectus morbo æquiparetur et ærumnis subjiciatur, non omninò improbabilis videtur prima sententia; sed cùm res sit valde dubia, putarem hunc tenêri ad impetrandam dispensationem, pro qua ætas illa est quidem sufficiens causa.

1041. — III. Causa est *labor*. Ante omnia hìc est advertenda propos. 30. damnata ab *Alex. VII.* quæ dicebat: *Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii; nec debent se certificare, si labor sit compatibilis cum jejunio.* Meritò Pontifex præfatam propositionem damnavit, quia secundùm eam, omnes laborantes, sive ob officium, sive ob recreationem, sive labor esset compatibilis sive non cum jejunio, essent excusati, quod falsum est. Ideò igitur fuit illa proscripta, quia nimis generaliter loquebatur. Cæterùm omnes artes, quæ exercêri non possunt nisi cum ingenti corporis agitatione, à jejunio excusant, eò quòd in eis multi spiritus consumuntur. Hujusmodi artes laboriosas exercêre, et à jejunio excusari, ex communi sententia dicuntur fossores, agricolæ, lapidicinæ, figuli, textores, lanarii, fullones, bajuli, aurigæ, nautæ remigantes, fabri lignarii, ferrarii, et murarii; ita communiter *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. §. 2. *n.* 136. *Concina p.* 320. *num.* 2. *Elbel num.* 508. *et alii.* Iis meritò adduntur cursores cum *Sanchez dub.* 10. *n.* 6. *Wigandt n.* 92. *Ronc. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Spor. n.* 58. Sutores, qui calceos conficiunt, non

verò qui coria scindunt. *Sanch. d. dub.* 10. *n.* 7. *Salm. cit. n.* 136. *Elbel n.* 508. *Azor q.* 8. *Pal. n.* 10. *Wigandt n.* 92. *et Sporer n.* 58. Item furnarii. *Salm. loc. cit. Holzm. n.* 15. *Palaus n.* 8. Pistores, *Azor q.* 8. *Elbel n.* 508. *Pal. n.* 8. *Holzm. n.* 15. Coqui, plures dapes et multis personis præparantes, si ferè per diem laborent, ut *Salm. et Spor. ll. cc. Roncaglia Reg.* 2. *in prax. et Tamb. n.* 27. Secùs, si pauca fercula parent, vel tantùm præsideant inferioribus ministris. Typographi prælum versantes, non verò typos componentes. *Concina pag.* 322. *n.* 7. *Salm. ibid. Holzm. n.* 15. *Elbel n.* 508. Famuli, qui vehementer tota die incumbunt majoribus laboribus, ut *Laym. n.* 3. *et Sporer n.* 58. non verò ancillæ lanam aut linum nentes, aut similia levia servitia domûs exhibentes, ut *Tamb.* §. 7. *n.* 25. Secantes lapides, percursantes urbem ad vendendas merces, *Croix n.* 1330. ornantes templa scalas circumferendo, *Tamb.* §. 7. *n.* 30. qui autem benè advertit omnes hos laborantes non excusari à jejunio nisi laborent saltem per majorem diei partem, non verò si per duas vel tres horas.

Barbitonsores communiter non excusantur, ut docent *Less. c.* 2. *n.* 43. *Laym. c.* 3. *n.* 3. *et Salm. tr.* 23. *cap.* 2. *punct.* 7. §. 2. *n.* 139. *etc. cum communi.* Excipe, nisi aliquis artem suam sine refectione exercêre non valèret propter laboris molestiam, vel propter complexionis debilitatem, ut dicunt *Palaus p.* 2. §. 3. *n.* 10. *Sanch. c.* 1. *dub.* 7. *n.* 8. *Mazzotta tom.* 1. *p.* 429. *Concina p.* 321. *num.* 6. *et Led. Fagund. ac Leand. ap. Salm. l. c. ex Less. d. n.* 43. Item *Palaus n.* 10. *et Led. ac Angles ap. Sanch. dub.* 6. *n.* 7. excusant etiam sartores; sed hoc non admittendum, nisi ipsi peculiari debilitate laborent, ut ait *Concina p.* 371. *n.* 6. vel nisi aliquando deberent extraordinario labore etiam per magnam noctis partem suere, ut evenire posset, si aliqua festivitas immineret, et non possent necessarias vestes conficere, ut dicunt *Roncaglia Reg. in prax.* 2. *et Salm. cit. num.* 159. *in fin.* Pictores, et scribæ sive notarii non excusantur, ut verius docent *Salm. ibid. n.* 140. *Tamb. n.* 25. *Viva art.* 6. *n.* 4. *et Elbel num.* 508. *cum communi*, ut asserit (*contra Henr. Machad. Leand. et Pasq. ap. Salm. ibid.*) nisi labor sit talis, ut non posset exercêri cum jejunio, sine magna difficultate. Neque horologiarii, ut ait idem *Elbel*; sed excipe eos, qui

magna horologia conficiunt, ad quæ construenda magnis viribus opus est.

Alii absolutè excusant molitores, argentarios, et sculptores; at *Concina p.* 326. *n.* 6. hos non excusat, nisi ob debilitatem personæ. Sed meliùs puto dicendum, in his attendi debere qualitatem laboris, an sit gravis, et cum jejunio incompatibilis : regula enim communiter recepta est cum *Lessio n.* 43. quòd qui sine magno incommodo nequit aliquam artem, etsi per se non laboriosam, exercêre, vel propter debilitatem personæ, vel propter aliam peculiarem circumstantiam, is non tenetur ad jejunium.

1042. — Hìc quæritur 1. An artifices divites, qui ex officio exercent artes laboriosas, peccent, si in die jejunii laborem assumunt.

Prima sententia probabilis affirmat, quam tenent *S. Antonin.* 2. *p. tit.* 6. *cap.* 11. §. 8. *Conc. p.* 319. *n.* 1. *cum Gabr. Durando, et Armill.* et hanc clarè tenet etiam *S. Thomas* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 3. ubi sic ait : *Si operis labor commodè differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, et exterioris statûs, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vitæ; non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.*

Verùm *secunda sententia* communis, quam tenent *Sylvest. v. Jejunium n.* 4. *Nav. c.* 21. *num.* 16. *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. §. 2. *nu.* 134. *Viva in prop.* 30. *Alex. VII. Less. n.* 42. *Ronc. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel n.* 518. *Sanch. dub.* 7. *n.* 4. *cum Tol. Led. Met. et alii innumeri*, dicit hos non peccare, quamvis non indigeant pro suî vel suorum sustentatione. Probatur 1. ex decreto, sive oraculo vivæ vocis prolato ab *Eugenio IV.* ann. 1440. ut testantur omnes AA. citati, utque habetur in *Compend. privilegiorum Fratr. Minor. verb. Jejunium n.* 2. In illo enim sic fertur Pontifex declarasse : *Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites sint, sive pauperes non tenentur jejunare sub præcepto peccati mortalis. Et quòd absolvi possunt, et induci ad eleëmosynas, et alia bona opera facienda.* Alicui hujusmodi declaratio visa est apocrypha, dicens 1. inepta vidêri verba illa, *sub præcepto peccati mortalis;* ergòne declarat Pontifex tenêri sub veniali? et cur? Sed respondetur, quia facilè hujusmodi divites possunt venialiter peccare, assumendo laborem propter cupiditatem lucri, juxta

dicta *n.* 885. Et ob hanc causam rationabiliter monet Pontifex eos inducendos esse ad alia bona opera facienda. 2. Inepta etiam vidèri alia verba illa, *et quòd absolvi possunt:* Si non peccant, à qua culpa absolvi debent? Sed hoc clarè intelligitur; eò quòd fortè ii tamquam indispositi à confessariis dimittebantur, propterea *Eugenius* declaravit benè eos absolvi posse, non quidem à transgressione jejunii, sed ab aliis peccatis confessis. Ceterùm, usquedum mihi non constabit falsitas hujus declarationis, numquam audebo eam apocrypham dicere, postquam tot classici auctores communiter pro vera illam habent, et super ea suam sententiam fundant. Ratio autem hujus sententiæ mihi videtur esse, quia valde interest reipublicæ, ne causâ jejunii operarii intermittant exercêre artes, quibus ex suo officio incumbunt; si enim in diebus jejunii tantùm pauperes laborare possent sine jejunii obligatione, plures, quibus non est opus actualiter laborare ad se sustentandum, laborem intermitterent, quod certè verteret in notabile reipublicæ detrimentum.

1043. — Quæritur 2. An artifices, qui laborando sine gravi incommodo jejunare valent, tenéantur ad jejunium.

Prima sententia negat, quam tenent *Tamb.* §. 7. *n.* 18. *et Leand. et Pasqual. ap. Concina p.* 320. *n.* 3. Ratio, tùm quia consuetudo communiter à jejunio eximit omnes qui laboriosas artes exercent; leges autem non respiciunt, quod rarò, et per accidens evenit, sed quod communiter, et per se contingit; tùm quia ab *Eugenio IV.* in præfata declaratione omnes hi fuerunt dispensati.

Secunda sententia verò, quam tenent *Bonac. p. ult. n.* 8. *Conc. l. c. Viva in prop.* 30. *damn. ab Alex. VII. Regin. lib.* 4. *c.* 16. *n.* 216. affirmat tenêri, modò tamen sit manifestum, quòd ipsi jejunando grave non subeant incommodum; cùm ex una parte lex universè obliget omnes, qui valent cum levi incommodo jejunare: et ex altera satis non constat *Eugenium* voluisse cum eis dispensare. Secùs verò dicendum, si dubium sit, an jejunando grave perferant incommodum; quia ex communiter contingentibus in dubio præsumitur jejunium non esse compatibile cum artibus laboriosis. Hæc secunda sententia, speculativè loquendo, videtur probabilior; sed in praxi vix reperietur unus qui ex hujusmodi labore non graviter relaxetur.

1044. — Quæritur 3. An excusentur à jejunio exercentes artes laboriosas in diebus, quibus vacant à labore? Communè est inter DD. quòd ii qui uno vel altero die non laborant, non tenentur jejunare. Ita *Sanch. dub.* 7. *n.* 10. *Bon. p. ult. n.* 8. *Az. c.* 17. *q.* 8. *Ronc. c.* 2. *Reg. in prax.* 2. *Elbel p.* 189. *n.* 518. *Tamb.* §. 7. *n.* 24. *Croix n.* 1333. *cum Mendo. et Diana.* Ratio, quia in primo die excusantur, ad reficiendam lassitudinem propter laborem assumptum in die præcedenti: in altero, ad servandas vires propter labores in subsequenti die assumendos. Sed quid, si in illis duobus diebus posset aliquis sine gravi incommodo jejunare? *Bonac. l. c. Ledesma, et Med. apud Viva in d. prop.* 30. *Alex. VII. n.* 9. affirmant tenêri, nisi experti jam fuerint ex præcedenti labore se laxatos manêre, vel minùs aptos reddi ad laborem pro die sequenti. E contrario *Elbel p.* 189. *n.* 518. *Sanch. dub.* 7. *n.* 10. *cum Victoria, etc. Diana p.* 1. *tr.* 9. *r.* 9. *cum Fag. et Hurtado* absolutè excusant, quia ipse labor lassitudinem infert. At ego sentio cum *Viva l. c.* pariter distinguendum, ut in præcedenti quæstione, nempe quòd si manifestè ipsi grave incommodum ex jejunio non sustinerent, tenerentur jejunare. Secùs, si non manifestè, in dubio enim excusantur, quia ex communiter contingentibus præsumptio stat pro necessitate alimenti, ut vel reficiantur à labore exercito, vel idonei reddantur ad laborem exercendum.

1045. — Quæritur 4. An qui laborem assumit, ut eximatur à jejunio, excusetur à culpa? Non videtur dubitandum, quòd hic postquam graviter est defatigatus, etiam malo fine, et etiamsi præviderit defatigationem illam fore incompossibilem cum jejunio, ad illud non tenetur, ut communissimè docent *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 3. *n.* 5. *P. Concina tom.* 5. *p.* 308. *num.* 2. *Sporer n.* 61. *cum Med. ac Dian. et Sylvest. Palud. Sanch. Pal. Fill. et Pasqual.* (qui asserit communem esse sententiam) *apud Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1334. Ratio, quia jam ille est factus moraliter impotens ad jejunandum. An autem iste, apponendo impedimentum, peccet contra jejunii præceptum? Negant *Salm. de leg. c.* 2. *punct.* 10. *num.* 164. *cum Pasq. Sanctio, et Rocaful. ap. Croix l. c.* Ratio ut dicunt, quia tunc ille utitur jure suo, quo potest se extrahere ab obligatione legis, sicut se eximit ab obligatione jejunii, qui egreditur è sua patria, ubi adcrat obligatio jejunandi, ut alium locum

adeat, in quo tale præceptum non adest. Sed omninò affirmandum cum sententia communi, quam tenent *Sanch. Cons. l.* 5. *cap.* 1. *dub.* 7. *n.* 13. *Azor tom.* 1. *l.* 7. *c.* 17. *n.* 9. *P. Concina tom.* 5. *p.*140. *n.* 2. *Mazz. tom.*1. *p.*126. *et Diana p.* 3. *tr.* 14. *r.* 11. qui ait ab hac sententia non recedendum, quidquid priùs alibi dixerit; item *Viva q.* 10. *art.* 6. *n.* 7. *et Croix l. c.* qui dicunt contrariam sententiam communiter rejici. Ratio, quia licèt is non peccet contra præceptum jejunii, omittendo jejunium post defatigationem, peccet tamen, quia operatur in fraudem præcepti; omnis enim lex obligat, ne quid fiat datâ operâ, ut lex eludatur, ex *D. Th. vide n. seq.*

1046. — Quæritur 5. An peccent contra legem jejunii, qui sine justa causa laborem assumunt, quamvis non in fraudem præcepti? Negant *Ronc. tr.* 9. *cap.* 2. *Reg.* 1. *Bonac. Led. Med. Leand. Pasq. et alii ap. Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 1334. Sed oppositum pariter omninò tenendum, ut censent *Laym. l.* 4. *tr.* 8. *c.* 3. *n.* 5. *Sanch. Cons. l.* 5. *c.* 1. *d.* 7. *n.* 1. *Palaus tr.* 30. *d.* 3. *p.* 2. §. 5. *n.* 10. *cum Nav. Caj. Tol. Abul. Fill. etc. communiter*, item *Croix*, *l. c. cum Sanch. Diana*, *ac aliis;* et hanc clarè docet *S. Th.* 1. 2. *q.* 71. *art.* 5. ubi loquens de eo qui *occupat se talibus, quibus ab eundo ad Ecclesiam impeditur* (nempe ad Sacrum audiendum), damnat de peccato omissionis; et rationem adducit: *Qui enim vult aliquid, cum quo aliud simul esse non potest, ex consequenti vult illo carère.* Nec obstat dicere, quòd, si quis obligatus ad Sacrum audiendum, aliò pergat, ubi non adest tale præceptum, eo fine, ut eximatur, vel prævidens sic eximi ab obligatione missæ non peccat. Nam benè respondet *Mazzotta loc. cit.* quòd hic talis, aliò eundo, omninò eximitur à debito Sacri audiendi, sed qui opus assumit ad se liberandum, vel prævidens se liberatum iri à jejunio, adhuc remanet ad illud obligatus, licèt postea propter laborem assumptum à jejunio excusetur. Notat autem *Sanch. Cons. lib.* 5. *cap.* 1. *dub.* 7. *n.* 16. *cum Victor. et aliis*, quòd, si quis non ad recreationem, sed ad finem utilem, licèt non necessarium, assumit laborem, non peccat contra præceptum jejunii, si postea non jejunet. Et idem ait *n.* 17. de itinerante ex aliqua causa honesta, etsi non necessaria, putà ad visendos propinquos, vel patriam, ad venandum, ad ludendum pila; tunc enim semel, vel iterùm excusat. Sed his non universè acquiesco; præsertim,

si solâ delectationis causâ, iter, sive alius labor suscipiatur, ut benè ajunt *Abelly p. 412. num. 3. et Sporer n. 61.* Cæterùm probabiliter *Elbel p. 191. n. 526. Sporer n. 60. cum Laym. et Sanch. dub. 7. n. 2. cum Caj. Nav. Angles, et aliis communiter*, excusant à culpa eos, qui, licèt ex proprio officio non laborent, tamen laborem aliquem magnum assumunt ob rarum lucrum, sicut probabiliter non peccant, qui ob hujusmodi causam laborant in die festivo, ut ait idem *Sanchez*, utque diximus *de 3. præcep. num. 301. et n. 332. cum aliis.*

1047. — Ratione pariter laboris excusantur à jejunio iter facientes pedestre per majorem diei partem, ut probabiliter docent *Sanch. dub. 10. n. 2. Less. c. 2. n. 45. Holzm. p. 335. n. 15. Pal. §. 5. n. 10. et alii communiter.* Sicque pariter excusantur muliones, et agasones pedestres mulas, aut asinos ducentes, ut *Salm. tr. 25. cap. 2. punct. 7. §. 2. n. 137. cum Sanch. Pal. Tol. Laym. etc.* Hoc tamen intelligitur 1. nisi persona, completo itinere, et aliâ refectione non sumptâ in notabili quantitate, jam postea satis se reficiat: tunc enim nequit secundam comestionem facere, nisi die sequenti iter prosequi deberet. Intelligitur 2. nisi iter commodè differri possit, ut docet *D. Th. 2. 2. q. 147. art. 4. ad 3.* dicens: *Si peregrinatio commodè differri possit.... non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Et eum sequuntur *Less. n. 43. et Laym. n. 3. cum Sylv. Tol. et Medin.* Quando autem, incœpto itinere, jejunii dies intercurrit, non tenetur itinerans ab illo desistere, ut jejunet, utì docent *Sanch. dub. 11. n. 5. cum Abul. Laym. cap. 3. num. 5. et Sporer n. 66. cum aliis communiter.*

Sed dubitatur 1. Quale iter, communiter loquendo, sufficiat ad excusandum? *Pasqualigus apud Croix n. 1344.* dicit satis esse iter septem milliarium, id est duarum leucarum, et mediæ (leuca enim importat hìc spatium trium milliarium, sive unam horam itineris). Sed hæc opinio ab aliis non recipitur, qui probabiliter dicunt requiri ad excusandum saltem iter quatuor vel quinque leucarum, ut *Salm. cit. n. 137. Pal. §. 5. n. 10. Viva art. 6. n. 4. cum Trull. et Diana;* quamvis *La Croix cum Bonac. Fill. etc.* requirat iter ad minùs quinque leucarum, id est 15 milliarium. Si tamen via esset tam ardua, aut tempus tam asperum, aut si itinerans

esset adeò debilis, vel itineri non assuetus, ut non posset jejunare sine magna difficultate; ob has causas aliquando posset eum excusare à jejunio iter etiam sex milliarium, vel minùs; ita *Sanch. dub.* 10. *n.* 3. *Salm. loc. cit. Ronc. Reg.* 2. *in prax. et Croix loc. cit.* Sic pariter *Tamb.* §. 7. *n.* 25. *in fine* rectè excusat famulos pedestres comitantes dominum, qui per totum diem equitaret per urbem. Et sic adhùc probabiliter quidam doctus excusabat famulos, qui jugiter per diem inserviunt, ambulantes ad emendum, ad comitandum, ad litteras ferendas, et similia.

Dubitatur 2. an iter facientes equis, vel rhedis, excusentur à jejunio? Damnata quidem fuit prop. 31. ab *Alex. VII.* quæ dicebat: *Excusantur absolutè à præcepto jejunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.* Cæterùm communiter DD. excusant qui sic itinerantur per plures dies, ut *Salmant. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. §. 2. *num.* 138. *Sanch. dub.* 10. *n.* 5. *Roncag. c.* 2. *Reg.* 2. *in prax. Laym. n.* 3. *et Viva a.* 6. *n.* 4. *cum Trull.* (*Viva* tamen, et *Laym.* requirunt, ut talc iter sit saltem per octo dies; sed hoc videtur nimis rigorosum). Benè autem advertit *Viva*, quòd hujusmodi itinerantes non excusantur, si constet eos sine magno incommodo posse jejunare. Præterea, rectè dicunt *Croix*, *Ronc. ll. cc. et Salm. ibid. n.* 137. *et* 138. *cum Sanch. Azor. Tol. Trull. etc.* posse aliquando excusare iter etiam unius diei, si agendum esset cum magna defatigatione, ut evenit cursoribus; vel si equitans sit debilis, aut tempus sit asperum, vel iter arduum, aut extraordinarium. Iter autem octo, vel decem leucarum putant non esse extraordinarium *Salmant. cum Sanch. Tol. Trull. Lastra, Corella, etc. contra Machad. Dianam, Leand. etc. ibid.* Meritò autem hìc notat *Viva d. art.* 6. *n.* 11. *cum Sanch. dub.* 32. quòd itinerantes, si non habeant cibos quadragesimales sufficientes ad sustentandum, potiùs debent refici lacticiniis, adhuc in Quadragesima, et servare jejunium, quàm aliis legalibus cibis levioribus vesci et jejunium frangere, quia observantia jejunii præstat abstinentiæ à lacticiniis.

1048. — IV. Causa excusans est *pietas*. Communiter docent DD. propter hujusmodi causam pietatis posse hominem jejunium omittere, scil. ob peragendam aliam piam charitatis aut

religionis operam, quæ sit majoris boni, quàm jejunium. Ita *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. §. 3. *n.* 142. *cum aliis passim, ex D. Th.* 2. 2. *q.* 147. *art.* 4. *ad* 3. ubi sic ait: *Si autem immineat necessitas statim peregrinandi, et magnas diætas faciendi, vel etiam multùm laborandi, vel propter conservationem vitæ corporalis, vel propter aliquid necessarium ad vitam spiritualem, et simul cum hoc non possint Ecclesiæ jejunia observari, non obligatur homo ad jejunandum; quia non videtur fuisse intentio Ecclesiæ statuentis jejunia, ut per hoc impediret alias pias, et magis necessarias causas.* Subdit tamen S. Doctor: *Videtur tamen in talibus recurrendum esse ad superioris dispensationem, nisi fortè ubi est ita consuetum; quia ex hoc ipso, quòd prælati dissimulant, videntur annuere.* Sed facilè *S. Thomas* dispensationem hanc potiùs requirit ad majorem cautelam, vel de convenientia, non verò de necessitate, cùm mox priùs jam dixerat ut suprà, *propter hujusmodi causas pietatis non obligatur homo ad jejunandum.*

Sed dubium fit, an hujusmodi opera à jejunio excusantia possint suscipi spontè, et non ex officio, vel obedientia? Negant *Sylvest. Navar. Cajet. et alii ap. Salm. cit. n.* 142. Sed probabiliùs affirmant *Sanch. dub.* 17. *n.* 2. *et Salm. l. c. cum Arm. Gabr. Palac. et Villal.* Idque expressè docet *D. Th. in* 4. *d.* 15. *quæst.* 3. *art.* 1. ubi dicit: *Si enim sit tanta abstinentia, quòd homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de necessitate non teneatur, indiscretum est jejunium, etsi non sit illicitum.* Modò, intelligitur (ut infrà explicabimus), opera illa ex justa causa assumantur, et differri non possint.

1049. — Hinc 1. Excusantur qui pluribus infirmis cum magno labore inserviunt in hospitalibus, aut monasteriis, ut dicunt *Palaus* §. 4. *n.* 11. *Bon. p. ult. n.* 13. *et Salm. tr.* 23. *c.* 2. *punct.* 7. §. 3. *n.* 143. *cum Led. etc.*

2. Excusantur peregrinantes ad loca sacra, modò I. ipsi vero zelo peregrinationem suscipiant, in magnum Dei honorem, aut magnam ædificationem communem, nempe si sint personæ gravis auctoritatis, ut ait *Cajet. ap. Laym. n.* 5. vel si peregrinatio vertat in magnam ipsius peregrini spiritualem utilitatem, ut dicunt *Sanch. dub.* 11. *n.* 5. *Holz. p.* 336. *n.* 16. *et Salm. ibid. n.* 144. *cum Sylvest. Abul. Pal. Vill. etc. contra*

Ledesm. Palac. et Met. ap. Sanch. l. c. qui excusant à jejunio etiam eos qui simplicis devotionis causâ peregrinationem suscipiunt. Sed hæc opinio non videtur satis tuta, semper ac ipsi commodè peregrinationem differre possunt, ut docet *D. Th. eod. loco suprà cit. art.* 4. *ad* 3. ubi ait: *Si peregrinatio, et operis labor commodè differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis.... vel spiritualis vitæ, non sunt propter hoc Ecclesiæ jejunia prætermittenda.* Et sic alii communiter, ut *Less. c.* 2. *n.* 44. *Laym. d. n.* 3. *Holzm. et Salm. ll. cc.* Quando verò peregrinatio jam suscepta fuerit, et interim dies jejunii occurrat, non est obligatio intermittendi eam, ut jejunium servetur, prout communiter inquiunt *Sanch. et Salm. ll. cc. cum Abul. Spor. n.* 66. *et Laym. d. n.* 3. qui ait id ut certum tenendum.

3. Excusantur concionatores, qui prædicant quotidie sive frequenter in Quadragesima, ut ex communi sententia dicunt *P. Wigandt ex.* 4. *n.* 92. *Tolet. l.* 6. *c.* 4. *n.* 6. *et Salm. ibid. n.* 149. *cum Nav. Caj. Tolet. Trull. etc.*, quia actio concionandi est valde laboriosa, tùm propter studium ad id necessarium, tùm propter corporis agitationem. Et hoc maximè locum habebit pro missionariis, qui diebus missionis cum vehementi agitatione concionantur. Cæterùm decet quidem concionatores omnes, qui non solùm verbo, sed etiam exemplo debent prædicare, ut quantùm fieri potest, ad ædificationem populorum, jejunia satagant observare, ut faciunt qui perfectionis amantiores sunt. An verò excusentur, qui tantùm ter, vel quater in hebdomadâ conciones habent; affirmant absolutè *Sanch. dub.* 13. *n.* 6. *Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 3. *Tamb.* §. 7. *n.* 26. *et Henr. Trull. ac Pasq. ap. Salm. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. §. 3. *n.* 149. Idem sentiunt *Busemb. ut suprà, Elbel p.* 169. *n.* 464. *et Viva art.* 6. *n.* 4. modò tamen, ut isti dicunt, cum magno fervore concionentur. Sed meliùs ajunt *Holzm. p.* 335. *n.* 15. *et Salm. l. c.* in hoc standum esse judicio prudentum, nempe si concionatores isti ob corporis agitationem, et applicationem mentis ita debiles evadant, ut nequeant jejunium perferre, tunc possunt excusari. Et hoc valet etiamsi ipsi concionentur causâ lucri, ut dicunt *Sporer n.* 63. *Tamb. n.* 26. *Sanch. dub.* 13. *n.* 3. *cum Nav. et Angles*, (*contra Caj. Led. et Arm.*) *et Salm. cit. n.* 149. *Less. Bon. etc.* Ratio, quia hujusmodi lucrum, cùm sit ju-

stum stipendium talis laboris, licitè intenditur; et aliunde ex tali intentione non impeditur utilitas audientium.

4. Excusantur cantores, sive musici, qui jejunium observando vocem amitterent, nec possent suum officium exercêre, ut dicunt *Anacl. n.* 65. *Sporer n.* 63. *Elbel n.* 511. *et Less. n.* 44. *cum Sylvest. Nav. et Tamb.*

5. Excusantur lectores scientiarum, qui magno studio et labore indigèrent; non verò qui dictant lectiones jam priùs ordinatas, et sæpiùs repetitas; ita communiter, *Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 3. *Elbel num.* 464. *et Salm. loc. cit. n.* 147. *cum Less. Nav. Caj. Tol. Azor. etc.* Asserunt *Salm.* contrarium sentire *Sanch. dub.* 13. *n.* 7. Sed non benè, nam hic Auctor ibi non loquitur de lectoribus, sed de scholasticis qui propter stùdium non possent jejunare, et dicit cum *Angles*, hos potiùs debêre omittere studium, etiam per totam Quadragesimam, quàm jejunium, *contra Azor. q.* 8. *et Pal. n.* 11. qui censent scholasticos excusari, si per quinque horas utilibus studiis vacant. An autem excusentur à jejunio lectores Grammaticæ? Negant *Salm. ibid. n.* 148. Sed affirmat *Sanch. n.* 7. si in die quatuor legant lectiones: sive si doceant per quinque horas, ut ait *Azorius; Palaus* autem, *et alii apud Croix n.* 1346. dicunt magistros Grammaticæ, qui per quatuor horas docent, non tenêri jejunare plusquam tribus diebus in hebdomada.

6. Excusantur advocati, qui cum jejunio non possent satisfacere suis clientibus, propter studium quo indigent, ita *Ronc. Reg.* 3. *prax. Holz. n.* 15. *Elbel n.* 464. Idem ajunt *Salm. tr.* 23. *c.* 2. *p.* 7. §. 2. *n.* 140. de judicibus, qui egent studio ad sententias ferendas. Idem dicunt *Sporer num.* 59. *Holzm. et Elbel ll. cc. cum Bonac.* de medicis, et confessariis, qui magno indigent studio, ut suis infirmis, aut pœnitentibus satisfaciant: hi enim, licèt non egeant majori cibo, cùm labor sit mentis, opus tamen habent cibo frequentiori, ut in eis reparetur spirituum consummatio.

7. Confessarii causâ confessionum excipiendarum communiter non excusantur; nisi extraordinarium laborem subeant, nempe si confessiones audiant ferè per totum diem, putà per septem, vel octo horas; ita *Palaus n.* 11. *Salm. ibid.* §. 3. *n.* 150. *et Ronc. c.* 2. *Reg. prax.* 3. Sed meliùs *Sanch. dub.* 13. *n.* 11. *Spor. n.* 59. *Viva art.* 6. *n.* 4. *et Diana p.* 1. *tr.*

9. *r.* 10. *cum Fag.* ad eos excusandos, ultra laborem extraordinarium, requirunt, ut ipsi sint ita debiles, ut cum jejunio non possent satisfacere frequentiæ pœnitentium; et idem sentit *Tamb.* §. 7. *n.* 25. ubi insuper notat, quòd prædicti professores, nempe lectores, cantores, advocati, medici et confessarii, non per se, sed tantùm per accidens à jejunio excusari possunt, nimirùm si ratione alicujus gravis circumstantiæ suis officiis jejunando non possint satisfacere. Et hoc maximè advertendum in hac materia, nam ubi labor per se excusat, in dubio præsumptio stat pro exemptione jejunii; è converso, ubi labor non per se, sed per accidens, nempe ob aliquam circumstantiam debilitatis personæ, vel gravitatem laboris excusat, in dubio præsumptio stat pro obligatione jejunii.

Hìc autem ultimò animadvertenda est quædam doctrina, quam tradunt *Sporer n.* 67. *et Laym. cap.* 3. *num.* 6. *cum Navarr. Sylv. Caj. et Tol.* quòd, si quis non habeat causam absolutè sufficientem ad eum excusandum à jejunio quadragesimali, et aliqua ratio ipsi probabilis et justa appareat, quâ tantùm bis, vel ter in hebdomada jejunet, non est urgendus ad jejunandum, etiamsi causa illa non omninò sufficiat, sed relinquendus in sua bona fide, ne ipse fortè deinde omnia jejunia culpabiliter omittat.

1050. — An autem peregrinus teneatur ad jejunium quod servatur in loco ubi reperitur non permanenter, sed per aliquod tempus, aut transeunter? Et quid si ibi non servetur jejunium quod servatur in patria? *Vide dicta l.* 1. *n.* 156. *v. Hic refert.*

LIBER V. [1]

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

« Cum omnes fidcles sicut præcepta decalogi, ita etiam » alia præcepta, quæ pertinent ad statum, et officium unius- » cujusque, teneantur scire sub peccato mortali; ita ut » ipsa eorum ignorantia vincibilis, licèt non sequatur trans- » gressio, sit peccatum mortale (*Sylv. Sayr. Sanch. Bald.* » *t.* 1. *l.* 1. *d.* 9. *n.* 8. *et* 9.). Hinc post præcepta omnibus » communia agendum de propriis certorum statuum in par- » ticulari.

CAPUT I.

DE STATU RELIGIOSO.

DUBIUM I.

Quid sit natura statûs religiosi?

1 *Quid status religionis? Et qui sint religiosi?*
2 *An religiosus promotus ad Cardinalatum, vel Episcopatum maneat obstrictus votis?*
3 *An teneatur ad observantiam suæ regulæ?*
4 *An promotus ad parochiam teneatur ad habitum, et regulam?*

1. — « Resp. Status religionis est fidelium ad divinæ cha- » ritatis perfectionem tendentium, editis votis perpetuæ

(1) Qui liber 5tus hic inscribitur, in prioribus editionibus 4tus est. Si quis jam à diversis scriptoribus aut etiam in aliis *S. Alphonsi* operibus (non autem in hoc ipso Opere) librum 5tum Theol. Mor. juxta priores editiones citatum inveniet, quærat in hac edit. librum 2dum, eodem tamen numero.
Edit.

» paupertatis, castitatis, et obedientiæ, stabilis in communi
» vivendi modus, ab Ecclesia approbatus.

« Dixi, *ab Ecclesia;* quia, etsi olim Episcopi religiones
» approbare poterant : postea tamen in concilio Lateranensi
» sub *Innocentio Tertio* statutum est, ne nova religio indu-
» catur, nisi approbata à Papa. Ratio est, quia, cùm religio
» sit communitas sacra, in qua debet esse spiritualis juris-
» dictio, hæc autem à Papa proveniat, decens est, ut talis
» communitas ab eodem approbetur. *Laym. l. 4. t. 5. c. 1.*

Unde resolvuntur casus :

« 1. Ad essentiam religionis non requiruntur vota sole-
» mnia. Ratio est, quia qui in Societ. Jesu vota simplicia edunt,
» sunt veri religiosi, utì definivit *Greg. XIII.* in bulla,
» *Ascendente Domino. Laym. l. c. n. 4.*

« 2. Non sunt religiosi ii ordines militares, qui conjuga-
» lem castitatem tantùm vovent : sunt tamen verè religiosi
» milites S. Joannis, et Teutonici, eorumque similes, cùm
» tria vota substantialia habeant. Similiter ex fratribus, et
» sororibus tertiariis sive ordinis sancti Francisci, sive alio-
» rum, tantùm sunt religiosi, qui in religione approbatâ,
» secundùm certam regulam, tria vota substantialia emit-
» tunt. Contrà autem ii non sunt, qui, licèt tria ista emit-
» tant, et communiter, vel seorsim habitent, regulam ta-
» men à Sede apostolica approbatam non profitentur. *Laym.*
» *loc. cit.*

« 3. Religiosi non sunt, qui, edito voto perpetuæ paupertatis, et castitatis, obedientiam vovent confessario, aut
» Episcopo. Ratio est, quia tali voto non subjiciuntur juris-
» dictioni spirituali, quæ à Deo, medio ejus vicario, prove-
» nire debet. *Ibid. n. 7.*

« 4. Etsi Papa in votis solemnibus religionis dispensare
» possit, ut quis desinat esse religiosus : non potest dispen-
» sare tamen; ut quis manens religiosus substantialibus votis
» non teneatur; quia ad essentiam religionis illa spectant.
» *Laym. loc. cit. n. 8. ex Nav. etc.*

2. — « 5. Religiosus promotus ad Cardinalatum, vel Epi-
» scopatum, obstrictus manet votis essentialibus suæ religio-
» nis, etsi quoad aliquos effectus paupertatis, et obedientiæ

» exemptus censeatur. Deinde, etsi jugo regulæ absolutus sit » quoad culpam, et pœnam, tamen ex obligatione moralis » honestatis, ea servare debet, quæ eum decent, et cum » ejus munere consistunt. Hinc quoad habitum, sui ordinis » colorem deferre debet, etsi quoad figuram Episcopis sæ- » cularibus se conformare possit, ut *Clemens VIII.* concessit » apud *Sanch.* 6. *mor. c.* 6. Imò, si Episcopatum resignet, » vel ob culpam deponatur, absque degradatione, tamen » non tenetur ad regularem observantiam redire, quia reti- » net eminentiam episcopalem, ob quam ab obedientia regu- » lari exemptus fuit. *Ibid. ex S. Th. Rodr. Sanch. etc.* Secùs » est in Cardinali religioso, qui non est Episcopus; hic enim, » relicto Cardinalatu, nihil retinet ex dignitate cardinalitia; » ideoque, si Papa ejus renuntiationem acceptarit, tenetur » redire ad obedientiam regularem sui ordinis. *Pal. de Lug.* » *resp. mor. l.* 3. *d.* 12. »

Quæritur igitur I. An religiosus assumptus ad Episcopatum maneat absolutus à votis? (Intellige à votis *obedientiæ*, et *paupertatis*; nam voto castitatis remanet quidem obstrictus ratione ordinis).

Prima sententia affirmat cum *Vasq. Sot. Med. Angles*; et signanter quoad votum paupertatis, tenent *Palac. Tamb. Dian.* et probabile putant *Sanch. Villal. cum Salm. tr.* 15. *de stat. rel. c.* 3. *punct.* 2. *num.* 30. *et* 32. probantque ex *c. unic. caus.* 18. *quæst.* 1. ubi dicitur: *Monachus, quem canonica electio à jugo regulæ monasticæ professionis absolvit, et sacra ordinatio de monacho Episcopum facit.* Ex hoc igitur dicunt liberari à voto obedientiæ. Sequitur textus: *Velut legitimus hæres paternam sibi hæreditatem postea jure vendicandi potestatem habet.* Si enim, dicunt, potest ut legitimus hæres sibi vendicare hæreditatem paternam, ergò potest illius verum dominium acquirere, dum vendicare solis dominis competit. Et sic etiam liberatur à voto paupertatis.

Secunda sententia, quam sequimur, et tenent cum *Bus. Less. d. c.* 40. *n.* 113. *Pal. t.* 3. *tr.* 16. *d.* 4. *p.* 14. *n.* 4. *Sanch. lib.* 6. *Dec. c.* 6. *n.* 2. *Suar. de rel. t.* 4. *tr.* 8. *l.* 3. *c.* 17. *n.* 1. *Laym. l.* 4. *tr.* 3. *c.* 2. *n.* 9. *et Salm. l. c. n.* 31. *cum Bon. Lezan. etc. ac Spor. t.* 3. *de statu rel. pag.* 87. *n.* 165. *cum communi*, negat, Episcopos religiosos absolvi à votis, nisi in quantum ipsorum observantia repugnet muneri episcopali.

Ratio, tùm quia religiosus factus Episcopus remanet religiosus, ut omnes fatentur, utque obligatio deferendi habitum (ex *c. Clerici, de vita, et hon. Cler.*) ostendit; ergò manet obstrictus votis, quæ sunt de essentia religionis, juxta dicta *de voto n.* 244. *v. Quæritur :* tùm quia vota personalia comitantur personam, in quantum sunt compatibilia cum suo statu. Et hanc sententiam expressè tenet *S. Th.* 2. 2. *q.* 88. *art.* 11. *ad* 4. ubi ait : *Religiosus, qui fit Episcopus, sicut non absolvitur à voto continentiæ, ita nec à voto paupertatis, quia nihil debet habêre tanquam proprium... Similiter etiam non absolvitur à voto obedientiæ, sed per accidens obedire non tenetur, si superiorem non habet; sicut nec abbas monasterii, qui tamen non est à voto obedientiæ absolutus.* Et alibi in *qu.* 185. *ad* 3. sic explicat textum, in *c. Monachus*, ut suprà oppositum : *Proprium autem* (Episcopi regulares) *nullo modo habêre possunt : non enim paternam hæreditatem vendicant quasi propriam, sed quasi Ecclesiæ debitam.* Et deinde subdit : *Testamentum* (Episcopus) *nullo modo facere potest, quia sola ei dispensatio committitur rerum ecclesiasticarum, quæ morte finitur.* Eodem modo præfatum textum explicat Glossa *verb. Legitimus*, sic dicens : *Sed objicitur : Si hæreditatem vendicat, ergò potest habêre proprium, cùm tamen remaneat monachus, quod esse non debet. Sed dicitur sibi, id est Ecclesiæ suæ.* Et idem videtur expressè sancitum in ipso canone citato, ubi in fine dicitur : *Postquam enim Episcopus ordinatur ad altare, ad quod sanctificatur ac titulatur, secundùm sacros canones, quod acquirere poterit, restituat.* Ex quo *Salm. ibid. n.* 32. *cum S. Th.* inferunt 1. Episcopum regularem non posse de ullis bonis testari. Inferunt 2. cum *S. Bon. Sanch. Nav. et Lez.* quòd prædicti Episcopi regulares possunt quidem ut alii Episcopi disponere de bonis Ecclesiæ ad moderatam ipsorum sustentationem, sed non ad alia; nam superflua debent in eleëmosynas, et pia opera erogare; nisi aliquid ipsi acquisierint parciùs vivendo : præsumitur enim tunc Ecclesia concedere, quòd de eo liberè ipsi disponant; ita *Salm. cod. n.* 32. *in fine, cum Nav. Less. Mol. Sanch. etc.*

3. — Quær. II. Utrùm Episcopus regularis teneatur ad observantiam suæ regulæ? Resp. cum *Bus. et Salmant. de stat. rel. cap.* 3. *punct.* 2. *n.* 34. *et ibi Caj. Val. Bon. Pal. Sanch. Sot. Suar. Less. contra alios*, probabilius esse quòd ipsi sub

nulla culpa sint ad regulam obligati, sed solùm ex honestatis debito, quod autem debitum ne sub levi quidem obligat, ut docent *ib. Less. Sot. Pal. Sanch. etc.* Ratio, quia Episcopus regularis absolutè à jugo regulæ liberatur, ut ex *d. c. unic.* ubi dicitur: *Monachus, quem canonica electio à jugo regulæ monasticæ professionis absolvit, etc.*

Ab aliis autem votis propriis alicujus religionis Episcopus regularis omninò liberatur, ut *Salm. ibid. ex n. 35. cum Sanch. Pal. etc.*

Nota, quòd abbates, propriam diœcesim habentes cum jurisdictione episcopali, sunt in omnibus Episcopis similes. Communiter *Salmant. ibid. num. 29. cum Pal. Sanch. etc.*

4. — « 6. Religiosus ad parochiam promotus, cùm votis » adstrictus maneat, tenetur deferre habitum religionis, regu- » lamque observare in omnibus, quæ cum suo munere con- » sistere possunt. Idque non tantùm secundùm moralem ho- » nestatem, sed sub obligatione gravis culpæ, si ad eam re- » gula obliget » (*Ita probabiliùs Salm. loc. cit. n. 40. cum Sanch. Pell. Bon. etc. contra Suar. et Pal. dicentes tenêri ad vota, sed non ad observantiam regulæ*) « Ita *Laym. lib. 4. t.* » 5. *c. 1. n. 11. et* 12. Ubi addit, etsi parochus religiosus in » iis, quæ ad regulam spectant, subjectus maneat superiori: » jam tàmen consuetudine multis locis observari, ut non » tantùm in pertinentibus ad disciplinam ecclesiasticam, sed » etiam in plerisque aliis, ab obedientia prælati eximatur, » et Episcopo subjiciatur. *Vide Sanch. l. 6. mor. c. 6. n. 36.*

DUBIUM II.

Quæ requirantur ad valorem professionis religiosæ?

5 *Quæ conditiones requirantur ad professionem religiosam? I. Aptitudo voventis.*
Quid de ætate, et exploratione puellarum suscipientium habitum religiosum?
6 *II. Requiritur consensus prælati ordinis.*
7 *III. Ut professio sit spontanea.*
8 *Quomodo et quando professus possit reclamare de nullitate suæ professionis?*

5. — « Resp. Ad valorem ejus tres requiruntur conditio- » nes: 1. Est qualitas seu aptitudo voventis, scilicet ut, juxta

» *Trid. sess.* 25. *c.* 15. *de Regularibus*, decimum sextum » ætatis annum expleverit, annumque integrum cum reli- » gioso habitu steterit in probatione, nullumque habeat im- » pedimentum, quod per statuta à Pontifice confirmata, in » isto ordine substantiale esse censeatur. *Azor. tom.* 1. *lib.* » 12. *c.* 2. *qu.* 6. *et* 7. *Rodriq. tom.* 2. *c.* 6.

Quoad moniales, Tridentinum statuit, quòd puellæ non suscipiant habitum regularem ante 12 annum completum : unde nequeunt antea suscipere, ut tenet *Alex. Cons. Mon. c.* 2. §. 1. *qu.* 10. *cum Tamb. Rodr. Naldo* (*contra Sanch. l.* 4. *Dec. c.* 18. *n.* 33. *Vill. etc.*) et affert declar. S. C. Exploranda autem est voluntas puellarum ante susceptionem habitûs, et ante professionem ab Episcopo, vel, eo impedito, à vicario, vel alio deputato. Si utraque exploratio omitteretur esset culpa gravis, sed valêret professio, ut *de Alex. l. c. cum Sanch. Barb.* cum declaratione *S. C. et Salm. de privil. tr.* 18. *c.* 3. *punct.* 1. §. 2. *n.* 14. qui notant, explorationem hanc ex consuetudine fieri, et semel, et tantùm ante professionem intra 15 dies. Episcopus autem explorare potest, et debet voluntatem puellarum etiàm in monasteriis exemptis, ut *Salm. ib.*

6. — « 2. Conditio est consensus, et acceptatio expressa vel » tacita prælati ordinis : per hanc enim religioni incorporari » debet. » (*Error circa substantiam tam ex parte profitentis quàm admittentis, vitiat professionem. Salm. tr.* 15. *de stat. rel. c.* 4. *punct.* 3. *n.* 27.) « Idque ordinariè, non tantùm cum » consilio, sed etiam cum consensu capituli, aut certè majo- » ris, aut principalioris partis, secundùm cujuscumque ordi- » nis statuta. *Navarr. Lessius c.* 41. *d.* 7.

7. — « 3. Ut professio spontè facta sit, non cogente gravi » metu, qualis esset incarceratio, alimentorum subtractio, » eò quòd in professionem consentire noluerit. Itemque me- » tus reverentialis, non quidem se solo, sed accedente pre- » cum, blanditiarum, et imperii sæpiùs repetitâ importuni- » tate, aut gravi offensione, aut diu continuatâ indignatione » consanguineorum, adjunctis etiam minis de subsidiis ne- » gandis, si ex religione egrediatur ; hæc enim vel singula, » vel certè simul juncta, consideratâ conditione hominis rudis, » timidi, et metum justum incutere possunt, et professio- » nem irritare, ut docet *Laym. cum aliis lib.* 4. *tract.* 5. *c.* 5. » *Less. l.* 2. *c.* 43. *dist.* 7. » (*Vide dicenda de matrim. lib.* 6.

num. 1055. Professio enim, et matrimonium æquiparantur; ac Salm. loc. cit. n. 26.)

Unde resolvuntur sequentes casus:

8. — « 1. Is, qui professionem irritam edidit, ex defectu » alicujus conditionis ex jam dictis, nisi eam postmodùm » tacitè, vel expressè ratificaverit, egredi è religione, et » uxorem ducere potest; licèt, ob vitationem scandali causam » egressûs dicere debeat, et si ad forum externum causa deve- » niat, defectum professionis probare; hoc autem fieri debet » intra quinquennium à die professionis; post illud enim » non auditur, juxta *Trid. c. 19. sess. ead.* quia præsumitur » eam interea ratificasse.

» 2. Quòd si tamen sciret illam juris præsumptionem fal- » sam esse, eò quòd vel ignorans impedimentum, vel metu » gravi, aliâve justâ causâ impeditus reclamare intra quin- » quennium non potuerit; vel impedimentum sit essentiale, » ac perpetuum, aut saltem ultra quinquennium duret, » eo elapso potest reclamare, debetque audiri in judicio, » saltem extraordinario, vel in integrum restitui, ut con- » tra *Bon. de claus. d. 4. q. 2. p. 16.* docent *Navarr. Sanch.* » *d. 32. n. 22. Less. l. 2. c. 41. d. 7. Az. l. 12. c. 4. qu. ult.* » *Dian. p. 3. t. 2. r. 53. Barb. in Trid. sess. 25. c. 19. n. 8.* » ubi plures alios citat: et nisi aliud quid impediat, fugere » potest, ut docet *Laym.* Qui addit, si fuga sine gravi scan- » dalo, vel incommodo tentari non posset, monendum à con- » fessario, ut professionem tacitè ratificet: quod fiet, si pro- » fessorum habitum proprium deferat, actusque iis proprios » exerceat, cum intentione, quòd professus talis ordinis esse » velit. *Vide Auct. cit. et Dian. p. 8. t. 7. r. 51.* ubi ex *Trid.* » *sess. 25. c. 19.* probat Episcopum de nullitate professionis » sine interventione superioris regularis sententiam ferre non » posse; et, si faciet, fore nullam. » (*Ita Salm. de stat. rel. tr. 15. c. 5. p. 1. §. 1. n. 15. communiter. Dubius de sua profes- sione nequit reclamare. Salm. ibid. n. 8. in med. cum Pell. et Lez. quia religio posidet: intellige, si dubium superveniat Nec creditur reclamanti, nisi probet fictè consensisse, ex c. 2. de Reg. Salm. ibid. n. 9.*)

Hìc addenda quæ nuper sancita sunt à N. SS. P. *Bened. XIV.*

in sua bulla, quæ incipit: *Si datam hominibus*. Ibi statuitur I. omnia quæ decreta sunt de viris religiosis, comprehendere etiam fœminas, ubi eadem causa militat. II. Causas nullitatis professionis agnoscendas esse à prælato regulari tempore motæ litis, et simul ab Ordinario; pro monialibus verò non exemptis, à solo Ordinario, et pro exemptis simul ab Ordinario et à prælato cui regimen monasterii commissum est. III. Non posse prælatum ejicere professum, nisi cognitâ causâ per ipsum et Ordinarium ut suprà, casu quo agnoverit postea impedimentum, etiamsi de eo subditum interrogaverit, nullam aliàs professionem fore protestatus, et ille occultaverit. IV. Posse causam nullitatis agi etiam, elapso quinquennio, si intra illud professus seriò reclamaverit. V. Cognitionem causæ ad Sedem apostolicam pertinêre, si professio emissa fuerit extra novitiatum. VI. Apostatas repelli à judicio, nisi habitum religionis reassumpserint. VII. Non posse professum prætendere annullationem suæ professionis ratione vis aut metûs illati, si intra quinquennium non reclamaverit, tametsi allegaret vim et metum semper durasse. Concedi tamen huic restitutionem in integrum dandam tantùm per Sedem apostolicam, prævio processu confecto à suo prælato, et Ordinario, cum assistentia defensoris professionis, qui debet etiam Romæ assistere. VIII. Post primam sententiam professum non posse egredi à religione, sed debere expectare secundam, post appellationem faciendam à defensore.

DUBIUM III.

Ad quid teneatur religiosus vi suæ professionis.

9 *De obligatione religiosi tendendi ad perfectionem?*
10 *Quando religiosus peccet graviter contra hanc obligationem?*
11 *An peccet graviter, si intendat servare sola mandata obligantia sub gravi?*
12 *An quilibet christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia?*
13 *An prælatus aliquando peccet graviter, negligendo corrigere defectus leves subditorum?*

9. — « Resp. Religiosus vi suæ professionis tenetur ad » progrediendum aliquo modo in via perfectionis quia ex

» vi professionis tenetur velle servare suum statum, qui est » perfectionis, sive tendentium ad perfectionem (licèt secun- » dùm se non sit præcepti, sed consilii); hoc autem est intrin- » secè velle tendere ad perfectionem. *S. Th. 2. 2. q. 186. art. 1. et 2. et q. 184. art. 3. Laym. l. 3. tr. 3. c. 2. n. 1. Suar. de relig. t. 4. lib. 1. c. 4. Bard. de consid. d. 7. c. 6. §. 3.*

Unde resolves:

« 1. Religiosus non tenetur actu esse perfectus, sed tantùm » studère perfectioni. *Bard. etc. loc. cit.*

« 2. Tenetur tendere ad perfectionem 1. Per media essen- » tialia. 2. Per vota. 3. Per auxilia secundaria, non contem- » nendo ea. *Laym. l. c. c. 9. n. 13.* 4. Tenetur aliquibus me- » diis uti, et, si omnia media abjiciat, non est in statu » salutis. *Suar. Laym. l. c.* dicens, si nullum perfectionis stu- » dium adhibeat, sed omnia monita, et regulas negliget, eò » quòd sub mortali non obligent, peccare mortaliter 3. Tene- » tur ad aliqua opera bona supererogatoria, sive specialiter » non præcepta, nec promissa: quia aliàs, moraliter loquendo, » non potest habere debitam intentionem salutis. *Suar. l. c.*

« 3. Tenetur tendere ad perfectionem per media suæ reli- » gionis, non per alia: hoc est, servando suas regulas. » *Sanch. l. 6. c. 3. n. 1. et 2.* Hinc peccat, 1. per contemptum » regulæ, hoc est, si nolit subjici. *Ib. n. 6. 2.* Si tantùm velit » servare, quæ sub mortali obligant; quia contemnit per- » fectionem, *ib. n. 7. 3.* Per actum directè contrarium, hoc » est, nolendo perfectionem; quod esse mortale docent *Sanch.* » *n. 10. Pelliz. et Bard. l. c.*

« 4. Si quis non tantùm intendat non esse sollicitus in » observatione regulæ, sed etiam nunquam servare, etiamsi » facilè possit, est mortale, vel proxima dispositio ad illud, » vixque potest fieri sine contemptu formali. *Suar. loc.* » *cit. n. 24.*

« 5. Si ex remissione animi, et sine ullo justo titulo, » per directam intentionem, velit aliquam regulam non ser- » vare, erit saltem levis contemptus, et peccatum veniale. » *Suar. l. c.*

» 6. Frequenter, et ex consuetudine violare regulam, esse » mortale, dicit *Sanch. l. 6. mor. c. 4. n. 18. et 20.* tùm quia

» perturbat religiosam disciplinam ; tùm quia secundùm quos-
» dam est contemptus interpretativus, seu saltem probabi-
» lissimum ejus periculum : tenetur autem sub mortali ita
» vivere, ut non sit graviter perniciosus religioni, indu-
» cendo alios malo exemplo ad regulæ laxitatem. *Sanch. n.* 18.
» *Laym. c.* 9. *n.* 13. tùm quia constituit se in eo statu, ut
» tanquam incorrigibilis sit expellendus : tenetur autem quis-
» que ratione votorum, quibus se religioni addixit, ita se
» gerere, ut sit tolerabilis, et non mereatur expelli ; at qui
» nullum conatum perfectionis adhibendo, regulas sine dis-
» crimine transgreditur, reddit se intolerabilem, ut debeat
» expelli, aut, si toleretur, plurimùm nocet : ergò per acci-
» dens, et indirectè agit contra professionem, peccatque
» mortaliter. *Sanch. c. 4. n.* 18. *Vide Auct. cit.*

« 7. Religiosus Societatis Jesu peccat mortaliter, si non
» adhibet diligentiam in cavendis defectibus, ob quos se
» dimittendum, vel ejiciendum prævidet : et licèt ita dimis-
» sus sit liber in conscientia, si tamen sit dimissus ob frau-
» dem, vel peccata in eum finem commissa, irrita est dimis-
» sio, utpote obtenta per dolum dantem ipsi causam (sicut
» in matrimonio, et cæteris contractibus) unde subjacet pœnis
» apostatarum. *Bon. de claus. q.* 1. *p.* 12. §. 1.

« 8. Scholasticus Societatis Jesu, qui pravis moribus de
» industria dimissionem extorsit, vel falsis allegationibus im-
» petravit, non est liber à votis. *Less. l.* 2. *c.* 41. *d.* 15.
» *Sanch. l.* 6. *c.* 9. *n.* 99. *Laym. l.* 5. *t.* 5. *c.* 9. *n.* 13.

10. — Pro majore hujus puncti intelligentia, quæritur : Quandonam religiosus, contra obligationem hanc tendendi ad perfectionem, graviter peccet? Resp. I. Peccat graviter, quando regulas, etsi ad culpam venialem tantùm, vel nullam obligantes, ex contemptu transgreditur ; est commune cum *S. Th.* 2. 2. *q.* 180. *art.* 2. *et* 9. *Salm. de stat. rel. tr.* 15. *c.* 1. *punct.* 2. *n.* 20. *etc.* Tunc autem religiosus censetur regulas prætermittere ex contemptu, quando illas transgreditur animo non subjacendi illis, vel prælatorum præceptis. Ita *Bus. infrà n.* 3. *cum Sanch. et Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 76. *Salm. cit. n.* 20. *cum Lez.* Item, si eas omittat servare tanquam inanes ; non verò, si omittat ex concupiscentia ductus, vel quia putat illas sibi non esse necessarias ad salutem, vel si judicet eas non præcipi sub gravi. Ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 186.

art. 9. ad 3. Sanch. Dec. l. 6. c. 3. n. 1. Salm. l. c. cum Pal. Ant. à Sp. S. Ideò transgredi regulas in rebus parvæ materiæ, etiam ex consuetudine, veniale non excedit, ut *Salm. ib. cum Lez. Az. Garcia, et de Alexandro Confes. Mon. c. 1. §. 2. qu. 11. cum S. Th. 2. 2. qu. 186. art. 3. ad 3.* Sed vix unquam transgressio à veniali excusabitur, etiamsi regula ad nullam culpam obligaret, ut rectè notat *de Alex. d. c. 1. §. 2. qu. 1. et Laym. l. 4. tr. 3. c. 9. n. 8. cum Vasq. Sanch. et Val. ex D. Th. l. c. a. 9. ad 1.* ubi ait: *Qui tamen possent venialiter, vel mortaliter peccare ex negligentia, vel libidine, seu contemptu.* E converso dicit *Laym. ib. cum AA. cit.* quòd si quis aliquam transgreditur regulam ex bono fine, putà regulam silentii, loquendo, ut socium mœstum soletur, nullo modo peccat.

Resp. II. Peccat mortaliter religiosus, qui firmiter statuit non tendere ad perfectionem, vel nullo modo de ea curare. *Sanch. d. c. 3. n. 10. Salm. ibid. n. 21. cum Pelliz. Lez. Anton. à Sp. S. et de Alex. cap. 1. §. 1. qu. 111.*

Resp. III. Peccat graviter ratione scandali, si suo exemplo alios inducat ad regulæ relaxationem. *Salm. d. n. 21. cum Sanch. Sylv. Lez. Pell.* Sed hoc intelligendum, si materia sit gravis, ut notant *Salm. ib. in fine cum Ant. à Sp. S.* Et hic expedit perpendere verba *Sanch. Dec. l. 6. c. 4. n. 17.* ubi sic docet: *Religiosus tenetur sub mortali taliter vivere, ut non sit graviter suæ religioni perniciosus, inducendo alios suo pravo exemplo ad nimis relaxandam regulam, ut esset, si nollet unquam servare silentium, nec orare, nec modestè incedere, et ingrederetur omnium religiosorum cubicula, et similia religionis statuta transgrederetur.*

11. — His positis, quæritur I. An peccet graviter religiosus, qui intendit servare tantùm mandata obligantia sub gravi, alia verò statuat omnia transgredi, vel de iis non curare?

Prima sententia probabiliter affirmat, quia ipsum propositum non curandi de regulis, etsi præcipientibus tantùm sub levi, est virtualis de iis contemptus. Ita *Croix l. 4. ex n. 57. Elbel t. 2. p. 612. n. 592.* item *Lez. Sylv. Barb. Escob. etc. apud Salm. tr. 15. c. 1. punct. 2. n. 23.*

Secunda sententia tamen communior et probabilior negat talem peccare graviter. Ita *Sanch. l. 6. c. 3. n. 9. et c. 4. n. 18. in fine. Salm. loc. cit. n. 24. cum Azor. Pal. Val. Suar. Peyrin.*

Pelliz. etc. Et idem expressè docet *S. Th. d. q. 186. art. 9. in corpore*, ubi S. D. tunc damnat de mortali religiosum, cùm vel is transgreditur regulam ex contemptu (intelligitur quidem formali); vel cùm agit contra regulam, aut prælati expressum præceptum, obligans, ut intelligitur, sub gravi. Ratio, quia eo ipso, quòd religiosus velit servare præcepta, quæ respectu ipsius obligant sub gravi, cùm ista de se, et respectu aliorum sint mera consilia, volens ea servare, jam tendit ad perfectionem.

Hoc tamen intellige, quòd sic ille excusabitur à mortali, ratione hujus præcisè obligationis, quam habet tendendi ad perfectionem; nam difficillimè excusabitur quidem ex aliis capitibus, nempe ratione periculi transgrediendi vota, vel grave damnum religioni inferendi quoad regularem disciplinam, etc., quæ omnia (ut docet *Sanch. l. c.*) est moraliter impossibile evitari ab eo, qui propositum habet transgrediendi, vel negligendi omnia statuta sub gravi non obligantia.

12. — Quæritur autem hìc obiter II. An quilibet christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia? Affirmant *Sanch. d. c. 3. n. 4. et Bon.* quia, ut docet *S. Th.*, venialia de se disponunt ad mortale. Negant verò probabiliùs *Pal. et Anton. à Sp. S. apud Salm. ibid. n. 29.* (secluso tamen contemptu, vel periculo proximo labendi in mortale, habito respectu ad præteritam experientiam). Ratio, quia reverà tale propositum tantùm remotè conducit ad mortale.

13. — Quæritur III. An prælatus aliquando, defectus leves subditorum corrigere negligens, ipse graviter peccet? Affirmativè tenendum (*contra Lorca*) *cum Lugo, Trull. Peyr. Dian. et de Alex. Conf. Mon. c. 11. §. 1. q. 1. communiter*, casu quo defectus plures sint, et tales (v. g. circa silentium, jejunia, etc.) ut disciplinam valeant relaxare. Ratio, quia licèt quisque religiosus non deficiat in re gravi, levem regulam transgrediendo; superior tamen, negligens impedire, cùm possit, observantiæ relaxationem deficit in re gravi. Et ideò tenetur defectus subditorum in damnum totius communitatis vergentes non solùm corrigere, sed etiam inquirere, ut corrigat, prout docet *S. Th. 2. 2. q. 33. art. 2. ad 4.* sine tamen nimia sollicitudine, ut notat *Alex. l. c. q. 15.* Expedit autem, ut aliquando corrigere dissimulet, si defectus scandalum non afferant, vel si prævideat subditum ex correctione pejorem

fieri, vel si tempus opportunius sit expectandum. Et hìc advertendum, quòd, si oportet ad corrigendum, superior potest subditum etiam verberare, et conviciis increpare ex *D. Th.* 2. 2. *q.* 72. *art.* 2. *ad* 2., modò non agat ex ira, nec coram sæcularibus, aut novitiis. Et, sicut superior tenetur corrigere, sic de transgressionibus aliorum tenetur ipsum admonère, qui officium zelatoris habet. *Alex.* c. 11. §. 2. *q.* 8. *cum Suar. etc.*

DUBIUM IV.

Ad quid religiosus obligetur vi votorum?

14 *Ad quid obligetur religiosus ex voto* paupertatis? *An manuscripta, reliquiæ, et picturæ sint propriæ religiosorum?*
15 *An possint habére peculium?*
16 *Quæ non repugnant voto paupertatis?*
17 *An et quomodo peccet religiosus accipiens, vel absumens sine consensu superioris?*
18 *An excuset à mortali licentia præsumpta?*
19 *An peccet religiosus absumens bona in alium usum, quàm ei sunt data?*
20 *An possit renuntiare, vel non acceptare sibi debita?*
21 *An facere donationes remuneratorias?*
22 *An testari?*
23 *An aliis largiri, quod sibi subtraxit ex sibi concessis ad usum?*
24 *Quænam quantitas in religioso sit gravis?*
25 *An peccet graviter, si accipiat parva usque ad magnam quantitatem?*
26 *An impotens restituere, teneatur sibi subtrahere ex rebus datis ad usum?*
27 *An peccet mutuans res ad usum concessas?*
28 *An abscondens res, ne superior de eis disponat?*
29 *Quid, si prælatus det licentiam ad expendendum ad usus turpes aut vanos?*
30 *An hæc licentia sit de se invalida?*
31 *An subditus, obtentâ licentiâ generali, peccet contra paupertatem, et teneatur restituere, tam ipse, quàm accipiens, si expendat in usus turpes?*
32 *An superior possit dare licentiam aliquid ludo exponendi?*
33 *An excuset licentia petita, et injustè negata?*

34 *An accipiens aliquid à religioso sine licentia, possit aliquando id retinére?*

35 *An votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari?*

36 *An abbatissa possit liberè bona monasterii administrare? An instituere beneficia, et ea auferre? necnon conferre capellanias, etc.?*

37 *De voto* castitatis. *Hìc etiam agitur de* clausura *religiosorum.*

38 *Ad quid obligetur religiosus ex voto* obedientiæ? *Et an teneatur subditus obedire sub gravi, si prælatus non jubeat* in virtute obedientiæ, *vel sub pœna gravi?*

39 *An teneatur ad ea quæ indirectè pertinent ad regulam?*

40 *An ad ea quæ sunt contra, vel supra regulam? An teneatur assistere morbo contagioso infectis?*

41 *Quid, si regula obliget sub peccato?*

42 *Quid si non sub peccato?*

43 *An obligentur religiosi ad nova statuta capitulorum?*

44 *An teneantur obedire prælatis regulam reformantibus?*

45 *An prælati possint præcipere sub peccato actus internos?*

46 *An religiosus non obediendo dupliciter peccet?*

47 *An teneatur obedire, si dubitat, utrùm res præcepta sit licita? Quid, si habeat opinionem probabilem, quòd non teneatur?*

48 *An religiosus validè voveat sine licentia prælati?*

49 *An teneatur obedire prælato jubenti revelare secretum commissum?*

50 *An religiosus teneatur ad vota in professione emissa, etiamsi superveniat aliqua notabilis circumstantia non prævisa? An valeat licentia impetrata à prælato inferiori, si à majori fuerit priùs denegata?*

51 *Moniales quibus superioribus teneantur obedire?*

52 *An abbatissa possit ipsis præcipere, obligando in conscientia?*

53 *An cum ipsis dispensare in regulis, et votis?*

54 *An irritare vota emissa cum suo consensu?*

55 *An vota novitiarum?*

56 *Plura notanda circa obedientiam monialium debitam Episcopo.*

57 *An moniales in actu visitationis teneantur revelare transgressiones aliarum Episcopo interroganti?*

58 *De confessariis monialium, remissivè.*

59 *Plura notanda de electione abbatissæ.*

60 *De privilegiis regularium, et monialium. An moniales gaudeant privilegiis religiosorum ejusdem Ordinis?*

61 *Et I. An abbatissæ possint dispensare in jejuniis, officio? etc. II. An moniales possint absolvi ab Episcopo? III. An omne regulares possint divina peragere tempore interdicti?*

62 *An laïci possint sepeliri in ecclesiis monialium?*
63 *De privilegiis regularium circa divinum officium.*
64 *An prælatus possit privilegia limitare?*

14. — « Resp. 1. Religiosus ex voto *paupertatis* obligatur, » ut nihil habeat proprium. Nomine *proprii* autem intelliguntur bona temporalia pretio æstimabilia, quorum dominium, » vel certè facultatem disponendi liberam, et independentem » in perpetuum abdicavit. Constat *ex can. Non dicatis, caus.* » 12. *quæst.* 1. *c. Monachi.*

» Dicitur 1. *Bona temporalia*, quia retinet religiosus dominium bonorum spiritualium, honoris, famæ, et similium. » Item jus eligendi, præsentandi, conferendi regulare beneficium, etc. *S. Thom.* 2. 2. *q.* 186. *art.* 7. *Sanch. l.* 7. *c.* 18. » *Less. l.* 2. *c.* 4. *d.* 5. *Laym. l.* 4. *t.* 5. *c.* 7.

Quæritur hìc, an manuscripta sint propria religiosorum. Negat *Henno cum aliis apud Cont. Tourn. de præcip. statuum obligat. part.* 2. *cap.* 2. *art.* 2. *in med. num.* 9. tùm quia, ut ait, manuscripta sæpè sunt pretiosiora libris impressis, tùm quia sicut picturæ et quælibet arte facta à religiosis, etsi postulent multum ingenii, religioni cedunt, ita et manuscripta. Sed probabiliùs affirmant communissimè *Lugo d.* 5. *n.* 230. *Sporer t.* 3. *de statu rel. p.* 97. *n.* 149. *et Salm. de just. et jur. tr.* 12. *cap.* 2. *punct.* 12. §. 4. *n.* 195. *cum Pelliz. Diana, etc.* tùm quia manuscripta sunt quid spirituale, cùm sint partus ingenii, quamvis alieno studio elaborata; tùm quia pertinent ad scientiam, quæ non cadit sub voto paupertatis; tùm quia talis est communis consuetudo. Hinc (ut dicemus *n. seq. vers. Ita respectu*) ex brevi *Benedicti XIII.* religiosi promoti ad Episcopatum debent omnia bona suis superioribus resignare, præter manuscripta. Et insuper *Clemens VIII.* apud *Spor. loc. cit.* expressè declaravit, quòd religiosi possunt ad suum arbitrium sua manuscripta alienare, etiam sine licentia. Idem sentit *Cont. Tourn. l. c.* dummodò (excipit cum aliis) non sit aliter definitum in ordinis constitutionibus. Idem, quod de manuscriptis, dicunt *Salm. ib. n.* 194. de reliquiis. Quoad picturas verò; si religiosus eas elaboravit animo retinendi, illæ sunt monasterii. Idem dicendum, si religiosus sit conversus, quia tales conversi ad hoc tantùm recipiuntur,

ut artes externas exercitent ; excipitur, si conversus eas faciat die festivo, per unam aut alteram horam in die elaborando : ita *Salm. loc. cit. n.* 197. *et* 198. Si autem religiosus sit chorista, distinguunt idem *Salm. ibid. et Spor. cum Bonac. Pell. et Diana apud Croix l. 4. n.* 232. et dicunt, quòd si tabulæ, tela, colores, etc. tradantur ei à monasterio, tunc picturæ ad monasterium pertinent : secùs, si illa præstentur ab aliis.

« Dicitur 2. *dominium*, *vel facultatem disponendi*, propter « religiosos Societatis Jesu, qui post emissa vota retinent, » et acquirere possunt dominium radicale bonorum tempo- » ralium, non tamen habent jus actuale de iis pro suo arbi- » trio disponendi, vel utendi, in cujus abdicatione essentia » religiosæ paupertatis consistit. *Sanch. Laym. l. c. n.* 3.

« Dicitur 3. *independentem*, quia religiosus, etiam profes- » sus, potest habêre peculium dependens, et revocabile ad » nutum superioris, quod nomine proprii non comprehen- » ditur. *Laym. c.* 7. *n.* 12.

15. — An religiosis licitum sit habêre peculium ex superioris licentia ? Est hìc distinguendum jus antiquum à jure novo concilii Tridentini. De jure antiquo alii, ut *Gerson*, *Theodor. Felin. Tap. etc. ap. Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 22. *n.* 4. negant licitum esse ullum peculium habêre. Ratio, tùm quia hoc est contra jus naturale, nempe contra votum paupertatis religiosæ, cùm ex administratione peculii religiosus jacturam facit præcipuarum utilitatum paupertatis ; tùm quia est contra jus positivum ab Ecclesia in concil. Lateranensi statutum in *cap. Monachi, de statu Monach.* ubi sancitum fuit : *Monachi non pretio recipiantur, nec peculium permittantur habêre.* Alii verò probabiliùs tenent id non esse vetitum ex jure antiquo, ut censent *Sylvest. v. Abbas n.* 3. *Nav. Comm.* 2. *n.* 14. *Pal. t.* 3. *tr.* 16. *d.* 3. *p.* 7. *n.* 2. *Sanch. l. c. n.* 3. *Salm. tr.* 12. *c.* 2. *punct.* 12. §. 4. *n.* 200. qui dicunt hanc esse receptam sententiam, et *Felix Potest. de* 1. *præc. n.* 1082. ait esse communem cum *S. Anton. Suar. etc. ac B. Humberto c.* 18. *in Reg. S. Aug. et B. Jordano l.* 3. *de vitiis fratrum c.* 13. Ratio, quia hoc neque est contra jus naturale, cùm, licèt id adversetur fini paupertatis, non tamen est contra paupertatis votum, quod solùm religiosos obligat, ne rebus ut propriis utantur : neque est contra jus positivum, cùm ex ipso potiùs contrarium apparcat ; nam in *c. fin. Insinuante*,

Qui clerici vel voventes, approbatur professio facta sub conditione vivendi in propria domo, ibique retinendi administrationem bonorum in suî sustentationem. Ex quo infertur retentionem peculii non esse contra votum paupertatis, neque contra statum religiosum. Nec obstat textus oppositus in *d. cap. Monachi;* etenim, ne dicantur canones inter se contradici, probabiliter ait *P. Milante* in suo libro (cui titulus *Vindiciæ regul.*) nomine peculii ibi intelligi appropriationem fundorum, quæ tunc temporis monachi ex massa communi sibi abdicaverant, ut probat ex *Petro Blessensi* et *Thomassino;* idque solùm vetitum fuisse ostendit à conc. Lateranensi.

Sed majus dubium est, an peculia sint vetita ex jure novo?

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Pal. d. disp. 3. p. 7. n. 5. Suar. t. 3. de relig. tr. 8. c. 14. n. 8. Pont. q. 9. Scholast. c. 4. Laym. l. 4. tr. 5. cap. 7. n. 13. Holz. t. 1. de præc. part. p. 485. n. 616. et Salm. tr. 12. c. 2. p. 12. §. 4. n. 202. cum Vasq. Valent. etc.* Idem enixè tuetur *P. Conc.* in suo Opusculo (*de Disciplina Apostolica, Monastica Diss. theol.*), ubi eruditè quidem loquitur, sed plusquàm par est invehit contra religiosos, quodcumque minimum peculium habentes; hos enim vocat (ut refert *P. Carratinus* in alio libro contra *Concinam* edito) filios iræ, filios perditionis, infames violatores paupertatis; ac perinde dicit eos esse in æternæ damnationis periculo, et superiores gravissimi peccati reos esse, nisi studeant vitam communem, ubi collapsa est, restaurare, nec posse regulares in iis conventibus bonâ conscientiâ manêre, ubi non viget vita communis, sed transire debêre ad monasteria vitam communem observantia, sive proprii, sive alterius ordinis, si aditus pateat; item juvenes religionem ingredientes, ubi vita communis obsolevit, se exponere periculo æternæ salutis: graviterque peccare Superiores eos acceptantes, et qui consilio aut favore illos inducunt ad ingrediendum, utî etiam parentes filios ab ingressu pro viribus non avertentes; quia (ut ait), ubi vita communis sublata est, religio non est religio, nec status perfectionis, sed confusionis et damnationis. Ita doctus præfatus Auctor, sed nimis severus judex. At veniamus ad quæstionem; hæc prima sententia probatur ex Decreto Trid. *sess. 25. c. 2. de Regul.* ubi

sic dicitur: *Nemini igitur regularium, tam virorum quàm mulierum, liceat bona immobilia vel mobilia, cujuscumque qualitatis fuerint, etiam quovis modo ab eis acquisita, tamquam propria, aut etiam nomine conventûs possidère vel tenère; sed statim ea superiori tradantur, conventuique incorporentur. Nec deinceps liceat superioribus bona stabilia alicui regulari concedere, etiam ad usumfructum, vel usum, administrationem, aut commendam. Administratio autem bonorum monasteriorum, seu conventuum ad solos officiales eorumdem, ad nutum superioris amovibiles, pertineat. Mobilium verò usum ita superiores permittant, ut eorum supellex statui paupertatis, quam professi sunt, conveniat; nihilque superflui in ea sit; nihil etiam, quod sit necessarium, eis denegetur. Quòd si quis aliter quidquam tenère deprehensus, aut convictus fuerit, is biennio activa, et passiva voce privatus sit, atque etiam juxta suæ regulæ, et ordinis constitutiones puniatur.*

Secunda sententia verò, quam tenent *Navarr. Comment.* 2. *n.* 15. *Sa, v. Religio, n.* 48. *Sanch. l. c. n.* 11. *Barb. in c. l. Trid. Cabass. T. J. l.* 1. *c.* 22. *de Alexand. Confess. Monial. c.* 4. §. 2. *q.* 1. *et* 4. *cum Pelliz. Rodr. Peyrin. Vill. etc. et P. Milante cum aliis*, dicit concilium nihil novi statuisse, quàm quod de jure communi statutum erat. Præcipit quidem concilium (ut ajunt), nullum religiosum posse habère peculium eum dominio utili, ita ut illud sine licentia prælati distrahere possit, vel saltem nulli licère sine justa causa habère, sed non prohibuit, ut superior ex justa causa possit usum peculii religioso concedere dependenter à suo arbitrio, sicut et usum aliarum rerum monasterii ipsi concedere potest.

His tamen non obstantibus, prima sententia probabilior videtur, spectatâ sanctione concilii. Ducor primò ex illis verbis: *Nemini liceat bona immobilia, vel mobilia... etiam nomine conventûs possidère.* Ergò non licet qualecunque peculium tenère, nec etiam ex consensu superioris; non enim aliter poterit monachus dici bona habère *nomine conventûs*, nisi ea concedantur ipsi à prælato, qui vices conventûs repræsentat. Quod autem dicitur, hoc intelligi *sine justa causa*, id omninò gratis videtur asseri; tantò magis cùm ibi subdatur, quòd *bona statim superiori tradantur, conventuique*

incorporentur; quod verbum *incorporentur* denotat bona illa fieri communia, et ad usum totius conventûs destinari. Item moveor ex verbis illis: *Administratio bonorum ad solos officiales pertineat; mobilium verò usum ita superiores permittant, ut nihil quod sit necessarium eis denegetur.* Ergò, quoad stabilia, omnis administratio religiosis interdicitur: et quoad mobilia, tantùm *necessarium* (non verò quod ad delectum, licèt honestum, deserviat) statuitur non denegari; quo verbo excluditur administratio etiam mobilium ad usus indeterminatos. Idque confirmatur ex to: *Ne deinceps liceat, etc.* quibus verbis videtur concilium novum jus statuisse, unde *Laym. l. c. n.* 13. infert: *Propositum* (concilii) *fuisse, hujusmodi stabiles reditus, seu annuas pecuniarias portiones omninò interdicere.*

Ita respectu ad decretum concilii; sed ratione consuetudinis, quæ hodie ferè in omnibus religionibus, saltem non reformatis, introducta est, puto cum eisdem fautoribus primæ sententiæ, ut *Sanch. n.* 11. *et* 14. *Laym. n.* 13. *Less. n.* 32. *Pal. n.* 6. *Pontius l. c. Salm. tr.* 12. *c.* 2. *p.* 12. §. 4. *num.* 204. Item *P. Milante cum Nav. Barb. Suar. Az. Cab. Sylv. Wigandt, Beja, Luca, Rodr. Mirandola, Cord. de Alex. Lop. Conrad. Passer. Led. et Mastrio, etc.* rigorem concilii hodie temperatum esse, et licère singulis religiosis ex consensu superioris peculium habère, ut sibi provideant ad usus necessarios vel honestos; modò sint parati bona à se abdicare ad superioris nutum, semper ac illis sufficienter subveniatur; nam aliàs non tenerentur peculium dimittere, dicunt *Salmant. cum Sanch. Less. etc. ll. cc.* Libet hìc adnotare responsum datum à Cardinali *Bellarmino* (ut refert *P. Milante in cit. l. pag.* 245.) qui cùm rogatus fuisset à Cardinali *Gesualdo* Archiepiscopo Neapolitano, an moniales, non obstante contrariâ consuetudine, teneantur exactè vitam communem servare, sic respondit: *Si consuetudo inobservantiæ est legitimè præscripta, videntur posse excusari illæ, quæ religionem sic relaxatam invenerunt; nam talis religio sic relaxata, in qua tantùm servantur omnia substantialia, est vera et bona religio; ergo potest eligi, et qui in ea vivunt sunt in statu perfectionis.* Præfatam autem administrationem peculii ad nutum superioris, dicunt *Pal. Salm. Pontius, et Sanch.* licitam esse ratione consuetudinis, non solùm de bonis mo-

bilibus, sed etiam de immobilibus. Idque videtur confirmatum ex quodam brevi edito à *Bened. XIII.* ann. 1724. incipiente: *Postulat humilitati nostræ*, (ac in extensum relato ab eodem *P. Milante*, *p.* 196.), in quo Pontifex, loquens de religiosis promotis ad aliquam dignitatem, præcipit, *ut omnia bona mobilia, seu immobilia, cujuscumque generis, quæ eos tempore suæ promotionis penes se, vel aliàs habêre contigerit, exceptis duntaxat scriptis propriis, etc. Superiori locali resignare teneantur.* Ergò Pontifex, licèt expressè hìc non approbet, saltem præsupponit tanquam licitum peculium sive mobilium, sive immobilium, quod religiosi penes se habent.

Hoc quoad peculium bonorum etiam immobilium; sed quoad peculium mobilium, illud expressè approbatum habetur à *Clemente VIII.* qui (ut refert *P. Milante*) anno 1602. per suum breve Cardinali *Gesualdo* declarandum injunxit (en verba brevis,) *quòd liceat abbatissæ cujuslibet monasterii permittere monialibus, ut unaquæque earum ex subventionibus, quæ eisdem monialibus dantur, aliquid expendere possit, absque eo quòd per manus officialium erogetur, et sine onere aliam de eis rationem reddendi; summa autem hæc erit scuti unius quolibet mense pro minutis causis, etc.* Præcepit tamen ibidem Pontifex: *ut imposterùm neque ad habitum, neque ad professionem aliqua recipiatur, nisi sub integra reformatione vitæ communis.* Sed, cùm rursùs ab hoc ultimo moniales reclamassent, idem *Clemens* aliud edidit decretum, quo sic declaravit: *Moniales verò, quæ... imposterùm admittentur in iis monasteriis, in quibus subventiones retinentur, nullatenùs invitæ cogantur ad vitam communem.* Ergò ex hoc decreto Pontificis vita communis non pertinet ad essentiam voti paupertatis, et peculia ex consuetudine ritè permittuntur. Id ipsum confirmatur pro religiosis ex alio brevi *Innocent. XI.* edito ann. 1691. approbante constitutiones ordinis S. Mariæ de Mercede, jam priùs approbatas à novem aliis Pontificibus; in iis autem constitutionibus (*Dist.* 3. *c. de voto paupert*) sic statutum erat: *Sancimus, ne quis fratrum professorum aliquid proprium habeat, neque pecunias, neque vasa argentea, etc. neque illa expendat absque sui prælati licentia... Attendant autem fratres nostri, quòd singulis annis semel omnia, quæ in usu retinent, commendatoribus suis exponant, et realiter exhibeant, eorum dispositioni relinquendo, et specialem licentiam*

utendi eis accipiant à prælato. Ergò cum licentia benè poterant retinêre, et expendere.

Cæterùm (ut proferam quid ego sentio super hac re), licèt præfatam secundam sententiam probabilem censeam, imò probabiliorem, ratione consuetudinis universaliter introductæ; attamen in praxi omnes prælati tanquam certum sibi persuadeant, quòd si usum peculii in monasteriis de novo introducant, vix nomen paupertatis ibi supererit, et ex hoc innumera mala communitati quoad observantiam supervenient. Quapropter, etiamsi ipsi à peccato gravi excusari possunt, usum peculii concedendo, respectu voti paupertatis; non tamen excusabuntur ob regulæ relaxationem, cui hac concessione procul dubio operam dabunt.

Omnes autem conveniunt, quòd in iis conventibus, in quibus non observatur vita communis ob paupertatem, vel incuriam superiorum subministrandi subditis necessaria, possint concedi peculia ad nutum prælatorum. Ratio, quia Tridentinum tunc præcipit religiosis vitam communem, cùm à conventu *nihil* (eis), *quod sit necessarium, denegetur.* Ita *Potest. Fagn. de Alexand. l. c.* communiter.

Hinc infertur I. cum *Pell. Vall. Lop. et Potest. n.* 1078. in dicto casu non peccare (saltem graviter) religiosum, qui peculium retinet, non in communi deposito, sed in sua cella cum licentia prælati dependenter ab ejus arbitrio; quia tunc substantia paupertatis jam servatur.

Infertur II. non posse regulares vitam communem recusare, si superiores illam erigere velint, ut *de Alex. c. 4. §. 2. q. 2. cum Suar. Less. Nav. et Potest. n.* 1087. *cum communi.* Ratio, quia licèt vitam communem non servare, non sit contra votum paupertatis; est tamen contra votum, vitam communem respuere, quia est habêre bona independenter à voluntate superiorum. Dicunt tamen *Less. et Peyr. cum de Alex. l. c. q.* 111. quòd religiosus non tenetur tradere peculium suum prælato, qui velit illud in usum monasterii convertere, nisi ei constet, quòd prælatus suis necessitatibus sufficienter aliunde providebit.

Infertur III. quòd, si religioso relinquatur legatum cum conditione, ut illud possideat independenter ab arbitrio superiorum, tunc certè peccabit religiosus contra votum paupertatis, si sic retineat; sed legatum valebit in favorem mona-

sterii, quia illa conditio tanquam turpis rejicitur. Ita *de Alex. ib. q.* 5. *cum Graff. et aliis communiter.*

16. — « 1. Non repugnat voto paupertatis, quòd religiosi » habeant bona in communi, etiam immobilia. » (*Extrav. Exiit, de verb. signif. et Trid. sess.* 25. *c.* 3. *de Regul. Vide Salm. tr.* 12. *c.* 2. *punct.* 12. *n.* 164. *Potest tamen Papa, justâ urgente causâ, dicta bona in aliud opus pium transferre. Salm. dict. n.* 164. *cum Pal. Lug. et Less.*) Imò sine consensu « Papæ non possunt se obligare communitati, quòd ea num- » quam sint acquisituri, quia præjudicarent immunitati eccle- » siasticæ. *C. Lug. Resp. mor. l.* 3. *d.* 8. neque possunt fru- » ctus, seu reditus à donatore destinatos ad ea emenda, appli- » care ad usus alios, v. g. solvenda debita, etc. *Ib. d.* 10.

« 2. Non repugnat paupertati, si religiosis detur villa, vel » alius locus administrandus nomine monasterii, idque in » monasterii commodum. Imò nec repugnat, si detur in » commodum, vel incommodum ipsiusmet religiosi aliquod » ecclesiasticum beneficium. Quo casu competit ei admini- » stratio redituum, quos ad suî sustentationem, piasque cau- » sas applicare potest juxta canonum concessionem : quod re- » liquum est, pertinet ad Ecclesiam, vel beneficium, cui ser- » vit : ac consequenter donationes de reditibus beneficii factæ » ab eo in usus non pios invalidæ sunt, et contra justitiam, » neque accipientes possunt tutâ conscientiâ retinêre. *Suar. t.* » 4. *de rel. l.* 5. *Mol.* 267. *etc. communiter.* Ratio est quia » non habet dominium dictorum redituum. *C. Lug. de just.* » *t.* 4. *d.* 4. *s.* 1. Nihilominus *Wading. apud Dian. p.* 8. *t.* 6. » *r.* 133. probabile censet, quòd, etsi illicitæ, validæ tamen » sint istæ donationes ; idemque multò magis de donationi- » bus Episcoporum regularium censet cum eodem *Dian. l. c.* » *r.* 132. *et contra Sanch. Suar. etc.* Ad monasterium verò » omnia alia pertinent, quæ aliunde, quàm ex beneficio, » acquiruntur, nisi ex consuetudine cedant Ecclesiæ. *Nav.* » *Az. t.* 1. *l.* 12. *c.* 10. *q.* 6. *et* 7. *Mol. Laym. l. c. Vide Trid.* » *sess.* 25. *c.* 2. *de Regul.*

« 3. Non tantùm jure antiquo, sed etiam post Tridentinum, » probabile est, religioso in monasterio, vel juxta illud ma- » nenti annuatim assignari posse reditum, ut ex eo vivat » suo commodo, et incommodo, revocabiliter tamen ad » nutum prælati : similiter monialibus victum præbêri posse,

» ita ut ipsæ sibi labore manuum vestes comparent. Ita contra » *Azor. Less. et Mol.* docent *Sanch. l. 7. mor. c. 22. Tan.* » *Laym. l. 4. c. 7.* qui addit, talem consuetudinem, ubi » viget, non damnandam; probat tamen tolli debêre, si com- » modè possit, monetque, non sine urgentissima causa in- » troducendam.

17. — « 4. Peccat contra paupertatem religiosus, si quid, » seu domi, seu foris, etiam ex iis, quæ ad victum, et vesti- » tum pertinent, sine superioris consensu expresso, tacito, » vel præsumpto, accipiat, retineat, absumat, permutet, » alteri donet, vel accommodet. Ita *Less. l. 2. c. 41. d. 8. et* » *d. 9. n. 79. Sanch. 7. mor. c. 19. n. 53. et c. 21. n. 32. Suar.* » *de rel. l. 8. c. 11. Laym. l. 4. t. 5. c. 7. Az. t. 3. l.* » *12. c. 12.*

« Dixi I. *sine consensu tacito:* quia, si prælatus sciat, sub- » ditum aliquid accipere, retinêre, vel expendere, et non » prohibet, cùm facilè possit, tacitè consentire, et appro- » bare videtur. Unde *Sanch. 6. mor. c. 19.* ait, si in aliqua » religione consuetudo viget aliqua recipiendi, vel expen- » dendi sine licentia, id excusari per tacitam licentiam præ- » lati, qui id tolerando, consuetudinem rationabilem decla- » rat. » (*Salmanticens. de restitut. cap. 6. punct. 3. num. 25. cum Pal. Pell. Fag. Boss. etc.*) « Et si prælatus subdito donet, » vel donari permittat imagines, rosaria, etc., sciens non » indigêre iis omnibus ad proprium usum, tacitè facultа- » tem concedere censetur donandi aliis, ut notat *Laym.* Monet » tamen *Less.* talem consensum non præsumendum, nisi in » rebus parvis, crebrò occurrentibus.

« Dixi 2. *vel præsumpto;* hic enim locum habet cùm res » urget, superiorque non est præsens. Ad hunc autem, ut » vult *Sanch. et Bon.* non sufficit, quòd superior libenter » concedet, si peteres (alioquin omnes donationes à prælatis » permitti solitæ licêrent sine venia: quod cederet in ever- » sionem disciplinæ regularis), sed requiritur, ut ipse cen- » seatur concedere, quamvis non petas, et nolit in iis cir- » cumstantiis te petere. Addunt tamen *Suar. et Less.* excusari » à mortali, si præsumatur affectus superioris libenter rem » concessuri, si rogaretur. Ratio est, quia tunc censetur rem » habêre ex voluntate superioris saltem virtuali, quæ in illo » affectu latet; ideòque, si superior tantùm sit invitus quoad

» modum, venialiter quidem peccari, non tamen contra pau-
» pertatem, docent *Suar. Sanch. Laym. l.* 5. *tr.* 5. *c.* 7.

18. — Quæritur igitur, an liceat religioso res alienare, vel accipere ex licentia præsumpta? Affirmant DD. communiter, si licentia præsumatur de præsenti; ex voluntate actuali vel virtuali superioris. Imo *Lug. d.* 3. *n.* 125. *et Salm. loc. cit. p.* 6. §. 1. *n.* 71. dicunt sufficere ad non peccandum, saltem graviter, contra votum paupertatis, ut superior non habeat hìc et nunc voluntatem omninò repugnantem quoad substantiam, licèt sit invitus quoad modum. Hinc infertur excusari saltem à mortali (ut ajunt *Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 79. *et Salm. cit. l. n.* 71. *cum aliis communiter*) religiosum, qui noverit superiorem erga ipsum ita esse affectum, ut si hìc sciret, libenter licentiam concederet, vel saltem non graviter repugnaret. Idem dicunt *Salm. ib. et Lugo n.* 126. si datio vel acceptio cederet in utilitatem monasterii. Item, si superior non possit facilè adiri, et urgeat causa aliquid accipiendi, vel alienandi, ut *Cont. Tourn. de præcip. statuum obligat. part.* 2. *cap.* 2. *art.* 2. *in med. v. Quæ vero. Less. et Salm. ll. cc. ac Holzm. t.* 1. *de pr. partic. p.* 483. *n.* 603. *cum communi.* Advertunt tamen *Elb. t.* 2. *p.* 632. *n.* 644. *et Lugo n.* 128. *cum Suar. et Sanch.* quòd religiosus post talem acceptionem tenetur, si commodè potest, rem prælato manifestare, ut deinde licitè possit eam retinêre. Idem ait *Elbel p.* 631. *n.* 640. si superior de facili soleat licentiam concedere pro quibusdam rebus, maximè esculentis, et poculentis; sed in monasteriis benè ordinatis non solent passim tales licentiæ concedi, ut ait *Less. l. c.* nisi pro rebus minimis, et crebrò occurrentibus.

Hæc docent præfati AA. quando agitur de licentia præsumpta de præsenti. Sed magna quæstio est, an peccet religiosus contra votum paupertatis, quando aliquid accipit, aut dat, ex licentia interpretativa, sive præsumpta de futuro, scil. præsumendo quòd superior annueret, si rogaretur?

Prima sententia, quam tenent *Holz. p.* 482. *n.* 599. *Elb. pag.* 631. *nu.* 639. *Pal. tr.* 16. *d.* 3. *p.* 23. *n.* 8. *cum Nav. Azor. Suar. Val. et P. Nav.* item *Tolet. et Rosell. ap. Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 19. *n.* 13. *et Pelliz. Rodr. ac Bassæus ap. Salm. de rest. tr.* 13. *c.* 6. *punct.* 6. §. 1. *n.* 67. negat talem religiosum peccare, saltem mortaliter. Hocque dicunt procedere

Holzm. Elbel, Sanch. et Pal. ll. cc. cum Suar. Nav. etc. non solùm si ille certè, sed etiam si probabiliter crederet superiorem licentiam concessurum; nisi (benè excipit *Sanch.*) in aliqua communitate observanti vigeat præceptum, ut licentiæ expressè petantur. Hanc sententiam docet etiam *D. Th.* 2. 2. *q.* 32. *a.* 8. *ad* 1. ubi ait: *Si verò non habet dispensationem* (religiosus à prælato) *commissam, quia nihil proprium habet, tunc non potest facere eleëmosynam sine licentia abbatis, vel expressè habita, vel probabiliter præsumpta.* Idemque tradit in 4. *d.* 15. *q.* 2. *a.* 5. ubi dicit: *Non esse proprietarium religiosum, qui donat aliquid ponens spem in ratihabitione prælati.* Ratio, quia, ad non peccandum contra votum paupertatis ea sufficit licentia, quæ efficit, ut acceptio non fiat nomine proprio, sed cum dependentia à voluntate superioris. Idque confirmatur ex *l.* 46. §. 7. *de Furto* (cujus verba retulimus *l.* 4. *n.* 700. *v. Quæritur hic*), ubi dicitur non esse reus furti, qui aliquid accipit probabiliter credens dominum consensurum, si peteret. Sicut igitur talis accipiens ex præsumpto consensu domini futuro non lædit justitiam; ita religiosus non lædit votum paupertatis, quia accipiendo ex præsumpta ratihabitione superioris, jam dependenter accipit.

Secunda sententia verò tenet, religiosum accipientem, vel dantem ex tali licentia interpretativa, peccare contra votum, et hanc sequuntur *Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 19. *n.* 15. *Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 79. *Lugo d.* 3. *n.* 124. *Salm. de rest. c.* 6. *punct.* 6. §. 1. *n.* 70. *cum Bon. Vill. et Garcia.* Ratio, quia aliud dicendum (ut ajunt) quando licentia requiritur ad honestatem actûs, aliud quando requiritur ad ejus valorem; quando enim licentia requiritur ad honestatem, sufficit licentia superioris interpretativa, sive ratihabitio de futuro, quando verò consensus superioris requiritur ad valorem actûs, tunc omninò requiritur voluntas superioris actualis, vel saltem virtualis, nec sufficit ejus voluntas præsumpta de futuro: sicut non sufficit, ut quis confessiones excipiat, vel ut carnes comedat in diebus vetitis, eò quòd superiores licentiam concederent, si peteretur. Nec officit paritas furti; respondet enim *Lugo n.* 127. quòd ibi benè sufficit ad excusandum accipientem, ut rem accipiat non invito domino; sed ad valorem actûs dandi vel accipiendi requiritur in religioso licentia superioris

de præsenti, cùm tales actus à religioso exerciti non sint validi, nisi dependenter à prælati voluntate.

Sed, his non obstantibus, probabilior mihi videtur prima sententia, et pace tantorum DD. hujus secundæ sententiæ, puto eos non attigisse punctum quæstionis, in qua agitur non de valore, sed de honestate actionis. Confundunt enim adversarii valorem actûs cum honestate illius; nam ratio ipsorum probat quidem actum religiosi non esse validum, nisi postquam prælatus illum ratum habuerit; quia certum est (ut diximus *de contr. l. 4. n. 769. v. Sed dubitatur*), quòd ad valorem contractuum non sufficit voluntas interpretativa, sed requiritur voluntas contrahentium actualis, aut saltem virtualis de præsenti: et ideò rectè dicitur sacerdos non posse validè absolvere, nec alius edere carnes in diebus vetitis, nisi habeant concessionem superiorum, saltem præsumptam de præsenti, ęò quòd reverà nec sacerdos validè absolvit sine jurisdictione de præsenti collata, nec alius licitè vescitur carnibus die vetito, nisi jam per dispensationem sit à lege absolutus. Non autem probat ratio allata actum religiosi accipientis ex licentia interpretativa esse illicitum, et contra votum paupertatis; ad agendum enim contra votum requiritur, ut ipsi contrarii fatentur, quòd religiosus agat nomine proprio, et independenter à voluntate superioris. Non autem agit nomine proprio, et independenter, qui accipit ex consensu prælati prudenter interpretato, quia tunc verè cum dependentia agit.

Nec obstat 1. dicere, quòd, cùm actus sit invalidus, ideò est illicitus; prout sacerdos ideò illicitè absolvit cum facultate Episcopi præsumpta de futuro, quia invalidè absolvit. Sed dispar est ratio casus hujus à casu nostro; nam ibi honestas actionis pendet ab ipsius validitate; sed hìc honestas acceptionis non pendet ab ejus valore, sed pendet à non agendo nomine proprio et independenter; hoc solum enim lædit paupertatis votum; et sic in nostro casu benè poterit esse licitus actus accipiendi hìc et nunc, cùm fiat dependenter à consensu præsumpto superioris, quamvis hìc et nunc invalidus sit, et erit, si superior non annuet: sicut aliquis in bona fide contrahens matrimonium cum impedimento, licitè quidem contrahit, quamvis invalidè. Nec obstat 2. dicere, quòd, si nostra sententia in praxim deduceretur, locus

daretur relaxationi; vix enim esset casus, quo non posset subditus facilè præsumere concessionem licentiæ, si peteret, saltem à prælatis majoribus, si inferior negaret. Sed respondetur primò, advertendum in hujusmodi acceptionibus ex licentia præsumpta, ut plurimùm accipientes non excusari à culpa veniali, cùm prælati plerùmque sint inviti quoad modum, si non ad substantiam. Præterea advertendum hujusmodi licentias non esse facilè præsumendas, nisi habeatur certitudo, vel saltem certa probabilitas de ipsarum concessione, dùm rectè notat *Cont. Tourn. loc. cit. v. Haud tamen.* in illis summoperè cavendum, ne præsumantur quæ præsumi non debent; imò nec semper quæ sub oculis prælati fiunt, ab eo tacitè approbata esse censenda; plerùmque enim superiores ægrè coguntur plura tolerare, quæ vident fieri contra ejus voluntatem. Præterea licentiæ, quæ à prælatis inferioribus negantur, vix præsumi possunt concedi à majoribus, dùm ipsi, ad justum regimen servandum communitatis, vix concedunt quæ ab inferioribus denegantur. Ideò ipsi in talibus licentiis præsumendi sunt inviti etiam quoad substantiam; nam, si res sint parvi momenti, cùm prælati majores non se ingerant in hujusmodi levioribus causis, non adest prudens præsumptio de ipsarum concessione; si autem res sint magni momenti, quoad eas (ut ait *Holzm. n.* 602.) non suffragatur licentia præsumpta, aliàs daretur ansa ad res etiam majoris momenti sine expressa licentia accipiendas et retinendas, quod cederet in grave detrimentum religiosæ paupertatis.

19. — « 5. Contra votum paupertatis peccas, si quid ex » rebus in usum tuum concessis, in alium usum expendas, » aut culpabiliter amittas, vel destruas latâ culpâ. Ratio » est, quia in iis tantùm habes usum facti, idque precario, » quandiu superiori videbitur; estque actus dominii, posse » rem arbitratu suo destruere. *Sanch. c.* 19. *Laym. n.* 6. » *Less. n.* 79.

20. — Notandum I. quòd religiosus, licèt non possit donare, nec remittere sibi debita, ex communi cum *Salm. tr.* 13. *de rest. c.* 6. *punct.* 3. *n.* 21. nec renuntiare legata sibi relicta, sive mercedes suis laboribus debitas, quia horum jus immediatè monasterium acquirit, ut dicunt *Sanch. l.* 7. *c.* 12. *n.* 55. *et de Alex. c.* 4. §. 2. *qu.* 7. potest tamen religiosus non

acceptare munera; nam votum paupertatis obligat ad non alienandum acquisita, non verò ad acquirendum quæ nondùm acquisivit. Ita *Sanch. Dec. c. 19. n. 75. Salm. ib. n. 23. cum Lugo, et Pelliz.* Hinc volentem dare centum tibi religioso, benè potes rogare, ut det tuo consanguineo, vel amico; *Salm. ib. cum Lugo, Trull. Sanch. etc. et Cont. Tourn. ibid. num. 10.* qui addit, religiosum nolentem sine justa causa acceptare, quod sibi offertur, peccare contra charitatem, impediendo bonum suæ religionis, non verò contra justitiam.

21. — Notandum II. quòd religiosus sine licentia potest facere donationes remuneratorias ex bonis sibi concessis ad usum, quia tales donationes sunt quasi debiti solutiones. *Salm. l. c. n. 24. cum Rodr. et Vill.* Immò potest plus donare, quàm accepit, usque ad excessum quartæ partis, ut *Salm. ib.* quia postulat gratitudo, ut semper plus reddatur, quàm sit acceptum, prout dicunt *Sanch. Barb. Nav. Dian. etc. ex S. Th. apud Salm. d. c. 6. punct. 7. n. 92.*

22. — Notandum III. quòd, licèt religiosus non possit testari ullo modo, ut est commune cum *de Alex. Conf. Mon. c. 4. §. 1. q. 2.* si tamen petat licentiam donandi aliquid post suam mortem, et prælatus id promittat exequi, dicit *de Alex. §. 3. q. 11.* tunc tenèri prælatum stare promissis. Sicuti, si dominus aliquid promittit servo, tenetur servare, ut docent *Less. et Mol. cum Sanch. l. 7. c. 9. n. 13.*

23. — Quæritur hìc 1. an religiosus possit sine licentia donare, quæ parciùs vivendo sibi subtrahit ex rebus sibi concessis ad usum? Affirmant *Val. Rodr. Arag. Sylv. Dian. etc. apud Salm. loc. cit. punct. 3. n. 26.* At licèt id probabile putant *Salm.* modò sit de rebus, quæ usu consumuntur, cùm in iis usus et dominium minimè distinguantur, probabiliùs tamen respondendum esse dicunt, quòd si religioso ad suam sustentationem certa quantitas ita assignetur, ut nec monasterium teneatur aliud ei præstare, nec ipse rationem reddere; tunc sive is intra claustra commoretur, sive extra, quidquid sibi de illa portione subtraxerit, poterit ad suum beneplacitum erogare, modò eroget ad honestum usum. Secùs verò si nulla certa quantitas ei assignetur, sed omnia necessaria à monasterio subministrentur; quia tunc non præsumitur, sicut in primo casu, prælatus licentiam concedere. Ita *Sanch.*

Dec. l. 7. c. 19. num. 100. et 101. Salm. loc. cit. cum Abul Pal. Garc. Mol. Vill. ac Holz. num. 615. cum aliis communiter (1).

Ab auctoribus autem communiter permittitur religiosis, qui cum debita licentia vivunt extra conventum, eleëmosynas moderatè facere ex iis, quæ à monasterio, vel ab aliis eis subministrantur ad victum. Item permittitur religiosis elargiri, cui velint, suas pitantias, quæ limitatè eis præbentur. ut ova, carnes, etc.; ita *Sylv. S. Anton. Arag. etc. cum de Alex. c. 4. §. 4. q. 3.* nisi superior expressè id vetaverit. Præterea permittitur eis succurrere pauperi magna paupertate laboranti ex bonis monasterii, quando aditus superiori non patet : item permittitur leves donationes facere amicis, et consanguineis in signum gratitudinis, vel debitæ amicitiæ, vel ad conciliandum aliorum amorem erga religionem. Ita *Salm. tr. 13. c. 1. punct. 3. n. 31. et Croix l. 4. n. 123. cum Suar. et Pal.* Permittit etiam *Bordon. de paup. rel. c. 20. n. 32.* religiosis, dare aliquid esculenti vel poculenti pauperibus, quia in his prælatus præsumitur consentiens.

24. — Quæritur 2. quænam quantitas requiratur, ut religiosus eam expendens sine licentia peccet graviter? *Ex Nav. Azor. Graff. etc. Pal. tr. 16. d. 3. p. 20. n. 3. Sanch. l. 7. c. 20. n. 3.* assignant pro materia gravi quatuor Argenteos. Plus verò pro conventibus pinguibus; et adhuc plus, si res non sit ex pecuniis, sed ex vestibus, libris, et similibus. *C. de Lug. de just. d. 3. n. 173.* pro conventibus mediocriter opulentis assignat 7 vel 8 Argenteos, si accipiantur à religioso ex destinatis ad ejus usum; et plus, si res surripiatur ad usum proprium, et remaneat in communitate. Si verò res surripiatur ex rebus communibus monasterii, et detur extraneis, putat sex Argenteos esse materiam gravem. Plus tamen requirunt *Ledesma, et Ceneda apud eumdem Lugo num.* 170; nam censent non esse mortale accipere 8 vel 9 Argenteos ex rebus, quæ usu non consumuntur; modò id non plus quàm semel aut bis fiat in anno. Alii, ut *Sot. et Rodr. ap. Salm. tr. 13. c. 6. punct. 3. n. 46. circa med.* (et *Arag.* putat

(1) Bona accipere à Religioso, est peccatum Papæ reservatum (sine censura), et qui donum excedens decem scuta acciperet, ne posset quidem à sacra Pœnitentiaria absolvi, nisi facta priùs restitutione doni. *Ex Hom. Ap. tr. 13. n. 8.* *Edit.*

probabile) dicunt requiri ad materiam gravem duos Aureos. Alii demùm quoad gravitatem materiæ putant ut *Rebell. Fagund. etc. apud Croix l. 4. n.* 133. idem dicendum esse de furtis religiosorum, quod dicitur de furtis filiorum, juxta dicta *de 7. pr. l. 4. n.* 543. Et consentiunt *Holz. n.* 595. *ac Elbel p.* 633. *n.* 646. *cum Henno, et aliis*, dicentes quòd religiosi furantes materiam communiter gravem, nisi furtum redundet in grave damnum monasterii, peccabunt quidem contra votum paupertatis, sed non contra justitiam; unde non erunt obstricti ad restitutionem. Sed probabiliùs id negandum, scil. requiri in religiosis ad peccandum graviter ut eam surripiant quantitatem, quæ requiritur in filiis; ita *Lug. d.* 3. *n.* 172. *et Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 20. *n.* 3. Ratio, tùm quia filii censentur quasi in spe dominii bonorum parentum, non autem sic religiosi, qui non possunt monasterio succedere; tùm quia parentes in furtis filiorum sunt inviti respectu ad detrimentum temporale, sed prælati in furtis religiosorum sunt inviti etiam respectu ad eorum detrimentum spirituale; unde faciliùs præsumuntur inviti prælati quoad furta religiosorum, quàm parentes quoad furta filiorum; tantò magis, quia filii benè sunt capaces possidendi, non autem religiosi, qui voto paupertatis obstringuntur.

Cùm autem donatur res religioso ejusdem conventûs, certè plus requiritur ut censent *Salm. loc. cit. n.* 47. *cum Suar.* Hinc dicit *ib. Coriolanus*, quòd ex rebus ad usum concessis donatio 12 Regalium tunc non esset materia gravis. *Ledesma* extendit ad viginti Argenteos: immò *Lug. Sanch. Pell. Rodr. et Anton. à Sp. S. apud Salm. l. c.* ajunt, quòd, si res non sit pecunia, nec etiam valor 5 Aureorum tunc non erit gravis materia. Si verò accipiatur aliquid ab extraneis ad aliis præstandum, adhuc plus requiritur; tunc enim *Garcia cum Pal. Leand. Dian. etc. apud Salm. cit. n.* 47. assignant pro materia gravi valorem majorem 60 Argenteis. Regulariter autem non peccat graviter religiosus clam accipiens, ex gr. librum ad usum temporalem, etiam diuturnum, sed non in perpetuum; quia tunc prælatus non censetur invitus quoad substantiam, sed tantùm quoad modum. Ita *Salmant. ibid. n.* 49. *cum Suar. Azor. Pel. Vill. etc.*

25. — Quær. 3. an religiosus res paulatim accipiens sine licentia, peccet graviter, si furtula ad magnam quantitatem

perveniant, et teneatur ad restitutionem? Negant *Nav. Tol. Fill. Gran. Rodr. Dian. etc.* atque probabile vocat *Pelliz.* consentitque in aliquo *Lugo*, judicans rarò contingere, quòd religiosus, modica accipiendo sine animo perveniendi ad magna, graviter peccet, quia prælati contra talem nunquam graviter offenduntur. Attamen veriùs affirmant *Salm. de rest. c. 6. punct. 3. n. 53. cum Sanch. Bon. Vill. Garc. etc.* quamvis majorem requirant quantitatem pro materia gravi. Benè tamen admittunt *n. 54. cum aliis*, hæc furtula non coalescere, si inter ea intercedat magna interpolatio : hæc autem, ut magna reputetur, *Sanch.* requirit spatium anni; sed *Salm. d. n. 54. in fine cum Fill. Dian. Garc. et Ant. à Sp. S.* putant sufficere spatium mensis. *Vide dicta de Furto l. 4. n. 530.* Admittunt item *Salm. ibid. n. 58. cum Sanchez, Pal. Bon. Lug. Pell. etc.* non esse mortale surripere comestibilia per plures vices, etiamsi perveniant ad magnam quantitatem (modò à religioso non reserventur, ut *Salm. ibid. n. 57.* et modò damnificatio conventùs non sit nimia, et in re extraordinaria, et pretiosiore, ut notat *de Alex. c. 4. §. 1. q. 3. cum Suar.*). Ratio, quia præsumitur tunc adesse tacita licentia prælatorum.

26. — Quær. 4. an religiosus impotens ad restituendum aliquod debitum suo monasterio, teneatur sibi subtrahere aliquid ex rebus sibi datis ad usum? Affirmant *Lug. Bon. etc.* Negant verò *Pell. Fag. Leone, etc.* Et probabile putant *Salm. de restit. c. 6. p. 9. n. 103.* quia minimè præsumitur velle prælatus obligare subditum cum tanto incommodo; et verè est probabile, si res datæ sint ad usum necessariæ.

27. — Quær. 3. an peccet religiosus, si ad mutuum det sine licentia res sibi ad usum concessas? Affirma, sed non graviter, si tutus sit de restitutione, ut tenent *Laym. Sanch. Peyr.* quos suprà sequuntur *Dian. r. 14. et de Alex. c. 4. §. 1. q. 9.*

28. — « 6. Item peccas, si quid abscondas, ut illud liberæ » dispositioni superioris subducas. Nec procuratores, œco- » nomi, administratores, prælati inferiores quidquam pos- » sunt expendere, contra quam regula ordinis, voluntas su- » periorum, vel consuetudo postulat. Ratio est, quia non » sunt domini bonorum communium, sed tantùm admini- » stratores. *Laym. n. 8. ex S. Thom.*

29. — 7. » Si prælatus permittat subdito, ut bona ex quacunque causa aut titulo provenientia, in usus vanos, turpes, aut illicitos expendat, aut superflua, pretiosa, et statum suum dedecentia penes se habeat, peccat et prælatus et subditus contra votum paupertatis; estque talis donatio, seu alienatio irrita, et restitutioni obnoxia, *Nav. Sylv. Val. Mol. t. 2. d. 276. Azor. Less. d. 9. Sanch. Laym.* quia prælatus non potest dare veniam majorem, quàm ipse habet: ipse autem, cùm non sit dominus, non potest bona suo arbitrio, et inutiliter expendere, sed tantùm in religionis necessitatem, et utilitatem. *Vide Lug. de just. d. 3. s. 7. n. 121.*

30. — Super hoc puncto I. quæstio est, an licentia à prælato data religioso expendendi aliquid expressè ad usus illicitos, de se invalida sit. Affirmant cum *Bus.* hìc *Nav. Pal. Sanch. ap. Croix l. 4. n. 114.* et hoc absolutè tenent *Salm. ibid. p. 6. §. 2. n. 82. cum communi*, ut asserunt. Ratio, quia prælatus non est dominus, sed simplex administrator bonorum monasterii. Rectè tamen concedunt *Salm. ibid. n. 83. cum Pal. Suar. Az. etc.* validam esse licentiam datam retinendi superflua sine notabili excessu; quia aliter res magnis scrupulis esset obnoxia. At contrà *Lugo de just. d. 3. n. 137. cum Less. Az. Tab. et S. Ant. Sylv. Turrecr. Fab. etc. apud Croix l. c.* tenent licentiam esse validam, quamvis illicitam: si enim, inquiunt isti, superior licentiam daret ad emenda superflua, quis dicet emptionem esse invalidam? idem censent *Elb. n. 666. et Holz. n. 604. cum Ills.* dicentes religiosum, qui habet superflua ex licentia, peccare quidem contra paupertatem, cùm votum paupertatis obliget, non solùm ad accipiendum cum licentia, sed etiam ad non habendum superflua; sed non peccare contra justitiam, nec esse proprietarium, quando habet cum licentia, quæ nullo jure habetur esse invalida, nisi vertat in grave damnum monasterii. Hanc sententiam non audeo omninò reprobare propter auctoritatem tantorum DD. Sed prima sententia mihi omninò arridet; nam ut ajunt *Less. l. 2. c. 41. n. 79. Salm. tr. 13. c. 6. punct. 6. n. 85. Ronc. Cons. 25. n. 4. et alii plurimi*, superior non est dominus, nec aliam habet facultatem super bona monasterii, nisi in quantum canones, et religio ei concedunt: sed non potest dici concedere ipsi facultatem dandi licentiam ad usus

illicitos vel superfluos, neque sacros canones, cùm ex iis contrarium eruatur, ut habetur ex *Clement. 1. de Statu monach.* ubi expressè prohibentur omnia superflua; neque religionem, quæ nunquam censetur id concedere in exitium spirituale suorum filiorum.

31. — II. Quæstio est, an, cùm prælatus dat licentiam generalem religioso ad expendendam aliquam summam ad suum libitum, si iste illam eroget in usus turpes, aut vanos, peccet contra votum paupertatis, et teneatur ad restitutionem tàm ipse, quàm accipiens?

Prima sententia affirmat. Ratio, quia neque superior intendit tunc licentiam dare ad usus illicitos, neque ipse superior posset hanc licentiam concedere, cùm is sit merus administrator. Ita *Sylv. Pal. Mol. Sanch. etc. apud Croix l. 4. n. 113.* Et hanc probabiliorem putant *Salm. cit. n. 85.* et *Lugo* vocat communem *cit. d. 3.*

Juxta autem hanc sententiam, dicunt *Sanch. Pell. Mol. Reb. etc. cum Salm. ib. punct. 9. n. 106.* quòd ille, qui malè accepit rem à religioso, jam benè satisfacit, si ipsi religioso rem restituit, quia ponit rem in eodem statu, in quo invenit: modò ipse (excipiunt *Salm. ib. cum cit. DD.*) non timeat religiosum re illâ abusurum.

Secunda sententia tamen contradicit, et hanc tenent *de Alex. Conf. Mon. cap. 4. §. 4. q. 9. cum Bord. Suar. Bann. Lopez, Hurt. Med. Pelliz. Reb. Salas, etc. apud Salm. tr. 13. c. 6. p. 6. §. 2. n. 84.* probabilemque hanc vocant *Lugo d. 3. n. 137. Dian. Sayr. Mach. etc.*, et huic adhæret *Croix l. c.* dicens non obstare, quòd superior non sit dominus; nam respondet cum *Reb.* saltem monasterium esse dominum, ut possit disponere de bonis suis ad omnes usus: et sæpè præsumi monasterium consentire, quòd subditi expendant in quibusvis usibus maluerint id, quod generaliter est eis concessum ad expendendum, ne periclitetur fama subditi, aut superioris, ut dicit *Reb.* Deinde dicit *Lug.* quòd, licèt superior sit simplex administrator, nullo jure tamen scitur suam potestatem esse restrictam ad solos usus licitos concedendos. Et, ut dicunt *Bann. Lop. Reb. et Salas ap. Lug. n. 142.* (et hoc ipse non putat improbabile) non est censendum, quòd superior dans licentiam, eam limitet tantùm ad usus licitos; quia ipse dando licentiam generalem, vult et potest tollere

impedimentum, quod subditus habet ex licentiæ defectu ad expendendum. Pari modo ac si Pontifex dispenset cum consanguineis ad matrimonium, non solùm dispensat ad actum conjugii, sed tollit malitiam incestûs, etiam quoad copulam illicitam (ut tenent *Lug. n.* 133. *et Sanch. de matr. l.* 7. *d.* 67. *n.* 8. *cum Met. Gutt. Manuel, Led. Llamas, etc.* modò Episcopus, cui commissa est dispensatio, jam dispensarit, ut veriùs dicit *Sanch. n.* 9. *contra Major. et Gall. ap. Croix*). Item, si Papa dispenset ad carnes in Quadragesima cum aliquo, si iste comedet carnes nocivas, peccabit utique ex intemperantia; sed non contra præceptum jejunii, quod per dispensationem jam sublatum est. (Sed quoad hoc obstat decretum *Clementis XI.* relatum *in tract. de jejunio l.* 4. *n.* 1015. *v. Quær. hìc*). Ita loquitur *Lug. num.* 133. *cum aliis, ut suprà.* Sed, his non obstantibus, quamvis hanc sententiam non audeam reprobare, primam amplector; cùm non satis mihi probetur, quòd superior hanc facultatem habeat dandi licentiam, neque specialem, neque generalem ad usus illicitos, prout dixi mox in *I. Quæst. n.* 30. aut quòd monasterium in hujusmodi licentias consentiat in tantum detrimentum animarum suorum subditorum.

Concedunt verò *Salm. de rest. c.* 6. *p.* 6. §. 2. *num.* 86. *cum Pal. et aliis*, excusari à restitutione eum, qui pro usu turpi rem accepit à religioso, quando honor religionis, vel religiosi aliàs periclitaretur; aut si v. gr. cùm mulier ob turpem causam aliquid accepit à religioso, iste mutet animum, et intendat donare gratis, quia mulier est pauper, vel ne damnum in fama patiatur; tunc enim jam in usum honestum impenderet. Et hinc, quando mulier talem consensum religiosi rationabiliter præsumere potest, saltem ex hoc capite facilè excusabitur. Ita *Salm. loc. cit.*

32. — III. Quæstio est an possit superior licentiam subdito præbêre, ut aliquam summam ludo exponat? Certum est, quòd potest, si summa sit modica; in quo casu subditus potest uti licentiâ etiam tacitâ, sive præsumptâ. *Less Mol. Az. etc. cum Salm. ibid. punct.* 8. *n.* 94. Quoad quantitatem autem, alii dicunt posse religiosum exponere quantum posset liberaliter donare; alii dicunt 4 vel 5 Aureos pro centum quotannis ad usum sibi concessis. Ludus autem debet esse licitus, non illicitus, prout est ludus alearum, taxillorum,

et omnes ludi merè fortuiti, ex *Trid. sess. 22. c. 1.* Cæterùm in aliqua religione permittitur ex consuetudine ludere modicam summam chartis lusoriis, ut *Salm. ibid. num. 95. circa med. cum Peyr. Dic. etc. Vide dicta de Ludo l. 4. n. 873.*

Dubium est, an possit superior validè dare licentiam particularem exponendi ludo magnam summam? Affirmant *Less. l. 2. c. 26. n. 36. cum Hurt. Salas, et Amic. apud Salm. l. c. n. 96.*, quia quæcumque licentia ad ineundum contractum, per se quidem justum, de se valida est. Sed negant veriùs *Salm. ibi cum Sanch. Led. Dic. Vill.* quia, ut dicunt, simplex administrator, qualis est superior conventûs, non potest licentiam concedere tales ineundi contractus proprios tantùm dominorum qui pro suo arbitrio res suas prodigere possunt. Quid verò dicendum, si licentia sit generaliter data? Hæc quæstio comprehenditur sub quæstione II. ut suprà jam allata, quam relegere potes. An verò religiosus possit ludo plùs lucrari, quàm perdere; *vide dicta l. 4. n. 874.*

33. — IV. Quæstio est, an licentia petita, sed indebitè negata, excuset à transgressione voti paupertatis? Resp. non excusare, nisi periculum gravis damni sit in mora: tunc enim præsumitur adesse consensus superioris majoris; et, si iste tunc etiam licentiam neget, potest aliquando prudenter judicari, legem, sive votum in tanto discrimine non obligare. Ita probabiliter *Pal. d. 3. p. 23. num. 10. Holzm. p. 484. n. 610. cum communi, ac de Alex. c. 4. §. 3. q. 6.* Et hoc benè congruit doctrinæ *D. Th. 1. 2. q. 96. a. 6. in fin.* qui loquens de lege ait: *Si verò sit subitum periculum non patiens tantam moram, ut ad superiorem recurri possit, ipsa necessitas dispensationem habet annexam, quia necessitas non subditur legi.* Idem dicendum de voto, quod est quædam lex particularis, et cujus obligatio non urget, tali periculo imminente. Sed notat *Holz. cum Pal.* quòd licentia negata tùm excuset, cùm est debita tam ex parte religiosi, quàm prælati, non autem, si solùm ex parte prælati, ita ut subditus non habeat jus ad concessionem licentiæ.

34. — V. Quæstio est, an valeat religiosus ex licentia dare aliquid alicui, quem si scivisset superior, licentiam non concessisset? Respondent *Mol. disp. 209. et Alex. ibid. q. 7.* tunc videndum, in quanam dispositione sit superior; nam, si præsumitur, quòd ipse licentiam omninò revocaret, tunc

licentia non valet; secùs autem dicendum, si præsumitur prælatus non velle revocare, licèt ab initio licentiam negasset, si rem scivisset. In dubio autem præsumitur pro validitate actûs, id est licentiæ datæ; intellige, si non possit superior adiri.

35. — VI. Quæstio est, an votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari? Negant communiter DD. quoad substantiam, affirmant verò quoad modum. Talis autem consuetudo justa præsumitur, quando ipsa passim practicatur à religiosis etiam timoratis, et scientibus, ac non contradicentibus prælatis, cùm facilè contradicere possint. Ita *de Alex. c. 4. §. 1. q. 16.*

36. — VII. Quæstio est circa moniales, an abbatissa habeat bonorum sui monasterii administrationem? Resp. Habet quidem, si non obest regula, aut consuetudo. Cæterùm non potest concedere licentiam donationes immoderatas faciendi, ut *Alex. c. 11. §. 1. q. 11. cum Sanch.* Sed benè ipsa potest elargiri in eleëmosynas bona superflua, etiam sine consensu aliarum; potest, sed non tenetur superflua in eleëmosynas dispensare, si ea applicet in augendo Ecclesiam, vel habitationem, vel reditus monasterii, ut monasterium plures moniales alere possit, vel ut meliùs servetur vita communis, prout tenet *Alex. l. c. q. 23. contra alios.* Superior autem in dispensando bona suis subditis, debet respicere necessitates, non dignitates personarum, neque proprium commodum, ut *Peyr. cum Alex. q. 13.*

Potest abbatissa in rebus modicis contractus per se inire, sed in gravioribus requiritur consensus capituli, ex *c. Ea noscitur, De his, quæ fiunt à præl.* præsertim si recipiantur pecuniæ ad mutuum, quæ postea non applicentur in utilitatem monasterii; aliter enim monasterium non remanet obligatum, ut *Tap. Bard. Alex. c. 11. §. 1. q. 16.* Interveniente tamen consensu abbatissæ, et capituli, saltem quoad majorem partem vocalium, monasterium debet stare contractui, ex *c. 2. de Ordin. cogn.* An autem valeat remissio debiti, aut renuntiatio legati facta ab abbatissa, et capitulo? Affirmant probabiliter, justâ causâ intercedente, *Sanch. Lug. etc. apud Alex.* Sed non minùs probabiliter ipse *Alex. c. 11. §. 1. q. 17. cum Bon. Mol. etc.* negant, quia non possunt moniales ledere monasterium, quod jam acquisivit jus ad rem. Et

ideò dicunt non posse abbatissam, et capitulum alienare bona immobilia monasterii (sive mobilia pretiosa, quæ servari possunt) : neque ea locare ultra triennium : neque transigere super bonis jam monasterio incorporatis, nisi res sit litigiosa, vel præjudicialis : neque illa oppignorare, nisi urgeat necessitas, et non sit tempus adeundi S. Congregationem : neque super iis imponere censum, sive hypothecam : *Alex. c. 11. §. 1. q. 14. cum Nav. Quart. et aliis*, neque recipere pecunias ad cambium cum solutione lucri cessantis, ex Decr. S.C. *ibid.* neque alienare greges, vel boves ad culturam agrorum monasterii necessarios; benè verò fructus gregum. *Alex. Suar. ib.*

Excipitur tamen, si res non excedat valorem 25 scutorum monetæ Romanæ, et alienatio sit in evidentem utilitatem monasterii; vel si res sit monasterio inutilis. *Vide alia apud Alex. c. 11. §. 1. q. 18. et 19.*

Potest etiam abbatissa instituere beneficia, et capellanias conferre, quoad titulum tantùm, et possessionem; non autem quoad potestatem ecclesiasticam, ut *Gonz. Felin. etc. cum Alex. c. 11. §. 1. q. 8.* Ita etiam, licèt non possit ipsa clericos suos suspendere, potest tamen ab eis auferre titulum, et possessionem beneficiorum; quia ablatione positâ, censetur Papa auferre etiam jus spirituale. Ita *Alex. cum Pasq.* Potest etiam abbatissa cum justa causa amovêre capellanum, adhuc invito patrono. *Vide Alex. ib.*

37. — « Resp. 2. Religiosus voto castitatis obligatur, ut » abstineat se ab omni voluntaria delectatione venerea, in- » terna, et externa : proindeque, si quis contra castitatem » peccat, duo peccata admittit, luxuriæ, et sacrilegii. *Less.* » *et Laym. c. 7.* » (*Et probabilissimè peccat etiam contra bonum commune, si periculum sit; quòd per suum peccatum religio infametur. Salm. de statu relig. c. 6. punct. 3. §. 1. n. 26. cum Pell. Dian. etc.*).

Ad majorem autem tutelam castitatis introducta est clausura, non solùm monialium, sed etiam religiosorum, qui non possunt è monasterio egredi sine licentia superioris. Ita ex constit. *Clementis VIII.* quæ incipit, *Nullus, etc.* (*apud Cherub. in suo Bull. n. 60.*) ubi sic habetur : *Nullus è conventu egredi audeat, nisi ex causa, et cum socio, licentiaque singulis vicibus impetrata à superiore : qui non aliter eam concedat, nisi causâ probatâ, sociumque exituro adjungat,*

non petentis rogatu, sed arbitrio suo, neque eumdem sæpiùs. Licentiæ verò generales exeundi nulli concedantur. Sed hìc quæritur, quale peccatum sit egredi sine licentia? Communiter DD. ut ait *Spor. t. 3. p. 100. num. 158. cum Pelliz. Lezana, etc.* dicunt, ex genere suo id esse mortale, quia consuetudo omnium religionum fert, ut tales egressus tanquam graves culpæ semper puniantur. Censent tamen rationabiliter *Anacl. tit. 35. de statu monach. n. 69. et Spor. l. c. cum Nav. Bard. Miranda, Pell. et communi* (*contra Suarez*) non peccare graviter religiosum semel vel iterùm exeuntem de die sine licentìa, nìsi hoc agat ex contemptu, vel cum scandalo; secùs verò dicendum de nocturno, et furtivo egressu. Quoad excommunicationem autem ob violationem clausuræ regularium vel monialium, *vide dicenda de censur. l. 7. n. 220.*

58. — « Resp. 3. Religiosus, ex voto *obedientiæ*, obligatur » ad omnia quæ superior præcipit, secundùm regulas, et con- » stitutiones ordinis, sive directè, et expressè, sive indirectè, » et implicitè. Et quidem, si præcipiat in virtute sanctæ obe- » dientiæ, in nomine domini nostri Jesu Christi, vel simili » forma, tenetur obedire sub mortali, quia intendit obligare » quantùm potest: sub veniali autem, si aliâ formâ utatur, » vel sub nullo; quod consuetudo in Societ. Jesu approbavit. » *Vide S. Th. 2. 2. q. 104. Sylv. Sanch. l. 6. mor. c. 1. Less.* » *l. 2. c. 4. d. 4. Laym. c. 9.* » (*Notandum, quòd nisi prælatus mandatum explicet, v. gr. dicens: jubeo, præcipio etc., subditus non tenetur obedire; ita Salm. tr. 15. c. 6. p. 4. n. 47. cum Suar., Pelliz. etc. Et, dicente prælato: jubeo, præcipio, etc. nec etiam tenetur subditus obedire sub gravi, ut docet Sanch. Dec. l. 6. c. 4. n. 26. cum Med. Vasq. Suarez. et de Alexandro Conf. Mon. c. 6. §. 5. qu. 14. nisi addatur: In nomine D. Jesu Christi, vel, In virtute obedientiæ: vel nisi addatur pœna excommunicationis, non solùm ferendæ, sed etiam latæ sententiæ, ut dicunt Navar. Vasq. et alii cum Alex. ibid.*)

59. — « Porrò, quæ indirectè pertinent ad regulam, *Sylv.* » *et quidam alii* ampliant ad illa, quæ faciunt ad pleniorem » ejus observationem, *Sanch.* tamen arctat ad res valde ne- » cessarias, sine quibus regula commodè servari nequit, alio- » qui enim superior quasvis corporis macerationes præcipere » posset: ordinantur enim ad pleniorem observationem regu- » læ. *Laym. l. 4. tr. 5. c. 9. Less. l. 2. c. 4. d. 9.*

Unde resolves:

40. — « 1. Non tenetur subditus obedire in iis quæ sunt » vel contra regulam (nisi superior in ea possit dispensare, » et legitima causa dispensandi subsit) » (*Hinc constare debet, prælatum dispensasse sine causa, ut non tenearis obedire, prout Salm. de stat. rel. c. 6. punct. 7. n. 72. cum Pell. Peyr. et communi*) « vel supra regulam, ut essent magnæ maceratio- » nes (nisi in pœnam, vel ad obligationem votorum necessa- » riæ), vel ut acceptet episcopatum. » (*Ita Salm. cum communi d. c. 6. n. 77. vel ut acceptet beneficium curatum, aut simplex. Salm. ibid. n. 78. vel ut eat ad infideles cum manifesto periculo vitæ, aut servitutis. Salm. ib. n. 73. cum aliis. Tenetur tamen acceptare munus intra ordinem, si prælatus præcipiat, communiter Salmant. ibid. n. 79. etiamsi præcesserit pactum in contrarium, quia pactum rejicitur tanquam turpe, ut de Alex. c. 6. §. 1. qu. 10. cum S. Th.*) « *Dian. p.* » *6. t. 9. res. 33. et alii sex* : vel infra regulam scilicet vana » (nisi præcipiat ex causa, quæ sit secundùm regulam, v. g. » ut obedientia exerceatur); nec refert, quòd regulæ jubeant » in omnibus obedire; id enim non de obligatione voti, sed » de obedientiæ perfectione intelligitur. Ita *Suarez, Sanch. 6.* » *mor. c. 2. et Laym.*

An autem religiosus teneatur obedire prælato præcipienti, quòd assistat infirmis infectis morbo contagioso? Resp. Affirmativè, si infirmi sunt religiosi ejusdem sui monasterii, vel ordinis, quia hoc pertinet ad bonum commune ipsius communitatis, ut ipsi inter se invicem sibi subveniant. Secùs, si infirmi sunt extranei; nisi deësset qui ipsis sacramenta necessaria ministraret, quia tunc debent postponere vitam temporalem saluti spirituali proximorum. Ita *Sanch. Dec. l. 6. c. 2. n. 57. Pal. tr. 15. d. 4. p. 4. n. 7. Elbel t. 2. p. 625. n. 624. et Spor. t. 5. p. 101. n. 163. cum Caj. Lez. Rodr. et communi.*

41. — « 2. Si regula ordinis sub peccato obliget, ejus trans- » gressio est contra votum, et sacrilega. Ratio est, quia ta- » lis regula non est minùs præceptiva, quàm vox superioris; » et subditus promittens observationem regulæ, eo modo, » quo ipsa intendit, se obligare censetur; proindeque Car- » thusianus, v. gr. carnes edens, vel Franciscanus feriâ sextâ

» non jejunans, et contra obedientiam, et contra temperan-
» tiam peccat. *S. Th. in* 2. *d.* 44. *qu.* 2. *art.* 3. *Valent. Sanch.*
» 6. *mor. c.* 1. *et* 4. *Vasq. Rodr. Laym. l. c. n.* 6. *Escob. etc.*
42. — « 3. Si regula sub peccato non obligat, transgressor
» illius non peccat contra votum obedientiæ. Ratio est, quia
» talis regula non continet propriè præceptum, sed tantùm
» est ordinatio, seu monitum, obligans tantùm ad pœnam,
» si imponatur. *S. Th. Laym. l. c. etc.* Hinc nec transgressio
» illius, ex rationabili causa, et bono fine, seu ex motivo vir-
» tutis facta, v. g. si extra tempora loquatur cum socio, ut
» mœstum consoletur, est peccatum; erit tamen veniale, si
» ex negligentia, torpore animi, aliove inordinato affectu
» fiat: » (*Ita S. Th.* 2. 2. *q.* 186. *a.* 9. *ad* 1. *Sanch. l.* 6. *c.* 4.
n. 14. *et Laym. l.* 4. *tract.* 5. *c.* 9. *n.* 8. *cum Vasq. et Val.*)
« quem ut plurimum concurrere, adeòque rarò omni culpâ
» vacare, putant *Valent. Sanch. et Suar.* qui addunt, quòd
» si quis frequenter, et quasi per consuetudinem regulam
» transgrediatur, religiosam disciplinam graviter perturbet,
» eaque ex causa in periculo expulsionis se constituat, peccet
» mortaliter. *Laym. l.* 5. *c.* 9. *Sanch. n.* 18.

43. — » 4. Etsi capitulares novum statutum condere pos-
» sint, quo ipsi, aliique postmodùm professionem edituri
» obligentur; antè tamen professi, qui in illud non consen-
» serunt, eo non obligantur, si ad regulam ordinis non di-
» rectè, nec indirectè spectet, *Laym. l. c. n.* 10. nisi tamen
» statutum fiat in capitulo generali, vel saltem provinciali
» (juxta cujusque ordinis institutum), concurrente majore
» parte suffragiorum, et non sit regulæ difforme. *Vide Escob.*
» *de leg. c.* 1. *c.* 12. *n.* 15. Ratio est, quia, quod omnes tangit,
» ab omnibus debet approbari, juxta *reg. Juris* 39. *in* 6. Addunt
» *Laym. et Sanch. ex Sylv. et Az. t.* 1. *l.* 13. *c.* 11. *q.* 19. *Less.*
» *l.* 2. *c.* 41. *n.* 22. nec Pontificem posse religiosos cogere ad
» arctiorem vivendi rationem, quàm instituti prima forma
» postulat; quia obligatio obediendi, etiam Pontifici, prove-
» nit ex voto, quod factum fuit secundùm proprium regulæ
» institutum. Si tamen regulæ reformatio necessarium me-
» dium esset ad ordinis conservationem, ad eam prælatus cum
» capitulo, multòque magis Pontifex illos cogere potest,
» quando ad hoc se implicitè quisque obligasse censetur. *Sylv.*
» *Less. Sanch. Laym. ll. cc.*

44. — Quæritur, an religiosi teneantur obedire prælatis reformantibus regulam collapsam? Certum est, quòd, postquam regula per legitimam consuetudinem relaxata est, quamvis primi religiosi peccarint, secundi tamen non tenentur eam observare, ut fusè probant *Salm. de stat. rel. c. 6. p. 7. n. 80. et de leg. c. 6. punct. 4. §. 2. n. 39.* et docent *Sanch. l. 6. c. 2. n. 26. etc. ac de Alexand. Conf. Mon. c. 1. §. 2. q. 3. cum Caj. Turrec. Palac. etc.* Sed dubium est, si regula reformetur à capitulo generali, an professi teneantur obedire? Affirmant *de Alexand. Conf. Mon. c. 1. §. 2. q. 4. et Salm. tr. 15. c. 6. punct. 7. n. 81. cum Corduba, Pell. Suar.* (citantque etiam *Laym. Vasq. Az. et Sanch.*, sed non benè; nam *Laym.* est pro secunda sententia, ut infrà, et citat pro se *Vasq. Azor. et Sanch.*). Ratio hujus primæ sententiæ est, quia religiosi regulam profitentes, eam ut primitùs institutam profitentur; unde saltem parati esse debent ad illam servandam, quando de ea instauranda tractatur. Excipiunt tamen, nisi religiosus tempore professionis expressè intenderit non se ampliùs obligare, quàm ad illam regulam sic relaxatam. Alii verò, ut *Palaus tr. 16. d. 4. q. 4. n. 11. Laym. l. 4. tr. 5. c. 9. num. 13. cum aliis, ut suprà, ac Sporer t. 3. pag. 101. n. 161.* dicunt non minùs probabiliter (ut loquitur *Cont. Tourn. de præcip. statuum obligat. part. 2. cap. 2. art. 3. v. Quæres 3.*), et fortè probabiliùs, religiosos ad id non tenêri, nisi reformatio appareat medium necessarium ad ordinis conservationem, nempe si cum præsenti observantia paucissimi ad perfectionem religiosam pervenire studeant, vel si cum scandalo sæcularium vivant, ut expediret potiùs religionem dissolvi, quàm ita continuari. Ratio, quia is, qui professionem emittit, potiùs censetur juxta præsentem statum regulam profitêri, quàm juxta pristinum institutum. Ait autem *Laym. l. c. cum Less. et Sanch.* posse prælatum ob aliquam publicam necessitatem ad tempus imponere aliquam austeritatem, putà jejunium, etc. Imò addunt *Sanch. Sylv. Vega, et Vasq. Salm. tr. 15. c. 6. p. 7. n. 82.* prælatos posse edere nova statuta, quando essent necessaria, ut vota essentialia, et alia religionis statuta serventur.

45. — « 5. Etsi consuetum non sit, nec consultum, ut præ» lati sub peccato præcipiant actus internos: probabile tamen » est fieri posse, ut docent *Laym. Suar. etc.* Ratio est, quia

» verisimile est, quòd aliqui religiosi ad id se obligare in-
» tendant, cùm se quasi holocaustum Deo tradant.

46 — Quær. hìc, quot peccata committit religiosus, contra obedientiæ præceptum agens? *Sotus, Led. Laym. Tambur. etc. ap. Salm. loc. cit. p. 10. n. 100.* dicunt unum peccatum committere contra votum obedientiæ, quia tantùm ex voto tenetur obedire. Contradicunt tamen probabiliùs *Salm. ibid. num. 110. cum Suar. Pell. Pal. etc.* qui tenent committere duo peccata, unum contra religionem ratione voti, aliud contra virtutem obedientiæ, quam de se debet religiosus prælato suo ratione promissionis, et traditionis factæ de seipso in professione, ob quam per se, etiam sine voto, teneatur legitimo superiori obedire.

47. — « Quæres, an subditus teneatur obedire, si dubitet,
» utrùm sit res licita, quam prælatus jubet, vel justa sit causa
» imperandi?

» Resp. 1. Communiter tenêri, quia tunc melior est con-
» ditio superioris, qui est in possessione potestatis præci-
» piendi: in dubio autem nemo spoliandus est jure, quod
» habet. Nec dicas, subditum etiam esse in possessione liber-
» tatis, cùm habeat debitum parendi.

» Resp. 2. Non tenêri, si grave damnum obediendo timeat.
» Ratio est, quia in dubio favendum est reo, eique de cujus
» damno agitur, etsi enim subditus non sit in possessione li-
» bertatis, est tamen in possessione juris, quo potest se à
» periculosis rebus conservare. *Less. Sanch. 6. mor. c. 4. aliique.*

Quær. I. Utrùm subditus dubitans, an res præcepta sit licita, vel ne, possit, et teneatur obedire? Videtur negare *Adrianus ap. Less. l. 2. c. 41. n. 76.* dicens: *Nullus dubitans de actu, an sit mortalis an non, licitè obedit, ipso sic dubitante:* idemque tenêre *Vasq. et Rodriq.* refert *Pal.* Sed communis et certa est sententia opposita, quòd subditus, licèt dubio perseverante non possit obedire, cùm omninò sit illicitum operari cum dubio practico (quod tantùm ait *Less.* intelligere *Adrianum*, et facilè idem intelligunt *Vasq. et Rodr.*); tenetur tamen eo casu dubium deponere, et sic potest, et debet obedire: Glossa *in c. Ad aures 6., de Temp. Ord. v. Obedientia*, ubi dicit: *Si verò dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ* (subditus) *excusatur à peccato, licèt in veri-*

tate sit malum. Azor. t. 1. l. 2. c. 19. q. 9. qui ait hanc sententiam esse *omnium communi consensione receptam. Caj. 2. 2. q. 169. ar. 2. ad 4. dub. 2. Less. l. 2. c. 41. n. 73. Sylvius qu. 19. art. 3. Cabass. T. J. l. 1. c. 21. n. 17. Cont. Tourn. loc. cit. de statu et oblig. Relig. art. 3. quær. 3. r. 2. Anacl. de Consc. p. 27. n. 34. Pal. p. 1. d. 3. punct. 13. n. 3. Spor. t. 3. de stat. relig. p. 101. n. 161. Holz. de præc. part. t. 1. p. 479. n. 590. Elbel t. 2. p. 620. n. 612. Salm. tr. 15. c. 6. p. 6. n. 67. Sanch. Dec. l. 6. c. 3. n. 3. cum S. Bonav. S. Ant. Innoc. Hostiens. Abb. Pal. Soto, Nav. Tol. Mol. Val. Sa, Sylv. Ang. Arm. et innumeris aliis.* Probatur 1. ex *Deut. c. 17. v. 8. et 10.* ubi sic habetur : *Si difficile et ambiguum apud te judicium esse perspexeris.... facies quodcumque dixerint, qui præsunt loco, quem elegerit Dominus.* Item ex *c. Si quid culpatur, caus. 23. q. 1.* ubi dicitur subditus *posse obedire, si quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrùm sit, certum non est.* To *posse* autem non quidem denotat libertatem, sed honestatem operandi, nempe non lædi præceptum de cujus transgressione subditus dubitat. Idem confirmat *S. Bernardus de pr. et disp. c. 12.* ubi : *Quidquid vice Dei præcepit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secùs omninò accipiendum est, quàm si præcipiat Deus.* Ipse enim Christus Dominus dixit: *Qui vos audit, me audit. Luc. c. 10. v. 16.* Et Apostolus *Hebr. c. 13. v. 17. Obedite præpositis vestris, et subjacete eis.* Item in *Constit. Societ. Jesu* sic *S. Ignatius* præscripsit : *Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur*, id est (ut in *declarat.*) *in quibus nullum manifestum est peccatum.* Sic pariter habetur in *Reg. FF. Minorum c. 10. apud Elbel: Obediendum in omnibus, quæ non sunt contraria animæ, et regulæ.* Idem docuit *B. Humbertus in lib. de Erud. Rel. c. 1.* ubi : *Nisi apertè sit malum quod præcipitur, accipiendum est, ac si à Deo præciperetur.* Idem *B. Dionysius Carthus. in 2. dist. 39. quæst. 3.* scripsit : *In dubiis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati; quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Et idem docuit priùs *S. Bonav. in Spec. Disc. c. 4.* Probatur 2. ratione, quia superior est in possessione præcipiendi; unde ab ea non est expoliandus, nisi constet, quòd res præcepta sit illicita. Confirmatur, quia, si in cunctis dubiis de bonitate actionis præceptæ possent subditi se

eximere à jugo obedientiæ, utique nulla communitas benè regi, et consistere valeret. Hinc *D. Bernardus* (*l. de Gratia, et arb.*) meritò objurgat religiosos, præcepta superiorum discutientes, dicens: *Porrò imperfecti cordis, et infirmæ prorsùs voluntatis judicium est, hærère ad singula quæ injunguntur, et exigere de quibusque rationem; quoniam expedit profectò magis omninò non fuisse, quàm nostros permanère; nam qui voluerunt sui esse, utique sicut dii scientes bonum et malum, facti sunt non solùm sui, sed etiam diaboli.* Neque hìc currit regula pro subdito quòd in dubio melior sit conditio possidentis; nam, cùm ipse jam se subjecerit potestati prælati, in dubio possessio stat pro superiore habente jus præcipiendi.

Hinc infertur I. quòd, si diversæ adsint opiniones probabiles circa rem præceptam, quòd sit licita, vel non, subditus tenetur obedire, ut communiter docent *Sanch. l. c. n.* 6. *et l.* 1. *c.* 3. *n.* 6. *Azor. l. c. et Salm. tr.* 15. *cap.* 6. *punct.* 6. *n.* 67. *cum Valent. Pelliz. Lez. Vill. Salas, Cordub. et Prado* (*contra Less. Dian. Sancium, ac Pal.*, qui *tr.* 1. *dist.* 2. *p.* 6. *n.* 5. probabilem vocat eorum sententiam, sed fatetur contrariam esse communem, aitque semper in praxi consulendam). Nec obstat dicere, quòd superior non habet jus imperandi quod illicitum est, et ideò, cùm præcipit rem probabiliter illicitam, probabiliter nequit eam præcipere; ergò probabiliter nec tenetur subditus tunc obedire. Nam argumentum hoc claudicat ex duplici capite: valeret enim argumentum, si prælatus rem illam præciperet ut probabiliter illicitam; sed nos dicimus, quòd eo casu rem illam præcipit, non ut probabiliter illicitam, sed ut probabiliter licitam: et ideò licitè imperat, ac proinde subditus tenetur obedire. Præterea, quamvis tunc sit probabile, quòd prælatus non possit rem illam præcipere, cùm sit probabiliter illicita; non ideò est probabile, quòd subditus non teneatur obedire; esto enim superior non habeat jus præcipiendi id quod certè injustum est, habet tamen jus præcipiendi id quod probabiliter est justum, vel quod certum non est esse injustum, idcircò subditus tenetur ei obedire in omni re, quæ vel est probabiliter justa, vel quæ non constat esse injusta. Hinc rectè deducitur, quòd subditus tenetur obedire prælato, etiamsi res præcepta probabiliùs ei videatur illicita (quidquid dicant *Salm.*

loc. cit. n. 70. cùm ipsi iidem *ibid. n.* 67. contrarium apertè asseruerint dicendo, prælatum habêre jus imperandi quod vel est probabiliter justum, vel quod non est certè injustum). Ratio, quia jus possessionis, quod habet superior, prævalet omni opinioni contrariæ, quæ non habet rationes convincentes, fundantes certitudinem moralem, juxta dicta *de conscientia cum Lugo, Pal. Ronc., Spor. et aliis*, utque tenent in præsenti casu *Bus. et Laym. l.* 1. *tr.* 1. *c.* 5. §. 2. *n.* 11. *cum Vasq. Corduba, ac Miranda;* et idem docet *Sanch. l.* 6. *c.* 3. *n.* 6. *et l.* 1. *c.* 10. *n.* 9. ubi non dubitavit se retractare à diversa opinione, quam olim tenuerat *de matrim. l.* 2. *d.* 41. *num.* 10.

Infertur II. quòd subditus, etiamsi habeat unicam opinionem probabilem, quòd res præcepta sit illicita, et nulla sibi appareat probabilitas de illius honestate; adhuc tenetur obedire, ut dicunt idem *Pal. l. c. punct.* 1. *n.* 34. *et Sanch. d. c.* 3. *n.* 6. *cum Suar. Sylvest. Ang. Val. Tab. Sayr. Salas, Rosell. et Corduba.* Ratio, quia dum non constat de turpitudine actionis, prælatus habet jus præcipiendi omnia, quæ ipsi licita videntur, quamvis subdito illicita appareant, cùm prælatus (ut diximus) non est expoliandus suo jure imperandi, nisi constet quòd res præcepta sit illicita; idque patet ex *c. Inquisitioni, de sent. excomm.* ubi sancitum fuit, quòd conjux habens tantùm probabilitatem, non autem certitudinem, de nullitate sui matrimonii, tenetur reddere debitum alteri, qui adhuc possidet jus petendi. Hoc autem quod dictum est de dubio honestatis rei præceptæ, dicendum etiam est in dubio, an præceptum excedat potestatem prælati, vel an sit supra regulam, ut docent *Sanch. l.* 6. *c.* 3. *n.* 3. *et Salm. tr.* 15. *c.* 6. *p.* 6. *n.* 67. *cum Az. Valent. Cord. Vill. Salas, etc.*

Limitant verò communiter DD. præfatam sententiam, et dicunt, subditum non tenêri obedire 1. si res sit valde difficilis, et molesta; quia tunc difficultas operis simul cùm opinione probabili, quòd res præcepta sit illicita, vel quòd præceptum excedat potestatem superioris, prævalet illius possessioni. Ita *Bus. et Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 73. *Pal. d.* 5. *punct.* 14. *n.* 16. *ac Salm. ibid. n.* 68. *cum Soto, Lop. Med. Hurtad. Prad. Pelliz. et communi.* Limitant 2. Quando subditus obediendo exponeret se vel alterum periculo gravis incommodi subeundi in vita, fama, honore, aut bonis; ita

Less. n. 76. *Sanch. n.* 24. *Pal. n.* 16. *Holz. pag.* 479. *n.* 590. *Cont. Tourn. de actib. hum. et conscientia cap.* 7. *art.* 4. *Elbel t.* 1. *de Cons. n.* 60. *et Salm. ibid. num.* 69. *cum Soto, Bann. Hurt. Led. Prado, Rodr. et Pell.* Ratio, quia subditus non tenetur tunc se privare jure suo certo, quod possidet circa talia bona magni momenti, ne superior privetur sua possessione, quæ in eo casu est aliquo modo incerta.

Sed dubitatur 1. an subditus teneatur obedire, quando probabiliter opinatur præceptum non esse impositum, vel esse abrogatum? Resp. negativè, ut communiter docent *Sanch. Dec. l.* 6. *c.* 5. *n.* 7. *et Salm. tr.* 15. *c.* 6. *punct.* 6. *num.* 63. *cum Hurt. Prad. etc.* Imo dicendum, quòd in dubio de impositione præcepti, nulla est obligatio parendi, nisi constet illud fuisse impositum.

Dubitatur 2. an teneatur subditus parêre, si dubium vertat, utrùm qui præcipit sit legitimus superior? Negant *Vasq. Salas, Dian. etc. apud Salm. loc. cit. n.* 64. quia (ut dicunt) eo casu dubitatur etiam de possessione superioris. Sed veriùs dicendum cum *Less. c.* 41. *n.* 76. *Cabass. l.* 1. *c.* 31. *n.* 17. *Cont. Tourn. hic cap.* 2. *art.* 3. *v. Quær.* 5. *Sanch. l.* 6. *c.* 3. *n.* 29. *et Salm. ibid. n.* 65. quòd subditus tenetur tunc obedire, si communiter ille habetur ut superior; quia stante tali communi æstimatione ex una parte, et probabilitate quòd ipse legitimus sit superior ex alia, supplet Ecclesia jurisdictionem, ex *l. Barbarius, ff. de offic. Prœt.* Eo igitur casu non erit tantùm probabile, sed certum quòd ille sit superior. Secùs, si communiter non habeatur ut talis, quia (ut ait *Cabass. l. c.*) tunc in dubio melior est conditio subditi suam libertatem possidentis.

48. — Quær. II. An religiosus validè voveat sine sui superioris licentia? Negant *Palud. Val. Ang. Rosell.* quia religiosus per votum obedientiæ privavit se voluntate. Sed veriùs *Nav. Caj. Sot. cum de Alex. Conf. Mon. c.* 6. §. 1. *qu.* 4. *et aliis* dicunt benè posse religiosum vovêre quæ non repugnant regulæ, aut præcepto prælati, neque obsequio illi debito. Quare possunt emittere vota personalia, vel circa res præceptas, et etiam non præceptas à regula, si à regula vetitæ non sunt. Potest tamen superior prohibêre subditis, ne voveant, ipso inconsulto, ut apud *Alex. l. c.* ajunt *Suar. et Bart. à S. Fausto;* qui autem probabiliter dicit valêre aliter vota emissa, non

obstante hoc præcepto quandoquidem materia sit Deo grata, quamvis modus Deo non placeat.

49. — Quæritur III. An religiosus teneatur obedire prælato præcipienti revelare secretum sibi commissum? Resp. tenetur, si aliter damnum eveniret monasterio, aut alii tertio, sive ipsi prælato; quia tunc, etiam sine præcepto, de se urget manifestandi obligatio, quæ per secreti commissionem minimè impeditur. Ita docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 70. *ar.* 1. *ad.* 2. *S. Anton. Nav. Reg. etc.* Secùs verò, si absit damnum prædictum, quia tunc urget fidem servandi naturalis obligatio, quæ per præceptum prælati auferri nequit, ut *S. Thom. ib.* En verba S. Doctoris: *Quandoque enim sunt talia, quæ homo manifestare tenetur, putà si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem, vel in grave damnum alicujus personæ, quod quis propalare tenetur, vel testificando, vel denuntiando.... Quandoque verò sunt talia, quæ quis prodere non tenetur; unde potest obligari ex hoc, quòd sibi sub secreto committuntur, et tunc nullo modo tenetur ea prodere, etiam ex præcepto superioris.* An autem possit religiosus revelare secretum commissum ad vitandum damnum proprium? Negat *de Alexand. Conf. Mon. p.* 124. *q.* 9. *cum Scoto, Sylvest. etc.* Sed probabiliter affirmant communiùs *Less. Laym. Lugo, Spor. Roncaglia et alii plures*, quos retulimus *l.* 4. *n.* 971. *v. An autem.*

50. — Hìc operæ pretium est vidêre, circa obligationem omnium votorum istorum, an religiosus, supervenìente aliquâ circumstantiâ notabili non prævisâ, teneatur ad vota in professione emissa? Loquendo de votis simplicibus (*in tr. de voto l.* 4. *n.* 226.) diximus satis quidem probabilem esse sententiam, non esse obligationem implendi votum, si notabilis circumstantia superveniat, quâ prævisâ quis votum non emisisset; excepto voto simplici castitatis, et religionis; nam licèt *Bonac. t.* 2. *d.* 4. *q.* 2. *p.* 1. *n.* 26. *et Led. Leand. ac Quintan. apud Salm. tr.* 15. *c.* 6. *punct.* 3. §. 2. *n.* 32. sentiant nŏn tenêri ad præfata vota eum qui illa emiserit agitatus stimulis carnis, cum evidenti periculo incontinentiæ, stante experientiâ lapsuum, si postea perseverent stimuli et pericula, quia (ut inquiunt) eo casu talia vota non sunt de meliori bono: attamen meliùs dicunt *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 8. *n.* 9. *et de matr. l.* 7. *d.* 11. *nu.* 8. *Pont. de matr. l.* 6. *c.* 12. *n.* 2. *Salm. de stat.*

rel. c. 6. punct. 3. §. 2. n. 35. cum Suar. Laym. Pal. Moya, Dian. etc. præfatam sententiam non esse practicè probabilem, quia aliàs vix ullus esset casus, quo prædicta vota firma remanêrent, cùm vix ullus inveniretur, qui vel ob suam igneam complexionem, fragilitatem expertam, pravam consuetudinem, vel ob dæmonis suggestiones non ageretur stimulis carnis, et facilè sibi persuaderet non esse talibus votis obstrictum. Loquendo autem de votis solemnibus emissis in professione religiosa, vel in susceptione sacrorum ordinum, omninò tenendum cum communi DD. quòd nullo modo vota prædicta irritari possunt ob quamcumque notabilem circumstantiam supervenientem, etiam non prævisam, modò non sit circumstantia versans circa substantiam votorum. Ita *Sporer de voto c. 3. n. 6. Ronc. de vot. c. 2. qu. 3. r. 3. Sanch. de matr. l. 10. d. 9. n. 18. Laym. lib. 4. tract. 4. c. 7. n. 5. Bon. q. 2. p. 3. §. 2. n. 5. Holz. de voto n. 411. Pichler l. 3. Decret. tit. 34. n. 5.* Et idem dicunt loquendo speciatim de solemni voto castitatis, *Sanch. Dec. l. 4. c. 8. n. 10. cum Val. et Salm. tr. 17. de voto c. 1. p. 2. §. 2. n. 44.* Ratio, quia religiosus vel sacerdos in tali casu non consideratur ut persona particularis, cui meliùs tunc conveniat non esse voto obstrictum, sed ut pars et membrum communitatis Ecclesiæ, cui præstat postponere suum bonum privatum bono communi; nam aliàs innumera inconvenientia, scandala, et perturbationes cum ingenti damno christianæ reipublicæ procul dubio sequerentur.

Et idem omninò dicendum, ob eamdem rationem boni communis, pro votis quæ emittuntur à viris, aut mulieribus oblatis in aliquibus congregationibus; maximè si addatur juramentum perseverantiæ, prout fit in ven. congregatione Patrum Missionis, S. Vincentii à Paulo, et in nostra minima Congregatione SS. Redemptoris: quia (ut diximus *lib. 4. n. 236. vers. Notandum*) hìc intervenit contractus onerosus utrinque obligatorius; nulla enim circumstantia superveniens, etiam non prævisa, potest contractus onerosos irritos reddere; unde sicut congregatio nequit oblatum dimittere ob circumstantias supervenientes (exceptis circumstantiis criminum), ita nec oblatus potest congregationem relinquere.

Quæritur hìc, an valeat licentia ab inferiori prælato concessa, quæ à majori fuerit denegata? Probabiliter affirmant *Holzm. tom. 1. pag. 484. n. 610. et Croix lib. 4. num. 116.*

cum Pelliz. Ratio, quia superior major, denegando licentiam, minimè reddit irritam potestatem inferioris. Secùs verò dicendum puto, si prælatus major positivè prohibeat subdito exequi rem petitam, quia tunc inferior nequit dispensare in mandato superioris. Quid, si prælatus major interdicat inferiori concedere licentiam pro aliqua re? Probabiliter adhuc dicunt AA. suprà citati, quòd si inferior licentiam concedit, validè concedit (quamvis illicitè) secùs, si superior hujusmodi licentiam irritam declarasset. Item advertatur hìc quod habetur in *Trident.* (*Sess.* 25. *de Regul. c.* 4.) *: Nec liceat Regularibus à suis conventibus recedere, etiam prætextu ad superiores suos accedendi; nisi ab eisdem missi, aut vocati fuerint.*

51. — Circa autem obedientiam *monialium* prænotandum, quòd moniales ratione voti tenentur obedire: I. Summo Pontifici. II. Episcopo loci, si non sunt exemptæ; si verò sint exemptæ, prælato ordinis, eodem modo, quo sui religiosi illi obediunt. Etiam tamen exemptæ tenentur obedire Episcopo in iis, in quibus ille se gerit tamquam delegatus Sedis apostolicæ, prout in observantia clausuræ. III. Tenentur obedire abbatissæ in iis, quæ ad regulam pertinent. Sed de hac obedientia, quam moniales debent Episcopo, et Abbatissæ, alia necessaria adnotare, et discutere opus est.

52. — Quoad obedientiam debitam abbatissæ, 1. Magna illa quæstio hìc occurrit, an abbatissa possit præcipere monialibus in virtute obedientiæ, obligando in conscientia.

Prima sententia negat cum *Soto*, *Caram. etc.* quia, ut dicunt, abbatissa non est capax jurisdictionis spiritualis exercendæ, sed tantùm ipsa præcipere valet, quæ spectant ad œconomicam monasterii gubernationem.

Secunda sententia tamen affirmat, quam tenent *Pasq. in Lauret. p.* 1. *n.* 761. *et undecim alii AA. apud ipsum;* et his adhæret *de Alex. c.* 6. §. 2. *qu.* 7. Ratio, quia per votum obedientiæ obligantur moniales ad obediendum omnibus suis legitimis superioribus. Legitima autem, et vera superior dicenda est abbatissa in suo monasterio; cùm enim Pontifex religionem approbat, approbat pariter inter moniales ordinem superioritatis, et subjectionis: aliter quomodo monasterium, et observantia regulæ servari potest? Quare, licèt abbatissa jurisdictionem non possit exercêre, ut certum est et com-

mune; potest tamen, saltem tanquam ministra, exigere obedientiam per votum promissam circa res, quæ à regula sunt præceptæ, vel quæ ad profectum monialium juxta regulam conveniunt. Et secunda sententia mihi videtur absolutè probabilior, cùm talis obedientia videatur absolutè esse necessaria ad observantiam regulæ sustinendam; talis enim est in monasteriis observantibus praxis universalis.

53. —II. Quæstio occurrit, an possit abbatissa dispensare cum suis monialibus in regulis aut votis? Certum est, quòd abbatissa non potest authoritativo modo dispensare quoad observantias religionis, nempe quoad jejunia frangenda, ad edendas carnes, etc. contra regulam; sed benè potest dispensare ex commissione prælati, ut notant *Lezan. Tamb. cum Alex. c.* 11. §. 1. *qu.* 4. vel potest ipsa de se declarare aliquando, jejunium, vel aliud præceptum non obligare. Circa vota autem monialium, pariter certum est non posse abbatissam in illis dispensare, vel commutare, utì potest cum cis dispensare Episcopus, vel prælatus regularis, si sint exemptæ; sed conveniunt communiter DD. quòd abbatissa, ratione potestatis dominativæ, quam ob votum obedientiæ habet supra suas subditas, sicut habent parentes super filios, possit irritare earum vota sive de re supererogatoria, sive de re circa regulas, ut docent *Nav. Sot. Tamb. Sylv. cum Alex. l. c. quæst.* 5. Et hoc etiamsi votum fuerit transeundi ad strictiorem religionem, ut tenent *Pasq.* et adhæret *Alex. ib. contra Less. Pelliz. etc.*

54. — Dubitatur autem, an possit abbatissa irritare votum monialis emissum cum suo consensu? Negat *Rich.* sed affirmant communiter *Sylv. et Armill.* quibus adhæreo *cum Tamb. Pasq. Alex. et Salm.* modò adsit justa causa; aliàs si sine causa, peccabit, sed probabiliter non plus, quàm venialiter. *Vide dicta de voto l.* 4. *n.* 239. *v. Certum.*

55. — Vota novitiarum non potest abbatissa irritare, sed tantùm suspendere eorum executionem, si probationi officiant, ut *Less. et Sylv.* Si verò vota emissa fuerint à novitia, dum adhuc erat sub potestate parentum, tunc dicit *Alex. l. c. q.* 7. posse abbatissam ea irritare, cùm ipsa tunc succedat in eamdem potestatem dominativam erga novitiam.

56. — Quoad autem obedientiam à monialibus Episcopo debitam, plura alia adnotare oportet. Notandum I. quòd mo-

niales non tenentur obedire Episcopo circa electionem officialium monasterii, cùm hæc omninò ad moniales spectet, ex decreto S. C. apud *Pasq. in Lauret. n.* 770. Et prædictæ officiales possunt ad nutum eligentium amovêri, ut statuit *Trid. sess.* 25. *de Reg. c.* 2. Notandum II. quòd Episcopus potest abbatissam ab officio suspendere casu, quo ipsa Episcopum non præmoneat de professione facienda à novitia, ex *Trull. l. c. c.* 17. Notandum III. quòd Episcopus potest numerum monialium statuere, ut omnes admissæ commodè sustentari possint. Et hoc etiam in monasteriis exemptis : in his tamen debent intervenire etiam prælati ordinis. Ita *Salm. tr.* 18. *de priv. c.* 3. *punct.* 1. §. 2. *n.* 14. *in fin. ex Trid. sess.* 25. *c.* 3. *et Const. S. Pii V. et aliis Declar. S. C.*

Notandum IV. quòd Episcopus singulis annis tenetur visitare monasteria monialium sibi subjecta per seipsum, vel vicarium cum suo speciali mandato. Monasteria autem Pontifici immediatè subjecta etiam ab Episcopo sunt visitanda, sed authoritate apostolicâ; exempta verò visitantur à prælato ordinis. Ita ex *Clement. Attendentes, de statu Monach.* Sed quoad observantiam clausuræ etiam monasteria exempta visitari debent ab Episcopo, tamquam Sedis apost. delegato, ita ut nullo modo possit Episcopus impediri ex Decr. S. C. apud *Barb. de Offic. Episc. alleg.* 102. *n.* 7. Et præsumentes impedire, post tres monitiones, excommunicationem ipso facto incurrunt, ex *d. Clem. ut suprà. Vide Alex. c.* 6. §. 4. *q.* 3.

57. — Notandum V. quòd in actu visitationis moniales ab Episcopo interrogatæ, vel à prælato ordinis, tenentur veritatem aperire circa observantias regulæ, ut *de Alex. l. c. q.* 5. *cum Texeda :* etiamsi transgressiones sint leves, quia ordinariè ab istis incipit totius regulæ relaxatio. Excusant tamen *Lezan. et Alex. ib.* moniales à manifestando veritatem, I. Si crimen sit emendatum : ex quo inferunt non tenêri aperire alterius crimen ab annis plurimis (putà tribus, ut censet *Mascard.*) commissum, quia jam emendatum censetur. Et ob eamdem rationem, ordinariè ad denuntiationem semper est præmittenda correctio; *sed de hoc vide dicenda infrà ex n.* 240. II. Excusantur moniales, si crimen sit occultum, et nulla præcesserit infamia, vel indicium evidens. III. Si constet prælatum nullum remedium fore adhibiturum; vel si sciant moniales crimen jam denuntiasse alias, à quibus ipsæ illud audierunt, quia

ad opus inutile nemo tenetur. IV. Si manifestatio vergat in damnum proprium. V. Si crimen cognitum sit sub secreto naturali; excipitur tamen, si crimen sit causa communis damni. *Sed hæc vide fusiùs discutienda infrà ex n.* 246.

58. — Quoad confessarios monialium ab Episcopo approbandos, *vide de Sacr. pœn. l.* 6. *n.* 576. Sed hìc libet alia utilia adnotare, I. quoad electionem abbatissæ. II. Quoad privilegia monialium, et regularium.

I. DE ELECTIONE ABBATISSÆ.

59. — Notandum I. quòd ex *Trid. sess.* 25. *de Reg. c.* 7. debet eligi abbatissa non minor 40 annis, et quæ 8 annis post professionem laudabiliter vixerit; aliàs electio est nulla, ut ex Declar. S. C. apud *Alex. Conf. Mon. c.* 9. §. 1. *q.* 1. Imò aliàs, aliqui dicunt, moniales privari facultate eligendi pro illa vice; sed probabilius putat oppositum *Passerinus*. Casu tamen, quo desit in monasterio, quæ talem ætatem habeat, ex eodem Trid. potest eligi monialis habens 30 annos, et 5 professionis: vel alia ex alieno monasterio ejusdem ordinis; et etiam alieni ordinis; sed hoc nonnisi cum assensu S. C. ut notat *Pasq. in Lauret. n.* 680. Si verò adest jam in monasterio monialis 40 annorum (nisi ista sit verè inhabilis) nequit eligi alia, etsi habilior, sine dispensatione S. C. ut *Alex l. c. q.* 2. ex Decr. S. C. Et hìc notandum, quòd, sicut abbatissæ, sic et procurator monasterii debet in quocunque triennio mutari, ex alio Decr. S. C. apud *Alex. cap.* 6. §. 2. *q.* 13.

Not. II. quòd non possunt eligi in abbatissas illegitimæ, infames, neque corruptæ, ut viduæ, ex Decl. S. C. nisi corruptio fuerit occulta. *Vide Alex. d. c.* 9. *art.* 1. *q.* 5. Item neque cæcæ, aut surdæ, ex *c. Hinc.* §. *Cœcus, dist.* 49. *et c. Constitutionem, De verb. signific. in* 6. Idem de muta dicunt DD. apud *Alex. q.* 6.

Not. III. quòd ad electionem abbatissæ non admittuntur conversæ, sed tantùm choristæ professæ. *Suar. Lez. Tamb. Alex. c.* 9. §. 2. *q.* 1.

Not. IV. quòd, si qua monialis est in lecto infirma, ejus votum etiam est recipiendum vel per scriptum sigillo munitum, vel per duas moniales à præsidente electionis deputatas. Ita *de Alex. ibid. q.* 2. ex Decr. S. C.

Not. V. quòd si electio ob discordiam non compleatur, non potest prælatus præsidens dare suum suffragium, ut ex pluribus Decr. S. C. sed benè potest præfigere tempus ad electionem, quo elapso, ipse abbatissam deputabit. Ita pluries declaravit S. C. apud *Alex. q.* 3.

Not. VI. quòd monialis, quæ jam suam dedit vocem, nequit ampliùs illam revocare, commun. DD. Cùm autem electio fit per scrutinium, præcipit *Trid. l. c.* quòd vota secretè præstentur notario et 4 vel 5 aliis assistentibus; aliàs electio est nulla, ut dicunt *Garcia, Zeroll. et de Alex.* etiamsi aliter fiat ex ignorantia ut *Tamb. et Rich.* ex Decr. S. C. Ad electionem autem sufficit major pars votorum, ut *Mirand. Rodriq. etc. cum communi apud Alex. q.* 6. *contra Tamb. et alios*, qui requirunt duas tertias partes.

Not. VII. quòd in electione abbatissæ, ut præcipit *Trid. cod. l.* prælati, qui præsident, debent esse extra claustra. Putant tamen *Pasq. Miranda, et de Alex. c.* 9. §. 2. *q.* 7. quòd urgente justâ causâ, (putà, si timeantur rixæ, etc. ut ait *Miranda de Mon. q.* 2. *art.* 15.) possunt tunc prælati claustra introire. Proinde hìc notandum, quòd in monasteriis non exemptis, vel Sedi apostolicæ submissis præsidet Episcopus: in exemptis verò prælatus regularis unà cum Episcopo, ex *Const. Greg. XV.* Tunc tamen Episcopus tantùm assistit, sed vota non excipit. *Alex. ex Decr. S. C. q.* 8. Factâ autem electione, nisi aliud obstet, debet in eodem loco electio confirmari à prælato præsidente, scil. ab Episcopo, vel à prælato regulari in monasteriis exemptis, vel à Sede apostolica, si monasterium illi sit immediatè subjectum. *Vide Alex. c.* 9. §. 4. *q.* 1. Et hæc confirmatio potest fieri etiam à prælato absente, et adhuc etiam, extra diœcesim degente, ut tenet *Pasq.* (*contra Tamb.*) nisi adsit oppositio, apud *Alex. q.* 3. Item, abbatissa nequit officium exercêre ante confirmationem. Ipsa debet etiam benedici in Ecclesia exteriori ab Episcopo, vel prælato regulari intra annum, aliàs privatur officio; talis autem benedictio potest alteri committi, etiam simplici sacerdoti. *Pasq. et Alex. q.* 8. Sed in his omnibus, ut notant *Tamb. Azor, etc. cum Alex. q.* 8. attendenda est monasteriorum consuetudo.

Not. VIII. quòd abbatissæ possunt eligi per triennium, vel per singulos annos, sed non ultra triennium, aliàs electio

est nulla. Et insuper abbatissa triennalis debet per triennium vacare, *ex Const. Greg. XIII. Exposcit, etc.* Neque in vicariam eligi potest, si fortè nova abbatissa deficiat, quia præcipit Pontifex, ut abbatissa anterior *per triennium omni prorsùs careat authoritate. Vide Alex. c.* 9. §. 3. *q.* 2. Dicit autem *Alex. q.* 4. *cum Rodr.* quòd in collegiis Oblatarum benè potest eligi superior perpetua, quia tantùm de veris monialibus professis loquuntur bullæ.

Alia hìc addere expedit.

II. DE PRIVILEGIIS MONIALIUM, ET RELIGIOSORUM.

60. — Hìc prænotandum quoad privilegia regularium, quòd omnes ordines regulares communicant in privilegiis aliorum ordinum, sive Mendicantium, sive non, ut constare ex privilegiis concessis asserunt *Salm. tr.* 18. *de priv. c.* 1. *punct.* 7. §. 1. *n.* 90. *cum Lez. Tamb. Miranda, Pell. Rodr. et communi.*

Hinc notandum I. quòd moniales gaudent iisdem privilegiis (de quibus sunt capaces) religiosorum ejusdem ordinis; ita *de Alex. Conf. Mon. c.* 10. *q.* 1. *cum S. Anton. Pal. Rodr. Tamb. etc. contra Sanch. Barb. et alios.* Ratio, quia, cùm ipsæ vivant sub eadem regula, sunt pars ordinis, et ideò ordinis privilegiis meritò gaudêre debent. Et hoc, etiamsi in privilegio exprimatur concessio fieri *viris*, *aut masculis;* et etiamsi moniales sint Episcopo subjectæ, ut tenent *Salm. l. c. n.* 92. *cum Suar. Pelliz. Pal. Bon. Bordon. et Alex. c.* 10. *q.* 2. qui notat cum aliis gaudêre etiam privilegiis aliorum ordinum suo ordini communicatis.

61. — Ex hoc infertur I. cum *Lez. Pasq. et Alex. q.* 5. abbatissam posse dispensare in jejuniis, officio, etc. juxta privilegia sui ordinis prælatis concessa; quia, licèt ipsa non possit per se dispensare defectu authoritatis spiritualis, potest hoc tamen prælati commissione, quæ præsumitur ei facta, statim ac fuit electa in abbatissam. Infertur II. moniales Episcopo subjectas benè posse uti privilegio, v. gr. recipiendi absolutionem, etc. à proprio Episcopo, quando cuicumque regulari privilegium est concessum; secùs tamen, si facultas absolvendi non est regularibus concessa, sed tantùm prælato illius ordinis; ita *Alex. cum Cespedes cap.* 10. *q.* 4. Infertur

III. *cum Salm. tr. 10. de censur. c. 6. punct. 5. n. 54. 57 58. et 65. et Viva, Roncagl., Rodr. Alex. c. 1. q. 6.* (quidquid dicant *Nav. Barb. etc. apud Alex.*) omnes regulares utriusque sexûs tempore Interdicti generalis posse in suis monasteriis divina peragere, prout officia recitare, missas celebrare, etc. submissâ tamen voce, januis clausis, sine campanis, et exclusis nominatim interdictis, vel qui causam interdicto dederunt, ut concessum fuit in cap. *Alma Mater, de sent. exc.* Item posse Eucharistiam suscipere, missas audire, ut *Salm. ibid. punct. 4. num. 48. cum Pal. Laym. Henr. Sayr.* Item suscipere Extremam Unctionem, ut *ibi Salm. cum Pal. Avil. Henr. etc.* Et ad hæc regulares ex privilegio possunt admittere omnes monasterii famulos, procuratores, operarios, ut concessit *Alex. IV.* Et idem concessit *Eug. IV.* pro beatis, et tertiariis: exceptis tamen semper specialiter interdictis, etc. ut suprà *Salm. ibid. punct. 5. n. 66. Alex. qu. 7. etc.* Et possunt etiam publicè celebrare in pluribus festis, ut Paschatis, Pentecostes, Nat. Domini, Assumpt. B. V. Mariæ: item SS. Sacramenti et Octavæ, Concept., Annunt. et Nat. B. V., Sanctorum Titularium Ecclesiæ, et Sanctorum proprii Ordinis: item in festis Circumcisionis, Epiph., SS. Trinitatis, Apostolorum, S. Joan. Baptistæ, S. Luciæ, S. Marci, Omnium Sanctorum, omnium Defunctorum; *vide Salm. loc. cit. n. 61. 62. et 64.* Nec obstat dicere, quòd *Trid. sess. 25. de Reg. c. 12.* præceperit, interdicta etiam à regularibus in eorum Ecclesiis servari: nam probabiliter respondet *Alex. d. c. 10. q. 8. et 10. cum Peyrin. Sorb. etc.* mentem Trid. fuisse tantùm compescere aliquos fratres, qui vi quorumdam privilegiorum prætendebant nullo modo interdicta ab Ordinariis emanata servare; non autem abrogare privilegium religiosis, etiam clericis in *d. c. Alma Mater*, ad commune bonum concessum, ut suprà, tempore interdicti.

62. — Notandum II. quòd in ecclesiis monialium non possunt sepeliri personæ laicales; nisi ibi habeant jus sepulturæ, vel nisi obtineatur concessio à S. C. ut pluribus Declar. S. C. apud *Alexand. c. 9. qu. 10.* et tunc officia defuncti peragenda sunt vel à confessario monialium, vel à regularibus ejusdem ordinis, si sint exemptæ, non autem à cler. ut *Barb. Lez. etc. cum Alexand. q. 11.*

63. — Notandum III. circa *divinum officium* plura privile-

gia regularibus fuisse indulta. *Clemens VII.* concessit monialibus Clarissis privilegium, ùti refert *Alex. cap.* 10. *q.* 13. (at *Salmant. tr.* 16. *de Horis can. cap.* 3. *punct.* 7. *n.* 61. *et* 62. dicunt hoc privilegium concessum fuisse universis monialibus) quòd possint satisfacere per officium laicarum, si judicio prælati, vel confessarii, vel abbatissæ non sint satis instructæ ad officium chori. Idem *Clemens* concessit omnibus regularibus infirmis, vel eis qui infirmis inserviunt, satisfacere per 7 vel 6 psalmos à superiore assignandos, cum 7 *Pater*, et duobus *Credo*. Item *Innoc. IV.* per bullam X. concessit monialibus S. Claræ, et inde aliis per communicationem, satisfacere cum officio laicarum, si non dicant horas canonicas, ex quacumque rationabili causa, nempe si monialis sit scrupulosa, si sit extraordinariè defatigata, vel occupata in utilibus ministeriis. Ita *Salm. l. c. n.* 62. *Alex. q.* 13. Et notant 1. *ibi Salm.* hoc privilegio uti posse per se sine licentia superiorum. Notant 2. *Salm. ib. n.* 61. *cum Pelliz.* quòd si moniales fortè culpabiliter omittant dicere officium laicale, non peccant graviter, quia tunc se habent ut laicæ, quæ ad talem recitationem non tenentur sub mortali. Notant 3. eodem privilegio uti posse omnes religiosos, qui communicationem habent privilegiorum, quia ex communi sententia, sicut moniales privilegiis religiosorum uti valent, sic è converso. Et pro causa eis sufficiet, si concionentur in Quadragesima (etsi non quotidie) cum magno labore; si confluat multitudo pœnitentium: si laxati sint ex itinere, vel concione: item si sint lectores, aut studentes, qui pro majore parte diei vacent studio S. Scripturæ, aut SS. Canonum, aut Theologiæ scholasticæ, vel moralis. Ita *Salm. ibid. n.* 56. 57. *et* 63. *cum Pasq. etc.*

64.— Item *Martin. V.* concessit monachis S. Hieronymi, ut qui sine tædio officium non valent dicere ob infirmitatem, etiam postquam convaluerint, satisfaciant recitando id, quod suis confessariis visum fuerit. Item *Leo X.* concedit fratribus minoribus officia prolixiora anticipare, et breviora reservare pro diebus, in quibus minùs occupantur in concionibus, et confessionibus, aut studio, ut putant *Salm. tr.* 16. *de Horis can. c.* 3. *punct.* 7. *n.* 59. *cum Rodr. Tambur. Pelliz. etc.* contra tamen *Lezan.* Item *Leo X.* concessit regularibus privilegium recitandi officium privatum mentaliter: et licèt *Alex. c.* 10. *q.* 16. *cum Pelliz. Less. Tamb. Lugo, etc. apud Salm.*

ibid. n. 52. teneant hoc privilegium fuisse revocatum à *Gregor. XV. et Urban. VIII.* qui revocarunt omnia privilegia vivæ vocis oraculo concessa, prout tale fuit hoc privilegium ut communiter DD. asserunt. Attamen probabiliùs contradicunt *Salm. loc. cit. n.* 53. *cum Nav. Hurt. Henr. Villal. Tamb. de Sacr. Miss. Rodr. Leand. etc.*, quia, ut ajunt, prædicta revocatio respexit tantùm privilegia oretenùs concessa ante *S. Pium V.* non autem hoc, quod à *S. Pio* confirmatum fuit per bullam, quam referunt *Pell. et Peyr.* Addunt, quia privilegium *Leonis* fuit declaratio juris communis in *cap. Dolentes, de Cel. Miss.* ut idem *Lezana* concedit. At oracula vivæ vocis, quæ sunt declarationes juris communis, vel bullarum, tunc minimè revocata fuerunt, ut ferè omnes dicunt, prout testantur *Salm. cit. n.* 53. Id autem quod objicit *Peyrin.*, nempe quòd dictum privilegium ad summum concessum fuit pro ea parte, quæ secretò dicitur in officio publico, vel in missa, ut exprimunt verba privilegii relata à *Salm. l. c. n.* 51. minimè obstat, nam ibi in fine sic additur : *Et quòd eodem modo possit facere, qui solum dicit officium per se : cùm prolatio verbalis sit præcipuè, ut ab aliis intelligatur.* Ergò (rectè arguunt *Salm. ibid. n.* 54.) recitatio privata, ubi nihil dicitur, ut ab aliis intelligatur, potest ex hoc privilegio tota mentaliter fieri.

Sedulò hìc notandum quoad omnia privilegia religiosorum, quòd superior potest ex justa causa aliquando limitare privilegia subditorum, quia hæc semper concessa intelliguntur, ut non præjudicent potestati dominativæ, quam ob votum obedientiæ superior super subditos habet. Poterit etiam abbatissa moderari pœnitentiam à prælato moniali impositam, si adsit justa causa, et accessus ad superiorem non pateat. Ita *Alex. cap.* 11. §. 1. *qu.* 28. Ultimò notandum, quòd ex bulla *Pauli V.* §. 8. omnes regulares professi (sicut et Ordinarii locorum) gaudent indulgentiis concessis cuicumque ordini religioso, ut notat *Alex. c.* 10. *qu.* 18.

DUBIUM V.

Qui possint, vel teneantur ingredi religionem?

65 *Quibus non liceat religionem ingredi?*
66 *In qua necessitate parentum prohibeatur filiis religiosos fieri?*
67 *Quando filii jam professi teneantur à religione egredi ad subveniendum parentibus?*
68 *An peccent filii religionem ingredientes, invitis aut insciis parentibus?*
69 *Quando prohibeatur parentibus religionem intrare ob necessitatem filiorum?*
70 *An liceat relinquere fratres, aut sorores in necessitate?*
71 *An debilis gravati possint religionem ingredi? Quid si jam sint professi?*
72 *Voventes religionem, quando teneantur, vel excusentur ingredi?*
73 *Quando liceat ad aliam religionem laxiorem, vel strictiorem transire?*
74 *An parochi possint religionem ingredi, Episcopo contradicente?*
75 *An Episcopus possit impedire clericos à religione?*
76 *An, et quando Episcopi possint deserere Ecclesias suas, aut permutare?*
77 *An peccent graviter parentes, avertendo filios à religione?*
78 *An, et quomodo aliquis vocatus ad religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplére?*

65. — « Resp. 1. Omnes illi, et soli possunt ingredi religionem, qui sunt sui juris, nec aliis obstricti: qui verò » aliis obstricti sunt, non possunt sine eorum consensu. *Less.* » *l.* 2. *c.* 41. *d.* 3.

« Unde 1. non possunt ingredi religionem impuberes, quia » subsunt parentibus, vel tutoribus, quoad vitæ dispositio- » nem. 2. Nec filii, si parentes sine illis se alere nequeant. » *Laym. l.* 4. *t.* 5. *c.* 4. *n.* 1. *et suprà l.* 4. *tr.* 3. *c.* 2. *dub.* 1. » *n.* 335. 3. Nec servi sine consensu dominorum. 4. Nec qui » decepit virginem sub promissione matrimonii. 5. Nec is, » qui non est solvendo creditoribus, modò in sæculo manendo » possit intra paucos annos solvere. *S. Th.* tamen, *Sylv. Fu-* » *mus, v. Religio, et alii* putant, illum posse bona præsentia

» cedere creditoribus : quia persona hominis liberi non est » pro pecunia obligata. 6. Nec Episcopus, sine consensu Pa- » pæ, cui juramento se obstrinxit ; præterquam quòd sit ob- » strictus suæ Ecclesiæ, sicut maritus uxori. 7. Nec conjuges » post matrimonium consummatum, nisi vir per vim con- » summasset ante expletos 2 menses, qui eis à jure conce- » duntur, aut nisi alter conjugum commisisset adulterium : » tunc enim innocens ingredi posset.

66. — Notandum hìc I. quòd, si filius profiteatur religionem, relinquendo parentes in necessitate, professio, hoc non obstante, benè valida est. Notandum II. quòd, si filius in sæculo manens nullo modo necessitati parentum possit subvenire, licitè religionem ingredi potest. Notandum III. quòd si filius in sæculo manêre non possit sine gravi periculo labendi in aliquod grave peccatum, licitè etiam ingreditur religionem quâcumque necessitate laborent parentes, quia temporali vitæ parentum præferri quidem debet spiritualis salus filii. Ita *S. Thomas Quodlib.* 10. *art.* 9. ubi ait : *Aut iste, qui habet propositum intrandi religionem, videt in sæculo non posse vivere sine peccato mortali, vel non de facili ; si timet sibi periculum peccati mortalis, cùm magis teneatur saluti animæ suæ providère, quàm corporali necessitati parentum, non tenetur in sæculo remanère.* Sanctum doctorem sequuntur *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 20. *n.* 11. *Pal. tr.* 16. *d.* 1. *p.* 7. §. 5. *n.* 7. *et Salm. tr.* 15. *de statu relig. c.* 3. *punct.* 3. §. 2. *n.* 50. *cum Lezana, Garcia, Peyrino, etc.* Intellige tamen (ut benè advertunt *Salm. l. c.*) si periculum sit proximum, et tale, ut à filio, manendo in sæculo, moraliter vitari non possit.

Sed nunc quæritur, quænam necessitas parentum prohibeat filios religionem ingredi? Et è converso quænam necessitas filiorum prohibeat parentes religiosos fieri? Sic respondet, et docet *S. Th.* 2. 2. *q.* 189. *art.* 6. loquendo de filiis : *Parentibus in necessitate existentibus, ita quòd eis commodè aliter subveniri non possit, non licet filiis religionem intrare.* Secùs autem dicit, si parentes *filiorum obsequio non multùm indigeant.* Hinc dicunt *Sanch. Dec. l.* 4. *c.* 20. *Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 34. *Salmant. loc. cit. n.* 53. *cum Suar. Peyrin. Pal. Bon. et communi*, quòd filius nequit ingredi religionem, relinquendo parentes in necessitate sive extrema, sive gravi (non autem communi), etiamsi filius votum religionis emiserit. Secùs au-

tem, si necessitas sit communis, aut si illi tantùm aliqualem patiantur statûs diminutionem, ut videtur docêre *S. Thomas Quodl. 10. art. 9.* ubi : *Si sine ejus obsequio parentes nullo modo vivere possunt, sic tenetur eis servire, et alia opera perfectionis prætermittere. Si verò sine ejus obsequio possunt aliqualiter sustentari non honorificè, propter hoc non tenetur opera perfectionis dimittere.*

67. — Hoc dicendum de filiis nondùm in religione professis ; sed magna quæstio est, an, parentibus egestate pressis, filius jam professus teneatur egredi, ut eis subveniat ? In necessitate extrema, certum est tenêri ; dicunt tamen *Salm. de 4. præcepto c. unic. punct. 1. §. 2. n. 11.* quòd hoc non procedit, si filius è claustro possit subvenire, quin egrediatur ; nec si patris necessitas non sit evidens, et prælatus licentiam neget, judicans necessitatem non esse talem quia in dubio standum est judicio superioris. At dubium majus est, si necessitas parentum sit evidens, sed tantùm gravis? Adest triplex sententia :

Prima dicit tenêri filium egredi, quia per votum non extinguitur obligatio naturalis filii erga parentes. Ita *Henr. de Pandav, Cord. etc. apud Salm. de 4. præc. c. unic. p. 1. §. 2. num. 12.*

Secunda sententia distinguit, et dicit, quòd si necessitas parentum antecedit professionem, filius tenetur egredi, quia obligatio jam contracta non extinguitur per professionem ; secùs si professionem subsequitur. Ita valde probabiliter *Elbel de 4. pr. num. 552. cum Less. etc. Tolet. summ. l. 5. c. 1. num. 9. et Navarr. Suarez, Sylvest. etc. apud Salm. ibid. num. 13.*

Tertia sententia probabilior docet in tali casu non tenêri, nec posse filium egredi sine licentia, sive necessitas parentum præcedat professionem, sive non. Et probatur ex *D. Th. 2. 2. q. 101. art. 4. ad 4.* ubi ait : *Ille verò qui jam est in religione professus, reputatur jam quasi mortuus mundo ; unde non debet, occasione sustentationis parentum, exire è claustro.* Tenetur tamen, salvâ sui prælati obedientiâ, et suæ religionis statu, media adhibêre, quibus ejus parentibus subveniatur. Probatur inde ratione, quia sicut filius conjugatus non tenetur relinquere uxorem, et adire parentes, ut eos alat, sive necessitas matrimonium præcedat, sive non ;

quia jam statum suscepit, in quo tenetur magis adhærêre uxori, quàm parentibus. Sic neque religiosus tenetur claustrum deserere ad subveniendum parentibus. Ita cum *Bus. de 4. præc. vide l. 4. n. 335. in fin. n. 3. S. Thom. l. c. et Quodl. 3. art. 16. ac Quodl. 10. art. 9. Sanch. Dec. l. 4. c. 20. n. 17. cum Caj. S. Anton. Arm. Tab. Bon. de 4. præc. p. 3. n. 7. Salm. ibid. n. 14. cum Fag. Bord. Rodr. etc.*

Nota hìc obiter decretum SS. N. P. *Bened. XIV.* incipiens *Pontificia*, editum die 27. Maji 1745. ubi præcipitur, quòd regulares extra claustra degentes (sicut et in civilibus) sint subjecti Ordinario qui eos etiam corrigere debet.

68. — Quæritur inde, an peccent filii religionem ingredientes invitis, aut insciis parentibus? Dixit Lutherus, ut refert *Bellarm. Contr. t. 1. de Monach. c. 36. n. 1.* peccare filios intrando in religionem sine parentum consensu; cùm teneantur ipsis in omnibus obedire. Sed hoc reprobatum fuit à conc. Toletano X. *c. ult.* ubi omninò concessum fuit filiis religionem suscipere sine genitorum licentia, modò annos pubertatis compleverint: *Parentibus* (verba concilii) *filios religioni tradere, non ampliùs quàm usque ad decimum quartum eorum ætatis annum licentia poterit esse. Postea verò, an cum voluntate parentum, an suæ devotionis sit solitarium votum, erit filiis licitum religionis assumere cultum.* Idem sancitum fuit per conc. Tiburtinum *can.* 24. Idem docuerunt *S. Ambr., S. Hieronym., S. August., S. Bern., S. Thom. et alii cum S. Joan. Chrysost.* qui generaliter loquendo scripsit: *Cùm spiritualem* (salutem) *impediunt parentes, nec cognoscendi quidem sunt.* Hinc communiter docent DD. non tenêri filium religionem omittere, causâ vitandi scandala parentum. Ita *S. Thom. 4. d. 38. q. 2. art. 4. Pal. de char. d. 6. part. 16. n. 6. cum Suar. Vasq. etc. Spor. de scand. c. 1. n. 31. cum Val. Salm. tr. 21. c. 8. punct. 3. §. 3. n. 87. cum Cano, Led. Hurt. etc.* Quamvis autem præfati AA. advertant debêre filium eo casu aliquantulùm expectare, donec parentes moneantur de eorum obligatione; imò, si ipse facilè et tutò possit ipsorum consensum obtinêre, par esse, ut non discedat sine parentum benedictione. Hoc tamen intelligendum, ut mox videbimus, nisi probabile sit periculum, quòd parentes injustè illi impediant executionem suæ vocationis. Ideò ut

plurimùm in praxi filii excusantur, si insciis parentibus domum relinquant.

Certum est, quòd circa statûs electionem non tenemur genitoribus parêre, ut docet communis sententia DD. cum *S. Thom.* 2. 2. *q.* 104. *a.* 5. qui ait: *Non tenentur nec servi dominis, nec filii parentibus obedire, de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda, aut aliquo alio hujusmodi.* Dubium igitur fit, an filius teneatur in his consulere parentes, ut ab ipsis rectum consilium accipiat? Quoad statum conjugalem, *Sanch. de matr. lib. 4. d.* 23. *n.* 10. *cum Con. et aliis*, censet tenêri filium parentes consulere, quia in tali negotio ipsi majorem experientiam, quàm juvenes habent. Sed adhuc circa matrimonia *Castrop. Henriq. et Salm. cum aliis*, authoritati *S. Thomæ* innixi (*Vide de matr. l.* 6. *n.* 849. *v. Tertia sententia*) excusant à culpa gravi filium, insciis parentibus, matrimonium contrahentem. Quidquid tamen sit de hoc, rectè dicit P. *Pinamontius* in aureo Libello (cui titulus *Vocaz. vittoriosa c.* 3.) quòd circa electionem statûs religiosi nec tenentur, nec expedit., quòd filii consilium genitorum expectant; quia in hoc non tantùm ipsi nullam experientiam habent, sed etiam quia parentes ob proprium commodum mutantur in hostes, ut ait *S. Th.* 2. 2. *q.* 189. *art.* 10. loquens de vocatione religiosa: *Frequenter amici carnales aversantur profectui spirituali.* Etenim frequentiùs parentes malunt filios perire cum eis, quàm salvari sine eis, ut dicit *S. Bern. Ep.* 111. unde exclamat: *O durum patrem, ó sævam matrem! O parentes crudeles, et impios! non parentes, sed peremptores; quorum dolor salus pignoris! quorum consolatio mors filii est. Ibidem.* Hinc sic advertit *Porrecta apud S. Th. l. c.*: *Si Deus vult animam ad se vocatam oblivisci patrem et domum patris, suggerit utique per hoc, quòd vocatus ab ipso ad religionem, non debet suorum carnalium consilium interponere vocationis executioni.* Et *S. Cyrillus apud eumdem S. Th. ibid.* explicans illud: *Nemo mittens manum ad aratrum, et respiciens retrò, aptus est regno Dei.* [*Luc. c.* 9. *y.* 62. inquit: *Aspicit retrò, qui dilationem quærit cum propinquis conferendi.* Ideò *S. Thom. Opusc.* 17. *c.* 10. absolutè vocatos animadvertit, ut diligenter caveant, ne de suâ vocatione consilium à parentibus accipiant: *Ab hoc consilio primo quidem amovendi sunt carnis propinqui, dicitur enim: Causam tuam*

tracta cum amico tuo. Propinqui enim carnis in hoc negotio amici non sunt, sed inimici, juxta sententiam Domini: Inimici hominis domestici ejus. Ex his omnibus concluditur, non solùm non peccare filios religionem assumentes, parentibus inconsultis; sed ordinariè loquendo, valde errare, si participes eos faciant de sua vocatione, ob periculum cui se exponunt, se ab illa averti; et hoc utique confirmatur ab exemplo tot Sanctorum, quorum discessus, parentibus insciis, aut invitis, Deus etiam miraculis approbavit, et benedixit. Idemque sentit doctus *P. Elbel de 4. præc. n.* 538. dicens: *Si filius se sentiat à Deo vocatum ad statum religiosum, et advertat parentes id ægrè laturos, atque ex affectu carnali, ac futilibus motivis se opposituros, non tenetur eos consulere, quia consultiùs aget rem eis celando, juxta illud Matth.* 8. *ubi Christus Dominus discipulum reprehendit nolentem eum illicò sequi ob patrem priùs sepeliendum.* An autem peccent graviter parentes avertentes filios à religione, *vide infrà n.* 77.

69. — E converso docet *S. Thomas eodem loco*, non licére parentibus religionem intrare, non solùm cùm filios in necessitate gravi relinquere deberent, sed etiam si omninò prætermittere deberent eorum curam, *id est, non prævisо* (sunt verba S. D.) *qualiter educari possint.* Hoc tamen intelligitur, ut dicunt *Salm. tr.* 15. *de stat. rel. c.* 3. *punct.* 3. §. 2. *n.* 52. *cum Suar. Pal. Pelliz.* de filiis non emancipatis, quos parentes nequeunt in sæculo relinquere, quin eis provideant de necessariis tam ad sustentationem, quàm ad instructionem morum. Secùs autem de filiis emancipatis, quos parentes, ordinariè loquendo, nec alere, nec instruere ampliùs tenentur, nisi filii per accidens gravi necessitate laborent.

70. — Fratres autem, et sorores non licet deserere in necessitate extrema, sed licet in gravi; quamvis ratione charitatis posset quis differre, et etiam omittere statum religionis ad subveniendum fratribus graviter indigentibus. Si verò votum habeat religionis, in tali casu non posset differre per longum tempus, sine dispensatione. Ita *Salm. ib. num.* 54. *cum Sanch. Suar. Pal. Azor. Pelliz. Bonac.*

71. — Quæritur inde, an debitor ære alieno gravatus possit religionem ingredi? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia cum *Gers. Pal. Val. Suar. Reg. Mol. Bon. etc. apud Salm. de rest. c.* 1. *punct.* 18. §. 1. *num.* 289. *et*

Holzm. de restit. n. 518. absolutè negat, quia hoc esset contra naturale præceptum justitiæ, lucrum spirituale quærere cum damno creditoris, cui debitor ex justitia solvere tenetur.

Secunda sententia, quam tenent *Sanch. Dec. l. 4. c. 19. n. 8. cum Major, Nav. Az. et Salm. loc. cit. n.* 290. distinguit, et dicit, quòd si debitor in sæculo manens brevi tempore probabiliter, et sine magna difficultate acquirere suâ industriâ possit quod debet, vel notabilem debiti partem, ut solvat; tunc tenetur exspectare. Secùs, si diu exspectare deberet, vel si sine notabili difficultate satisfacere non potest. Quale autem tempus censendum sit breve? *Maj.* putat triennium: *Sanch.* autem cum *Nav.* biennium.

Tertia sententia verò absolutè docet debitorem statim posse religionem ingredi, bona sua creditori cedendo. Hanc tenent *S. Th. 2. 2. q. 189. a. 6. ad 3.* et eum sequuntur *S. Anton. Sylv. Cajet. Palud. Tabien. Ang. Armill. Arag. etc. apud Sanch. l. c. n. 7.* ac probabilem putat *Sa.* Et hoc, etiamsi solutio promissa fuerit cum juramento, ut notant *ib. S. Anton. Sylv. Tab. et Sa.* Ratio *S. Th.* hæc est: *Propter pecuniam persona liberi hominis secundùm jura civilia non obligatur, sed solùm res: quia persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ: unde licitè potest, exhibitis rebus suis, religionem intrare; nec tenetur in sæculo manère, ut procuret unde debitum reddat.* Rationem hanc rejicit *Sanch. cum Med. d. 7.* dicens non esse verum, quòd persona debitoris non sit creditoribus obligata; aliàs, ait, iniquè debitor carens bonis in carcerem à judice detruderetur. Sed respondetur, quòd obligatio personalis, quæ inest debitori, non jam est ratione personæ, sed ratione bonorum, ut docet *S. Th. l. c.* et prout certum asserunt *Salm. dict. c. 1. punct. 12. n. 224.* Unde, supposito quòd debitor in sæculo maneat, et liber potensque sit bona acquirere, benè remanet sua persona obstricta ad bona acquirenda, cùm possit sine magno suî detrimento; et tunc remanet obligata persona debitoris, non jam directè ratione suî, sed indirectè ratione bonorum, ad quæ acquirenda potens est, cùm tencatur tunc non solùm dare, quæ habet, sed etiam procurare possibiljtatem solvendi, dum potest acquirere sine magno damno suæ libertatis. Secùs tamen dicendum, supposito quòd velit sæculum relinquere, et Deo se totum dicare in religione, ubi impotens redditur

ab solvendum; tunc enim liberam habet personam, ut de ea in Dei obsequium disponere possit: et quoad debitum solvendum sufficit, si omnia sua bona creditoribus cedat. Aliàs, si in sæculo manêre teneretur, esset directè, et per se obligata persona debitoris ob pecuniam debitam, quod absolutè negatur, quia libertas hominis omnem æstimationem pecuniæ excedit, ut loquitur suprà *S. Thom.* Adde (et sic responderetur rationi primæ sententiæ) quòd præceptum naturale non obligat, quando debitor nequit satisfacere, nisi cum tanto detrimento suæ libertatis, et cum onere subeundi, in sæculo manendo, periculum æternæ salutis; nemo enim in contractu cum hoc onere præsumitur velle se obligare. Et, sicut quis non tenetur in sæculo manêre ad servandam promissionem matrimonii (nisi per eam copulam extorserit), ita nec etiam, qui debitum contraxit. Et hoc, etiamsi debitum sit ex delicto, ut tenent *Salm. cum aliis, tr.* 13. *c.* 1. *p.* 18. §. 1. *n.* 290. quia pariter iste debitor non est obstrictus cum tanto onere, ut religionis meliori statu privari debeat. Hæ tres sententiæ sunt omnes probabiles, sed probabilior mihi videtur secunda; modò ex illa brevi mansione in sæculo non immineat probabile periculum incidendi in peccata, vel amittendi vocationem ad religionem. Conveniunt autem DD. ad dicendum, quòd prædicta quæstio currit, cùm debita sunt certa: at, si incerta sint, procul dubio statim debitor religionem ingredi potest; quia, cùm obligatio elargiendi debita incerta pauperibus non sit ex justitia, et jure naturali, sed ex pietate, et jure ecclesiastico, ut probant *Salm. loc. cit. p.* 11. §. 3. *n.* 211. *cum Less. Vasq. Bann. Vill. Led. etc. contra alios*, ideò benè talis debitor potest, omissâ restitutione, religionem petere, cùm nihil sit tam pium, quàm se, suaque omnia Deo in religionem dicare. Ita *Sanch. l. c. n.* 4. *Lugo, Suar. Pal. etc. cum Salm. dict. c.* 1. *punct.* 18. *n.* 287.

Advertendum tamen, quòd hæc locum habent de jure naturali. At *Sixtus V.* per bullam datam anno 1587. reddit inhabiles ad religionem debitores, qui dilapidaverunt sua bona, vel qui deponere debent rationes, antequam debita solverint, aut rationes reddiderint; et licèt *Clemens VIII.* inhabilitatem abstulerit, reliquit tamen prohibitionem. Hoc verò intelligendum, ait *Croix l.* 3. *p.* 2. *n.* 444. *cum Sanch. et Ills.* de iis, qui aliter non possunt satisfacere, nisi in sæculo manendo, et à

quibus sperari potest solutio; item si magna sint debita, superantia facultates proprias, cùm dicatur in bulla, *ingenti ære alieno* gravatis. Prætereà dicit *Croix cum Sanch. et Dic.* hoc non procedere pro monialibus, nec pro Equitibus Ordinum militarium, quia hi in odiosis non comprehenduntur nomine religiosorum: insuper neque pro iis, qui gravantur debitis tantùm incertis; nec pro iis, qui sine culpa gravi inciderunt in impotentiam; nam bulla est tantùm pro dilapidatoribus, ut notat *Croix ibid. cum Dic.* nec pro debitoribus ratione donationis. *Croix cum Sanch.* Præceptum autem de reddendis rationibus, intelligitur de rationibus valde litigiosis, intricatis, fraudulentis, daturis causam litibus. *Croix cum Dic. et Ills.*

Si verò quis debitis gravatus jam religionem professus fuerit, valet professio, ut *Croix d. n.* 444. Nec prælatus tenetur tunc de justitia licentiam ei dare ad laborandum, ut satisfaciat. *Croix num.* 450. *cum Lug. et Nav.* Tenetur tamen ex charitate, si nullum inconveniens obstaret.

72. — « Resp. 2. Qui vovit religionem, tenetur ingredi » secundùm sequentes regulas:

« 1. Non tenetur, imò nec potest licitè ingredi ordinem, » in quo collapsa est disciplina regularis: » (*Intellige quoad observantias principaliores, ut Salm. de stat. rel. c. 2. punct. 1. n. 3.*) « idque ob periculum perversionis. *Laym. l. 4. t. 5.* » *c. 6. n. 5.*

» 2. Qui vovit laxiorem, licitè ingreditur strictiorem; non » tamen contrà, quia minus præstaret, quàm promisit. Quòd » si tamen profitcatur in laxiore, valida est professio, et » liberatur à voto strictiorem ingrediendi. Ratio est, quia » votum solemne, quo fit personæ traditio, et religioni jus » in personam acquiritur, derogat priori voto simplici, per » quod nullum tale jus religioni strictiori erat acquisitum. » *Laym. l. c. ex S. Th. etc.*

» 3. Is, qui vovit experiri religionem strictiorem, potest » id commutare in votum profitendi, et perseverandi in » laxiore. Ratio est, quia hoc melius est. *Laym. l. c. ex* » *Sanch. etc.*

Communiter DD. dicunt, quòd si quis voverit religionem ingredi, non tenetur eam quærere extra propriam nationem, vel provinciam: *vide Salm. tr. 15. c. 2. punct. 1. n. 8.* fœmina verò quæ vovit religionem, non tenetur quærere mona-

sterium extra patriam, longè à suis, ut ajunt *Pal. d. 1. tr. 16. p. 3. n. 6. Sanch. d. l. 4. c. 16. n. 46. Tolet. l. 4. c. 17. num. 12. et Salm. l. c. cum Garc. etc.* Ratio, quia regulariter non censentur fœminæ religionem voventes ad id se obligare, cùm hoc gravem et novam involvat difficultatem; ob quam *Tolet. et Garc. ibid.* excusant etiam viros votum religionis habentes.

Quær. I. An is, qui voverit religionem, et semel legitimè repellatur ab ea, teneatur iterùm ingredi, si monasterium postmodùm velit eum admittere?

Prima sententia affirmat, eamque tenent *Laym. l. 2. tr. 3. c. 6. n. 4. Bon. t. 2. d. 4. q. 2. p. 3. §. 6. n. 11. et Sanch. Dec. l. 4. c. 16. num. 71. cum Abul.* Ratio, quia votum non est factum in favorem religionis, sed in Dei obsequium; unde, licèt illa cedat juri suo nolendo eum admittere, non ideò tamen vovens liberatur à sua obligatione.

Secunda sententia verò negat, quam tenent *Pal. d. 1. p. 3. num. 10. Less. l. 2. c. 11. n. 44. Suar. c. 2. n. 7. et 10. et Salm. ibid. num. 41. cum Arag. Pell. Garc. Dian. et Barth. à S. Fausto.* Ratio, quia tale votum, quamvis emissum in honorem Dei, censetur tamen factum sub conditione, *si non repellar;* ergò, conditione non impletâ, extinguitur obligatio. Huic objicit *Bon.* nullam conditionem reddere votum conditionale, nisi explicitè apponatur. Sed hæc objectio non videtur subsistere; non rarò enim in promissionibus conditio implicitè apposita promittentes deobligat juxta dicta *l. 4. n. 720. v. Notandum.* Cæterùm in hac quæstione probabiliùs mihi videtur dicendum, quòd si talis vovens habet probabilem spem se fore imposterùm recipiendum, non liberatur à voto; secùs, si nulla probabilis spes appareat.

Quær. II. An qui simpliciter religionem voverit, peccet mortaliter, si post ingressum, sine causa ab illa egreditur?

Prima sententia negat, et hanc tenent *Bon. de voto d. 4. q. 2. p. 3. §. 6. n. 22. et Sotus, Caj. Arag. etc. apud Sanch. l. 4. c. 16. num. 90.* et probabilem vocant *Salm. de stat. rel. c. 2. punct. 2. n. 23.* Ratio, quia qui vovet religionem, censetur eam vovêre sub conditione probationis à jure concessæ; jus autem universè concedit ingredientibus ut possint sine ulla causa pro libito religionem deserere, ùti patet ex *c. 1. de Regul. in 6.*

Secunda sententia verò probabilior, quam tenent *Sanch. l. c. Pal. tr. 16. d. 1. p. 4. n. 2. Suar. l. 4. c. 3. n. 2. et Salm. ibid. n. 24. cum Pell. Garc. Miranda, et aliis*, docet hunc à mortali non excusari. Ratio, quia votum religionis non tantùm obligat ad suscipiendum habitum religiosum, sed etiam ad Deo toto vitæ tempore obsequendum; unde obstringit etiam ad profitendum, nisi justa adsit causa egressûs, putà si ille inveniat religionem suis viribus imparem, ut ait *Sanch.* Ad textum oppositum autem respondetur, illum loquî de iis, qui religionem ingrediuntur, tantùm ad experiendum, nullo tamen præmisso voto. Secùs verò dicendum eum *Azor. l. 11. c. 12. et aliis cit. apud Sanch. ut suprà*, si vovens non habuerit animum profitendi, sed tantùm experiendi. Idque expressè tradit *D. Th. 2. 2. q. 189. a. 4.* ubi sic docet: *Si ergò vovens intendit se obligare, non solùm ad ingressum religionis, sed etiam ad perpetuò remanendum, tenetur perpetuò remanêre: si autem intendit se obligare ad ingressum religionis causâ experiendi cum libertate remanendi, vel non remanendi, manifestum est quòd remanêre non tenetur. Si verò in vovendo simpliciter de ingressu religionis cogitavit, absque hoc quòd cogitaret de libertate exitûs, vel perpetuitate remanendi, videtur obligari ad ingressum religionis secundùm formam juris communis, quæ est ut ingredientibus detur annus probationis; unde non tenetur perpetuò in religione permanêre.* Rectè autem ad 3. advertit: *Quòd ille qui intrat, ut statim exeat, non videtur satisfacere voto suo, quia ipse in vovendo hoc non intendit, et ideò tenetur mutare propositum, ut saltem velit experiri, an ei expediat in religione remanêre: non autem tenetur ad perpetuò remanendum.*

Quær. III. An si quis habeat votum profitendi, et religionem ingrediatur, animo perpetuò manendi, sed à religione ejiciatur, quia judicatur ineptus ob inscitiam, ægritudinem, et similia, liberetur à voto? Supponendum, ut certum cum *Sanch. l. 4. c. 16. num. 108. et Salm. tr. 15. c. 2. punct. 2. n. 25.* quòd si is remissè se gesserit, tenetur mediocrem abhibêre diligentiam, ut se corrigat, aliter à voto non fit immunis. Difficultas est, quando jam diligentiam adhibuerit, et repellatur, an maneat liber à voto?

Prima sententia affirmat, quam tenent *Pal. d. 1. p. 4. n. 10. Suar. l. 4. c. 4. num. 14. et Garc. apud Salm. ibid.*

n. 26. qui probabilem putant. Ratio, quia is, qui promisit profitêri, non censetur se ad aliud obligasse, quàm ad media ordinaria apponenda, quæ jam apposuit, nec per ipsum stat quominùs profiteatur.

Secunda sententia verò probabilior negat, et hanc tenent *Sanch. l. c. n.* 82. *Laym. l. 4. tr.* 3. *c.* 6. *n.* 13. *Bon. t.* 3. *d.* 4. *s.* 2. *p.* 3. §. 6. *n.* 22. *Salm. l. c. cum Pell.* Ratio, quia hic tenetur procurare votum illud implêre usque dùm apparet probabilis spes implendi; idque non extraordinarium, sed ordinarium est medium adhibêre; unde, si ab illa religione ejicitur, tenetur mediocrem diligentiam apponendo aliam religionem quærere.

Quær. IV. An qui voverit profitêri, possit à religione exire ex causa, non jam urgenti, sed justa, nempe quia talem vitam expertus sit incommodam?

Prima sententia affirmat, et hanc tenet *Dian. p.* 2. *tr.* 17. *r.* 10. citans *Sot. Reg. Led. Arag. etc.* eò quòd tale votum intelligitur emissum sub hac conditione, si talis status conveniens sibi videtur.

Secunda sententia, tamen vera quam tenent *Sanch. l.* 4. *c.* 16. *n.* 81. *Laym. c.* 6. *n.* 13. *Bon. d.* 4. *p.* 3. §. 6. *n.* 22. *et Salm. loc. cit. n.* 28. *cum Caj. Azor. Val. etc.* docet hunc tenêri ad profitendum etiam cum incommodo; modò non sit tale, ut intolerabile videatur. Ratio, quia is ita videtur se voluisse obstringere, ut non possit egredi, si ratio vivendi esset tolerabilis; nam è converso, si difficultatem valde gravem experiretur, non tenetur permanêre, cùm non videatur se voluisse obligare ad id quod sibi est moraliter impossibile. Et hanc eamdem nostram sententiam tenent *Less. l.* 2. *c.* 41. *n.* 46. *et Pal. d.* 1. *p.* 4. *n.* 9. qui non benè citantur à *Salm.* pro prima sententia.

Per quantum autem temporis is qui votum habet religionis, differendo illud exequi, peccet graviter? *Vide dicta l.* 4. *n.* 221. *v. Quær.*

73. — « 4. Professo licentiam transcundi ad ordinem laxiorem Episcopus, vel prælatus ordinis exemptus cum consensu capituli dispensativè ex justa causa dare potest. *Laym. loc. cit. Less. l.* 2. *c.* 41. *num.* 103. *Sanch.* 6. *mor. cap.* 7.

» 5. Professus ad ordinem strictiorem, petitâ (licèt non

» concessâ) prælati sui licentiâ, ex justa causa transire po-
» test. Quod addo, quia hujusmodi transitus sine causa te-
» merè fieri non debet. Quòd si fiat, spectanda est austeritas
» circa silentium, et solitudinem, idque non tantùm secun-
» dùm institutum regulæ, sed etiam secundùm observatio-
» nem præsentem. Probatur *ex c. Licet, de Regularibus.*
» *Vide Laym. Less. Sanch. ll. cc.*

Ex dictis resolvuntur hi casus :

» 1. Canonici regulares ad monachos transire possunt, non
» contrà, cùm religio monachorum austerior sit. *Laym.*
» *loc. cit.*

» 2. Professus regulam strictiorem, si ea non servetur in
» suo monasterio, aliove ejusdem ordinis, nec sit spes re-
» formationis, potest transire ad ordinem laxiorem, in quo
» regula servetur : ita ut, considerato præsenti statu, ducat
» vitam strictiorem. *Laym. l. 4. tr. 5. c. 6. n. 10. ex Sanch.*
» *Rodr. etc.*

Benè potest religiosus ex suo ordine ad alium strictiorem transire, petitâ licentiâ à suo prælato, quamvis negatâ; ita *S. Th.* 2. 2. *q.* 189. *a.* 8. *et DD. communiter* ex *c. Licet* 18. *de Reg.* ubi *Innocentius III.* sic præscribit : *Postquam* (Monachus) *à prælato suo transeundi licentiam postulaverit... liberè potest sanctioris vitæ propositum adimplère, non obstante protervâ indiscreti contradictione prælati.* Debet tamen subditus prælati responsum expectare usque ad tempus, quo superior valeat examinare, an debeat vel ne licentiam impertire. Contrà verò, re perpensâ, tenetur prælatus licentiam concedere, statim ac videt nihil obstare. *Prælatus* (addit Pontifex) *subdito sine difficultate, et pravitate qualibet debet transeundi licentiam indulgère, ne videatur propositum impedire divinitùs inspiratum.* Hinc communiter tradunt *Suar. t. 4. de relig. tr.* 8. *l.* 3. *c.* 10. *n.* 17. *Sylv. verb. Religio* 4. *q.* 1. *n.* 5. *Pell. tr.* 3. *c.* 5. *n.* 139. *Pal. disp. 4. p.* 26. §. 3. *n.* 1. *Lez. t.* 1. *c.* 22. *n.* 13. *Miranda t.* 1. *qu.* 31. *a.* 6. *Salm. tr.* 15. *c.* 5. *punct.* 3. §. 2. *n.* 68. *etc.* quòd prælatus graviter peccaret, si sine justa causa licentiam denegaret, quia gravem irroget subdito injustitiam, eum à perfectiori statu retrahendo, idque confirmatur ex verbis *Innocentii* relatis, ubi dicitur

proterva contradictio prælati, qui injustè licentiam denegat. *Non obstante protervâ indiscreti contradictione prælati.*

Diximus injustè, nam tres sunt justæ causæ, ex quibus superior valet denegare licentiam, juxta verba ejusdem Pontificis in *cit. cap. Licet.* Et 1. Si subditus *ex temeritate vel levitate* vellet transire, putà si duceretur ex ira alicujus offensionis acceptæ, aut ex fine consequendi aliquod temporale commodum. In dubio tamen negativo præsumitur recto animo procedere, ut dicunt *Suar. l. c. c. 9. n. 2. et Bon. q. 2. p. 9. §. 3.* In dubio autem positivo standum judicio superioris tam subditi, quàm prælati conventûs, nempe generalis, vel provincialis, ut præcipit Pontifex in *eodem c. Licet* 2. Si transitus redundet in *jacturam sui ordinis : quoniam communis utilitas* (verba textûs) *privatæ utilitati præfertur.* Sed pro hujusmodi *jactura* porrò non reputatur illa, quam perferret ordo ex privatione exempli illius boni religiosi; nam si talis sufficeret jactura, nemini transire ad arctiorem ordinem liceret. Nomine *jacturæ* intelligunt *Salm. tr. 15. c. 5. p. 3. §. 2, n. 61. cum Portell. etc.* si v. gr. monachus ille esset doctor, vel arte peritissimus, ita ut ex ejus deficientia religio notabile recipere damnum. 3. Si ex transitu ordo gravem pateretur *injuriam*, sive dedecus, ita ut deinde ab aliis notabiliter despiceretur, *vide Salm. cit, num.* 61. Hoc dedecus ordinariè abesse censeo, si pateat alterum ordinem certè in regulæ perfectione præcellere.

Addendum, non licère monacho hunc transitum intentare, si altera religio quam optat, nollet eum recipere, juxta præceptum *Urbani VIII.* (ut in *Bullar.*) qui dixit : *Non permittatur transire, nisi constiterit eam religionem paratam esse eum recipere.* Sufficit autem, si nullum obstet impedimentum, licentia prælati conventûs, à quo petitur transitus, ut *Sylvest. verb. Religio 4. q. 3. Peyrin. q. 1. c. 24. et Salm. ibid. n.* 63. Utrùm autem transitus sine petitione licentiæ non solùm sit illicitus, sed etiam invalidus? Affirmant *Less. c. 41. n.* 101. *Azor. c. 14. q. 6. Sanch. Dec. c. 7. n. 95. etc.* At valde probabiliter negant *Suar. l. 3, c. 10. n. 22. Sylvest. l. c. q. 1. et Salm. ibid. n.* 67. *cum Bon. Pelliz. etc.*, quia nullum jus habetur irritans hunc transitum, et contrà ipse transitus de jure naturæ valet, cùm sit commutatio in melius.

74. — Hic plures utiles quæstiones adnectere oportet. Quær. 1. An parochus possit licitè religionem ingredi contradicente Episcopo? Omninò affirmandum ex *c. Duæ sunt leges, caus.* 19. *quæst.* 2. ubi habetur: *Si quis clericorum in Ecclesia sua sub Episcopo populum* (scilicet *proprium*, ut explicat Glossa) *retinet, et seculariter vivit; si afflatus Spiritu sancto in aliquo monasterio, vel regulari canonica salvari se voluerit.... etiam Episcopo contradicente eat liber nostrâ auctoritate:* sic *Urbanus II.* ad *Rufinum.* Rationem autem hujus sanctionis dat *D. Th.* 2. 2. *q.* 189. *a.* 7. dicens: *Obligatio voti perpetui præfertur omni aliæ obligationi, obligari autem voto perpetuo et solemni ad vacandum divinis obsequiis, competit propriè Episcopis religiosis. Presbyteri autem curati, et archidiaconi non obligantur voto perpetuo, et solemni ad curam animarum retinendam, sicut ad hoc obligantur Episcopi; unde Episcopi non possunt deserere præsulatum absque auctoritate Rom. Pontificis, ut Extrav. de Regul. etc. c. Licet. Archidiaconi autem, et presbyteri curati possunt liberè abrenuntiare Episcopo curam eis commissam absque speciali licentiâ Papæ.* Deinde *S. Th.* (*ad* 2. *d. a.* 8.) affert textum *D. Hieronymi* ad *Vigilantium*, sic dicentis: *Tu dicis, si omnes se clauserint, quis sæculares homines lucrifaciet: quis peccantes ad virtutes poterit exhortari, etc.* Respondet *S. Hieronymus: Rara est virtus, nec à pluribus appetitur.* Hæc omnia uti certa enuntiat N. SS. P. *Bened. XIV.* in sua bulla, quæ incipit: *Ex quo dilectus*, edita die 14. Januarii 1747. attamen non dubitat idem Pontifex, quin parochus omninò teneatur, *non tam officio* (verba bullæ) *et honestate, quàm naturalis legis præcepto*, certiorem facere Episcopum de suo suscepto consilio, antequam religionem ingrediatur, ne grex sine custode deseratur; si verò Episcopus deinde dissentiat, *presbyterum non adstringet* (ait Pontifex), *quominùs religionem ingredi valeat.* Insuper decernit *ibid.* beneficium non vacare, nisi post professionem, et interim parochum fructus illius lucrari, ac a legitimo impedimento detineretur. Et idem statuit de omnibus aliis beneficiariis, juxta opinionem traditam à *Suar. de relig. l.* 5. *c.* 16. *n.* 12. *et Sanch. Dec. l.* 7. *c.* 4. *n.* 7. *etc.*

75. — Quær. II. Quid dicendum de clericis, aut aliis beneficiariis non curatis? Respondeo: Quamvis isti ex officio, et

honestate teneantur suos Episcopos certiorare de suo religionem ingrediendi proposito; non peccant tamen, ut declarat N. SS. *Bened. XIV.* in bulla mox citata, si id omittant ob metum reverentialem, ne fortè ab ejus desiderii implemento revocentur. Certum autem est non posse Episcopos impedire suos clericos, ne religionem ingrediantur, ut habetur in *can. Clerici. caus.* 19. *quæst.* 1. ubi ex concil. Tolet. IV. dicitur: *Clerici qui monachorum propositum appetunt, quia meliorem vitam sequi cupiunt, liberos eis ab Episcopo in monasteria largiri oportet ingressus, nec interdici propositum eorum, qui ad contemplationis desiderium transire nituntur.* Hunc et consimiles canones laudat, et approbat præfatus N. Pontifex; necnon affirmat id non tantùm intelligi de religionibus vitæ contemplativæ, sed etiam activæ.

Declarat tamen, quòd Episcopus benè posset revocare suum clericum à religione, si ejus ingressus gravi detrimento esset Ecclesiæ cui erat addictus, his verbis: *Quod verò jus certis in casibus certisque de causis competit superiori ordinis laxioris, ut suum subditum regularem ad strictiorem ordinem digressum, etiam post solemnem professionem in eo emissam, repetere et revocare valeat. Idem similiter certis in casibus, justisque exigentibus causis, Episcopo competit, ut suum clericum sæcularem ordini regulari adscriptum repetere possit. Hoc tradit clarissimus canonum Doctor Innoc. IV. ad sæpè citatum c. Licet, de Regul. cujus hæc sunt verba:* Clericus potest transire ad religionem, non petitâ licentiâ, etiamsi contradicatur; crederemus tamen quòd posset eum repetere, si ex transitu suo prima Ecclesia gravem sustineret jacturam... *Satis itaque provisum est etiam Episcopo, qui factum clerici sui ad regularia claustra se invito digressi impugnare velit.* Cæterùm, cùm accidisset casus, quòd archidiaconus quidam ad societatem Jesu transisset; et Em. Card. *Quirinus*, conquerens quòd se invito hoc fecisset, integro libello typis edito contendebat, ut Papa declararet clericos non posse sine Episcopi licentia religionem ingredi; noster Pontifex respondit, utì in simili casu D. *Gregorius* (*Epist.* 35. *l.* 12.) cuidam alii Episcopo responderat, tales clericos nedum à suo proposito non esse impediendos, sed potiùs ad perseverantiam hortandos et confirmandos.

76. — Quær. III. Quibus casibus liceat Episcopis ad reli-

glonem transire? Jam suprà dictum est ex *D. Th. in cit. q.* 189. *art.* 7. *et qu.* 185. *art.* 4. quòd Episcopi nequeunt deserere Ecclesiam assumptam ob votum perpetuum eam non relinquendi, nisi authoritate Papæ, et ex justa causa, ut etiam exprimitur in *d. c. Licet.* Justæ autem causæ, ut Episcopus possit Ecclesiæ suæ renuntiare (ut docet idem Angelicus, et habetur in *c. Nisi, de Renunt.*) sunt: I. ob defectum proprium, scilicet si sit simoniacus, irregularis, vel indoctus, senex, infirmus; II. ob defectum subditorum, si in eis non possit proficere; III. ob scandalum aliorum, non verò si scandalum oriatur ex malitia aliquorum volentium justitiam conculcare. Quapropter dicendum, quòd Episcopi sine aliqua ex prædictis causis nequeunt Ecclesiis renuntiare, etiam ad finem religionem ingrediendi. Et ita nec etiam possunt Ecclesias permutare, utl expressè habetur ex *can.* 15. *concilii Nicæni I.* et idem habetur in *can.* 5. *concilii Chalced. et in Ep. II. ad Anastasium.* Rationem affert *S. Hieronymus Epist.* 83. ad *Oceanum*, ubi memorans de prædicto *can.* 15. *Nicæni*, ait: *Ne virginis pauperculæ societate contemptâ, ditioris adulteræ quærat amplexus.* Meritò igitur ait *Cabas.* (*Hist. Concil.*) has translationes vetitas fuisse, quia vitio cupiditatis adscribuntur, cùm nemo reperiatur, qui à ditiore Episcopatu ad pauperiorem transeat. An autem translatio Episcoporum vetetur de jure divino? *Vide infrà n.* 104.

77. — Hìc autem oportet ad trutinam adducere duas alias quæstiones summoperè quoad praxim scitu utiles.

Quær. IV. An peccent graviter parentes, qui avertunt filios à statu religioso, sine justa causa? Si avertunt injuriosè per minas, aut vim, vel fraudem, nullus excusat eos à peccato mortali. Si verò aversio fit tantùm precibus, vel promissionibus, censet *P. Suar. de rel. l.* 5. *c.* 9. *n.* 9. hoc ex genere suo non esse peccatum grave; quia (ut ait) ex una parte ibi non intervenit injuria, licèt enim filius grave damnum patiatur, non tamen patitur involuntariè, sed liberè consentiens; ex altera, filius non inducitur ad malum, sed tantùm abstrahitur à bono ad salutem non necessario. Sed omninò tenendum cum communi DD. sententia, hos parentes peccare graviter, qui sive fraude, aut vi, sive precibus, promissionibus, aut alio modo filios à religione distrahunt. Ita *Nav. Man. c.* 14. *n.* 44. *cum S. Antonin. Palud. Sylvest. Ang. Tab. et communi;*

item *Molin. t. 3. tr. 4. d. 31. §. Secunda verò, Cont. Tourn. de 4. Decal. præc. art. 1. sect. 2. v. Gravis hic, Abelly p. 344. Salm. de 4. præc. c. unic. p. 2. n. 29. Anacl. eod. tit. p. 319. n. 19. Spor. t. 1. p. 291. nu. 21. Elbel t. 2. p. 195. num. 538. Mazzotta t. 1. p. 483. P. Conc. t. 4. p. 222. n. 11. cum Soto, P. Nav. Arag. Suyr. et Led.* item *apud Leand. d. 6. q. 17. Trull. Miranda, Fagund. Bord. et Dic.* Et plures horum AA. damnant de mortali, non solùm parentes, sed etiam extraneos, qui alios avertunt à statu religioso. Ratio, quia hoc non potest esse sine gravi damno illius, qui à religione distrahitur, ut fatetur ipse *Suarez;* unde, sive id fiat vi aut fraude, sive precibus, aut alio modo, non potest à peccato gravi excusari. Et idem *Suar.* videtur tandem in nostram sententiam descendere, dum *l. c. in fin.* sic concludit: *Licèt verum sit id non esse tam grave peccatum, est tamen sine dubio peccatum multùm repugnans ordini charitatis, et respectui Dei, à cujus majori obsequio homo separatur.* Si igitur tale peccatum multùm repugnat ordini charitatis, quis dicet illud non esse grave? Hæc autem ratio comprehendit non solùm parentes, sed etiam extraneos. Sed parentes avertentes filios à religione puto duplici peccato gravi delinquere, nam præter peccatum contra charitatem, ut vidimus, committunt alterum peccatum contra pietatem, dum ipsi ex officio eorum proprio educationis tenentur sub gravi incumbere spirituali profectui suorum filiorum, ut benè advertit *Bon. d. 4. præc. d. 6. q. un. part. 3. n. 2.* non tamen propterea nego, quòd plures parentes excusari possunt à mortali, saltem per aliquod breve tempus, ratione ignorantiæ, vel inadvertentiæ, quæ de facili eis inesse potest ob vehementem carnis affectionem erga filios.

78. — Quær. V. An et quomodo aliquis à Deo vocatus ad religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplère? Respondemus, quòd negligere vocationem religiosam, per se non est peccatum; divina enim consilia per se non obligant ad culpam. Id tamen ratione periculi æternæ salutis, cui vocatus se committit, electionem statûs faciens non juxta divinum beneplacitum, non potest ab aliqua culpa excusari. Et quidem, si quis crederet, quòd in sæculo manens damnationem incurreret, tùm ob suam fragilitatem quam inter sæculi occasiones expertus est, tùm ob carentiam auxiliorum

quæ in religione haberet; non potest excusari à peccato gravi, cùm in grave discrimen salutis suæ injiciat. Ita *Less. de statu vit. elig. q. 8. n. 94.* qui priùs dicit, eum, qui nondùm voto se obstrinxerit, non peccare, si non ingrediatur religionem, ad quam est vocatus: sic tamen subdit: *Si conscientia dictet tibi (quod sæpè accidit) te desertum iri à Deo, nisi divinæ vocationi obtemperes: te periturum, si manseris in sæculo, etc. tunc peccatum est non sequi divinam vocationem.*

Utrùm autem sit in malo statu conscientia eorum, qui certi moraliter jam facti de vocatione Dei ad religionem, nituntur sibi suadère, manendo in sæculo, vel in illud redeundo, salutem suam æquè facilè facere posse? Non videtur dubitandum, quòd isti magno discrimini salutis se exponunt. Nam *Habert de Sacr. Ord. p. 3. c. 1. §. 2.* loquens de eo qui non suscipit statum à Deo sibi destinatum, sic ait: *Non sine magnis difficultatibus poterit saluti suæ consulere: manebitque in corpore Ecclesiæ velut membrum in corpore humano suis sedibus motum, quod servire potest, sed ægrè admodùm, et cum quadam deformitate.* Deinde rectè concludit: *Licèt, absolutè loquendo, salvari possit, difficilè tamen ingredietur viam humilitatis, et pœnitentiæ, quâ solâ ipsi patet ingressus ad vitam.* Ideò *S. Gregorius* (*Hom. 20. in Evang.*) scribens ad *Mauritium* Imperatorem, qui per suum Edictum prohibuerat ne milites fierent religiosi, scripsit hanc legem esse iniquam, cùm pluribus cœlum clauderet: *Nam plerique sunt* (en verba, et ratio S. Doct.) *qui, nisi omnia reliquerint, salvari apud Deum nullatenùs possunt.* Ratio autem hujus periculi est, quia qui in sæculo manet contra Dei vocationem, non habebit congrua gratiæ auxilia, quæ in religione Deus ipsi præparavit: et ideò illis destitutus, difficulter sæculi tentationibus resistet, et sic succumbens damnationem incurret. Præterea, si alter, qui vocato ad religionem dissuadet ingressum, vel suadet egressum, etiam sine vi, aut fraude, peccat mortaliter, ut vidimus suprà in quæstione præcedenti docère communiter doctores, eò quòd induceret vocatum ad subeundum grave damnum, licèt is omninò sponte illud patiatur. Si ergò qui alteri consulit, ut damnum sibi inferat, non excusatur à peccato mortali, nescio quomodo poterit excusari ille ipse, qui sibi tale damnum infert.

Cæterùm, nolo in hoc puncto absolutum judicium pro-

ferre: sapientibus illud remitto. Interim Deum instanter rogemus, ut ab hoc discrimine per suam misericordiam nos prorsùs avertat; cùm innumeris in eventibus funestis legamus in historiis tragicè executas minas, quas proferunt Scripturæ in hujusmodi divinæ vocationis desertores. In Isaia enim habetur: *Væ filii desertores, ut faceretis consilium, et non ex me; et ordiremini telam, et non per spiritum meum. c. 30. v. 1.* In Job: *Deus inultum abire non patitur: ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias ejus. c. 24. v. 12.* In Proverbiorum autem Libro id expressiùs legitur in *c. 1. v. 24.* ubi singula verba animadvertenda: *En proferam vobis spiritum meum* (ecce divina vocatio)... *quia vocavi et renuistis... Despexistis omne consilium meum... Ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo, cùm vobis id quod timebatis advenerit. Cùm irruerit repentina calamitas, et interitus quasi tempestas ingruerit* (tempestas nempe tentationum, et periculorum, quibus sæculum abundat); *quando venerit super vos tribulatio et angustia, tunc invocabunt me, et non exaudiam. Manè consurgent, et non invenient me, eò quòd exosam habuerint disciplinam...., nec acquieverint consilio meo:* (nota quòd loquitur Deus, non de præcepto, sed de disciplina, et consilio) *et detraxerint universæ correptioni meæ:* (hìc improperantur qui parvipendentes vocationem, dicunt in omni statu se æquè securè salutem consequi posse). *Comedent igitur fructus vitæ suæ, suisque consiliis saturabuntur.* (En punitio eligentium statum non secundùm divinum, sed proprium consilium) *Aversio parvulorum interficiet eos, et prosperitas stultorum perdet illos:* (ruent isti ad quamcumque levem sæculi tentationem, et ipsa sæculi bona servient eisdem ad perditionem). Hinc *S. Bernardus* sic alloquitur vocatos ad religionem: *Periclitatur castitas in deliciis, humilitas in divitiis, pietas in negotiis, veritas in multiloquio, charitas in sæculo nequam; fugite de medio Babylonis, et salvate animas vestras.* Ex his omnibus velim, ut sedulò perpendant ii qui vocationem religiosam negligunt, an meritò expavescere debeant, utrùm existant, necne, in malo statu.

Sed dices, omnesne igitur tenentur religionem ingredi, ut salventur? Respondeo, et distinguo; si loqueris de non vocatis, utique non tenentur: quia Deus in sæculo præstabit eis auxilia opportuna ad salutem. Si verò loqueris de vocatis,

dico tenêri, quia Deus negabit ipsis auxilia, quæ in religione eis parata habebit, et quibus destituti, licèt auxiliis ordinariis salvari possent, de facto tamen difficulter salutem adipiscentur, cùm proferat *S. Cyprianus : Ordine suo, non arbitrio nostro, virtus Spiritùs sancti ministratur.*

DUBIUM VI.

Ad quid teneantur religiosi ejecti, et fugitivi?

79 *Ob quas causas possint religiosi è religione expelli?*
80 *Quæ possint acquirere ejecti? Quæ apostatæ?*
81 *Ad quid teneantur ejecti?*
82 *Ad quid prælati teneantur erga apostatas, vel ejectos?*

79. — » Suppono, religiosum justas ob causas è religione » expelli posse : 1. Si in gravi, vel pernicioso crimine exi» stens, notoriè incorrigibilis appareat; in quo tamen casu » moniales perpetuo potiùs carceri mancipandas, quàm eji» ciendas, putat *Sanch. l.* 6. *mor. c.* 9. 2. Si ob criminis in» famiam, sine gravi ordinis damno, tolerari nequeat. 3. Si » in admissione reticuerit impedimentum, vel essentiale, » vel saltem admodum grave, v. g. lepram, etc. ut docent » *Nav. Sa, verb. Religio n.* 34. *Sanch.* 6. *mor. c. 4. n.* 56. » Ratio est, quia in re admodùm gravi decepit, ita ut fraus » dederit causam admissioni : *vide Dian. p.* 9. *t.* 9. *r.* 57. » ubi docet, quòd, licèt hactenùs ex communi sèntentia » *Sanch. Suar. Azor. Rodr. etc.* religiosi propter delictum ali» quod grave, etiam semel perpetratum, potuerint expelli, » jam tamen propter declarationem *Urbani VIII.* editam » anno 1624. per nulla privilegia possunt expelli è religione » (excepta Societ. Jesu), nisi sint incorrigibiles : tales autem » non censeantur, nisi unius anni jejunio, et pœnitentiâ in » carcere sint probati.

» Hoc supposito, resp. 1. Professus ex religione ob culpam » ejectus manet religiosus, votisque adstrictus. *Laym. l. 4. t.* » 5. *c.* 13. *ex communi.*

Unde resolvuntur hi casus :

80. — « 1. Ejectus rerum, quas acquirit, usum, et administrationem tantùm sibi vendicare potest, non autem dominium, neque illud acquiritur monasterio, cujus non est membrum ampliùs, sed Ecclesiæ, in qua beneficium habet; vel Papæ, si beneficium non habet, et exemptus est. Quòd si non sit exemptus, Episcopo loci. *Laym. l. c. ex Mol. et Less.*

« Dixi, *ejectus ;* quia fugitivos, et apostatas, iis exceptis, quæ ex beneficio ecclesiastico acceptata sunt, monasterio acquirere verius est, si illud dominii in communi capax sit, sin minùs, Sedi apostolicæ. Ratio est, quia monasterium, instar servorum, eos vendicare, et reducere poterat. *Laym. l. c. ex Az. Sylv. etc.*

81. — « 2. Ejectus per culpam, non omninò solutus est voto obedientiæ, etsi ejus executio magna ex parte cesset ; quia caret superiore, à quo dirigatur; debet tamen illud servare in præparatione animi, si recipiatur. *Laym. l. c. ex Nav. et Less.*

« 3. Idem à reliquis monasticis observantiis, et regulis, ut à jejuniis, vigiliis, delectu ciborum, et similibus liber est. *Laym. l. 4. t. 3. c. 13. San. 40. Nav. et alii,* » (*Cum Bon. Lez. Pal. et Salm. de stat. rel. c. 3. punct. 4. §. 2. n. 94. nec tenetur ad officium divinum, nisi sit in Sacris, ut Salm. de horis can. c. 2. punct. 2. n. 10. Idem dicitur de damnato ad triremes. ib. Idem dicunt ibi Lez. Bon. Sot. etc. de perpetuò degente cum licentia extra monasterium : sed probabiliùs hoc negant Pal. Suar., Nav. cum Salm. l. c.*) « *contra Less. Sanch. etc.* Ratio est, quia talium observatio non committatur simpliciter professionem votorum substantialium, sed statum regularem, è quo ille est expulsus.

« 4. Etsi non sit improbabile, quod docent *Nav. et Az.* probatque *Rodr.* ejectum tutò manêre extra suum ordinem, nec tenêri receptionem petere, eò quòd justæ sententiæ suæ ejectionis se conformare possit : contrarium tamen communius est et probabilius. Ratio est, quia, cùm sit obligatus votis, tenetur se qualificare, ut vota sua convenienter professioni exequi possit. » (*Ideò tenetur se corrigere. Salm.*

» *de stat. rel. c. 5. punct. 4. §. 3. n. 102.*) « Quæ ratio magis » probat, si ordo ipsum revocet. *Laym. l. c. n. 6. ex Sylv.* » *Sanch. et Less.*

« 5. Ejectus potest tutò in sæculo manêre, si in monasterio » non recipiatur, nisi religionem laxiorem inire malit : quia » aliam non vovit, neque per ipsum (ut suppono) jam stat, » quominùs in sua recipiatur. Ita *Rodr. Laym. etc. l. c.* ubi » addit prælatos posse aliquem sub conditione ejicere, ut vel » aliam religionem intret, vel ad suam revertatur ; imò etiam » Ordinarii locorum ejectos ad hoc cogere possunt. Ratio est, » quòd tales non sine periculo, et scandalo aliorum in sæculo » vivant. *Vide Laym. l. c. n. 8. et 9.*

82. — « Respond. 2. Prælati ordinum fugitivos, et aposta- » tas requirere tenentur, si absque gravi ordinis damno » possint, et non omninò incorrigibiles videantur. Ita *Sanch.* » *l. c.* Ratio prioris partis est, quia jure divino, et naturali » tenentur prælati prospicere eorum saluti. Ratio posterioris » est, quia si ob justam causam possint ejici, ob eamdem » etiam, postquam malitiosè exierunt, poterunt non recipi. » *Laym. l. c. n. 7. Sanch. etc.* Dixi, *fugitivos, et apostatas :* » quia per sententiam justam ejectos, etsi se correxerint, » necessariò recipiendos negant *Sanch. l. cit. et Az. l. 12. c.* » *17.* Affirmant *Nav. Mol. t. 1. d. 140. Less. lib. 2. c. 41. d.* » *15.* Utrique probabiliter.

« Quæres, an professus in uno monasterio possit cogi, ut » se transferat ad aliud.

« Resp. posse, si plura monasteria faciunt unum corpus » sub uno capite ; secùs, si singula subsint suis superioribus » sub Episcopo, vel immediatè sub Papa. Ratio est, quia non » vovit obedientiam, nisi in hoc conventu. *Laym. loc. cit.* » *num. 10. Vide* etiam *Sanchez lib. 6. mor. c. 42.* (1)

(1) De religiosis fugitivis dicit *S. Alph. Hom. Ap. tr. 13. n. 4.* ipsos teneri tam ad vota quàm ad regulam, deferre habitum et quidquid acquirunt, monasterio acquirere.

Edit.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

CUI ANNECTUNTUR OMNIA SUMMARIA,

Quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in quarto volumine continentur.

Littera l *denotat librum*, n *numerum marginalem*, v *versiculum*.

LIBRI QUARTI

TRACTATUS V.

CAPUT III.

DE CONTRACTIBUS.

DUBIUM I.

Quid in genere sit contractus. *pag.* 1

707 *Quid sit contractus, et quotuplex.*

708 *Quotupliciter contractus perficiatur.*

709 *Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi.*

710 *Quid, si sine animo se obligandi.*

711 *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia.* (Vide etiam lib. 1. num. 151. et hoc lib. 4. n. 927.)

712 *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi. Et cui facienda tunc restitutio juxta primam sententiam.*

713 *An, quando actio est debita, sed non ex justitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum.* (Vide etiam num. 777.)

714 *Quando dolus, vel error irritet contractum.* (Vide dicta n. 700. *v. Qu. II.*)

715 *Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui.*
716 *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto.*
717 *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio. Quid, si contractus sit initus per metum reverentialem, aut per preces importunas.*
718 *Quid, si per metum levem.*
719 *An metum passus possit rem repetere à tertio possessore.*

DUB. II. Quid in specie de promissione, et donatione. *p.* 17.

720 *An simplex promissio obliget sub gravi. Quid si promissio reddatur nociva; vel si accidat mutatio.* (Vide dicta de Juram. num. 187. *v. Sed dubium*, et de Voto n. 224.)
721 *Qui sint inhabiles ad donandum.*
722 *An debitis gravati.* (Vide dicta n. 492. *v. Qu. VIII.*)
723 *Quid de donatione inter conjuges.*
724 *Et inter patrem et filium.*
725 *An obliget donatio ante acceptationem.*
726 *Quid si donatio sit facta ad pias causas.*
727 *An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem.* (Vide etiam n. 180.)
728 *Quando obliget donatio facta absenti.*
729 *An possit acceptari donatio post mortem donantis.*
730 *Quid, si donatio fuerit mandata fieri à nuntio, et ipse omiserit.*
731 *An, mortuo donatario ante acceptationem, possit hæres acceptare.*
732 *An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatæ.*
733 *An donatio ultra summam* 500 *solidorum teneat.*
734 *An sit obligatio implendi modum, sive finem donantis.*
735 *An promissio prodiga sit valida.* (Vide de Juram. n. 185.
736 *Quid, si donatio fiat ad alliciendum.*
737 *Quid, si ob causam falsam. Et quid, si causa sit secundaria.*

DUB. III. Quibus casibus donatio possit revocari. *pag.* 31

738 *Quid si donatarius sit ingratus.*

739 *Quid si donanti nascatur proles post donationem.*
740 *Quid si donatio fuerit inofficiosa.* (Vide etiam de Voto num. 215.)

DUB. IV. Quid sit donatio mortis causâ. Et an possit revocari. Et quomodo, et quibus competat. *pag.* 35

741 *Quando donatio causâ mortis censeatur revocata.*
742 *An valeat hæc donatio in absentem.*
743 *Qui possint donare causâ mortis.*

DUB. V. Quid sit commodatum, precarium, et depositum. *pag.* 36

744 *Quid sit commodatum.*
745 *Quid precarium. Et quando cesset precarium.*
746 *Quid depositum.*
747 *Vide casus de commodatario.*
748 *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius utens re depositâ; et quid teneatur restituere.*
749 *An isti teneantur ex culpa tantùm juridica.*
750 *Ad quid teneantur artifices, quibus res traditur.*
751 *An in dubio præsumatur culpa.*
752 *Quis teneatur salvare rem alienam potiùs quàm suam.*
753 *In quibus casibus depositarius possit rem denegare.*

DUB. VI. Quid sit mutuum. *pag.* 42

754 *Quomodo mutuum distinguatur à permutatione, pignore, etc.*
755 *Quando restitui debeat mutuum, si non est præfixus terminus.*
756 *An repeti possit mutuum datum Ecclesiæ, universitati, vel minori.*
757 *Quid si detur filiofamilias.*

DUB. VII. Quid sit usura. *pag.* 44

758 *Quando committatur usura.*
759 *An usura sit mala de jure naturæ.*

760 *An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus.*
761 *De usura mentali. Quær. I. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis. Quær. II. Utrùm mutuans possit retinère id, de quo dubitatur, an gratis sit datum.*
762 *An licea dare mutuum ob spem lucri.*
763 *An mutuans possit retinère quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum.*
764 *An obligatio antidoralis possit in pactum deduci.*
765 *An possit exigi aliquid ob* periculum sortis. *Quid de* montibus pietatis.
766 *An liceat pactum* pœnæ conventionalis.
767 *An dicta pœna debeatur ante sententiam.*
768 *An et quando possit aliquid exigi ob* damnum emergens, *vel ob* lucrum cessans.
769 *Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum. An in contractu oporteat monère mutuatarium de damno emergenti, vel alio justo titulo. An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum.*
770 *An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno, vel lucro incerto.*
771 *An possis exigere lucrum cessans; si aliam substituas pecuniam ad negotium non destinatam.*
772 *Quid, si dicas: Negotiarer, nisi essent mutuum petentes.*
773 *Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bonâ fide inierit contractum usurarium.*
774 *Quæ pacta liceant in mutuatione.*
775 *An sit illicitum pactum* legis commissoriæ.
776 *An fructus pignoris debeant restitui. Quid, si pignus datum sit pro dote.*
777 *An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia.* (Vide etiam num. 713.) *An, ut desistatur ab injuria.*
778 *An valeat pactum, ut injuria condonetur.*
779 *An pactum, ut conferatur officium.*
780 *An pactum, ut præstentur debita ex gratitudine.* (Vide dicta num. 764. et de Sim. num. 53.)
781 *An pactum remutuandi.*
782 *An pactum, ut res in eadem specie reddatur.*

783 *An usurarius acquirat dominium lucri usurarii.*
784 *Quid de fructibus rei usu consumptibilis.*
785 *Ad quid teneatur præbens consilium, aut dans pecuniam pro mutuo usurario.*
786 *An peccet deponens pecuniam apud abusurum ad usuras.*
787 *An principes, etc. coöperantes, ut solvantur usuræ, teneantur ad restitutionem.*
788 *An liceat creditori mutuantis exigere usuras.*
789 *An peccent famuli coöperantes dominis usurariis.*
790 *Quomodo hæredes usurarii teneantur ad restitutionem. An liceat petere mutuum ab usurario.* (Remissivè ad l. 3. n. 47. et n. 77.)
791 *Vide alios casus apud* Busemb.
792 *Quæ obligatio, et pœna usurariorum.*

DUBIUM VIII.

DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

ARTICULUS I.

Quid sit emptio, et venditio. *pag.* 82
793 *Quando venditio sit justa.*
794 *An requiratur determinatio pretii. An, datâ* arrhâ, *liceat à contractu resilire.*
795 *An requiratur scriptura et traditio.*
796 *An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii vel fides de illo.*
797 *Ad quem spectent fructus, cùm completur conditio emptionis.*
798 *Ad quem spectent fructus rei venditæ, sed non traditæ.*
799 *Cujus sit res empta pecuniâ alienâ.*
800 *An valeat contractus, si vendatur res aliena.*
801 *In quibus casibus res suo valore crescat vel decrescat.*
802 *Quid de merce ultronea.*
803 *An taxa obliget in conscientia.*
804 *Quotupliciter pretium varietur, et an res pretiosæ habeant majorem latitudinem.*
805 *An deceptio semper obliget ad restitutionem.*
806 *An liceat pluris vendere rem utilem emptori.*
807 *Quid, si adsint alii justi tituli.*

808 *An res extraordinariæ possint vendi quanti plurimi. An communis æstimatio variet pretium. Et an venditio sub hasta, aut per venditrices.*
809 *Quid, si res vendatur minutim.*
810 *An res possit cariùs vendi ob dilatam solutionem. An ratione periculi; vel quia res pluris esset valitura.*
811 *An res ad creditum cariùs vendi possit.*
812 *An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi.*
813 *An licitum sit pactum remmendi, ad arbitrium emptoris. Quid de contractu* mohatra.
814 *De* monopoliis.
815 *Quot modis fit* monopolium.
816 *An unus, vel pauci, qui annonam emunt, ut cariùs vendant, peccent contra justitiam.*
817 *An mercatores inter se conspirantes, ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem. Et an facto* monopolio *à mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere.*
818 *An irritet contractum vitium occultum.*
819 *Quid, si vitium sit circa substantiam.*
820 *Quid, si vendatur ut pura res mixta perfectior aliis. Quid de vino mixto cum aqua.*
821 *An sit injustitia vendere quid pro quo.* (Vide lib. 5. n. 291. *v.* 2. *Pharmacopola.*)
822 *Quid si vitium est circa quantitatem.*
823 *Quid, si circa qualitatem.*
824 *An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum, cujus debitor non est solvendo, vel mercem mox minuendam.*
825 *An traditâ tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum? Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno.*
826 *Quid de sartoribus viliùs pannum ementibus.*
827 *Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium.*
828 *Si res pereat ante traditionem cui pereat. Quid si post traditionem.*
829 *An liceat viliùs emere chirographa, seu credita.*
830 *Vide alia apud* Busemb.

ARTICULUS II.

Quid sit negotiatio, et quibus illicita. *pag.* 120

831 *Quando clericis negotiatio sit graviter illicita.*
832 *Quid, si clericus negotietur alieno nomine.*
833 *Quid, si negotietur per alium.* Et vide ibi sancitum ex bulla *Benedicti XIV.*
834 *An liceat clerico, aut religioso emere animalia, ad ea vendenda saginata in pascuis suis.*
835 *An liceat emere pecora ad ea saginanda ex pascuis alienis.*
836 *An liceat emere agrum cum fructibus. An vendere cariùs, ut ematur viliùs. An emere lanas ad vendendum pannum.*
837 *An liceat clerico absolutè negotiari pro necessitate sui, vel familiæ.*
838 *An aliquando laicis negotiatio sit illicita. An liceat clericis gerere negotia, sive procurationes sæcularium.*

DUB. IX. Quid sit contractus censûs, et an liceat. *pag.* 127

839 *Quando census sit licitus.*
840 *An liceat census super personas.*
841 *An pereat census, pereunte re censuatâ.*
842 *An liceat apponere in censu pactum assecurationis.*
843 *An sit licitus census redimibilis ex utraque parte.*
844 *An et quando liceat census vitalitius.*
845 *Quæ conditiones requirantur in bulla Nicolai V.*
846 *Conditiones requisitæ in bulla S. Pii V. Conditio I. Ut census constituatur super re stabili, et designata. II. Ut pecunia numeretur. III. Ut non fiat pactum de solutione anticipata. IV. Ne obligetur censuarius ad casus fortuitos.*
847 *Dub. hic* 1. *An, pereunte re, extinguatur census. Dub.* 2. *An, re per certum tempus non dante fructus, debeatur pensio. Dub.* 3. *An, pereunte re specialiter designatâ, maneant obligata alia bona hypothecata? Conditio V. Ut censuarius non privetur rem alienare. VI. Ne apponatur pœna pro pensione non soluta. VII. Ne census creëtur ex pensionibus non solutis. VIII. Ut cen-

sitor non possit pretium repetere; et ut censuarius possit redimere. IX. Ut non vendatur aliis census majori vel minori pretio.
848 *An bulla S. Pii obliget in conscientia.*
849 *Et an obliget, ubi non est recepta.*

DUB. X. Quid sit cambium. *pag.* 139

850 *Quid sit cambium, et quotuplex.*
851 *An liceat cambium minutum.*
852 *An cambium per litteras.*
853 *An cambium reale.*
854 *Quid de cambio ficto, seu sicco. An liceat cambium cum recambio. Quid de cambio* Francofurtense.
855 *An liceat pecuniam adulterinam expendere.*
856 *An liceat famulo lucrari, commutando pecuniam domini.*

DUB. XI. Quid sit locatio, et conductio. *pag.* 143

857 *Vide diversos casus apud* Busemb.
858 *Quando locator possit conductorem expellere ante tempus expletum.*
859 *An successor locatoris expellere possit conductorem.*
860 *An ob sterilitatem debeatur colono remissio pensionis.*
861 *An liceat pauperi elocare jus mendicandi.*
862 *An nuntius proficiscens ad eumdem locum, possit accipere à duobus duplicatam mercedem.*
863 *An conductor obligatus ad meliorationes, illas debeat facere expensis suis.*
864 *An debeatur salarium famulo ægrotanti, et an expensæ curationis.*

DUB. XII. De contractu Emphyteusi, feudi, et libelli. *p.* 149

865 *Quid de Emphyteusi.*
866 *An debeatur pensio in gravi jactura fructuum.*
867 *Quid de feudo.*
868 *Quid de contractu libellatico.*

DUB. XIII. Quid sit sponsio, et ludus. *pag.* 151

869 *Quid sit sponsio, et an sit licita.*
870 *An liceat spondere circa peccatum committendum.*
871 *Quid ludus, et quando licitus.*

872 *An sit restituendum lucratum à filiofam. aut religioso.*
873 *Quid si religiosus ludat illicitè per licentiam generalem.*
874 *An religiosus possit plus lucrari, quàm perdere.*
875 *An si exponat majorem summam, quàm possit, teneatur restituere lucratum.*
876 *Quantum filiusfamilias possit exponere ludo.*
877 *Quando ludens cum deceptione teneatur restituere.*
878 *An valeat sponsio, si unus spondeat majorem summam, quàm alter.*
879 *An si unus rem certò sciat et manifestet.*
880 *An cogens alterum ad ludendum possit retinere lucratum.*
881 *An teneatur restituere præsciens se victurum ob suam peritiam.*
882 *An qui utitur astutiis licitis. Quid si utatur illicitis, et quantùm debeat tunc restituere. An liceat ludere precibus sacris.*
883 *Agitur de ludo vetito.*
884 *Quæ sint leges hunc ludum prohibentes.*
885 *An, et quomodo peccent I. Laici hoc lusu ludentes.*
886 *An peccet graviter ludens ob lucrum.*
887 *An victor ludo vetito possit retinere lucratum.*
888 *Quid, si impediat judicem, ne ipsum condemnet. Et an teneatur fateri veritatem judici interroganti.*
889 *An possit retinere lucratum, si lusit animo repetendi.*
890 *An victus teneatur solvere.*
891 *Quid, si uterque renuntiaverit legi.*
892 *Et an victus poterit petere relaxationem juramenti.*
893 *An victus possit sibi compensare solutum.*
894 *An possit transigere, si fictè minitetur repetere in judicio.*
895 *II. Quoad* clericos, *quinam clerici comprehendantur.*
896 *An certè peccent graviter clerici ludentes frequenter, et in magna quantitate.*
897 *Quid, si solùm frequenter.*
898 *Quid, si solùm in magna quantitate.*
899 *Quando non peccent graviter, nec leviter.*
900 *An hæc procedant in omni ludo* chartarum.
901 *III. Quoad* religiosos; *an, et quomodo peccent religiosi hoc lusu ludentes.*
902 *IV. Quoad* Episcopos, *quomodo ipsi peccent.*

903 *An peccent graviter clerici, et religiosi his lusibus assistentes.*

DUB. XIV. Quid sit contractus societatis. *pag.* 173

904 *Quomodo fiat societas.*
905 *De conditionibus requisitis ad societatem. Quid veniat nomine* damnorum.
906 *Quid nomine* expensarum. *Et an socius possit sibi deducere expensas itineris.*
907 *Quær. I. An capitale sit dividendum, si unus conferat pecuniam, alter laborem. Quær. II. Quomodo deinde dividendum lucrum. Quær. III. An damnum sortis spectet semper ad dominum. Quær. IV. An liceat pactum, ut damnum sortis sit commune. Quær. V. Quando inter fratres censeatur facta societas; et quid in ea servandum. Quær. VI. Quibus modis finiatur societas.*
908 *An per* tres contractus *possit exigi lucrum certum salvo capitali.*
909 *De societate* animalium. *Quæritur I. Si das rustico pecuniam, ut emat boves ad societatem, et ille in aliud impendit, possisne lucrum exigere. Qu. II. An liceat pactum supplendi oves mortuas, interim fructus dividendo. Quær. III. An liceat contractus* ad caput salvum.
910 *Quid de filio negotiante cum patre.* (Vide etiam n. 488. et n. 544.) Sequuntur numeri 911. et 912. circa.

DUB. XV. Quid sit assecuratio, et fidejussio. *pag.* 189

DUB. XVI. Quid sit pignus, et hypotheca. *pag.* 191

913 *Quid est contractus pignoris.*
914 *Quid, si quis utatur pignore.*
915 *Quæ liceant pignorari.*
916 *De contractu* antichriseos.

CAPUT IV.

DE TUTELA, ET TESTAMENTIS.

DUB. I. Quid sit tutela, et curatela. *pag.* 194

917 *Quibus detur tutor, et quibus curator.*
918 *Ad quæ teneantur tutores, et curatores. An pupilli, et*

minores possint se naturaliter obligare, sine consensu tutorum, etc.

DUB. II. Quid, et quotuplex sit testamentum. *pag.* 200

919 *Quid sit testamentum? De requisitis ad codicillum; et quid importet* clausula codicillaris.

920 *Quotuplex sit testamentum.*

921 *Ex quibus capitibus testamentum sit nullum.*

922 *Quid si desint solemnitates, et sit testamentum ad pias causas.*

923 *Quid si constet hæredi voluntas testatoris.*

924 *Quid si non constet, an ipse teneatur credere uni testi. Et an testamentum nullum valeat quoad legata pia.*

925 *Quid si testamentum factum sit ab hominibus rusticanis.*

926 *Quid si tempore pestis.*

927 *An testamentum sine solemnitatibus obliget in conscientia.* (Vide etiam n. 711. et lib. 1. n. 151.)

928 *Vide alios casus.*

929 *Quid de testamento clericorum, novitiorum, et militum.*

930 *Dub.* 1. *An legatum relictum virgini, ut nubat, possit ei dari, si fiat religiosa. Dub.* 2. *An legatum relictum civibus loci possit dari extraneis. Dub.* 3. *An legatum relictum orphanis, possit dari eis, qui parentes habent inutiles. Dub.* 4. *An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari eis, quæ sine dote jam nupserint. Dub.* 5. *An legatum relictum puellis nupturis, possit dari viduis, ut iterùm nubant. Dub.* 6. *An legatum relictum virginibus nubendis, possit dari virgini corruptæ. Dub.* 7. *An legatum relictum puellæ, ut remaneat virgo, debeatur ei, si nubat. Dub.* 8. *An legatum relictum puellæ, ut nubat, transeat ad ejus hæredes, si ante nuptias moriatur. Dub.* 9. *An legatum relictum pro fabrica Ecclesiæ possit expendi in alia divino cultui necessaria. Dub.* 10. *Quomodo distribuendum legatum relictum pauperibus.*

931 *Quæstio I. An ultimæ voluntates possint commutari à Papa sine causa. Quæst. II. An ab Episcopis cum justa causa. Dub.* 1. *An tunc requiratur consensus hæ-*

redis, et legatarii. Dub. 2. Quæ sint causæ justæ ad commutandum.

DUB. III. De renuntiatione hæreditatum. *pag.* 218

932 *Quando valeat renuntiatio hæreditatis.*
933 *An hæc strictè interpretanda. Vide ibi resolutiones.*
934 *An sint irrita pacta de hæreditate viventium. Vide exceptiones.*
935 *De constitutione Tridentini irritante renuntiationes ingredientium religionem.*

DUB. IV. Qui possint, et debeant esse executores testamenti. *pag.* 221

936 *Qui possint esse executores. Et qui sint de jure. Et an possint officio fungi per alios.*
937 *An religiosus executor possit applicare suo monasterio legata relicta ad pias causas.*
938 *Quomodo relicta incerta sint exequenda.*
939 *An legata ad pias causas possint commutari.*
940 *Vide resolutiones.*
941 *Quomodo exequenda voluntas testatoris.*

DUB. V. De iis, qui testari, et hæredes institui possunt. *pag.* 227

942 *Qui testari possint.*
943 *Qui possint hæredes instituí.*
944 *Vide resolutiones.*
945 *Quæ sit divisio hæredum.*
946 *An sit obligatio gravis relinquendi bona fratribus, et aliis propinquis indigentibus.*
947 *Quantùm debeatur hæredibus necessariis.*
948 *Quæ sint causæ justæ exhæredandi filios.*
949 *An ob nuptias cum indignis.*
950 *Vide alios casus, quando testamenta infirmentur.*
951 *Quid possint petere spurii à matre, et patre.*
952 *Quid, si pater relinquat bona alteri, ut reddat filio spurio.*
953 *Qui hæredes succedant ab intestato.*

954 *Quomodo facienda sit collatio inter fratres.*
955 *An debeant conferri sumptus pro studio, doctoratu, etc.*
956 *An patrimonium datum ad suscipiendos ordines.*
957 *An bona paterna, quæ filius expendit in ludis, etc.*
958 *An expensæ factæ in nuptiis.*
959 *An vestes et similia data à parentibus.*
960 *Quid, si conjuges transeant ad secundas nuptias.*
961 *De* falcidia, *et* trebellianica *debita hæredibus.*

TRACTATUS VI.

DE PRÆCEPTO OCTAVO, NONO, DECIMO, ET PRÆCEPTIS ECCLESIÆ.

CAPUT I.

DE PRÆCEPTO OCTAVO.

DUB. I. Quid sit suspicio, judicium temerarium, et dubitatio, ac quale peccatum. *pag.* 243

962 *De judicio temerario, et quando sit mortale.*
963 *De suspicione, et dubitatione temeraria.*
964 *An hæc pertingere possint ad mortale,*
965 *Quomodo discernatur judicium à suspicione.*

DUB. II. Quid sit, et quàm grave peccatum detractio. *p.* 246.

966 *Quid sit detractio, et quid contumelia.*
967 *An excusetur à mortali revelare defectus naturales alicujus, etc.*
968 *Quando liceat crimina prodere.*
969 *An id liceat ad vitandum damnum proprium, vel aliorum.* (Vide etiam lib. 5. n. 277.)
970 *Quando* secretum *sit servandum.*
971 *Et quando possit manifestari. Et an ad vitandum damnum proprium. Quomodo autem peccent alienas litteras legentes.* (Remissivè ad lib. 2. n. 70.)
972 *An liceat famam suam tuèri, alterum infamando.*
973 *An alterum infamare apud amicum.*
974 *An excusetur à mortali propalare crimen publicum in uno loco, in alio ubi non est notorium.*
975 *Quando crimen possit dici publicum.*
976 *An infamatus de uno crimine, possit infamari de alio.*

977 *Quid, si detrahas ex loquacitate. Et quid, si referas audita.*
978 *Vide alias resolutiones apud* Busemb.
979 *Quomodo peccet audiens detractionem, et ad quid teneatur.*
980 *Quid si sit superior.*
981 *Quid, si sit particularis, et cùm possit, non avertat.*
982 *An liceat alium infamare ad tormenta vitanda.*
983 *An liceat seipsum infamare.*
984 *Quomodo restituendus sit honor ablatus.*
985 *Quid si dehonoratio fuerit secreta.*
986 *Quæ satisfactio præstanda.*
987 *An semper sufficiat petitio veniæ.*
988 *Quibus casibus expediat confessario omittere monitionem de hac satisfactione præbenda.*
989 *An debeatur satisfactio, si offensus se vindicavit de contumelia.*
990 *Quid si offensor puniatur à judice, vel damnetur ad satisfaciendum.*

DUB. III. An, et quomodo fama restituenda. *pag.* 268

991 *Quomodo debeat fama restitui. Et an apud auditores etiam mediatos.*
992 *Quid, si verum crimen propalaveris.*
993 *Quid, si bonâ fide alterum infamaveris.*
994 *An tunc tenearis ad damnum, si advertens, famam non restituas. An autem diffamans injustè de crimine vero, teneatur restituere integrum damnum.*
995 *Quid notandum circa infamantem libello famoso.*
996 *An tenearis ad damnum ortum ex infamatione.*
997 *Quæ excusent à restitutione famæ.*
998 *Quid, si prudenter judices rem oblivione deletam.*
999 *An, et quando restitutio famæ possit compensari, si alter renuat restituere.*
1000 *An tenearis infamiam pecuniis compensare.*
1001 *An infamatus possit pecuniis sibi famam compensare.* (Vide etiam lib. 1. n. 35. vers. *Hinc*, in nota)
1002 *An excuset à restitutione periculum vitæ, vel propriæ infamiæ.*
1003 *Quid, si infamatus remittat restitutionem. Et an hæc liceat remitti.*

CAPUT II.

Quid de præcepto nono, et decimo. *pag.* 278

CAPUT III.

Quid de præceptis Ecclesiæ. *pag.* 278

DUB. I. Quid requiratur ad jejunium ecclesiasticum et quanta ejus obligatio. *pag.* 278

1004 *De unica comestione.*
1005 *De abstinentia à carnibus, ovis, et lacticiniis.*
1006 *An abstinentia à lacticiniis in Quadragesima obliget sub gravi.*
1007 *Dub. I. An hæc abstinentia obliget etiam in dominicis Quadragesimæ.*
1008 *Quinam in Quadragesima excusentur ad edendas carnes, aut lacticinia.*
1009 *Dub. II. An in jejunio extra Quadragesimam sit abstinendum à lacticiniis de jure communi. Dub. III. An ubi viget consuetudo abstinendi. Dub. IV. An liceat edere biscoctos ovis confectos.*
1010 *Dub. V. An liceat ei edere laridum, cui permittuntur ova.*
1011 *Dub. VI. Quorum animalium carnes vetentur in jejuniis.*
1012 *Dub. VII. Quibus pueris possint ministrari carnes.*
1013 *An dispensati ad carnes teneantur ad unicam comestionem, et ad abstinendum à piscibus.*
1014 *Quid in mensa privata.*
1015 *De sancitis à N. SS. P. Benedict. XIV. I. De obligatione sub gravi. II. De cibis in cœnula adhibendis. III. De hora prandii. IV. De epulis vetitis ad edendas carnes dispensatis. V. De dominicis Quadragesimæ. VI. De bulla* Cruciatæ. *VII. De jejuniis extra Quadragesimam. Quid, si quis sit dispensatus ad carnes ob debilitatem virium. An dispensatis ad carnes permittantur tantùm carnes salubres.*
1016 *De hora debita refectionis. An antevertens notabiliter horam meridianam, graviter peccet.*
1017 *De divisione prandii, etc.*
1018 *Quær. I. An liceat in jejuniis sumere parùm cibi ante potum.*
1019 *Quæritur II. An electuaria frangant jejunium.*

1020 *Quær. III. Per quantùm temporis prandium non interrumpatur. Quæritur IV. An quis, postquam surrexit à mensa, possit ad eam redire. Quæritur V. Quantùm liceat protrahere prandium.*
1021 *An liceat sumere lac, jusculum, et similia.*
1022 *Quæritur I. An liceat potus vini. Quæritur II. An potus cerevisiæ, ac limonadis dictæ* sorbetto.
1023 *Quæritur III. An liceat potio* chocolatis.
1024 *De* collatiuncula vespertina.
1025 *Quænam* quantitas *permittatur in cœnula. Et quæ in vigilia Nativitatis Domini, Paschatis, aut Pentecostes.*
1026 *Quænam* qualitas *ciborum in cœnula permittatur.*
1027 *Dub. I. An liceat sumere ova. Et an parùm casei.*
1028 *Dub. II. An pisces.*
1029 *Dub. III. An panem coctum, et jusculum ex herbis. An legumina.*
Vers. 3. In confessione. *Quæ sit parva materia carnium, aut aliorum ciborum, et an sit vetitum, sæpiùs in die quid parùm edere.*
1030 *Quæritur I. An bis comedens culpabiliter teneatur ad jejunium. Quæritur II. Quid, si inculpabiliter. Quær. III. An liceat cauponibus ministrare carnes die jejunii.*

DUB. II. Quæ causæ excusent à jejunio. *pag.* 314

1031 *Quatuor sunt causæ excusantes à jejunio. I. Dispensatio. II. Impotentia. III. Labor. IV. Pietas.*
1032 *I. Causa est* dispensatio. *Possunt enim à jejunio dispensare:* 1. *Papa.* 2. *Episcopi.* 3. *Parochi.* 4. *Prælati, de quibus singulatim agitur.*
1033 *II. Causa est* impotentia. *Quinam excusentur de* impotentia physica. *Resp.* 1. *Infirmi.* 2. *Pauperes.*
1034 *Quinam excusentur de* impotentia morali. *Resp.* 1. *Qui laborant dolore capitis: vel qui nequeunt dormire.*
An autem hi teneantur manè sumere cœnulam. 2. *Milites.* 3. *An uxores timentes indignationem à viris et an viri non potentes reddere debitum.*
1035 4. *Adolescentes.*
1036 5. *Senes. Dub.* 1. *An sexagenarii robusti teneantur jejunare.*
1037 *Dub.* 2. *An fœminæ quinquagenariæ.*

1038 *Dub.* 3. *Quid de senibus habentibus votum jejunandi.*
1039 *Dub.* 4. *An religiosi sexagenarii teneantur ad jejunia regulæ.*
1040 *Dub.* 5. *An jejunium subrogatum voto castitatis obliget sexagenarios.*
1041 *III. Causa est* labor. *Quæ sint artes per se laboriosæ. An excusentur tonsores, et sartores. An pictores, scribæ, et horologiarii. An molitores, argentarii, et sculptores.*
1042 *Quæritur* 1. *An excusentur artifices divites.*
1043 *Quæritur* 2. *An excusentur artifices, qui possunt jejunare sine gravi incommodo.*
1044 *Quæritur* 3. *An excusentur ipsi in diebus, quibus non laborant.*
1045 *Quæritur* 4. *An excusentur, qui assumunt laborem in fraudem jejunii.*
1046 *Quæritur* 5. *An, qui laborant sine justa causa. Et an qui laborant ob rarum lucrum.*
1047 *De itinerantibus. Dub.* 1. *Quale iter sufficiat ad excusandum. Dub.* 2. *An excusentur iter facientes equis, vel rhedis.*
1048 *IV. Causa est* pietas. *An ideò opera pietatis possint spontè suscipi.*
1049 1. *Quando excusentur inservientes infirmis.* 2. *Quando peregrinantes ad loca sacra.* 3. *Quando concionatores.* 4. *Quando cantores.* 5. *Quando lectores.* 6. *Quando advocati, judices, medici, et alii professores.* 7. *Quando confessarii.*
1050 *An absentes à patria teneantur ad jejunium in illa præceptum. Et an ad jejunium loci, ubi sunt.* (Remissivè ad l. 1. num. 156.)

LIBER V.

DE PRÆCEPTIS PARTICULARIBUS CERTO HOMINUM STATUI PROPRIIS.

CAPUT I.

DE STATU RELIGIOSO.

DUB. I. Quid sit natura statûs religiosi. *pag.* 340

1 *Quid status religiosus. Et qui sint religiosi.*
2 *An religiosus promotus ad cardinalatum, vel episcopatum maneat obstrictus votis.*

5 *An teneatur ad observantiam suæ regulæ.*
4 *An promotus ad parochiam teneatur ad habitum, et regulam.*

DUB. II. Quæ requirantur ad valorem professionis religiosæ. *pag.* 344

5 *Quæ conditiones requirantur ad professionem religiosam. I. Aptitudo voventis. Quid de ætate, et exploratione puellarum suscipientium habitum religiosum.*
6 *II. Requiritur consensus prælati ordinis.*
7 *III. Ut professio sit spontanea.*
8 *Quomodo et quando professus possit reclamare de nullitate suæ professionis.*

DUB. III. Ad quid teneatur religiosus vi suæ professionis. *pag.* 347

9 *De obligatione religiosi tendendi ad perfectionem.*
10 *Quando religiosus peccet graviter contra hanc obligationem.*
11 *An peccet graviter, si intendat servare sola mandata obligantia sub gravi.*
12 *An quilibet christianus graviter peccet, si proponat committere omnia venialia.*
13 *An prælatus aliquando peccet graviter, negligendo corrigere defectus leves subditorum.*

DUB. IV. Ad quid religiosus obligetur vi votorum. *pag.* 352

14 *Ad quid obligetur religiosus ex voto* paupertatis. *An manuscripta, reliquiæ, et picturæ sint propriæ religiosorum.*
15 *An possint habere peculium.*
16 *Quæ non repugnent voto paupertatis.*
17 *An et quomodo peccet religiosus accipiens, vel absumens sine consensu superioris.*
18 *An excuset à mortali licentia præsumpta.*
19 *An peccet religiosus absumens bona in alium usum, quàm ei sint data.*
20 *An possit renuntiare, vel non acceptare sibi debita.*
21 *An facere donationes remuneratorias.*
22 *An testari.*
23 *An aliis largiri, quod sibi subtraxit ex sibi concessis ad usum.*

24 *Quænam quantitas in religioso sit gravis.*
25 *An peccet graviter, si accipiat parva usque ad magnam quantitatem.*
26 *An impotens restituere, teneatur sibi subtrahere ex rebus datis ad usum.*
27 *An peccet mutuans res ad usum concessas.*
28 *An abscondens res, ne superior de eis disponat.*
29 *Quid, si prælatus det licentiam ad expendendum ad usus turpes aut vanos.*
30 *An hæc licentia sit de se invalida.*
31 *An subditus, obtentâ licentiâ generali, peccet contra paupertatem, et teneatur restituere tam ipse, quàm accipiens, si expendat in usus turpes.* (Vide etiam dicta l. 4. n. 873.)
32 *An superior possit dare licentiam aliquid ludo exponendi.*
33 *An excuset licentia petita, et injustè negata.*
34 *An accipiens aliquid à religioso sine licentia, possit aliquando id retinêre.*
35 *An votum paupertatis possit per consuetudinem abrogari.*
36 *An abbatissa possit liberè bona monasterii administrare. An instituere beneficia et ea auferre; necnon conferre capellanias*, etc.
37 *De voto* castitatis. *Hic etiam agitur de* clausura *religiosorum.*
38 *Ad quid obligetur religiosus ex voto* obedientiæ. *Et an teneatur subditus obedire sub gravi, si prælatus non jubeat* in virtute obedientiæ, *vel sub pœna gravi.*
39 *An teneatur ad ea quæ indirectè pertinent ad regulam.*
40 *An ad ea quæ sunt contra, vel supra regulam. An teneatur assistere morbo contagioso infectis.*
41 *Quid, si regula obliget sub peccato.*
42 *Quid si non sub peccato.*
43 *An obligentur religiosi ad nova statuta capitulorum.*
44 *An teneantur obedire prælatis regulam reformantibus.*
45 *An prælati possint præcipere sub peccato actus internos.*
46 *An religiosus non obediendo dupliciter peccet.*
47 *An teneatur obedire, si dubitat, utrùm res præcepta sit licita.* (Vide etiam l. 1. n. 31.) *Quid si habeat opinionem probabilem, quòd non teneatur.*

48 *An religiosus validè voveat sine licentia prælati.*
49 *An teneatur obedire prælato jubenti revelare secretum commissum.*
50 *An religiosus teneatur ad vota in professione emissa etiamsi superveniat aliqua notabilis circumstantia non prævisa. An valeat licentia impetrata à prælato inferiori, si à majori fuerit prius denegata.*
51 Moniales *quibus superioribus teneantur obedire.*
52 *An abbatissa possit ipsis præcipere, obligando in conscientia.*
53 *An cum ipsis dispensare in regulis, et votis.*
54 *An irritare vota emissa cum suo consensu.*
55 *An vota novitiarum.*
56 *Plura notanda circa obedientiam monialium debitam Episcopo.*
57 *An moniales in actu visitationis teneantur revelare transgressiones aliarum Episcopo interroganti.*
58 *De confessariis monialium, remissivè.*
59 *Plura notanda de electione abbatissæ.*
60 *De privilegiis regularium, et monialium. An moniales gaudeant privilegiis religiosorum ejusdem ordinis.*
61 *Et I. An abbatissæ possint dispensare in jejuniis, officio, etc. II. An moniales possint absolvi ab Episcopo? III. An omnes regulares possint divina peragere tempore interdicti.*
62 *An laici possint sepeliri in Ecclesiis monialium.*
63 *De privilegiis regularium circa divinum officium.*
64 *An prælatus possit privilegia limitare.*

DUB. V. Qui possint, vel teneantur ingredi religionem p. 597

65 *Quibus non liceat religionem ingredi.*
66 *In qua necessitate parentum prohibeatur filiis religiosis fieri.*
67 *Quando filii jam professi teneantur è religione egredi ad subveniendum parentibus.*
68 *An peccent filii religionem ingredientes, invitis, aut insciis parentibus.* (Vide etiam dicta l. 3. n. 50.)

69 *Quando prohibeatur parentibus religionem intrare ob necessitatem filiorum.*
70 *An liceat relinquere fratres aut sorores in necessitate.*
71 *An debitis gravati possint religionem ingredi. Quid, si jam sint professi.*
72 *Voventes religionem quando teneantur vel excusentur ingredi.*
73 *Quando liceat ad aliam religionem laxiorem vel strictiorem transire.*
74 *An parochi possint religionem ingredi, Episcopo contradicente.*
75 *An Episcopus possit impedire clericos à religione.*
76 *An et quando Episcopi possint deserere Ecclesias suas, aut permutare.*
77 *An peccent graviter parentes, avertendo filios à religione.*
78 *An et quomodo aliquis vocatus ad religionem peccet, si vocationem suam negligat adimplere.*

DUB. VI. Ad quid teneantur religiosi ejecti, et fugitivi. *p.* 417

79 *Ob quas causas possint religiosi è religione expelli.*
80 *Quæ possint acquirere ejecti. Quæ apostatæ.*
81 *An quid teneantur ejecti* (an teneantur ad officium. (Vide n. 142. *v. Dub.* 1.)
82 *Ad quid prælati teneantur erga apostatas, vel ejectos.*

FINIS INDICIS TOMI QUARTI.
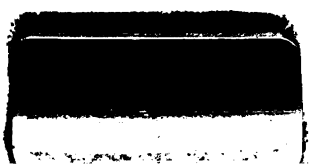
5 5318